

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ

PĚT LET ČLENSTVÍ ČR V EU

/ Bilance a perspektivy, trendy a vize /

Sborník z vědecké konference
Udržitelný rozvoj - Pět let členství ČR v EU
(Bilance a perspektivy, trendy a vize)

Conference Proceedings
Sustainable Development - The Czech Republic
as a Member of the EU for 5 Years
(Balance and Perspectives, Trends and Visions)

ČESKÉ BUDĚJOVICE
2009

Publikace vyšla za laskavého přispění instituce

KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG

© Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.,
České Budějovice

ISBN 978-80-86708-79-9

ISSN 2533-5170

Název:	PĚT LET ČLENSTVÍ ČR V EU
Vydavatel:	Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice
Editor:	Ing. Ladislav Skořepa, Ph.D., dr. Lubomír Pána, Ph.D., Ing. Jiří Dušek
Recenzent:	Ing. JUDr. Daniel Prouza, Ph.D. PhDr. Helena Hricová
Odpovědný redaktor:	Dr. Mgr. Milena Berová
Náklad:	150 ks
Sazba:	L-PZv, s.r.o., Na Barbořce 2, Dobrá Voda u Č. Budějovic
Tisk:	Tiskárna JIE, s.r.o., Dobrá Voda u Českých Budějovic

červen 2009

Obsah

Adamcová Mária	
Vplyv EÚ v preberaní zahraničných skúseností	7
Bačkovská Milena	
Zmena zákona o obecnej polícii a súvisujúcich predpisů	12
Borůvková Jana	
Analýza vzdelávacích systémů evropských zemí	19
Caha Zdeněk	
Rakouské Fachhochschulen jako příklad dobře fungujících vysokých škol neuniverzitního typu	29
Čabo Vlastislav	
Volebné sťažnosti na komunálne voľby 2006 a rozhodovanie Ústavného súdu Slovenskej republiky	38
Čumak Vladimír	
Jazyková situace a jazyková politika: Ukrajinské reálie v kontextu požiadavkų Evropskej unie	48
Danics Štefan	
Teorie sekuritizace	56
Divišová Hana	
Nástroje vzdelávací politiky a celoživotního učení	63
Dušek Jiří, Škořepa Ladislav	
Dopady přijetí eura na Slovensku na Českou republiku	72
Farkaš Peter	
Postavenie EÚ v súčasnom svete a fenomén europeizácie	84
Gregor Jan	
Jazyky používané v zemích a inštitúciách Evropskej unie a práce s nimi	91
Hes Aleš, Šálková Daniela	
Komparace celní hodnoty a převodní ceny dováženého zboží do Evropské unie	101
Holátová Darja	
CSR - Evropská strategie konkurenceschopnosti	112
Houšková Radomíra, Šaroč Jaroslav	
Evropská dimenze v jazykovém vzdělávání na policejních školách	120
Ježek Jiří	
Jak česká veřejnost vnímá regionální disparity?	128
Ježovicová Daniela	
Slovenské politické myslenie v EÚ	136
Juriková Benita	
Hrozby v oblasti informačnej bezpečnosti a bezpečnostná politika podniku	141
Kaňková Jaroslava, Šimák Martin	
Bezpečnostní politika v Evropě se zaměřením na předsednictví České republiky v EU	147

Kiss Imrich, Jamnický Ondřej, Ing. Leško Michal	
Príspevok k aplikácii informatizácie prepravy nebezpečných látok	159
Kopecký Pavel	
Evropská unie, NATO a moderní etnokonflikt v Kosovu	168
Korostenski Jiří	
K některým otázkám vnitřní a vnější stability Ukrajiny	173
Kubát Oldřich, Zlámal Jiří	
Společné principy integrované výuky v profesní přípravě Vojenské policie a Policie České republiky	183
Labudová Bibiána, Luprichová Jana, Zelená Hana	
Implementácia celoživotného vzdelávania ako súčasť vzdelávacích systémov na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre	198
Lupták Milan	
Evropská unie, Ukrajina a Česká republika: průsečíky vzájemných vztahů	206
Mečiar Tomáš	
Komunikačný proces a modely vnútropodnikovej komunikácie	212
Mišúnová Ema	
Priame zahraničné investície v cestovnom ruchu na Slovensku	216
Mizin Konstantin	
Etnojazykové vedomí na pozadí globalizace: psycholingvistický experiment ..	224
Murda Karol	
Eurosociálnizácia ako súčasť procesu „europeizácie“	232
Pána Lubomír	
Jižní Čechy a volby do Evropského parlamentu 2004 a 2009	241
Pauličková Alena, Sidak Mykola	
Medzinárodné vymáhanie daňových pohľadávok v Slovenskej republike a na Ukrajine	250
Regnerová Marta, Hrubá Daniela	
EU - globalizace - krize - firmy - občane	262
Romová Hana	
Jazyková politika v hraničním regionu Česká republika, Polsko a SRN	272
Ruczkowski Piotr, Pawełczyk Marek	
Vplyv akcesie do EÚ na systém zdrojov zákona v nových členských štátoch	278
Saunders Eva	
Změny v sociálním zákonodárství po vstupu České republiky do Evropské unie	289
Sedlák Vladimír, Podlesná Ivana, Mesároš Marián, Lošonczi Peter, Nečas Pavel	
Využitie globálnych družicových navigačných systémov pre bezpečnosť ľudí a ich majetku	297
Stolín Radek	
Střední délka života v zemích EU a její vývoj	308
Strnad Štěpán	
Evropská unie jako globální bezpečnostní aktér	317

Svatoš Roman	
Pět let v Evropské unii - bezpečnostní situace v Jihočeském kraji	330
Svoboda Jan	
Masarykův „ideál humanitní“ jako evropské dědictví	338
Szarková Miroslava, Drgová Alexandra	
Skúsenosti z čerpania finančných zdrojov z európskeho fondu regionálneho rozvoja v SR	344
Šimák Martin	
Vývoj českého důchodového systému v souvislosti s členstvím v Evropské unii	350
Švejdová Gabriela	
Novohradsko a rozvoj jeho turistického potenciálu v EU	360
Švejdová Věra	
Pět let volného pohybu v EU	366
Tvrdoň Josef	
Podmienky vstupu zahraničného kapitálu do regiónov v ekonomike Slovenska	371
Ušiak Jaroslav	
Transformácia európskej bezpečnostnej stratégie	381
Vaníček Jiří	
Deklarace o interkulturním dialogu v cestovním ruchu	391
Varvažovská Pavla	
Vzdělávání pracovníků neziskových organizací v oblasti public relations a fundraisingu	398
Zagirnjak Michail, Počtovjuk Andrej	
Mechanismy podnikatelského řízení na vysokých školách	409
Zlámal Jiří, Šůva Jiří	
Evropská dimenze policejního vzdělávání	417
Zvěřina Jaroslav	
Evropská unie pět let po rozšíření metodou „velkého třesku“	425

Vplyv EÚ v preberaní zahraničných skúseností

The EU influence on the acquiring of foreign experience

Mária ADAMCOVÁ

Súhrn:

Zahraničné skúsenosti a prístupy sú pre všetky členské krajiny EÚ jedným z najvýznamnejších zdrojov vlastných zmien a krokov vo verejnej politike. Štáty sa učia od druhých mnohými spôsobmi, od preberania celých systémov až po inšpiráciu pri riešení konkrétnych problémov. Aby sme sa vyhli nesystematickému a neštruktúrnemu preberaniu skúsenosti, preto sa v príspevku stručne venujeme praktickým odporúčaniam pre tých, ktorí sa vedome rozhodli prevziať určité koncepcie zo zahraničia alebo sa aspoň poučiť zo skúsenosti iných krajín v oblasti tvorby verejnej politiky. Nejedná sa o nejaké vysoko odborné poznanie ale o snahu zhrnúť to, čo môže byť užitočným v praktickej verejnej politike. Zároveň chceme upozorniť na to, že zahraničie nie je len zdrojom inšpirácie, ale aj nástrojom politického boja.

Kľúčové slová: verejná politika, skúsenosti, transfer, aktéri verejnej politiky, zahraničie

Summary:

Foreign experience and approaches are one of the most important sources of internal changes and steps in the public policy. States learn from other states in many ways, from acquiring whole systems to the inspiration in solving of particular problems. In order to avoid unsystematic and unstructural acquiring of experience, we discuss some practical recommendations for those, who have decided to acquire some concepts from abroad intentionally, or just to learn from the experience of other countries in the field of public policy creation. It is an effort to summarize everything that could be useful in practical public policy, rather than to deal with a strictly expert knowledge. Simultaneously, we would like to draw the attention to the fact that the abroad is not just a source of inspiration, but also a means of political struggle.

Key words: public policy, experience, transfer, public policy actors, the abroad

Vstup do únie priniesol pre členské krajiny výraznú zmenu do formulovania rozhodnutí vo všetkých oblastiach, ako aj do tvorby verejnej politiky. Zahraničné skúsenosti a prístupy sa stali pre všetky krajiny jedným z najvýznamnejších zdrojov vlastných reforiem a krokov vo verejnej politike. Štáty sa učia od druhých mnohými spôsobmi- od inšpirácie pri riešení konkrétneho problému až po preberanie celých systémov.

Snaha poučiť sa pri tvorbe verejnej politiky zo skúsenosti iných je pochopiteľná a v zásade veľmi pozitívna, osobitne v malých krajinách s nedostatkom vlastných kapacít. Doterajší vývoj v tejto oblasti ukazuje, že najmä kvôli nedostatku času a prostriedkov sa preberanie zahraničných prístupov často odohráva na základe veľmi približných dojmov získaných pomerne nesystematickým a neštruktúrovaným spôsobom. Takýto nejasný prístup vedie k prenosu verejnej politiky, ktorý sa vyznačuje neinformovanosťou, neúplnosťou a neprimeranosťou, čo so sebou prináša zvýšené riziko jeho zlyhania. Ak sa chceme vyhnúť niektorým chybám pri hľadaní zahraničných vzorov mali by sme svoje úsilie spojiť s hľadaním odpovede na tieto zásadné otázky.

Čo hľadáme?

Prenos verejnej politiky môže mať rozličné podoby. Zatiaľ čo úplná imitácia určitého programu alebo prístupu predstavuje „najčistejšiu“ formu, o transfere verejnej politiky možno hovoriť aj vtedy, ak dochádza k prenosu niektorých prvkov alebo myšlienok, alebo ak informácie o určitej koncepcii poskytujú len inšpiráciu a stimuláciu. Od zamýšľaného typu prenosu verejnej politiky závisí dôkladnosť, s akou sa bude nevyhnutné venovať procesu získavania poznatkov o situácii v zahraničí. Preto je potrebné sa nad touto otázkou zamyslieť už na začiatku.

Prečo hľadáme inšpiráciu či poučenie?

Za hľadaním inšpirácie môže byť viacero dôvodov. Jedným z nich je výhodnosť využitia inej krajiny ako laboratória - možnosť poučiť sa na cudzích chybách a úspechoch bez potreby experimentovať na vlastných obyvateľoch. Ďalším je možnosť využitia konkrétnej zahraničnej skúsenosti na presadenie vlastných názorov. Najmä v krajinách kde existuje len obmedzená viera v schopnosť prichádzať s vlastnými novými riešeniami, sa často používa argument o tom, že podobný systém funguje v tej ktorej krajine. Preto štátni zamestnanci by si mali byť vedomí vlastných motívov aj motívov ich politických predstavených, ktoré ich viedli ku skúmaniu zahraničných vzorov. To platí aj pre ďalších aktérov verejnej politiky. Všetci by si mali položiť otázku, či snaha o transfer verejnej politiky predstavuje hľadanie riešenia skutočných alebo vnímaných problémov, alebo skôr snahu o potvrdenie už dosiahnutých záverov. Popríklad, či ide o snahu hľadať úplne nové prístupy, alebo o nástroj na výber medzi vopred vybranými alternatívami. Závery z tohto potom ovplyvnia prístup, ktorý zaujmú k zhromažďovaniu a analýze informácií.

Kde hľadáme určité riešenia?

Vzhľadom k tomu, že každá krajina sa musí nejakým spôsobom vyrovnáť so všetkými vážnejšími otázkami verejnej politiky, pri ich riešení nachádza množstvo potenciálnych kandidátov, ktorých je možné napodobniť, alebo sa nimi inšpirovať. Výberu vzorovej krajiny je potrebné venovať pozornosť preto, že to môže v konečnom dôsledku poznačiť úspech alebo zlyhanie prenosu verejnej politiky.

Opatrnosť pri rozhodovaní o tom, kde hľadať vhodné vzory je v plnom rozsahu na mieste. Práve pri výbere vzorovej krajiny dochádza všade vo svete k najčastejším problémom, pretože málokto má čas a trpezlivosť systematicky skúmať, ktoré krajiny sa v danej oblasti najviac hodia ako vzory. V praxi väčšinou určenie krajiny závisí od skúsenosti a presvedčenia jednotlivcov.

Vhodnosť vzoru totiž nezávisí od sympatií ani od geografickej blízkosti, ale najmä od podobnosti prostredia verejnej politiky. Najpodobnejší model sa javí aj ako najvhodnejší, jedná sa o právnu a kultúrnu tradíciu, systém verejnej správy či politický systém. Ak by sme mali byť konkrétnejší rozhodnutie o výbere krajiny ako vzorovej by malo obsahovať nakoľko sa potenciálny vzor odlišuje v týchto oblastiach.

- organizačno-inštitucionálne usporiadanie
- socio-ekonomické prostredie
- ideologický a kultúrny rámec
- finančné, ľudské a administratívne zdroje

V súvislosti s výberom vzorovej krajiny je vhodné vziať do úvahy aj jazykovú otázku a tiež psychologickú blízkosť medzi krajinami.

Koho sa pýtame?

Pri získavaní informácií existuje veľké riziko, že väčšinu z nich poskytnú stúpenci navrhovaných riešení t.j. tí, ktorí dané programy realizujú alebo z nich nejakým spôsobom profitujú. Názory kritikov alebo neutrálnych pozorovateľov za normálnych okolností nie sú súčasťou ponúkaných riešení. Keďže základom pre úspešný prenos verejnej politiky je objektívne a nezaujaté porozumenie je preto nevyhnutné získať informácie z čo najväčšieho množstva zdrojov, napr. tvorcov verejnej politiky a rozhodnutí, cieľových skupín, realizátorov verejnej politiky, hodnotiacich a výskumných skupín atď.

Aké zdroje skúmame?

Pri zvažovaní zdrojov informácií je dôležité klásť dôraz na ich rôznorodosť. Okrem formálnych správ, materiálov a prieskumov možnosťou sú aj odporúčania a informácie médií. V poslednom čase sa však najľahším a najdostupnejším zdrojom informácií stáva internet, a to najmä ako zdroj priameho a okamžitého prístupu k vládnym dokumentom a odborným štúdiám, a tiež k informáciám o nátlakových a záujmových skupinách.

Proces získavania informácií a skúseností z praxe v iných krajinách musí viesť k rozhodnutiu o tom, ako ďalej postupovať. Škála možných záverov siaha od jednoznačného odmietnutia daného vzoru až po rozhodnutie, že tento vzor sa hodí na čo najpresnejšie prevzatie. Medzi týmito krajnými pólmi existuje možnosť, že vzorová krajina môže poslúžiť ako užitočný zdroj nápadov a skúseností, ktoré potvrdzujú, aké postupy boli úspešné v iných krajinách a ktoré naopak nie. Prenos verejnej politiky nie je absolútny proces, nekladíme si len otázku, či by daný

model fungoval aj u nás, ale aj, či by mohla určitá časť daného modelu fungovať u nás a aké úpravy by boli potrebné, aby daný model alebo jeho časti fungovali aj u nás. Poznatky získané na základe porovnania predstavujú len jeden z mnohých zdrojov informácií, ktoré sa uplatňujú v procese rozhodovania. Pripomíname, že akýkoľvek nový prístup musí zapadnúť do rámca daného predchádzajúcimi rozhodnutiami, zákonmi a zvykmi. Podobne vzájomná previazanosť existujúcich prístupov môže viesť k tomu, že pokus o uvedenie jednej myšlienky do praxe narazí na problémy, pretože na dosiahnutie úspechu je potrebná zmena prístupov vo viacerých oblastiach. Zároveň je potrebné nájsť vhodný inštitucionálny rámec pre nové činnosti, pričom jednou z možností pokiaľ takýto rámec neexistuje, alebo je nedostatočný je vytvorenie úplne novej verejnej inštitúcie. Ďalšou možnosťou je rozšíriť rozsah úloh už existujúcich inštitúcií.

Preberanie skúseností a získavanie informácií je v neposlednom rade determinované politickými faktormi. Ak je určitá zahraničná skúsenosť označená politikmi ako žiaduca a odborníkmi ako realizovateľná, jej atraktívnosť je bezproblémová. Na druhej strane je určitý nápad nepríťažlivý vtedy, ak je politikmi nechcený. Ku konfliktom dochádza vtedy, ak je pre politikov lákavé importovať skúsenosť, ktorá bola síce úspešná v inej krajine, ale je pravdepodobné, že by zlyhala pri jej uplatnení doma. Podobne odmietnutie myšlienky, ktorá je síce odborne realizovateľná, ale nie je v súlade s hodnotami a záujmami vlády, môže priniesť sklamanie jej zástancom.

Odmietnutie v dôsledku politických hodnôt alebo záujmov je síce v danom okamihu dôležité, ale to nemusí znamenať trvalé odmietnutie danej skúsenosti. Po nástupe novej vlády k moci sa potom to, čo bolo raz politicky nepriechné, môže stať novou prioritou. Zahraničie nie je len zdrojom inšpirácie, ale aj nástrojom politického boja. Zatiaľ čo analýza verejnej politiky sa týka rozboru príčin a ich následkov, politická rétorika sa zameriava na vytvorenie presvedčivých asociácií myšlienok a symbolov. Pri prezentácii návrhov politici nepotrebujú odborné ale politicky presvedčivé príklady, vrátane tých zahraničných. Použitie mena inej krajiny predstavuje tak jeden zo spôsobov manipulácie pomocou symbolov, môže poslúžiť aj ako argument zúčastnených aktérov. Slovaní marketingovej terminológie možno povedať, že sa využívajú negatívne aj pozitívne asociácie danej krajiny. Zmena vládnych strán môže takisto viesť k zmene atraktívnosti vzorovej zahraničnej krajiny. Je pochopiteľné, že v politickom súboji každý používa všetky možnosti. Aj preto je potrebné veľmi jednoznačne odporúčať opatrné používanie a využívanie skúsenosti iných krajín ako nástroja verejného presadzovania rôznych návrhov.

Literatúra:

ADAMCOVÁ, M.: (2006) Verejná politika. FPVaMV, Zvolen

BENNET, C.: (1991) How States Utilise Foreign Evidence, Journal of Public Policy XI., pp. 33-54

DOLOWITZ, D. - MARSH, D.: (1996) Who Learns What from Whom, Review of the Policy Transfer Literature, Political Studies, 44, pp. 343-357

Kontaktní adresa:

doc. PhDr. Mária Adamcová, PhD.

Katedra politológie

FPVa MV Univerzita Mateja Bela

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

Email: maria.adamcova@umb.sk

Změna zákona o obecní policii a souvisejících předpisů

The amendment of the Municipal Police Act

Milena BAČKOVSKÁ

Souhrn:

Stat' referuje o novele zákona o obecní policii, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2009. Příspěvek popisuje hlavní změny, které jsou klíčové pro posílení role obecní policie v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti. Mezi hlavní změny novely patří kvalifikační předpoklady nové dělení zaměstnanců obce zařazených do obecní policie, využitelnost obecní policie při krizových situacích, rozsah oprávnění strážníka, přístup obecní policie do informačních systémů. Dále se text věnuje též roli obecní policie při dohledu nad bezpečností a plynulostí silničního provozu.

Klíčová slova: obecní policie, veřejný pořádek, bezpečnost

Summary:

The article describes the amendment of the Municipal Police Act, which came into force in 1. 1. 2009. The article is focused on changes that are crucial for the municipal police and its role in public order and security building.

Key words: Municipal police, public order, security

Dne 1. ledna 2009 nabyl účinnosti zákon č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. Tato norma mění 59 zákonů a mimo jiné přináší výraznou novelu zákona č. 553/1991 Sb. o obecní policii, ve znění pozdějších předpisů.

Novela zákona o obecní policii byla připravována ruku v ruce s přípravou reformy Policie ČR. Tento postup byl nezbytný, protože Policie ČR a obecní a městské policie jsou nejvýraznějšími hráči v oblasti zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti. Podle § 1 odst. 2 zákona o obecní policii zabezpečuje obecní policie místní záležitosti veřejného pořádku a plní další úkoly stanovené jí zákonem. Dále též podle odstavce 3 stejného paragrafu obecní policie spolupracuje s Policií ČR v rozsahu stanoveném zákonem.

Od doby přijetí zákona o obecní policii získávaly obecní policie postupně celou řadu pravomocí, které výrazně přesahovaly původní zamýšlený rozsah činnosti. Tomu ale v některých případech neodpovídalo jejich přesné právní zakotvení, kvalifikační a jiné požadavky na strážníky, postavení Ministerstva vnitra na úseku obecní policie a podobně. Tyto i výše uvedené důvody byly zohledněny v novele zákona o obecní policii.

Mezi nejvýznamnější změny patří následující oblasti.

Nové rozdělení zaměstnanců obce zařazených do obecní policie a jejich kvalifikační předpoklady

Zákon o obecní policii nově rozděluje pracovníky obecní policie na tři skupiny a to na strážníky, čekatele a další zaměstnance, kteří nejsou strážníky či čekateli. Doposud toto dělení neexistovalo, což v praxi vedlo k pochybnostem o tom, která oprávnění mohou konkrétní osoby využívat.

Strážníkem může být jen občan České republiky, který je bezúhonný, spolehlivý, starší 21 let, zdravotně způsobilý, dosáhl středního vzdělání s maturitní zkouškou a zároveň má osvědčení o splnění stanovených odborných předpokladů (dále jen „osvědčení“). Pouze strážník je oprávněn využívat oprávnění, plnit povinnosti dané obecní policií, prokazovat na veřejnosti svoji příslušnost k obecní policii a v případě nutnosti též zasahovat do práv a svobod osob v rozsahu stanoveném zákonem. Čekatel musí splňovat stejné předpoklady jako strážník, ale ještě není držitelem osvědčení. Nemůže proto realizovat oprávnění a povinnosti strážníka. Ze zákona vyplývá, že obec je povinna zabezpečit školení čekatelů před první zkouškou odborné způsobilosti do 6 měsíců od vzniku pracovního poměru resp. školení strážníka před každou zkouškou, nejpozději tři měsíce před skončením platnosti osvědčení a to v akreditovaném školicím zařízení. Povinnost absolvovat školení v akreditovaném zařízení nebo v obdobném zařízení obecní policie si vynutily především stoupající rozsah pravomocí strážníků a s tím spojené nároky na odbornost strážníků, jejich kvalifikaci a fundovanost. To byl též důvod pro zavedení již zmiňovaného požadavku maturity u strážníků.

Třetí skupinou osob, pracujících v obecní policii jsou další zaměstnanci obce, kteří nejsou strážníky ani čekateli. Nemusí proto splňovat podmínky kladené na strážníky a nemohou plnit povinnosti a realizovat oprávnění obecní policie. Jejich role je podpůrná a tyto osoby organizačně zajišťují chod obecní policie. Typicky se může jednat o technicko hospodářské pracovníky, účetní, sekretářky a podobně.

Další novinkou zákona, při které je využito rozdílné postavení a rozsah oprávnění strážníků, čekatelů a ostatních zaměstnanců obecní policie je možnost obce převést podle § 5a zákona o obecní policii strážníka k výkonu práce čekatele nebo jiného zaměstnance obce v případech, kdy je zahájeno trestní stíhání strážníka pro podezření ze spáchání trestného činu zakládající ztrátu bezúhonnosti, nebo v případech, kdy je zahájeno správní řízení o odnětí osvědčení o odborné způsobilosti. Stejně pak může postupovat obec i v případech, kdy strážník neuspěje u zkoušky odborné způsobilosti. Toto oprávnění řeší případy, kdy vznikne důvodná pochybnost o osobní integritě či odborné fundovanosti strážníka, a umožňuje do doby, než je pravomocně rozhodnuto, vyloučit to, aby takový strážník vykonával oprávnění strážníka a zasahoval do práv dalších osob. I při respektování presumpce neviny je nevhodné, aby strážník aktuálně stíhaný pro spáchání trestného činu dohlížel na dodržování veřejného pořádku a případně i sankcionoval osoby, které jej poruší. Stejně tak je nepřipustné, aby tak postupoval strážník, u kteréhože oprávněná pochybnost o jeho odborné fundovanosti.

Obecní policie a krizové situace

Katastrofální povodně v letech 1997 a 2002 ukázaly, že zákon o obecní policii neumožňuje efektivní pomoc strážníků z jedné obce v obci zasažené živelnou katastrofou. Strážníci mohou podle zákona realizovat svá oprávnění pouze na území obce, jejíž jsou zaměstnanci. Obce, které nezřídily obecní policii sice mohou uzavřít veřejnoprávní smlouvu s obcí, která má zřízenou obecní policii, na základě které bude obecní policie vykonávat vymezené činnosti i na území smluvní obce, nicméně musí se jednat o obce v témže kraji. Tento postup není využitelný v krizových případech, jednak kvůli svému územnímu omezení a zároveň kvůli tomu, že smlouva nelze uzavřít mezi obcemi, které mají obecní policie zřízeny. V praxi pak strážníci fakticky pomáhali při povodních, nemohli však realizovat oprávnění strážníků ani nepožívali ochrany veřejného činitele.

Novela zákona o obecní policii tento problém do budoucna řeší. Podle § 3b a §3c může starosta obce, na jejímž území je vyhlášen stav nebezpečí, nouzový stav nebo stav ohrožení (dále jen „krizový stav“) uzavřít se starostou jiné obce veřejnoprávní smlouvu o poskytnutí strážníků. Tato smlouva musí obsahovat pouze základní údaje, jako jsou názvy obcí, počet poskytnutých strážníků, dobu, na kterou jsou poskytnuti a vymezení úkolů, které budou plnit. Zákon tu připouští možnost dohody mezi zúčastněnými stranami v nejširší možné míře tak, aby mohlo být flexibilně reagováno na aktuální potřeby. Tato smlouva nevyžaduje souhlas kraje, pouze musí být informován hejtman kraje, na jehož území se zasažená obec nachází. Strážníci mohou plnit své povinnosti a využívat svých oprávnění v obci, do které byli vysláni, pouze po dobu platnosti krizového stavu.

Rozsah působnosti obecní policie oprávnění strážníka

Cílem novely nebylo rozšiřovat či omezovat rozsah působnosti obecní policie a zvyšovat či omezovat rozsah oprávnění strážníka. Postupným vývojem právního řádu a navyšováním pravomocí obecní policie se tyto orgány obcí etablovaly, jako nejdůležitější subjekty zajišťující veřejný pořádek a bezpečnost v obci. V současné době nemůže být jejich role nahrazena žádným jiným subjektem. Demonstrativní vymezení působnosti obecní policie v praxi vedlo k problematickým výkladům, problematickým požadavkům na obecní policie a ke vzniku kompetenčních sporů (např. s Policií ČR). Z tohoto důvodu zákon nově v § 2 taxativně vymezuje, že obecní policie při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku a plnění dalších úkolů stanovených tímto nebo zvláštním zákonem

- a) přispívá k ochraně a bezpečnosti osob a majetku,
- b) dohlíží na dodržování pravidel občanského soužití,
- c) dohlíží na dodržování obecně závazných vyhlášek a nařízení obce,
- d) se podílí v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem na dohledu na bezpečnost a plynulost provozu na pozemních komunikacích,
- e) se podílí na dodržování právních předpisů o ochraně veřejného pořádku

- a v rozsahu svých povinností a oprávnění stanovených tímto nebo zvláštním zákonem činí opatření k jeho obnovení,
- f) se podílí na prevenci kriminality v obci,
 - g) provádí dohled nad dodržováním čistoty na veřejných prostranstvích v obci,
 - h) odhaluje přestupky a jiné správní delikty, jejichž projednávání je v působnosti obce,
 - i) poskytuje za účelem zpracování statistických údajů Ministerstvu vnitra na požádání údaje o obecní policii.

Pro to, aby mohli strážníci efektivně plnit výše popsané úkoly, jsou jim svěřena odpovídající oprávnění a zároveň uloženy povinnosti. Rozsah oprávnění nebylo třeba novelou zvyšovat. V některých případech však došlo k jejich terminologickému předefinování či upřesnění a to tak, aby lépe korespondovaly s oprávněními policistů podle nového zákona o policii. Rozsah oprávnění strážníků je samozřejmě užší, než rozsah oprávnění policistů, nicméně plně dostačující.

Přístup obecní policie do informačních systémů

K tomu, aby obecní policie mohla efektivně plnit své úkoly, potřebuje v celé řadě případů informace z různých databází. V minulosti byly spory o to, jaké informace, v jakém rozsahu a jakým způsobem by měla obecní policie získávat. V ustanovení § 11a zákona o obecní policii je nyní přesně stanoveno, že je obecní policie v rozsahu nezbytném k plnění svých úkolů podle tohoto nebo zvláštního zákona oprávněna vyžadovat poskytnutí údajů z informačních systémů

- a) policie o
 - 1. hledaných a pohřešovaných osobách a věcech,
 - 2. odcizených motorových vozidlech a odcizených registračních značkách motorových vozidel,
 - 3. totožnosti osob, které byly předvedeny na policii podle § 13 odst. 1 až 3 nebo omezeny na osobní svobodě podle § 76 odst. 2 trestního řádu,
- b) obecních úřadů obcí s rozšířenou působností o
 - 1. totožnosti provozovatele motorového nebo přípojného vozidla, kterým byl na území obce spáchán přestupek,
 - 2. řidiči, který je podezřelý ze spáchání přestupku na území obce,
 - 3. osobě mladší 18 let, které se poskytuje sociálně-právní ochrana dětí podle zvláštního právního předpisu,
 - 4. totožnosti občana obce, kde obecní policie plní úkoly podle tohoto nebo zvláštního zákona,
- c) obecních úřadů o
 - 1. psoch přihlášených podle zvláštního právního předpisu u správce místního poplatku ze psa, o jejich držitelích a o uhrazení místních poplatků ze psa v rozsahu nezbytném k provádění kontroly dodržování obecně závazné vyhlášky obce o místním poplatku ze psů,
 - 2. povoleních ke zvláštnímu užívání pozemních komunikací na území obce,

3. povoleních ke zvláštnímu užívání veřejného prostranství v obci v rozsahu nezbytném k provádění kontroly dodržování obecně závazné vyhlášky obce o místním poplatku za užívání veřejného prostranství.

Je-li to technicky možné, lze přístup umožnit dálkovým a nepřetržitým způsobem. Údaje musí být samozřejmě vždy, m.j. i v souladu se zákonem na ochranu osobních údajů, chráněny před případným zneužitím; mají-li povahu osobních údajů, poskytují se pouze v rozsahu nezbytném ke ztotožnění osoby. K ochraně přispívá i zákonem uložená povinnost mlčenlivosti.

Nová role Ministerstva vnitra

Při plném respektu k postavení obecní policie jako orgánu obce zřizovaného v samostatné působnosti obce došlo k posílení role Ministerstva vnitra. Ministerstvo vnitra vykonává dozor nad odbornou způsobilostí strážníka. Za tímto účelem může ministerstvo vyzvat k mimořádnému přezkoušení odborné způsobilosti strážníka, pokud vznikne důvodná pochybnost o tom, že je strážník odborně způsobilý.

Ministerstvo též dohlíží na dodržování jednotných prvků stejnokroje strážníka nebo značení dopravních prostředků obecní policie. Dále v prvním stupni projednává správní delikt obce, kterého se může dopustit podle § 27a tím, že pověří plněním úkolů obecní policie osobu, která nemá platné osvědčení o odborné způsobilosti nebo nezajistí, aby stejnokroje strážníků a vozidla obecní policie obsahovaly zákonem a prováděcí vyhláškou stanovené jednotné prvky.

Nové oprávnění při přepravě osob do záchytných stanic

Jak bylo zmíněno výše, rozsah oprávnění strážníků je již dostatečný a odpovídající hlavnímu účelu jejich práce - ochraně veřejného pořádku a bezpečnosti. Novela zákona o obecní policii tak rozšířila oprávnění strážníků pouze v jedné oblasti. Tou je zajišťování převozu osob k lékařskému vyšetření a do záchytné stanice. Podle § 17b zákona o obecní policii je strážník oprávněn zabezpečovat dopravu osob do zdravotnického zařízení nebo do záchytné stanice i mimo území obce, která zřídila obecní policii nebo která je smluvní stranou veřejnoprávní smlouvy podle § 3a. Povinnosti a oprávnění podle zákona může strážník plnit pouze vůči přepravované osobě v rozsahu nezbytném pro zajištění této přepravy. Znamená to, že v tomto jediném případě může strážník realizovat svá oprávnění i mimo území obce ovšem pouze proti osobě, kterou přepravuje. Vůči ostatním osobám však svá oprávnění strážníka realizovat nemůže. Tím je do jisté míry porušena zásada striktního vymezení územní působnosti obecní policie. Toto ustanovení tak umožňuje obci plnit svou roli podle zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami. Obec kontroluje dodržování ustanovení tohoto zákona a dalších předpisů týkajících se ochrany před škodami působenými

tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a činí též opatření k odstranění zjištěných nedostatků.

Role obecní policie při dohledu nad bezpečností a plynulostí silničního provozu

Obecní policie se podle § 2 zákona o obecní policii podílí v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem na dohledu na bezpečnost a plynulost provozu na pozemních komunikacích. Podle § 86 zákona o přestupcích projednává obecní policie v blokovém řízení mimo jiné přestupky proti bezpečnosti a plynulosti provozu na pozemních komunikacích spáchané nedovoleným stáním nebo zastavením vozidla na pozemní komunikaci, vjezdem do míst, kde je to místní nebo přechodnou úpravou provozu na pozemních komunikacích zakázáno, porušením pravidel o překročení nejvyšší dovolené rychlosti, porušením pravidel jízdy na zvířatech, vedení a hnaní zvířat na pozemní komunikaci, pohybem chodce na pozemní komunikaci odporujícím pravidlům provozu na pozemních komunikacích, nedovoleným způsobem použití lyží, kolečkových bruslí a podobných prostředků na chodníku a nedovoleným vedením jízdního kola nebo jízdou na něm v rozporu s pravidly provozu na pozemních komunikacích a porušení pravidel provozu na pozemních komunikacích ostatními řidiči nemotorových vozidel, a také přestupky spočívající v neoprávněném stání vozidla na místní komunikaci nebo jejím úseku. Pokud obecní policie zjistí podezření z jiného než výše uvedeného přestupku, oznámí toto správnímu orgánu, příslušnému k projednání tohoto protiprávního jednání.

Primárně dohlížela obecní policie na tzv. dopravu v klidu na území obce. Postupně docházelo k nárůstu jejích pravomocí a od 1. 7. 2006 je obecní policie též oprávněna měřit rychlost vozidel. V průběhu projednávání zde popisovaného změnového zákona se rozpoutala bouřlivá diskuse o tom, zda má obecní policie i nadále měřit rychlost a pokud ano, tak za jakých podmínek. Změnovým zákonem č. 274/2008 Sb. nejprve došlo k odnětí oprávnění obecní policie měřit rychlost vozidel. Následně byl připraven kompromisní návrh a přijat zákonem č. 280/2008 Sb., který taktéž s účinností od 1. 1. 2009 upravuje § 79a zákona o silničním provozu následovně: „Měřit rychlost vozidel je oprávněna policie a obecní policie. Obecní policie tuto činnost vykonává na místech určených policií, přitom postupuje v součinnosti s policií. Zároveň může obecní policie měřit rychlost výhradně v úseku určeném policií, jehož počátek je ve směru silničního provozu označen přenosnou dopravní značkou s vyobrazením kamery snímající rychlost a nápisem ‚MĚŘENÍ RYCHLOSTI‘. Konec tohoto úseku je označen přenosnou dopravní značkou s tímto vyobrazením šikmo přeškrtnutým a nápisem ‚KONEC MĚŘENÍ RYCHLOSTI‘.“

Závěr

Za dobu své činnosti prokázaly obecní policie svou potřebnost a nenahraditel-

nost v systému zajišťování veřejného pořádku bezpečnosti v České republice. V současné době je v ČR zřízeno 349 obecních policií ve kterých působí více jak 8000 strážníků. V roce 2008 podle údajů poskytnutých Kolegiem ředitelů městských policií statutárních měst a hl. m. Prahy odhalili strážníci z 253 obcí takřka 1 784 000 přestupků. Z nich více jak 849 000 vyřešili v blokovém řízení. Strážníci dále zadrželi 3649 hledaných osob a našli 971 vozidel, po kterých bylo vyhlášeno pátrání. Role obecní policie je tedy neoddiskutovatelná.

Novela zákona o obecní policii přispěje k hladšímu chodu obecních policií i ke zkvalitnění jejich práce.

Kontaktní adresa:

Mgr. Milena Bačková
vedoucí oddělení obecní policie, zbraní a dopravního inženýrství
Odbor bezpečnostní politiky
Ministerstvo vnitra, Praha
tel. 974 832 767
Email: bami@mvcv.cz

Analýza vzdělávacích systémů evropských zemí

The analysis of education systems of European countries

Jana BORŮVKOVÁ

Souhrn:

Analýza vzdělávacích systémů evropských zemí je založena na analýze dat, která poskytuje Eurostat na svých webových stránkách. Tato data jsou analyzována s využitím shlukové analýzy (systém STATISTICA), která evropské země klasifikuje do několika tříd. Pomocí této metody je porovnáván český vzdělávací systém se vzdělávacími systémy ostatních zemí. Pro bližší prozkoumání jednotlivých proměnných, které do analýzy vstupují, je využita analýza prostorových dat pomocí softwaru ArcGIS. Pro každou proměnnou je vytvořena mapa, která zachycuje úroveň proměnné pro jednotlivé země.

Klíčová slova: statistika, ArcGIS, shluková analýza, prostorová analýza, vzdělávací systémy, Eurostat

Summary:

The analysis of education systems of European countries is based on the analysis of data which Eurostat has at its websites.

This data are analyzed by cluster analysis (system STATISTICA) which classifies European countries into several classes. The Czech education system and education system of other European countries are compared by this method.

For better research of the variables which enters the analysis, an analysis of spatial data is made in ArcGIS software. For every variable a map is created. It records level of the variable for particular countries.

Key words: Statistica, ArcGIS, cluster analysis, spatial analysis, education systems, Eurostat

Úvod

Vzdělávání, výzkum, vývoj a inovace jsou vzájemně propojeny a představují nejdůležitější dlouhodobý zdroj ekonomického rozvoje a prosperity zemí a jejich regionů.

Jak je zdůrazněno i v dokumentu Klíčové údaje o vysokém školství v Evropě 2007 [2], má vzdělání velký přínos jak pro jednotlivce - slouží k dosažení životních cílů, profese i postavení, tak i pro celou společnost - míra vzdělanosti je jedním ze základních kritérií pro současnou a budoucí konkurenceschopnost dané ekonomiky. Výdaje na vzdělání tedy do značné míry předurčují konkurenceschopnost ekonomiky. Přitom výše prostředků investovaných v současném období je zhodnocována se značným časovým odstupem.

Většina vyspělých států evropské unie financuje převážnou část vzdělávacího systému z veřejných zdrojů, čímž se liší např. od USA, kde je vedle systému státního školství rozvinuta síť soukromých vzdělávacích institucí s dlouholetou tradicí. Informace o celé řadě ukazatelů souvisejících se vzděláním je možné získat na webových stránkách Eurostatu [1].

Materiál a metodika

Tento příspěvek se zabývá analýzou ukazatelů souvisejících se vzděláním, které na svých stránkách poskytuje Eurostat. Na těchto stránkách je možné najít jak finanční tak i nefinanční indikátory popisující stav školství (ale i řady dalších odvětví). Za účelem porovnání vzdělávacích systémů v evropských státech, jejichž vývoj mapuje Eurostat, byly analyzovány indikátory, které souvisí se školstvím v jednotlivých státech, zejména potom s terciárním vzděláváním.

Zpracovávané údaje se týkají let 2005 až 2007 a novější informace nejsou v tuto chvíli k dispozici. Finanční indikátory pochází z roku 2005, nefinanční indikátory z roku 2006 a údaje o HDP z roku 2007.

Konkrétně se jedná o ukazatele:

- Kolik procent 18letých studuje
- Počet terciárních studentů (v tisících) - normováno na počet obyvatel
- Počet studentů (v tisících) mimo předškoláků - normováno na počet obyvatel
- Medián věku terciárních studentů
- Procento žen v terciárním vzdělávání
- Výdaje na školství v % HDP
- HDP na obyvatele (v současných cenách)

Na stránkách Eurostatu jsou dostupné informace o těchto 33 evropských zemích:

Austria (AT), Belgium (BE), Bulgaria (BG), Cyprus (CY), Czech Republic (CZ), Germany (DE), Denmark (DK), Estonia (EE), Spain (ES), Finland (FI), France (FR), Greece (GR), Croatia (HR), Hungary (HU), Switzerland (CH), Iceland (IC), Ireland (IE), Italy (IT), Liechtenstein (LI), Lithuania (LT), Luxembourg (LU), Latvia (LV), Macedonia (MK), Malta (MT), Netherlands (NL), Norway (NO), Poland (PL), Portugal (PT), Romania (RO), Sweden (SE), Slovenia (SI), Slovakia (SK), United Kingdom (UK).

Dostupné údaje byly analyzovány s využitím softwaru ArcGIS od firmy ESRI. Pro každý ukazatel byla vytvořena mapa, ve které jsou státy rozděleny do pěti skupin - tyto skupiny jsou barevně odlišeny. Pro rozdělení států do skupin byla využita metoda přirozených zlomů, která neklasifikuje na základě počtu států ve skupině ani na základě šířky intervalu, ale shlukuje státy s podobnou hodnotou zkoumaného ukazatele.

Za účelem vzájemného porovnání zkoumaných států byla provedena shluková analýza 32 států (s výjimkou Makedonie, která neměla dostupné informace

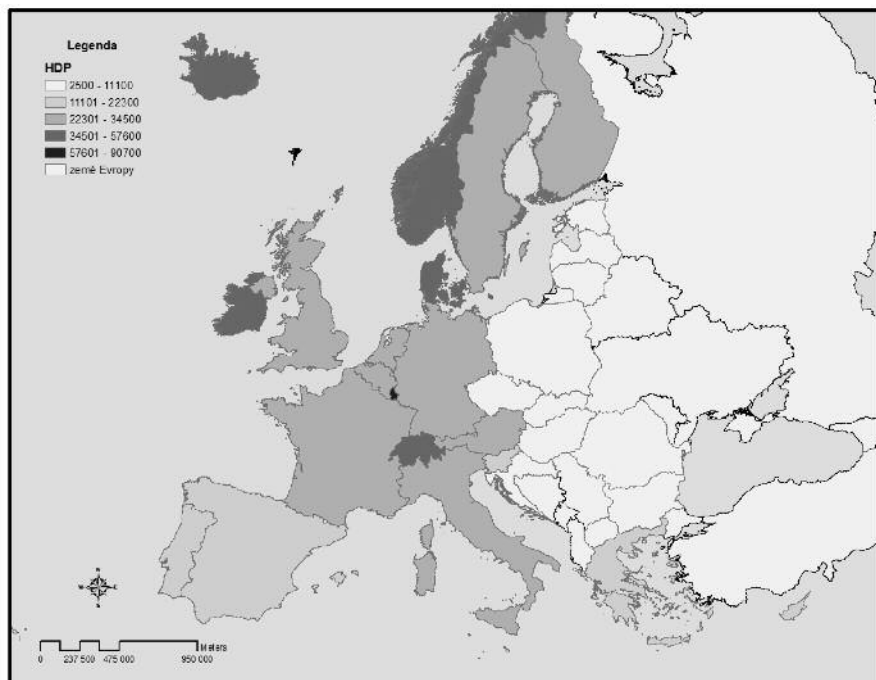
o všech zkoumaných proměnných) pomocí softwaru STATISTICA od firmy StatSoft. K vytvoření shluků byla použita Wardova metoda shlukování a Euklidovská vzdálenost objektů.

Výsledky a diskuse

Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele

Výše HDP je jedním z nejdůležitějších ukazatelů, který má vliv na veřejné financování školství. Vzhledem k tomu, že HDP závisí i na počtu obyvatel, byl pro tuto analýzu vybrán indikátor „HDP na jednoho obyvatele“. Výsledná analýza je uvedena na obrázku 1. Z tohoto obrázku je patrné, že Česká republika patří spolu se všemi postkomunistickými zeměmi (s výjimkou Slovinska) k zemím s nejnižším HDP na jednoho obyvatele. Roční HDP na jednoho obyvatele v ČR je 11 100 €.

K zemím s vysokým HDP na obyvatele patří Norsko, Dánsko, Irsko a Island. Do kategorie s nejvyšším HDP však patří pouze Lucembursko.

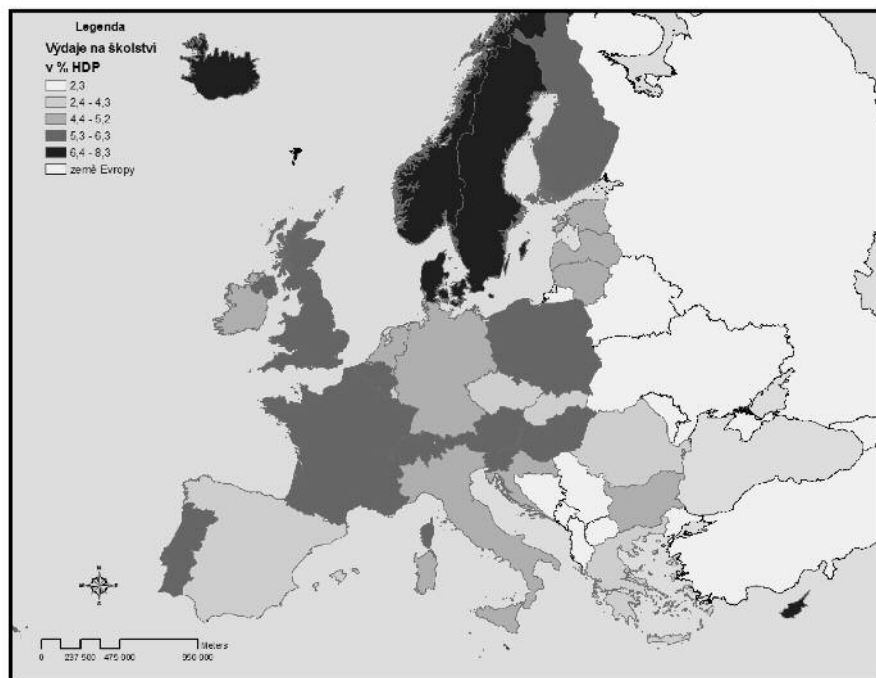

Obrázek 1: HDP na jednoho obyvatele

Výdaje na školství

Dále byly analyzovány výdaje na školství v jednotlivých státech. Výdaje ČR na školství jsou ve srovnání s ostatními státy ve všech sledovaných finančních

indikátorech podprůměrné. Jako příklad je na obrázku 2 uvedena analýza ukazatele „Výdaje na školství v % HDP“. Česká republika vydala v posuzovaném roce na školství 4,25 % HDP. Z analýzy je dále patrné, že největší část HDP na školství vynakládají severské země - Švédsko, Norsko, Dánsko a Island - ale také Kypr. Naopak nejnižší podíl HDP (nižší než v ČR) jde do veřejného školství v Lucembursku.

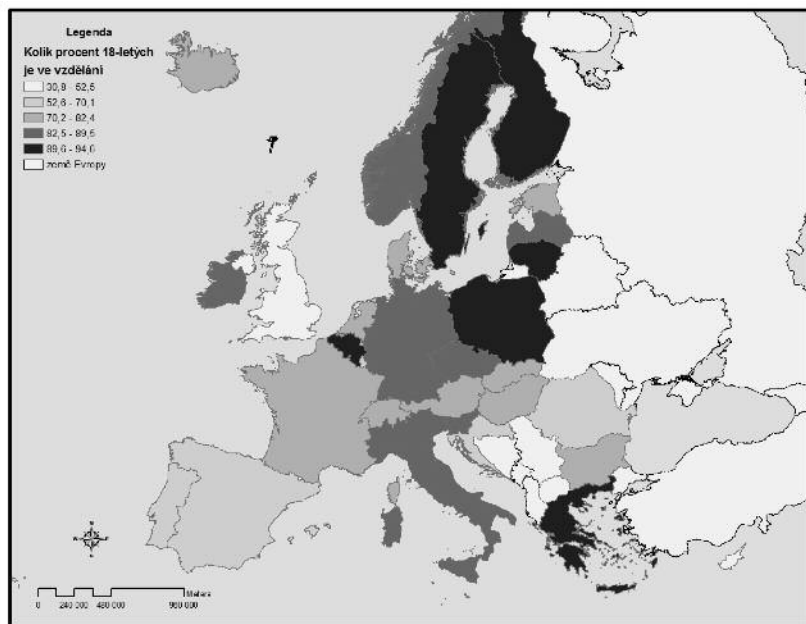

Obrázek 2: Výdaje na školství v % HDP

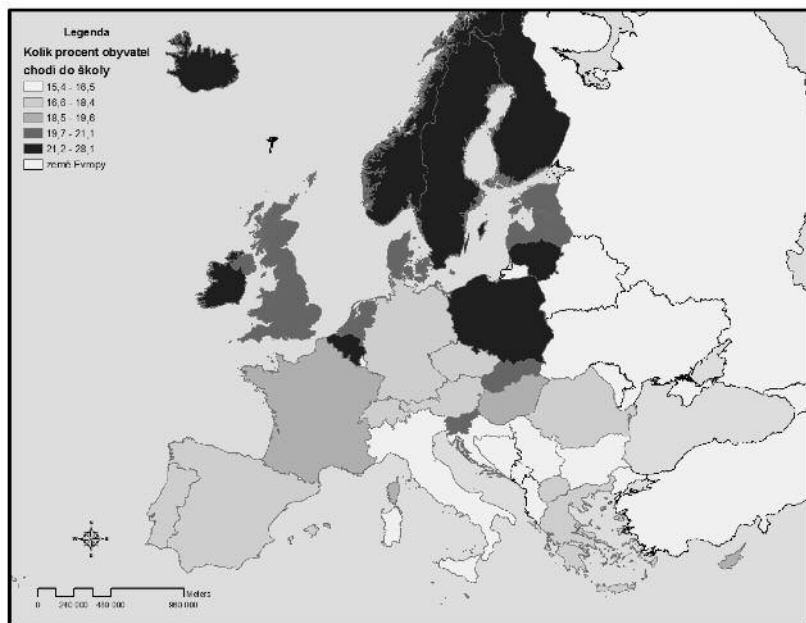
Nefinanční indikátory

Ve většině nefinančních indikátorů spadá Česká republika do průměrné - prostřední kategorie. Výjimkou jsou pouze dva indikátory: V ČR studuje 86,9 % všech 18letých občanů (viz obrázek 3), což je v rámci všech sledovaných zemí nadprůměrné. Na druhou stranu počet občanů, kteří chodí do školy, je podprůměrný, což je vidět na obrázku 4.

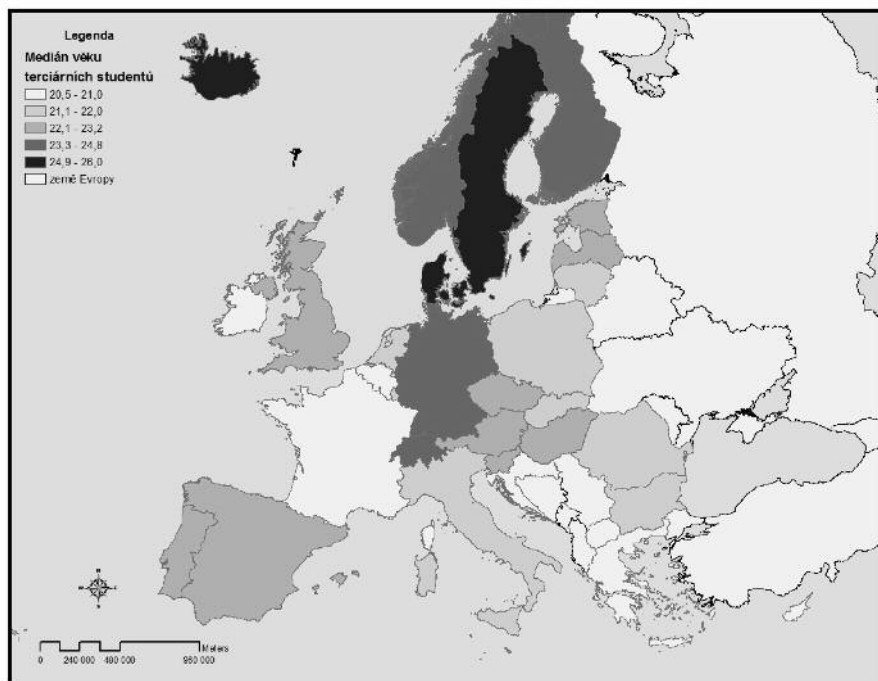
Na obrázku 5 je znázorněn medián věku terciárních studentů. Jedná se o jeden z mnoha ukazatelů, ve kterých je ČR průměrná. Medián věku těchto studentů v ČR je 22,1. Země s vysokým mediánem věku jsou Švédsko, Dánsko a Island. Vyšší medián věku než ČR má také Německo, Švýcarsko, Norsko a Finsko. Naopak velmi nízký medián věku Kypr, Řecko, Makedonie, Chorvatsko, Francie, Belgie a Irsko.

Obrázek 3: Kolik procent 18letých občanů navštěvuje školu

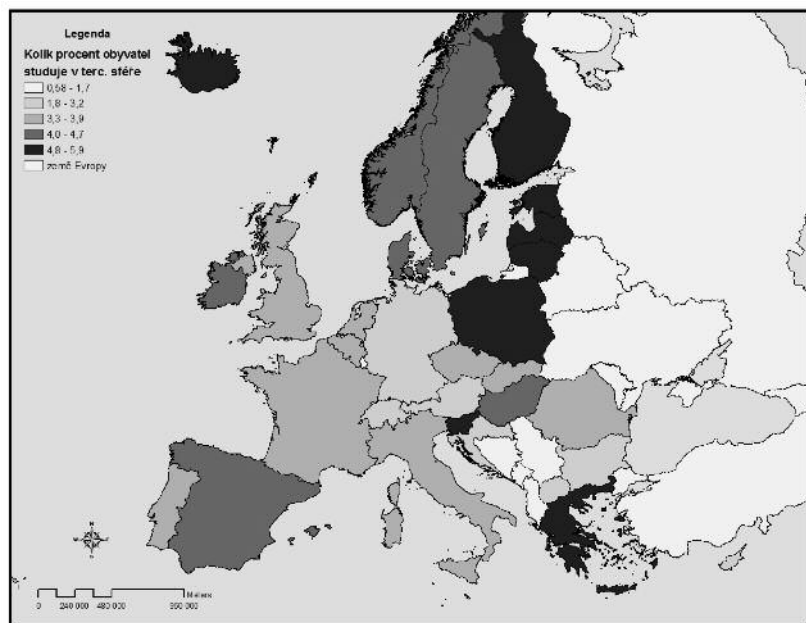
Obrázek 4: Kolik procent obyvatel chodí do školy

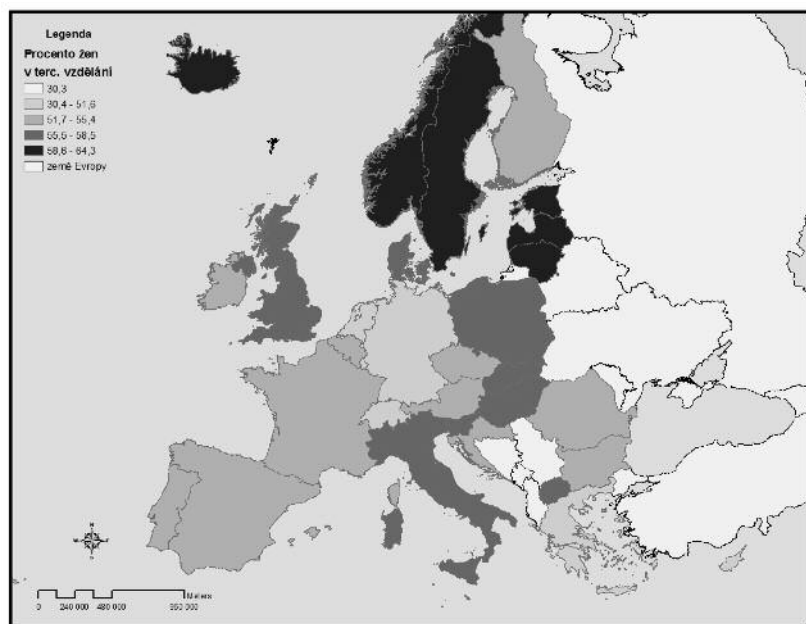
Obrázek 5: Medián věku terciárních studentů

Na obrázku 6 je znázorněn relativní počet obyvatel, kteří jsou zapojeni do terciárního vzdělávání. ČR opět vykazuje u tohoto indikátoru průměrnou hodnotu v rámci posuzovaných států. Nadprůměrný relativní počet terciárních studentů vykazují pobaltské země, Finsko, Island, Polsko, Slovinsko a Řecko. Naopak nejnižší relativní počet terciárních studentů ve je v Lucembursku.

Dalším zajímavým pohledem na terciární školství je procento žen, které se účastní terciárního vzdělávání. Toto je zachyceno na obrázku 7. ČR opět v tomto ukazateli vykazuje průměrnou hodnotu - v ČR studuje v terciární sféře 53,8 % žen. Nadprůměrný počet žen v terciárním vzdělávání vykazuje Island, Norsko, Švédsko a pobaltské země. Výrazně podprůměrný počet žen je zapojeno do terciárního vzdělávání v Lichtenštejnsku (30,5 %).

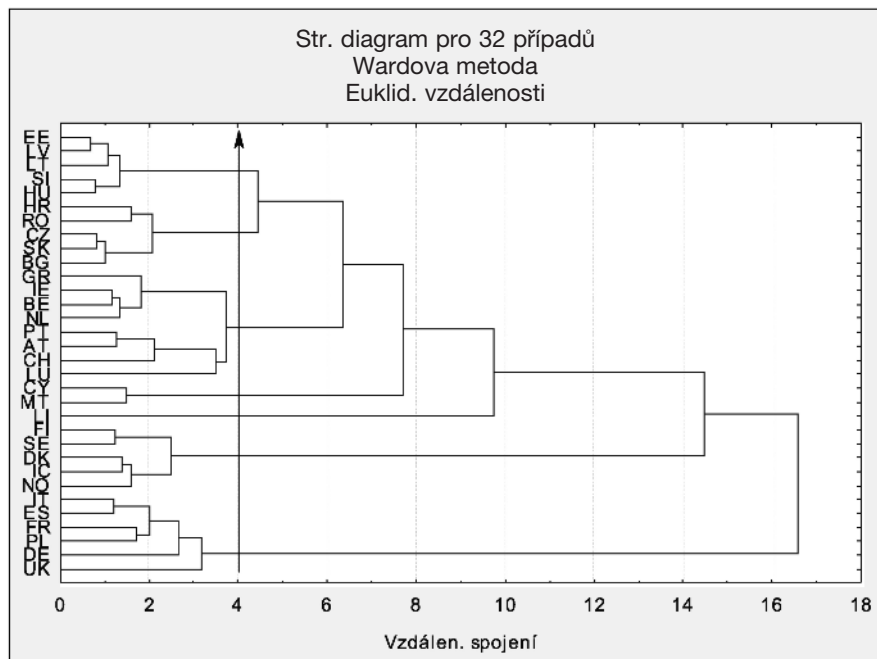

Obrázek 6: Kolik procent obyvatel studuje v terciární sféře

Obrázek 7: Procento žen v terciárním vzdělání

Ke shrnutí všech výše uvedených GIS-analýz byla použita shluková analýza 32 evropských států, u kterých byly k dispozici údaje o všech proměnných (jednalo se o všechny analyzované státy s výjimkou Makedonie). K analýze byly použity všechny proměnné, které jsou v příspěvku popsány. Za účelem vytvoření shluků států byla použita Wardova metoda, která je založena na principu analýzy rozptylu, spolu s euklidovskou mírou vzdálenosti objektů. Výsledek této analýzy je uveden na obrázku 8.

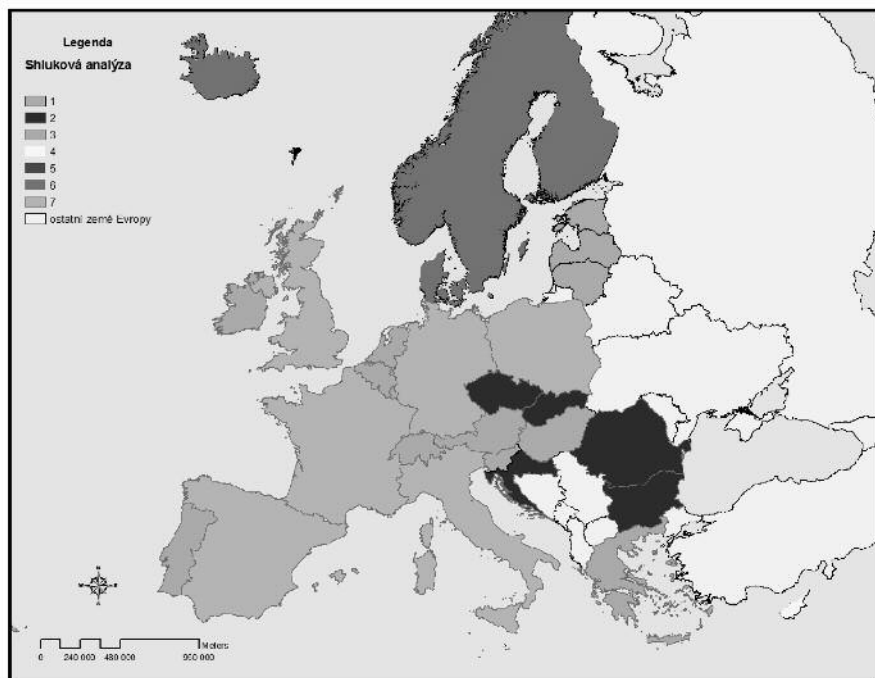

Obrázek 8: Shluková analýza dat

Pomyslnou hranici, která rozdělí státy do jednotlivých shluků, je v tomto případě vhodné vést ve vzdálenosti 4. Tím jsou státy rozděleny podle vzájemných odlišností či naopak shody ve zkoumaných proměnných do sedmi shluků:

1. EE, LV, LT, SI, HU
2. HR, RO, CZ, SK, BG
3. GR, IE, BE, NL, PT, AT, CH, LU
4. CY, MT
5. LI
6. FI, SE, DK, IC, NO
7. IT, ES, FR, PL, DE, UK

Tyto shluky podobných si států jsou barevně zvýrazněny na obrázku 9.

Obrázek 9: Shluková analýza

Závěr

Analýza jak finančních tak i nefinančních indikátorů souvisejících se vzděláním (zejména s terciárním vzděláním), které na svých stránkách zveřejňuje Eurostat, poskytla velmi zajímavé informace.

Česká republika patří mezi země s nejnižším ročním HDP na osobu a zároveň mezi země, jejichž podíl výdajů na školství na HDP patří v rámci posuzovaných států spíše k nižším. Přesto v nefinančních ukazatelích (jako jsou počet žen v terciárním vzdělávání, počet terciárních studentů nebo medián věku těchto studentů) se umístila na průměrných pozicích. Při shlukové analýze vytvořila ČR shluk spolu se Slovenskem, Bulharskem, Rumunskem a Chorvatskem.

Severské země mají relativně vysoké roční HDP na osobu a i podíl výdajů na školství na HDP je u těchto zemí velmi vysoký. S tím patrně souvisí vysoce nadprůměrné hodnoty všech posuzovaných nefinančních ukazatelů. Shluková analýza potvrdila, že Švédsko, Norsko, Finsko, Dánsko a Island mají podobné analyzované ukazatele tím, že tyto země zařadila do stejného shluku a jiné země do tohoto shluku nezařadila.

GIS-analýza poukázala na zvláštní postavení Lucemburska, které má velmi vysoké HDP na obyvatele a rok, ale podíl výdajů na školství na HDP je velmi

nízký. Hodnoty posuzovaných nefinančních ukazatelů jsou většinou také velmi nízké nebo alespoň podprůměrné. Přesto shluková analýza toto výlučné postavení mezi zeměmi nepotvrdila a zařadila Lucembursko spolu s Řeckem, Irskem, Belgií, Nizozemskem, Portugalskem, Rakouskem a Švýcarskem do jednoho shluku.

Lze tedy říci, že evropské země je možné z pohledu jejich školských systémů klasifikovat a vytvořit několik skupin zemí, které si jsou uvnitř skupiny svým školským systémem navzájem podobné a naopak se liší mezi skupinami. Shluková analýza tuto myšlenku potvrdila a pomohla jednotlivé shluky států odhalit a popsat.

Použité zdroje a literatura:

1. Eurostat [online]. 2009 [cit. 2009-02-20]. Dostupný z WWW:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/t_edtr/t_educ_indic_&language=en&product=REF_TB_education_training&root=REF_TB_education_training&scrollto=0>.
2. *Klíčové údaje o vysokém školství v Evropě*. Brusel: Euridice, 2007. 176 s. ISBN 978-92-79-0610-2.

Kontaktní adresa:

RNDr. Jana Borůvková, Ph.D.
Vysoká škola polytechnická Jihlava,
Katedra matematiky
tel. 567 141 184
Email: boruvkova@vspj.cz

Rakouské Fachhochschulen jako příklad dobře fungujících vysokých škol neuniverzitního typu

Austrian Fachhochschulen as an example of well working type of non-university higher education schools (HEIs)

Zdeněk CAHA

Souhrn:

Počátkem 90. let 20. století se stala otázka diverzifikace vysokoškolského systému aktuální nejen v Rakousku, ale i u nás. Předkládaný příspěvek nastiňuje, jakým způsobem probíhal v obou zemích proces vytváření neuniverzitních vysokých škol, popisuje rakouský model fungování vysokých odborných škol (Fachhochschulen) a seznamuje s aktuálním vývojem sektoru FH.

Klíčová slova: diverzifikace vysokého školství v Rakousku a v České republice, neuniverzitní vysoké školy, rakouský model Fachhochschulen, aktuální vývoj rakouského sektoru FH

Summary:

The question of the higher education system diversification became up to date at the beginning of 90s last century not only in Austria but also in our country. The submitted contribution shows the forming process of non-university types of HEIs in the Czech Republic and in Austria offers a description of Austrian model of the Fachhochschulen (Universities of Applied Sciences) and introduces an up to date progress in the FH sector.

Key words: diversification of higher education system in Austria and in the Czech Republic, non-university HEIs, Austrian model of the Fachhochschule (FH) sector, an up to date progress in Austrian FH sector

Úvod

V období bouřlivé expanze vysokého školství v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století došlo ve většině zemí OECD ke konstituování neuniverzitního typu vysokoškolského vzdělávání. Tento typ vzdělávání se vyznačoval především výrazným profesním zaměřením studijních programů, kratší délkou studia, silnými vazbami na firemní sektor, multidisciplinárností studijních programů, působností v regionech mimo tradičních univerzitních center, zařazením praxe jako integrální součásti studia, menší finanční náročností studia. Rakousko se však v tomto období zmíněnou cestou nevydalo, a to i navzdory skutečnosti, že se i zde objevil začátkem 70. let 20. století pokus o zavedení neuniverzitního vysokoškolského sektoru v podobě tzv. „Partischova plánu“. Tento plán však ztroskotál, jelikož se neshledal s dostatečnou podporou ani v politických, ani

v hospodářských, ani univerzitních kruzích (Pechar, Arnold, Unger 1999). Zvýšenou poptávku po vysokoškolském vzdělání řešila tato země především rozšiřováním stávajících kapacit univerzit, nikoliv diverzifikací celého vysokoškolského systému.

Rozdílné cesty konstituování neuniverzitního vysokoškolského vzdělávání v Rakousku a u nás

Snahy o zavedení neuniverzitního typu vysokoškolského vzdělávání v Rakousku znovu sílily koncem 80. let 20. století, kdy začaly vystupovat na povrch stále více symptomy krize stávajícího nediverzifikovaného vysokoškolského systému. Četné a mnohdy ostré diskuse relevantních aktérů politického, akademického i hospodářského života, podpořené doporučeními expertů OECD ohledně potřeby zavést neuniverzitní sektor vysokoškolského vzdělávání a také perspektiva nadcházejícího vstupu Rakouska do EU (1995) a s ním spojená nutnost harmonizace vzdělávacího systému s ostatními členskými státy nakonec skončily konsensem, který vyústil politickým rozhodnutím o jeho postupném konstituování. Strategické rozhodnutí ohledně tohoto kroku bylo učiněno rakouskou vládou v její koaliční dohodě již v roce 1990. Legislativní zakotvení potom následovalo v podobě Zákona o studijních programech Fachhochschule (Fachhochschulstudiengesetz), který byl schválen rakouským parlamentem v roce 1993 a ještě v témže roce nabyl platnosti.

Před obdobným problémem jako Rakousko, kterým byla diverzifikace vysokoškolského systému, stálo počátkem 90. let také ještě tehdejší Československo. Podobně jako v Rakousku existoval i zde vysokoškolský systém, jehož páteř tvořily prakticky pouze instituce univerzitního typu. Úsilí o konstituování neuniverzitního vysokoškolského sektoru podpořené doporučeními expertů OECD začalo sílit v této době i u nás.

S cílem vytvořit neuniverzitní vysokoškolský sektor byly zvoleny v obou zemích dvě diametrálně odlišné cesty. Zatímco Rakousko zvolilo přímočarý krok a vytvořilo zcela od základů nový neuniverzitní sektor, byla u nás zpočátku zvolena cesta odlišná. Tato cesta spočívala ve vytvoření vyšších odborných škol, které začaly vznikat od r. 1992 v rámci experimentu po vzoru nizozemských HBO. Nej kvalitnější z nich měly být poté transformovány a vytvořit tak jádro neuniverzitního vysokoškolského sektoru. K legislativnímu zakotvení tohoto kroku však nedošlo, vzhledem k tomu, že nový vysokoškolský zákon v roce 1995 našel patričníou odezvu v parlamentu. Namísto toho bylo vyšší odborné studium začleněno pod tzv. „školský zákon“ jako vyšší odborné studium. Cestu k diverzifikaci vysokoškolského systému u nás umožnil až vysokoškolský zákon č. 111 Sb./1998, na základě kterého mohly začít vznikat i neuniverzitní vysoké školy jak soukromé, tak veřejné. V současné době je u nás naprostá většina neuniverzitních vysokých škol soukromých, jelikož vznik nových veřejných vysokých škol neuniverzitního typu představuje legislativně velmi zdoluhavý proces, stejně tak

jako transformace vyšších odborných škol na neuniverzitní vysoké školy. Situace vyšších odborných škol je i nadále jedním z otevřených problémů a vše nasvědčuje tomu, že v souvislosti s rostoucí kapacitou vysokých škol postupně zaniknou.

K rakouskému modelu fungování Fachhochschulen

Jádro rakouského modelu (rakouský model viz. obrázek č. 1) tvoří rámcový *Zákon o studijních programech Fachhochschule*. Tento zákon řeší akreditaci studijních programů FH. Dle tohoto zákona mohou žádat o akreditaci jednotlivých studijních programů jak veřejné, tak soukromé subjekty, které si samy vyberou vhodnou právní formu a vnitřní organizační strukturu a následně se mohou stát poskytovateli akreditovaných studijních programů. Institucionální označení Fachhochschule ale tyto poskytovatelé nezískávají automaticky, nýbrž až po dosažení určité dimenze, která je limitována počtem studijních programů, počtem studujících a také vytvořením interního orgánu k zabezpečení zkouškové a výukové činnosti tzv. kolegia.

Současně s přijetím Zákona o studijních programech FH vznikl za účelem akreditace a evaluace studijních programů nezávislý orgán *Rada pro vysoké odborné školy*. Rada je orgán, který provádí akreditaci studijních programů FH. Tento orgán kromě jiného rozpracovává směrnice, ve kterých jsou blíže specifikovány podmínky akreditace a evaluace.

Rada má rovnoměrné zastoupení osob s akademickou hodností, odbornou erudovaností a metodickou erudovaností, které bdí na to, aby všechny akreditované studijní programy splňovaly požadovanou kvalitu.

Způsob financování řeší *Plány rozvoje a financování sektoru vysokých odborných škol*, které vypracovává kompetentní ministerstvo vždy na následující pětileté období. Jde o model tzv. smíšeného financování a spočívá v tom, že kromě státu, který přebírá kolem 90 % normativních nákladů na studenta, byli do spolufinancování sektoru vtaženi poskytovatelé studijních programů Fachhochschule, kterými jsou především spolkové země, místní samosprávy, odbory, profesní komory, soukromé firmy aj. jakožto vlastníci/podílníci společností, nadací či spolků poskytujících akreditované programy. Poskytovatel tak musí přispívat na náklady spojené s infrastrukturou - budovami, vybavením a podobně. Státní finanční prostředky (normativní náklady ve výši 90 %) jsou poskytovány dle předem daných kritérií formulovaných v příslušném plánu rozvoje a financování, a to na dobu akreditace daného programu formou smlouvy mezi poskytovatelem a spolkovým ministerstvem. Poskytovatelé studijních programů mohou vybírat školné ve výši 365 € za semestr. Výše školného je stejná jako na univerzitách. Dva ze stávajících poskytovatelů k vybírání školného nepřistoupili.

Zájmy jednotlivých poskytovatelů studijních programů FH zastupuje *Konference vysokých odborných škol*, která úzce spolupracuje s Radou pro vysoké odborné školy a podílí se na zabezpečování kvality a rozvoji celého sektoru.

Zájmy studentů studijních programů FH jsou zastoupeny od místí úrovně až po celorakouskou úroveň, jelikož studenti FH mají své zástupce rovněž v celorakouské *Asociaci rakouských studentů*.

Významnou roli v sektoru FH sehrávají tzv. *stakeholder*. Zmíněný termín je užíván v souvislosti s aktéry, jejichž působení se projevuje jednak v tom, že vystupují přímo v roli vlastníka/ spoluvlastníka poskytovatele studijních programů FH nebo participují na různých formách spolupráce, poradenství či lobování. Jako stakeholder vystupují spolkové země, politické strany, regionální a místní správy, odborová sdružení, zaměstnanecké komory, výzkumné a vzdělávací instituce a především firemní sektor. Původní očekávání, že se (soukromý) firemní sektor bude ve větší míře angažovat přímo v roli poskytovatele studijních programů FH se sice nenaplnilo, přesto sehrává významné postavení v rámci strategického partnerství v rámci aplikovaného výzkumu a vývoje, při realizaci odborných praxí, bakalářských, magisterských a diplomových prací a v neposlední řadě také při zabezpečování výukové činnosti, která je velkou měrou zabezpečována právě prostřednictvím odborníků z praxe.

Aktuální vývoj sektoru FH

Studium v prvních deseti studijních programech FH zahájilo v akademickém roce 1994/1995 prvních 693 studentů. V následujících letech následoval kontinuální nárůst počtu studentů i počtu studijních programů. V akademickém roce 2007/2008 již překročil počet studentů celého sektoru 31 000 a dosavadní počet absolventů překročil rovněž počet 30 000. V porovnání s veřejnými univerzitami tvořil v zimním semestru akademického roku 2008/09 celkový podíl studujících na FH cca 11 %, zatímco podíl studentů, kteří začali studovat v sektoru FH již činil cca 20 %. Tento rozdíl je dán tím, že studium na FH je v porovnání se studiem univerzitním většinou kratší.

Studijní programy FH jsou poměrně úzce oborově specializované, a jsou spíše přípravou na výkon určité náročné profese než na vědeckou činnost. Aby tato úzká oborová specializace nebyla chápána na rychle se měnícím trhu práce jako handicap, je při studiu věnována zvýšená pozornost tomu, aby si studenti osvojovali v maximální míře tzv. klíčové dovednosti, které umožňují větší profesní flexibilitu. Dobré pracovní uplatnění absolventů má být garantováno mezi jiným tím, že každý nově akreditovaný respektive reakreditovaný obor musí být podložen poptávkou po daném kvalifikačním segmentu na trhu práce a rovněž je třeba doložit dostatečný zájem potenciálních studentů.

V akademickém roce 2007/08 poskytovalo studijní programy FH dvacet subjektů. Patnáct z nich vykazovalo právní formu s.r.o. Právo užívat institucionální označení Fachhochschule mělo dvanáct z nich. Značné difference jsou mezi jednotlivými poskytovateli v počtu studentů, které vykazují, dále v počtu poboček, které mají, a také v počtu akreditovaných studijních programů.

Zatímco nejmenší subjekty vykazují několik desítek studentů a jeden akredi-

tovaný studijní program (FFH GmbH), největší má přes třicet akreditovaných studijních programů, působí na čtyřech místech a vykazuje přes čtyři tisíce studentů (FH OÖ Studienbetriebs GmbH).

V prvních letech existence sektoru FH byly akreditovány především technicky a ekonomicky zaměřené studijní programy, popř. interdisciplinární technicko-ekonomické, či ekonomicko-technické studijní programy, po kterých byla na trhu práce největší poptávka. V posledních letech začínají rychle přibývat studijní programy zaměřené na sociální práci a rovněž zdravotnický a přírodovědně zaměřené studijní programy. V akademickém roce 2007/2008 existovalo 240 akreditovaných studijních programů. Až do akademického roku 2002/03 byly poskytovány výlučně diplomové studijní programy. V souvislosti s boloňským procesem dochází k zavádění bakalářského a magisterského typu studia a zavádění internacionálních komponentů. Velký důraz je přitom kladen na mobilitu studentů a akademických pracovníků, automaticky je vydáván dodatek k diplomu, některé přednášky jsou realizovány v cizím jazyce aj. V sektoru FH je zaváděno strukturované studium. V akademické roce 2007/08 bylo již zhruba 70 % studijních programů bakalářských. Naopak původní diplomové studijní programy postupně dobíhají a jsou nově akreditovány jako bakalářské či magisterské. Podle organizační formy studia existuje v rakouském sektoru FH studium prezenční a studium při zaměstnání. Distanční forma studia se zatím vyskytuje pouze sporadicky. V prezenční formě studia studuje cca 70 % studentů, studium při zaměstnání 30 % studentů. Takřka 50 % studijních programů lze studovat formou studia při zaměstnání. V prvních letech existence sektoru byli studujícími především muži, vzhledem k převaze technicky zaměřených studijních programů. V souvislosti s rozšiřováním nabídky o studijní programy, které jsou naopak doménou žen (sociální práce, zdravotnické disciplíny apod.) dochází k vyrovnání poměru mezi ženami a muži studujícími v sektoru FH. V akademickém roce 2007/2008 tvořili 55 % studujících muži, ženy zbývajících 45 %.

Pro rakouský sektor FH jsou charakteristické především následující prvky, které tvoří zároveň v jeho porovnání s univerzitním sektorem osobitý profil:

- Úzká vazba na regionální hospodářskou, průmyslovou a politickou sféru;
- Obsah studia je koncipován na základě nejnovějších vědeckých poznatků,
- V sektoru FH existuje užší oborové spektrum než na univerzitách - především se jedná o technické, průmyslové, hospodářské, sociální, zdravotnické a interdisciplinární studijní směry;
- Jednotlivé studijní směry zahrnují velké množství úzce zaměřených studijních programů (specializace na výkon specializovaných profesí a zaměstnání);
- Pevně stanovená délka studia a povinnost účastnit se v maximální míře výuky má garantovat rychlý průběh studia;
- Povinnost v maximální míře účastnit se výuky, která platí i pro studium při zaměstnání;

- Integrální součástí studia je odborná praxe, často představující odrazový můstek či konkurenční výhodu při získávání pracovního místa;
- Studijní programy jsou úzce specializované, některé mají interdisciplinární charakter;
- V sektoru působí nízký počet vyučujících v trvalém pracovním poměru (cca. 13 %); velký počet odborníků z praxe v roli vyučujících;
- Provádění aplikovaného výzkumu a vývoje patří mezi kritéria hodnocení školy;
- Zájemci o studium musí absolvovat přijímací řízení (na většinu univerzitních oborů je volný přístup);
- Studium je umožněno při splnění určitých podmínek i uchazečům bez maturitní zkoušky;
- Existují menší výukové skupiny, lepší servis studentům, sociální kontakty v rámci studijních skupin;
- Je kladen velký důraz na internacionální prvky v rámci studia jako jsou mobility, odborná praxe v zahraničí, přednášky a práce v cizím jazyce aj.;
- Dochází k využívání specifických forem výuky např. integrované formy, exkurze aj.;
- Sektor FH není oprávněn poskytovat doktorské studijní programy, nicméně absolventi mohou tato studia absolvovat na univerzitách.

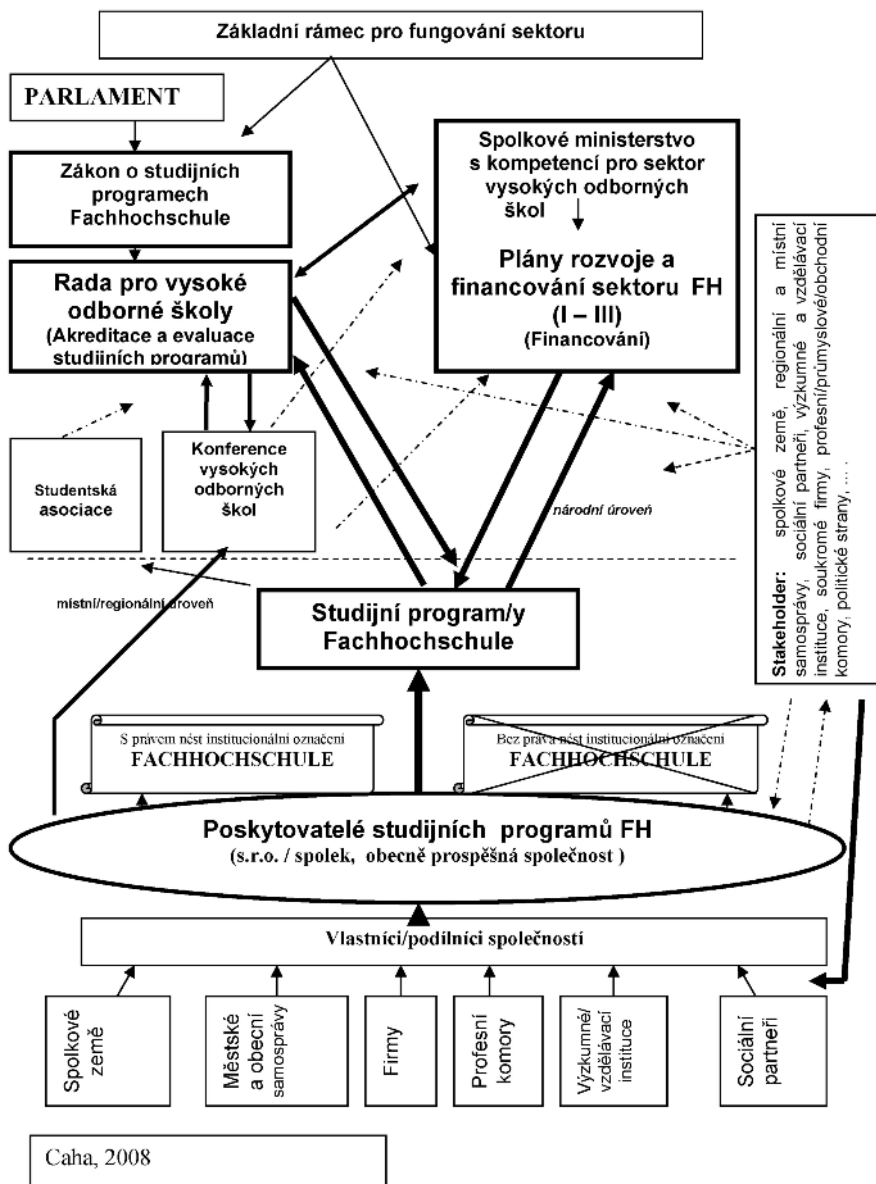
Závěr

Počátkem 90. let 20. století se Rakousko potýkalo s podobným problémem jako my. Tímto problémem byla diverzifikace vysokoškolského systému. Rakousko se vydalo cestou vytvoření zcela nového neuniverzitního sektoru, který začal fungovat na bázi rámcového zákona, který přinesl decentralizaci a deregulaci rozhodování státu, jež do této doby hrál v oblasti vysokého školství dominantní roli. Nově mohly přicházet s iniciativou akreditovat a poté začít poskytovat studijní programy FH i soukromoprávně organizované subjekty. Nad kvalitou studijní nabídky bdí nezávislý orgán Rada pro vysoké odborné školy. Na financování se podílí největší měrou stát, nutná je však i finanční spoluúčast poskytovatelů studijních programů a většinou také studentů.

Rakouský model FH je bezesporu velmi úspěšným modelem, který má jak svá pozitiva, tak svá negativa. Především pro svá pozitiva by se tento model mohl stát i v našich podmínkách v řadě aspektů inspirativní (akreditace, evaluace apod.).

Podíváme-li se na situaci u nás, zjistíme, že se našim neuniverzitním vysokým školám v porovnání s rakouskými nepodařilo vytvořit osobitý profil, kterým by se odlišovaly od univerzitních vysokých škol a je velkou škodou, že se nepodařilo využít potenciálu dobře fungujících vysokých odborných škol, které si tento profil řadu let budovaly a začaly získávat i uznání na trhu práce.

MODEL FUNKOVÁNÍ SEKTORU FACHHOCHSCHULEN V RAKOUSKU

Literatura:

Bericht des Fachhochschulrates 2006

BRAUNBAUER, A. (Hrsg.); MAIR, M. (Hrsg.); RANKL, S. (Hrsg.); WALA, T. (Hrsg.). *Management von Fachhochschul-Studiengängen: Ein Praxisleitfaden für den Fachhochschul-Sektor*. Wien: Linde Verlag Wien, 2008.

ISBN 978-3-7073-1207-2.

Bundesgesetz über Fachhochschul-Studiengänge BGBl. Nr. 340/1993, zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 43/2006. č. 1, s. 17-29.

ISSN 1802-503X.

CAHA, Z. Vznik a vývoj neuniverzitního vysokoškolského vzdělávání v Rakousku. *Aula*, 2005, roč. 13, č. 1, s. 29-32. ISSN 1210-6658.

CAHA, Z. Dosavadní vývoj a specifika neuniverzitního sektoru vysokých škol v Rakousku. In *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů: sborník příspěvků z V. ročníku studentské vědecké konference*. I. díl. Olomouc: Votobia, 2007, s. 217-222.

ISBN 978-80-7220-306-2.

CAHA, Z. Model fungování Fachhochschulen v Rakousku. *Littera Scripta*, 2008, roč. 1, č. 1, s. 17-29. ISSN 1802-503X.

ČERYCH, L. Tendence vývoje vysokého školství v západní Evropě. *Alma mater*, 1990-1991 roč. 1, č. 1. s. 11-23.

ČERYCH, L.: Vyšší odborné školy v mezinárodní perspektivě, *Alma mater*, 1996, roč. 6, č. 5, s. 266-276. ISSN 1210-05-44.

Entwicklungs- und Finanzierungsplanung für den Fachhochschulbereich. Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, 1994.

Entwicklungs- und Finanzierungsplanung für den Fachhochschulbereich II. Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr, 1999.

Fachhochschul- Entwicklungs- und Finanzierungsplan III. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur, 2004.

Fachhochschulportal Österreich. *Ausführliche Präsentationen von 286 FH- Studiengängen*. [online]. [cit.2008-08-15].

Dostupné z WWW:<<http://www.fachhochschulen.at>>.

Fachhochschul-Studiengänge. 2. Auflage. Wien: Arbeitsmarktservice Österreich/BIQ, 2001. ISBN 3-85495-125-2.

FH-Guide 2009. Österreichische Fachhochschul-Konferenz.

KASPAROVSKY, H.; WADSACK, I. *Das österreichische Hochschulsystem*. Wien: Enic Naric Austria BMWF, 2007. ISBN 3-85456.

KARPÍŠEK, M. Současný stav a perspektivy vyššího odborného školství. *Alma mater*, 1996, roč. 6, č. 5, s. 251-265. ISSN 1210-05-44.

LASSNIG, L.; UNGER, M. (Hg.). *Fachhochschulen - Made in Austria*. Review des neuen Hochschulektors. Wien: LIT Verlag, 2005, s. 39-69.

ISBN 3-8258-7575-x.

LASSNIG, L; MAYER, K. *Lernprozesse in der Politik am Beispiel der Etablie-*

- rung des Fachhochschulsektors in Österreich. IHS-Reihe Soziologie. Nr. 75. Wien, 2006.*
- PECHAR, H.; ARNOLD, M; UNGER, M. *Hochschulen und Wirtschaft. Reformimpulse zur Stärkung des Außenbezuges im österreichischen Hochschulsystem*, TSER/HEINE: Nationale Fallstudie. Wien: IFF, 1999.
- Review des Auf- und Ausbaus des Fachhochschulsektors. Wien: IHS, 2003.*
- Richtlinien des Fachhochschulrates für die Akkreditierung von Bachelor-, Master- und Diplomstudiengängen (Akkreditierungsrichtlinien, AR 20006, Version 1.1 vom 1. 12. 2006).*
- Bildung in Zahlen. Statistik Austria. Wien, 2009. ISBN 978-3-902587-87-9.*
- TROW, M. Problémy přechodu z elitního na masové školství. In *Hendrichová, J.; Čerych L. (ed) Terciární vzdělávání ve vyspělých zemích: Vývoj a současnost. Praha: ÚIV, 1997.*
- Zákon č. 111 Sb. ze dne 29. května 1998 o vysokých školách*

Kontaktní adresa:

Mgr. Zdeněk Caha

Katedra jazyků

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

Okružní 10, 370 01 České Budějovice

Email: caha@vstecb.cz

Volebné sťažnosti na komunálne voľby 2006 a rozhodovanie Ústavného súdu Slovenskej republiky

Complaints about the 2006 municipal elections and the Constitutional Court of Slovak republic decision making

Vlastislav ČABO

Súhrn:

Cieľom príspevku autora je analyzovať politologicko-právnu problematiku volebných sťažností na komunálne voľby 2006 v Slovenskej republike pred Ústavným súdom SR. Dôraz je kladený na spôsob rozhodovania Ústavného súdu SR ako nezávislého orgánu ochrany ústavnosti v systéme súdnej moci, ako aj na jeho vplyv ohľadom reality fungovania územnej samosprávy. V texte je poukázané na konkrétne príklady samospráv vo vzťahu k súdnej moci za roky 2006-2009, ktoré odzrkadľujú spôsob fungovania práva v podmienkach SR.

Kľúčové slová: Ústavný súd Slovenskej republiky, komunálne voľby, volebná sťažnosť, územná samospráva, právny poriadok

Summary:

The main goal of the author's text is to analyze the political-juridical matter of the protests against the municipal elections in Slovak Republic in the year 2006. The main stress is put on the decision process of the Constitutional court of the Slovak Republic as an independent authority for a protection of constitutionality in the system of a constitutional government and on its influence, in terms of its relation to the reality of functioning of the municipal system. There are concrete examples of the municipalities and their relation to the legal force in the years 2006-2009, which are mirroring a way of functioning of the law system in SR, mentioned in the text.

Keywords: Constitutional court of the Slovak republic, municipal elections, election complaint, municipality, system of law

V priebehu posledných mesiacov a rokov bola značná časť problematiky územnej samosprávy, súvisiacej s poslednými komunálnymi voľbami na Slovensku, rozhodovaná na Ústavnom súde SR sídliacom v Košiciach. Dôležité sa javí poukázať na priebeh súdneho konania, majúceho priamy vplyv na fungovanie samosprávy, ako aj na samotné uvádzanie práva do života v podmienkach slovenského politického systému spätého s právnym poriadkom ako takým. Čo sa týka samosprávy, v zásade sa rozlišujú dva pojmové vymedzenia: „politický pojem samosprávy - teda samospráva ako forma realizácie verejnej správy občanmi a právny pojem samosprávy, ktorým sa vyjadruje to, že samospráva

ako verejnoprávny subjekt disponuje príslušným rozsahom verejnej moci“ (Škultéty, 2008).

Samotný dohľad nad ústavnosťou a zákonnosťou uskutočnených volieb je zverený práve Ústavnému súdu SR. Ako uvádza právnička S. Ficová, „podstatou ochrany ústavnosti a zákonnosti volieb Ústavným súdom Slovenskej republiky vo volebných veciach je ochrana aktívneho a pasívneho volebného práva, zaradených článkom 30 Ústavy Slovenskej republiky“ (Ficová, 2008).

Pokiaľ ide o posledné voľby do samosprávy miest a obcí, tie sa konali na území celej republiky 2. decembra 2006. Na ÚS SR ešte pod vedením JUDr. E. Báranyho bolo v zákonnej lehote do desiatich dní po oznámení výsledkov volieb doručených celkovo 139 volebných sťažností na neústavnosť alebo nezákonnosť, prípadne proti výsledkom decembrových volieb do orgánov miestnej samosprávy na Slovensku. Uvedený počet sťažností znamenal približne štvornásobok v porovnaní s komunálnymi voľbami v roku 2002. Následné dvojmesačné obdobie znamenalo akési vákuum, nakoľko až dňa 12. februára 2007 boli prezidentom SR Ivanom Gašparovičom oznámené mená nových deviatich sudcov ÚS SR. Po vymenovaní sudcov sa skončil tzv. dočasný režim, v ktorom od 22. januára 2007 fungoval ÚS SR. Tvorili ho iba štyria sudcovia - J. Auxt, Ľ. Dobrík, J. Horváth a J. Luby, ktorí striedavo pracovali v jedinom trojčlennom senáte pod vedením predsedu Ľ. Dobríka.

Úvodom je potrebné zdôrazniť, že ÚS SR je nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti na Slovensku (Pozri: Drgonec, 2008). V treťom funkčnom období začal pôsobiť od 16. februára 2007, kedy si z rúk prezidenta SR I. Gašparoviča prevzali vymenovacie dekréty sudcovia P. Brňák, Ľ. Gajdošíková, S. Kohut, M. Ľalík, I. Macejková, L. Mészáros, M. Mochnáčová, L. Orosz a R. Tkáčik. Spolu so skôr vymenovanými ústavnými sudcami J. Auxtom, Ľ. Dobríkom, J. Horváthom a J. Lubym tvoria v súčasnosti kompletný trinásťčlenný ÚS SR, ktorý rozhoduje v pléne a v štyroch trojčlenných senátoch. Prezident SR 16. februára zároveň vymenoval I. Macejkovú za predsedníčku ÚS SR a M. Ľalíka za podpredsedu ÚS SR. Deklarovaným cieľom novej predsedníčky pri nástupe do funkcie bolo zvýšiť dôveryhodnosť tejto významnej inštitúcie z pohľadu odbornej i laickej verejnosti. Za priority si vytyčila prednostne rozhodnúť najstaršie podania, ktoré boli súdu predložené v rokoch 2001 až 2005 a čo najskôr sa vysporiadať s volebnými sťažnosťami na decembrové komunálne voľby z roku 2006. Po roku vo funkcii z celkového počtu 139 doručených volebných sťažností bolo k 15. februáru 2008 vybavených 111, čo predstavuje 80 percent. Pri tlačovej konferencii predsedníčky ÚS SR dňa 7. 7. 2008 bolo uvedené, že ÚS SR z celkového počtu 139 doručených volebných sťažností bolo k tomuto dňu vybavených 131, nevybavených ostalo ešte 8. Kriticky sa treba postaviť k tomu, že ÚS SR až dňa 9. decembra 2008 ukončil aj poslednú zo 140 sťažností pre namietanú neústavnosť a nezákonnosť komunálnych volieb z decembra 2006. Zo 45 týchto podaní, ktoré boli prijaté na ďalšie konanie, bolo 23 zamietnutých,

5 spojených s inými podaniami, 1 konanie bolo zastavené pre späťvzatie a ostatných 16 bolo rozhodnutých nálezom. V nich za neplatné vyhlásil ÚS SR voľby v mestách Sobrance a Dunajská Streda, v obciach Ložín, Limbach, Hertník, Zemiansky Vrbovok, Jezersko, Rimavská Seč, Čičava, Žehra, Hodejovec, Brzotín a Demänovská Dolina. Výsledok volieb zrušil ÚS SR v obciach Králiky a Smižany a rozhodnutie volebnej komisie v obci Sása. Ostatných 95 volebných sťažností ÚS SR vybavil odmietnutím, odložením alebo zastavením konania.

Spomedzi spomínaných prípadov názorným je prípad obce Demänovská Dolina, ktorá na rozhodnutie ÚS SR čakala najviac, celé dva roky. Uvedená sťažnosť bola vyriešená teda až v polovici funkčného obdobia starostu a poslancov, čo zakladá istý precedens do budúcnosti, pokiaľ ide o (ne)legitimitu fungovanie orgánov územnej samosprávy vzhľadom na konečný nález ÚS SR v zmysle vyhlásenia volieb za neplatné. V konkrétnom prípade ÚS SR na neverejnom zasadnutí 26. novembra 2008 v pléne zloženom z predsedu M. Lalička a zo sudcov J. Auxta, P. Briňáka, Ľ. Dobríka, J. Horvátha, S. Kohuta, J. Lubyho, L. Mészároša, M. Mochnáčovej, L. Orosza a R. Tkáčika v konaní o sťažnosti obyvateľov obce Demänovská Dolina pre namietanú neústavnosť a nezákonnosť volieb do obecného zastupiteľstva a volieb starostu obce konaných 2. decembra 2006 rozhodol tak, že voľby starostu obce a voľby poslancov do Obecného zastupiteľstva obce konané 2. decembra 2006 vyhlásil za neplatné. Plénum ÚS SR skonštatovalo, že súdu bola 11. decembra 2006 doručená sťažnosť obyvateľov obce podľa čl. 129 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky pre namietanú neústavnosť a nezákonnosť volieb. ÚS SR 27. júna 2007 následne prijal uvedenú sťažnosť na ďalšie konanie. Sťažovateľ vo svojej sťažnosti doručenej ústavnému súdu 11. decembra 2006 okrem iného uviedol, že voľby do obecného zastupiteľstva a voľby starostu obce boli neústavné a nezákonné, pretože výsledok týchto volieb bol ovplyvnený porušením právnych predpisov so silou zákona a v dôsledku tohto porušenia bol nepochybne ovplyvnený výsledok volieb. Konkrétne v krátkom časovom úseku pred konaním volieb bolo porušené ustanovenie § 3 ods. 2 zákona č. 253/1998 Z. z. o hlásení pobytu občanov Slovenskej republiky a registri obyvateľov Slovenskej republiky, pretože občania boli prihlasovaní k trvalému pobytu v obci do budov, ktoré neboli určené na bývanie, ubytovanie alebo individuálnu rekreáciu. Nebyť porušenia ustanovenia § 3 ods. 2 zákona č. 253/1998 Z. z., tak počet voličov by bol iný, pretože výsledok volieb je priamo závislý nielen od prejavenej vôle voličov, ale nepochybne aj od ich počtu. Porušenie uvedeného právneho predpisu potom priamo ovplyvnilo výsledok volieb. V tejto súvislosti bolo porušené aj ustanovenie § 10 písm. a), písm. b) a písm. c) zákona č. 253/1998 Z. z., pretože nebola riadne overená totožnosť osoby, ktorá vykonala hlásenie. Ohlasovňa sa v mnohých prípadoch uspokojila len s predložením fotokópie občianskeho preukazu, ktorý predložila iná osoba ako prihlasovateľ bez toho, aby sa aspoň preukázala splnomocnením od občana, ktorého ohlasovňa zaregistrovala k trvalému pobytu v obci. Ohlasovňa v prípadoch hromadného nahlaso-

vania občanov nezisťovala vôbec správnosť údajov, platnosť dokladov a splnenie podmienok stanovených zákonom pre zaznamenanie údajov o hlásení pobytu do registra, pretože inak by nebolo možné, aby občania boli zaregistrovaní k trvalému pobytu len na základe treťou osobou predložených úradne neoverených fotokópií občianskych preukazov a do budov, ktoré neboli určené na bývanie, ubytovanie alebo na individuálnu rekreáciu. Pri voľbách neboli podľa názoru navrhovateľa dodržané morálne a zákonné pravidlá slobodnej súťaže politických síl v demokratickej spoločnosti. Výsledok volieb bol dôsledkom konaní realizovaných za účelom získania neodôvodnených výhod pre jednotlivých kandidátov, a tým aj spôsobenia ujmy pre protikandidátov rešpektujúcich morálne a zákonné pravidlá politickej súťaže. Cieľom prihlasovania sa občanov k trvalému pobytu v obci krátko pred voľbami nebol ich skutočný záujem trvale sa v obci zdržiavať, ale registrácia k pobytu bola vykonávaná s cieľom vyradiť politického konkurenta zo súťaže. Dôkazom toho môže byť skutočnosť, že v krátkom časovom období pred voľbami bol k trvalému pobytu v obci zaregistrovaný taký počet občanov, ktorý bol reálne schopný ovplyvniť výsledok volieb a znemožniť voličom, ktorí v obci skutočne trvale bývajú, slobodnou voľbou vybrať si svojich zástupcov a prostredníctvom nich sa zúčastňovať na správe vecí verejných, na správe vecí týkajúcich sa obce, v ktorej žijú. K trvalému pobytu v obci sa prihlasovali občania, ktorí pred prihlásením mali trvalý pobyt, zo svojho trvalého bydliska sa reálne neodšťahovali a v mnohých prípadoch sa prihlásili k trvalému pobytu do priestorov reálne neobývatelných, prípadne poskytujúcich im kvalitatívne neporovnateľne horšie podmienky na bývanie ako mali predtým. Cieľ prihlásenia sa tak veľkého počtu nových občanov do obce bol teda jediný, a to ovplyvniť výsledok komunálnych volieb konaných dňa 2. 12. 2006. Podľa názoru navrhovateľa pri voľbách bolo porušené aj ustanovenie § 10 ods. 2 zákona č. 346/1990 Z.z. o voľbách do orgánov samosprávy obcí, pretože občania sa k trvalému pobytu prihlasovali aj v dobe tzv. volebného moratória a nakoľko ich vôľa bola ovplyvnená činnosťou ďalších osôb v snahe získať voličov, musela prebiehať volebná kampaň v podobe boja o reálneho voliča, nielen o ovplyvňovanie jeho mienky, aj pred časom stanoveným v § 30 ods. 2 zákona č. 346/1990 Z.z. Sťažovateľ v sťažnosti ďalej uviedol, že do zoznamu voličov pre voľby do obecného zastupiteľstva a voľby starostu obce bolo zapísaných 363 osôb, avšak necelé tri mesiace pred konaním volieb (8. septembra 2006) bolo na trvalý pobyt v obci prihlásených 179 obyvateľov oprávnených voliť. V deň konania volieb bolo do zoznamu voličov vpísaných 19 osôb, ktorým bol občiansky preukaz vydaný Okresným riaditeľstvom Policajného zboru v Liptovskom Mikuláši s vyznačením trvalého pobytu v obci bez toho, aby sa predtým na trvalý pobyt v ohlasovni obce prihlásili. Podaním sťažovateľ rozšíril dôvody neústavných a nezákonných volieb. Tieto dôvody spočívali v tom, že sčítavania hlasov miestnou volebnou komisiou sa aktívne zúčastnili aj pracovníčky Obecného úradu, ktoré však vykonávali funkciu zapisovateľiek a neboli členkami miestnej volebnej komisie. V danom

prípade sťažovateľa v skutkovej rovine poukazujú na to, že hromadné prihlasovanie nových obyvateľov oce pred voľbami na trvalý pobyt v obci jednoznačne vykazovalo znaky organizovanej aktivity na podporu konkrétnych kandidátov vo voľbách, pričom existuje dôvodné podozrenie, že sa tak dialo za poskytnutie protihodnoty naverbovaným voličom, a tiež v rámci urýchleného prihlasovania na trvalý pobyt boli hrubým spôsobom opakovaně porušované zákonné pravidlá a podmienky hlásenia trvalého pobytu vyplývajúce zo zák. č. 253/1998 Z. z. o hlásení pobytu občanov. Možno uviesť názor, že v danom prípade ide tiež o konflikt viacerých základných práv, a to konkrétne práva sťažovateľov podieľať sa na správe vecí verejných prostredníctvom slobodnej voľby svojich zástupcov (čl. 30 ods. 1 Ústavy SR) a práva na rovnaký prístup k voleným a iným verejným funkciám (čl. 30 ods. 4 Ústavy SR) na jednej strane a práva občanov, prihlásených v bezprostrednej časovej súvislosti na trvalý pobyt v obci v nadväznosti na aktivity niektorých z kandidátov, na slobodu pobytu a pohybu, ktorú im zaručuje čl. 23 Ústavy SR na strane druhej (Porovnaj: Drgonec, 2007). Možno poukázať, že s ohľadom na špekulatívny rozmer výkonu daného práva slobody pohybu a pobytu s cieľom ovplyvniť voľby oproti poskytnutiu určitej výhody, je v danom prípade prevažujúci verejný záujem na ochrane aktívneho a pasívneho volebného práva ako základného atribútu slobodnej a pluralitnej demokratickej spoločnosti. Pokiaľ ide o daný prípad a právny poriadok v podmienkach SR, relevantné prekonanie a rozhodnutie ÚS SR boli viaceré dotknuté články ústavy a zákonov: napr. čl. 129 ods. 2, čl. 30 ods. 1, čl. 30 ods. 3, čl. 30 ods. 4, čl. 31, čl. 64, čl. 64a, čl. 67, čl. 69 ods. 1, čl. 69 ods. 2, čl. 69 ods. 3 ústavy SR, ďalej § 1 ods. 1, § 1 ods. 2, § 3 ods. 1 zákona SNR č. 369/1990 Z.z. o obecnom zriadení. Dôležitý je § 2 ods. 1 zákona Slovenskej národnej rady č. 346/1990 Z.z. o voľbách do orgánov samosprávy obcí, v zmysle ktorého právo voliť do orgánov samosprávy obcí majú obyvatelia SR, ktorí majú v obci trvalý pobyt a najneskôr v deň volieb dovŕšili 18 rokov veku. Podstatou ochrany ústavnosti vo volebných veciach je ochrana práv zaručených čl. 30 ústavy, t. j. aktívneho a pasívneho volebného práva. Všeobecné volebné právo, ktoré je v tomto článku zaručené, znamená právo všetkých občanov, ktorí dosiahli istú vekovú hranicu, jednak svojím hlasom spolurozhodovať pri tvorbe zastupiteľských orgánov (aktívne volebné právo) a jednak uchádzať sa o zvolenie za člena niektorého zo zastupiteľských orgánov (pasívne volebné právo). Rovnosť volebného práva znamená zaručenie toho, aby každý z voličov i kandidátov mal rovnaké postavenie. Podstatou zákonnosti volieb do orgánov samosprávy obcí je uskutočnenie volieb v súlade so všetkými právnymi predpismi so silou zákona, ktoré sa týkajú volieb do orgánov samosprávy obcí (mutatis mutandis PL. ÚS 34/99, PL. ÚS 18/07, PL. ÚS 82/07). Zistená nezákonnosť volieb do orgánov samosprávy obcí musí byť v príčinnej súvislosti s takým následkom porušenia práv, ktoré je v konečnom dôsledku porušením ústavného volebného práva a jeho princípov (mutatis mutandis PL. ÚS 21/94, PL. ÚS 18/07, PL. ÚS 82/07). Základným interpretačným pravidlom

výkladu zákonov, ktoré bližšie upravujú výkon všetkých politických práv, je čl. 31 ústavy, podľa ktorého zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a uplatňovanie musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti. Ustanovenie čl. 31 ústavy má priamu spojitosť so všetkými politickými právami vyjadrenými v ústave a svojou povahou ovplyvňuje a predurčuje spôsob formovania politických síl v demokratickej spoločnosti. Slobodná súťaž politických síl nachádza svoj výraz predovšetkým vo voľbách a je základným predpokladom fungovania demokratického štátu (mutatis mutandis napr. PL. ÚS 19/98, PL. ÚS 18/07 alebo PL. ÚS 82/07). Podľa § 63 ods. 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov ústavný súd môže a) vyhlásiť voľby za neplatné, b) zrušiť napadnutý výsledok volieb, c) zrušiť rozhodnutie volebnej komisie a vyhlásiť za zvoleného toho, kto bol riadne zvolený, d) sťažnosť zamietnuť. Právomoc ústavného súdu zrušiť výsledok volieb alebo vyhlásiť voľby za neplatné podľa § 63 ods. 1 zákona o ústavnom súde sa podľa judikatúry ústavného súdu uplatní len vtedy, ak k porušeniu zákona dôjde spôsobom ovplyvňujúcim slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti. Na uplatnenie tohto oprávnenia ústavného súdu sa však vyžaduje hrubé alebo závažné porušenie, prípadne opätovné porušenie zákonov upravujúcich prípravu a priebeh volieb (napr. PL. ÚS 17/94, PL. ÚS 19/94, PL. ÚS 50/99, PL. ÚS 5/03, PL. ÚS 18/07, PL. ÚS 82/07). Inými slovami, nie každé porušenie volebného zákona vyvoláva nevyhnutne neplatnosť volieb alebo voľby kandidáta. Ústavný súd každý prípad posudzuje materiálne, prihliada pritom tak na účel a zmysel volebného zákona, ako aj na princípy uznávané demokratickými štátmi. Neplatnosť volieb alebo voľby kandidáta môže spôsobiť len také porušenie volebného zákona, ktoré už samo osebe spochybňuje výsledky volieb a ktoré odôvodnene vyvoláva pochybnosť o tom, či voľby a ich výsledky sú prejavom skutočnej vôle voličov. Sťažovatelia vo svojich sťažnostiach v podstate zhodne namietali nezákonnosť a neústavnosť volieb spočívajúcu predovšetkým v prospech jednotlivých kandidátov organizovaným prihlasovaním početnej skupiny obyvateľov (potencionálnych voličov) na trvalý pobyt v obci spôsobom porušujúcim aj platné právne predpisy za účelom vytvorenia čo najväčšej voličskej základne toho - ktorého kandidáta, a to v relatívne krátkom čase pred konaním volieb. Navyše, prihlasovanie obyvateľov na trvalý pobyt v obci v spojení s vykonaním hlasovania v nadchádzajúcich voľbách malo byť v tomto prípade podľa tvrdenia sťažovateľov motivované poskytnutím protihodnoty. V súvislosti s uvedenou námietkou sťažovateľov ÚS SR zdôraznil, že trvalý pobyt v obci, ako ústavná a zákonná podmienka výkonu aktívneho volebného práva (ale i pasívneho volebného práva) pre voľby do obecného zastupiteľstva a voľby starostu obce, nie je v právnej úprave ustanovená samoúčelne. Sleduje totiž legitímny cieľ, aby orgány samosprávy obce mali právo voliť len obyvatelia obce, t. j. tí, ktorí v obci trvale žijú, a teda tvoria (relatívne) trvalú

súčasť územného spoločenstva osôb, ktoré si prostredníctvom volieb do orgánov samosprávy obcí volí svojich zástupcov za tým účelom, aby im zverilo na obdobie štyroch rokov podstatný rozsah svojho práva na výkon územnej samosprávy. ÚS SR v tejto súvislosti poznamenal, že ide o cieľ, ktorý vychádza z podstaty územnej samosprávy ako ústavného princípu, ktorá je jednou zo základných hodnôt demokratického a právneho štátu (m. m. I. ÚS 55/00). Za týchto okolností sú v rozpore s účelom a funkciou volieb do orgánov samosprávy obcí také aktivity kandidátov na funkcie v orgánoch samosprávy obcí, ktoré na základe zneužitia liberalizácie právnej úpravy hlásenia (trvalého) pobytu občanov (zákon č. 253/1998 Z. z.) smerujú k tomu, aby sa týchto volieb mohli zúčastniť aj také osoby, ktoré trvalo žijú mimo územia obce, a teda netvorí, resp. v skutočnosti nechcú tvoriť trvalú súčasť tohto územného spoločenstva fyzických osôb (obyvateľov obce). Zvlášť negatívne treba hodnotiť takéto aktivity vtedy, ak kandidáti na volené funkcie v orgánoch samosprávy obce, resp. subjekty, ktoré ich kandidatúru podporujú, prisľubujú fyzickým osobám, ktoré trvalo nežijú na území obce, určitú protihodnotu za to, že sa v obci prihlásia na trvalý pobyt v čase pred voľbami za účelom výkonu volebného práva do orgánov samosprávy obce. ÚS SR v tejto súvislosti zdôraznil, že pri výkone svojej právomoci rozhodovať o ústavnosti a zákonnosti všetkých typov volieb, t. j. aj volieb do orgánov samosprávy obcí je obzvlášť potrebné chrániť princíp slobodných volieb, ktorý zahŕňa v sebe tak organizačné záruky volebného procesu, ako aj ľudskoprávnú dimenziu volieb. Čo sa týka pojmu sloboda volieb, ten treba vykladať materiálne, a nie iba formálne. O slobodné voľby ide vtedy, ak je právne garantovaný a prakticky realizovaný princíp politickej plurality, keď na voličov nie je vytvorený žiadny nátlak nútiaci ich na hlasovanie pre niektorý zo subjektov, a nie je ani odrádzajúci od hlasovania pre niektoré subjekty; keď majú možnosť prístupu k relevantným informáciám, a sú tak dané základné predpoklady na ich kvalifikované volebné rozhodovanie. Voliči musia mať slobodu už pri vytváraní svojich postojov nezávisle, bez použitia násilia či hrozby násilia, donútenia, navádzania pod vplyvom prisľubov či manipulatívneho ovplyvňovania akéhokoľvek druhu. Na tomto mieste je potrebné spomenúť aj interpretáciu vzťahu politika-morálka-právo napríklad podľa vplyvného prúdu moderných sociálnych vied. „Podľa pozitivistov je právo stotožnené s ústavou, ktorá je výzvou vôle štátu, čiže štátnej moci. Povedané inak: právo je len to, čo je zapísané v ústave.“ (Kulašik, 2005) Podľa ústavného právnika „konanie pred ústavným súdom - ústavné súdne konanie - možno charakterizovať ako procesným právom upravený postup tohto súdu pri ochrane ústavnosti“ (Palúš, 2008). Možno teda uviesť, že cieľom tohoto konania je nepochybne ochrana ústavnosti predovšetkým prostredníctvom následnej kontroly ústavnosti ale aj incidentnej ochrany ústavnosti - čl. 124 Ústavy SR. Čo sa týka konkrétneho príkladu ústavnej sťažnosti na komunálne voľby v uvedenej obci, ďalej ÚS SR poznamenal, že výsledok volieb je nepochybne závislý okrem iného aj od počtu voličov, ktorí využili svoje právo voliť. Zo zápisnice

miestnej volebnej komisie o výsledku volieb v obci do obecného zastupiteľstva a starostu obce vyplynulo, že do zoznamov voličov bolo zapísaných 363 osôb. Počas volieb bolo voličom vydaných 310 obálok, z ktorých 309 bolo odovzdaných. V konaní pred ÚS SR bolo preukázané, že v období dvoch mesiacov pred konaním volieb sa na trvalý pobyt v obci prihlásilo 177 osôb oprávnených voliť, t. j. 49 % zo všetkých oprávnených voličov, z nich 169 sa hlasovania aktívne zúčastnilo, čo predstavuje 54,5 % všetkých zúčastnených voličov. Do októbra 2007 sa pritom z trvalého pobytu v obci odhlásilo 64 osôb. Z uvedeného vyplýva, že nie malá časť voličov, ktorí sa prihlásili na trvalý pobyt v obci v čase bezprostredne pred voľbami, v skutočnosti nemala záujem stať sa obyvateľmi s trvalým pobytom v obci, t. j. stať sa súčasťou územného spoločenstva obyvateľov obce, čo naznačuje, že ich prihlásenie na trvalý pobyt bolo účelové. Vzhľadom na túto okolnosť nemožno racionálne predpokladať, že tieto osoby si vo voľbách zvolili „svojich“ zástupcov, ktorí by sa pri výkone verejnej moci v rámci samosprávy obce starali o všestranný rozvoj obce a o ich potreby ako „obyvateľov“ tejto obce. V tejto súvislosti je dôležité hľadať odpoveď na otázku, či kandidáti na volené funkcie mohli mať prospech vo voľbách z takého postupu „novoprihlásených“ voličov. Za porušenie slobody volieb treba nepochybne pokladať aj také konanie, ktoré spočíva v prisľube finančných výhod nie malej hodnoty. V danom prípade preukázaný prisľub vo forme poskytnutia voľných lístkov na lyžiarsky vlek nepochybne mohol mať vplyv na zvolenie starostu a poslancov obecného zastupiteľstva v obci. Volebné právo viacerých voličov nebolo slobodné, pretože sa volieb zúčastnili iba pre prisľub finančných výhod nie malej hodnoty. Pokiaľ však nejde o slobodné voľby, takéto voľby neplnia svoje základné funkcie, medzi ktoré patrí hlavne demokratická legitímácia politickej moci. ÚS SR súd už vo svojich doterajších rozhodnutiach viackrát zdôraznil, že jeho úlohou je posúdiť ústavnosť a zákonnosť volieb zo širšieho hľadiska. Ide teda nielen o posúdenie samotného volebného aktu a sčítania hlasov, ale celého volebného procesu, pokiaľ táto právomoc neprislúcha všeobecným súdom. Práve preto je aj závažné, hrubé a opakované porušenie právnej úpravy volebného procesu dôvodom na vyhlásenie volieb za neplatné. Na dodržiavanie právnej úpravy celého volebného procesu existuje verejný záujem, lebo len tak sa možno priblížiť ideálu slobodnej súťaže politických síl v demokratickej spoločnosti, ktorý zahŕňa aj súťaž podľa platných pravidiel. Volič má právo, aby sa kandidáti uchádzali o jeho hlas podľa zákonných pravidiel (obdobne napr. PL. ÚS 6/06, PL. ÚS 18/07). ÚS SR dospel k názoru, že prisľúbenie materiálnej výhody voličom predstavuje nepochybne činnosť, ktorá patrí medzi aktivity slúžiace na podporu kandidáta vo voľbách. Nie je pritom nevyhnutné zistiť ani preukázať konkrétny dopad, či výsledok takýchto aktivít ovplyvnil voľby, ale vychádza sa z ich obvyklého alebo zjavného zamerania, a preto uvedené konanie v každom prípade nepriaznivo ovplyvňuje slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti podľa čl. 31 ústavy (mutatis mutandis PL. ÚS 15/07). Poskytovanie „protihodnoty“ za

hlasovanie vo voľbách je teda protiústavné, lebo účelom aktívneho volebného práva je možnosť účasti na správe vecí verejných, a nie bezprostredný materiálny prospech (PL. ÚS 6/06). Vychádzajúc z uvedených zásad a pravidiel a opierajúc sa o svoje skutkové zistenia bolo konštatované, že organizovanie aktivít smerujúcich k prihlasovaniu osôb na trvalý pobyt v obci v krátkom období pred konaním volieb do orgánov samosprávy obcí, na ktorom sa preukázateľne priamo podieľali aj niektorí kandidáti na volené funkcie, a motivovanie týchto osôb k takémuto postupu prisľúbením materiálnej výhody nemalej hodnoty v prípade, že sa aktívne volieb zúčastnia, nemožno hodnotiť inak než ako hrubé porušenie princípu slobodných volieb, ako aj ústavných princíпов zakotvených v čl. 30 a čl. 31 ústavy. V minulosti už ÚS SR v rozhodnutí č. k. PL. ÚS 5/03-110 skonštatoval tzv. kupovanie hlasov voličov ako najzávažnejšie porušenie ustanoveného zákazu volebnej kampane, pretože ide o aktivitu na získanie voličských hlasov počas volieb, ktorá zasahuje do samotnej podstaty volebného (aktívneho či pasívneho) práva zaručeného v čl. 30 ústavy. Takéto obmedzenie nesie so sebou také veľké nebezpečenstvo pre slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti, že od ústavného súdu vyžaduje veľmi prísne posúdenie. Rovnaké posúdenie si zaslúži aj prisľub získania materiálneho prospechu nemalej hodnoty za účasť na hlasovaní vo voľbách, ktoré viedlo k pohnútke početnej skupiny osôb prihlásiť sa na trvalý pobyt v obci aj v danom prípade. K tomuto záveru mohla viesť ÚS SR tá skutočnosť, že sa tak dialo vo veľkom počte v relatívne krátkom čase pred konaním volieb a zjavne v súvislosti s voľbami do orgánov samosprávy obce. ÚS SR preto asi nepochyboval o tom, že tieto aktivity slúžili na podporu výzvy voliť určitého kandidáta. Rovnako tak bolo konštatované, že postup zameraný na rozširovanie voličskej základne v prospech jednotlivých kandidátov znamenal v posudzovanom prípade hrubé porušenie princípu slobodných volieb a ústavných princíпов zakotvených v čl. 30 ods. 4 a čl. 31 ústavy, pričom bol spôsobilý priamo a relevantne ovplyvniť konečný výsledok volieb. Po starostlivom zvážení všetkých okolností daného prípadu hodnotiac vykonané dôkazy jednotlivo, ako aj v ich súhrne bolo dospené k záveru, že voľby konané 2. decembra 2006 v obci neprebehli v súlade s ústavnoprávnymi princípmi, a to najmä z dôvodu, že skupina voličov, ktorá bola spôsobilá vzhľadom na jej početnosť ovplyvniť výsledky volieb do orgánov samosprávy obce, tak urobila pre získanie nemalej finančnej protihodnoty, pričom z okolností prípadu vyplýva, že značná časť osôb nemala skutočný záujem na naplnení účelu a funkcie volieb do orgánov samosprávy obcí tak, ako vyplývajú z príslušných ustanovení ústavy (najmä čl. 30 ods. 1 v spojení s čl. 64 ods. 2 a 3). Keďže ÚS SR dospel k záveru, že voľby starostu, ako aj voľby poslancov Obecného zastupiteľstva obce konané 2. decembra 2006 boli nepochybne poznačené ovplyvňovaním ich výsledku a je zrejmé, že týmto postupom došlo k zásahu do slobodnej súťaže politických síl v demokratickej spoločnosti, vyhlásil tieto voľby za neplatné, a to v dôsledku porušenia čl. 30 ods. 1 a 4 v spojení s čl. 31 ústavy.

Pre politológov a právnikov je tiež zaujímavé konštatovanie, že v okolnostiach danej veci sa už nepovažovalo za zvlášť relevantné zisťovanie miery pričinenia sa jednotlivých kandidujúcich subjektov na aktivitách smerujúcich k neústavnosti volieb. Rozhodujúcim je, že tieto aktivity skutočne ovplyvnili výsledky napadnutých volieb. Uvedený konkrétny príklad preto podľa autora poskytuje názornú ukážku na slovenskú realitu týkajúcu sa fungovania lokálnej demokracie v praxi, podmienenú platným právnym poriadkom a vžitým politickým systémom.

Literatúra:

- DRGONEC, J. (2008): Konanie pred Ústavným súdom SR. Bratislava.
- DRGONEC, J. (2007): Ústava Slovenskej republiky - komentár. Heuréka, Bratislava.
- FICOVÁ, S. (2008): Občianske právo procesné. Heuréka, Bratislava, s. 428.
- KULAŠIK, P. (2005): Politológia. Efekt Copy, Hlohovec, s. 90.
- PALÚŠ, I. (2008): Štátne právo Slovenskej republiky. Právnická fakulta UPJŠ, Košice.
- ŠKULTÉTY, P. (2008): Správne právo hmotné. Právnická fakulta UK, Bratislava, s. 19.

Kontaktná adresa:

Mgr. Vlastislav Čabo
Katedra politológie
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzity Mateja Bela, Kuzmányho 1
Banská Bystrica, 974 01
Email: vlastislav.cabo@umb.sk

Языковая ситуация и языковая политика: Украинские реалии в контексте требований Европейского союза

Этноязыковое сознание на фоне глобализации:

психолингвистический эксперимент

(на материале устойчивых сравнений немецкого и украинского языков)

Language Situation and Language Policy:

Ukrainian Realia in the Context of the EU Demands

Владимир ЧУМАК

Souhrn:

Na rozdíl od většiny evropských zemí, kde základní jazykovou politikou je ochrana regionálních nebo minoritních jazyků, na Ukrajině kvůli historickému vývoji je potřeba podporovat i národní jazyk - ukrajinštinu. Jazyková situace se komplikuje i kvůli dlouhotrvající politické a ekonomické krizi, a tudíž je nutné, aby evropské společenství věnovalo zvýšenou pozornost splnění požadavků stanovených „Evropskou chartou regionálních jazyků a jazyků menšin“ na Ukrajině.

Klíčová slova: jazyková situace - jazyková politika - regionální jazyky a jazyky menšin - ukrajinská eurointegrace

Summary:

Unlike the majority of the European countries where the language policy basis is the regional and minority language protection, in the Ukraine under the historical conditions the national Ukrainian language needs support as well. The language situation is complicated by the long-standing political and economical crisis that conditions the necessity of the comprehension and European community's weighed approach to meeting the requirements of „European Charter for Regional or Minority Languages“.

Key words: language situation - language policy - regional or minority languages - Ukraine's eurointegration

Провозгласив курс на европейскую интеграцию, Украина взяла на себя обязательства привести в соответствие с требованиями ЕС среди прочих направлений внутренней и внешней политики языковую ситуацию и языковую государственную политику. Между тем языковая проблема является одной из самих острых и животрепещущих проблем современной украин-

ской действительности, что обусловлено рядом объективных и субъективных факторов.

Во-первых, независимая Украина унаследовала деформированную языковую ситуацию, которая сложилась вследствие насильственной ассимиляции украинцев. Причиной тому было пребывание восточноукраинских земель на протяжении почти двухсот с половиной лет в составе Российской империи, где проводилась откровенная антиукраинская политика и под лозунгом борьбы с „малороссийским сепаратизмом“ уничтожалась языково-культурная идентичность украинцев. Еще более изощренной была национально-культурная политика советской власти, поскольку прикрывалась гуманными лозунгами о равноправии всех языков. На самом деле широко использовались методы прямого и скрытого принуждения к ограничению и постепенному вытеснению украинского языка из всех сфер общественной жизни. Проводимая в 1920-е годы политика коренизации (украинизации) имела кратковременный характер и не могла решительно изменить языковую ситуацию в стране. В отличие от Чехии, где вызванный модернизацией приток крестьян в города привел к вытеснению доминировавшего там не-мецкого языка и идентичности, города в Украине были и остаются центрами русскоязычной аккультурации в подавляющем большинстве украиноязычных выходцев из села.

В результате по данным Всеукраинской переписи населения 2001 года украинцы составили 77,8 % населения Украины, тогда как признали украинский язык родным только 67,5 %. Во многих регионах Украины в городской коммуникации, массовой культуре, информационном пространстве доминирует русский язык.

Тревожной является и ситуация с языками национальных меньшинств. По данным социологического исследования 2005 года только 1,5 % населения Украины признают родными другие, кроме русского и украинского, языки, и только 0,2 % представителей национальных меньшинств общаются в семье на родном языке [подробно об этноязычной ситуации в Украине см.: 1;6].

Большой вред языковой ситуации в Украине приносит культивируемая отдельными политиками и учеными идея так называемого русинского языка.

Во-вторых, на протяжении всех лет независимости Украины языковый вопрос находится в эпицентре политических битв. После событий 2004-2006 годов конфликт на языковой почве приобрел еще большую остроту и сейчас, наряду с вопросом о федерализации и вступлением в НАТО, в случае дальнейшей их эскалации реально угрожает расколом страны. Правящая коалиция в лице БЮТ и НУНС выступает за восстановления исторической справедливости по отношению к украинскому языку. Президент Украины В. Ющенко убежден, что украинский язык не функционирует полноценно в рамках общественной жизни страны, а потому государственный язык дол-

жен получать масштабную и полноценную государственную поддержку. Оппозиция, прежде всего Партия Регионов и Компартия Украины, отстаивая интересы преимущественно русскоязычного электората юго-востока Украины, требует придания русскому языку статуса государственного и резко критикует мероприятия правительства по украинизации сферы образования, решения об обязательном дублировании иностранных фильмов, квотировании русскоязычных передач на телевидении и т.д.

Остроты языковым конфликтам придает вмешательство иностранных государств, прежде всего России. Ряд российских политических деятелей заявляли о том, что интересы России включают в себя придание русскому языку статуса официального или государственного в странах СНГ. Министерство иностранных дел России неоднократно распространяло комментарии по поводу якобы имеющей место дискриминации русского языка в Украине, что было расценено украинской стороной как попытка искусственного заострения языкового вопроса в Украине.

Попытки вмешаться в решение вопросов языковой политики в Украине были предприняты также Румынией, которая зарегистрировала в Европейском парламенте проект резолюции о содействии обеспечения права лицам, которые относятся к румынскому меньшинству, обучению на родном языке в Украине.

В-третьих, реально существующие проблемы в сфере языковых отношений и их чрезмерная политизация привели к тому, что сегодня в Украине не существует четкой и гармоничной системы видения государственной языковой политики, определения принципов языковой политики Украины, правовых и организационных принципов развития и применения государственного языка и языков национальных меньшинств. Государственная языковая политика носит противоречивый характер, что, в свою очередь, приводит к дестабилизации, росту социального напряжения в обществе.

Языковая политика - это целостная система мероприятий государства и других политических и общественных институтов по развитию языков в социуме. Государство влияет на языковую ситуацию через идеологические, законодательные, административные, финансово-экономические рычаги. Оно определяет социальный статус и социальные функции языков.

После обретения независимости языковая политика в Украине, как и в других постсоветских странах, направлена прежде всего на замещение доминирования русского языка национальным (в Украине - украинским). Суть ее, во-первых, в расширении сферы функционирования украинского языка - в государственных органах, прессе, средствах массовой информации, образовании, также в обновлении современного украинского языка. Во-вторых - в обеспечении свободного развития русского, других языков национальных меньшинств. В-третьих - в содействии изучения языков международного общения как важнейшего инструмента интеграции украинского

социума в европейское и мировое социально-экономическое, политическое, культурное, информационное пространство.

Начало формированию правовой основы государственной языковой политики было положено принятым еще в СССР в 1989 году Законом „О языках в Украинской ССР“, который предоставил украинскому языку статус государственного. Эта норма получила закрепление в статье 10 принятой в 1996 году Конституции Украины, также в решении Конституционного Суда от 14 декабря 1999 года в отношении применения государственного языка органами государственной власти, органами местного самоуправления и использования его в учебном процессе в учебных заведениях. Наряду с этим украинские законодатели гарантировали свободное развитие русского и других языков национальных меньшинств.

Провозглашение украинского языка государственным не противоречит мировой практике. К странам с одним государственным языком относятся Франция, Польша, Словакия, Румыния, Словения, Латвия.

В Украине действуют нормативные акты международного законодательства, такие как Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств, Ословские рекомендации относительно языковых прав национальных меньшинств, Гаагские рекомендации относительно прав национальных меньшинств на образование. С января 2005 года наше государство является участником важного документа Совета Европы, известного в Украине под названием Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств. Украина взяла на себя обязательство присоединиться к Хартии во время вступления в Совет Европы, что было зафиксировано в заключении ее Парламентской ассамблеи № 190 от 26 сентября 1995 года. Подписание Хартии от имени Украины состоялось уже 2 мая 1996 года. Однако Конституционный суд Украины своим решением от 12 июля 2000 г. признал указанный закон неконституционным из-за нарушения конституционной процедуры его принятия. И только 15 мая 2003 года Верховная Рада Украины одобрила Закон Украины № 804-IV „О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств“.

По мнению известного юриста, доктора юридических наук В. Василенко, вопреки духу и содержанию Хартии, этот закон возлагает на государство чрезмерные обязательства относительно особой защиты тех языков, которые в этом не нуждаются, и оставляет вне сферы своего действия ряд языков, которым действительно нужны особая защита и поддержка. Принятию закона не предшествовали тщательное экспертное изучение этого документа, глубокий анализ языковой ситуации в Украине и профессиональное обоснование необходимости защиты того или иного языка. Кроме того, на ратификацию в Верховную Раду Украины был представлен текст Хартии в переводе на украинский язык, осуществленный, вопреки правилам, не с официальных копий аутентичных экземпляров (на английском и французском

языках), а с далекого от совершенства русскоязычного перевода. Анализ аутентичных текстов Хартии засвидетельствовал, что базовый термин „regional or minority languages“ (англ.) („langues regionales ou minoritaires“ (фр.) был неправильно переведен на украинский язык как „регіональні мови або мови меншин“. Его правильным украинским аналогом является - „регіональні або міноритарні мови“, то есть языки, используемые в определенном регионе и являющиеся менее распространенными, чем другие в границах этого региона.

В базовом термине английского текста Хартии слово minority имеет значение не „меншины“, а „меньшости“ и употребляется для определения меньшего количества людей, говорящих на том или ином языке, а не для определения этнической единицы. Правильность такого толкования и перевода подтверждается тем, что в английском языке слово minority имеет также значение „меньшость“ в смысле количества, а не этнической принадлежности. Именно поэтому в статье 1, в Хартии, где определен термин „территория, на которой используется региональный или миноритарный язык“, речь идет не о языке определенного национального меньшинства, а о языке, который является средством общения определенного количества людей.

Правильность такого толкования вытекает из содержания Хартии, объектом которой являются прежде всего языки, которые могут исчезнуть с языковой карты Европы, другие региональные и миноритарные языки, их поддержка и особая защита. В Хартии речь не идет о применении особых охранительных мер относительно языков всех без исключения меньшинств в данной стране [2].

Кроме того, следует учесть, что в Европейском Союзе нет единой языковой политики, поэтому формулирование какой-либо языковой политики является обязанностью государств-членов, которые при подготовке политики должны учитывать принципы международного права. Ратификация документа государствами - членами Совета Европы - сложный и продолжительный процесс, обусловленный их ответственным и прагматическим отношением к определению объемов своих международных обязательств в соответствии с условиями, предусмотренными Хартией. Поэтому на время ее подписания Украиной Хартию, разработанную в 1992 г., подписали 14 государств, а ратифицировали - только четыре; в 1999 г. Хартию подписали 18 государств, а ратифицировали только девять; в 2003 г. подписали 28 государств, а ратифицировали 19; в 2005 г. из 46 государств - членов Совета Европы Хартию подписали 30 государств, а ратифицировали 19.

Подписание и ратифицирование Хартии были предметом политических конфликтов во Франции, языковая политика которой традиционно носит унифицирующий характер. В некоторых странах (Латвия, Эстония) власти категорически отказываются от ратификации Хартии. До сих пор Хартию не ратифицировала Россия, подписавшая ее еще в 2001 году.

О том, что Хартию не следует воспринимать как некую застывшую догму, говорил в своем интервью газете „Зеркало недели“ высокопоставленный сотрудник секретариата Совета Европы по вопросам имплементации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств Хасан Бермек. Он также отметил, что во время разработки Хартии ситуация в Западной Европе не предполагала такого развития событий, которое произошло в Восточной Европе, в частности, в Украине, где государственный язык оказался на определенных территориях менее распространенным по сравнению с другим языком [4].

Согласно регламенту, 20 апреля 2007 года Министерство юстиции Украины вынесло на обсуждение первый периодический доклад по выполнению положений Хартии в Украине [подробнее см.: 5]. Альтернативные отчеты о выполнении Украиной Хартии представили ассоциация преподавателей русского языка и литературы и депутат Верховной Рады Украины от Партии Регионов В.Колесниченко. Содержание этих документов сводится к резкой критике украинской власти за сужение сферы функционирования русского языка в делопроизводстве, судопроизводстве, образовании, литературе и искусстве.

Апеллируя к Конституции Украины и Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств, местные советы Донецкой, Запорожской, Харьковской, Николаевской, Луганской областей, а также городов Харькова, Севастополя, Днепропетровска, Донецка и Луганска, несмотря на протесты представителей исполнительной власти, приняли решение о придании на своих территориях русскому языку статуса регионального. Реакцией на „парад языкового суверенитета“ стали подготовка Национальной комиссией по укреплению демократии и утверждению права новой редакции перевода Хартии и законопроекта „О внесении изменений в Закон Украины „О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств“. Последний документ Президент В. Ющенко передал в сентябре 2008 года на рассмотрение в Верховную Раду Украины.

В новой редакции перевода Хартии на украинский язык и проекте закона о ее ратификации термин „язык меньшинств“ заменен более точным термином „миноритарный язык“. Кроме того, последний документ не только содержит перечень миноритарных языков, их уточненное название, но также предусматривает в рамках части 3 Европейской хартии меры особой защиты украинского языка. Важно отметить, что в новом законопроекте не перематриваются обязательства по защите и поддержке языков, взятые еще при ратификации Хартии в 2003 году.

Эксперты Совета Европы одобрили этот документ. Оппонентами нынешней власти он был расценен как завуалированная попытка „придать тотальной украинизации юго-востока Украины новый мощный импульс, на этот раз особо циничным образом - с использованием Европейской Хартии регио-

нальных языков или языков меньшинств“ [3].

Еще одним шагом к гармонизации языковой ситуации в Украине стало рассмотрение на заседании правительства в апреле 2008 года проекта Концепции государственной языковой политики в Украине. Документ был разработан Минюстом еще в 2006 году. Проект Концепции определяет направления формирования и реализации языковой политики, носит стратегический характер, комплексно определяет организационные и правовые механизмы решения существующих проблем. Положения Концепции должны стать основой для совершенствования действующего и разработку нового законодательства по вопросам языковой политики.

В марте 2009 года Блок Юлии Тимошенко (БЮТ) зарегистрировал в Верховной Раде Украины законопроект № 4222 „О государственном языке и языках национальных меньшинств“, в котором, как и в Концепции, предусматриваются существенные меры в поддержку государственного языка. Судя по первой реакции В.Колесниченко, который назвал проект „шовинистическим и русофобским бредом на бумаге“, создающим „языковое гетто“ для русскоязычных граждан Украины, принятие этого закона, как и Концепции реализации государственной языковой политики и закона „О внесении изменений в Закон Украины „О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств“, нынешним составом Верховной Рады вряд ли возможно. Их может постигнуть печальная участь 212 проектов законов и постановлений, связанных с использованием государственного языка и языков национальных меньшинств, которые побывали в Верховной Раде Украины с 1991 года.

Мировой и отечественный опыт свидетельствует, что самое совершенное законодательство не может быть эффективным без наличия механизма его реализации. Государственные органы, регулирующие национально-языковую политику, существуют в многих странах Европы и мира: Британский совет, Рабочая группа по делам немецкого языка при Министерстве иностранных дел Германии, Институт развития ирландского языка. Такие органы есть также в Польше, Словакии, странах Балтии. В Украине функционировали Совет по языковой политике при Президенте Украины и департамент по осуществлению языковой политики в структуре Государственного комитета по делам национальностей и миграции, однако они были ликвидированы в 2000-2001 гг.

В феврале 2008 года Президент Украины В.Ющенко подписал Указ „О некоторых вопросах развития государственной языковой политики“, которым поручил Кабинету министров подготовить создание специально уполномоченного центрального органа исполнительной власти по вопросам языковой политики, определив его основными заданиями, в частности: участие в формировании и обеспечении государственной языковой политики; обобщение практики применения законодательства о языках, разработку

предложений относительно его совершенствования; координацию осуществления центральными органами исполнительной власти мероприятий по вопросам обеспечения реализации государственной языковой политики. Однако такой орган до сих пор так и не создан.

Подводя итог, следует отметить, что особенностью языковой ситуации в Украине является необходимость поддержки не только региональных или миноритарных языков, но и государственного украинского языка. Сложившееся в юго-восточных областях украинско-русское двуязычие требует компромиссного решения языковой проблемы, ее деполитизации, что возможно при условии стабилизации политической и социально-экономической ситуации в стране и ответственности политических элит, также взвешенного похода европейского сообщества к выполнению в Украине норм международного права, регулирующих языковые отношения.

Литература

1. Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. - К.: 2004.
2. Василенко В. Какие языки в Украине требуют особой защиты. Коллизия между национальным законом и международными обязательствами государства // Зеркало недели. - 2006. - 18-24 марта.
3. Елецкий В. Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств как инструмент украинизации юго-востока Украины // 2000. - 2008. - 14 ноября.
4. Кравченко В., Приходько О. Хасан Бермек: Хартия не умаляет значения государственного языка // Зеркало недели. - 2006. - 22-28 июля.
5. Пилипенко Т.І. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин: теорія і практика імплементації в Україні. - Львів: Світ, 2007.
6. Табачник Д.В., Попов Г.Д., Воронін В.М., Пилипенко Т.І. Розвиток етнонаціональних відносин в Україні: Стан. Тенденції. Перспективи. - Львів: Світ, 2007.

Kontaktní adresa:

Чумак Владимир Михайлович

кандидат исторических наук, доцент,

заведующий кафедрой истории Украины,

декан историко-филологического факультета Южноукраинского

государственного педагогического университета имени К. Д. Ушинского (г. Одесса)

ул. Академика Филатова, 33-А, кв. 61

г. Одесса, Украина, 65074

Email: v.chumak@list.ru

Teorie sekuritizace

Securitization theory

Štefan DANICS

Souhrn:

Příspěvek pojednává o specifickém přístupu k bezpečnosti na základě teorie sekuritizace (securitization), která je spojena s kodaňskou školou. Teorie sekuritizace je uplatňována v rámci Evropské unie při bezpečnostních analýzách, ale i při tvorbě bezpečnostních dokumentů. Sekuritizační proces probíhá od nepolitických témat, přes jejich politizaci, až k jejich sekuritizaci, kdy se stávají součástí bezpečnostní agendy. Nadto teorie sekuritizace umožnila rozšířit bezpečnostní analýzu o další referenční objekty bezpečnosti, kromě státu a o další oblasti zdrojů bezpečnostních hrozeb, kromě oblasti vojenské.

Klíčová slova: sekuritizace, bezpečnost, bezpečnostní studia, bezpečnostní politika, bezpečnostní strategie státu, bezpečnostní hrozby a rizika, armáda, environmentální bezpečnost, bezpečnostní strategie, vojenská bezpečnost, nevojenská bezpečnost, dimenze bezpečnosti, vyhodnocování bezpečnostních hrozeb, bezpečnostní dilema, bezpečnostní spolupráce, bezpečnostní společenství, referenční objekt

Summary:

The paper deals with a specific attitude to the security based on the securitization theory relating to the Copenhagen School. The securitization theory is applied in security analysis within the EU and also in the course of security documents creation. The securitization process has been in progress of nonpolitical and political topics and has proceeded to their securitization when they become part of the security agenda. Moreover the securitization theory has extended the security analysis to other security reference objects with the exception of the state and to other sources of security threats with the exception of the military sphere.

Key words: securitization, security, security studies, security policy, security strategy of a country, security threats and risks, army, environmental security, security strategy, hard security, soft security, security dimensions, threats evaluation, security dilemma, security cooperation, security community, referent object.

Co je to vlastně sekuritizace?

Sekuritizace (securitization) je produktem myslitelů tzv. kodaňské školy, kteří se domnívají, že **bezpečnost je výsledkem „percepce“ a „interpretace“ mezi sekuritizačními aktéry.** Za sekuritizačního aktéra je považována osoba nebo skupina osob, která realizuje bezpečnostní řečový akt. Této role se obvykle

chápu političtí lídři, byrokratické aparáty, vlády či lobbyistické a nátlakové skupiny. Jmenování aktéři nebývají zpravidla referenčními objekty, tzn. existenčně ohroženými entitami, protože jen výjimečně dokáží naplnit bezpečnostní diskurz odkazem k nutnosti zachování své vlastní existence. Jejich argumentace bude většinou znít tak, že je nezbytné zajistit bezpečnost státu, národa, civilizace, případně jiného kolektivního sociálního tělesa. Jen zřídka budou mít aktéři typu vlád nebo firem příležitost prosazovat bezpečnostní kroky ve jménu své vlastní bezpečnosti.¹

Sekuritizace je tedy krok, kdy je dané téma posunuto na základě řečového aktu do bezpečnostní agendy, kde je možné použít nestandardní politické nástroje, včetně užití ozbrojeného násilí. Z hlediska teorie sekuritizace může být jakékoliv veřejné téma umístěno na škálu sahající od **depolitizovaného** (stát s ním nemá co do činění ani se nestává předmětem veřejných debat a veřejného rozhodování) přes **politizované** (téma se stává součástí veřejné politiky, což vyžaduje vládního rozhodnutí a alokace zdrojů) k **sekuritizovanému** (téma je chápáno jako existenční hrozba, která si žádá mimořádná opatření a ospravedlňuje jednání vybočující ze standardních politických pravidel).²

Zařazení jednotlivých témat na této škále není nikdy definitivní, protože v závislosti na okolnostech se může kterékoliv téma ocitnou v kterékoliv části sekuritizačního procesu. V politické praxi jednotlivých států, ale i z hlediska časových období se umístění témat značně liší. Některé země mohou například politizovat náboženství, jedná se o islámské režimy (Írán a Saúdská Arábie), a jiné nikoli, jde o sekulární a liberální demokratické státy. Někde může být prohlášena za bezpečnostní problém kultura, jedná se o islámské režimy, jinde zůstává bez větší pozornosti, zase liberální demokratické režimy. V případě témat, která univerzálně vystoupila z depolitizované kategorie je problematika životního prostředí s tím, že některá radikální environmentální hnutí se snaží určité jeho aspekty sekuritizovat, tj. dostat je do kategorie bezpečnostních problémů.

Myslitelé kodaňské školy považují za bezpečnostní téma to, které lze přesvědčivě argumentovat, že je významnější než ostatní témata, a proto by mu měla být přiznána absolutní priorita. Téma totiž musí být verbálně prezentováno jako existenční hrozba s tím, že pokud nebude řešeno, vše ostatní se stane nepodstatným. Tímto způsobem ovšem můžeme hledat bezpečnostní hrozby i v jiných sektorech než jen ve vojensko-politickém. Aktér si potom vyhrazuje právo vypořádat se s prezentovanou hrozbou i za použití mimořádných prostředků, tedy právo porušit normální pravidla politické hry (například v podobě utajeného jednání, vymáhání zvláštních daní nebo nestandardní branné povinnosti, omezení

¹ Srovnej BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE, J. *Bezpečnost - Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 54.

² Srovnej BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE, J. *Bezpečnost - Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 34.

jinak neporušitelných práv či nasměrování společenských sil a zdrojů ke konkrétnímu cíli).³ To však platí pouze v podmínkách demokratických států, protože v nedemokratických zemích je porušování lidských práv nebo kabinetní jednání bez účasti veřejnosti „běžnou politikou“, která k tomu nepotřebuje použít bezpečnostní diskurz, tj. sekuritizaci.

Na čem závisí úspěch sekuritizace?

Bezpečnost v tomto ohledu představuje autoreferenční druh jednání, které vytváří bezpečnostní problém. Téma může být tedy sekuritizováno aniž by existenční hrozba skutečně existovala, neboť postačuje přesvědčit publikum, které rozhodne o tom, zda sekuritizace bude úspěšná. O úspěšnosti sekuritizačního procesu tedy nerozhoduje politický aktér, ale cílové publikum, tj. daný segment veřejnosti. Úspěšná sekuritizace se potom skládá ze tří složek či kroků:

1. existenčních hrozeb,
2. mimořádných opatření,
3. a dopadů tohoto překročení sdílených pravidel na vztahy mezi jednotkami.

Příkladem úspěšné a neúspěšné sekuritizace na úrovni mezinárodního systému byla aktivita vlády USA v případě zahájení války proti režimu Talibanu a proti režimu Saddáma Husajna v souvislosti s bojem proti terorismu. Americká vláda se totiž snažila přesvědčit mezinárodní společenství i světovou veřejnost o nebezpečnosti zmíněných režimů a o nutnosti zásahu proti nim s tím, že jejich zničení mělo posílit nejen bezpečnost USA, ale i ostatních států. Před zahájením vojenských akcí se snažila americká vláda přesvědčit veřejnost i politiky v ostatních zemích (cílové publikum) o hrozbě, která je v Afghánistánu/Iráku ukryta. Zatímco v případě Afghánistánu byl sekuritizační krok americké vlády ve většině států přijat, v případě Iráku byl úspěch sekuritizace velmi pochybný.

Sekuritizace jako intersubjektivní proces

Přesná definice a kritéria sekuritizace pramení z intersubjektivní konstrukce existenční hrozby, dostatečně relevantní na to, aby tato konstrukce měla výrazné politické dopady. Předmětem výzkumu je potom politický diskurz a politická konstelace, tzn. v jakém okamžiku se stává argument o té a té rétorice a sémiotické struktuře dostatečně významný, aby veřejnost pod jeho vlivem tolerovala porušování pravidel, jejichž překročení je za normálních okolností zapovězeno. Například v roce 1996 označil Pentagon počítačové hackery za „hrozbu katastrofických rozměrů“ a jejich činnost za „vážné ohrožení národní bezpečnosti“, což mohlo vést k zásahu na poli počítačových technologií, ovšem ostatní bezpečnostní témata by tím prakticky zasažena nebyla. Jde tedy o to, zda je vůbec možné v sekuritizačním procesu oddělit závažné případy narušení bezpečnosti od těch

³ Viz ZEMAN, P. (Ed.) *Česká bezpečnostní terminologie - Výklad základních pojmů*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003. s. 138.

méně závažných, když bezpečnostní akt se rodí v interakci mezi aktérem sekuritizace a veřejností.⁴

Spjatost sekuritizace s vyhodnocováním bezpečnostních hrozeb

V sekuritizačním procesu jsme svědky toho, jak je určité téma ve veřejném prostoru uchopeno politikem, který ho poté příslušnými jazykovými prostředky prezentuje veřejnosti jako existenční hrozbu s tím, že se snaží získat dostatečný veřejný souhlas k tomu, aby se stalo součástí bezpečnostní agendy.

Sekuritizace je tedy intersubjektivním procesem, který je přímo spojen s **vyhodnocováním bezpečnostních hrozeb** s tím, že státy mají různé prahy pro definování hrozeb. V důsledku toho se vyhodnocování bezpečnostních hrozeb může pohybovat mezi dvěma krajními polohami:

- a) Jedná se o sebeuspokojení, tzn. ne-sekuritizace evidentních hrozeb, tohoto se např. dopustil J. V. Stalin, když podcenil hrozbu vojenské agrese ze strany hitlerovského Německa.
- b) Druhou krajností je paranoia neboli sekuritizace neexistujících hrozeb, kterou předvedl Adolf Hitler, když za hrozbu pro svoji zemi vydával Židy, Slováky a další národy, což vedlo k eskalaci mezinárodního napětí v předvečer 2. světové války.

Při vyhodnocování hrozeb často nastává **bezpečnostní dilema**, neboť každý stát se potýká s tím, aby správně poznal, zda v chování jiných států převažují „útočné“ nebo „obrané“ úmysly. Ve chvíli, kdy se státy uchylují k sekuritizaci daného bezpečnostního tématu - není rozhodující, zda je to správné, nebo ne -, stává se tento proces politickým fenoménem se všemi důsledky, protože aktér se poté, resp. při ohrožení svých existenčních hodnot a zájmů, chová jinak, než by se choval za normální situace. V tomto ohledu nám poskytují ponaučení diplomacie a klasický realismus, když zdůrazňují, že skutečný státník musí umět odhalit hranice, za kterými se ostatní aktéři již cítí být ohroženi. Jinými slovy, musí rozumět tomu, jak se tito aktéři dívají na okolní svět, přestože s jejich postoji nemusí souhlasit.

Mimo euroatlantickou zónu a také v nestabilních oblastech v Evropě vystupují do popředí rizika společenských a národnostních bezpečnostních dilemat. Ta vznikají tehdy, pokud v dané oblasti jeden stát „upevní“ svoji identitu a suverenitu takovým způsobem, že u druhého státu to vyvolá pocit oslabení jeho suverenity a identity. Výsledkem potom může být spirála kulturního nacionalismu, která zhorší bezpečnostní situaci v celém regionu.

Podle stoupenců kodaňské školy je možné existenčním hrozbám porozumět jenom ve vztahu ke konkrétnímu charakteru daného referenčního objektu. Například tradiční bezpečnostní studia mají sklon považovat všechny záležitosti spo-

⁴ Srovnej BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE, J. *Bezpečnost - Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 35-36.

jené s armádou za bezpečnostní problémy, ačkoliv tomu tak být nemusí. V mnoha vyspělých demokraciích se totiž obrana státu stává jen jednou z mnoha funkcí ozbrojených sil a možná ztrácí i své výsadní postavení. Výcvik a využití armád může v těchto zemích směřovat k podílu na udržování světového řádu (peace-keeping nebo humanitární intervence), což nelze spojovat s problémem existenčních hrozeb pro dané státy.

Na druhé straně sekuritizace imigrantů zase závisí na tom, zdali daná státní společnost přistupuje k zachování svojí identity uzavřeným, nebo spíše otevřeným, tj. nepředpojatým, způsobem. Jinak řečeno, schopnost zachovat a dále reprodukovat jazyk, soubor jistých pravidel chování nebo koncepce etnické čistoty mohou být totiž vyjádřeny i v kategoriích přežití, tzn., mohou se stát součástí bezpečnostní agendy. Nutno upozornit, že jednotlivé národy a státy mají odlišné prahy vnímání a vymezování takovýchto hrozeb, např. občané Finska se začínají o imigraci zajímat tehdy, pokud přesáhne 0,3 % obyvatel, zatímco u Švýcarů je tento práh na úrovni 14,7 %.

To znamená, že kolektivní identity se v reakci na vnitřní i vnější vývojové trendy rozvíjejí a proměňují. Tyto změny mohou být pocíťovány jako narušení řádu a jejich zdroj potom označen za existenční hrozbu, nebo mohou být akceptovány a vnímány jako přirozená součást vývoje kolektivní identity. Na druhé straně kolektivní identity náboženské jsou velmi konzervativní, neboť jakékoliv vnější působení na identitu a její proměnu vždy vnímají jako existenční hrozbu, protože „pak už by tato náboženská identita nebyla sama sebou“, případně tím, čím by měla být, aby učinila zadost své „identitě“.

Sekuritizace a národní bezpečnost

Národní bezpečnost bychom neměly z pohledu sekuritizace nijak idealizovat, protože může dobře fungovat jako nástroj k umlčení opozice a osoby, které mají v rukou moc, mohou nezřídka s její pomocí zneužít „takzvaných hrozeb“ k soukromým nebo klientelistickým účelům. Nelze tedy tvrdit, že čím více bezpečnosti, tím lépe, protože bezpečnost, zde vystupuje jako negativní pojem, jako neschopnost zvládat nastalé problémy prostřednictvím standardní politiky.

Specifickým aspektem konceptu národní bezpečnosti je myšlenka rozdílu mezi Námi a Ostatními, kteří ohrožují existenční zájmy státu. Ovšem vedle skupiny Ostatních, kteří se nacházejí vně státu, může prý existovat i taková skupina uvnitř. Tuto argumentaci, tj. ochranu národní bezpečnosti proti vnitřním hrozbám, využívaly během bipolárně rozděleného světa jak USA (protikomunistické kampaně např. mccarthismus), tak SSSR (likvidace disidentských hnutí a reformních komunistů). Ve snaze udržet či posílit si vlastní moc i dnes zneužívají politické elity koncept národní bezpečnosti a rozlišení My/Ostatní se hodí pro posílení národní identity vůči silicím migračním vlnám nebo se jedná o účelové živění teroristické hrozby, aby si získaly další kompetence a prostředky pro

bezpečnostní složky, včetně těch soukromých, neboť strach se stává lukrativním komerčním artiklem.

Při rozhodování o sekuritizaci témat jako „environmentální bezpečnost“, „válka se zločinem“ nebo „válka s terorismem“ by se vedle potencionálních výhod, tj. mobilizace a soustředění veřejné pozornost na daný problém nemělo zapomínat na vedlejší účinky, které praktická realizace bezpečnostního diskurzu přináší. V ideálním případě by se měl politický demokratický proces rozvíjet v souladu s obvyklými postupy a procedurami, aniž by měly být konstruovány hrozby, kterým je nutné dát předpolitický status bezodkladnosti a porušit zaběhnutá pravidla politické hry.

Různé úrovně zajišťování bezpečnosti

Současná bezpečnostní situace, resp. nový charakter bezpečnostních hrozeb, si vyžadují, aby problematika bezpečnosti byla řešena nejen na úrovni národního státu, ale na více úrovní rozhodování. K tomu výrazně přispívá rozšířené pojetí bezpečnosti stoupenců kodaňské školy, kdy předmětem bezpečnosti není jenom stát a jeho hodnoty, ale člověk, jeho život, životní prostředí a majetek. Na jedné straně se dlouhodobě prosazuje a stále se rozšiřuje nejen rozsah bezpečnostní spolupráce států, ale i vytváření nadnárodních bezpečnostních struktur při rozhodování o bezpečnostních opatřeních a při jejich realizaci. V tomto procesu vznikají bezpečnostní strategie a koncepce, které stanovují východiska pro řešení konkrétních bezpečnostních situací v podobě Strategické koncepce Aliance nebo Bezpečnostní strategie EU.

Na druhé straně se ukazuje, že ohrožení, která mají převážně lokální charakter, je nezbytné řešit nejen na úrovni národního státu. Do přípravy a realizace bezpečnostních opatření jsou již dnes zapojeny orgány územní veřejné správy, především do konkrétního řízení krizových situací. Pokulhává však aktivnější zapojení územních orgánů veřejné správy do koncepční a dlouhodobé přípravy a ochrany před lokálními bezpečnostními hrozbami. Z těchto důvodů potom chybí i bezpečnostní koncepce na úrovni územní veřejné správy. Dlužno dodat, že obsah a strukturu bezpečnostních strategií nejvíce ovlivnila bezpečnostní politika NATO a později EU, což se odráží v jejich strategických bezpečnostních dokumentech. V tomto ohledu připomeňme, že evropská bezpečnostní strategie nesoucí název „Bezpečná Evropa v lepším světě“, má důležitý význam nejen pro evropskou bezpečnost, ale i pro naši bezpečnost. Evropská unie jakožto spolek 27 států, který vytváří čtvrtinu světového hrubého národního produktu, je zákonitě globálním aktérem. Není tedy divu, že Evropská unie dnes silně posiluje i spolupráci v oblasti bezpečnosti.

V souvislosti s dalším prohlubováním a rozšiřováním spolupráce v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a Evropské bezpečnostní a obranné politiky bude vznikat České republice bezpečnostní respektive obranný závazek. Svým vstupem do EU přijala Česká republika také hrozby související s členstvím

v této organizaci. Vzniká otázka, zda je bezpečnostní politika ČR (její hlavní cíle, nástroje a mechanismy) slučitelná s bezpečnostní politikou EU a NATO. Tato uskupení totiž ve svých strategických dokumentech odlišným způsobem vnímají bezpečnost a její subjekty, přičemž se shodují pouze při vyhodnocování bezpečnostních hrozeb. To komplikuje jejich efektivní bezpečnostní spolupráci. Navíc se „přepisuje“ i Ruská vojenská strategie, neboť podle vyjádření nejvyšších vojenských i politických představitelů je největší hrozbou pro Moskvu rozšiřující se a silící NATO, než globální terorismus.

Použitá literatura

BUZAN, B., WAEVER, O., WILDE, J. *Bezpečnost - Nový rámec pro analýzu.*

Brno: Centrum strategických studií, 2005.

DRULÁK, P. *Teorie mezinárodních vztahů.* Praha: Portál, 2003.

EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století.* Praha: AVIS, 2006.

WAIŠOVÁ, Š. a kol. *Bezpečnost a strategie. Východiska - Stav - Perspektivy.*

Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003.

WAIŠOVÁ, Š. *Bezpečnost - vývoj a proměny konceptu.* Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.

ZEMAN, P. (Ed.) *Česká bezpečnostní terminologie - Výklad základních pojmů.*

Brno: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003.

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D.

Policejní akademie České republiky

Praha

Email: danics.stefan@polac.cz

Nástroje vzdělávací politiky a celoživotního učení

Tools of education policy and life-long learning

Hana DIVIŠOVÁ

Souhrn:

Článek mapuje vývoj komplexního systému ve vzdělávání, kterým je právě celoživotní učení, z hlediska historie i jeho významu pro Evropu a zároveň i pro Českou republiku. Zabývá se nástroji, které vedou k naplňování cílů vzdělávací politiky a seznamuje s připravovanými projekty, realizovanými za podpory ESF v regionu Příbram.

Klíčová slova: nástroje vzdělávací politiky, Evropský sociální fond, projekt, operační program, celoživotní učení

Summary:

The article deals with the complex system of education which is just the life-long learning from the view of history as well as its meaning for Europe and for the Czech Republic as well. It delineates the tools which leads to fulfilling of education policy goals and it brings out the projects supported by European Social Fund in the Příbram region.

Key words: tools of education policy, European Social Fund, project, operational project, life-long learning

Úvod

Vzdělanost je podle Jana Sokola, ministra školství z roku 1998, stav člověka, kterého už nemusíte do všeho nutit a který se už také nikdy nebude nudit. V současné době celosvětové hospodářské krize a nejistoty je investice do sebevzdělávání a vzdělávání bezesporu vůbec těmi nejlépe vynaloženými a výborně uloženými finančními prostředky. V době předsednictví ČR v EU je vládní prioritou v oblasti vzdělávání aktualizace dlouhodobého strategického rámce evropské spolupráce ve vzdělávání po roce 2010, partnerství mezi sférou vzdělávání a zaměstnavateli a rozvoj vysokoškolského vzdělávání v rámci naplňování Boloňského procesu.

Problematika celoživotního vzdělávání jako komplexního edukačního systému v sobě zahrnuje učení se de facto od kolébky ke hrobu, proto je nutná spolupráce jak státu, zaměstnavatelů, školských institucí, obcí tak případně i občanských sdružení.

Tento vzdělávací systém podporuje seberealizaci a pocit sebenaplnění člověka, jeho začlenění do společnosti z hlediska uplatnění na pracovním trhu a ve finálním důsledku zvyšuje adaptabilitu a zaměstnatelnost jedince.

Druhy vzdělávání v rámci celoživotního učení

Celoživotní učení je celostním přístupem ve vzdělávání a zahrnuje jak for-

mální a neformální vzdělávání, tak i informální učení.

Prvně zmiňované učení probíhá v institucionalizovaném prostředí, v němž vyučujícími jsou lidé s příslušnou kvalifikací pro daný obor či předmět a většinou významná část tohoto typu je povinnou školní docházkou. Zahrnuje na sebe navazující stupně vzdělávání (primárního, sekundárního a terciárního).

Neformální učení je více dobrovolné a zaměřené na specifickou cílovou skupinu a nevede k získání stupně vzdělání. Jedná se např. o kurzy cizích jazyků, výpočetní techniky či různé rekvalifikační kurzy, přednášky nebo školení.

A posledně jmenované - informální učení - je nezáměrné, např. v zaměstnání, ve volném čase apod., zahrnující i sebevzdělávání.

Z hlediska zjišťování účasti na vzdělávacích aktivitách v rámci celoživotního učení se v evropských statistikách zjišťují údaje ve věkovém rozmezí lidí 25-64 let.

Historie koncepte celoživotního učení v rámci Evropy

V Evropě se již v 70. letech minulého století objevují první náznaky této koncepte, která pak byla znovu prodiskutována v letech devadesátých.

V roce 1995 byla vydána tzv. Bílá kniha Evropské komise (Vyučování a učení - cesta k učiteli se společností). Následně o rok později už Evropská rada projednávala strategii celoživotního učení a roku 1997 ministři práce EU přijali celoživotní učení jako klíčový prvek strategie zaměstnanosti.

Zcela zásadní pro tuto sféru bylo zasedání Evropské rady v Lisabonu v roce 2000, kde byla vyzdvíhována důležitost celoživotního učení pro každého, tak aby se Evropa postupně stala přední světovou znalostní společností. Tyto snahy vyústily na podzim téhož roku ve vydání Memoranda o celoživotním učení, které se opírá o následujících šest styčných směrů vzdělávací politiky EU:

- nové klíčové dovednosti pro všechny,
- posílení investic do lidských zdrojů,
- inovativní metody výuky,
- oceňování výsledků učení,
- přehodnocení poradenství,
- přiblížení učení domovu.

Ve Stockholmu (březen, 2001) si hlavy států EU stanovily tři strategické cíle:

- kvalitu,
- přístupnost,
- otevřenost,

zároveň se jasně stanovilo, které státy se zapojí do tzv. Lisabonského procesu.

Referenční dokument strategie EU v celoživotním učení byl přijat v Bruselu, v listopadu 2001, v rámci sdělení „Vytvořit evropský prostor pro celoživotní učení“.

V březnu roku 2002 Evropská rada v Barceloně přijala program Vzdělávání a odborná příprava 2010, což jsou základy pro větší spolupráci v oblasti vzdělávání a profesní přípravy.

V listopadu 2005 Komise evropských společenství podala návrh - Doporučení

Evropského parlamentu a rady o klíčových schopnostech pro celoživotní vzdělávání, na základě něhož doporučuje členským státům zajistit zejména:

- aby počáteční vzdělávání a odborná příprava poskytovaly všem mladým lidem prostředek k rozvíjení jejich klíčových schopností, důležitých pro život a další vzdělávání.
- potřebnou vzdělávací podporu pro mladé lidi, kteří jsou znevýhodňováni z důvodů osobních, sociálních, kulturních či ekonomických.
- aby dospělá populace byla schopna rozvíjet a aktualizovat své klíčové schopnosti během celého svého života
- úzkou propojenost vzdělávání dospělých s politikou zaměstnanosti a sociální politikou.

Komise evropských společenství předložila Radě EU v červenci 2008 tzv. zelenou knihu (Migrace a mobilita: úkoly a příležitosti vzdělávacích systémů), kde se předkládají statistiky znevýhodnění v oblasti vzdělávání u rodin migrantů.

Strategie celoživotního učení v ČR

V rámci ČR existuje program „Vzdělávání a odborná příprava 2010“ (ET2010), který si podle Lisabonské strategie stanovuje tři cíle v oblasti vzdělávání a odborné přípravy:

- Zlepšení kvality a efektivity systémů vzdělávání a odborné přípravy v EU.
- Zajištění přístupu ke vzdělávání a odborné přípravě pro všechny.
- Otevření systémů vzdělávání a odborné přípravy okolnímu světu.

V České republice je hlavním gestorem programu Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. To také umístilo na své webové stránky v lednu roku 2009 dokument, nazvaný Strategie celoživotního učení, charakterizující především pojetí a vize celoživotního učení.

V rámci tohoto dokumentu jsou velmi zajímavé celkové charakteristiky z hlediska vzdělanostní struktury obyvatelstva v ČR, kvalifikační vybavenosti starší populace či regionální rozdíly ve vzdělanostní struktuře populace, jenž jsou zpracovány ze zdrojových dat EUROSTATu.

Jsou zde předloženy i návrhy opatření na podporu rozvoje celoživotního učení pro sféru počátečního (všeobecného a odborného), terciárního a dalšího vzdělávání.

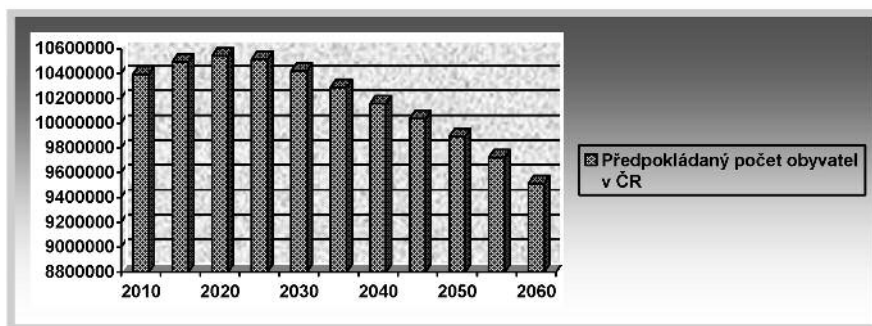
Vzdělávací politika EU ve vztahu k ČR

Zásadní pro vzdělávací politiku jsou statistické údaje ohledně počtu obyvatel a jejich vzdělání.

Z informačních zdrojů EUROSTATu je vidět i projekce množství populace pro období 2010-2060, kde se předpokládá pro ČR postupný úbytek (graf č. 1), podobná situace se bude týkat i Bulharska, Německa, Estónska, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Malty, Polska, Rumunska, Slovinska a Slovenska. V ČR je to jistě spojeno s tím, že české rodiny mají jedno či žádné dítě.

Zcela odlišná demografická situace se očekává např. v Belgii, Dánsku, Irsku, Francii, Švédsku, Velké Británii nebo Norsku, kde má naopak stoupnout velikost populace.

Graf č. 1: Projekce předpokládaného celkového počtu populace v ČR v období 2010-2060

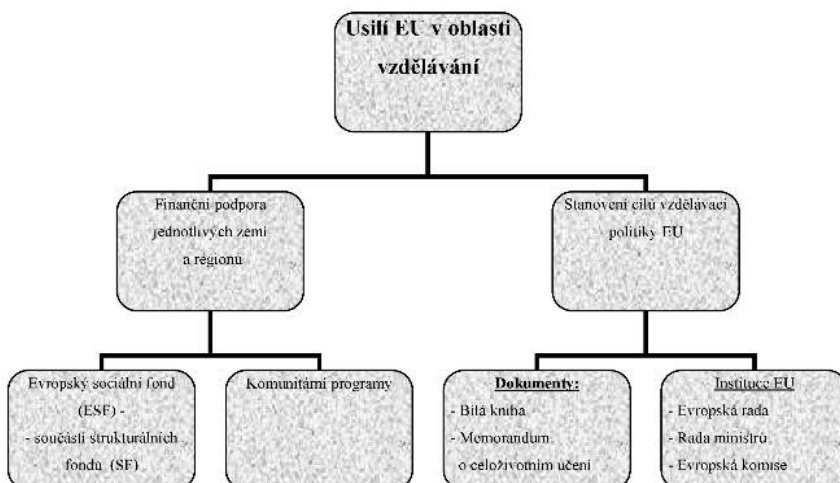

(Zdroj: EUROSTAT)

Hlavním kapitálem EU jsou lidské zdroje a investice do vzdělávání jsou prvořadým faktorem konkurenceschopnosti, udržitelného rozvoje a zaměstnanosti v Unii.

Oblast vzdělávání se neřadí na rozdíl např. od měnové politiky do tzv. společných politik EU, nýbrž má statut politiky doplňující, což znamená, že orgány EU pouze členským státům udělují doporučení.

Graf č. 2: Úsilí EU v oblasti vzdělávání

Nástroje vzdělávací politiky EU

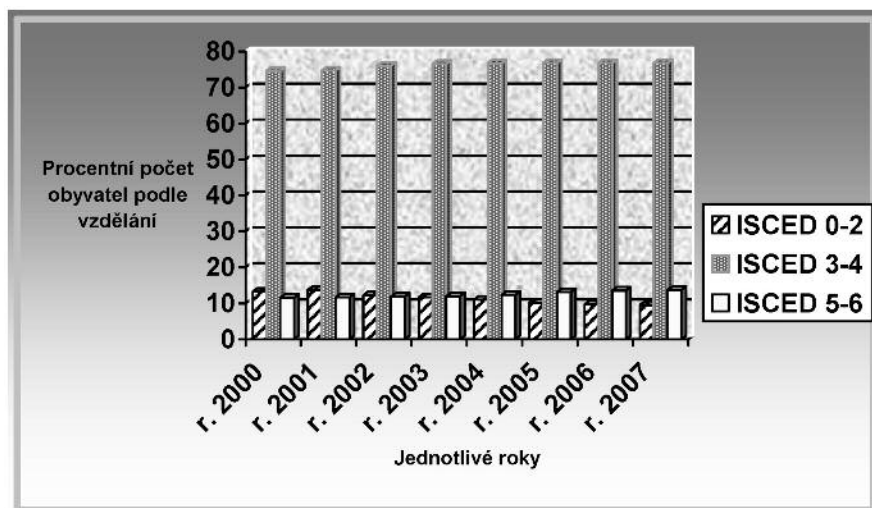
K naplnění cílů vzdělávací politiky byly samozřejmě vytvořeny vhodné nástroje, které zabezpečují mezinárodní finanční a organizační spolupráci v této oblasti. Jedná se o největší evropský fond pro potřeby lidských zdrojů - Evropský sociální fond, který se s dalšími třemi fondy stal součástí strukturálních fondů (SF) a tzv. komunitární programy. Hlavním cílem Evropského sociálního fondu je krom dalšího i celoživotní vzdělávání a rozvoj kvalifikované a přizpůsobivé pracovní síly.

Nástroje vzdělávací politiky v ČR

Ukazatel vzdělanostní struktury populace se vztahuje k obyvatelstvu ve věku 25-64 let a úroveň dosaženého vzdělání je statisticky sledována prostřednictvím mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání ISCED 97, jenž rozeznává 7 vzdělanostních úrovní (ISCED 0-6), přičemž EUROSTAT tyto údaje zveřejňuje jen pro tři vzdělanostní stupně.

Podle dostupných statistik je možné vysledovat mírný nárůst v počtu lidí, kteří absolvovali vysokoškolské vzdělání (ISCED 5-6), oproti roku 2000 v roce 2007 šlo o vzestup o 2,2 % - graf č. 3.

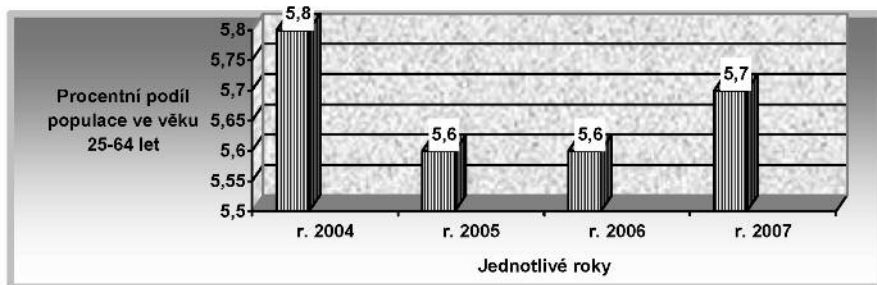
Graf č. 3 - Struktura populace ve věku 25-64 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání (v %)

(Zdroj: NVF, EUROSTAT, vlastní výpočty)

Z hlediska účasti na vzdělání v posledních 4 týdnech je ČR v porovnání s ostatními státy EU v horší pozici, neboť v roce 2007 se tato hodnota pohybovala v 5,7 % (graf č. 4). Na rozdíl od Dánska (29,2 %), Finska (23,4 %) nebo Rakouska (12,8 %).

Graf č. 4 - Podíl populace ve věku 25-64 let účastníci se vzdělávání v posledních 4 týdnech (v %)

(Zdroj: NVF)

V součinnosti s Evropským sociálním fondem jsou v České republice pro období 2007-2013 vyhlašovány programy umožňující čerpání prostředků do oblasti lidských zdrojů. Jde o operační programy uvedené v tabulce č. 1. Nástroje pomáhají v tzv. cyklických etapách, jenž trvají šest let.

Tabulka č. 1: Operační programy ESF

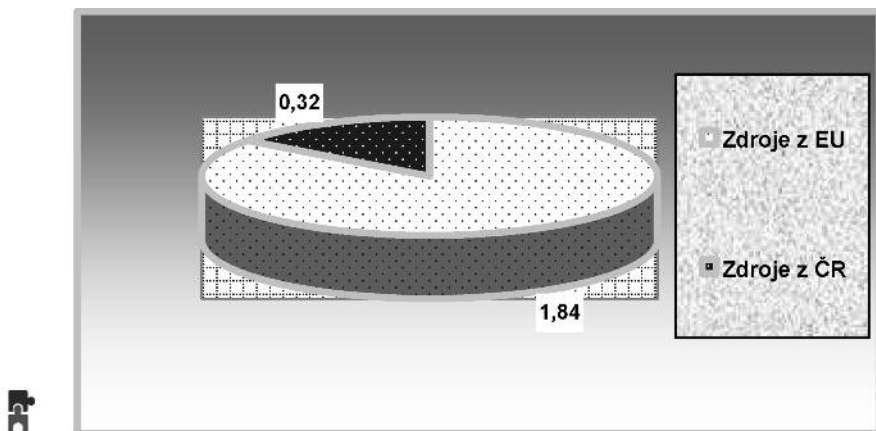
Název OP	Stručná charakteristika	Informační zdroje
Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LZZ)	- snižování nezaměstnanosti, - profesní vzdělávání, ...	http://www.esfcr.cz/07-13/oplzz
Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK)	- celoživotní učení, - výzkumné, vývojové a inovační aktivity	http://www.esfcr.cz/07-13/opvk
Adaptabilita (OPPA)	- zvýšení konkurenceschopnosti Prahy	http://www.esfcr.cz/07-13/oppa

Objem finančních prostředků z ESF pro ČR na programovací období 2007-2013 činí 3,8 mld. EUR.

Z fondů EU je pro **OP LZZ** vyčleněno celkem 1,84 mld. €, což činí přibližně 6,80 % veškerých prostředků určených z fondů EU pro Českou republiku. Z českých veřejných zdrojů má být navíc financování programu navýšeno o dalších 0,32 mld. €. (graf č. 5)

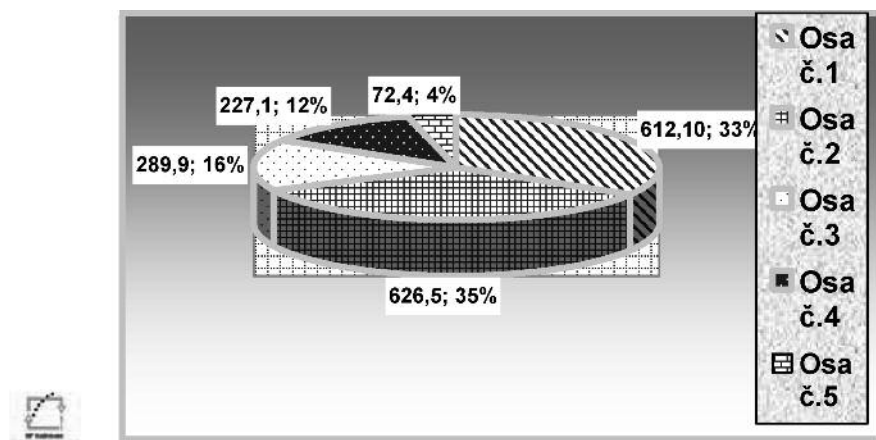
V rámci celkového finančního plánu alokace pro Českou republiku pro cíl Konvergence v letech 2007-2013 je na **OP VK** alokováno z prostředků strukturálních fondů EU 1,83 mld. €.

Graf č. 5 - Zdroje financování OP LZZ (v mld. €)

Graf č. 6 ukazuje rozvržení vyčleněných finančních prostředků pro pět prioritních os v rámci OP VK, kde prioritní osa č. 1 se vztahuje k počátečnímu vzdělávání, č. 2 k terciárnímu vzdělávání, výzkumu a vývoji, č. 3 k dalšímu vzdělávání, **č. 4 k systému celoživotního učení** a č. 5 k technické pomoci.

Graf č. 6 - Rozvržení finančních prostředků na jednotlivé prioritní osy v rámci OP VK (v mil. €)

Z fondů EU je pro **OPPA** vyčleněno 108,39 mil. €, což činí přibližně 0,41 % veškerých prostředků určených z fondů EU pro Českou republiku. Z národních veřejných zdrojů má být navíc financování programu navýšeno o dalších 19,13 mil. €.

Jak již bylo zmíněno existují i tzv. komunitární programy, které v ČR koordinuje Národní agentura pro evropské vzdělávací programy (NAEP). Tato vznikla díky programu LLP (Lifelong Learning Programme - Program celoživotního učení).

Realizované projekty ESF ČR v regionu Příbram

Město Příbram, konkrétně Úřad práce v Příbrami, realizuje v současné době za podpory ESF 2 projekty:

1. Mladí bez kvalifikace (1. 1. 2009 - 30. 9. 2011)
2. Praxe je začátek (2. 2. 2009 - 31. 1. 2012)

Tabulka č. 2: Projekty ESF realizované v současnosti Úřadem práce v Příbrami

Název projektu	Cíl projektu	Finanční částka
Mladí bez kvalifikace	- příprava mladých (od 21 let) se zákl. vzděláním k rozvoji jejich klíčových kompetencí	34 436 389,- Kč
Praxe je začátek	- zvýšení zaměstnanosti osob cílové skupiny	47 279 891,- Kč

Oba projekty mají vypracovaný realizační harmonogram a jsou momentálně ve fázi před zveřejněním výzvy.

Závěr

Snahou celoživotního učení je stát se systémem, vzájemně propojeným do celku, aby každý člověk mohl získat potřebné kvalifikace (dílčí nebo úplné) a rozvíjet své kompetence různými formami vzdělávání kdykoliv během života. Tyto snahy jsou významně podporovány finančními prostředky z EU, protože celoevropským trendem je rozvoj znalostního pracovníka pro znalostní podniky (ekonomiku).

Literatura:

1. Evropský sociální fond. *Operační program OPLZZ*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na: <http://www.esfcr.cz/07-13/oplzz>.
2. Evropský sociální fond. *Operační program OPVK*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na: <http://www.esfcr.cz/07-13/opvk>.
3. Evropský sociální fond. *Operační program OPFA*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na: <http://www.esfcr.cz/07-13/opfa>.
4. Evropské statistiky EUROSTAT-*Life-long learning*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46870091&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=TSIEM080.

5. Ministerstvo mládeže a tělovýchovy. *Strategie celoživotního učení*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na:
http://www.msmt.cz/uploads/Zalezitosti_EU/strategie_2007_CZ_web_jednostrany.pdf.
6. Národní vzdělávací fond. *Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2007-2008 - analytická část*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na:
http://www.nvf.cz/observatory/dokumenty/publikace/cz/rocenka2008_analyza.pdf.
7. Národní vzdělávací fond. *Ročenka konkurenceschopnosti ČR 2007-2008 - statistická část*. [online]. [cit. 2009-03-14]. Dostupný na:
http://www.nvf.cz/observatory/dokumenty/publikace/cz/rocenka2008_indikator.pdf

Kontaktní adresa:

Ing. Hana Divišová
Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s.
České Budějovice
Katedra evropských studií a veřejné správy (KESVS)
Dlouhá 163
261 01 Příbram
tel.: 606 533 968
Email: divisova@vsers.cz

Dopady přijetí eura na Slovensku na Českou republiku

Impact of euro adoption in Slovakia on the Czech republic

Jiří DUŠEK, Ladislav SKOŘEPA

Souhrn:

Příspěvek se zabývá aktuální situací přijetí eura na Slovensku 1. 1. 2009 a jeho dopady na situaci přijímání eura v sousední České republice. Slovensko učinilo v minulých letech velmi významný politický, ekonomický a hospodářský pokrok, díky kterému se Slovensku podařilo vstoupit do eurozóny jako druhému postsocialistickému státu po Slovinsku a „předběhnout“ tak ostatní země V4 a pobaltské republiky o několik let, protože minimálně následující dva roky zůstane eurozóna ostatním státům EU uzavřena.

Klíčová slova: Euro, Evropská unie, Evropská měnová unie

Summary:

The contribution deals with the current situation in regard to the adoption of euro in Slovakia as of 1 January 2009 and its impact on the adoption of euro in the Czech Republic. Slovakia has made significant political and economic progress in the last few years, thanks to which it has managed to enter the euro zone as the second post-communist country after Slovenia and thus managed to „overtake“ the other V4 countries and the Baltic republics by several years, since for at least the following two years the euro zone will remain closed to other EU states.

Key words: Euro, European Union, European Monetary Union

Úvod

Euro (symbol €, měnový kód ISO 4217: EUR) je měna eurozóny a po americkém dolaru (USD) druhý nejdůležitější reprezentant ve světovém měnovém systému. Euro platí jako kreditní peníze od 1. ledna 1999 a 1. ledna 2002 bylo zavedeno jako hotovostní peníze, a tak nahradilo dříve platné měny používané v příslušných státech eurozóny.

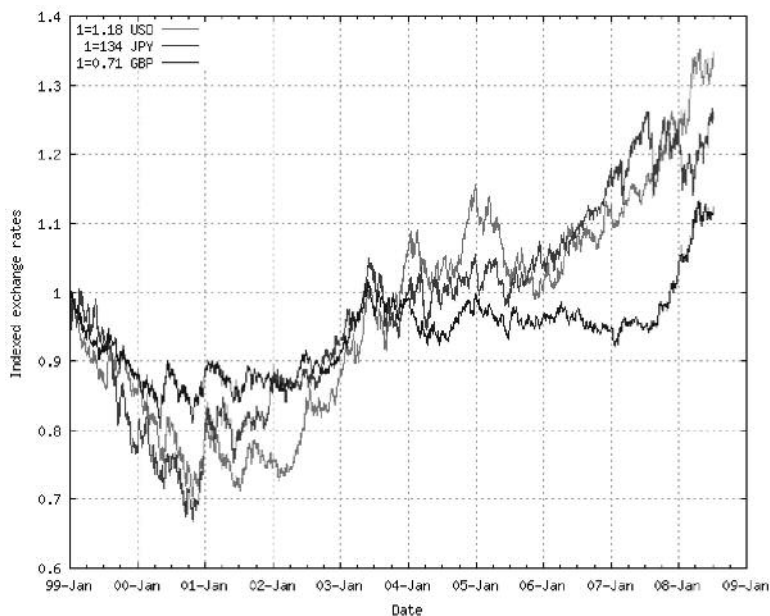
Členy Evropské měnové unie jsou všechny členské státy Evropské unie - 27 rovnoprávných členských států. Z těchto 27 států jich 15 používalo euro (stav v roce 2008) a tvořilo eurozónu: Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovinsko a Španělsko. Od roku 2009 se 16. členem eurozóny stalo Slovensko. 12 zbývajících členských států Evropské měnové unie nezavedlo euro jako svou měnu: Bulharsko, Česko, Dánsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Švédsko, Slovensko a Spojené království. Dánsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko a Slovensko jsou zároveň členy ERM II (jednou z podmínek přijetí eura

je dvouleté setrvání v ERM II). Měnové kurzy v ERM II se smí pohybovat $\pm 15\%$ od kurzu eura, Dánsko se dobrovolně zavázalo, že bude dodržovat flukтуаční pásmo $\pm 2,25\%$.

Euro svého historicky nejsilnějšího kurzu, který představoval 1,5990 amerického dolaru za euro, dosáhlo na devizovém trhu 15. července 2008, svůj největší propad pak zaznamenalo 26. října 2000 při kurzu 0,8252 USD za euro. Průměrný kurz v období od zavedení eura 1. ledna 1999 do 31. prosince 2007 činil 1,08 USD za euro. Průměrný kurz v roce 2007 byl 1,37 amerického dolaru za euro, v prvním pololetí 2008 pak 1,53 USD za euro.

Postupně se zvyšuje role eura jako rezervní měny v mezinárodním měnovém systému na úkor amerického dolaru. Zatímco v roce 1999 držely centrální banky 18 % svých devizových rezerv v eurech a 71 % v USD, do roku 2007 narostl podíl eura v devizových rezervách na 26,5 %, kdežto podíl amerického dolaru poklesl na 64 %. [1] Euro se tak stává významnější a významnější měnou.

Obrázek 1 - Vývoj kurzu amerického dolaru, japonského jenu a britské libry k euru od roku 1999 [2]

Vstup zemí do eurozóny v letech 2000-2008

Přijetí eura je proces, při kterém se stát zřekne vlastní měny ve prospěch jednotné evropské měny eura. Může tomu tak být při přijetí země do tzv. eurozóny (což je v podstatě nejčastější případ), nebo na základě mezinárodních dohod (po-

tom není pohlíženo tak přísně na ekonomickou situaci země). Přijetí eura je de facto 4. nejvyšším stupněm ekonomické integrace po pásmu volného obchodu, celní unii a společném trhu a je velmi významný krokem k úplné hospodářské a ekonomické integraci států.

Základní podmínky pro vstup do eurozóny a přijetí eura jsou tzv. Maastrichtská kritéria, která přesně stanoví, jaké ukazatele musí země dodržet v oblasti např. stability měny, či inflace. Kromě ekonomických ukazatelů (cenová stabilita, deficit veřejného rozpočtu, stabilita devizového kurzu, konvergence dlouhodobých úrokových sazeb, kritérium hrubého veřejného dluhu) je přijetí eura také významná politická shoda v příslušných zemích, ne všechny státy EU vyslovily jasný zájem na společné měně; například Dánsko, Švédsko a Velká Británie ji odmítají.

Při přijímání Maastrichtské smlouvy si Velká Británie spolu s Dánskem vymohla výjimku (opt-out), že se nemusí zúčastnit projektu společné měny. Ministerstvo financí Velké Británie si stanovilo pět ekonomických testů, které musí být splněny, aby země mohla přijmout euro:

- Je konvergence mezi hospodářským cyklem země a ekonomikou eurozóny udržitelná?
- Je britská ekonomika dostatečně flexibilní na to, aby v podmínkách měnové unie dokázala odolávat externím šokům?
- Vytvoří vstup do eurozóny příznivé klima pro dlouhodobé investice?
- Jaký bude dopad tohoto kroku na finanční sektor?
- Bude členství v eurozóně přínosné z hlediska dlouhodobé prosperity a zaměstnanosti?

Tyto testy byly poprvé vyhodnoceny v roce 1997 a pak v roce 2003 a zatím došlo ministerstvo k závěru, že nejsou splněny: Ačkoli od roku 1997 učinila Británie pokrok a přijetí společné měny by prospělo zvýšení investic, obchodu, finančním službám, růstu a zaměstnanosti, stále ještě není konvergence britské ekonomiky s eurozónou udržitelná a trvalá a flexibilita britské ekonomiky dostatečná, aby se mohla vyrovnat s případnými potížemi uvnitř eurozóny. [3]

Když dánská veřejnost odmítla v roce 1992 Maastrichtskou smlouvu, zjedнала vláda pro Dánsko výjimky (opt-outs), které jsou dobrovolné a Dánsko je může kdykoli odvolat, musí však nejprve uspořádat referendum. Jednou z nich je otázka přijetí Eura. Dánsko se neúčastní třetí fáze Hospodářské a měnové unie, tzn. že nemusí zavést jednotnou měnu euro. Dánsko je ale členem ERM II, jeho měna je pevně vázána na euro, dánská úroková a měnová politika je koordinována s eurozónou, ačkoli se na rozhodování o ní může podílet pouze omezeně. [4]

Ačkoli Švédsko nebylo jednou ze zemí, které si v rámci vyjednávání o Maastrichtské smlouvě zajistily trvalou výjimku z povinnosti přijmout jednotnou měnu euro (šlo pouze o Dánsko a Velkou Británii), zatím se rozhodlo zůstat mimo. Švédský parlament schválil deklaraci o švédské neúčasti na měnové unii již v roce 1997, dva roky před spuštěním eura jako společné evropské měny. Tato deklarace ponechala pro případnou budoucí diskuzi o euru otevřený prostor. Švédsko se

nicméně účastní prvních dvou fází Evropské měnové unie, které zahrnují koordinaci ekonomických politik a ustanovení Evropského měnového institutu (současná Evropská centrální banka).

Když v září 2003 rozhodli Švédové v referendu při 82 % účasti poměrem 56 % ku 42 % pro zachování koruny, aniž by měli dojednanou výjimku ve své přístupové smlouvě, vzala Evropská komise rozhodnutí švédských voličů na vědomí. Švédský příklad ukázal, že pokud občané euro zavést nechťejí, nebude je k tomu Evropská unie nutit. [5]

Průzkum veřejného mínění provedený těsně po referendu hledal příčiny záporného rozhodnutí. O vlivu, jaký měla na výsledek vražda ministryně zahraničních věcí Anny Lindhové, k níž došlo jen tři dny před konáním referenda, se diskutuje. Zamítnutí eura nelze zdůvodnit nedostatkem informací, šlo tedy o rozhodnutí promyšlené - a to dokonce dlouho dopředu, na nějž neměla vliv volební kampaň. Z průzkumu vyplynulo, že pouze malé procento voličů se rozhodovalo až po zmiňované tragédii. Voliči v referendu vyjádřili spíše svůj názor na Evropskou unii jako takovou než na samotnou společnou měnu. Evropská unie podle nich rozhoduje o příliš mnoha problematikách. Pokud měli jmenovat důvody proti euru, patřily mezi ně silné pochyby o jeho výhodách a obavy ze zdražování. Většina Švédů však přesto věří, že dříve či později v Evropské měnové unii skončí. Švédsko má stejný status jako nové členské země - dočasnou výjimku, tzn. že se musí k eurozóně přidat, jakmile splní konvergenční kritéria. Tomu se však Švédsko šikovně vyhýbá, zatím totiž všechna Maastrichtská kritéria neplní: krona se neúčastní systému ERM II a švédská legislativa navíc nesplňuje veškeré požadavky týkající se nezávislosti centrální banky a právní integrace do Euro-systému. [6]

Z tohoto krátkého zhodnocení vyplývá jednoznačný závěr. Země, stojící mimo Euro po roce 1999, netvoří nijak homogenní či zájmově ucelený blok. Rozdílný pro ně je také fakt, že ani jedna země nepatří k zakladatelům EU. Všechny tři státy přistupovaly až v průběhu integrace a to navíc za značně odlišných podmínek. Zatímco Velká Británie a Dánsko vstoupily do zavedené celní unie v roce 1973, Švédsko přistupovalo již ve fázi formálně završeného jednotného vnitřního trhu v roce 1995. Co však tyto tři země spojuje, je nízká podpora vstupu do eurozóny u obyvatelstva.

Řecko se dostalo do eurozóny v roce 2001 na základě toho, že v roce 1999 splnilo všechna maastrichtská kritéria, zejména pak kritérium pro deficit veřejných financí. Vykázaný deficit za rok 1999 v hodnotě 1,8 % HDP byl však zkreslený. Řečtí statistici zapomněli zahrnout zejména výdaje na obranu a mnohé další položky. Skutečný deficit podle revize Eurostatu dosáhl v rozhodujícím roce 1999 3,4 %. Řecko za tento „podvod“ však vyloučeno z eurozóny nebylo, takto zásadní krok nebylo možno právně ani ekonomicky realizovat. Po dohodě dala Evropská unie Řecku dva roky (rozpočty na rok 2005 a 2006), aby dostalo svoji ekonomiku do pořádku v souladu s Evropským paktem stability.

Dvanáctou zemí eurozóny a první postsocialistickou se stalo v roce 2007 Slovinsko. Dnes je Slovinsko nejbohatší ze zemí, které si v 90. letech 20. století prožily transformaci od plánovaného hospodářství k tržní ekonomice. Postupně se připojuje k vyspělým evropským zemím; vstup země v roce 2004 do EU a přijetí eura na začátku roku 2007 podpořilo již tak vysoký hospodářský růst. Zdejší HDP na obyvatele činí 84 % průměru EU. Příklad vstupu Slovinska kvůli vysoké inflaci v loňském roce je velmi často medializován v České republice jako příklad, proč do eurozóny nevstupovat. Pravdou však je, že nejvyšší inflaci ve střední Evropě v březnu 2008 měla Česká republika (7,1 procentního bodu) a až na druhém místě Slovinsko (6,9 %) před Maďarskem (6,7 %). Česká vláda sama ve svých dokumentech přiznává, že 2,4 procentního bodu letošní odhadované inflace 5,5 % tvoří dopady takzvané reformy veřejných rozpočtů. I to je důvod porušení Maasrichtských kritérií ČR v této oblasti.

Zároveň se Slovinskem se pokoušela vstoupit Litva. Evropská komise spolu s Evropskou centrální bankou však odmítla kandidaturu Litvy kvůli tomu, že mírně překročila limit pro inflaci (o 0,1 %), což vzbudilo rozporuplné reakce. Hlavním důvodem však byla nezbytnost přísného dodržování stanovených kritérií. Podle odborníků v Bruselu se EK obává, že změkčování požadavků by mohlo vyvolat problémy později, až budou o přijetí eura usilovat větší země jako Polsko, ČR nebo Maďarsko.

Inflace ve Slovinsku, kde se eurem platí více než dva roky, byla za loňský rok tedy velice podobná té naší současné, kterou máme i bez eura. Navíc euro k slovinské inflaci dle vlády přispělo jen 0,6 procentního bodu a dle Evropské komise dokonce pouhými 0,4 procentního bodu. Neuvěřitelných 86 % Slovinců je dle Eurobarometru s eurem jako měnou po roce spokojeno. Ani v jiných zemích, které euro již převzaly, totiž nedošlo k dramatickému (a už v žádném případě dlouhodobému) nárůstu inflace. Žádné dramatické zdražování se tedy na euro svalovat nedá. [7]

Posledními zeměmi, které vstoupily do eurozóny, bez většího mediálního zájmu v ČR, jsou v roce 2008 ostrovní země ve Středomoří - Kypr a Malta. Počet členských zemí eurozóny se tak zvýšil na patnáct. Pozitivum pro tyto země je s přijetím eura skutečnost, že se zjednoduší cestování do těchto zemí, což může znamenat další a větší rozvoj cestovního ruchu, který je pro tyto země velmi strategickým zdrojem příjmů. Kypr i Malta mají silný ekonomický růst kolem čtyř procent, avšak hrubý národní produkt na jednoho obyvatele je nižší než v eurozóně.

Závěry Konvergenční zprávy 2004 Evropské komise i Konvergenční zprávy 2004 Evropské centrální banky poukazují na to, že ze čtyř konvergenčních kritérií splňuje ČR pouze dvě - kritérium cenové stability a dlouhodobých úrokových sazeb. Slovensko v té době nesplňovalo kritéria 3, Slovinsko 2, Malta 3 a Kypr 2. Všem těmto zemím se však v průběhu následujících letch povedlo všechny nedostatky odstranit a do eurozóny vstoupit. Znatelný pokrok je vidět například na obrázku č. 3.

Obrázek 2 - Plnění konvergenčních kritérií v roce 2004 [8]

	cenová stabilita	udržitelnost veřejných financí (deficit, dluh)	měnový kurz	dlouhodobé úrokové sazby
Česká republika	ano	ne	ne	ano
Estonsko	ano	ano	ne	-
Kypr	ano	ne	ne	ano
Lotyšsko	ne	ano	ne	ano
Litva	ano	ano	ne	ano
Maďarsko	ne	ne	ne	ne
Malta	ne	ne	ne	ano
Polsko	ne	ne	ne	ne
Slovinsko	ne	ano	ne	ano
Slovensko	ne	ne	ne	ano
Švédsko	ano	ano	ne	ano

Obrázek 3 - Vybrané nové země EU a jejich ekonomické parametry [9]

Ukazatel	2004	2005	2006
Česko			
Inflace	2,8	1,9	2,7
Rozpočtové hospodaření	-2,9	-2,6	-3,6
Veřejný dluh	30,6	30,5	30,8
Maďarsko			
Inflace	6,8	3,6	2,3
Rozpočtové hospodaření	-5,4	-6,1	-6,0
Veřejný dluh	57	58	59
Polsko			
Inflace	3,5	2,1	1,4
Rozpočtové hospodaření	-3,9	-2,5	-2,6
Veřejný dluh	41,9	42,5	43,8
Slovensko			
Inflace	7,5	2,7	4,2
Rozpočtové hospodaření	-3	-2,9	-2,7
Veřejný dluh	41,6	34,5	38,4
Ukazatel	2004	2005	2006
Slovinsko			
Inflace	3,6	2,5	1,8
Rozpočtové hospodaření	-2,3	-1,8	-1,7
Veřejný dluh	29,5	29,1	29,6
Estonsko			
Inflace	3	4,1	3,5
Rozpočtové hospodaření	1,5	1,6	1,8
Veřejný dluh	5,4	4,8	4,0
Litva			
Inflace	1,2	2,7	2,8
Rozpočtové hospodaření	-1,5	-0,5	-1,5
Veřejný dluh	19,7	18,7	18,3
Lotyšsko			
Inflace	6,2	6,7	5,7
Rozpočtové hospodaření	-1,1	-1	-1,5
Veřejný dluh	14,6	11,9	10,8

Vstup Slovenska do eurozóny v roce 2009 a jeho dopady na Českou republiku

Nejnovějším členem eurozóny se stalo 1. 1. 2009 Slovensko. Slovensko při podávání své žádosti o zhodnocení vlastní připravenosti přijmout euro nebylo moc sebevědomé. Ministr financí Ján Počiatek se 7. dubna 2008, kdy byla žádost oficiálně předána Bruselu, nechal slyšet, že pravděpodobnost přijetí do eurozóny od ledna příštího roku vidí tak na 90 procent. A hned dodal, že je země ochotna přijmout další opatření ke snížení růstu spotřebitelských cen, bude-li třeba. To svědčí o opravdu značné míře nejistoty. A to Slovensko kritérium inflace plní od srpna loňského roku a v březnu, což byl výsledek, v zádech s nímž byla žádost podávána, dosáhla inflace 2,2 procenta, tedy o celých 100 bazických bodů méně než povolená hranice eurozóny 3,2 procenta. [10]

Asi vstup žádného jiného státu do eurozóny nebude mít na ČR takový dopad jako je tomu u Slovenska. Mnoho obyvatel ČR bylo překvapeno, když se dověděli, že SR se stane 16. zemí eurozóny a předběhlo tak ČR. Na druhou stranu se zase není co podívat vzhledem k úspěšným ekonomickým výsledkům slovenské ekonomiky a co více, k široké shodě napříč politickým spektrem euro přijmout.

Je vhodné přijmout euro dříve či později - jednoduchá otázka, na kterou neexistuje jednoduchá odpověď. Současná vláda termín přijetí eura zrušila a ČR je tak z nových států jediná, která nemá stanoven datum vstupu. Ačkoliv toto rozhodnutí nelze samozřejmě úspěchat, stanovení data vstupu má na mnoho činností, které se vstupem do eurozóny souvisí, „disciplinární charakter“. Nyní dle evropského komisaře pro měnové záležitosti Joaquína Almuníy [11] po dobu dvou let od přijetí Slovenska do eurozóny do ní už další země zřejmě nevstoupí.

Tabulka 1 - Rozšiřování eurozóny dle Reuters

V které vlně € rozšiřování budeme?	
země	očekávání
Slovensko	2009
Litva	2011
Estonsko	2011
Lotyšsko	2012
Polsko	2012
Bulharsko	2012
Maďarsko	2014
Rumunsko	2014
Česká republika	?

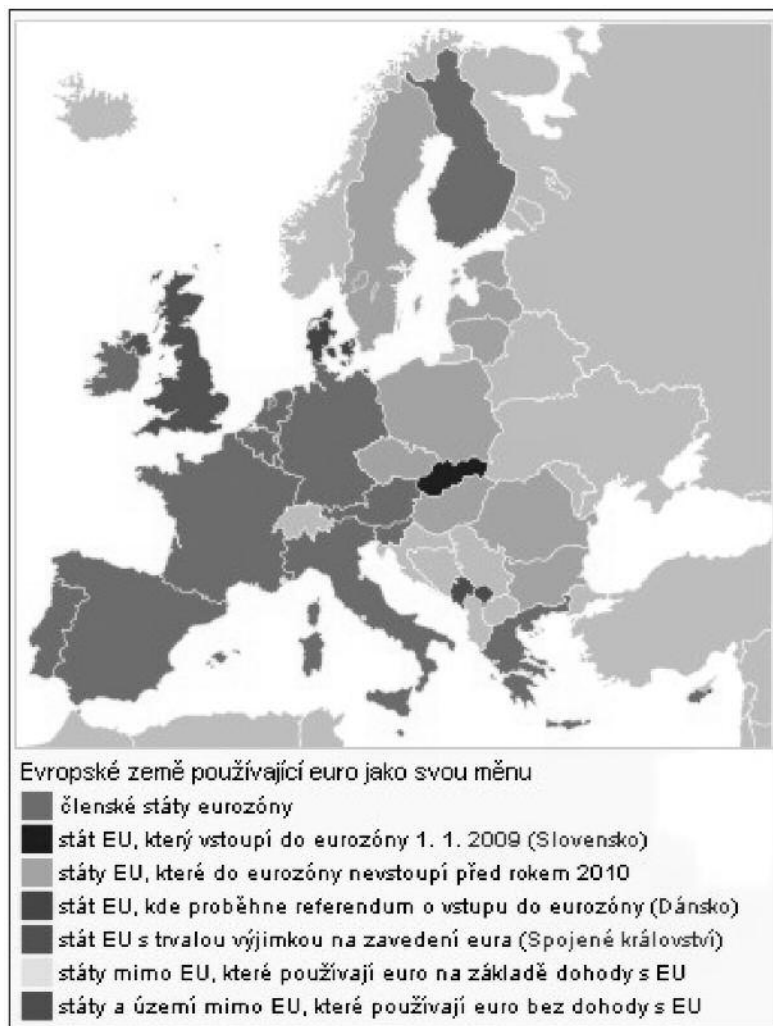
Zatímco české podniky by vzhledem k posilující koruně euro chtěly co nejdříve, obyčejní lidé jsou již podstatně skeptičtější. Trochu paradoxem je, že 63 % stoupenců ODS euro chce, ale strana jeho přijetí naopak blokuje. Jednotní nejsou ani ekonomové a politici. Vzorem nám každopádně bude Slovensko, které euro přijalo již nyní.

Vztah Slovenska a České republiky je i z historických důvodů těsnější než je tomu s ostatními našimi sousedy. Společný stát, historie a další vazby mezi oběma státy způsobují, že ČR a SR si je vzájemně dávána za příklad, když se to politikům hodí (viz například otázka ekonomických reforem v době voleb). Kromě toho zde existuje i velká rivalita ve sportu a dalších oblastech života. Rozdělení společného státu tento trend naopak ještě posílilo. Proto bude úspěšnost vstupu SR velmi důležitá pro brzký vstup či odklad vstupu ČR do eurozóny.

Někteří ekonomové tvrdí, že země eurozóny rostou pomaleji, než země stojící mimo eurozóny a odkazují se na Olsonovu hypotézu. Je tedy otázkou, zda Slovensko svým vstupem nastartuje rychlejší ekonomický růst, přiláká více investorů, zvýší životní úroveň a konkurenceschopnost slovenských podniků. V posledních dvou letech sice do eurozóny vstoupily tři země, nicméně na hodnocení jejich úspěšnosti je poměrně ještě brzo.

Velmi zmiňovanou zemí v ČR je též Slovinsko kvůli své vysoké inflaci po vstupu do EMU. Zajímavá bude situace na Slovensku, protože ztráta měnové politiky je totiž právě v případě růstu inflace hodně citelná. Proto právě ve výrazném růstu inflace lze hledat jedno z největších nebezpečí, které slovenské ekonomice po vstupu do eurozóny hrozí. SR totiž ve snaze splnit konvergenční kritéria (především pak inflační kritérium) maximálně tlumí všechny inflační tlaky v ekonomice - pohružka převedení do státního vlastnictví energetickým monopolům v případě nepřiměřeného zdražování energií, zákon proti porušení cenové disciplíny atd. V době velkých inflačních tlaků ve světové ekonomice je však zvýšený nárůst inflace na Slovensku po přijetí eura více než pravděpodobný. Otázkou je, jaký vliv na slovenskou ekonomiku bude mít globální ekonomická krize, za předpokladu, kdy se hovoří o tom, že by se nemusel v souvislosti s globální finanční krizí dodržovat Pakt stability. Pakt stability a růstu, který stanovuje pravidla hospodaření zemí eurozóny, je naprosto zásadním pravidlem, jeho dodržování je naprosto zásadní podmínkou pro stabilní společnou evropskou měnu. V okamžiku, kdy některé země začnou porušovat možnou vyšší svého deficitu a zadlužování, začnou žít na úkor jiných zemí v rámci eurozóny a dojde k obdobné situaci nedůvěry jako nyní mezi komerčními bankami, které si odmítají vzájemně půjčovat peníze.

Obrázek 4 - Evropské země používající euro jako svou měnu [12]

Souhrn a závěry

Pro Českou republiku, která zatím využívá automatické výjimky ze závazku přijmout euro kvůli neplnění maastrichtských kritérií, je schválení slovenské žádosti zajímavou zprávou. Bude velmi užitečné vidět, co udělá přechod na euro se slovenskou ekonomikou. A získáme cenné informace o tom, kam je EU schopna zajít ve výkladu principu rovného zacházení s adepty na euro. Příkladem je výklad plnění maastrichtských kritérií - Slovensku byl vystaven požadavek

jejich dlouhodobého plnění, zatímco doposud se hovořilo o střednědobém cíli. To je novinka. Což rovněž hraje svou roli při stanovení data podání naší žádosti. Můžeme se také poučit, jak připravit občany na velkou změnu a jak zvládnout logistiku výměny jedné měny za druhou (zda je lepší scénář s využitím přechodného období (tzv. madridský scénář); jednorázový přechod na euro (tzv. velký třesk či též Big Bang) či jednorázový přechod na euro s využitím tzv. dobehu (Phasing Out)). A možná se dočkáme i toho, že rozšíření eurozóny o další malou a odlišnou ekonomiku přiměje Evropskou unii k určitým diskusím o požadavcích na způsobilost dalších kandidátů na vstup do Evropské měnové unie. Slovensko je totiž minimálně na další dva roky posledním státem vstupujícím do EMU.

Co se však Slovenské republice nedá upřít, to je odvaha. Vstup do eurozóny je pro Slovensko svým způsobem risk, který v konečném důsledku může být pro zemi přínosem, ale také se nemusí vyplatit. Totéž platí i o České republice. Bylo by škoda, kdyby se ČR stala za pár let korunovým ostrůvkem uprostřed eurozóny.

Vstup Slovenska do eurozóny je na první pohled pro českou ekonomiku pozitivní zpráva... budeme moci sledovat vývoj slovenské ekonomiky a učit se, jak přijmout euro ještě lépe a efektivněji. Na druhou stranu si ale málokdo uvědomuje problémy, které přináší posilující či oslabující česká koruna exportérům. V srpnu 2008 došlo mimo jiné k poklesu českého exportu o 8,1 %. V prosinci 2008 se však export propadl o historických 18 % zásluhou poklesu vývozu osobních aut. Obchodní bilance potvrdila obavy z rychlého zhoršování stavu ekonomiky, když její meziroční zhoršení bylo vůbec nejvyšší od roku 1994. Většina české výroby (81 % HDP) jde na export, drtivá většina do zemí eurozóny (64 %). Poté, co eurem začne platit Slovensko, stoupne toto číslo na 71 % [13]. Až dosud se na Slovensko vyváželo velmi dobře i přes posilující českou korunu, protože slovenská měna posilovala rovněž. Po zavedení eura na Slovensku se však začnou při dalším posilování či jiné volatilitě české koruny naše výrobky více a více prodražovat, což ještě více prohloubí ztráty našich exportérů, na které v současnosti dopadá světová finanční krize. Pokud bychom se podívali na to jak česká ekonomika plní maastrichtská kritéria, zjistíme, že kromě současné vyšší inflace, která byla způsobena vládními reformami, je česká ekonomika schopna do EMU vstoupit. Politicky však nikoliv. Velmi bude záležet na výsledku parlamentních voleb v roce 2010... zda vstoupíme v roce 2014 či 2015 nebo jak nedávno uvedl viceguvernér ČNB pan Mojmir Hampl, že si dovede představit vstup do EMU při stém výročí používání koruny... tj. v roce 2019. Tím by se stala ČR ale jedním z posledních států, které euro přijmou, a to by nebylo dobře.

Tabulka 2 - Stav plnění maastrichtských kritérií českou ekonomikou [14]

Kritérium		Referenční hodnota	Skutečnost
Veřejné finance	Vládní deficit nesmí přesáhnout hodnotu 3 % HDP.	3 %	1,6 % (předběžně za 2007)
	Veřejný dluh nesmí přesáhnout úroveň 60 % HDP.	60 %	28,7 % (předběžně za 2007)
Inflační kritérium	Roční průměrná inflace nejvýše 1,5 procentního bodu nad referenční hodnotou, která je průměrem inflací v třech zemích EU s nejlepší cenovou stabilitou.	2,5 %	2,4 % (za rok 2007)
Stabilita dlouhodobých úrokových sazeb	Výnos desetiletých vládních dluhopisů nejvýše 2 procentní body nad průměrem výnosů ve třech zemích EU s nejlepší cenovou stabilitou.	6,27 %	4,3 % (za rok 2007)
Stabilita směnného kurzu	Minimálně dvouletý pobyt v ERM II bez vnitřního prnutí.	Česká koruna prozatím není zapojena do ERM II.	

Literatura:

1. DUŠEK, Jiří. *Historie a organizace Evropské unie*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. ISBN 978-86708-324. s. 343.
2. *Euro exchange rate to USD, JPY, and GBP* [online]. 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Euro_exchange_rate_to_USD,_JPY,_and_GBP.png>.
3. *Spojené království v Evropské unii* [online]. Praha: Vláda ČR, 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/395/sekce/spojene-kralovstvi-v-evropske-unii/>>.
4. *Dánsko v Evropské unii* [online]. Praha: Vláda ČR, 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/510/sekce/dansko-v-evropske-unii/>>.
5. MACH, Petr. *Euro zpomaluje ekonomiku* [online]. Týždeň 5/2007, 2007, 7. 2. 2007 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euportal.cz/PrintArticle/1263-euro-zpomaluje-ekonomiku.aspx>>.
6. *Švédsko v Evropské unii* [online]. Praha: Vláda ČR, 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/403/sekce/svedsko-v-evropske-unii/>>.
7. SEDLÁČEK, Tomáš. *Euro jako výmluva* [online]. Praha: Respekt, 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/euro/080314c_cs.htm>.
8. *Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou* [online]. 2004 [cit. 2008-10-12].

- Dostupný z WWW: <http://www.zavedenieura.cz/cps/rde/xbcr/euro/Vyhodnoceni_Maastricht_2004_pdf.pdf>.
9. LAVIČKA, Václav. *Slovinsko euro získá, Litva má potíže* [online]. Praha: Hospodářské noviny, 2006, 16. 5. 2006 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://zahranicni.ihned.cz/c3-18456320-H00000_d-slovinsko-euro-ziska-litva-ma-potize>.
 10. PEČINKOVÁ, Ivana. *Slovensko prošlape cestičku* [online]. Praha: Lidové noviny, 2008, 13. 5. 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/news/issues/080527_cs.htm>.
 11. KRÁLÍČEK, Tomáš. *Slovensko a dost: Eurozóna bude asi na dva roky uzavřená* [online]. Praha: Hospodářské noviny, 2008, 25. 9. 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.ihned.cz/c4-10149600-28219910-001000_d-slovensko-a-dost-eurozona-bude-asi-na-dva-roky-uzavrena>.
 12. *Euro accession* [online]. 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Euro_accession.svg>.
 13. SEDLÁČEK, Tomáš. *Brutální posilování aneb O slabínách silné měny* [online]. Praha: Hospodářské noviny, 2008, 13. 3. 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/euro/080314a_cs.htm>.
 14. *Podmínky přijetí eura a Česká republika* [online]. 2008 [cit. 2008-10-12]. Dostupný z WWW: <http://www.zavedenieura.cz/cps/rde/xchg/euro/xsl/cr_euro_podminky_prijeti.html>.

Kontaktní adresa:

Ing. Jiří Dušek

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

Česká republika

telefon: +420 386 116 834

Email: dusek@vsers.cz

Ing. Ladislav Skořepa, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

Česká republika

telefon: +420 386 116 821

Email: skorepa@vsers.cz

Postavenie EÚ v súčasnom svete a fenomén europeizácie

The Position of EU in the contemporary world and the phenomenon of Europeization

Peter FARKAŠ

Súhrn:

Hlavným cieľom tohto príspevku, je poukázať na postavenie a procesy prebiehajúce na úrovni EÚ, národnej, nadnárodnej i globálnej a v tejto súvislosti poodhaliť problematiku europeizácie. Európska únia v súvislosti s procesom globalizácie a rozširovania vlastných hraníc o nové členské krajiny sa dostáva do pozície, kedy je konfrontovaná nielen národná identita členských krajín s novými štátmi ale i identita samotnej Európy s novými hodnotami a myšlienkami. Výsledkom týchto procesov je vzájomné ovplyvňovanie sa národných a nadnárodných úrovní a ich vplyv na globálne postavenie Európy ako takej.

Kľúčové slová: Európska únia, europeizácia, integračné procesy, rozširovanie, vyjednávanie, postavenie, spolupráca, implementácia

Summary:

The main goal of this article is to point out the position and processes on an EU, national, supranational and global level, and to reveal the problem of europeization in this context. In the context of the globalization process and the process of enlarging and widening its borders to new member states, the EU gets into a position where not only the national identity of member states is confronted with the new ones, but also the identity of Europe itself with the new values and thoughts. The result of these processes is mutual influence of national and supranational levels and their effect on the global position of Europe as such.

Key words: European Union, europeization, integration process, enlargement, negotiation, position, cooperation, implementation

Európska únia dnes predstavuje jedinečný model mierovej integrácie a kooperácie medzi niekdajšími nezmieriteľnými protivníkmi a rivalmi. Kontinuálny zjednocovací a rozširovací proces stojí v centre pozornosti hospodárskeho a politického vývoja Európy už viac ako päťdesiat rokov. Výsledky toho procesu sú viac ako pôsobivé. Hospodársku úniu ako akéhosi štartéra „evolučného procesu“ v priebehu rokov vystriedala EÚ s jednotnou menou ako etablovaný a najmä signifikantý svetový hráč, ktorý sa stal popri USA najväčším obchodným trhom a partnerom ostatného sveta. Napriek tomu možno badať istú rozdielnosť pri artikulácii záujmov a cieľových predstáv členských štátov Európskej únie. Do

úvahy treba brať pochopiteľne i určité nedostatky EÚ, ktoré vystupujú do popredia v posledných rokoch jej existencie. Medzi takéto možno isto zaradiť otázku Lisabonskej zmluvy, inštitucionálnej reformy a vnútornej kohézie, demokratickej legitimity v systéme európskeho vládnutia, ktorých osud nie je ešte stále spečatený, či posilnenie spoločnej bezpečnostnej, zahraničnej a obrannej politiky EÚ, ktorá by mala napomôcť a podporiť jej vnútornú integráciu na strane jednej a priblížiť, resp. vyrovnať sa tak organizáciám akou je napr. NATO, na strane druhej. Opomenúť nemožno ani proces (východného) rozširovania únie a vyriešenie otázky „absorbčnej kapacity“, či jav tzv. europeizácie, ktorému sa budeme venovať v ďalšej časti nášho príspevku a nakoniec otázku nanajvýš aktuálnu, t.j. vysporiadania sa s aktuálnou finančnou krízou.

EÚ sa stala súčasťou rozvíjajúceho sa svetového spoločenstva v období globalizácie a ako taká je čoraz častejšie konfrontovaná s otázkou vlastného chápania sveta a vlastnej pozície v ňom. Pozícia EÚ v globálnom svete je ovplyvňovaná nespočetným množstvom premenných. V tejto súvislosti sa zameriame na niekoľko, z nášho pohľadu, kľúčových determinantov súvisiacich s rozoberanou témou. Ide predovšetkým o bilaterálne vzťahy EÚ, Ruskej federácie a USA a s tým súvisiace otázky bezpečnostnej problematiky, rozširovania EÚ a NATO smerom na Balkán a Východ, diverzifikácia zdrojov nerastných surovín pre európske krajiny.

Transatlantické partnerstvo a zjednotenie Európy boli v povojnovom období chápané na oboch stranách Atlantiku ako dve strany jedenej mince. Spojené štáty od začiatku podporovali proces hospodárskeho a politického zjednotenia Európy, čo zreteľne vyjadrujú slová D. D. Eisenhowera alebo J. F. Kennedyho, ktorí toto úsilie bezhranične podporovali (Hamilton, 2007). Po 50-tich rokoch sa však situácia zmenila a EÚ, ktorá sa stala jednou z najdôležitejších „svetových organizácií“ si musí položiť otázku, či Spojené štáty ešte stále trvajú na silnej Európe. Ambivalentný postoj Američanov k novej situácii i latentné rozdiely medzi partnermi, stmelené novou Transatlantickou agendou Clintovnovkej vlády, naplno prepukli počas éry G. W. Busha. Ak tomu prirátame stanovisko ruského prezidenta Medvedeva nanovo definovať celkovú európsku bezpečnostnú agendu, zabrániť revízii medzinárodného práva vzhľadom na národné (nacionalistické) záujmy niektorých európskych štátov, stojí EÚ pred dôležitým míľnikom. EÚ sa podľa nás stáva/ musí sa stať akýmsi mediátorom v kľúčových otázkach zahraničnopolitického smerovania niekdajších protivníkov z obdobia Studenej vojny. Bombardovanie bývalej Juhoslávie jednotkami NATO bez súhlasného stanoviska OSN a následné jednostranné vyhlásenie nezávislosti Kosova, vytvorilo nebezpečný precedens, podľa ktorého netreba k začatiu vojny zvolenie OSN a podľa ktorého de facto konala ruská strana v prípade Južného Osetska a Abcházdska (Novotný, 2008). V oboch prípadoch zdieľala európska väčšina súhlasné stanovisko s pozíciou USA, či už išlo o uznanie Kosova alebo nesúhlasné stanovisko so zásahom ruských vojsk na území Gruzínska.

Práve tu vidíme možnosť užšej spolupráce posilňujúcej sa EÚ a vnútornými rozbrojmi zmietaného Ruska, ktoré sa nedokáže vysporiadať so stratou sféry vplyvu na Balkáne, Južnom Kaukaze a už vôbec nie s integračnými snahami Ukrajiny. Na jednej strane veľmocenské ambície Ruska o definovanie nového globálneho poriadku, kedy sa nielen v súvislosti s hospodárskou krízou vzrastá význam štátov ako Brazília, Čína a India, na strane druhej - problémy narušujúce jeho vnútornú stabilitu (islamský separatizmus, dezolátny stav zdravotníctva, klesajúca natalita a vyľudňovanie na Ďalekom východe, ...) by EÚ mali stmeliť v jednotnú pozíciu, s ktorou by vystúpila voči Rusku. To znamená napr. podporiť Švédsko-poľskú Východo-európsko-partnerskú iniciatívu, ktorá otvára prístupovú politiku do EÚ a NATO pre Ukrajinu a Gruzínsko a nezaručuje Rusku akési veto v prípade integračných snáh spomínaných štátov (Himmelreich, 2008). Spoločné stanovisko dokázali európske štáty prijať napr. na Summite EÚ 18.-20. marca v Bruseli, kde okrem potvrdenia ďalšieho prehlbovania Východného partnerstva a rozširovania EÚ bol tiež schválený príspevok vo výške 200 miliónov EUR na projekt Nabucco, ktorý by mal zabezpečiť diverzifikáciu plynu do Európy. Avšak akúsi „úlohu Ukrajiny“ by v tomto prípade mohlo zohrať („prístupovými rokovaniami sužované“) Turecko, ktoré požaduje zníženie ceny plynu dovážaného z Azerbajdžanu a niekoľko-percentný podiel z prepravovaného plynu, v snahe zlepšiť svoju pozíciu nielen pri výstavbe plynovodu, ale napr. i pri negociačných rozhovoroch s EÚ.

Okrem spomínaných skutočností stojí EÚ na začiatku nového tisícročia pred dvoma podstatnými výzvami europeizácie - otázkou hraníc EÚ, t.j. jej rozširovania a potrebou inštitucionálnych reforiem, ktoré budú v rozhodujúcej miere formovať jej akcieschopnosť a pôsobenie v globálnom meradle. Hranice EÚ podľa Kühnhardta nesúvisia v tomto prípade s geografickým termínom hraníc ako takých, ale závisia od kvality schopnosti jednať, ktorá je odvodená od integračných foriem a cieľov. Európa končí tam, kde končia hranice jej vôle a schopnosti jednať. Z tejto úvahy potom vyvstáva elementárna otázka budúcej podoby Európskej únie v dlhodobejšej perspektíve (Kühnhardt, 2000). A zároveň spája v sebe aj problematiku „finality EÚ“, v našom prípade finalitu integračného procesu. V tejto súvislosti, podobne ako v prípade europeizácie, neexistuje jednotné stanovisko, ktoré by poskytlo súhrnný a jednotný názor na danú skutočnosť. Ako ďalej píše Kühnhardt, finalita európskeho integračného procesu nespočíva na dosiahnutí konkrétneho, teoreticky zdôvodneného integračného modelu, ani na dosiahnutí a určení hraníc rôznych teoretických modelov integračných procesov. *„Cieľom a teda finalita európskych integračných procesov je akési prenesenie meniacich sa prísľubov členských štátov EÚ na základe spoločnej predstavy o hodnote spoločne vytvorených nástrojov, slúžiacich na vypracovanie stratégie konania v európskom procese zmierovania, na úspešný rozvoj európskeho procesu spolupôsobenia vo svetovom poriadku 21. storočia.“* (Kühnhardt, 2000) Jedným z aspektov finality EÚ v súvislosti s rozširovaním je podľa nás aj otázka

„absorbčnej kapacity“ a jej vyriešenie, ktoré EÚ spolu s inštitucionálnymi reformami určila ako podmienku ďalšieho rozširovania. Z uvedeného vyplýva, že v krátkodobom i strednodobom horizonte dôjde k stagnácii rozširovania hraníc EÚ, nových trendov v európskej integrácii a zachovania súčasného status quo. Zmena vonkajších teritoriálnych hraníc EÚ, teda procesy rozširovania o nové členské štáty poukazuje, na v súčasnej politickej vede veľmi pertraktovanú problematiku, tzv. europeizáciu, ktorá sa stáva aktuálnou témou analýzy nielen pre porovnávaciu politológiu.

Čo vlastne europeizácia znamená, ako k nej došlo a ako prebieha? Pojem europeizácia možno chápať predovšetkým v súvislosti so zmenami na úrovni národných štátov, ovplyvnenými procesmi uvoľnenými na úrovni európskej. Väčšina autorov sa zhoduje na používaní termínu europeizácie pre procesy prebiehajúce v smere od EÚ k národným štátom. Ide o tzv. „bottom - up“ teóriu, kedy sú národné štáty ovplyvňované výstupmi procesov, politických programov a inštitúciami z nadnárodného, teda európskeho prostredia. Fenomén europeizácie je relatívne mladým konceptom, ktorý si len v posledných rokoch nachádza pevné miesto v politických vedách. Tomu zodpovedá nielen problém metodologický, ale aj pojmový zmätok a snaha o vytvorenie pevnej definície. Dančák, Fiala a Hloušek uvádzajú pojmovú nejednoznačnosť na príklade Českej republiky, kde sa používajú štyri rôzne ekvivalenty, v anglosaskej oblasti dva, pričom napr. Nemecko a Poľsko aplikujú exaktne jeden pojem slova europeizácia (Dančák, Fiala, Hloušek, 2005).

Určitý exkurz do konceptu europeizácie ponúka taktiež Claudio C. Radaelli, ktorý ho poníma striktné v hraniciach národnej politiky. Podľa neho táto koncepcia odkazuje na „Proces budovania, difúzie a inštitucionalizácie formálnych a neformálnych pravidiel, procedúr, policy (politických) paradigiem, štýlov, spôsobov ako robiť vecí, a zdieľaných hodnôt, ktoré sú najprv definované a konsolidované v procese utvárania rozhodnutí EÚ a potom inkorporované do logiky domáceho diskurzu, identít, politických štruktúr a verejných politik.“ (Radaelli, 2000)

V súvislosti s teoretickým rozvojom termínu europeizácie sa medzičasom osvedčil variant tzv. „Misfit“ (inkompatibility, nezhody, nesúladu - pozn. autora) nemeckých akademikov Tanji Börzel a Thomasa Risseho. Oba vychádzajú z určitej základnej podmienky, t.j. objavenia sa určitého nesúladu, inkompatibility medzi európskou úrovňou a úrovňou národných štátov v oblasti inštitucionálnej (polity), normatívno-obsahovej (policy) a procesuálnej (politics), nutnej pre „existenciu europeizácie“. Táto inkompatibilita (misfit) vyvoláva adaptačný tlak na členské štáty, ktoré sú tak určitým spôsobom „pozastavené“, kým neimplementujú konkrétne programy alebo európske právo do národného (Dančák, Fiala, Hloušek, 2005; Roessler, 2005). V prípade tzv. „policy misfit“, ktorá zahŕňa implementovanie európskych politických programov, dochádza k vysokému

adaptačnému tlaku. V oblasti inštitucionálnej, „polity misfit“, sa jedná o prispôsobovanie sa členských štátov európskym normám, pravidlám a procesom, pričom vzhľadom k panujúcemu adaptačnému tlaku, dochádza často k problémom s dodržiavaním pravidiel, či dokonca k odporu na národnej úrovni s prijímanými zmenami. Oblasť procesuálna - politics a dopady integračných procesov na ňu sú skúmané v neporovnatelne menšej miere, podobne aj aspekt kultúrnej europeizácie a neposkytujú tak ucelené závery k danej problematike.

Napriek spomínaným diskrepanciám a definíčným nezrovnalostiam existuje určitý jednotný názor spájajúci výskum eropeizácie s európskou integráciou, ako vnútornou dimenziou europeizácie a hľadaním vlastnej európskej identity ako jej vonkajšou dimenziou. V tejto súvislosti postup európskej integrácie ovplyvňuje domácu politiku vo všetkých troch rozmeroch - polity, policy, politics. Toto vplýva nielen na štáty členské, kandidátske, ale i tie európske krajiny, ktoré nie sú členmi EÚ ako napr. Nórsko, pričom neplatí premisa, že členské štáty sú fenoménom europeizácie zasiahnuté viac ako štáty nečlenské (Dančák, Fiala, Hloušek, 2005). Vychádzajúc z tejto skutočnosti môžeme konštatovať, že akýmsi motorom europeizácie je teda buď EÚ samotná, alebo nečlenský štát, pričom v druhom prípade sa jedná predovšetkým o (ekonomickú) motiváciu aktérov v snahe ovplyvniť reformy.

Vplyvom europeizácie nastáva stále väčšie prepojenie a vzájomné ovplyvňovanie medzi európskymi krajinami, pričom vznikajú medzi nimi nové väzby. Európa i jej kultúra je tak stále viac konfrontovaná (i v dôsledku globalizácie) s inými spoločenskými hodnotami, myšlienkami, kultúrami, čoho výsledkom sú konfliktné línie v celej Európe. Európska únia preto potrebuje konzistentný a multi-dimenzionálny prístup potvrdzujúci jej vlastnú koncepciu a cieľové predstavy. Len tak môžu byť rozvíjané viaceré európske idey, ktoré vytvárajú európsku spoločnosť a snažia si ju nakloniť na svoju stranu.

Vo vzťahu k USA by mala Európska únia skonsolidovať svoje pozície predovšetkým cez strategické partnerstvo prostredníctvom Severoatlantickej aliancie - v súvislosti s novými potencionálnymi hrozbami a regionálnymi výzvami vyžadujúcimi spoločný postup. Tento aspekt sa nám javí ako rozhodujúci v otázke budúcich vzťahov, nakoľko Spojené štáty v poslednom období dávali prednosť unilaterálnej politike pred multilaterálnou kooperáciou, čo je podmienené historickými skutočnosťami i mocenským postavením USA. Práve nová vláda prezidenta Obamu, resp. sám americký prezident už počas prvých dní v úrade proklamoval zmenu kurzu americkej (Bushovej) zahraničnej politiky v snahe obmedziť unilateralizmus a posilniť kooperáciu a diplomatické rozhovory predovšetkým s Európou a Čínou v úsilí prehĺbiť s nimi spoluprácu na úkor Ruska. V tejto súvislosti za zmienku stojí najmä fakt, že schopnosť spolupráce medzi EÚ a USA závisí od schopnosti EÚ prežiť a jej ochoty jednať. Inými slovami povedané, prítomnosť USA v Európe je tým silnejšia, čím silnejšia je ochota a schopnosť

Európy konať. Takisto netreba zabúdať, že USA potrebujú silného partnera, s ktorým treba rozvíjať konzistentné partnerstvo nielen v oblasti bezpečnostno-politickej, hospodársko-obchodnej, ale predovšetkým politický dialóg na najvyššej úrovni. A ktorý bude schopný a ochotný podporiť či už vojenské, integračné alebo ekonomické záujmy a aktivity USA „kdekoľvek na svete“ (Kühnhardt, 2000).

Európska únia sa tak podľa nás stáva dôležitým hráčom v snahe dvoch niekdajších nepriateľov, získať partnera, na úkor oslabenia moci a postavenia druhej súperiacej strany. Nástrojmi používanými v tejto geopolitickej hre sa tak stávajú raketové základne v Poľsku, ČR a s tým súvisiaca „iránska hrozba“, snaha začleniť Ukrajinu a Gruzínsko do NATO, na strane druhej vypnutie kohútikov s plynom, či ropou, a s tým súvisiace nadväzovanie užších hospodárskych kontaktov s Európou alebo práve demonštrácia ruskej sily počas vojny v Gruzínsku. Za reálnejší model, vzhľadom na problematiku východného rozširovania únie a NATO, považujeme orientáciu EÚ na Rusko, aj vzhľadom ku skutočnosti, že európske záujmy sú z dlhodobého hľadiska komplementárne s tými ruskými. Z ruskej strany naopak vyvstáva dopyt po európskych technológiách a poznatkoch. Taktiež je nutné si uvedomiť, že v krátkodobom i strednodobom horizonte sa EÚ nepodarí zabezpečiť zásobovanie nerastnými surovinami z iných zdrojov ako z práve ruských (Ritz, 2008).

Záverom by sme chceli zdôrazniť potrebu nazerať na proces europeizácie z multispektrálnych pozícií, a teda nevnímať ho ako jednostranný a jednosmerný fenomén, ale konkrétnu a špecifickú transformáciu, implikujúcu tak formálnu ako aj neformálnu (sociálnu) kvalitu, kedy sú v integračnom procese ovplyvňované obe strany, t.j. EÚ i členské alebo kandidátske krajiny. Proces transformácie a konsolidácie spoločenských a politických systémov vo vzťahu k európskym štandardom má dlhodobý, a ako ukazuje skúsenosť stredoeurópskych a východoeurópskych krajín, často aj reverzný charakter. Napriek tomu, aproximácia týchto krajín poskytuje relevantné závery pre koncipovanie stratégie budúceho rozširovania EÚ a koncepciu partnerských vzťahov so susediacimi štátmi, najmä v otázke prepracovania efektívnych mechanizmov pôsobiacich preventívne voči narušeniu stability vo vnútri EÚ v dôsledku ďalšieho rozširovania do oblastí.

Literatúra:

- DANČÁK, B., FIALA, P., HLOUŠEK, V. (2005): Europeizace: Pojem a jeho konceptualizace. In DANČÁK, B., FIALA, P., HLOUŠEK, V. (eds.): Europeizace. Nové téma politologického výzkumu, Brno, MPÚ MU 2005. ISBN 80-210-3865-9, s. 11-25.
- HAMILTON, D. (2007): Will Amerika immer noch ein starkes Europa? (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: <http://www.tagesspiegel.de/zeitung/Sonderthemen;art893,2194863>
- HIMMELREICH, J. (2008): Russland ist schwächer, als Europa wahrhaben will.

- (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: http://www.welt.de/wams_print/article2255004/Russland-ist-schwaecher-als-Europa-wahrhaben-will.html
- JAKŠ, J. (2005): Europeizace - Šanca nebo hrozba? Členské státy a architektura EU. In DANČÁK, B., FIALA, P., HLOUŠEK, V. (eds.): Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu, Brno, MPÚ MU 2005. ISBN 80-210-3865-9, s. 116-124.
- KÜHNHARDT, L. (2000): Über die Grenzen Europas hinaus. (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_14.pdf
- MASICA, M. (2009): Intelligence summary: Európske integračné procesy N.01/09 (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: http://www.projectares.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=1230&Itemid=1
- NOVOTNÝ, A. (2008): Gruzínsko-ruský konflikt - hľadání souvislostí. (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: <http://www.mepoforum.sk/media/docs/Gruzinsko-suvislosti-Novotny.pdf>
- RADAELLI, M., C. (2000): Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change. (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>, s.1-28.
- RITZ, H. (2008): Die Welt als Schachbrett. *Der neue Kalte Krieg des Obama – Beraters Zbigniew Brzezinski*. (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: <http://www.eurozine.com/pdf/2008-07-17-ritz-de.pdf>
- ROESSLER, J. (2005): Die Europaarbeit der Länder in Folge der Europäisierung. Grin - Verlag für Akademische Texte. ISBN (E-Book): 978-3-638-36399-0, s. 1-3. (cit. 27. 03. 2009) Dostupné na internete: <http://www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/36890.html>

Kontaktní adresa:

Mgr. Peter Farkaš
 Katedra politológie
 Fakulta politických vied a medzinarodnych vzťahov
 Univerzita Mateja Bela
 Kuzmanyho 1
 Banská Bystrica
 Slovakia
Email: peter.farkas@umb.sk

Jazyky používané v zemích a institucích Evropské unie a práce s nimi

Languages Used in Member States and Institutions of the EU and Work with Them

Jan GREGOR

Souhrn:

Příspěvek analyzuje míru, úlohu a význam používání přirozených jazyků členských států EU v jejích institucích, jakož i úroveň ovládnutí - její příčiny a důsledky - nejpoužívanějších z těchto jazyků (zvláště angličtiny) v EU se zaměřením na ČR. Informuje rovněž o míře a způsobech podpory jazykového vzdělávání občanů ze strany EU a přibližuje problematiku pracovních postupů v EU při zpracování ústní i písemné varianty projevů (tlumočení a překlad), realizovaných mezi lidmi a institucemi EU za pomoci lidí i strojů s důrazem na náročnou práci tlumočnicků. V závěru příspěvku uvádí autor některé pravděpodobné budoucí trendy v problematice mnohojazyčnosti v EU.

Klíčová slova: mnohojazyčnost - používání jazyků v EU - jazykové vzdělávání - tlumočení a překlad

Summary:

The contribution analyses the extent as well as the role and the importance of using mother tongues of the EU member states in European institutions and it also deals with the level of the language knowledge, its causes and consequences within the most frequent languages (English especially) in the EU, but focused on the Czech Republic mainly. It also informs on the extent and the ways of supporting the language education of people by means of the EU and it concerns the problems of implementing oral and written forms of utterances (interpretation and translation) when being processed. It emphasises the implementation of such liaisons among people and institutions within the EU, stressing the role of people as well as the machines, but mainly the hard work of interpreters. At the end of the contribution the author presents several possible trends that could affect the multilinguality in the EU in future.

Key words: multilinguality - use of languages in the EU - language education - interpretation and translation

Jazyk je částí naší identity a kultury. Učit se jazyku cizinců tedy znamená začít chápat i jejich způsob života a myšlení. Rasismus, nepřátelství k cizincům a netolerance tím přicházejí o svou živnou půdu. Jazyk je po náboženství v Evropě považován za druhý nejvýznamnější geokulturní faktor. Až na výjimky se jazyk

stal i základním atributem pro vznik evropských národů a většiny států (Rumpel a kol. 2007: 207).

Jazyková struktura evropské populace je velmi rozmanitá a prošla mnoha proměnami. I v EU je **jazyková rozmanitost** stále více patrnějším fenoménem, neboť lidé přicházejí v rostoucí míře do kontaktu s cizinci. Pravidelně se dostáváme do situace, kdy musíme hovořit jiným jazykem, než mateřským. Jedná se například o studijní pobyt, práci v zahraničí, oficiální mezinstituční jednání, obchodování na stále integrovanějším evropském trhu či turistický pobyt v zahraničí i tuzemsku (setkání se zahraničními návštěvníky). Znalost cizích jazyků a schopnost v nich komunikovat je v dnešní Evropě jednou ze základních dovedností jejich občanů a klíčem k úspěchu jednotlivce, podniku či jiné instituce.

Unijní jazyky a úroveň jejich ovládání

Evropská unie má 27 členských států s různými národy, národnostmi a kulturami. Od posledního, šestého, rozšíření 1. ledna 2007 pak má celkem **23 rovnoprávných úředních jazyků** (angličtina, bulharština, čeština, dánština, estonština, finština, francouzština, irština, italština, litevština, lotyštiny, maďarština, maltština, němčina, nizozemština, polština, portugalština, rumunština, řečtina, slovenština, slovinština, španělština a švédština). Úředních jazyků má EU tolik, jako žádná jiná nadnárodní organizace. Například OSN se 192 členskými státy používá 6 jazyků (angličtinu, čínštinu, arabštinu, ruštinu, francouzštinu a španělštinu), NATO s 26 členy dokonce jen 2 jazyky stejně jako Rada Evropy (angličtinu a francouzštinu). Důvodem, proč EU používá mnohem více jazyků než zmíněné mezinárodní organizace, je především zákonodárná funkce EU a přímá účast jejich občanů. Zásada rovnosti je založena na myšlence, že všechny země mají svůj stát na stejné výši, a to i jazykově. Úřední jazyky EU představují **tři dále rozvětvené jazykové rodiny**: indoevropskou (jejími jazyky mluví 43,5 % všech obyvatel naší planety), ugrofinskou a semitskou.

Podle článku 22 Listiny základních práv Evropské unie, přijaté v roce 2000, **musí unie respektovat jazykovou rozmanitost** (v souladu s principem „jednoty v rozmanitosti“), komunikovat se svými občany v jejich jazyce a článek 21 přímo zakazuje jazykovou diskriminaci. Spolu s respektováním jednotlivce, otevřeností vůči jiným kulturám a tolerancí k druhým je respektování jazykové rozmanitosti základní hodnotou Evropské unie.

Tato zásada platí nejen pro zmíněných 23 úředních (oficiálních) jazyků EU, ale také pro mnoho regionálních jazyků s polooficiálním statutem (katalánština, baskičtina aj.), menšinových jazyků, často jazyků imigrantů (je jich asi 60), jimiž mluví některé skupiny obyvatel. Celkem se v EU používá cca 80 jazyků. Tato rozmanitost dělá Evropskou unii tím, čím je - nikoli „tavicím kotlem“, kde se rozdíl stírají, ale místem, kde se rozmanitost považuje za zdroj bohatství. **Používání úředních jazyků zvyšuje průhlednost, demokratičnost, legitimitu a efektivitu EU a jejích institucí.**

Oficiálními jazyky EU jsou řeči všech členských zemí, Unie tedy nemá žádný jednotný jazyk. Každý občan Unie má právo se obrátit na instituce EU se svými dotazy či stížnostmi ve svém mateřském jazyce, ve kterém mu je i dána odpověď, každý občan si může číst zákony EU ve své mateřštině. Úředníci v Bruselu však mezi sebou nemohou komunikovat více než 20 jazyky. Proto jsou v každodenní praxi v běžném úřednickém styku v unijních institucích používány tzv. **pracovní jazyky**. Těmi jsou angličtina a francouzština, přičemž v současnosti se také stále více uplatňuje němčina (i díky její všestranné podpoře ze strany SRN). Tyto jazyky jsou současně procedurálními jazyky, takže do nich musí být přeloženy nejen zákony, ale i všechny interní dokumenty¹.

Podle průzkumu z roku 2006 se v celé EU úroveň znalostí cizích řečí pomalu zlepšuje. Alespoň jedním cizím jazykem se domluví 56 % Evropanů, přičemž v roce 2001 to bylo jen 47 %. Ovšem dosažení cíle jazykové politiky EU z roku 2002, aby se každý Evropan byl schopen domluvit dvěma cizími jazyky, je zatím v nedohlednu, neboť to nyní zvládne pouze 28 % lidí.

Češi se v těchto ukazatelích zatím pohybují pod evropským průměrem, když podle průzkumů jich nyní subjektivně ovládá 51 % němčinu a 35 % angličtinu (její úroveň zvládnutí je však nejvyšší). Jinak než česky se nedomluví asi 40 % obyvatel ČR. Zde jsou velké rozdíly mezi starší a mladší generací. První cizí jazyk (nejčastěji angličtinu) se děti odnedačna učí již ve třetí třídě. Čtyři z deseti Čechů tvrdí, že k učení jazyků jim chybí motivace. Tou u nich není ani dovolená, ani například sledování filmů v původním znění. Právě ponechávání cizojazyčných televizních pořadů, seriálů a filmů v originálním znění a jejich opatřování titulky se považuje za jeden z účinných nástrojů ke zlepšování jazykových znalostí a má to být do budoucna pro televizní stanice v EU dokonce povinné.

Neznalost jazyků, resp. **většinová absence vícejazyčnosti**, je pak považována za jeden z hlavních důvodů, proč v EU odchází málo lidí za prací do jiné členské země. Je nepochybné, že jazykové znalosti hrají pro exportní firmy důležitou roli pro získání přístupu na nové trhy. Malá mobilita pracovních sil pak spolu se sníženou konkurenceschopností podniků a firem má za následek i nedostatečnou výkonnost unijní ekonomiky. Je prokázáno, že podniky ztrácejí partnery a zákazníky, nekomunikují-li v místním jazyce.

Nejdůležitějšími obchodními jazyky v Evropě jsou podle nejnovějších studií angličtina, němčina, francouzština a ruština.

Dominance angličtiny

Angličtina je jako první a druhý jazyk **nejrozšířenějším (nejužívanějším) jazykem v EU**, ačkoli až do roku 1973 nebyla ani jedním z unijních úředních

¹ Existuje iniciativa některých evropských politiků, aby se francouzština stala referenčním (jediným výchozím) jazykem všech právních textů v EU a tyto texty by sloužily jako předloha pro překlad do ostatních úředních jazyků.

jazyků. Převaha angličtiny je zcela zřetelná v komunikaci mezi občany EU, kde se jedná o první cizí jazyk ve všech státech „staré“ EU. A v nových členských zemích EU je v posledních 20 letech na pozici nejčastěji používaného cizího jazyka ruština postupně nahrazována právě angličtinou jako celosvětovým jazykem globalizace. Není divu: devět z deseti školáků (85 %) se dnes v EU učí anglicky (v ČR 75 %). Jde tak o **nejrozšířenější vyučovaný cizí jazyk**, prudce však roste zájem o výuku čínštiny a arabštiny². Odhaduje se, že **celá pětina lidstva** se i díky masivnímu rozšíření výuky angličtiny **domluví anglicky**, ačkoli mateřštinou je angličtina jen pro 5 % obyvatel planety (srov. 13 % mandarínské čínštiny): třikrát více (tedy většina) uživatelů tak hovoří anglicky jako cizím než jako rodným jazykem (to však vede k velké fragmentaci angličtiny - vzniku řady jejích variant). I evropský jazykový problém je tak na cestě k tomu, aby se vyřešil sám. Podíl ostatních jazyků se neustále snižuje, neboť lidé si vybírají ten cizí jazyk, o němž jsou přesvědčeni, že jej zná a studuje většina ostatních lidí. Lidé mají tendenci volit standard. Zdá se, že angličtina ve své zrychlující se **globální expanzi** překročila bod, za nímž není návratu a soupeří s národními jazyky v tak odlišných oblastech, jako je mezinárodní obchod, finanční trhy a bankovníctví, diplomacie, internet, kinematografie a televize, věda, sport, populární hudba, doprava ad. Přítomnost a tlak angličtiny má neobyčejný vliv na slovní zásobu ostatních jazyků, avšak naštěstí se díky kodifikaci a péči jazykovědců téměř nijak nedotýká jejich skladby, pravopisu a výslovnosti. Zdá se tak, že **angličtina a národní jazyky mohou žít vedle sebe**, pokud stát domácí jazyk ochraňuje a občané nedovolí, aby angličtina obsadila všechny prestižní oblasti.

Evropská integrace si vyžaduje **jednotnou řeč** a tou se zjevně již stala angličtina. Je ji třeba ale stále používat **jen jako nástroj dorozumění**, nikoli se kvůli ní ocitát pod permanentním vlivem americké a britské komerční kultury.

Zatímco překladatelé EK ještě v roce 1997 do národních jazyků překládali 45 % dokumentů z angličtiny a 40 % dokumentů z francouzštiny, v poslední době se o rovnováze hovořit již nedá. Téměř ¾ originálních textů byly totiž sepsány anglicky a pouze ve 14 % případů byla použita francouzština. Používání francouzštiny ve většině interních dokumentů však dominuje na Evropském soudním dvoře, nejvyšším soudu EU se sídlem v Lucemburku. Francouzština převažuje rovněž v jazykovém vybavení Bruselanů (95 %).

Nejvíce rodilých mluvčích má však v EU němčina (83 mil. z téměř 490 mil. občanů EU) a ve statistice svého používání Evropany jako cizího jazyka je od tzv. východního rozšíření (a ustanovení irštiny jako dalšího unijního úředního jazyka) v letech 2004 a 2007 (před tím měla EU pouze 11 úředních jazyků) již na druhém místě (12 %) před francouzštinou (11 %). Přesto hraje v institucích EU

² Francouzští vědci nedávno zveřejnili seznam nejdůležitějších jazyků světa. Pořadí je takovéto: 1. angličtina, 2. francouzština, 3. španělština, 4. němčina, 5. japonština, 6. nizozemština, 7. arabština, 8. švédština, 9. italština, 10. dánština... 20. čeština.

podřadnou roli, ačkoliv byla vedle angličtiny a francouzštiny stanovena jako jeden ze tří pracovních jazyků. Prvním nejužívanějším druhým jazykem, jímž je schopno se 34 % občanů EU domluvit vedle své mateřštiny, je angličtina. Následují francouzština, španělština a ruština. **Celkově úroveň znalostí cizích jazyků v EU stoupá s klesajícím věkem jejích občanů.** Nejlépe jazykově vybavenou skupinou jsou tak studenti.

Jazykové vzdělávání v EU

Jazykové vzdělávání je **jednou z priorit EU**, neboť výsledky dosažené na jeho poli ovlivní mnoho dalších oblastí a úroveň života občanů EU. Proto je znalost jazyků považována v EU za jednu z nejdůležitějších klíčových kompetencí.

Od roku 2007 byly hlavní programy na podporu výuky a učení se evropským jazykům zastřešeny programem EU v oblasti **celoživotního učení**. Člení se na **čtyři specifické podprogramy**: **Comenius** se týká základního a středního školství, **Erasmus** - podpory pobytů vysokoškolských učitelů a studentů na vysokých školách v jiných zemích EU, **Leonardo da Vinci** - odborného vzdělávání a přípravy a **Grundtvig** - oblasti vzdělávání dospělých.

V roce 1995 se EK rozhodla vytvořit podmínky pro to, aby každý občan země EU ovládl od raného věku kromě mateřštiny další dva jazyky. Tak vznikl **program Label**.

V ČR se v jeho rámci od roku 2002 uděluje **Evropská jazyková cena** (The Label), která chce podpořit inovativní a výjimečné aktivity a projekty v oblasti jazykového vzdělávání, propagovat je mezi odbornou veřejností a inspirovat ostatní učitele. Od roku 2004 cenu Label doplnilo i ocenění **Evropský učitel jazyků roku**. Oslavy **Evropského dne jazyků** se pak konají každoročně 26. září. Jeho cílem je upozornit nejširší veřejnost na důležitost jazykového vzdělávání, zvýšit povědomí o bohatství všech jazyků, kterými se v Evropě mluví, a podpořit celoživotní jazykové vzdělávání. Významným podnětem ke zlepšování znalostí cizích jazyků občanů EU je i **Evropské jazykové portfolio** (EJP), doporučující celoživotní jazykové vzdělávání, dovednost komunikovat a pomáhající občanům rozvíjet, adekvátně zjišťovat a hodnotit úroveň jejich jazykových dovedností. Je evropským dokladem o tom, jak ovládáme cizí jazyky. Skládá se ze tří navzájem propojených částí: jazykový pas, jazykový životopis a osobní sbírka jazykových prací a dokladů. Celé EJP je součástí **Europassu**. Speciálním projektem na podporu jazykového vzdělávání je pak i **Lingea**.

V oblasti výuky a hodnocení jazyků se nejen v EU široce uplatňují principy **Společného evropského referenčního rámce pro jazyky** o šesti základních úrovních ovládnutí jazyka (A1, A2, B1, B2, C1, C2). To umožňuje harmonizovat popis (měření) jazykové způsobilosti v rámci Evropy a usnadňuje vzájemné uznávání kvalifikačních jazykových osvědčení získaných v různých systémech a typech vzdělávání. EK podporuje vícejazyčnost a jazykovou různost.

norodost také prostřednictvím **jednotného webového jazykového portálu EU** (<http://europa.eu/languages/cs/home>).

Práce s jazyky v unijních institucích

Při 23 úředních jazycích je možných **506 různých překladových kombinací**. U překladu či tlumočení většiny dokumentů a projevů je klíčovým slovem **pilotáž** (relay), kdy se dokument či projev přeloží z méně používaného jazyka do některého rozšířeného jazyka / jazyků (angličtina, francouzština, němčina) a teprve poté se dále převede do jednotlivých cílových jazyků - zbývajících úředních jazyků EU. Celý proces má tedy dvě hlavní fáze, přičemž jeden velký (styčný) jazyk (jazyky) se stává prostřední „převodní pákou“.

Ve **všech úředních jazycích EU** se vydávají pouze právní předpisy a dokumenty určené poslancům EP nebo k informování široké veřejnosti EU. Europoslanci mohou v EP, jak známo, hovořit libovolným úředním jazykem, z něž se tlumočí do dalších jazyků. Do všech úředních jazyků se automaticky tlumočí i všechna důležitá zasedání, hlavně na ministerské úrovni. Netlumočí se například schůzky bruselských diplomatů. EK používá pro své vnitřní záležitosti pouze tři výše zmíněné pracovní jazyky. Nedostatek tlumočnicků se projevuje jen u malých jazyků, např. maltštiny či irštiny.

Vše ovšem směřuje k **univerzálnímu používání angličtiny jako jazyka mezinárodní komunikace**, jehož podíl na počtu do ní přeložených dokumentů se po vstupu skandinávských zemí a východním rozšíření výrazně zvýšil a činí dnes již asi 55 %. To však přináší značné nevýhody v důsledku **stále častěji se projevujících nedostatečných detailních znalostí angličtiny u některých řečníků**, což posluchačům (i tlumočnickům a překladatelům) a ovšem i těmto řečníkům samotným ztěžuje či přímo znemožňuje porozumění. Sami tlumočníci často varují a upozorňují na to, že výrazový potenciál řečníků je nezřídka velmi omezený a že řada politiků, diplomatů a úředníků hovoří na jednáních katastrofální nesrozumitelnou angličtinou (pod dojmem svých znalostí „Globish“ = Global English). Soustředění se na vlastní jazykový projev v cizím jazyce pak vede u řečníků i ke zbytečnému zjednodušování a redukci obsahu jejich sdělení. To by mohlo nakonec skončit tím, že menší země budou nuceny vysílat do unijních institucí nikoliv své nejlepší odborníky, ale pracovníky s nejlepšími znalostmi cizích jazyků. Proto se v současnosti ani v budoucnosti žádné oficiální jednání bez tlumočení patrně neobejde. Je zde ovšem výrazná tendence prosazovat speciálně zjednodušené varianty angličtiny s redukovanou slovní zásobou a mluvnici (např. Basic English aj.), a to obecně či jen pro určité profesní obory.

Mnohojazyčnost má v EU na starosti **zvláštní komisař a jeho úřad**. Oblast tlumočení a překladu pak organizačně zajišťuje **Generální ředitelství pro překlady** Evropské komise (DGT), sídlící v Lucemburku a Bruselu (The European Commission's Directorate-General for Translation), s podsekcí Ge-

nerální ředitelství pro tlumočení, zabezpečující tlumočení a organizaci konferencí. DGT je největší překladatelskou službou na světě, pro niž pracuje asi 1750 lingvistů a dalších 600 pracovníků, což je 8 % celkového personálu EU. Z toho nedávno přibýlo 439 překladatelů z nových členských států. Například EK zaměstnává asi 500 tlumočnicků a dalších 2700 využívá příležitostně.

V roce 2007 bylo pro instituce EU přeloženo 180 tisíc stránek do angličtiny, 160 tisíc do francouzštiny, 140 tisíc do němčiny a do zbývajících 20 úředních jazyků 40-60 tisíc stránek. Cena za stránku činí průměrně 170 eur, přičemž se ročně pro Komisi, Radu a Parlament přeloží cca **3 miliony stránek**. Uvádí se, že celkové výdaje na jazykové služby (tj. tlumočení a překlady) v unijních institucích činí **více než 1 miliardu eur ročně**, což představuje asi 1 % ročního souhrnného rozpočtu EU a cca 2,3 eura na osobu a rok. Do roku 2013 se však na mnohojazyčnost nebudou vynakládat žádné dodatečné prostředky. Ročně o 10 % roste mimochodem i celosvětový trh s překlady především díky rostoucí míře obchodování s Asii.

Před rozšířením EU v letech 2004 a 2007 činila **průměrná délka pracovních dokumentů** 37 stránek, což by dnes s 12 novými úředními jazyky (včetně irštiny) už bylo těžko zvládnutelné organizačně, časově i finančně. Z tohoto důvodu bylo vydáno nařízení omezující rozsah překládaných dokumentů na max. 15 stránek.

Pro zvládnutí takové masy přeložených dokumentů se běžně používá již zmíněného překladu přes pilotážní jazyky a pro hrubé porozumění textu někdy i počítačem podporovaného překladu rutinních materiálů, jenž slouží jako mezi-produkt pro další zpracování člověkem.

Simultánní tlumočení bylo vůbec poprvé ve větší míře použito v poválečném Norimberském procesu a osvědčilo se, neboť tehdy běžné konsektivní tlumočení by soudní proces nepředstavitelně prodloužilo. V dnešní Evropské komisi pracuje asi 500 tlumočnicků na stálý pracovní úvazek, které denně doplňuje asi 300 až 400 tlumočnicků-externistů. Jde o vysoce kvalifikované pracovníky s univerzitním diplomem. Tlumočnické musí mít buď vystudovaný obor tlumočnictví, nebo postgraduální roční kurz konferenčního tlumočení Euromasters, nebo prokázat dostatečnou a relevantní praxi v oboru. Tlumočníci jsou dnes žádaní ve všech oblastech života a škála tlumočených témat je široká. Podle studie Světové zdravotnické organizace je povolání tlumočnicků co do náročnosti na třetím místě (za kosmonauty a piloty).

Požadavky na tlumočníky jsou totiž vysoké až extrémní. Nejde jen o to znát jazyk, protože tlumočení je zcela specifickou dovedností, kterou lze získat pouze tvrdou prací na sobě.

Tlumočnické musí:

- znát dokonale několik cizích jazyků a všechny základy jazyka mateřského;
- znát přesně termíny ve všech příslušných jazycích, ale i ve své mateřštině;
- ovládat všechny tlumočnické techniky a postupy;

- mít základy znalostí techniky, ekonomiky a práva (co nejvíce znalostí o co nejvíce tématech) a vůbec mimořádný široký všeobecný přehled (vědomosti);
- se na některá jednání pečlivě připravovat, zvláště k odborným tématům;
- být schopen vysokého nasazení a být vytrvalý, důsledný, výřečný a přesný;
- mít velký jazykový talent, jemný postřeh, rychlé vnímání a reakci a železné nervy;
- mít vynikající paměť a předvídavost následně řečeného;
- neustále se koncentrovat a dělit pozornost;
- mít velkou kulturní kompetenci a vyznat se v různých reáliích výchozí i cílové kultury;
- znát zvyky a mravy různých kultur;
- vyrovnávat se s bezohledností řečníků (příliš rychlé tempo řeči, nesrozumitelnost, nestrukturovanost projevu, vtipy, frazeologismy, hovorové či naopak velmi specifické odborné výrazy apod.);
- vystupovat nenápadně a zdrženlivě a být maximálně diskrétní;
- nést vysokou míru spoluodpovědnosti za přenášený obsah sdělení;
- být komunikativní, flexibilní a přizpůsobivý, společenský a sebevědomý;
- být schopen týmové práce.

Tlumočník se dále musí neustále vzdělávat, znalosti jazyků, získané ve škole, pilovat dlouhými pobyty v zahraničí, kontaktem s rodilými mluvčími, sledováním rozhlasových a televizních pořadů v cizím jazyce, číst originální cizojazyčnou literaturu. Honorář (například v SRN mezi 700-1000 eur) tuto náročnost kompenzuje jen do určité míry, neboť za předchozí přípravu k jednání se neplatí. Celkově jsou pro povolání tlumočnicka příznačné hodně stresu a žádná jistota.

Mnohojazyčnost není pro tlumočnicka nic neobvyklého. Pro stálý pracovní úvazek v EP jsou předpokladem **důkladné znalosti 3 cizích jazyků společně s jazykem mateřským**. Tlumočníci na summitech často zajišťují i komunikaci neformální, nenápadně, jako nezúčastněný subjekt. Díky nim vzniká iluze, jako by jazykové rozdíly nehrály žádnou roli. **Spolehlivá práce tlumočnicků patří k centrálním podmínkám uskutečňování světové politiky**. Jen v EU zajišťují tlumočníci hladký chod mluvené komunikace na 50-60 zasedáních denně, za rok tedy během 10 tisíc zasedání. Každé takové zasedání si vyžaduje nasazení týmu asi 70 tlumočnicků.

Ještě v 60. letech 20. století pracovalo na Západě asi 80 % překladatelů a tlumočnicků na hlavní pracovní poměr, zbytek na volné noze. Dnes je tento poměr přesně opačný.

Pro oblast **počítačem podporovaného překladu** již existují systémy statistického zpracování jazyka, a to jak pro tlumočení, tak pro překlad psaných textů, kdy počítač na základě dodávaných dat originálních a přeložených dokumentů neustále samostatně zdokonaluje svůj překladový styl. Například Euromatrix je projekt, financovaný EU, pro další vývoj počítačem podporovaného překladu

všech jazyků EU. Tyto systémy však mají k dokonalosti ještě daleko, neboť musí řešit četná jazyková úskalí. Smysluplné je jejich nasazení u úzce zaměřených druhů textů, například technického rázu. Ovšem zvláště při vývoji technologie elektronického simultánního tlumočnicka mají vědci nejdelší, možná nekonečnou, cestu ještě před sebou.

Trendy v užívání jazyků v multijazyčné EU v budoucnu - závěrečné shrnutí a hypotézy

- 1. Rostoucí počet členů EU, úředních jazyků EU i realizovaných písemných či ústních jednání** jejích institucí a orgánů uvnitř i navenek způsobuje:
 - nutnost zohledňovat rostoucí počet možných jazykových kombinací;
 - nutnost překládat a tlumočit rostoucí množství textů a projevů;
 - nutnost vynakládat rostoucí množství finančních prostředků na organizační zajištění celého procesu.
- 2. Je proto pravděpodobné, že bude sílit trend zjednodušovat celý složitý a nákladný interní jazykový režim EU čili:**
 - zkracovat výchozí produkované texty a projevy;
 - překládat a tlumočit většinu dokumentů a jednání jen do několika pracovních jazyků, popř. vést jednání v jednom univerzálním jazyce (angličtině);
 - pokračovat v rozvoji efektivní výuky cizích jazyků, ověřování a měření úrovně jejich ovládnutí a jejich certifikaci;
 - pokračovat ve všemožné podpoře mnohojazyčnosti s cílem umožnit co nejvíce občanům EU osvojení dvou dalších jazyků kromě jazyka mateřského;
 - vyvíjet a používat maximálně zjednodušené verze angličtiny pro cizojazyčné mluvčí jako mezinárodního jazyka;
 - pokračovat ve vývoji nových technologií pro zpracování a rozpoznávání řeči, například inteligentních systémů (počítačových programů) počítačem podporovaného (automatického) překladu a tlumočení, s cílem v budoucnu zcela nahradit lidské překladaatele a tlumočníky.

Literatura:

BRETON, R.: *Atlas jazyků světa. Soužití v křehké rovnováze*. Praha 2007.
RUMPEL, P. a kol.: *Geografické aspekty evropské integrace*. Ostrava 2007.
http://www.uplingua.com/eu_cs_czech_translations.htm
<http://www.sochorek.cz/>
www.project-syndicate.org
http://ec.europa.eu/education/index_en.htm
<http://europa.eu/languages/cs/home>
http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=501
<http://www.euroskop.cz/276/sekce/cesti-prekladatele-a-tlumocnici-v-eu/>
http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=1388
http://ec.europa.eu/dgs/translation/index_en.htm

<http://www.euractiv.com/en/culture/extra-eu-cash-languages-2013/article-175525>

Kontaktní adresa:

PhDr. Jan GREGOR, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.

Katedra aplikované jazykovědy

Žižkova 4, 370 01 České Budějovice

Czech Republic

Email: gregor@vse.cz

Komparace celní hodnoty a převodní ceny dováženého zboží do Evropské unie

Comparison of value for customs and transfer pricing imported purposes into European Union

Aleš HES, Daniela ŠÁLKOVÁ

Souhrn:

S hodnotou dováženého zboží se setkáváme v řadě oblastí. Je upravena mnoha národními i mezinárodními právními předpisy a smlouvami, včetně předpisů Evropské unie. Jedná se především o celní hodnotu /statistickou hodnotu/, hodnotu, která vstupuje do základu daně z přidané hodnoty, převodní cenu pro nadnárodní podniky a daňové orgány v rámci tzv. převodních cen (transfer pricing). Pro všechny uvedené kategorie hodnoty je společné jedno, a to, že v různém rozsahu souvisejí s celní hodnotou nebo se celní hodnoty dotýkají. Příspěvek byl zpracován v rámci VZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“, Provozně ekonomické fakulty, ČZU v Praze.

Klíčová slova: celní hodnota, převodní ceny, jednotkové ceny, postupné prodeje, princip tržního odstupu, osoby ve spojení, nadnárodní společnost

Summary

We are encountering with the value of imported goods in series of areas. It is regulated by many national and international rules and contracts, with the inclusion of the European Union's regulations. Mainly it concerns the dutiable value (statistical value), the value which enters into the basis of value added tax, transfer pricing for transnational enterprises and taxes authorities associated within transfer pricing. For all of these categories of value, one thing is common. They are in different extent related to the dutiable value.

This contribution was processed within the Research Project of MSM 6046070906 „The economics of Czech agricultural resources and then effective use within multifunctional systems of agriculture and food“, Faculty of Economics and Management, Czech University of Life Sciences in Prague.

Key words: Value for customs purposes, transfer pricing, single price, series of sales, arm's length principle, related persons, transnational company

Úvod

Po vstupu České republiky do Evropské unie (dále „EU“) v roce 2004 došlo relativně ke značnému poklesu dovozu zboží ze zahraničí. Tento jev však nebyl způsoben snížením aktivity subjektů zahraničního obchodu nebo obchodně poli-

tickými opatřeními státu nebo orgánů EU, ale tím, že výměna zboží v rámci členských zemí EU, s ohledem na článek 9 Smlouvy Evropských Společenství, který zakotvuje volný pohyb zboží na vnitřním trhu EU, a vzhledem k existenci celní unie, přestala být dovozem a vývozem ve smyslu celních předpisů. Takovýto pohyb zboží se změnil na vnitrounitní výměnu a dovozem podle těchto předpisů se stal pouze dovoz zboží ze třetích - nečlenských zemí. Přesto problematika spojená se zjišťováním hodnoty dováženého zboží se dotýká řady oblastí, a to nejen celní, ale i statistické nebo daňové.

Cíl a metodika

Hlavním cílem příspěvku je zhodnotit souvislost a komparaci mezi celní hodnotou a problematikou převodních cen (transfer pricing). Převodní ceny se dotýkají především daně z příjmu (korporativních daní) a v rámci tohoto zkoumání je příspěvek zaměřen na vztah určování převodní ceny dováženého zboží v rámci nadnárodních společností a určování celní hodnoty téhož zboží pro účely vyměření cla a DPH. Hlavní metody, které se v příspěvku použily, byly: analýza, syntéza a metoda komparační dedukce.

Výsledky a diskuse

Podle údajů UNCTAD (Konference Spojených národů pro obchod a rozvoj), které byly předneseny na 1. konferenci WCO-OECD týkající se převodních cen, přibližně 60 % světového obchodu jde na účet nadnárodních společností, kterých je na celém světě více než 60 000. Ty mají po celém světě více než 900 tisíc dceřiných firem (poboček). Více než 50 % všech transakcí prováděných nadnárodními společnostmi je realizováno uvnitř těchto skupin. Na takovéto transakce nepůsobí stejné tržní mechanismy a systémy jako na transakce, které probíhají mezi nezávislými stranami (např. není uplatňováno konkurenční prostředí). Přitom se sazby daně z příjmu pohybují v různých zemích a daňových oblastech v rozmezí od 0 do 35 %, což svádí k možnosti zneužití nebo obcházení daňových předpisů zejména v oblasti mezinárodního obchodu.

Z pohledu historie byl úkol vypracovat jednotné zásady a pravidla pro určování celní hodnoty od prvopočátku nesnadný a časově náročný. Jeho splnění proběhlo v několika etapách a vývoj byl ukončen v podstatě až v Tokiu přijetím Kodexu o celní hodnotě z roku 1979. Obtížnost a složitost této problematiky byla také jedním z důvodů, proč nemohl být vypracován jednotný text návrhu již na prvním zasedání Výboru pro Konferenci OSN o obchodu a zaměstnanosti v Londýně v roce 1946 a znění článku VII Všeobecné dohody o clech a obchodu (dále jen „GATT“) uzavřené v Ženevě dne 30. 10. 1947 je výsledkem kompromisu mezi uživateli různých systémů celního hodnocení, který sice uznává určité rámcové zásady, ale nevyžaduje jejich okamžité dodržování.

Hlavní význam prvního odstavce článku VII však spočívá v tom, že se v něm stanoví rozsah působnosti zásad platných pro používání celní hodnoty, které se podle jeho znění mají vztahovat na „clo nebo jiné dávky nebo na omezení

dovozu a vývozu založené na hodnotě nebo podle ní jakkoli upravené“. V interpretační poznámce k tomuto ustanovení se blíže stanoví, že výrazem „nebo jiné dávky“ nejsou míněny vnitřní daně vybírané při dovozu nebo v souvislosti s ním (například daň z přidané hodnoty /DPH/). Významná zásada je obsažena v odstavci 3 článku VII, neboť stanoví, že celní hodnota dováženého zboží nemá zahrnovat částku jakékoliv vnitřní daně platné v zemi původu nebo ve vývozní zemi, od níž bylo dovezené zboží osvobozeno nebo která byla nebo bude vrácena. Tato zásada je realizací principu, podle kterého stát ukládá daně pouze obyvatelům vlastního státního území, kteří užívají výhod hrazených z jeho státního rozpočtu. Zboží, které není určeno pro tyto obyvatele a je vyváženo, nemá být zatěžováno takovými vnitřními daněmi (např. osvobození od daně z přidané hodnoty při vývozu zboží podle § 66 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty).

V České republice byla provedena úprava celního hodnocení tak, aby byla plně kompatibilní s Dohodou o provádění článku VII GATT, zákonem č. 13/1993 Sb., celní zákon, který nabyl účinnosti 1. ledna 1993. Podstatná část týkající se celního hodnocení byla obsažena v ustanoveních § 65 až § 79. Úprava zde obsažená byla také téměř kompatibilní se schváleným, ale v té době ještě neúčinným Celním kodexem Evropských společenství. K dalšímu přiblížení obou úprav došlo novelami celního zákona zákonem č. 113/1997 Sb. s účinností k 1. 7. 1997 a zákonem č. 1/2002 Sb. s účinností k 1. 7. 2002. Další ustanovení upravující problematiku celního hodnocení byla obsažena ve vyhlášce Ministerstva financí č. 252/2002 Sb., kterou se prováděla některá ustanovení celního zákona, zejména v ustanoveních § 13 až 24 a v přílohách č. 9 až 14 k této vyhlášce.

Skutečnou hodnotou je podle článku VII GATT cena, za kterou je v době a místě určeném zákonodárstvím dovozní země toto zboží nebo stejné zboží prodáváno nebo nabízeno v normálním obchodním styku za podmínek volné soutěže. Negativní vymezení skutečné hodnoty stanoví, že nemá být založena na hodnotě zboží domácího původu v zemi dovozu ani na arbitrážních nebo fiktivních hodnotách. Tím byly položeny základy teoretického pojmu hodnoty jako normy.

Cílem ustanovení článku VII GATT bylo dosažení v zásadě stejného určování celní hodnoty ve všech členských zemích Dohody GATT a zabránění tomu, aby dohodnuté tarifní koncese byly znehodnoceny rozdílnými metodami stanovení hodnoty zboží, ke kterým se vztahovaly. Rámcově vymezená pravidla nebyla uvedena do praxe všech signatářů Dohody GATT stejným způsobem a v jejich provádění byly značné rozdíly. Proto proběhly další mnohostranné rozhovory, zejména v rámci konference GATT v Tokiu (zahájené konferencí ministrů v září 1973), jejichž výsledkem bylo dosažení Dohody o provádění článku VII **Všeobecné dohody o clech a obchodu v roce 1979**, která bývá také nazývána Kodexem celní hodnoty nebo také Ženevským zákoníkem. Tato Dohoda byla novelizována v roce 1994 (dále jen „Dohoda o celní hodnotě“) a její ustanovení musí být povinně implementována do národní legislativy členských států WTO se sídlem v Ženevě, která je institucionálním vyjádřením Dohody GATT.

V EU nemá ale v současné době Dohoda o celní hodnotě přímou právní platnost. Evropské hospodářské společenství převzalo původní Dohodu o celní hodnotě v roce 1980 a Nařízením Rady (ES) č. 1224/80 byla převedena přímo do platného práva EU. 1. ledna 1994 nabyl v členských zemích EU účinnosti Celní kodex Společenství (Community Customs Code - dále jen „CC“) vydaný jako Nařízení Rady (ES) č. 2913/92 a prováděcí předpis k němu - Nařízení Komise (ES) č. 2454/93 (Community Customs Code Implementing Provisions - dále jen „CCIP“). Celní kodex spolu s Nařízením Komise (ES) pak nahradil dosud platné předpisy o určování celní hodnoty. Ustanovení upravující problematiku celního hodnocení jsou obsažena především v člancích 28 až 36 CC, v člancích 141 až 181 CCIP a v přílohách č. 23 až 28 k CCIP. Celní právo platné v EU, včetně pravidel pro určování celní hodnoty, je založeno na jednotném základě a je používáno ve všech členských zemích přímo. Národní právo uplatňované v jednotlivých členských zemích slouží zpravidla pouze k vyplnění mezer v komunitární úpravě, k úpravě procesních otázek, případně celních deliktů.

Dalšími předpisy aplikující pravidla pro určování celní hodnoty jsou:

- Článek 11 B Šesté Směrnice Rady (77/388/EHS) ve znění pozdějších předpisů - dovozní hodnota pro účely DPH).
- Nařízení Rady (ES) č. 1172/95 - o statistice obchodu se zbožím Společenství a členských států se třetími zeměmi, v platném znění a Nařízení Komise č. 1917/2000, kterým se stanoví některá prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 1172/95, pokud se jedná o statistiku zahraničního obchodu.
- Předpisy upravující Společnou zemědělskou politiku a rybolov - zejména Nařízení Komise (ES) č. 1580/2007 o prováděcích pravidlech k dovoznímu režimu pro ovoce a zeleninu.

Některá ustanovení kompetenčního, sankčního a procesního charakteru jsou obsažena v ČZ, v zákoně č. 185/2004 o Celní správě České republiky (dále jen „ZCS“) a v zákoně č. 337/1992 Sb., zákon o správě daní a poplatků (dále jen „ZSDP“).

Pro zjištění celní hodnoty je možné použít 6 metod upravených Dohodou o celní hodnotě. Tyto metody musí být použity v pořadí stanoveném jak Dohodou o celní hodnotě, tak ustanoveními příslušného celního předpisu, kterými byla pravidla Dohody o celní hodnotě do národní legislativy transformována. Deklarant může toto pořadí ovlivnit pouze v jednom případě. Může celní úřad požádat, aby bylo pořadí použití ustanovení uvedených pod písm. c) a d) článku 30 odst. 2 Celního kodexu Společenství, obráceno. Metody musí být aplikovány postupně, a jakmile je na základě jedné metody celní hodnota zjištěna, není již třeba prověřovat další metody v pořadí.

Jedná se o metody:

1. *Metoda hodnoty transakce dováženého zboží - článek 29 Celního kodexu.*

2. *Metoda hodnoty transakce stejného zboží* - článek 30 odst. 2 písm. a) Celního kodexu.
3. *Metoda hodnoty transakce podobného zboží* - článek 30 odst. 2 písm. b) Celního kodexu.
4. *Metoda deduktivní (metoda jednotkové ceny)* - článek 30 odst. 2 písm. c) Celního kodexu.
5. *Metoda vypočtené hodnoty* - článek 30 odst. 2 písm. d) Celního kodexu.
6. *Metoda použití rozumných prostředků* - článek 31 Celního kodexu.

Metoda hodnoty transakce dováženého zboží je **základní a prioritní metodou** a její použití (možnost jejího použití) musí být v každém případě prověřeno. Podle ustanovení článku 29 odst. 1 CC, se celní hodnotou dováženého zboží rozumí jeho hodnota transakce, tj. cena skutečně placená nebo která má být zaplacená za zboží prodané pro vývoz do celního území Společenství, upravená, tam kde je to nezbytné, článků 32 a 33 CC. Tato metoda vychází ze zásady, že hodnota transakce musí obsahovat všechny platby, které již byly provedeny nebo budou teprve uskutečněny jako podmínka prodeje dováženého zboží. Naopak tato metoda nemůže být použita, pokud cena skutečně placená nebo cena, která má být za zboží zaplacená, neobsahuje všechny platby nebo všechny platby nemohou být zjištěny (objektivně kvantifikovány).

Metoda hodnoty transakce stejného dovezeného zboží vychází z dostupných, metodou hodnoty transakce dříve určených, celních hodnot dovezeného stejného zboží, a je upravena v ustanoveních článku 30 odst. 2 písm. a) CC a článku 150 CCIP. Aby bylo možné posoudit zboží jako zboží stejné nebo zboží podobné (potřebné pro uplatnění následující metody celního hodnocení), musí být podle článku 142 písm. c) a d) CCIP vyrobeno ve stejném státě jako zboží, které má být hodnoceno. Přednostně má být použito zboží vyrobené stejnou osobou (výrobcem). Pokud takové zboží není k dispozici, může být podle článku 150 odst. 4 a 151 odst. 4 CCIP, vzato v úvahu i zboží vyrobené jinou osobou. Časové určení metody znamená, že se v souladu s obchodní praxí a podmínkami trhu, přihlíží zpravidla k vývozu zboží do Společenství uskutečněnému v době 3 měsíce před dovozem hodnoceného zboží a 3 měsíce po jeho dovozu.

Metoda hodnoty transakce podobného zboží. Nelze-li zjistit celní hodnotu dováženého zboží podle článku 29 a 30 odst. 2 písm. a) CC, použijí se ustanovení článku 30 odst. 2 písm. b) CC a článku 151 CCIP. Při výkladu pojmu „podobné zboží“ se použije definice uvedená v článku 142 odst. 1 písm. d) CCIP. Za podobné se považuje zboží, které je vyrobeno ve stejném státě a které má podobné znaky a složení, jež umožňuje, aby plnilo stejnou funkci a bylo komerčně zaměnitelné. Při posuzování, zda se jedná o podobné zboží, je nutno vzít v úvahu i jakost zboží, jeho název a existenci ochranné nebo výrobní známky, popřípadě obchodního jména. Pokud například jeden dovozce v určité zemi dováží „stejně“ zboží, ale opatřené rozdílnou obchodní značkou, nelze takové zboží

považovat za stejné ve smyslu ustanovení článku 30 odst. 1 písm. a) CC, ale musí být aplikován článek 30 odst. 1 písm. b) CC, tzn. ustanovení o zboží podobném. Zboží vyrobené jinou osobou může být vzato v úvahu pouze tehdy, není-li k dispozici podobné zboží vyrobené stejnou osobou jako zboží, které má být hodnoceno.

Metodu deduktivní (metodu jednotkové ceny) lze použít pouze v případě, že se nepodařilo určit celní hodnotu předcházejícími metodami. Celní hodnotou je hodnota založená na jednotkové ceně, za kterou se dovážené zboží nebo stejné či podobné zboží takto prodává ve Společenství v největším úhrnném množství v době dovozu ohodnocovaného zboží nebo ve skoro stejnou dobu osobám, které nejsou ve spojení s osobami, od nichž takové zboží kupují, podléhající srážkám, které se týkají:

- a) provizí všeobecně placených nebo dohodnutých, nebo přírážek všeobecně používaných pro zisk a všeobecné výlohy ve spojitosti s prodeji dovezeného zboží kategorie nebo druhu ve Společenství,
- b) obvyklých dopravních a pojišťovacích výloh a s tím souvisejících výloh vzniklých ve Společenství,
- c) cel a státních daní, které mají být zaplacený ve Společenství z důvodu dovozu nebo prodeje zboží.

Metoda vypočtené hodnoty se používá velmi zřídka. Celní hodnotu lze zjistit na základě podkladů pro kalkulaci předložených zahraničním výrobcem. Použití této metody se omezuje zpravidla na případy, kdy jsou prodávající a kupující osobami ve spojení a prodávající je ochoten poskytnout celnímu úřadu údaje potřebné pro zjištění nákladů na výrobu, zisk apod. a zaručit možnost jejich případného pozdějšího ověření. Zahraniční výrobce však není povinen poskytnout podklady pro kalkulaci ani strpět kontrolu celního orgánu dovozní země.

Metoda použití rozumných prostředků se používá v případech, jestliže ani s pružným použitím uvedených metod nemůže být celní hodnota určena, mohou být použity i jiné metody a prostředky za předpokladu, že nejsou vyloučeny ustanovením článku 31 odst. 2 CC. Mezi použitelné prostředky patří zejména:

- a) cenové podklady (údaje z ceníků nebo cenových nabídek a katalogů pro vývoz zboží do Společenství),
- b) kótované údaje na burzách (především u surovin a zemědělských výrobků),
- c) určení hodnoty na základě splátek a zůstatkové ceny u zboží dováženého formou pronájmu nebo leasingu, nebo
- d) určení hodnoty na základě metody, která je používána soudními znalci (například při určení celní hodnoty dovezeného použitého nebo poškozeného zboží nebo při prodejkách z volné ruky).

K určení celní hodnoty použitím rozumných prostředků podle článku 31 odst. 1 CC nelze podle článku 31 odst. 2 CC použít:

- a) prodejní ceny zboží vyráběného ve Společenství,

- b) systém, který stanoví přijímání vyšší ze dvou alternativních hodnot pro celní účely,
- c) ceny zboží na domácím trhu v zemi vývozu,
- d) výrobní náklady jiné než vypočtené hodnoty, které byly určeny pro stejné nebo podobné zboží v souladu s článkem 30 odst. 2 písm. d) CC,
- e) ceny zboží pro vývoz do země, která netvoří součást celního území Společenství,
- f) minimální celní hodnoty, nebo
- g) libovolné nebo fiktivní hodnoty.

Způsob určování statistické hodnoty

Způsob určování statistické hodnoty je upraven v příloze č. 1 vyhlášky ČSÚ č. 201/2005 Sb., v platném znění a v článku 9 Nařízení Komise (ES) č. 1917/2000, v platném znění (dále jen „Nařízení“) a základním faktorem je opět podobně jako u DPH celní hodnota. Podle odstavce 2. a 3. článku 9 Nařízení lze statistickou hodnotu dováženého zboží vypočítat jako součet celní hodnoty a vedlejších nákladů týkajících se části dopravy, která se při dovozu zboží uskutečnila mimo statistické území dovážejícího členského státu. Vzhledem k tomu, že v celní hodnotě dováženého zboží jsou již zahrnuty dopravní náklady až do místa vstupu zboží na celní území Společenství, jedná se o připočítání dopravních nákladů, které vznikly od tohoto místa až po místo vstupu na statistické území dovážejícího členského státu, tzn. v případě dovozu do ČR až po místo vstupu na státní území ČR. Pokud jsou v celní hodnotě již zahrnuty i vedlejší náklady týkající se dopravy, které vznikly od místa vstupu zboží na celní území Společenství až po místo vstupu na statistické území ČR, tj. například při dodacích podmínkách INCOTERMS 2000 „CIF místo určení na území ČR“ nebo „DDU případně DDP místo určení na území ČR“, neměly by být náklady týkající se dopravy vzniklé od místa vstupu zboží na celní území Společenství do místa vstupu na území ČR, do statistické hodnoty znovu zahrnuty. K provedení Nařízení a případně bližšímu výkladu určení statistické hodnoty je v ČR příslušný Český statistický úřad.

Určování hodnoty dováženého zboží v rámci převodních cen (transfer pricing)

Pojmem „transfer pricing“ se označuje proces určování převodních cen v rámci jakékoliv obchodní nebo finanční transakce:

- a) se zbožím, službami, nehmotným majetkem nebo financemi,
- b) uskutečněná mezi spřízněnými stranami (= osobami ve spojení, závislými osobami), tzv. kontrolované transakce,
- c) jejíž strany se nacházejí ve dvou různých daňových oblastech.

Cílem těchto transakcí je jejich strukturováním využít rozdílné daňové pozice členů skupiny (nadmárodního podniku) v různých zemích a optimalizovat využití daňových výhod. Členové kontrolované (závislé) skupiny stanoví při provádění

vzájemného obchodu převodní ceny s přihlédnutím k daňovému zatížení daní z příjmu v jednotlivých zemích, kde se členové nacházejí. Účelovým stanovením **převodní ceny - transfer price** - se navýší příjmy v zemi s nižší daní z příjmu (navýší se zisk) a sníží příjmy v zemi s vyšší daní z příjmu (sníží se zisk).

„Problematika převodních cen souvisí se snahou jednotlivých států zamezit daňovým únikům prostřednictvím deformované cenotvorby. Zejména v obchodech mezi majetkově a personálně spojenými podniky totiž může být při sjednávání cen namísto čistě ekonomických a obchodních kritérií upřednostňováno hledisko minimalizace daňového zatížení.“ (Sojka, 2008). Představuje metodu daňového plánování, využívající ve styku mezi dvěma či více daňovými subjekty cen, které se liší od cen, které by byly sjednány mezi nezávislými subjekty. Některé poradenské firmy nabízejí vypracování optimálních struktur k zajištění účelného transfer pricingu, tzn. zjištění daňového zatížení daní z příjmu, vyloučení možnosti dvojího zdanění (existence dohod o zabránění dvojího zdanění), možnost zřízení často jen formálních subjektů (poboček, filiálek apod.) podle národních předpisů, umožňujících fungování transfer pricingu. Sojka (2008) upozorňuje na to, že úspěch využití daňové optimalizace se zapojením daňových rájů obvykle nespočívá v silné právní opoře takových řešení, ale spoléhá spíše na velmi obtížnou identifikovatelnost skutečného vlastníka příjmů.

S cílem dosáhnout vyváženosti mezi zájmem státních orgánů na jedné straně a plátců daně na straně druhé a dále dosáhnout mezinárodního konsensu v této oblasti vypracovala OECD v roce 1979 Směrnici o převodních cenách pro nadnárodní podniky a daňové správy „Transfer pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations“ (dále jen „Směrnice“), revidovanou v roce 1995 a doplněnou v roce 1997. Překlad Směrnice do českého jazyka byl vydán ve Finančním zpravodaji Ministerstva financí České republiky v roce 1997 a druhá část v roce 1999.

Základním principem je tzv. princip tržního odstupu - „arm's length principle“ (dále jen „ALP“). ALP je upraven v kapitole I Směrnice, vychází z článku 9 OECD Modelové daňové konvence. Princip ALP spočívá v porovnání, zda cena v rámci transakce mezi osobami ve spojení je „objektivní“, tzn., zda odpovídá ceně dosažitelné v rámci podobné transakce mezi nezávislými stranami. Obecně se používá v oblasti zdanění, kde dochází k transakcím mezi společnostmi v určitém vztahu nebo uvnitř společností, např. mezi mateřskou a dceřinou společností. Při posuzování vztahu převodních cen a určování celní hodnoty je možné konstatovat, že převodní ceny a celní hodnocení používají některé stejné principy, ale chybí harmonizace předpisů. Při porovnávání institutů celního hodnocení a transfer pricing lze vysledovat určité shody, ale i rozpory a snahy o jejich řešení. Ty vycházejí především z možnosti jejich konvergence. Například charakter předpisů, kdy ustanovení článku 9 Modelové daňové dohody OECD a ustanovení Směrnice, nejsou přímo závazná. Závaznými se stávají až teprve, když je smluvní strany zapracují do dvoustranných smluv, kterých je v současnosti více než dva

tisíce. Minimální částka majetkové účasti, která je podle Dohody 5 %, není v pravidlech OECD stanovena a záleží na národních legislativách. Úpravy ceny (připočitatelné a případně odpočitatelné položky), které jsou v Dohodě přesně vymezeny, jsou pro transfer pricing odlišné, neexistuje jejich úplný výčet ani časové nebo místní podmínky pro jejich aplikaci.

Rozdíly při určování základu pro vyměření cla nebo daně z příjmu:

- a) daňové orgány se zabývají přímými daněmi, které zpoplatňují „stocks“ a jejich předmětem zájmu je plátcе daně, kdežto clo je formou nepřímé daně a předmětem zájmu celních orgánů je zboží přestupující hranice,
- b) celní orgány nekontrolují transakční cenu, ale celní hodnotu, a pokud je transakční cena odmítnuta, postupují k dalším metodám, které ale operují se zbožím zpravidla dovezeným jinou osobou, kdežto u určování hodnoty v rámci transfer pricing se používá cena zboží obchodovaného stejnou osobou,
- c) do celní hodnoty se započítávají (nebo odpočítávají) určité položky, jako dopravní náklady, pojištění, cena obalů, kupujícím zdarma dodané materiály atd., které nebyly předmětem dohody mezi prodávajícím a kupujícím.
- d) Problematika zohledňování licenčních poplatků placených třetím osobám, jsou-li tyto osoby ve spojení.
- e) Problematika postupných prodejů, kdy např. pravidla pro transfer pricing v případě řetězce prodejů neurčují, která z cen u více prodejů je rozhodná pro určení hodnoty.

Důležité rozdíly jsou v posuzování, kdy se jedná o osoby ve spojení. Přesné vymezení pro účely celních předpisů je obsaženo v článku 143 CCIP, kdežto článek 9 OECD Modelové daňové konvence stanoví osoby ve spojení již méně precizně.

Závěr

Obecně se dá konstatovat, že vzhledem k tomu, že určování celní hodnoty souvisí s dovozem zboží, je možné uvažovat o určité konvergenci metod celního hodnocení a tradičních metod pracujících s cenou. „Profit“ metody, tzn. metody transakčního zisku, jsou využívány zejména oblasti daně z příjmu za služby a oblast nehmotných práv. Pro účely celního hodnocení, zejména v zemích, kde celní orgány vykonávají i správu DPH při dovozu zboží, lze účelně využít pro transfer pricing jako zdroje informací i informace a dokumenty určené pro vyměrování DPH.

Z posouzení dopadů určování hodnoty pro účely daně z příjmu a určování celní hodnoty především vyplývá rozdílný zájem jak daňových a celních orgánů, tak i samotného plátce daně při určování hodnoty pro celní nebo daňové účely. Obecně má plátcе daně, který dováží zboží, zájem na určení co nejnižší ceny, která je základem celní hodnoty. Pro daňové účely má však v řadě případů snahu o uvádění vyšší ceny zboží za účelem zvýšení odpočitatelných nákladů od zisku

a tím snížení daňového základu pro vyměření daně ze zisku (příjmu), která bývá progresivnější než clo.

Možnými nástroji k odstranění nebo alespoň snížení dopadů uvedených rozdílů jsou:

- a) Výměna informací mezi celními a daňovými orgány, přičemž výměna informací je nutná na mezinárodní úrovni, ale existují jen omezené možnosti, které poskytují mezinárodní konvence (např. Nairobská, Johannesburgská nebo Neapol II) a Směrnice pro výměnu informací zpracovaná Technickým výborem pro celní hodnocení WCO a výměna informací na národní úrovni. Výměna informací mezi celními a daňovými orgány i společné audity jsou stále rozšířenější a stávají se obvyklými.
- b) Společně nebo současně prováděné audity, zejména ve státech, kde jsou za výběr daně z příjmu a výběr cla odpovědné rozdílné orgány.
- c) Harmonizace předpisů (jak na mezinárodní úrovni - WTO, WCO a OECD), tak i na národní úrovni tam, kde je prostor pro národní legislativu, aby byla určována jen jednotná převodní cena, která by umožnila se vyhnout dvojímu přístupu ke zdanění.
- d) Sdílení oběma orgány dokladů potřebných k určení ALP, sdílení databází, výsledků auditů apod.
- e) Sjednocení terminologie a prosazení její transparentnosti, vzhledem k tomu, že často dochází k záměně pojmů, vkládání jiného obsahu apod. Například v celní oblasti se používá pojem hodnota (value), pro daně cena (price), pro dovozce nebo plátce daně se jedná o náklady (costs).

V České republice stejně jako v dalších členských zemích EU celní orgány aplikují i v rámci transfer pricing příslušná ustanovení CC a CCIP, zejména článek 29 odstavec 1. písm. d) a odstavec 2. CC, článek 143 CCIP a přílohy č. 23 k CCIP. Pro finanční úřady i plátce daně vydalo ministerstvo financí Pokyn D - 292 „Sdělení Ministerstva financí k § 38nc zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů - Závazné posouzení způsobu, jakým byla vytvořena cena sjednáváná mezi spojenými osobami“ a Pokyn D - 293 „Sdělení Ministerstva financí k rozsahu dokumentace způsobu tvorby cen mezi spojenými osobami“. Výměna informací mezi oběma orgány je však minimální a společné audity prováděny vůbec nejsou.

V současné době se problematikou transfer pricing zabývá na celosvětové úrovni Focus Group - skupina složená ze zástupců celních a daňových orgánů, podnikatelské sféry a zástupců OECD.

Literatura:

- 1. BENEŠ, O. Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), 1. vydání. Praha: Československá obchodní komora, 1971
- 2. KÁRNÍK, M. Celní hodnota ve 222 příkladech dnes i po vstupu do EU, 1. vydání. Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2003, ISBN: 80-7263-186-1

3. MATUŠOVÁ S., Optimalizace metodiky výpočtů hodnoty dováženého zboží v ČR, Diplomová práce, 2009
4. SOJKA, V. Mezinárodní zdanění příjmů. Smlouvy o zamezení dvojího zdanění a zákon o daních z příjmů, 2. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2008, ISBN: 978-80-7357-354-6
5. Směrnice o převodních cenách pro nadnárodní podniky a daňové správy. Finanční zpravodaj, Praha: Ministerstvo financí ČR, 1997, roč. 31, č. 10., ISSN: 0322-9653
6. Směrnice o převodních cenách pro nadnárodní podniky a daňové správy (druhá část). Finanční zpravodaj, Praha: Ministerstvo financí ČR, 1999, roč. 33, č. 6.
7. Transfer pricing Doc. VT0647E1a Technical committee on customs valuation, 27th Session, Brussels, 12 June 2008
8. Transfer pricing. TAXUD/1224/2005. rev.5EN - European Commission, Customs Code Committee, Customs valuation section, Brussels, 18 September 2007

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Aleš Hes, CSc., Ing. Daniela Šálková
Katedra obchodu a financí, Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 129, 165 21, Praha 6 Suchbátka
Emaily: hes@pef.czu.cz, salkova@pef.czu.cz

CSR - Evropská strategie konkurenceschopnosti

CSR - European strategy for competitiveness

Darja HOLÁTOVÁ

Souhrn:

Sociální odpovědnost tvoří součást debaty o globalizaci a udržitelném rozvoji. The Commission regards CSR as an aspect of the European social model and a means of defending solidarity, cohesion and equal opportunities against a backdrop of increasing global competition. Evropská Komise považuje CSR jako určitý aspekt evropského sociálního modelu a způsob obrany solidarity, soudržnosti a rovných příležitostí na pozadí rostoucí celosvětové konkurence. Sociální odpovědnost podniků může přispět k inovaci a zaměstnatelnosti, které ovlivňují konkurenceschopnost, vytváření pracovních míst a jsou klíčové složky udržitelného rozvoje. Evropská komise uznává, že sociální odpovědnost podniků by mohla přispět k udržitelnému rozvoji a zároveň podpořit inovační potenciál Evropy i její konkurenceschopnost.

Klíčová slova: sociální a společenská odpovědnost, politika Evropské unie, podpora konkurenceschopnosti

Summary:

Corporate social responsibility is part of the debate on globalisation and sustainable development. The European Commission regards CSR as an aspect of the European social model and a means of defending solidarity, cohesion and equal opportunities against a backdrop of increasing global competition. CSR can contribute to innovation and employability, which influence competitiveness and job creation and are key components of sustainable development. The European Commission recognizes that CSR could contribute to sustainable development while enhancing Europe's innovative potential and competitiveness.

Key words: Corporate social responsibility, European Union policy, competition support

Společenská a sociální odpovědnost

Společenská odpovědnost firem je nový pohled na fungování firmy, jehož hlavní myšlenkou je dobrovolná integrace etických, sociálních a ekologicky šetrných principů do každodenního života firmy. Silí myšlenka, že by se organizace měly více angažovat při řešení sociálních problémů.

Společenská a sociální odpovědnost firem nemá žádné konkrétní vymezující hranice a je založena na dobrovolnosti. Je trendem, který apeluje na změnu orientace firem z krátkodobých cílů na dlouhodobé, z maximálního na optimální zisk.

Lze zmínit základní charakteristiky: CSR je dobrovolné integrování sociálních a ekologických hledisek do každodenních firemních operací a interakcí s firemními stakeholders (Evropská unie, Zelená kniha 2001), CSR je způsob podnikání, který odpovídá či jde nad rámec etických, zákonných, komerčních a společenských očekávání (Nevládní organizace Business for Social Responsibility), CSR je kontinuální závazek podniků chovat se eticky a přispívat k ekonomickému růstu a zároveň se zasazovat o zlepšování kvality života zaměstnanců a jejich rodin, stejně jako lokální komunity a společnosti jako celku (World Business Council for Sustainable Development, 1997).

Celosvětově se k němu hlásí významné firmy, odborové svazy a sdružení zaměstnanců i nevládní a neziskové organizace. Každé této skupiny se společenská odpovědnost týká, ale každá z těchto skupin k ní přistupuje z pohledu vlastních zájmů.

CSR a globální úroveň

CSR se stala předmětem diskuse o základních principech a opatřeních v Organizaci spojených národů OSN, Mezinárodní organizaci zaměstnavatelů IOE i v orgánech Evropské unie. Společensky odpovědná firma splňuje nejen náročné požadavky práva EU, ale disponuje silnou a dlouhodobou konkurenční výhodou. Zákazníci preferují mírně dražší výrobek, pokud mají záruky, že je šetrný k životnímu prostředí a nebyla při něm využita dětská práce.

Nezanedbatelným faktem je také pozitivní vliv společensky odpovědné firmy na její náklady, atraktivita zaměstnání ve společensky odpovědné firmě a z ní pramenící vyšší produktivita práce a loajalita zaměstnanců vede jednoznačně ke snížení transakčních nákladů na pracovní sílu firmy. V dodavatelsko-odběratelských vztazích zkrácení doby proplácení plateb bezesporu vede ke zlepšení obchodních vztahů. Z odhadů Evropské komise např. vyplývá, že příčinou každého čtvrtého bankrotu v EU jsou opožděné platby, přičemž dodavatelé získávají peníze za své zboží a služby v průměru po dvou až třech měsících. Společensky odpovědná firma rozhodně nechce nést podíl na krachu svého dodavatele.

Čím více podniky musí čelit výzvám měnícího se prostředí v souladu s postupující globalizací, hlavně pokud se týká vnitřního trhu, tím více si firmy uvědomují, že CSR může mít i svoji ekonomickou hodnotu. Zjišťují, že i když je primárním cílem každého podniku tvorba zisku, může podnik současně přispět i k naplňování sociálních a environmentálních cílů a to integrováním společenské odpovědnosti do své základní podnikatelské strategie, nástrojů řízení a běžných pracovních postupů.

Koncept společenské odpovědnosti

Evropská Unie od začátku devadesátých let výrazně propaguje partnerskou mezisektorovou spolupráci a otevřený trh, v jehož rámci mají všechny skupiny společnosti šanci se uplatnit. Již před rokem 1993 Jacques Delors, tehdejší předseda Evropské komise jako jeden z prvních apeloval na evropské podnikatelské

kruhy, aby se zapojily do boje proti sociálnímu vyloučení, což mělo za následek výraznou mobilizaci a součinnost podnikatelů v tomto směru. V roce 1996 pak inicioval vznik organizace s názvem CSR Europe, která je neziskovou organizací a evropskou expertní centrálou na problematiku CSR. Jejím cílem je zajišťovat celoevropsky propagaci CSR, nabízet vzdělání a poradenství v této oblasti, fungovat jako referenční bod pro CSR po celé Evropě, shromažďovat poznatky a příklady a formulovat konkrétní výstupy demonstrující přínos CSR.

Závěrem devadesátých let se začala na mezinárodní úrovni široce rozvíjet debata o CSR v souvislosti se stále intenzivnějším sociálním dialogem týkajícím se globalizace včetně jejích sociálních souvislostí a udržitelném rozvoji, a to v souvislosti s úlohou korporací a firem v těchto procesech. V roce 2000 zahájil generální tajemník OSN Kofi Annan globální iniciativu, v níž jde o mezinárodní síť sdružující agentury OSN, nevládní organizace, zástupce více než tisícovky firem a zástupce dalších mezinárodních organizací (International Labor Organization, World Business Council on Sustainable Development). IOE - jako představitel národních zaměstnavatelských organizací se zapojil aktivně do dialogu a vyhlásili několik dobrovolných iniciativ např.: Kodex chování zaměstnavatele (Codes of Conduct) a Globální dohodu (Global Compact), která navazuje na existující mezinárodní deklarace a má za cíl společně prosadit dodržování devíti základních principů podnikání souvisejících se sociálními aspekty globalizace ze strany zaměstnavatelů při jejich podnikání a to v oblastech - lidská práva, pracovní standardy a životní prostředí.

Zodpovědnost korporací za věci veřejné je výsledkem diskusí o narůstajícím vlivu velkých korporací, které mají velkou svobodu, zatímco zodpovědnost za dopady jejich činností přebírají obvykle státy, občané i příroda sama. Řada velkých korporací přehodnocuje své obchodní strategie a reaguje na očekávání veřejnosti, na požadavky svých klientů, na tlak okolí v případech, kdy se jejich jednání neshlazuje se všeobecně vnímanými principy a představou sociální odpovědnosti. Nedílnou součástí image moderních korporací se stává zpracovaná komunikovaná a naplňovaná strategie odpovědného chování směrem k veřejnosti a životnímu prostředí.

Celoevropská strategie v oblasti CSR

Podpora Evropské Unie společenské odpovědnosti je přímo navázána na závěry Lisabonského summitu z března 2000, kde představitelé členských států stanovili strategický cíl: „Vytvořit z Evropy nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější se rozvíjející ekonomický prostor na světě založený na podmínkách trvale udržitelného rozvoje, maximalizaci kvalitních pracovních míst a sociální soudržnosti“. V této souvislosti byl poprvé diskutován přínos podniků ke splnění tohoto cíle. Vrcholní představitelé EU poprvé přímo „apelovali na firemní smysl pro společenskou odpovědnost“, na smysl podnikatelů pro sociální spoluzodpovědnost a to zejména týkající se výměny zkušeností, dobrých příkladů v oblasti

celoživotního vzdělávání, organizace práce, rovných příležitostí, znovuzачlenění do společnosti a udržitelného rozvoje. Shodli se na nutnosti strategické podpory rozvoje společenské odpovědnosti firem po celé Evropě.

Závěry jednání vyústily do materiálu, ve kterém se problematikou CSR Evropská Komise poprvé komplexněji zabývá. „Zelená kniha“ - Green Paper „Promotion a European Framework for Corporate Social Responsibility“, kterou vydala EK v roce 2001 v souvislosti s celosvětovou aktivitou Mezinárodní organizace práce (International Labor Organization, ILO) zahájila širokou diskusi o tom, jak by mohla Evropská unie podpořit celosvětovou odpovědnost jak na evropské, jak i na národních úrovních v oblasti monitorování již existujících zkušeností, podpory inovačních snah s cílem docílit větší transparentnosti, důvěryhodnosti a legality. Hlavní faktory ovlivňující tento trend byly:

- nové oblasti zájmů a požadavků občanů, spotřebitelů, veřejné správy, investorů v souladu s postupující globalizací a s ní souvisejícími průmyslovými uměními;
- sociální kritéria, která stále výrazněji ovlivňují rozhodování o investici a to ze strany spotřebitelů i investorů;
- vzrůstající obavy z poškozování životního prostředí v důsledku ekonomických aktivit;
- větší transparentnost podnikatelských aktivit, kterou sebou přináší média a nové informační a komunikační technologie.

Stále více evropských podniků uznává svoji sociální spolu zodpovědnost a ji chápou jako součást své identity. Uznávají fakt, že restrukturalizační opatření zaměřená na snižování nákladů, zvyšování produktivity a zlepšování kvality výrobků a služeb jsou často neúspěšná, protože jsou uskutečňována způsobem, který nemotivuje zaměstnance.

Koncept společenské odpovědnosti firem je výrazně podporován ze strany nadnárodních a mezinárodních organizací. Na půdě Evropské unie a OSN vzniklo několik konkrétních iniciativ, které si kladou za cíl podpořit rozšíření společenské odpovědnosti firem jako podnikatelského standardu na národní i globální úrovni. Základní principy, nástroje a přístupy k problematice CSR, jsou v současné době hlavním tématem tzv. Multi-stakeholder Forum (Fórum zájmových skupin), které vzniklo v roce 2002 z iniciativy EK. Hlavním důvodem pro vznik fóra byly snahy některých zájmových skupin svázat CSR do pevných regulí a jiných zájmových skupin na tyto regule rozhodně nepřistoupit. Cílem fóra, v němž jsou zastoupeny významné firmy (zaměstnavatelé) a zaměstnanci jako sociální partneři a nevládní a neziskové organizace, je zaujmout společné stanovisko k problematice regulací CSR. Vzniklo mnoho mezinárodních i národních organizací. Cílem CSR Europe - Evropské expertní centrály je zajišťovat celoevropsky propagaci CSR, nabízet vzdělání a poradenství v této oblasti, fungovat jako referenční bod pro CSR po celé Evropě, shromažďovat poznatky a příklady a formulovat konkrétní výstu-

py demonstrující přínos CSR. Cílem World Business Council on Sustainable Development - mezinárodní asociace firem je prosadit užší spolupráci mezi firmami, vládou a dalšími organizacemi na poli udržitelného rozvoje. International Business Leaders Forum - mezinárodní nevládní organizace založená v roce 1990 si vzala za cíl propagovat odpovědné chování firem a napomáhat dosažení udržitelného rozvoje v sociální, environmentální a ekonomické oblasti, a to zejména v nových či rozvíjejících se tržních ekonomikách. Business Leaders Forum - v České republice je jejím partnerem.

CSR aspekt konkurenceschopnosti

Dobrovolné aktivity, které vznikají na evropské úrovni nemohou být žádným firmám vnucovány. Avšak celkový tlak na zaměstnavatele a podnikatele stále sílí a tak je patrný posun od dobrovolnosti k povinnosti. Např. vznik a vliv ISO norm s navazující certifikací mají plný dopad na konkurenceschopnost a dokonce i existenci některých podniků. Vlivem dalšího tlaku EU se globální společnosti a korporace stávají více transparentní, nejsou posuzovány jen podle výsledků, ale také podle chování. To může být jejich příležitostí a konkurenční výhoda.

Chování v souladu s principy CSR přináší jak hmatatelné, tak především nehmatatelné zisky. Stejně jako jsou pro firmu důležitá hmotná aktiva (tangible assets) ve formě zásob, nemovitost či finančního majetku, jsou pro ni klíčová i aktiva nehmotná (intangible assets) jako je lidský kapitál, kapitál obsažený v přírodních zdrojích, hodnota značky, reputace či vztahy důvěry a partnerství. Zapojením společenské odpovědnosti firem do podnikání jsou nejen vytvářeny zřetelné příspěvky k lepší společnosti, ale co je důležité, firma se zviditelňuje a tvoří si image. Výhody, které přináší chování v souladu s principy společenské odpovědnosti firem jsou např. větší přitažlivost pro investory, větší průhlednost, posílení důvěryhodnosti a z ní vyplývající silná pozice na trhu dlouhodobá udržitelnost firmy, zvýšená loajalita a produktivita zaměstnanců, snížené riziko bojkotů a stávek, možnost přilákat a udržet si kvalitní zaměstnance, odlišení od konkurence, větší potenciál rozlišení značky spotřebitelem, vytváření zázemí k bezproblémovému a úspěšnému komerčnímu fungování, dialog a budování vztahů důvěry s okolím a z toho vyplývající vzájemné pochopení, a přímé finanční úspory spojené s ekologickou praxí.

Zapojování do sociálně odpovědných aktivit je závažné rozhodnutí a podnikatelské firmy zvažují výhody i tíhu závazku, mezi které patří např. následující úvahy:

- sociální angažovanost by mohla snižovat ekonomickou efektivnost, vzhledem k tomu, že primárním úkolem podnikatelských subjektů je maximalizace zisku;
- snížení konkurenční schopnosti oproti firmám, které nemusí tyto náklady vydávat, neboť se náklady sociálních programů promítají do zvýšených cen výrobků;

- některé podnikatelské subjekty mají dostatečnou sílu a postavení na trhu, zdá se jim, že nepotřebují, aby jejich vliv byl dále zvyšován sociálním zapojením;
- podnikatelé a manažeři postrádají dovednosti potřebné pro řešení sociálních problémů společností, přesto, že mají odpovídající ekonomické znalosti a dovednosti;
- existuje nedostatečná odpovědnost podnikatelských subjektů za společnost, jestliže tuto odpovědnost nelze zavést, pak nelze očekávat, že bude dobrovolně zavedena;
- neexistuje komplexní podpora pro zapojení do sociálních akcí, jak legislativní cesta, tak i různé názory jednotlivých skupin na sociální zapojení.

Společenská odpovědnost firem může a měla by řídit a propojit všechny aspekty podnikatelského života, zisky z toho má jak firma tak i pro společnost.

Podpora EU v zapojení podniků do CSR

Zástupci MSP na evropské scéně bojují o to, aby principiální dobrovolnost byla v rámci CSR doprovázena stejně principiálním respektem k potřebě zachování konkurenceschopnosti a také k místním podmínkám a zvyklostem.

Jestliže se má stát v Evropském prostoru CSR běžnou praxí, není možné, aby se do těchto aktivit zapojovaly pouze velké společnosti a korporace. V Evropské unii je v tomto ohledu zásadní, že SME tvoří 99 % všech podniků a zaměstnávají 50 % všech pracujících.

Stále existuje diskuse okolo institucionální snahy nějakým způsobem zavázat ke CSR i malé a střední firmy. CSR by se tak mohlo stát nezbytnou součástí výročních zpráv podniků. Zatajování či zkreslování údajů o sociální a ekonomické politice by bylo pak stejným prohřeškem, jako falšovat finanční výkazy. průzkum EK ukázal, že MSP jsou zapojeny do aktivit CSR, zcela přirozeně je praktikují, pouze je přímo nepojmenovávají. Dle tohoto průzkumu bylo zjištěno, že MSP si velmi dobře uvědomují efekt pouze některých sociálně odpovědných aktivit s vlivem na image firmy, věrnost zákazníků a motivaci zaměstnanců.

Bylo usuzováno, že MSP nepotřebují návody a vzorové kodexy, a předepisování, jak mají tuto oblast správně chápat a jaké používat praktiky. Avšak z druhé strany průzkum také ukázal, že v průměru 24 % MSP v Evropské unii nikdy „nepřemýšlelo o nějaké sociálně prospěšné iniciativě“. Tento důvod převážil u nezapojených SME do CSR před jejich pasivitou z důvodu nedostatku peněz a času. Z toho EK usuzuje, že převážně živnostníci a mikrofirmy neví, jak být společensky odpovědné a prospěšné.

Tlak na malé a střední podniky, aby se zapojily do aktivit CSR zvyšuje. Tyto nemohou zůstat mimo proces CSR, neboť jsou rozhodujícími determinanty celkového zdraví. Dostávají se také do tlaku dodavatelských řetězců již zapojených do vztahů souvisejících s CSR a dále se musí podřídit postojům spotřebitelů v etickém prodeji, neboť spotřebitel stále více nakupuje v prostředí, kdy se

zvyšuje specializace definovaná faktory zahrnujícími sociální a environmentální vystupování. Úloha velkých podniků a korporací tkví v tom, že jsou ve funkci katalyzátoru. A to tím, že sami přijaly filosofii CSR a následně vyvíjejí tlak na SME - své dodavatele. Požadují závazky a důkazy o dodržování bezpečnosti práce, ochraně zdraví zaměstnanců, dodržování proti diskriminačním opatření, férovém chování v dodavatelsko odběratelských vztazích, jejich vztahu k environmentálnímu prostředí.

Závěr

Evropská unie dále prohlubuje aktivity směřující k podpoře CSR, informování, definování a konvergenci nejlepších praktik. Podpora Evropské unie zvýšení konkurenční schopnosti Evropského regionu právě v oblasti zapojování podniků a organizací do aktivit společenské a sociální odpovědnosti je podložena i finančními prostředky v strategickém, plánovacím a rozpočtovém období 2007 až 2013. Rada doporučuje, aby členské státy by měly podporovat podniky k rozvíjení jejich firemní společenské odpovědnosti.

Literatura:

1. STONER, J., A., F., FREEMAN, R., E., GILBERT, D., R., jr. *Management*. 6th. ed. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1995. ISBN 0-13-149444-9
2. DONNELLY, jr. J. H., GIBSON, J. L., IVANCEVICH, J. M. *Management*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN: 80-7169-422-3
3. *Promoting a European framework for corporate social responsibility*. Green Paper. Luxembourg: European Commission, 2001. ISBN 92-894-1478-2
4. *Corporate social responsibility. A business contribution to sustainable development*. Luxembourg: European Commission, 2002. ISBN 92-894-3824-X
5. *Corporate social responsibility. National public policies in the European Union*. Luxembourg: European Commission, 2004. ISBN 92-894-5940-9
6. The SME Key. *Unlocking responsible business* [cit. 10. 1. 2006]. Dostupné na: <http://www.smekey.org>
7. Kol. *Napříč společenskou odpovědností firem*. AISIS. 2003. ISBN 80-239-6111-X [cit. 10. 6. 2006]. Dostupné na: <http://www.sof.cz>.
8. TRNKOVÁ, J. *Společenská odpovědnost firem. Kompletní průvodce tématem & závěry průzkumu v ČR* [cit. 8. 10. 2005]. Dostupné na: <http://www.bfl.cz>
9. JEŘÁBKOVÁ, V., HARTL, J. *Společenská odpovědnost firem v zrcadle sociologického výzkumu*. STEM. AISIS. [cit. 5. 9. 2006]. Dostupné na <http://www.sof.cz>
10. PÁNA, L., HOLÁTOVÁ, D. The External Consequences of the Reform Treaty. International Conference The Lisbon Reform Treaty (and its rejection?): Internal and External Implication. The Hebrew University of Jerusalem 12.-15. July 2008

CSR is also a way of addressing population ageing and can help to achieve a high quality of life in a healthy environment.

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Darja Holátová, Ph.D.

Ekonomická fakulta, Katedra řízení

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Studentská 13, 370 05 České Budějovice

tel.: 387 772 494, 2 490

Email: holatova@ef.jcu.cz

Evropská dimenze v jazykovém vzdělávání na policejních školách

The European Dimension in Foreign Language Teaching at Police Colleges

Radomíra HOUŠKOVÁ, Jaroslav ŠAROCH

Souhrn:

Příspěvek se zabývá současným stavem jazykového vzdělávání na policejních školách, typy kurzů, jejich náplní a používanými metodami a výukovými prostředky, které jsou v souladu se Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky a v duchu evropské dimenze v jazykovém vzdělávání. Poukazuje na moderní metody výuky cizích jazyků na policejních školách, akcentuje tamní komunikativní výuku, využití forem e-learningu, moderních technologií a médií ve výuce, předkládá konkrétní příklady spolupráce mezi evropskými i českými policejními vzdělávacími institucemi společně s příklady dalšího vzdělávání učitelů. *Klíčová slova:* cíle a moderní metody výuky, další vzdělávání učitelů, evropská dimenze, jazykové kurzy, jazykové vzdělávání, komunikativní výuka, Společný evropský referenční rámec pro jazyky, vyšší policejní školy

Summary:

The article deals with the current state of foreign language teaching at Police Colleges, mentions different types of courses, their contents, used methods and teaching aids which are in compliance with Common European Framework of Reference for Languages as well as with the European Dimension in Education. It points out the use of modern foreign language teaching methods at Police Colleges, stresses the communicative approach to foreign language teaching there, the use of e-learning, modern technologies and media in the teaching process. It also presents specific examples of cooperation between European as well as Czech Police educational institutions together with the examples of further teacher education.

Key words: aims and modern methods of teaching, Common European Framework of Reference for Languages, communicative teaching, European Dimension, foreign language teaching, further teacher education, language courses, Police Colleges

Úvod

Ke kvalitní přípravě občana, který se rozhodne stát se policistou a přispět tak k ochraně společnosti a státu, patří i kvalitní odborné vzdělání. Hlavním posláním policejní školy je takové vzdělání budoucím i stávajícím policistům pro výkon

jejich funkcí poskytovat. Mezi nabízenými kurzy na policejních školách jsou pak i kurzy jazykové, na kterých příslušníci Policie České republiky a zaměstnanci Ministerstva vnitra a Policie ČR získávají a prohlubují receptivní i produktivní jazykové dovednosti, které jim mají primárně pomáhat při jejich práci, konkrétně umožnit komunikaci s rodilými mluvčími v osobním, ale hlavně v profesním životě, při pochopení a práci s cizojazyčným textem apod. Vyučovanými jazyky jsou: anglický jazyk, německý jazyk, francouzský jazyk, ruský jazyk, španělský jazyk a italský jazyk.

Tento příspěvek pojednává o těchto jazykových kurzech, organizovaných na policejních školách, konkrétně pak o jejich typech a cílech, náplni, používaných současných výukových metodách a prostředcích, které jsou v souladu s doporučeným evropským standardem - tzv. Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky. Jsou rovněž v duchu Maastrichtské smlouvy z roku 1992, která spatřuje zavádění tzv. evropské dimenze do vzdělávání jako závazek pro členské a přistupující státy (Walterová 2001). Evropská dimenze je tady chápána jako koncept vztahující se k výchově k širšímu pochopení evropského kontextu, hodnotám, rozvoji evropské identity, mezikulturnímu pochopení, vzájemnému porozumění, vnímavosti pro shodnosti a rozdílnosti, sdílení společných hodnot a toleranci. V případě jazykového vzdělávání hraje v evropské dimenzi vzdělávání klíčovou roli význam prožitku, vlastní zkušenosti, učení v interakci, komunikativní koncept, kdy současnými trendy jsou mezikulturní dimenze (život a instituce, kultura a tradice, společenský a politický život) a mediální dovednosti (internet, práce s textem apod.) (Walterová 1996).

Zároveň však, aby mohla ve zmíněných kurzech výuka jazyků v duchu této evropské dimenze probíhat úspěšně, jsou nezbytné i další podpůrné složky vzdělávání, jako například spolupráce evropských policejních vzdělávacích institucí, další vzdělávání učitelů formou metodických seminářů, motivování učitelů cizích jazyků k dalšímu sebevzdělávání apod. Těchto momentů se tento příspěvek rovněž dotkne.

Jazykové kurzy na policejní škole

V současnosti patří výuka cizích jazyků k prioritám českého školství obecně, což platí i pro jazykové vzdělávání v rezortu ministerstva vnitra. Důraz je při jazykové výuce kladen na komplexní rozvoj všech čtyř jazykových dovedností s převažující komunikativní výukou, tedy s výrazným podílem interakce mezi studenty, zapojením již zmíněného prožitku a vlastní zkušenosti, které tvoří základ pojmu evropské dimenze v jazykovém vzdělávání. Na policejních školách jsou pak konkrétně organizovány dva typy jazykových kurzů.

Jazyková výuka v rámci vyššího odborného vzdělávání

V prvním případě se jedná o jazykovou výuku v rámci akreditovaných programů vyššího odborného vzdělávání - obor Bezpečnostně právní činnost. V tomto tříletém programu jazyková výuka probíhá ve dvou předmětech - povinném

předmětu „Cizí jazyk“ a volitelné „Konverzaci v cizím jazyce“. Úspěšné absolvování předmětu „Cizí jazyk“ je podmínkou k absolutoriu v celém oboru, čímž je zajištěna vnější motivace studentů.

Cíle a profil absolventa

Pokud jde o cíle a profil absolventů těchto kurzů, pak cílem předmětu „Cizí jazyk“ je pomoci formovat kvalifikovaného pracovníka, schopného uplatnit získané jazykové kompetence v policejní práci, prohlubovat je a zdokonalovat formou celoživotního vzdělávání. Výuka probíhá v souladu s doporučeními již zmíněného Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, který hovoří o komplexním prohlubování a rozvíjení komunikativních dovedností studenta, v tomto případě na základě znalostí získaných středoškolským studiem ukončeným maturitní zkouškou (tedy minimálně na úrovni označované na stupnici Evropského referenčního rámce jako A2). Takové komplexní prohlubování a rozvíjení jazykových dovedností je prostředkem k tomu, aby se byl absolvent schopen úspěšně dorozumět s rodilými mluvčími v situacích, s kterými se běžně setkává v osobním, veřejném a profesním životě, orientovat se v středně obtížném slyšeném nebo psaném textu, tzn. rozumět mu, reprodukovat jej a diskutovat o jeho obsahu, a aby uměl samostatně ústně i písemně formulovat jednoduché souvislé texty, vyjadřovat svá stanoviska, pocity a dojmy a reagovat na podněty osobního a pracovního charakteru. Student rozšiřuje své znalosti o vybranou odbornou bezpečnostně právní terminologii s cílem osvojit si práci s cizojazyčnými odbornými texty vztahujícími se k jeho profesní problematice a osvojit si schopnost získávat, sdělovat a vyměňovat si základní odborné informace.

Cílem volitelné konverzace je pak upevňovat a prohlubovat produktivní řečové dovednosti s důrazem na pohotovost, kvalitu a plynulost mluveného projevu v interakci s učitelem a ostatními účastníky studijní skupiny. Učitel usiluje o to, aby se student dokázal zapojit do diskuse o běžných a profesních tématech, která zná, aniž by musel dlouho hledat odpovídající jazykové prostředky, aby pěstoval jazykový cit, zdokonaloval výslovnost a intonaci. Důraz je kladen na systematické rozvíjení profesní komunikace, osvojování si odborné slovní zásoby a její aplikaci v ústním projevu podle konkrétních potřeb studentů. Zároveň však student získává sociokulturní znalosti se zřetelem k zemi, v níž se hovoří studovaným jazykem, které se vztahují ke každodennímu životu, životním podmínkám, mezilidským vztahům, uznávaným hodnotám, řeči těla a dává je do souvislosti s kulturou domácí. Tato mezikulturní způsobilost, znalost konvencí je předpokladem nejen správného chování, ale také správného vyjadřování, což je plně v souladu s prosazovanou evropskou dimenzí ve vzdělávání.

Podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky je pak cílem, aby absolventi těchto kurzů dosáhli úrovně jazykových dovedností B2 (tzv. Vantage). Předpokladem pro dosažení takové cílové úrovně všech jazykových dovedností (tedy čtení, poslechu, písemného a ústního projevu) v těchto kurzech je zvládnutí

gramatických struktur cizího jazyka, jakož i všeobecné a odborné slovní zásoby ve spojitosti s probíranými tematickými celky tak, aby chyby a nepřesnosti nebránily v porozumění. Ve vyšších ročnících jsou obecná témata postupně nahrazována tématy odbornými.

Organizační formy

Kontaktní výuka v těchto kurzech probíhá ve studijních skupinách v počtu maximálně 15 studentů formou praktických cvičení jeden týden v měsíci. Studenti se tedy v týdnu kontaktní výuky fyzicky účastní přímo v učebnách 6-8 hodin v předmětu „Cizí jazyk“ a 4 hodiny v předmětu „Konverzace v cizím jazyce“ a tři týdny v měsíci pak mají čas na samostudium, během kterého však nepřestává probíhat komunikace mezi studenty a učiteli cizích jazyků za využití internetu, konkrétně e-mailu, kdy studenti mohou posílat své dotazy či některé části vypracovaných úkolů samostudia k opravě svým vyučujícím, popřípadě mohou požádat o písemnou konzultaci. Předepsané kompetence student získává v těchto kurzech tedy převážně samostudiem, zpracováním zadaných úkolů, konzultacemi s vyučujícím a průběžnou komunikací s vyučujícím elektronickou poštou, tedy formou e-learningu.

Jazyková výuka v rámci dalšího profesního vzdělávání

Druhým typem jazykového vzdělávání, které je zajišťováno policejní školou, jsou kurzy cizího jazyka pro ty zájemce z řad pracovníků složek Policie ČR, popřípadě ministerstva vnitra ČR, kteří si potřebují osvojit cizí jazyk v rámci dalšího profesního vzdělávání a připravit se k standardizované jazykové zkoušce ministerstva vnitra. Jazykové kompetence dané úrovně pak absolventi těchto kurzů potřebují především pro každodenní písemnou či ústní komunikaci, popřípadě práci s textem, které vyplývají z jejich profese (např. komunikaci v rámci mezinárodních evropských či celosvětových bezpečnostních struktur - Interpol, Europol, CEPOL, zahraniční mise apod.). Tito zájemci se pak mohou přihlásit ke studiu prostřednictvím informačního systému ministerstva vnitra EKIS.

Jedná se, na rozdíl od zmíněných jazykových kurzů v rámci vyššího odborného vzdělání, o jednotlivé kurzy obecného cizího jazyka, které jsou rozděleny podle dosažené úrovně studentů na 1. ročník, kde nejsou vstupní požadavky žádné a po jehož absolvování je dosažená úroveň odpovídající A2; dále pak 2. ročník, kde je požadovaná vstupní úroveň A2 a absolvent by měl dosahovat úrovně B1; až po 3. ročník (u některých jazyků i 4. ročník), kde jde o dosažení úrovně C1. Tyto kurzy mají poněkud jiný charakter, kdy v 1. ročníku je výuka zaměřena na úplně začátečníky a tudíž odborná témata jsou do studia zahrnuta pouze okrajově, nicméně ve druhém a třetím ročníku je pak v tematickém plánu odborných témat již velké množství. Studujícími v těchto kurzech pak nejsou pouze policisté, ale rovněž i úředníci ministerstva vnitra, popřípadě jiných složek a výjimečně i jiných resortů (hasiči, celní správa, vězeňská služba). Tyto akreditované kurzy jsou zakončeny standardizovanou jazykovou zkouškou ministerstva

vnitřní, která odpovídá zmíněným úrovním Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Kurzy jsou intenzivní a jsou určeny pro maximálně 10 studentů, jejichž výuka probíhá každých čtrnáct dnů, 6 hodin denně, 5 dní v týdnu. Celková dotace je tedy 300 hodin pro 1. ročník (půlroční kurz), 300 hodin pro 2. ročník (půlroční kurz) a 600 hodin pro 3. ročník (roční kurz), což je, v souladu s poznatky pracovní skupiny CEPOL (Evropské vyšší policejní školy), srovnatelné ve všech členských zemích Evropské unie pro tento typ a úroveň kurzů.

Specifickými typy kurzů v rámci dalšího profesního vzdělávání jsou pak kurzy zdokonalovací, které, ač jsou pouze v rozsahu jednoho čtrnáctidenního soustředění, plní důležitou roli opakovací a jsou určeny pro absolventy příslušných stupňů nebo pro zájemce se znalostmi, odpovídajícími požadavkům zkoušek 2.-4. stupně. Dále pak to jsou dvoutýdenní intenzivní kurzy, připravující pouze k samotné zkoušce ministerstva vnitřní 1.-3. stupně z toho kterého jazyka, kdy se již očekává, že úroveň účastníků není o mnoho nižší, než jaké jsou požadavky zkoušky, ke které jsou připravováni.

Zcela specifickým kurzem je pak nástavbový kurz pro uchazeče, kteří mají složenou zkoušku ministerstva vnitřní z anglického jazyka 3. stupně, kteří pro svou práci potřebují pokročilou znalost anglického jazyka. Cílem kurzu je nejen zopakovat a procvičit již nabyté znalosti jazyka, ale stávající dovednosti upřesnit a obohatit tak, aby je absolvent kurzu uměl uplatňovat pohotověji. V kurzu jde především o výuku jazyka na velmi pokročilé úrovni, nikoli o specializovaný kurz odborné slovní zásoby, nicméně vyučující jsou zde často jen ve funkci facilitátorů výuky, kdy přijímají podněty a návrhy na obsah od studentů a studenti se tedy sami určitou měrou mají možnost podílet na obsahu kurzu. Specifičnost tohoto kurzu, který má celkovou dotaci 6 týdnů a probíhá jeden týden v měsíci, 5 dní v týdnu, 6 hodin denně, tkví také v tom, že studenti mají za úkol připravit si a navzájem si zhodnotit prezentaci problematiky v cizím jazyce, která se týká jejich práce v rezortu. Často po takových vystoupeních následují hodnotné diskuse - „workshopy“. Tato interakce se již mnohokrát osvědčila a studenti ji vždy hodnotí nejvýše.

Metody výuky cizích jazyků na policejní škole

V obou typech kurzů cizích jazyků jsou využívány velmi podobné vyučovací metody, které jsou standardní pro moderní výuku jazyků podle již několikrát zmíněného Společného evropského referenčního rámce pro jazyky a v duchu evropské dimenze vzdělávání. Konkrétně je základem koncepce komunikativní výuka, která je dominantní ve všech kurzech a zcela převažuje zvláště ve druhém a třetím ročníku obou typů jazykových kurzů.

Základními metodami jsou frontální a skupinová výuka a práce ve dvojicích. Deduktivní, induktivní i kombinovaná metoda výkladu učiva. Při práci s textem jsou využívány nejrůznější dostupné metody a techniky, jako je analytické čtení, syntetické čtení, reciproční (kooperativní) čtení a stejné metody poslechu (patří

sem predikce ústního i písemného textu na základě tématu, nadpisu, vytržené části textu apod.; dotazování na text; vyjasnění, tedy identifikace slovní zásoby, frází; shrnutí apod.). V případě mluveného projevu pak jsou využívány monologické i dialogické formy, modelové situace a hraní rolí, argumentace, diskuse apod. Pak jsou tu různé druhy procvičování písemného projevu (psaní dopisu, zprávy, e-mailu, popisu situace, krátkého příběhu apod.). Individuální a skupinové projekty a následná prezentace výsledků, formy e-learningu (převažující v jazykových kurzech v rámci vyššího odborného vzdělávání), důraz na zpětnou vazbu a hodnocení (průběžné testy, závěrečný test, zápočty a zkoušky). V konverzaci a ve vyšších ročnících všech kurzů pak ze zmíněných převažují interaktivní metody (modelové situace, hraní rolí, argumentace apod.). Významným prvkem výuky jsou i metody, které zahrnují využití nejnovějších technologií a médií, včetně schopnosti tvořivé práce s nimi. Důležitým faktorem je pozitivní přístup ke studentovi a aktivizující metody, které musí být doprovázeny motivováním studenta jasným vysvětlením cílů výuky, jeho zapojením do společných aktivit a prožitků v cizím jazyce pomocí výše zmíněných metod.

Prostředky a pomůcky

Prostředky a učební pomůcky, které jsou učitelům jazyků na policejní škole k dispozici, jsou stejné pro oba typy kurzů. Kromě učebních souborů (učebnice, pracovního sešitu, nahrávky), které jsou vždy v souladu se Společným evropským referenčním rámcem pro danou úroveň dovedností a splňují tudíž veškeré požadavky na kvalitní a zároveň moderní výuku cizích jazyků, jsou studentům a učitelům k dispozici učebny se základním vybavením včetně tabule, CD a DVD přehrávačů, dále zpětné projektory, počítačové učebny s připojením k internetu, nově pak učebna s interaktivní tabulí. Ke splnění stanovených cílů výuky v kurzech tak učitelé mohou využívat všech těchto prostředků, včetně televizních a rozhlasových pořadů, nejrůznějších nahrávek, video souborů, článků z periodik s aktuální společenskou a odbornou tematikou, upravených textů dokumentů s bezpečnostně právní problematikou, jejichž výběr odpovídá potřebám studentů, popřípadě využít již vytvořené odborné učební materiály.

V současnosti pak dochází k dalšímu dovybavení učeben počítačem připojeným k internetu, aby bylo možné ještě dále zlepšovat kvalitu výuky, konkrétně jde o možnost využití počítačových a internetových interaktivních aplikací přímo v učebnách, aktuálních zpráv v daném jazyce a bezprostředního využití jazykového korpusu vyučovaného cizího jazyka přímo při výuce. Tyto a mnohé další možnosti skýtá i využití zmíněné interaktivní tabule, s jejímž využitím a obsluhou se vyučující v současnosti seznamují.

Spolupráce a další vzdělávání učitelů

K dalším příkladům naplňování závazku České republiky zavádět evropskou dimenzi do vzdělávání, konkrétně pak do výuky cizích jazyků na policejních školách, patří i zpracování praktických materiálů pro policejní praxi. Nejlepším

příkladem je v tomto ohledu projekt Jazykové mosty, jehož výsledkem je výukový materiál, který je tvořen jako pomůcka pro překlenutí možných jazykových obtíží při setkání příslušníků Policie ČR s cizinci a příslušníky cizojazyčných menšin a zaměřuje se na podporu výuky vybraných cizích jazyků (angličtiny, ruštiny, němčiny a romštiny) v kontextu situací typických pro policejní práci. Výukový materiál sestává z praktické „kapesní“ brožury s překladem nejfrekventovanějších slov a frází, zařazených do tematických celků, strukturovaná cvičebnice a cd-rom s ukázkami modelových situací v cizích jazycích, které pomáhají policistům překonat zmíněnou jazykovou bariéru při setkání s nositelem cizího jazyka při konkrétních každodenních situacích policistů ve službě.

Dalším příkladem je dlouhodobá spolupráce evropských policejních vzdělávacích institucí. Při Evropské unii existuje instituce s názvem CEPOL (European Police College - Evropská vyšší policejní škola), která kromě harmonizace odborného vzdělávání policejních složek v Evropské unii organizuje kurzy, semináře, konference, workshopy a jiná pracovní setkání pro vyučující ve složkách ministerstev vnitra členských států EU, ať již ve své centrále v anglickém Bramshillu, nebo v policejních institucích po celé Evropě. Některé z mnoha desítek seminářů jsou určeny konkrétně pro učitelé jazyků na těchto policejních vzdělávacích institucích. Těchto akcí se pravidelně účastní učitelé policejních škol a podílejí se tak na výměně zkušeností, prohlubování spolupráce a partnerství, rozvoji metod výuky pro specifické účely odborného vzdělávání a celkově se tak významně podílejí na dalším směřování výuky na policejních školách, včetně výuky cizích jazyků. Koordinační pracovní skupiny této organizace při Evropské unii se pravidelně scházejí a řeší otázku společného kurikula policejních škol. Dalším příkladem praktického naplňování evropské dimenze ve vzdělávání v policejním školství je spolupráce policejních škol v rámci ČR, která zahrnuje mobilitu vyučujících a výměnu jejich zkušeností, kdy se učitelé účastní odborných konferencí organizovaných školami, účastní se recipročně jako členové komisi jazykových zkoušek MV, dále školy organizují hostování zahraničních vyučujících a přednášejících na mezinárodních konferencích, které rovněž samy pořádají.

Pravidelné semináře (IMZ - instrukčně-metodické zaměstnání), které policejní školy pro učitele jazyků pořádají, pak rovněž vedou ke zvyšování erudice těchto vyučujících, plní roli kurzu celoživotního vzdělávání učitelů a jsou důležitým impulzem k interakci mezi učiteli, popřípadě mezi učiteli a vedením školy a podnětují zpětnou vazbu v obou případech, což v důsledku rovněž vede ke zkvalitnění výuky. Témata těchto seminářů jsou většinou spjata s nejnovějšími trendy, metodami a technikami, prostředky a pomůckami ve výuce cizích jazyků a mohou být také navrhována podle zájmu i samotnými vyučujícími. Učitelé jsou velmi často i autory takových metodických seminářů. Jedním z posledních témat IMZ bylo „Využití interaktivní tabule při výuce cizích jazyků“, na kterém se účastníci

seznamovali s funkcemi této učební pomůcky a možnostmi jejich praktického využití v jazykové výuce.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že jazykové vzdělávání na policejních školách je organizováno v souladu s doporučeními Společného evropského referenčního rámce pro jazyky a v duchu evropské dimenze ve vzdělávání. Nejvýraznějšími příklady pak jsou jasně stanovené cíle kurzů a profil absolventa, k jejichž dosažení jsou používány moderní metody výuky. Převažuje pak komunikativní výuka s důrazem na interakci, prožitek a vlastní zkušenost studentů. Specifickým pro policejní školy je pak zapojení odborné tematiky ve vyšších ročnících. V současnosti je v jazykovém vzdělávání kladen důraz na zavádění do jazykové výuky nejnovějších technologií, médií a interaktivních prostředků, jejich tvořivé a účelné využití pro dosažení stanovených cílů výuky. Významným podpůrným prostředkem je pak spolupráce mezi policejními vzdělávacími institucemi, jak v rámci Evropské unie, tak i v České republice, kde praktickým vyústěním je mobilita a další vzdělávání učitelů.

Literatura:

WALTEROVÁ, E. Evropské záležitosti: Výzva pro českou pedagogiku. Pedagogika, roč. 51, 2001, č. 1, s. 42-61.

WALTEROVÁ, E.; JEŽKOVÁ, V. Žijeme v Evropě. Průvodce evropskou terminologií pro učitele a studenty učitelství. Praha: PedF-UK, 2000.

ISBN 80-86039-82-X

WALTEROVÁ, E. Evropská dimenze ve školním vzdělávání. In: LEHMANNOVÁ, Z. Výchova k evropanství - kulturně historické souvislosti evropského procesu. Praha: VŠE 1996. ISBN 80-7079-762-2

Kontaktní adresa:

Mgr. Radomíra Houšková

Vyšší policejní škola a Střední policejní škola Ministerstva vnitra

České republiky v Praze

Pod Tábořem 5, 190 24, Praha 9

tel.: 00 420 974 845 205

Email: spszam@tiscali.cz

PhDr. Jaroslav Šaroch

Vyšší policejní škola a Střední policejní škola Ministerstva vnitra

České republiky v Praze

Pod Tábořem 5, 190 24, Praha 9

tel.: 00 420 974 845 528

Email: jaroslav.saroch@gmail.com

Jak česká veřejnost vnímá regionální disparity?

How the Czech Public perceive regional disparities?

Jiří JEŽEK

Souhrn:

Příspěvek se zabývá tím, jak vybrané skupiny aktérů místního a regionálního rozvoje vnímají regionální disparity v České republice a jaké jsou jejich představy o jejich řešení.

Klíčová slova: regionální disparity; Česká republika; vnímání; koncepce místního a regionálního rozvoje

Summary:

The paper deals with a fact how selected groups of local and regional development actors understand regional disparities in the Czech Republic and what are their solution conceptions.

Key words: regional disparities, Czech Republic, perception, conception of local and regional development

Úvod

V rámci řešení projektu „Konkurenceschopnost malých měst v České republice“ bylo v letech 2007-2008 uspořádáno několik empirických výzkumů, jejichž společným cílem bylo zjistit, jak klíčové skupiny aktérů místního a regionálního rozvoje (občané, podnikatelé, politikové, pracovníci veřejné správy a experti) vnímají regionální disparity v České republice a také jaké jsou jejich představy o jejich řešení či obecně o podpoře místního a regionálního rozvoje.

Metodika výzkumu

V rámci zmíněných dotazníkových šetření bylo dotázáno 2187 občanů České republiky. Jednalo se o celostátní výzkum obyvatel České republiky „Omnibus 2008“, do něhož byla kromě Západočeské univerzity v Plzni dále zapojena Česká zemědělská univerzita v Praze, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Technická univerzita v Liberci, Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s. v Českých Budějovicích a také Vysoká škola polytechnická v Jihlavě. Dotazování se konalo v měsících březen až červen 2008.

Kromě toho bylo dotázáno 64 představitelů malých měst (5-20 tisíc obyvatel) v Jihočeském, Karlovarském, Plzeňském a Ústeckém kraji. Přibližně polovinu tvořili volení zastupitelé (politikové) a druhou polovinu pracovníci veřejné správy (městských úřadů). Výzkum probíhal v měsících říjen - prosinec 2007.

Dále bylo dotázáno 117 malých a středních podnikatelů v malých městech (5-20 tisíc obyvatel) v Jihočeském, Karlovarském, Plzeňském a Ústeckém kraji. Výzkum se konal od října 2007 do ledna 2008.

Poslední skupinu respondentů tvořilo 42 expertů v oblasti místního a regionálního rozvoje (zpracovatelé projektů do strukturálních fondů, manažeři regionálních rozvojových agentur a dalších poradenských organizací a také zástupci vědy a výzkumu resp. vysokého školství). Výzkum probíhal v 2. polovině roku 2007.

Vnímání regionálních disparit

Aktéři místního a regionálního rozvoje byli v rámci výše uvedených empirických výzkumů dotázáni, zda-li se domnívají, že v současné době existují rozdíly mezi jednotlivými městy a kraji České republiky z hlediska životních a pracovních podmínek.

Výsledky výzkumu ukazují, že rozdíly vnímá 84,4 % obyvatel České republiky, přičemž 38,1 % je vidí jako zásadní a 46,3 % si je uvědomuje pouze částečně. Pouze 5,5 % respondentů z řad občanů České republiky rozdíly nevidí a přibližně 10 % jich není schopno tuto záležitost posoudit.

Tabulka 1: Domníváte se, že v současné době existují rozdíly v životních podmínkách obyvatel žijících v jednotlivých obcích, městech a regionech v České republice? Odpovědi v %.

	ano, zásadní	ano, částečně	ne, téměř žádné	nevím, neumím posoudit
občané ČR	38,1	46,3	5,5	10,1
občané malých měst	32,6	52,9	6,6	7,9
politikové a veřejná správa v malých městech	42,2	39,1	14,1	4,6
podnikatelé v malých městech	43,1	42,3	9,2	5,4
experti	45,9	32,4	13,5	8,0

Zdroj: vlastní výzkum, 2007-2008; občané České republiky (N = 2187), politikové a představitelé veřejné správy v malých městech (N = 64), podnikatelé v malých městech (N = 117) a experti v oblasti místního a regionálního rozvoje (N = 42).

Výsledky empirických výzkumů ukazují, že jednotlivé skupiny aktérů místního a regionálního rozvoje vnímají zmíněné regionální disparity v České republice, resp. rozdíly v životních a pracovních podmínkách značně odlišně.

Zajímavým zjištěním je, že jak politici, byrokraté, tak i podnikatelé a experti vnímají regionální disparity daleko intenzivněji (vyšší podíl odpovědí „ano,

zásadní“), než občané České republiky jako celek i než obyvatelé malých měst. O důvodech se můžeme pouze domnívat. U občanů České republiky se mohou projevovat jejich nižší znalosti, u politiků, byrokratů, ale i u expertů a podnikatelů naopak jejich profesní vidění. Proto nás snad ani nepřekvapuje, že nejvíce si regionální disparity uvědomují experti, z nichž řada působí v oblasti poradenství obcím a městům v souvislosti s čerpáním prostředků ze strukturálních fondů EU a je tudíž na regionálních disparitách a jejich řešení „přímo zainteresována“.

Každopádně můžeme shrnout, že regionální disparity všichni zainteresovaní vnímají, přičemž zhruba 40 % je považuje za zásadní, 40 % za částečně důležité, 10 % je nevnímá a dalších cca 10 % tuto situaci nedokáže posoudit.

Tabulka 2: Oblasti vnímání regionálních disparit v České republice (podíl odpovědí v %).

	občané ČR celkem	občané malých měst	politikové a veřejná správa v malých městech	podnikatelé v malých městech	experti
technická infrastruktura	23,7	24,2	24,6	26,6	23,2
sociální infrastruktura	67,1	69,4	55,2	49,1	58,2
pracovní podmínky	94,5	95,1	86,4	82,9	87,8
bydlení	56,2	62,5	45,8	40,1	35,2
zásobování (nákupy, služby)	21,3	26,3	25,8	28,1	35,6
trávení volného času	15,4	16,6	16,2	14,5	18,9
budoucnost/ perspektiva	86,4	88,2	95,3	76,2	88,3

Zdroj: vlastní výzkum, 2007-2008; občané České republiky (N = 2187), politikové a představitelé veřejné správy v malých městech (N = 64), podnikatelé v malých městech (N = 117) a experti v oblasti místního a regionálního rozvoje (N = 42).

Vedle celkového vnímání regionálních disparit je také důležité vědět bližší podrobnosti, především čeho či jakých oblastí se regionální disparity nejvíce týkají. Proto další otázkou, která byla zainteresovaným skupinám položena zněla v čem respondenti vidí největší regionální rozdíly. Odpovědi ukazují, že regionální disparity jsou nejvíce spojeny s pracovními podmínkami (možnostmi získat práci, uplatnit svoje vzdělání atd.) a s perspektivami do budoucnosti. Občané České republiky si dobře uvědomují, že procesy globalizace a europeizace vedou resp. povedou ke zvyšování regionálních disparit. Kromě toho jsou významně vnímány regionální disparity v oblasti sociální infrastruktury a bydlení. Nejméně

občané České republiky vnímají disparity v oblasti zásobování (možnosti nakupování, služeb atd.) a v možnostech trávení volného času (blíže viz tabulka 2).

Všechny významné skupiny aktérů místního a regionálního rozvoje vnímají regionální disparity v České republice dosti intenzivně. Jak ukazují výsledky empirického výzkumu (viz tabulka 3), tak nejvíce jsou vnímány rozdíly mezi Prahou a zbytkem České republiky. Také rozdíly mezi městy a venkovem jsou vnímány dosti intenzivně. Rozdíly mezi Českou republikou a mezi jednotlivými kraji České republiky vnímají respondenti méně intenzivně.

Výzkum potvrdil naši hypotézu, že obyvatelé malých měst (5-20 tisíc obyvatel) vznímají regionální disparity více, než průměrný občan České republiky. Politikové, představitelé veřejné správy a zvláště pak podnikatelé jsou v této souvislosti poněkud optimističtější.

Expertí vnímají disparity mezi Prahou a zbytkem České republiky stejně tak jako rozdíly mezi městy a venkovem daleko intenzivněji, než průměrný občan České republiky. Naopak mezikrajské rozdíly vnímají méně intenzivně.

Tabulka 3: Prostorové dimenze vnímání regionálních disparit. Odpovědi na otázku „V jakých prostorových dimenzích nejvíce vnímáte regionální disparity?“ Podíl odpovědí regionální disparity jsou „značné“ a „spíše velké“ (v %).

	občané ČR celkem	občané malých měst	politikové a veřejná správa v malých městech	podnikatelé v malých městech	experti
Česká republika versus EU	78,9	77,6	73,2	86,7	76,1
kraje České republiky	62,5	76,6	49,8	55,2	42,7
Praha versus zbytek České republiky	94,2	95,7	84,2	91,0	90,4
Město versus venkov	86,2	94,1	70,8	62,5	89,5

Zdroj: vlastní výzkum, 2007-2008; občané České republiky (N = 2187), politikové a představitelé veřejné správy v malých městech (N = 64), podnikatelé v malých městech (N = 117) a experti v oblasti místního a regionálního rozvoje (N = 42).

Představy o řešení regionálních disparit

Cílem našich empirických výzkumů bylo dále zjistit u zainteresovaných skupin aktérů místního a regionálního rozvoje jejich koncepční představy o řešení regionálních disparit resp. obecně o podpoře místního a regionálního rozvoje.

Respondenti se měli vyjádřit k významnosti (roli) jednotlivých aktérů místního a regionálního rozvoje v rámci procesů snižování regionálních disparit resp. místního a regionálního rozvoje.

Z možností, které jim byly nabídnuty, občané České republiky největší roli přisuzují orgánům veřejné správy. Mohli bychom říci, že téměř stejnou roli přisuzují vládě, parlamentu, místní a krajské samosprávě. Výzkum potvrdil naši hypotézu, že obyvatelé České republiky příliš nerozlišují mezi kompetencemi resp. úkoly (rolemi) jednotlivých složek veřejné správy (viz výsledky výzkumu v tabulce 4). Poněkud zjednodušeně lze konstatovat, že cca 90 % respondentů si myslí, že nejvýznamnějším aktérem řešení regionálních disparit jsou zástupci veřejné politiky a správy.

Přibližně polovina respondentů uvádí, že místní a regionální rozvoj je v kompetenci samotných obyvatel a je určován jejich podnikatelskými schopnostmi.

Výzkum prokázal naši hypotézu, že ve společnosti převažuje poněkud ne-realistická představa veřejné politiky a správy jako hlavního a nejdůležitějšího aktéra místního a regionálního rozvoje.

Tabulka 4: Kdo má největší možnosti tyto rozdíly v životních a pracovních podmínkách nejvíce změnit? Podíl odpovědí „určitě ano“ a „spíše ano“ v %.

	občané ČR celkem	občané malých měst	politikové a veřejná správa v malých městech	podnikatelé v malých městech	experti
sami obyvatelé	48,7	63,4	45,5	37,8	40,7
vláda, parlament	90,2	91,2	91,4	75,5	93,5
místní samospráva	91,3	90,7	89,7	43,0	88,2
krajská samospráva	90,1	90,1	74,2	37,6	75,2
neziskové organizace	26,6	28,7	25,3	19,1	31,8
soukromí podnikatelé	49,6	52,7	48,2	76,8	62,6

Zdroj: vlastní výzkum, 2007-2008; občané České republiky (N = 2187), politikové a představitelé veřejné správy v malých městech (N = 64), podnikatelé v malých městech (N= 117) a experti v oblasti místního a regionálního rozvoje (N = 42).

Poněkud diferencovaněji danou situaci vnímají místní politikové a pracovníci veřejné správy, kteří vidí možnosti řešení především na vládní resp. parlamentní úrovni. Místní a především krajské samosprávě přisuzují mnohem menší roli. Na druhou stranu si zřetelně uvědomují, že velmi významnou roli v místním a regionálním rozvoji sehrává podnikatelský sektor.

Experti v podstatě danou situaci vnímají dosti podobně jako politikové a pracovníci veřejné správy pouze s tím rozdílem, že přisuzují větší roli vládě a parlamentu, a také soukromým podnikatelům a neziskovým organizacím.

Podnikatelé spatřují největší potenciál změny v sobě samých. Roli veřejné po-

litiky a správy a neziskových organizací v souvislosti s místním a regionálním rozvojem spatřují jako mnohem méně významnou.

Politikové, představitelé veřejné správy a experti byly dále dotázáni na cíle resp. nejvýznamnější oblasti podpory místního a regionálního rozvoje. Výsledky jsou obsaženy v tabulce 5. Nejvýznamnější oblastí podpory místního a regionálního rozvoje jsou podle jejich názoru investice do fyzické a tzv. měkké infrastruktury. Je potěšujícím zjištěním, že si politikové a představitelé místní samosprávy v malých městech uvědomují význam nejenom fyzické (tvrdé), ale také měkké infrastruktury, jako jsou investice do vzdělání, rozvoje lidských zdrojů atd. Dalším významným polem působnosti je vytváření příznivého místního podnikatelského prostředí. To znamená spíše rámcová (nepřímá) podpora rozvojových procesů na místní a regionální úrovni.

Tabulka 5: Nejčastější cíle (oblasti) podpory místního a regionálního rozvoje (podíl odpovědí v %).

	politikové a veřejná správa v malých městech	experti
investice do fyzické infrastruktury (voda, teplo, plyn, kanalizace, podnikatelské plochy atd.)	89,6	90,5
investice do měkké infrastruktury (vzdělávání, rozvoj lidských zdrojů, institucionální podpora atd.)	89,6	94,6
vytváření místního podnikatelského (investičního) klimatu	87,2	82,6
řešení specifických problémů dílčích území (např. regenerace středů měst, předměstí, starých průmyslových areálů atd.)	67,4	75,2
podpora malého a středního podnikání	64,2	73,8
podpora místních iniciativ	56,8	72,6
podpora vytváření informačních a komunikačních sítí	55,2	67,8
podpora marginalizovaných (sociálně vyloučených) skupin (přistěhovalci, chudí, Romové, matky s dětmi atd.)	46,8	50,3
podpora partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem	45,7	75,2
přitahování externích investic (zahraničních, národních)	45,1	39,2
podpora zakládání nových malých firem	43,6	58,2
podpora klastrů a klastrových iniciativ	32,4	58,7

Zdroj: vlastní výzkum, 2007-2008; politikové a představitelé veřejné správy v malých městech (N = 64) a experti v oblasti místního a regionálního rozvoje (N = 42).

Relativně malý význam přisuzují představitelé veřejné politiky a správy v malých městech podpoře klastrů a klastrových iniciativ, podpoře zakládání

nových malých firem a také podpoře externích investic. V těchto odpovědích se podle našeho názoru odráží jednak skutečnost, že obce a města mají relativně málo nástrojů na podporu klastrů a knastrových iniciativ (jedná se o problematiku efektivně „řešitelnou“ spíše na regionální resp. nadregionální úrovni), jednak fakt, že obce a města si doposud málo uvědomují souvislost mezi existenciálním zajištěním mladých lidí a dlouhodobým rozvojem zvláště malých měst, která často trpí vystěhovalectvím.

Rozdíly v názorech politiků a veřejné správy v malých městech a expertů na problematiku místního a regionálního rozvoje nejsou příliš velké. Přesto existují určité odlišnosti. Experti přisuzují větší roli měkké infrastruktuře, partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem, podpoře malého a středního podnikání vč. podpory začínajících podnikatelů a také klastrům a klastrovým iniciativám. Oproti politikům a představitelům městské správy přisuzují menší význam „lákání“ vnějších podnikatelských investic.

Poslední oblastí našeho výzkumu bylo zjistit, jaké mají politikové, veřejná správa a experti preference koncepcí, pomocí nichž je vhodné řešit problematiku regionálních disparit resp. podpory místního a regionálního rozvoje. Odpovědi jsou obsaženy v tabulce 6.

Tabulka 6: Preference daných koncepcí místního regionálního rozvoje (podíl v %).

	politikové a veřejná správa v malých městech	expertí
endogenní rozvoj (aktivizace místního/ regionálního rozvojového potenciálu)	78,2	87,5
ekonomický rozvoj (podpora podnikání, podpora konkurenceschopnosti obcí, měst a regionů)	73,8	89,2
sociální rozvoj (podpora sociální a územní soudržnosti)	72,1	76,2
znalostní rozvoj (technologie, inovace, klastry atd.)	65,3	85,5
udržitelný rozvoj (důraz na dlouhodobou ekonomickou, sociální a ekologickou udržitelnost)	53,2	68,2
exogenní rozvoj (podpora z pohledu obce, města či regionu externích investic či kapitálu)	45,4	57,3
vyvážený (příp. polycentrický) rozvoj celého území ČR	43,2	53,8
podpora pólů a os rozvoje (vč. tzv. metropolitních regionů v rámci EU)	42,1	74,3

Zdroj: vlastní výzkum, 2007-2008; politikové a představitelé veřejné správy v malých městech (N= 64) a experti v oblasti místního a regionálního rozvoje (N = 42).

Výzkum ukázal, že místní politikové a představitelé veřejné správy se zto-

tožňují s myšlenkami endogenního rozvoje a také přibližně stejně vnímají potřebu jak ekonomického, tak i sociálního rozvoje. Význam, který malá města přisuzují ekonomickému rozvoji je jistě potěšující, avšak skutečnost, že podle našeho názoru ne zcela dostatečnou pozornost věnují otázkám, které s místním ekonomickým rozvojem bezprostředně souvisejí (viz tabulka 5 - podpora malých a středních podniků atd.), spíše svědčí o tom, že nemají zcela jasnou představu o tom, jak z jejich (místní, lokální) úrovně ekonomický rozvoj podporovat.

Experti danou situaci vnímají v širším kontextu. Místní resp. regionální rozvoj vnímají jako spolupůsobení a spolupráci mezi místní, regionální a národní resp. evropskou rovinou. To je také důvod, že jako nejvýznamnější koncepty uvádějí znalostní rozvoj, ekonomický rozvoj, endogenní rozvoj a podporu rozvojových pólů a os, kde součinnost obcí a měst s kraji a vládni resp. evropskou úrovní je nezbytná.

Závěr

Výzkum ukázal, že jednotlivé skupiny aktérů místního a regionálního rozvoje odlišně vnímají jak regionální rozdíly, tak i možnosti jejich řešení. Jaké z toho vyplývá ponaučení? Především snad zjištění, jak je v souvislosti s řešením regionálních disparit a vůbec podpory místního a regionálního rozvoje důležitá otázka sladování různých zájmů a představ (a to jak v horizontální, tak i vertikální rovině) jakož i spolupráce a partnerství mezi významnými aktéry místního a regionálního rozvoje z veřejného, soukromého a občanského sektoru, neboť, jak ukazují nejnovější přístupy k místnímu a regionálnímu rozvoji: „místní a regionální rozvoj je proces budování kapacit místního anebo regionálního společenství s cílem zlepšování jeho ekonomické budoucnosti a zvyšování kvality života všech jeho členů. Jedná se o dlouhodobý proces, v rámci něhož vzájemně spolupracují partneři z veřejného, soukromého a neziskového sektoru tak, aby společnými silami vytvářeli lepší podmínky pro ekonomický rozvoj a vznik nových pracovních příležitostí (OECD, 2007)“.

Literatura:

JEŽEK, J., DOKOUPIL, J., MATUŠKOVÁ, A.: Regionální disparity v České republice, jejich vnímání a představy o řešení. Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni, 2008 v Plzni, 2008, 201 s.

Kontaktní adresa:

RNDr. Jiří Ježek, Ph.D.

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta ekonomická, Středisko pro výzkum regionálního rozvoje

Husova 11, 306 14 Plzeň

tel.: 602 510 598

Email: jezekji@keu.zcu.cz

Slovenské politické myslenie v EÚ

Slovak political thinking in the European Union

Daniela JEŽOVICOVÁ

Súhrn:

Politické myslenie na Slovensku objasňuje riešenie aktuálnych problémov k zdieľaniu európskych spoločných hodnôt. Dôležitou otázkou je - ako pôsobí konsenzus na úrovni vlastných nositeľov - občanov a politických elít. Kultúrna rôznorodosť EÚ predikuje nielen riešenie na úrovni minimalizácie konfliktov, ale najmä riešenie aktuálnych problémov na úrovni inštitucionalizácie. Cieľom príspevku je sledovanie pozitívneho trendu tvorby konsenzu v integračnom procese EÚ na pozadí dedičstva západného politického myslenia

Kľúčové slová: dejiny politického myslenia na Slovensku, tradícia v politickom myslení, zodpovednosť

Summary:

Slovak political thinking explains the solution of actual problems on the background of shared European values. An important question is - how the consensus influences its own bearers- citizens and the political elites. Cultural diversity of the European Union determines not only the solution at the level of minimising conflicts, but mainly the solution of the actual problems at the level of institutionalisation. The aim of the present contribution is the follow positive trends of forging consensus in the EU integration process at the level of the heritage of the Western political thinking.

Key words: history of political thinking in Slovakia, tradition in political thinking, responsibility

Retrospektívny pohľad v dejinách politického myslenia projektuje aj perspektívny cieľ sebareflexie slovenského národa. Jeho náplňou by malo byť presvedčenie o úspešnom a zároveň prospešnom sebaidentifikovaní s tradičnou orientáciou slovenskej národnej, politickej a kultúrnej identity, ako aj sebaapoznanie odzrkadľujúce pozíciu Slovenska v súčasnej Európe. Dedičstvo západnej civilizácie, uhorskej tradície a tradície československej demokracie sa vymanilo z područia hodnotiacej periférie a postupne nadobudlo slovenskú identitu. Práve pozitívny trend v uznaní vlastnej minulosti je cestou, ako sa kultivovať vo svojich cieľoch a možnostiach spoločenských rozporov. V slovenskej spoločnosti bol obzvlášť vždy prítomný sklon v akcentovaní vlastnej výnimočnosti, ale tak ako treba brať ohľad nielen na vlastnú históriu, tak treba v dôsledku výnimočnosti aj prihliadať na spoločný názor, ktorý prináleží zmiereniu sa so spoločnými európskymi záležitosťami.

Dejiny politického myslenia na Slovensku nie sú marginalizovaným dejepisným súčtom výsledkov intelektuálneho pôsobenia podliehajúci zaužívaným stereotypom, pretože jeho významovosť v počiatočnom zámere objasňuje riešenie aktuálnych otázok. Zatiaľ čo Slovensko bolo v minulosti „kľúčom k samostatnej strednej Európe“, ako aj „bránou k Východu“, dnes aktuálnosti diktuje myšlienka byť „kľúčom k usporiadaniu v Európe a k formovaniu stabilného priestoru. (Chmel, 2004) a priestorom zdieľania európskych spoločných hodnôt. Geopolitická rozpoltenosť so zakódovaným východným vektorom historickej orientácie so slovanskou príslušnosťou a vektorom západnej náboženskej orientácie indukuje výnimočnosť Slovenska ako jedinej krajiny disponovať európskou úlohou. Jej obsahom, na rozdiel od Poľska, Česka, Maďarska „v stredoeurópskom geopolitickom priestore je možnosť byť územím celoeurópskeho porozumenia“.

Úlohu slovenského politického myslenia je možné v zmysle konsenzu chápať z dvoch významných pozícií:

Po prvé, z pozície empirického prístupu ako „*reštitúciu nášho duchovného a politického kapitálu*“, (Lipták, 2007) teda terminologicky postihnutú cestu osvojenia si slovenských politických dejín a ich myslenia. Z hľadiska praktických riešení slovenskej otázky je toho príkladom dvadsiate storočie. Možno o ňom uvažovať ako o storočí, ktoré sa stalo prehliadkou kontraproduktívnych tendencií a ich pozostatky zďaleka nie sú prekonané. Totalitný režim v podobe extrémneho nacionalizmu, fašizmu, komunizmu, a v súčasnosti evidentný „*posun od demokracie k populizmu*“ (Lukacs, 2006) so svojimi latentnými schopnosťami prešiel cestou transformácie a v rôznych formách emocionálne parazituje na slovenskom príbehu, pričom je živý torzovitými legendami našej dávnej histórie. Mytologizácia dejín a stereotypy slovenskej historiografie v službe dosiahnutia politických cieľov v konečnom dôsledku vyústili do akútnej požiadavky kritickej reflexie národných dejín, s cieľom korigovať ich účelové tendencie. Apel v rovine vedeckej erudície je vnášaný na pôdu vedeckej metodologickej postupnosti a zodpovedný prístup vedcov, zvlášť historikov. Preto sa vedecké bádanie v oblasti politického myslenia dožaduje spolu s kritikou analýzou aj komplexného pohľadu na problematiku dejín politického myslenia.

Po druhé, komplexné zhodnotenie má v slovenskom politickom myslení odhaliť a nanovo formulovať konštantné vzorce správania, resp. jeho špecifiká, ktoré sú pre normatívny prístup ohraničením aj našich politických možností. Práve to je silný argument osvojenia si vlastnej výnimočnosti s posilňujúcimi pozitívnymi tendenciami ideí spoločného a spoločenského - teda partnerstva, ktoré sa umocňuje, ideálneho a idealistického - teda nadčasového kritéria, ktoré posilnenie kvalitatívneho prežitia umožňuje a zároveň zodpovedného a zodpovedajúceho - teda uvedomelého napredovania s elimináciou rizík vlastnej historickej skúsenosti.

Dejiny slovenského politického myslenia majú za cieľ prezentovať myšlienkové línie a koncepty v zmysle produktu zrejmých historických konštelácií, ktoré sú implikáciou individuality slovenského dedičstva a súčasne naplnením

jeho politických aspirácií. Najzdarnejšiu historickú cestu sa podarilo prekonať vznikom slovenskej štátnosti a integráciou v európskych štruktúrach. V tomto ciele sa však otázka ďalšieho smerovania nezastavuje na hraniciach štátu, ale na úrovni jeho vlastných nositeľov, ktorými sú občania a politické elity.

Vývin slovenskej spoločnosti preukázal závislosť konfigurácie vládnuceho elit v základných politických, ekonomických a sociálnych procesoch genézy slovenského politického myslenia. Nelineárna cesta Slovenska ku konsolidácii demokracie je dôsledkom vyše 150-ročného vývoja politických a štátoprávných pomerov, v ktorých žila slovenská spoločnosť. Súčasná slovenská spoločnosť bez zažitej dlhodobej skúsenosti s fungovaním demokratického režimu si len s námahou hľadá a nanovo formuje pozitívne vzory a vzorce správania vo vlastnom samostatnom demokratickom štáte. Preukazuje dedičstvo zažitých stereotypov predchádzajúcej éry evidentnejšie, než v iných stredoeurópskych postkomunistických krajinách. Konkrétne tradičné straníctvo spojené s ťažkým hľadaním politického a vôbec spoločenského konsenzu, a súčasne sklon k preceňovaniu roly štátu spolu s využívaním pozícií v štátnom aparáte na presadzovanie parciálnych záujmov strán a záujmových skupín, nedostatočná skúsenosť s regrutovaním nových ľudí do politiky pôsobí zníženým vnímaním pravidiel demokratickej politickej súťaže, ako aj nestabilitou politických strán. Prejavmi na medzinárodnej scéne, podľa S. Szomolányi, bez vlastnej zažitej tradície v rozvíjaní zahraničnej politiky sa prejavuje sklon raz k podceňovaniu medzinárodných faktorov a inokedy k ich účelovému zveličovaniu, a to bez dôkladnejšie premyslenej a zreteľnej zahraničnopolitickej línie štátu. (Szomolányi, 2005)

Vnímanie politiky a verejného života na Slovensku je podľa výskumov za obdobie posledných rokov personifikované a stranícke. Vzťah základným demokratickým inštitúciám podmieňuje stranícka optika. Vzťah k politikom a politickým stranám je poznamenaný vysokou nedôverou na jednej strane a veľkými očakávaniami na strane druhej. V prostredí očakávaní politických zázrakov verejnosťou sa dobre darí novým politickým stranám, ktoré ešte nemali príležitosť sklamať. Vo verejnosti je rozšírená aj nedôvera voči súdom a polícii. Súvisí to s nízkou vymožitelnosťou práva, s vnímaním týchto inštitúcií ako skorumpovaných, so správaním konkrétnych predstaviteľov inštitúcií. Jedným z hlboko zakorenených dedičstiev z bývalého režimu je rozšírený pocit občianskej bezmocnosti a pasivity. Občania sa oveľa viac cítia byť objektom než subjektom správy vecí verejných. Občania skôr veria, že riešenie problému korupcie spočíva vo výmene skorumpovaných predstaviteľov a náhrade lepšími. (IVO, 2003) Dilema politizujúcich intelektuálov a intelektuálnych politikov - tých, ktorí odmietli prevziať zodpovednosť za veci verejné, a tých, ktorí sa nevyhli verejnému angažovaniu, ochotní preto vstúpiť do politiky, sa bude redukovať len s postupnou profesionalizáciou politikov a marginalizáciou prorokov v nej. Intelektuál v politike sa v takomto prípade ustavične pohybuje „na ostrí noža medzi nádejou a ilúziou a balansuje na hrane medzi intelektuálnou princípálnosťou a politickým

kompromisom až oportunizmom, vyplývajúcim z politického tlaku masového voličského prospechu“.

Pri skúmaní a vysvetľovaní obdobia tranzície Slovenska sa uplatňuje niekoľko východiskových prístupov. Za základné poznávacie a explanačné prístupy možno považovať historicko-štruktúrny prístup (Ľ. Lipták, M. Zemko, J. Žatkuľiak,), sociokultúrny (V. Krivý, S. Szomolányi, Z. Bútorová, S. Miháliková), elitistický (S. Szomolányi, Ľ. Kubín, M. Rybař) a inštitucionálny prístup (D. Malová). Na Slovensku sa zatiaľ nevedie plnohodnotný diskurz o opodstatnenosti týchto explanačných prístupov, prebiehajú iba spory o ich „dôležitosť“. V súčasných úvahách o europeizácii je potrebné zdôrazniť, že od ustanovenia prvých integračných spoločenstiev tvoria členské štáty a ich záujmy rôznorodý komplex. Európska únia pomáhajúca čeliť globalizačným hrozbám je tiež sama nástrojom globalizácie. Kroky, umožňujúce prekonať omedzenosť národných štátov, existujúcich v súčasnej dobe na vysokom stupni komunitarizácie niektorých ekonomických aj politických procesov sú produktom výraznej prointegračnej vôle. Diferencovanosť jednotlivých členských štátov zostáva zachovaná, dokonca sa zväčšila. Prejav „únavy“ u reálnych členov Európskej únie komplikujú dnešné podmienky, v ktorých ekonomická otázka vykazuje vysokými sociálnymi nákladmi evidentné rysy strnulosti.

Existujú minimálne dva dôvody vedúce k akcentovaniu úlohy európskej spolupráce v procese globalizácie: po prvé, chápať európsku integráciu ako test na ceste k národnej (globálnej) forme demokratického vládnutia. Druhým dôvodom je skutočnosť, že problémy, ktorým čelíme sú dedičstvom Západu. Globalizácia ako nekoordinované a nekontorlované dielo západnej civilizácie si dnes naliehavo vyžaduje koordináciu a kontrolu. Vek globálneho nebezpečenstva, podľa Becka, vrhá Európu do existenčnej krízy. (Beck, 2007) Experiment Európskej integrácie môže však taktiež stroskotať a Európa sa môže opäť prepadnúť späť do nacionalistického hašterenia a nestabilného súžitia malých štátov s bezvýznamným vplyvom na svetovú politiku. Preto vybudovanie inej Európy znamená, že kríza súčasných inštitúcií, súčasných hodnôt a súčasných identít speje k vytváraniu nových inštitúcií, nových hodnôt a nových identít. (Muller, 2008) Európa je historicky zakotvená v divergencii k jednote a rôznosti. Za predpokladu, že európsku civilizáciu spojuje predovšetkým kultúrna rôznorodosť, ktorá v minulosti viedla k vojnovým konfliktom, je potrebné sa naučiť riešiť konflikty mierovo a isté problémy riešiť spoločne a konsenzuálne. Nejde o to, tuto kultúrnu rôznorodosť minimalizovať a konflikty odstrániť, alebo konflikty inštitucionalizovať.

V dejinách politického myslenia prináleží apel na požiadavku odbornosti miestu nezastupiteľného arbitra. Rozhodnutia o spoločných veciach pre národnú identitu sa nezaobišli bez historickej reflexie, bez zabudnutia na nebezpečenstvá a nie je tomu ani dnes, v celkom novej situácii. Pri formovaní otázky perspektívnej Európy, medziiným aj napr. slovenskej identity zohrávali a ďalej posúvajú vnútornú históriu národných štátov politicky citlivé definície národnej alebo

etnickej legitimacy, vrátane dedičstva morálnych výsad. Súčasná Európa sa zdá byť zjednotená, avšak európska pamäť s amnéziou tienistých spomienok postráda symetriu. Zdá sa, že v prítomnosti dokážeme vedieť oveľa viac o budúcnosti, ako predvídať stále sa meniacu minulosť. Historická pamäť vybudovaná na zámernom zabúdaní v kontraste s historickou skúsenosťou mimo možnosti rozpamätávania sa mladých Európanov sa stáva zmysluplným spojivom politickej reality. Reality, ktorá sa v konečnom dôsledku nezmenila a iba do určitej miery mení jej podobu eurointegrácia. V zhode s nadčasovou platnosťou myšlienkového odkazu jedného z najvýznamnejších slovenských politických mysliteľov M. Hodžu, analogicky s procesmi súčasnej eurointegrácie treba mať na zreteli fakt, že „katastrofálnym dôsledkom môžeme predísť iba na základe systému spoločnej zodpovednosti“. (Hodža, 1997)

Literatúra:

- CHMEL, R.: (2004) *Moje slovenské pochybnosti*. Kalligram. Bratislava, s. 265
- LIPTÁK, Ľ.: (2007) *Aké dejiny potrebujeme?* In: Slovenská otázka dnes. Kalligram. Bratislava, s. 16
- LUKACS, J.: (2006) *Demokracia a populizmus: Strach a nenávisť*. Kalligram. Bratislava
- SZOMOLÁNYI, S.: (2005) *Spoločnosť a politika na Slovensku. Cesty k stabilite 1989-2004*. Súhrnná správa o stave spoločnosti. IVO, Bratislava
- BECK: (2007) *Vynalézání politiky, K teorii reflexivní modernizace*. SLON Praha, 2007
- MULLER, K. B.: (2008) *Politická sociologie*. PORTÁL, Praha
- HODŽA, M.: (1997) *Federácia v strednej Európe a iné štúdie*. Kalligram. Bratislava, s. 302

Kontaktní adresa:

doc. PhDr. Daniela Ježovicová, PhD.
Katedra politológie
FPVaMV Univerzita Mateja Bela
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
E-mail: daniela.jezovicova@umb.sk

Hrozby v oblasti informačnej bezpečnosti a bezpečnostná politika podniku

Threats in the area of information security and company security policy

Benita JURIKOVÁ

Souhrn:

Hrozby, ktoré obsahuje komunikácia prostredníctvom informačno-komunikačných technológií v súčasnosti, stále intenzívnejšie posúvajú do popredia otázky spojené s problematikou ochrany informácií. V organizáciách vzniká celý rad opatrení zameraných na zabezpečenie ochrany vnútropodnikových údajov, dokumentov a rôznych materiálov. V rámci bezpečnostnej politiky organizácií, ktorá je chápaná ako súhrn princípov a východísk pre strategické riešenia podniku, sa formuje samostatná oblasť zameraná na bezpečnostnú politiku informačných technológií. Príspevok analyzuje základné bezpečnostné ciele bezpečnostnej politiky informačných technológií v organizáciách pôsobiach v SR. Sprístupňuje niektoré výsledky analýzy, ktorá bola v tejto oblasti uskutočnená v malých a stredných podnikoch pôsobiach v SR v roku 2008. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/4591/07.

Kľúčové slová: komunikácia, informačné technológie, hrozby, ochrana informácií, bezpečnostná politika, bezpečnostné opatrenia

Summary:

The threats, which currently involve communication via information-communication technologies intensively, keep putting forward questions related to protection of information. In organizations a whole scope of measures arises due to the protection of intra-enterprise data, documents and various materials. Within the security policy of organizations, which is understood like a complex of principles and outputs for company's strategic solutions, a sole area focused on security policy of information technology is formed. The contribution analyses basic security objectives of Slovak organizations' information technology security policy. It comes up with some results of analysis, which was undertaken in small and medium Slovak enterprises in the year 2008. The contribution arose under the VEGA 1/4591/07 project.

Key words: communication, information technology, threats, protection of information, security policy, security measures

Úvod

Tak ako pomaly narastá bezpečnostné povedomie v organizáciách, stúpa po-

treba postarať sa o bezpečnosť informácií. Niekde je bezpečnosť priamo vynútená - a to v inštitúciách, kde sa pracuje so štátne významnými informáciami, inde si význam bezpečnosti informácií pre organizáciu uvedomí samotné vedenie.

Medzi základné bezpečnostné ciele, všeobecne platné v každej organizácii, patria: ochrana obchodného tajomstva (zmluvy a vzťahy s dodávateľmi a s odberateľmi, technologické postupy výroby a technická dokumentácia), ochrana dobrého mena organizácie, ochrana majetku (výrobné zariadenia, materiály, polotovary a hotové výrobky, dopravné zariadenia; ochrana finančných prostriedkov; ochrana osobných údajov; ochrana proti živelným pohromám a ochrana bezpečnosti a zdravia pri práci. V dobe informačných technológií sú všetky tieto oblasti priamo alebo nepriamo spojené s informačnými technológiami, resp. informačnými systémami. Preto zabezpečenie informačných systémov a informácií v nich uložených by mal byť nadradený cieľ všetkých spomínaných.

Zameranie bezpečnostnej politiky v podniku

Tento problém sa chápe ako problém čisto počítačových odborníkov. Informácie v automatizovaných systémoch sú však len vrcholným stupňom v hierarchii toho, čo je potrebné chrániť. Netreba zabúdať na prezentácie na Internete, správy odovzdávané faxom a elektronickou poštou, ďalej samotné priestory, v ktorých sú informácie a informačné systémy uložené, tak isto archívne priestory, areál organizácie a pod.

Môže sa stať, že bude dochádzať k stretu dvoch aktivít, bezpečnostné ciele totiž nemusia byť totožné s obchodnými cieľmi a vo všeobecnosti sa ani vzájomne nepodporujú. Napriek tomu musia ciele bezpečnostného riadenia vychádzať v ústrety cieľom obchodným. Taktiež je potrebné si uvedomiť, že bezpečnosť nie je najdôležitejším produktom organizácie, ale je len postupným krokom k stabilizácii obchodných aktivít.

Je vhodné, nie povinné, spracovať bezpečnostnú politiku informačných technológií, ktorá bude vychádzať z bezpečnostnej politiky celej organizácie. Základné bezpečnostné ciele, prípadne globálne bezpečnostné dokumenty organizácie uľahčujú hodnotenie a analýzu bezpečnosti a návrh opatrení. Bezpečnostná politika musí byť chápaná ako súhrn princípov a východísk pre strategické riešenia. Predstavuje základ na zaistenie informačnej bezpečnosti. Politika predstavuje východiskový bod pre návrh a realizáciu všetkých úspešných štandardov, smerníc, procedúr a opatrení.

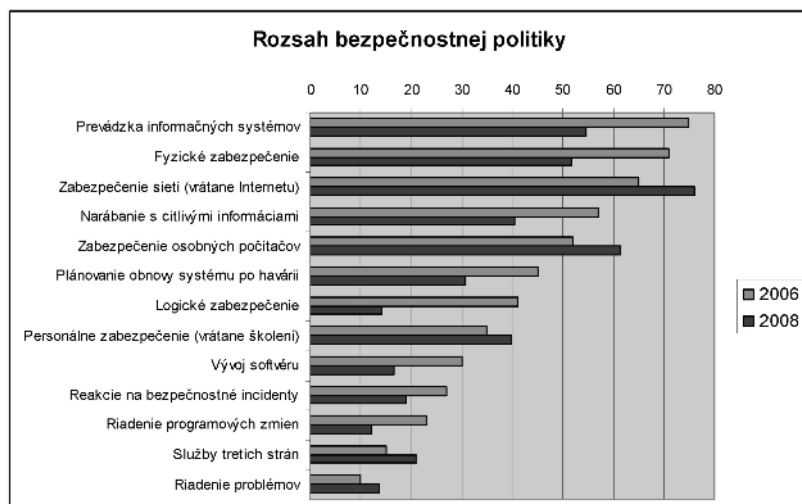
Oblasti, ktoré pokrýva bezpečnostná politika môžeme rozdeliť nasledovne:

- *fyzická bezpečnosť* (umiestnenie počítačov, kabeláže, zabezpečenie prístupu do objektu...) autentizácia a sieťová bezpečnosť (bezpečnosť užívateľských pripojení, vzdialené prístupy, intranet, extranet, autorizácia služieb...)
- *elektronická pošta* (administrácia mail serverov, práva používania e-mailu, monitorovanie, archivácia, obmedzenie veľkosti správ, digitálne podpisy, zabezpečenie dôvernosti šifrou...)

- *Internet a internetové služby* (pripojenie na Internet, firewally, NAT, zodpovednosť správcov, užívateľov, autentizácia internetových transakcií, prístup do Web systému, zodpovednosť za obsah Web dokumentov, bezpečnosť CGI, prenos dát FTP, e-commerce...)
- *antivírusová ochrana* - vírusy, červy, trójske kone (pravidlá na používanie SW „tretích strán“, používanie antivírusových programov, testovanie integrity systémov...) šifrovanie (generovanie a správa šifrovacích kľúčov, PKI...)
- *personálna politika organizácie* (prijímanie, odchody, zmeny pracovných zaradení...) vývoj SW (osobné zodpovednosti a právomoci, testovanie, dokumentácia, účasť „tretích strán“...)
- *konfigurácia systémov*, správa výkonných práv v systémoch prevádzky (zvyšovanie kvalifikácie užívateľov, bezpečnostné školenia, postupy pri haváriách - havarijné plány, pri detekcii útoku...)

V rámci výskumnej úlohy VEGA 204 „Metodologické východiská výberu komunikačných nástrojov v podnikateľských aktivitách malých a stredných podnikov SR v podmienkach interkultúrneho trhu Európskej únie“ sme sa uskutočnili prieskum, ktorého parciálna časť bola zameraná na e-komunikáciu. Formou dotazníkov sme oslovili 600 prevažne malých a stredných podnikov na území Slovenska, čo predstavuje 1 % aktívnych podnikov. Po vytriedení sme spracovali 427 dotazníkov. Percentuálny podiel malých a stredných podnikov v tejto vzorke je 93 %. Nakoľko sme sa tejto problematike už venovali aj v prechádzajúcich výskumoch, mali sme na porovnanie k dispozícii výsledky z rokov 2006 a 2008 [3]. Ako vidno na nasledujúcom grafe, rozsah bezpečnostnej politiky sa vo všetkých sledovaných oblastiach zmenil, v niektorých prípadoch nastal posun o 20 až 30 %.

Graf č. 1: Sledované oblasti bezpečnostnej politiky

Hrozby z hľadiska informačnej bezpečnosti

Ak sa manažment spoločnosti rozhodne seriózne zaoberať bezpečnostnou politikou, je potrebné, aby si ujasnil základné body:

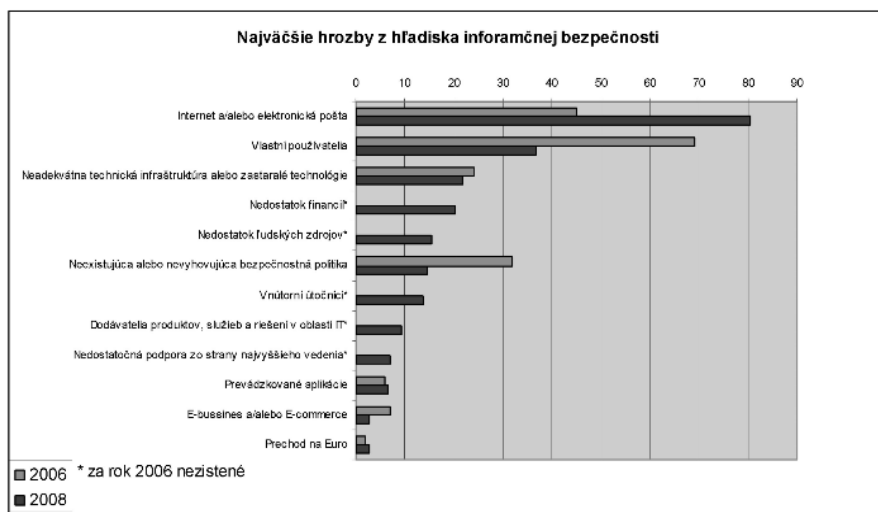
- vymedziť zásadné *ciele, stratégie a politiky* na informačné zabezpečenie organizácie,
- stanoviť *požiadavky* na informačné zabezpečenie organizácie,
- určiť právomoci a zodpovednosti,
- identifikovať a analyzovať *hrozby* informačných aktív organizácie,
- identifikovať a analyzovať *riziká* plynúce z prevádzky IS,
- určiť primerané *bezpečnostné opatrenia* znižujúce riziká na prijateľnú úroveň.

Následne treba zabezpečiť:

- *sledovanie* implementácie bezpečnostných opatrení a prevádzka IS so zavedenými bezpečnostnými opatreniami,
- zavedenie programu na *zvyšovanie kvalifikácie* užívateľov IS v oblasti informačnej bezpečnosti,
- *sledovanie a zaznamenávanie všetkých bezpečnostných incidentov* a pokusov o ne s vyvodením patričných dôsledkov.

Z výsledkov našich prieskumov vyplýva, že nastal výrazný posun čo sa týka najväčších hrozieb v oblasti informačnej bezpečnosti. V roku 2006 boli pre podniky najväčšou hrozbou vlastní používatelia - takmer 70 %. V roku 2008 táto hodnota klesla na 37 % a najväčšiu hrozbou sa stal Internet a s ním súvisiaca elektronická komunikácia. Toto riziko predstavuje pre podniky viac ako 80 %.

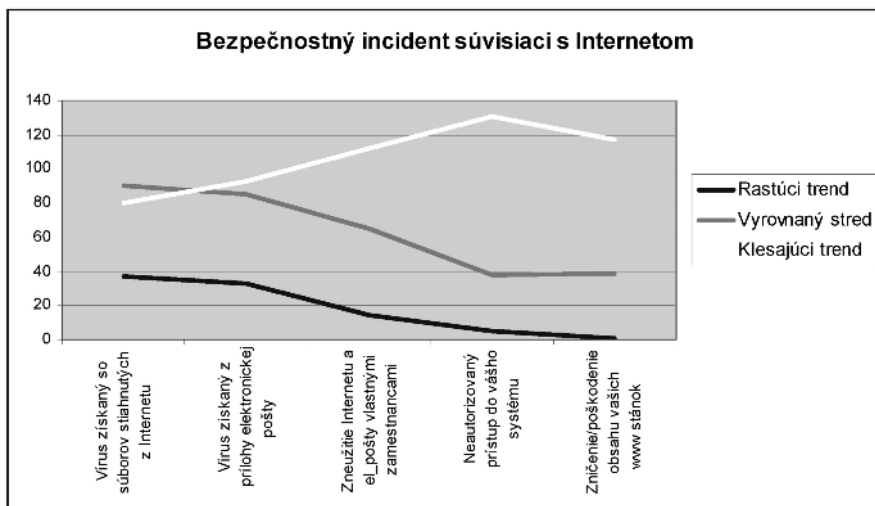
Graf č. 2: Porovnanie hrozieb informačnej bezpečnosti za rok 2006 a 2008

Toto narastajúce riziko súvisí s rýchlym rozmachom tohto média[2]. Môžeme dokonca povedať, že Internet je najrýchlejšie sa rozvíjajúcim moderným médiom, ktoré oproti tradičným, ako sú televízia, rozhlas alebo tlač, disponuje mnohými výhodami a navyše stále novými technickými vylepšeniami[1]. Pole pôsobnosti a šírka využitia Internetu sú takmer neobmedzené a na rozdiel od iných médií, dosahuje celosvetovú pôsobnosť. S narastajúcim počtom užívateľov sa preto prirodzene zvyšuje riziko prieniku do informačných systémov, k odcudzeniu, zneužitiu alebo poškodeniu dát v týchto systémoch.

Ako ukázali naše prieskumy, pretrvávajúce riziko, ktoré ma narastajúcu tendenciu, je napadnutie vírusom, či už zo súborov stiahnutých z internetu, alebo získaných z príloh pri e-mailovej komunikácii. Neautorizovaný prístup do informačného systému si udržiava vyrovnaný stred a na ústupe je úmyselné poškodenie obsahu www-stránky organizácie.

Graf č. 3: Trendy vývoja bezpečnostných incidentov súvisiacich s Internetom

Záver

Otázka informačnej bezpečnosti už nie je len záležitosťou veľkých podnikov. Veľké podniky pôsobiace v SR sa vyznačujú pomerne dobrou ochranou informácií prúdiacich v distribučných vnútropodnikových komunikačných kanáloch[1]. Majú vypracované systémy na odolávanie možným útokom tak zo strany heckerov ako aj iných potenciálnych útočníkov na informačné databázy. Každý z veľkých podnikov pôsobiacich na Slovensku disponuje IT oddelením, ktoré sa zaoberá otázkami ochrany informácií podniku, analyzuje a vyhodnocuje hrozby,

ktoré sa v tejto oblasti vyskytujú a tvorí súbory opatrení zameraných na ich limitovanie a elimináciu. Malé a stredné podniky v SR však takýmito oddeleniami nedisponujú. Pritom však napadnutie alebo poškodenie ich vnútropodnikového informačného systému je pre ne priam likvidačné. Ako ukazujú výsledky prieskumu, aj malé a stredné podniky v súčasnosti musia venovať viac pozornosti otázkam zabezpečovania bezpečnosti informačných technológií, ktoré v rámci vnútropodnikových komunikačných tokov používajú ako aj „výberu komunikačných nástrojov“ [4], ktoré transfer informácií umožňujú. Ako základné východisko na zachovanie ich informačnej bezpečnosti sa ukazuje ich pripravenosť riešiť aj nepredvídateľné situácie a schopnosť zachovať takú mieru rizika, ktorá je pre podnik znesiteľná.

Literatúra:

1. KITA, P.: Kooperácia účastníkov distribučného kanála na úrovni informačných tokov. In: ŽÁK, Š.: Analýza uplatňovania sekundárneho výskumu trhu v podmienkach Slovenskej republiky. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2004, s. 107-108. 120 s. ISBN 80-225-1942
2. SZARKOVÁ, M. a kol: Komunikácia v marketingu. Bratislava: Ekonóm 2005. ISBN: 80-225-2097-7.
3. SZARKOVÁ, M., DRGOVÁ, A.: K manažmentu komunikácie pri získavaní finančných prostriedkov z eurofondov. In.: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie FPM EU v Bratislave Ekonomika, financie a manažment podniku 2007. Svit 27.-28. 9. 2007. Bratislava: FPM EU v Bratislave, 2007. ISBN 978-80-225-2382-0.
4. SZARKOVÁ, M.: Komunikačné nástroje v systéme riadenia podniku. Bratislava: EKONÓM, 2008. ISBN 978-80-225-2270-0.
5. Vnútropodnikové materiály malých a stredných podnikov pôsobiacich v SR.

Kontaktní adresa:

Ing. Benita Juriková
Katedra informačného manažmentu FPM, EU
Dolnozemská cesta 1/b
852 35 Bratislava
tel. +421(0)2/672 95 631
Email: jurikova@dec.euba.sk

Bezpečnostní politika v Evropě se zaměřením na předsednictví České republiky v Evropské unii

Security policy in Europe with focusing on presidency of the Czech Republic in European Union

Jaroslava KAŇKOVÁ, Martin ŠIMÁK

Souhrn:

Zásadní podíl na formování bezpečnostní politiky v Evropě má hned několik mezinárodních organizací. Hlavními aktéry je NATO a Evropská unie, dále OBSE, OSN a další. Neměla by se opomenout skutečnost, že každý stát má dále i vlastní pohled na svou bezpečnost, má vlastní bezpečnostní strategii a vykonavatele vlastní bezpečnosti (subjekty pověřené bezpečností).

Každá mezinárodní organizace, uskupení a stát má vlastní bezpečnostní dokument, který vznikl po důkladné analýze bezpečnostního prostředí. Tato analýza identifikuje vždy aktuální poměry, vývojové trendy a potenciální rizika tak, jak se jeví v době a prostředí jejího zrodu.

V tomto příspěvku se také pojednává o tom, jaké místo zaujímá v evropské bezpečnostní politice Česká republika, jakou má bezpečnostní strategii a jaké plány v oblasti bezpečnosti a civilní ochrany si stanovila pro předsednictví v Evropské unii pro období od 1. 1. 2009 - 30. 6. 2009.

Klíčová slova: bezpečnost, bezpečnostní strategie, bezpečnostní politika, Evropská unie, předsednictví

Summary:

The basic participation on shaping of security policy in Europe have several international organisations. The main participants are the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European union, next the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), United Nations (UN) and other. It shouldn't leave out a fact, that every state has self - sight of his security, has self - security strategy and administrators of his security (subjects entrusted with security).

Every international organisation, groupment and state has his security document, which originated after complete analysis of security world. This analysis always identifies actual conditions, developments and potencial risks how they are at the time and surroundings of her genesis.

At this paper is also talked about which place in european security policy fill the Czech Republic, how is the security strategy of the Czech Republic and which plans at the area of security and civil protection has the Czech Republic has for her presidency in European union for period of the first half-year 2009.

Key words: security, security strategy, security policy, European Union, presidency

Úvod

Pojem „Evropská bezpečnost“ je jedním z nejčastěji používaných termínů v mezinárodní politice 20. století. V minulosti, v podstatě až do první světové války, se všeobecně přijímalo, že mezinárodní dění určuje dohoda velmocí. Ještě na počátku dvacátého století, to potvrzovaly události na Balkáně, kde koncem výsledky válečných střetnutí definitivně upravovaly až mezinárodní kongresy a konference velmocí v některé z evropských metropolí. Otázka evropské bezpečnosti se koncem dvacátého století dostala do zcela nové situace ve srovnání s končícím stoletím. Bylo nutno hledat nové přístupy k problémům Evropy, včetně jejího sjednocení v duchu integračního procesu. [7]

Nejprve na úvod je třeba si definovat pojem bezpečnost. Podle výkladového slovníku krizového řízení a obrany státu dostupného na webových stránkách ministerstva vnitra je **bezpečnost** stav, kdy jsou na efektivní míru omezeny hrozby pro objekt a jeho zájmy a tento objekt je k omezení stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při něm spolupracovat. V našem případě je objektem stát a nebo v širším pojetí Evropa. A dále se nabízí vysvětlit pojem **bezpečnostní politika státu**, která je zde definována jako společenská činnost, jejíž základ tvoří souhrn základních státních zájmů a cílů, jakož i hlavních nástrojů k jejich dosažení, směřující k zabezpečení státní svrchovanosti a územní celistvosti státu a jeho demokratických základů, činnosti demokratických institucí, ekonomického a sociálního rozvoje státu, ochrany zdraví a života občanů, majetku, kulturních statků, životního prostředí a plnění mezinárodních bezpečnostních závazků. Bezpečnostní politiku státu tvoří pět základních komponentů: zahraniční politika v oblasti bezpečnosti státu, obranná politika, politika v oblasti vnitřní bezpečnosti, hospodářská politika v oblasti bezpečnosti státu, politika veřejné informovanosti v oblasti bezpečnosti státu. [13]

Evropská unie

Evropská unie je na světě teprve od roku 1993, kdy Maastrichtská smlouva (Smlouva o Evropské unii) vstoupila v platnost. Dle této smlouvy Evropská unie představuje „stavbu“ připomínající antický chrám. Základ tvoří tři pilíře, na nichž spočívá střecha chrámu. První nejmasivnější pilíř tzv. Maastrichtského chrámu tvoří Evropská společenství, která spolupracují na principu nadstátnosti. Ve druhém pilíři se objevila Společná zahraniční a bezpečnostní politika. Ve třetím pak Policejní a justiční spolupráce v trestních věcech. Spolupráce ve druhém a třetím pilíři probíhá na základě mezivládní spolupráce, není zde uplatňován nadstátní princip.

Cíle Společné zahraniční a bezpečnostní politiky jsou stanoveny v Hlavě V. Smlouvy o EU. A jaké jsou tyto cíle? Jsou to: 1) zabezpečovat společné hodnoty, základní zájmy, nezávislost a integritu Unie v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů; 2) všestranně posilovat bezpečnost Unie; 3) zachovat mír a posilovat mezinárodní bezpečnost v souladu se zásadami Charty OSN,

Helsinského závěrečného aktu a Pařížské charty, a to i na vnějších hranicích Unie; 4) podporovat mezinárodní spolupráci a 5) rozvíjet a upevňovat demokracii a právní stát, jakožto i respektování lidských práv a základních svobod.

K naplňování uvedených cílů využívá Evropská unie řadu nástrojů. Jak již bylo řečeno, SZBP není budována na nadstátním principu, ale na principu mezivládní spolupráce. Nejsou zde instituce (jako v I. pilíři), které by vytvářely legislativu, která by zavazovala členské státy. Jako nástroj spolupráce zde tedy nemohou být využity právní akty jako směrnice, rozhodnutí či nařízení. Společná zahraniční a bezpečnostní politika využívá při své spolupráci jiné nástroje, jimiž jsou: a) společné strategie, b) společné postoje, c) společné akce, d) mezinárodní dohody, e) deklarace a f) kontakty se třetími zeměmi.

Důležité slovo v oblasti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky má Evropská rada. Vymezuje zásady a obecné směry Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a rozhoduje (na základě doporučení Rady) i o strategiích, kterými se mají instituce EU v této oblasti řídit. Konečná rozhodnutí přináležejí však Radě, která je hlavním schvalovacím orgánem EU. Ta jediná může v tomto pilíři rozhodnout o společných akcích a společných postojích. Ale nemůže tedy vytvářet vlastní legislativu jako v pilíři prvním. Tím, že Rada přijme společnou akci, zavazuje členské státy přistupovat k událostem, kterých se týká, jednotně a účastnit se společných opatření.

Dalším krokem vpřed na cestě budování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky byla Amsterodamská smlouva a vytvoření funkce Vysokého představitele pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, do níž byl jmenován Javier Solana. Dále na summitu v Nice byly stanoveny podmínky Společné evropské obranné politiky a jsou obsaženy v čl. 17 Smlouvy z Nice. Měly by vést ke společné obraně, rozhodne-li tak Evropská rada. Problematika této oblasti se soustředí rovněž na humanitární a záchranné mise, mise k udržení míru a mise bojových jednotek k řešení krizí. Státy Evropské unie se zavázaly i k postupnému vytváření sil rychlé reakce, byla zahájena činnost Evropské zbrojní agentury. Společně začaly také členské země postupovat i v boji proti terorismu.

Pomocí Amsterodamské smlouvy byla SZBP obohacena o základní obranné prvky, které doposud v procesu evropské integrace nebyly zastoupeny. Došlo k vytvoření Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP). Na půdě EU vstoupil tento pojem oficiálně až během summitu v Kolíně nad Rýnem 3. a 4. června 1999. Bezpečnostní a obranná politika Evropské unie (EBOP) vytváří rámec pro společnou obrannou politiku, ze které by případně mohla vzejít skutečná kolektivní obrana. Cílem je umožnit rozvoj vojenských i civilních kapacit pro zvládání krizí a prevenci konfliktů na mezinárodní úrovni a tím napomoci zachování míru a mezinárodní bezpečnosti v souladu s Chartou OSN. Vývoj EBOP, v níž se ovšem nepočítá s budováním evropské armády, je kompatibilní s cíli NATO a je s NATO koordinován. Úkoly se týkají zajištění zejména humanitárních a záchranných operací, operací na udržení míru a použití bojových sil

při zvládání krizí - včetně operací na vynucování míru. Kromě těchto civilních i vojenských operací na zvládání krizí zahrnuje EBOP také prvek předcházení konfliktům. [11]

Zlomovou událostí bylo vypracování vlastní bezpečnostní strategie, koncepčního dokumentu zpracovaný týmem pod vedením Javieru Solany. Tento programový dokument pak dne 12. 12. 2003 schválila Evropská rada. Dokument pod názvem „Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie“ je rozdělen do tří kapitol. První kapitola je nazvaná Nové hrozby a nové bezpečnostní prostředí a potvrzuje základní shodu s USA v tom, že terorismus hodnotí jako hrozbu strategické povahy. Za další hrozby uvádí proliferaci ZHN, kterou považuje za nejzávažnější hrozbu mezinárodního míru a bezpečnosti a hrozbu tzv. zhroutených států, jejichž základní příčinou je špatné vládnutí. Druhá kapitola je nazvaná strategické cíle a zabývá se rozšiřováním zóny bezpečnosti kolem Evropy, vyřešením izraelsko-palestinského konfliktu a posílením mezinárodního řádu v rámci stávajícího globalizovaného světa. Zpracováním a schválením vlastní bezpečnostní strategie EU potvrdila své odhodlání skoncovat s tím, že byla považována za velmoc čistě ekonomického, ne však bezpečnostního rozměru. Dala tím najevo své odhodlání vystupovat jako velmoc svého druhu, která klade důraz na globální přístupy k bezpečnosti, a proto svoji bezpečnostní strategii nekoncepčuje jako doktrínu vojenské intervence. EU zde klade velký důraz na preventivní politické a ekonomické působení a na politické řešení regionálních konfliktů. EU se svojí bezpečnostní strategií prezentuje nikoli jako protiváha (třeba k USA), nýbrž jako strategický spojenec, který má stejné priority, ale odlišné způsoby pro její dosahování. [4]

Vztah NATO a EU

Od svého založení v roce 1949 se NATO prezentuje jako sdružení států, jejichž společným zájmem je zachování a obrana jejich svobody cestou politické solidarity a přiměřené vojenské síly. Působí jako fórum pro konzultace a rozhodování o politických a vojenských otázkách bezpečnosti. [3]

Bezpečnostním dokumentem NATO je Strategická koncepce Aliance schválená nejvyššími představiteli států a vlád účastnících se jednání Severoatlantické rady ve Washingtonu D.C. ve dnech 23. a 24. dubna 1999. Tento dokument jasně odráží především vojenské poslání NATO, oproti Bezpečnostní strategii EU, která se zaměřuje hlavně na ekonomické hledisko vlivu hrozeb. [10]

Vzájemný vztah a spolupráce EU a NATO je důležitým prvkem evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. Sféry zájmu Evropské unie a NATO se již několik let překrývají podobně jako většina jejich členské základny. Řada zemí Evropy je současně integrována v obou těchto organizacích: z 27 členů EU je 22 současně členy NATO (není pouze Rakousko, Malta, Finsko, Irsko a Kypr) a naopak z 26 členů NATO je 21 současně členem EU (není pouze Island, Norsko, Turecko, Kanada a USA). Z toho plyne, že celkem 19 států je současně členem

NATO a EU. Jedním z důvodů nejasností v průběhu vývoje vztahů mezi EU a NATO a zdrojem možných sporů jsou poměrně zásadní vojensko-politické změny (zvláště v Evropě), které mají výrazný vliv na vývoj obou organizací v posledních letech, kdy dochází v Evropské unii i v Severoatlantické alianci k poměrně masivnímu přijímání nových členů a v souvislosti s tím nutně dochází i ke změnám v řídicích orgánech. Výrazně se ve vztazích EU-NATO projevuje především přechod EU od pouhé mezinárodní hospodářské organizace k významnému subjektu mezinárodní politiky a bezpečnosti prosazující společná stanoviska a zájmy členských států. Evropská unie se rozšiřuje, pokračuje v procesech integrace a stále více směřuje své aktivity jak do oblasti zahraniční politiky, tak do vojenské oblasti a stává se tak významným aktérem i mimo ekonomickou oblast. Dochází k zásadním změnám ve vývoji bezpečnostní situace ve světě spojené se vznikem nových hrozeb jako je globální terorismus, proliferace ZHN, regionální konflikty spojené s kolapsem států v důsledku špatné vlády a organizovaný zločin. Existuje shoda EU a NATO v oblasti identifikace a hodnocení současných hrozeb i v pohledu na nutnost jejich eliminace. Mnohem menší shoda již však panuje v otázkách, kdy použít vojenskou sílu, proti komu, a za jakých podmínek. EU nepovažuje současné hrozby za hrozby čistě vojenského charakteru, a proto jim podle EU nelze čelit pouze vojenskými prostředky. V boji proti současným hrozbám upřednostňuje EU využívání komplexu jak vojenských tak nevojenských prostředků. Naproti tomu NATO, ve kterém se více projevuje vliv USA, klade v boji proti současným bezpečnostním hrozbám větší důraz na použití síly, tedy vojenských prostředků. Výrazem těchto přístupů jsou bezpečnostní strategie NATO (*Strategická koncepce NATO*) a EU (*Evropská bezpečnostní strategie - Bezpečná Evropa v lepším světě*), které byly v posledních letech přijaty a ve kterých je možno výše uvedené rozdíly jednoznačně identifikovat. [1]

Bezpečnost České republiky

Tradiční vnímání bezpečnosti bylo založeno na vojenských aspektech a bylo spjato s úrovní zabezpečení obrany konkrétního státu, či regionu. V současné době se stále více prosazuje nové, komplexní vnímání bezpečnosti, které zasahuje do všech oblastí společenského života krajiny a jejích obyvatel. Je nevyhnutelné se věnovat nejen vojenské dimenzi bezpečnosti, ale také politické, ekonomické, sociálně-politické, environmentální a v neposlední řadě také i právní dimenzi. Krizové jevy jsou neoddelitelnou součástí vývoje společnosti a všech aktivit člověka. Je potřeba přijímat účinné preventivní opatření, které zabrání vzniku krizových jevů anebo v maximální míře sníží jejich ničivé následky, s důrazem na ochranu lidských životů. [11]

Vstupem České republiky do NATO (12. 3. 1999) a do EU (2004) se podařilo splnit jeden z hlavních cílů české zahraniční politiky, který byl krátce po listopadu 1989 formulován jak „návrat do Evropy“. Vstupem České republiky do

NATO se podařilo naplnit především cíl zajištění kolektivní ochrany relativně malé republiky. Následujícím logickým krokem bylo zapojení České republiky do probíhajícího evropského integračního procesu, který byl charakterizován jako rozšiřování a rostoucí spolupráce států Evropy v rámci EU. Vstupem do EU se Česká republika připojila k demokratickým evropským státům, které se zavázaly spolupracovat v zájmu zachování míru a prosperity. Česká republika vzhledem ke svému geopolitickému postavení opírá svoji bezpečnostní politiku o mezinárodní ukotvení systému kolektivní obrany a bezpečnosti. Pilířem kolektivní obrany je pro ČR NATO, které zůstává základní bezpečnostní organizací v euroatlantickém prostoru. Po vstupu do EU se však ČR aktivně zapojuje i do Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) EU a v jejím rámci do Evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP). Hodnotit proto výhody či nevýhody našeho členství v Evropské unii z hlediska bezpečnosti odděleně bez současného posouzení vlivu našeho členství v NATO je velice problematické. Vazba a vztahy mezi EU a NATO jsou v oblasti bezpečnostní politiky velice úzké a o v mnoha oblastech poměrně složitě provázané. [1]

Změny v globálním bezpečnostním prostředí se přenášejí i do jednotlivých států. Vláda České republiky usnesením ze dne 10. prosince 2003 č. 1254 schválila Bezpečnostní strategii České republiky. Jedná se o strategický dokument na úseku bezpečnosti. Tento dokument je kompatibilní s evropskou bezpečnostní strategií. Vyplyvá z něho, že minimálně ve střednědobém výhledu lze vyloučit možnost masivního vojenského útoku proti našemu území. Bezpečnostní strategie ČR definuje bezpečnostní hrozby a způsoby a prostředky jak těmto hrozbám čelit. Bouřlivý rozvoj techniky přináší řadu zlepšení do našeho každodenního života, zároveň však činí naši společnost zranitelnější. Nejúčinnější odpovědí na hrozby dnešního světa je aktivní přístup k problémům ještě dříve, než se rozvinou, s cílem pokud možno předejít útokům, katastrofám, krizím a konfliktům. [14]

Základní rámec pro formulaci a realizaci Bezpečnostní strategie ČR je dán Ústavou ČR, ústavním zákonem č. 110/1998 Sb. o bezpečnosti ČR v platném znění a dalšími navazujícími zákony. Jeho nedílnou součástí jsou také spojenecké a další mezinárodní závazky vycházející z členství ČR v Organizaci Severoatlantické smlouvy (NATO), Evropské unii (EU), Organizaci spojených národů (OSN) a Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). [2]

Hrozbou strategického významu je především terorismus. Proto i vývoj bezpečnostní situace ve světě se odráží i na vývoji mezinárodních právních nástrojů týkajících se boje proti terorismu. Česká republika přijala dne 11. 2. 2008 dokument Národní akční plán boje proti terorismu: Aktualizované znění pro léta 2007-2009 schválený vládou, který má vytvořit podmínky na důsledné naplnění a implementaci mezinárodních smluv a závazků. Jde o dokument, který sumarizuje existující a připravovaná opatření, jejichž cílem je snížení zranitelnosti území a zájmů České republiky ze strany terorismu. Základní myšlenkou Národního akčního plánu boje proti terorismu je pečlivé vyvažování bezpečnosti

a svobody jedince. Bezpečnostní složky České republiky vnímají jak odpovědnost za ochranu veřejnosti před terorismem, tak nepouštějí ze zřetele otázku ochrany soukromí obyvatel státu. Veškerá protiteroristická opatření, ke kterým je v České republice přistupováno, jsou koncipována s respektem k ochraně základních lidských práv a svobod. [6]

Ochrana obyvatelstva v České republice

Vláda České republiky na svém zasedání dne 25. února 2008 vzala na vědomí vyhodnocení Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015 a schválila novou Koncepci ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020. Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020 je dokument zásadního významu, který zohledňuje přípravu a realizaci opatření k ochraně obyvatelstva v kontextu s existujícími ale také předpokládanými bezpečnostními hrozbami. Koncepce řeší mimo jiné problematiku bezpečné společnosti (úkoly veřejné správy, podnikové sféry a občanů), oblast připravenosti pracovníků veřejné správy, právnických a fyzických osob včetně školní mládeže, základní organizační a technická opatření ochrany obyvatelstva (varování; evakuace; ukrytí; nouzové přežití; ochrana osob před kontaminací; humanitární pomoc; spolupráce s neziskovými organizacemi; monitorování radiační, chemické a biologické situace; informování obyvatelstva) a otázky plánování a řešení opatření k ochraně obyvatelstva pro mimořádné události, nevojenské a vojenské krizové situace, včetně připravenosti sil a prostředků a materiálního a finančního zabezpečení. Z koncepcie vyplývá Harmonogram realizace opatření ochrany obyvatelstva, který obsahuje celkem 18 opatření termínovaných nejdéle do roku 2013 a další čtyři opatření s výhledem do roku 2020. Ochrana obyvatelstva je v rámci koncepcie vymezena jako soubor činností a postupů věcně příslušných orgánů, dalších subjektů i jednotlivých občanů, směřujících k minimalizaci negativních dopadů možných mimořádných událostí a krizových situací nevojenského charakteru (např. živelní pohromy, havárie nebo teroristické útoky) na zdraví a životy lidí a jejich životní podmínky. Je to nesmírně široká oblast zasahující do mnoha oblastí krizové připravenosti obyvatel ČR na mimořádné události. Ústředním správním úřadem ve věcech ochrany obyvatelstva je Ministerstvo vnitra a garantem za přípravu a plnění základních opatření v oblasti ochrany obyvatelstva je Hasičský záchranný sbor ČR. [12]

Česká republika, její role v předsednictví EU, zaměřeno na bezpečnost a civilní ochranu

Role členských států EU na poli v oblasti civilní ochrany a i mimo EU neustále roste. Existuje zde vzájemná spolupráce mezi jednotlivými státy EU, která umožňuje sdílet zdroje a současně maximalizovat využití sil určených pro zvládnutí nouzových a krizových situací. Evropská komise zřídila a řídí monitorovací a informační středisko (služba 24/7), vytvořila a řídí společný komunikační

a informační systém CECIS pro případy mimořádných událostí - systém umožňuje komunikaci a výměnu informací mezi monitorovacím a informačním střediskem a kontaktními místy jednotlivých členských států, vypracovala výcvikový program zaměřený na zlepšení koordinace asistenčního zásahu v oblast civilní ochrany a shromáždila informace o schopnostech členských států udržovat výrobu sér a očkovacích látek nebo jiných zdravotnických prostředků a o zásobách využitelných při zásahu v případě mimořádné události (tyto informace jsou dostupné v informačním systému CECIS). Evropský parlament je jediným přímo voleným orgánem Evropské unie. Parlament hraje aktivní úlohu při tvorbě právních předpisů, které mají dopad na každodenní život občanů Unie. Tématům civilní ochrany se v Evropském parlamentu věnuje zejména výbor Životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin a dočasný výbor Změna klimatu.

Zajištění bezpečnosti občanů EU je po dobu předsednictví problémem, který by měl být na úrovni nejvyššího národního zájmu předsedajícího státu. Evropská unie stojí v roce 2009 před řadou výzev a rozhodnutí. A právě v prvním pololetí 2009 předsedá Česká republika Evropské unii. V době českého předsednictví se bude konstituovat nové vedení a priority strategického spojení Evropské unie - USA a předmětem zvýšené pozornosti budou také postoje dalšího významného partnera - Ruské federace. Tyto okolnosti vyvstávají na pozadí dlouhodobých výzev globálního charakteru, které formují podobu současného vzájemně provázaného světa, ať již se jedná o hrozbu změny klimatu, nové trendy v rozložení hospodářské a politické moci ve světě či vývoj stavu mezinárodní bezpečnosti. Aby Evropská unie a její vnitřní a vnější politiky fungovaly efektivně je neméně důležitou otázkou institucionální reforma spojená s osudem ratifikace Lisabonské smlouvy.

V současné době se jako základní předpoklad úspěchu Evropské unie ukazuje její schopnost pružně reagovat na aktuální problémy a plně využívat vlastního hospodářského, kulturního a lidského potenciálu. S tímto vědomím se Česká republika spojila v rámci svého předsednictví symbolickým mottem „Evropa bez bariér“, Evropa otevřená světu, nikoli však bezbranná vůči nelegálním aktivitám a útokům. Toto motto má politický i historický význam. Rok 2009 je rokem významných výročí - dvacátého výročí pádu „železné opony“ a pátého výročí historicky největšího rozšíření Evropské unie - která připomenou úspěšný projekt znovusjednocování Evropy. Pouze totiž ekonomicky silná a soudržná EU bez vnitřních bariér vycházející ze svých hodnot a kořenů bude schopná řešit složité globální problémy a své postavení v dnešním světě. Evropská unie bude nucena pokračovat v boji proti novým bezpečnostním hrozbám, zejména proti šíření jaderných zbraní a jejich nosičů a proti mezinárodnímu terorismu. Stěžejním předpokladem akceschopnosti EU v mezinárodní politice je ukotvení její vlastní bezpečnosti ve strategickém partnerství s NATO a v budování vlastních, k NATO komplementárních obranných schopností. Povaha současných bezpečnostních hrozeb stále více přesahuje do oblasti vnitřní bezpečnosti. Budování prostoru

svobody, bezpečnosti a práva je společným zájmem EU, který se dotýká života všech občanů. V něm bude předsednictví usilovat o další pokrok v schengenské spolupráci, ve společné azylové a migrační politice, v policejní a celní spolupráci a ve spolupráci členských států v civilních a trestních věcech. Česká republika si plně uvědomuje svoji odpovědnost v roli předsednického státu. Ve spolupráci s ostatními členskými státy a za pomoci institucí EU je připravena řešit aktuální a strategické výzvy ve prospěch EU a všech jejích občanů.

Co se týká bezpečnostních otázek a EBOP, tak české předsednictví podpoří rozvoj civilních i vojenských schopností EU tak, aby se každá její angažovanost ve světě vyznačovala odpovídající přidanou hodnotou. V rámci operací EBOP bude předsednictví klást důraz na angažovanost na západním Balkánu, v post-sovětském prostoru či na Blízkém východě. V rovině strategické i v oblasti rozvoje schopností předsednictví podpoří spolupráci mezi EU a NATO a jejich efektivní spolupůsobení v operacích krizového řízení na stejném teritoriu. Vedle toho předsednictví zaměří úsilí na harmonizaci procesů obranného plánování. V rámci vztahů EU - OSN se předsednictví soustředí na provádění společného prohlášení ke spolupráci obou organizací v oblasti předcházení krizí a zvládání konfliktů. Předsednictví bude pokračovat v aktualizaci Evropské bezpečnostní strategie s cílem, aby tato plně reflektovala povahu současných rizik a hrozeb. Podpoří také činnost Evropské obranné agentury, zejména její snahu rozvíjet malé a střední podniky tak, aby nedošlo k utlumení zbrojné výrobní základny na národní a evropské úrovni. Současně bude podporovat procesy, které aktuálně probíhají na půdě EU i OSN a jejichž cílem je nastavení obecně závazných pravidel v oblasti obchodu se zbraněmi. Předsednictví považuje za důležité rozvíjet aktivity EU v rámci odborného vzdělávání, ve kterém se bude orientovat na rozpracování iniciativy směřující k výměnným studijním pobytům mladých důstojníků, inspirované programem Erasmus, a na oblast vyzbrojování. [8]

Také Ministerstvo vnitra - konkrétně generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR je výrazně zapojeno do aktivit předsednictví České republiky v Radě Evropské unie. MV-generální ředitelství HZS ČR jako reprezentant předsednické země EU po dobu šesti měsíců předsedá pracovní skupině pro civilní ochranu (PROCIV), která je vytvořena v Radě Evropské unie. Jejím cílem je zlepšení civilní nouzové připravenosti na národní, evropské a mezinárodní úrovni. K tomu, aby Česká republika efektivně zvládla předsednictví, byla na MV-generálním ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR vytvořena čtrnáctičlenná předsednická skupina, ve které jsou i zástupci HZS krajů. Skupina má za úkol pomáhat předsedovi při řízení činnosti PROCIV a národních akcí během českého předsednictví. V jejím čele stojí generální ředitel HZS ČR genmjr. Ing. Miroslav Štěpán.

Hlavními prioritami českého předsednictví v oblasti civilní ochrany jsou: 1) Zvýšení informovanosti obyvatel EU o problematice civilní ochrany s cílem zvýšit jejich povědomí o možnostech prevence, varování před mimořádnými

událostmi a vhodném chování během mimořádných událostí; 2) Zlepšení práce „Monitorovacího a informačního střediska“ a jeho spolupráce s ostatními mezinárodními organizacemi; 3) Prevence katastrof na úrovni EU; 4) Rozvoj evropské schopnosti boje proti hrozbám CBRN (chemickým, biologickým, radiačním a nukleárním); 5) Schválení a operační nasazení modulů civilní ochrany (moduly by sloužily jako prostředky pro záchranné práce při závažných mimořádných událostech).

České předsednictví EU bude ve spolupráci s Radou EU a Evropskou komisí také pokračovat v přípravách zřízení Varovací informační sítě v oblasti kritické infrastruktury.

Kromě předsednictví v Radě EU bude MV-generální ředitelství HZS ČR plnit i další operativní úkoly. Pokud např. v některé „třetí zemi“ dojde k živelní katastrofě nebo k technologické havárii, tak předsednická země musí na politické úrovni rozhodnout, zda je to záležitost mechanismu civilní ochrany nebo záležitost krizového řízení. Styčným místem pro rozhodování České republiky je operační a informační středisko generálního ředitelství HZS ČR. Zároveň, jako předsednická země, může ČR vyslat svého experta do expertní hodnotící skupiny Monitorovacího a informačního střediska, která bude vysílána do postižené země. Tak se také stalo v případě nedávného poskytnutí pomoci Moldavsku, které bylo citelně postiženo výpadkem dodávek ruského plynu.

Významnou akcí, kterou ČR v rámci svého předsednictví již zaštitovala, bylo vyhlášení Evropského dne 112 - 11. února 2009 v Bruselu. Smyslem akce bylo hlavně zabezpečit větší informovanost obyvatelstva o této tísňové lince. [9]

Zpráva o úloze NATO v bezpečnostní struktuře EU

V únoru 2009 Evropský parlament projednával Zprávu o vztazích EU k NATO z 28. 1. 2009. Protože některé členské země EU nejsou členy seвероatlantické aliance, existují u europoslanců z těchto zemí jisté obavy o příliš úzkém propojení s NATO. Zpráva doporučuje posílení spolupráce v otázkách řešení konfliktů a nabádá oba partnery, aby navzájem nesoutěžili. Autorem zmíněvané zprávy je finský automobilový závodník Ari Vatanen, který byl ve Francii zvolen do Evropského parlamentu. Uvádí zde skutečnost, že NATO je páteří evropské bezpečnosti. Devadesát čtyři procent všech obyvatel EU žije v zemích, které jsou také členy NATO. Evropa by měla posilovat své transatlantické vazby a o bezpečnosti jednat jak s USA, tak i s Kanadou. Je zde konstatováno, že neúčinná bezpečnostní strategie vede ke zbytečnému lidskému utrpení a dále, že schopnost Evropské unie budovat mír závisí na rozvoji správné bezpečnostní strategie nebo politiky, včetně kapacit pro autonomní akci a účinného vztahu a vzájemného doplňování se s NATO. EU a NATO by měly vyvíjet komplexní přístup ke zvládání krizí. Silné a živé euro-atlantické partnerství je nejlepší zárukou bezpečnosti a stability v celé Evropě a zárukou dodržování zásad demokracie, lidských práv, právního státu a řádné správy. Aktualizace evropské

bezpečnostní strategie by mohla poskytnout Unii strategii pro řešení hrozeb 21. století. Souběžně probíhající přezkumy bezpečnostních strategií EU a NATO by se měly vzájemně doplňovat, vzájemně sbližovat a zohledňovat potenciál toho druhého. Evropský parlament uznává zásadní úlohu NATO v bezpečnostní struktuře Evropy a konstatuje, že aliance je i nadále základem kolektivní obrany. Význam EBOP stále roste a napomůže zlepšení schopnosti EU čelit stávajícím bezpečnostním hrozbám 21. století. [15]

Závěr

Bezpečnost je tedy zejména v odpovědnosti národní, ale je i rozsáhle ovlivněna stavem mezinárodní situace. Všeobecným přáním a cílem v podmínkách malých států (jako je např. i Česká republika) je udržení stabilní, rovnovážné, neválečné bezpečnostní reality s co možná nejnižšími náklady.

Na příspěvek byla použita data nasbíraná s přispěním interního grantu Zdravotně sociální fakulty JUDr. Martina Šimáka, Ph.D., zástupce vedoucího Katedry právních oborů, řízení a ekonomiky ZSF JČU, pod názvem „Analýza organizace složek a sil určených pro zvládnutí nouzových a krizových situací v jednotlivých zemích EU“, díky němuž byla spoluřešitelce umožněna studijní stáž v Evropském parlamentu v Bruselu a ve Štrasburku ve dnech 14.-27. 5. 2008.

Literatura:

1. Bezpečnostní a vojenská strategie.
URL:<<http://www.defenceandstrategy.eu/cs/informacni-servis/sbornik-seminarnich-vystoupeni-bezpecnostni-a-vojenska-strategie.html> > [cit. 2009-03-29].
2. Bezpečnostní strategie České republiky.
URL: < <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=18963>> [cit. 2009-03-29].
3. EICHLER, Jan. Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století. 1. vyd. Praha: AVIS, 2006, 303 s. ISBN 80-7278-326-2.
4. Evropská bezpečnostní strategie, Brusel, 12. prosince 2003
5. Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020.
URL:<<http://www.mvcr.cz/hasici/ochrobyv/koncepce/koncepdo13.pdf> > [cit. 2009-03-29].
6. Národní akční plán boje proti terorismu: Aktualizované znění pro léta 2007 - 2009.
URL:<http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=85047> [cit. 2009-03-29].
7. ORT, Alexandr. Bezpečnost Evropy a Česká republika. 1. vyd. Praha: Institut integrace ČR do evropské a světové ekonomiky VŠE Praha, 2005, 216 s. ISBN 80-86419-81-9.
8. Pracovní program českého předsednictví, Evropa bez bariér, 1. ledna - 30. června 2009.

- URL:<<http://www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/programme-and-priorities/program-a-priority-478/>> [cit. 2009-03-29].
9. Priority českého předsednictví EU v oblasti civilní ochrany.
URL:<http://www.pozary.cz/rubriky/extra/priority-ceskeho-predsednictvi-eu-v-oblasti-civilni-ochrany_15882.html> [cit. 2009-03-29].
10. Strategická koncepce Aliance, Washington D. C. 23. a 24. 4. 1999
11. ŠIMÁK, Ladislav. Legislativa krizových situací. 1. vyd. Žilina: FŠI ŽU, 2005, 126s.
URL:<<http://www.fsi.uniza.sk/kkm/publikacie/lks.pdf>> [cit. 2009-03-29].
12. Vláda schválila novou koncepci ochrany obyvatelstva.
URL:<http://www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=87496> [cit. 2009-03-29].
13. Výkladový slovník krizového řízení a obrany státu.
URL:<http://web.mvcr.cz/archiv2008/udalosti/slovník/index_odbor_info.html> [cit. 2009-03-29].
14. Zpráva o stavu zajištění bezpečnostní České republiky v oblasti ochrany před mimořádnými událostmi.
URL:< <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=18963> > [cit. 2009-03-29].
15. Zpráva o úloze NATO v bezpečnostní struktuře EU
URL:<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2009-0033+0+DOC+PDF+V0//CS>> [cit. 2009-03-29].

Kontaktní adresa:

Mgr. Jaroslava Kaňková
Ant. Barcala 26
370 05 České Budějovice
E-mail: jaroslava.kankova@gmail.com

JUDr. Martin Šimák, PhD.
E-mail: msimak@centrum.cz

Príspevok k aplikácii informatizácie prepravy nebezpečných látok

A Contribution to the Application of Informatization on Transport of Dangerous Materials

Imrich KISS, Ondrej JAMNICKÝ, Michal LEŠKO

Súhrn:

Príspevok po stručných charakteristikách platných medzinárodných predpisov prepravy nebezpečných látok, dopravných technológií, integrovaného záchranného systému a vybraných prvkov informačných a komunikačných technológií uvádza náčrt konceptu integrácie informačných systémov prepravy nebezpečných látok, ako komerčných informačných systémov a informačného systému integrovaného záchranného systému. Koncept vlastne aplikuje princípy riadenie zásobovacieho reťazca 4PL, čiže štvorstranného logistického partnerstva v podmienkach prepravy nebezpečných látok.

Kľúčové slová: nebezpečné látky, doprava, preprava, informačné a komunikačné technológie,

Summary:

The contribution presents a proposal of a concept of the integration of information systems of the transport of dangerous materials, being commercial information systems and the information system of integrated rescue system. The contribution also briefly characterises valid international rules of the transport of dangerous materials, transport technologies, the integrated rescue system and selected parts of information and communication technologies. The concept, in fact, applies the principles of sorting of the supplying chain 4PL, being the 4-sided logistic partnership in terms of the transport of dangerous materials.

Key words: dangerous materials, transport, transit, information and communication technologies

Úvod

Nebezpečné látky (ďalej len NL) sa v dnešnom modernom svete stali už prirodzenou súčasťou nášho života. Z NL najmä chemické látky a prípravky, jedy a žieraviny, horľavé kvapaliny, ropné výrobky, náterové hmoty a iné škodliviny majú rôzne vlastnosti, ktoré za určitých podmienok pôsobia nepriaznivo na zdravie človeka. Tieto nebezpečné vlastnosti sú dané fyzikálne chemickými vlastnosťami príslušných látok. V praxi sa často kombinujú a jedna látka, či prípravok môže predstavovať celé spektrum nebezpečia.

Ukazuje sa, že v dôsledku chemizácie všetkých priemyselných odvetví možno

dnes hovoriť o totálnej chemizácii životného prostredia. Nemaľou mierou k tomu prispieva doprava, ako hlavný činiteľ fyzickej prepravy nebezpečných látok v distribučných kanáloch medzi dodávateľmi a odberateľmi. Preto preprava NL musí mať na dopravnom trhu osobitné postavenie.

Pochopiteľne, že preprava NL vzhľadom na svoje špecifiká sa musí v záujme bezpečnosti nielen na národnej, ale aj na medzinárodnej úrovni podrobiť prísny predpisom. Toto sa musí vzťahovať aj na konštrukčné vyhotovenie dopravnej a prepravnej techniky, spôsobu aplikácie dopravnej technológie, organizácie a riadenia prepravných procesov i na súčinnosť záchranných zložiek, ktoré by mali zasahovať v prípade výskytu mimoriadnych udalostí.

Mimoriadny význam bezpečnosti prepravy NL sa pripisuje informačným systémom, ktoré prepravu organizujú, riadia a kontrolujú. Funkcia informačných systémov je veľmi rozsiahla a komplikovaná, lebo musia zohľadniť všetky právne predpisy, rôznorodosť technických a technologických podmienok, organizačných štruktúr, metód riadenia a kontroly a i. Za rozhodujúci prvok bezpečnosti prepravy NL sa považuje kontinuálne sledovanie pohybu zásielky medzi dodávateľom a odberateľom. Nemaľé problémy spoľahlivého toku informácii spôsobuje aj nekompatibilita informačných systémov pri zabezpečení súčinnosti záchranných zložiek v prípade výskytu mimoriadnych udalostí pri manipulácii a preprave NL.

Systémové usporiadanie kompatibilného systému organizácie a riadenia prepravy NL možno očakávať od analýzy a kritického zhodnotenia súčasného stavu a vývojových trendov a tendencií informačných systémov jednotlivých dopravných technológií, analýzy a kritického zhodnotenie aplikačných možností súčasných technických prvkov informačných a komunikačných technológií. Závery tejto rozsiahlej analytickej práce vytvoria platformu pre riešenie integrovaného informačného systému na báze moderných informačných a komunikačných technológií. Systémové usporiadanie treba orientovať na aplikáciu princípov decentralného modulárneho riešenia systémov organizácie a riadenia zložitých komerčných vzťahov, teda aj dopravy vrátane integrácie modulárneho systému s kompatibilným systémom organizácie a riadenia zainteresovaných zložiek záchranného zboru.

1 Charakteristiky súčasného stavu

1.1 Základné právne predpisy

Na základe skúseností krízových stavov v doprave, ktoré vzniknú v dôsledku podnetov vo vnútri dopravného systému sú spôsobené dopravnými nehodami konštrukčnými poruchami, technologickými haváriami a zlyhaním informačných systémov. Základnými zdrojmi týchto krízových situácií môžu byť ľudia, dopravný prostriedok, dopravná cesta, dopravná technológia a dopravná informácia. Nositeľmi rizík sú tak priami účastníci prepravného procesu (odosielateľ, dopravca a prijímateľ), ako aj nepriami účastníci, ktorí vykonávajú doplnkové služby (balič, plnič, nakladač, prevádzkovateľ cisternového dopravného

alebo prepravného prostriedku, prevádzkovateľ dopravnej infraštruktúry a i.) bez ktorých by prepravný proces nemohol byť realizovaný.

Vzhľadom k tomu, že vymenovaní účastníci prichádzajú do styku s nebezpečnými látkami, ktoré pre svoju jedovatosť, horľavosť, výbušnosť, samozápalnosť, infekčnosť, rádioaktívnosť alebo inú agresívnu vlastnosť sú hrozbou pre zdravie a život osôb, zvierat, vegetáciu alebo iné zložky životného prostredia, môžu prepravné procesy realizovať iba podľa jednotných právnych predpisov. Súbor predpisov je kodifikovaný v európskych dohodách o medzinárodnej železničnej (RID - International Rule for Transport of Dangerous Substances by Railway) a cestnej prepravy nebezpečných vecí (ADR - European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road). V oblasti vodnej dopravy je v platnosti Dohoda o podmienkach prepravy nebezpečných tovarov vnútrozemskou vodnou dopravou (ADN - European Agreement Concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways). Dohody vytvorili aj legislatívny rámec pre rozvoj prepravy NL technológiami kombinovanej dopravy.

Z hľadiska účinku škodlivých látok na ľudský organizmus a životné prostredie a v súlade s medzinárodným dohovorom o preprave NL ADR, RID a ADN sa NL delia do deviatich tried nebezpečnosti. Jednotlivé triedy popisujú primárne nebezpečenstvo látok a predmetov na základe ich fyzikálnych a chemických vlastností. NL a predmety v nich neuvedené a predmety nespádajúce pod niektoré z hromadných pomenovaní sa nepovažujú za NL a predmety a sú pripustené k preprave bez zvláštnych podmienok.

Jedným z najčastejšie používaných systémov pre rýchlu identifikáciu NL je tzv. UN - kód, ktorý označuje druh NL. Súbor kódov vydala Organizácia spojených národov (UN). Podľa medzinárodných predpisov ADR, RID a ADN je UN - kód súčasťou tzv. identifikačnej výstražnej tabuľky nebezpečných vecí. Táto tabuľka musí byť umiestnená na prednej, zadnej alebo bočnej časti prepravného prostriedku, a to podľa jednotlivých ustanovení o označení prepravných prostriedkov v zmysle uvedených predpisov. Okrem kódu sa uvádza ďalším číselným respekt. alfanumerickým znakom trieda nebezpečnosti kódovanej NL.

Určené triedy nebezpečnosti v podstate ukazujú na základné, resp. prevládajúce nebezpečenstvo. V jednotlivých triedach sú potom NL a predmety na základe svojich špecifických rizikových vlastností a z nich vyplývajúceho dodatkového nebezpečia (silná alebo slabá žieravosť, nízky bod vzplanutia, hlboko schladený skvapalnený plyn a pod.) členené a vymenované v príslušných čísliciach vymenovania nebezpečných látok a predmetov a v týchto príslušných čísliciach ďalej zaradené podľa stupňa nebezpečia (napr. jedovatosti, žieravosti) pod písmená.

1.2 Stav v oblasti železničnej prepravy

Prax ukazuje, že v rámci železničnej prepravy NL problémom je nedostatočná

ochrana počas samotnej prepravy, nedostatočná informovanosť o čase prepravy, priebehu a o miestach mimoriadneho zastavenia a pod. Liberalizácia železničnej dopravy otvorila voľným vstupom na železničnú cestu novým podnikateľským subjektom rad problémov, ktoré treba zjednotiť so súčasným a s vyvíjajúcim sa systémom riadenia prepravy.

Určite zlepšenie nastalo po implementácii celosieťového informačného a riadiaceho systému nákladnej dopravy IRIS - N, ktorý evidoval v on - line režime všetky dopravné a prepravné stavy súvisiace s prepravou zásielok. Jeho nadstavbový projekt PIS integrovaný so systémom SAP /R3 vytvoril podmienky aj pre aplikáciu elektronickej výmeny informácií (EDI - Electronic Data Interchange), ako prvého reprezentanta modernej informačnej a komunikačnej technológie, ktorá môže využívať globálnu internetovú sieť.

Podľa správ z médií vyplýva, že ŽSR sú prvým prevádzkovateľom železníc vo východnej Európe, ktorý začal s výstavbou digitálneho železničného komunikačného systému zaručujúceho interoperabilitu so stredoeurópskymi a východoeurópskymi železnicami. Technológiou GSM-R (Global System for Mobile Communications - Railways) v prvej fáze v medzinárodnom IV.

GSM-R je digitálna vlaková rádiová technológia predstavuje základ hlasovej komunikácie a prenosu dát ako aj použitie systému ETCS (Electronic Train Control System). Bola vyvinutá v rámci projektu MORANE, ktorý je koordinovaný EÚ. Cieľom je vytvoriť v Európe jednotný digitálny rádiový systém neobmedzovaný hranicami. Mimoriadna pozornosť sa venuje bezpečnosti. Pri použití technológie GSM-R je okrem iného zaručené aj cezhraničné tiesňové volanie, ktorá môže pri zabezpečiť operatívnejší zásah pri mimoriadnych udalostiach.

Základné služby, poskytované systémom GSM-R tvoria štandardy pre verejné siete. Na rozdiel od verejných sietí, kde sú pre všetkých účastníkov poskytované služby tie isté priority, systém GSM-R je založený na dopredu definovaných prioritách jednotlivých skupín užívateľov. Pri plánovaní siete GSM-R je kladený ďaleko väčší dôraz na dostupnosť, kvalitu a bezpečnosť spojení.

1.3 Stav v oblasti cestnej prepravy

V súčasnosti sa využíva celá škála tzv. dopravnej telematiky, čiže všetky prostriedky informatiky a telekomunikačnej techniky, ktoré slúžia k plánovaniu, riadeniu a kontrole dopravných procesov. V dopravnej telematike ide predovšetkým o prenos dopravných informácií medzi dopravnou sieťou a dopravným prostriedkom, resp. jeho osádkou, prípadne dispečerským strediskom. Prenos informácií umožňuje optimálne plánovať a kontrolovať pohyb dopravných prostriedkov na dopravných cestách. Tým sa zvyšuje kapacita dopravy, bezpečnosť prevádzky a sa znižujú nežiaduce účinky na životné prostredie.

Najznámejším je navigačný systém GPS s mobilnými telefónmi GSM spájajúci systém Atlas europe, ktorý umožňuje získavať informácie o polohe a pohybe

vozidla, vrátane ďalších informácií o stave vozidla. Operátori systému môžu posilať svoje požiadavky vybranému vozidlu.

Iným systémom určeným k sledovaniu, efektívnemu riadeniu a optimalizácii prevádzky vozidiel v reálnom čase a následnému využitiu informácií pri logistických operáciách je systém LUPUS, ktorý využíva najmodernejšie dostupné technológie navigácie, dátovej a hlasovej komunikácie (GPS, GSM, ORGCOMM).

1.4 Stav v oblasti integrovaného záchranného systému

V integrovanom záchrannom systéme pôsobia základné záchranné zložky, medzi ktoré patria Hasičský a záchranný zbor, poskytovatelia záchrannej zdravotnej služby, kontrolné chemické laboratória civilnej ochrany, Horská záchranná služba a Banská záchranná služba. Osobitné postavenie má v rámci integrovaného záchranného systému majú útvary Policajného zboru, ktoré sa podieľajú na poskytovaní bezodkladnej pomoci v tiesni v rozsahu úloh Policajného zboru.

Základom organizačnej infraštruktúry integrovaného záchranného systému sú koordinačné strediská integrovaného záchranného systému zriadené na obvodných úradoch v sídle kraja. Ich prioritnou úlohou je koordinácia činností účastníkov integrovaného záchranného systému pri poskytovaní pomoci v tiesni. Na ten účel je na koordinačných strediskách integrovaného záchranného systému zriadené jednotné európske číslo tiesňového volania „112“.

Činnosť koordinačných stredísk integrovaného záchranného systému personálne zabezpečujú operátori - zástupcovia Hasičského a záchranného zboru, záchrannej zdravotnej služby a zamestnanci obvodného úradu v sídle kraja.

Vybavenie technickými prostriedkami na zabezpečenie hlasového a dátového prenosu informácií je u základných záchranných zložiek integrovaného záchranného systému veľmi rôznorodé, vzájomne nekompatibilné a u väčšiny operačných stredísk tiesňového volania (ďalej len „operačné stredisko“) zastarané. Ich súčasné vybavenie umožňuje príjem na príslušné číslo tiesňového volania, jeho vyhodnotenie a zaznamenanie. Prenos informácií medzi základnými záchrannými zložkami a koordinačným strediskom v podobe dát je v súčasnej dobe u väčšiny operačných stredísk výrazne obmedzený.

Na účely prenosu informácií je prioritne využívaná integrovaná digitálna telekomunikačná sieť ministerstva a verejná telefónna sieť najmä prostredníctvom liniek ISDN, alebo analógových telefónnych liniek. Prenos dátových súborov medzi základnými záchrannými zložkami prostredníctvom využitia prenosových kapacít uvedených telekomunikačných prostriedkov je možný len v minimálnom rozsahu. Na prenos dát je u Policajného zboru využívaná dátová VAN sieť MV NET.

V oblasti rádiového spojenia sú v súčasnej dobe využívané rádiové siete základných záchranných zložiek v určených frekvenčných pásmach u Hasičského a záchranného zboru, u Policajného zboru a u záchrannej zdravotnej služby. Pre

potreby základných záchranných zložiek integrovaného záchranného systému sa buduje aj rádiová digitálna sieť, ktorá pokryje rádiovým signálom celé územie Slovenskej republiky.

2 Informačný systém a informačné a komunikačné technológie

Súčasný informačný systém využíva informačné a komunikačné technológie, ktoré sú charakterizované integrovanými metódami, postupmi a spôsobom zberu, uchovania, spracovania, overovania, vyhodnocovania, selekcie, distribúcie a včasného doručenia potrebných informácií užívateľom v počítačových sieťach vo vyžadovanej forme a kvalite. Z hľadiska praktickej realizácie sa IS chápe ako systém riadenia a technológie zberu, prenosu, uchovávaného, spracovania a distribúcie dokumentov, informácií a informačných služieb.

Účastníci prepravného procesu riešia zložitú viackriteriálnu úlohu. Jej výsledok musí garantovať vysokú kvalitu obsluhy trhu, ktorá sa prejaví dochvilnosťou a celistvosťou dodávky. Do riešenia vstupujú informácie obchodného charakteru, ktoré tvoria predmet dodávateľsko-odberateľskej zmluvy. Najdôležitejšie sú informácie, na základe ktorých možno stanoviť kompletnú dopravnú technológiu pre stanovený distribučný kanál. Ide tu najmä o informácie špecifikujúce druh a množstvo prepravovanej látky, miesto dodávateľa a odberateľa a termín dodávky. Na základe procesných máp musia byť jednoznačne stanovené postupy a väzby všetkých činností, ktoré vstupujú do realizácie plánovaného prepravného reťazca. Špecifikuje sa vlastne súbor technických, technologických, organizačných, riadiacich a kontrolných činností a ich harmonizácia so stanovenými kompetenciami a zodpovednosťami.

2.1 Elektronická výmena dát EDI

EDI (Electronic Data Interchange) je elektronická výmena štruktúrovaných štandardných správ medzi minimálne dvomi nezávislými subjektmi. V systémoch EDI spolu priamo komunikujú počítačové aplikácie alebo informačné systémy obchodných partnerov a môžu automatizovane alebo s minimom ľudských zásahov odovzdávať obchodné dokumenty ako sú napr. faktúry a objednávky podľa potreby. Hlavným cieľom týchto systémov je postupné nahradzovanie papierových dokumentov elektronickými, ktoré majú takú istú právnu váhu ako dokumenty klasické. Sú však ďaleko bezpečnejšie a ich odovzdávanie je efektívnejšie a lacnejšie. EDI sa nasadzuje všade tam, kde sa pravidelne odovzdávajú najmä štandardné doklady.

2.2 Rádiofrekvenčná identifikácia RFID

RFID - Radio Frequency Identification je založená na využití rádiových vln, prostredníctvom ktorých dochádza k prenosu požadovaných údajov. Možno ju taktiež charakterizovať aj ako nový spôsob jednoznačného označovania a automatickej identifikácie tovaru a objektov. Z technického hľadiska ju tvoria tri hlavné komponenty: RFID štítok, snímač a počítač. Štítky aj snímače sú vybavené

anténami, ktoré prijímajú a vysielajú elektromagnetické vlny. RFID štítkov, ktorý je vlastne nositeľom elektronického produktového kódu (EPC - Electronic Product Code) sa umiestňuje na tovar alebo objekt a vysielá rádiový signál. Rádiový signál zachytáva snímač, cez ktorý sa požadované informácie zobrazia v počítači.

Úvahy o implementácii RFID je veľmi dôležité začať analýzou prostredia a následne výberom vhodnej frekvencie. Používať ultrakrátké vlny v priemysle je vo väčšine prípadov nevhodné, pretože spoľahlivé čítanie znemožňuje nie len blízkosť kovu, ale i predmetov obsahujúcich kvapalinu. Výber typu RFID ovplyvňuje i to, aké množstvo dát bude čítať a zapisovať. Veľmi dôležitým krokom je vyskúšanie funkcie riešenia v reálnom prostredí, alebo aspoň v modelovom prostredí.

3 Koncept štvorstranného logistického partnerstva 4PL a preprava NL

V koncepte štvorstranného logistického partnerstva sa v plnej miere uplatňuje komerčné partnerstvo medzi dodávateľom a odberateľom hmotných statkov, realizátorom fyzickej prepravy (to sú aktéri tzv. logistického trojpartnerstva 3PL) a manažérom uvedenej obchodnej transakcie. Úlohou manažéra (štvrtého logistického partnera v systéme 4PL) v tomto komerčnom systéme je uplatniť taký systém riadenia, aby harmonicky nadväzujúce procesy definovaného obchodného prípadu boli načas, kvalitne k plnej spokojnosti zákazníkov splnené.

Skúsenosti ukazujú, že táto požiadavka v súčasnosti môže byť splnená iba za predpokladu zmysluplného využitia informačného systému v ktorom nájdú uplatnenie moderné prvky informačných a komunikačných technológií.

Nakoľko v komerčných systémoch prepravné procesy vysoko prekračujú pomer výrobných procesov oprávnené sa požaduje ich bezpečná realizácia. Táto požiadavka sa ešte výraznejšie prejavuje v tom, že prepravné procesy sa realizujú najmä na verejných komunikáciách, ktoré tvoria bezprostrednú súčasť životného prostredia, ktoré svojou činnosťou ohrozujú. Toto riziko možno účinne znížiť, ak prepravné procesy sú priebežne monitorované, ich úkony a činnosti vyhodnocované a v prípade potreby účinnými zásahmi ohrozenia likvidované. Účinný zásah môže byť vykonaný iba vtedy, ak zásahové zložky (integrovaný záchranný systém) sú zaradené medzi užívateľov systému monitorovania prepravných procesov.

Najväčším nedostatkom súčasného systému identifikácie a evidencie NL pri manipulácii a preprave je obeh informácií na papierových nosičoch. Z tohto dôvodu nie sú potrebné informácie dostupné všetkým zainteresovaným partnerom na bezpečnom prepravnom procese.

4 Záver

4.1 Stav informatizácie prepravy NL z pohľadu bezpečnosti nezodpovedá súčasnej vyspelosti informačných a komunikačných technológií.

4.2 Vo väčšine obchodných prípadov informačný tok sa realizuje na papierových nosičoch. Táto forma neumožňuje príbežné sledovania prepravy, čoho dôvodom je nie len následné zasahovanie do riadenia prepravného procesu, ale najmä neoperatívne zasahovanie v prípade mimoriadnych udalostí.

4.3 Pozitívne výsledky z uplatnenia informačných a komunikačných technológií v cestnej preprave (GPS a GSM) je potrebné uplatniť aj pri aplikáciách v železničnej preprave.

4.4 Pozitívne výsledky z uplatnenia celosieťového informačného a riadiaceho systému nákladnej dopravy IRIS - N treba použiť aj na doriešenie implementácie systému EDI, ako základného predpokladu elektronickej výmeny informácií v rámci predpokladaného systému 4PL

4.5 Aktivitu EU v oblasti implementácie systému GSM-R zaručujúceho interoperabilitu so stredoeurópskymi a východoeurópskymi železnicami je potrebné využiť pre forsírovanie urýchlenia výskumu aplikácie technológie RFID pre identifikáciu a sledovanie prepravy NL

4.6 Koncept 4PL, implementovaný ako systém štvorstranného logistického partnerstva v riadení zásobovacích reťazcov vo výrobných klastroch automotive sa javí ako vhodný model pre vývoj integrovaného systému riadenia prepravy NL. Integrované by tu mali spolupracovať komerčné systémy zainteresované na preprave NL a integrovaný záchranný systém.

Literatúra:

1. FABIAN, B., GÜNTHER, O., and Spiekermann, S.: Security Analysis of the Object Name Service. Proceedings of SecPerU 2005 in conj. with IEEE ICPS 2005 (Santorini, Greece), 71-76.
2. FABIAN B., GÜNTHER O.: Security Challenges of the EPCglobal Network, Humboldt Universität zu Berlin, Institute of Information Systems.
3. BÁTOVÁ, L., KOŠÍK, Š., JURDÍK, J.: Metodické postupy pri likvidácii mimoriadnych udalostí s výskytom nebezpečných látok, Študijná pomôcka pre odbornú prípravu veliteľských funkcií príslušníkov Hasičského a záchranného zboru, Bratislava 2006.
4. BUKOVÁ, B., DVOŘÁKOVÁ, E.: Povinnosti účastníkov prepravy nebezpečného tovaru v železničnej a cestnej doprave z hľadiska bezpečnosti, Železničná doprava a logistika 1/2008, 58-63.
5. BUKOVÁ, B.: Telematika v zasielateľstve, Internetové noviny pre rozvoj logistiky na Slovensku, ISSN 1336-5851.
6. MESÁROŠ, M., KISS, I., MAJERNÍK, L.: Logistika, VŠBM v Košiciach, 2007, ISBN 978-80-89282-17-3.
7. PAĎOUROVÁ, A., MAJERČÁKOVÁ, M.: Možnosti identifikácie pomocou RFID technológie, Pošta, Telekomunikácie a Elektronický obchod, I/2009, 61-65, ISSN 1336-8281.
8. POIRIER, CH., MCCOLLUM, D.: Rfid Strategic Implementation And Roi,

- A Prac-tical Roadmap To Success, J Ross Publishing (United States), 2006, ISBN: 9781932159479 (1932159479).
9. RICK,T.: Rfid 100 Success Secrets - 100 Most Asked Questions, The Missing Radio Frequency Identification Tag, Implementation And Technology Guide, Emereo Pty Ltd (United States), 2008, ISBN 9780980513608 (098051360X),
 10. PRYCLOVÁ, M.: RFID ve výrobě, Automatizace, ročník 50, číslo 2, únor 2007.
 11. ŠULKO, P.: On - line riadenie vlakov osobnej dopravy, Železničná doprava a logistika 3/2006, 9-14.

Kontaktní adresa:

prof. Ing. Imrich Kiss, CSc., Ing. Ondrej Jamnický
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
Email: vsbm@vsbm.sk

Ing. Michal Leško
Závod protipožiarnej ochrany železníc Bratislava

Evropská unie, NATO a moderní etnokonflikt v Kosovu

The European Union, NATO and the Modern Ethnoconflict in Kosovo

Pavel KOPECKÝ

Souhrn:

Západní Balkán je doposud neuralgickým bodem moderní, sjednocující se Evropy, která však - spolu se Severoatlantickou aliancí - k nestabilitě tohoto regionu bohužel opakovaně přispěla. Především v otázce samostatného Kosova, které bylo od Nové Jugoslávie po občanské válce a ozbrojeném zásahu NATO odtrženo. I když formálně nezávislá Priština oslavila rok svého mnoha státy uznaného bytí, je faktem, že stav tohoto regionu není utěšený a představuje významný zdroj mezinárodního napětí.

Klíčová slova: EU, NATO, Balkán, terorismus, nacionalismus, organizovaný zločin.

Summary:

The Western Balkans have constituted a neuralgic point of the modern, uniting Europe that has however - along with the North Atlantic Treaty Organization - repeatedly contributed to the instability of this region. Especially in the issue of independent Kosovo that was separated from the New Yugoslavia after the Civil War and a NATO armed action. Although formal independent Priština has celebrated a year of its existence respected by many countries, it is also true that the state of this region is far from ideal and represents an important source of international tension.

Key words: EU, NATO, the Balkans, terrorism, nacionalism, organised crime.

Bezpečnostní vývoj v Evropě po pádu Železné opony

Letos si připomínáme několik skvělých výročí... Například pět let od vstupu do Evropské unie, k níž jsme se Entropou a demisí vlády zachovali jako punčovaní Švejci. Škoda, že pod tlakem těchto pamětihodností, k nimž přisedá celostní ekonomická krize, si málokdo připomene, jaké jiné události či lépe řetěz dějů mají stejné datum. Například totožné vročení s demokratickým signováním smlouvy o integraci do EU a nedemokratickým podepsáním dezintegrace Československa. Tehdy, roku 1992, začalo nejhorší, bosenské kolo už x-tého krvavého rozpadu v balkánském reaktoru, jehož štěpení dosud bohužel pokračuje. Moderní fragmentaci alias další balkanizaci Balkánu započala Titova smrt v osmdesátém roce a definitivní pád pověstné „obrácené pyramidy“ Jugoslávie

odstartoval konec Východního bloku, třebaže do něj „země jižních Slávů“ nikdy nenáležela.

Rozvolnění středo a východoevropského vlivu Sovětského svazu, jenž se rovněž neřízeně rozpadá na atomy a na dlouhá léta tak zažihá období temna daleko horší zmatků perestrojky, osvobodilo i Západ. Nejrůznější, po konci studené války uvolněné zdroje bylo možné zvýšenou měrou predisponovat ve prospěch mnohaletého sjednocovacího procesu Starého kontinentu. Lze s malou nadsázkou říci, že Brusel využil přechýlení geopolitického kyvadla i počal přebírat ambice Moskvy. Včetně parole „dohnat a předejít“ Spojené státy americké.

Jakýmsi středoevropským předstupněm našeho začlenění do Společenství byl vstup České republiky, Polska a Maďarska do NATO. Do Organizace severoatlantické smlouvy čili Aliance, které se u nás ještě relativně nedávno říkalo výhradně Severoatlantický pakt. Nyní je toto sousloví tabu. Kdo nechce nést stigma pohrobka tzv. totality, vyhýbá se mu. Přátelsky jmenovaná Varšavská smlouva si tudíž s Aliancí prohodila pozici na mentálních mapách. Přepólování mívá občas velmi kuriózní, ale bohužel očekávatelnou podobu - Varšavský pakt. Když jsme přestupovali ze zrušené vojenskopolitické organizace do instituce přeživší studenou konfrontaci, byli jsme přímo bombardováni frázemi, jak si musíme zasloužit své přijetí. Úmyslně se zapomínalo na prostý fakt dávného členství nedemokratického Turecka a na skutečnost, že z bezpečnostního hlediska znamenala naše inkorporace zvýšenou ochranu některých významných členů NATO i EU.

Osudové devítky NATO a Balkánu

Letos, jak všeobecně známo, slavíme 60. výročí vzniku Aliance a 10 let od našeho začlenění. Data 1949 a 1999 jsou slibná, takže když k nim přidáme události „sametového“ roku 1989, skoro bychom mohli slavit osudové devítky. Tyto by ale mohly hrát daleko silnější, z gruntu jinou roli v reálu shora zmíněného Balkánu, který byl kratičce po českém příchodu do *Severoatlantického paktu* zavalen inteligentními pumami. Orwellovský obrat „humanitární bombardování“, jenž absurdně a dramaticky vynalezl náš přední lidumil Havel, postihoval svým způsobem velmi přesně zlovolné děje, jaké Srbsku bezesporu přinesly nejednu vzpomínku na bitvu Kosova pole L. P. 1389. Velikou porážku spojených srbských knížat od tureckého nebezpečí, výbojného islámu, jež se křesťanům podařilo zastavit teprve udatnou obranou Vídne proti armádě sultána Sulejmana. Šesti set let od tragédie zneužil k oživení spících šovinistických nálad Slobodan Milošević, ryze formální národovec i socialista a znalec Spojených států, když před davy na Kosovu prohlásil: „Nikdo vás nesmí bít“. Oblíbený postkomunistický politik strašlivě zneužil vzednutí vášní k vojnám a machinacím.

O desetiletí později již Kosovo patřilo „samo sobě“ neboli kriminálním strukturám, jejichž napojení na mezinárodní politický extremismus nepatřilo právě

k hypotetickým. Usnadněním ustavení tohoto nejmladšího státu Evropy si na sebe sjednocující se Starý kontinent pomohl uplést bič. Proč? Západní Balkán nepřestal být ohniskem napětí, „sudem prachu“; záviděníhodné zázemí získal obchod lidmi, zbraněmi a omamnými jedy. V historii balkanizace navíc prakticky nedocházelo k trvalé reintegraci kdysi jednotných státností. Tudíž se nabízí pochybnost, zda také ze společné evropské pokladny nevydržujeme velmi neefektivní „výzkumnou laboratoř“ Evropské unie, která se - sarkasticky řečeno - mnohým jeví též jako svým způsobem droga...

K „neodvislosti“ Kosova

Cesty Kosova k nezávislosti byly vskutku dlouhé a trnité. Není smyslem tohoto příspěvku postihnout spletitosti, odbočky a „boží muka“; rozsah dějů předcházejících dotvoření smutné „emancipace“ nadto příliš neodpovídá vymezenému prostoru. Pozornost proto věnujme několika méně známým, avšak křiklavým bodům ze soudobých dějin regionu, momentům předcházejícím klíčovému letopočtu 1999, kdy se fakticky osamostatňuje kraj, jež srbská národní mytologie hodnotí jako kolébku svého lidu. Připomeňme si třeba, že při drolení Jugoslávie nehrála „Priština a okolí“ z pohledu mezinárodního společenství žádnou významnější úlohu. Ještě počátkem 90. let dvacátého století - které už lze politicky počítat do věku následujícího - nenacházeli (post)jugoslávští Albánci, vedení umírněným intelektuálem Ibrahimem Rugovou, širšího uznání a Kosovo náleželo do „četné rodiny“ vnitřních problémů Srbska. Situace násilného odtržení, proces odporující mezinárodním právním směrnicím, vyznívá o to absurdněji pod úhlem uznání Svazové republiky Jugoslávie následkem uzavření daytonských mírových úmluv. Nedělitelnost území zbytkové, tzv. Nové Jugoslávie byla tudíž garantována ještě roku 1995!

Jedině snad nechutí k miloševičovskému režimu a potřebou vlivu ve strategickém prostředí se dá přesvědčivě vysvětlit ona zmatená a analyticky hned nezjevná „pokračovací“ etapa moderních balkánských válek. Za pár let, do ztráty skutečné bělehradské kontroly nad provincií, se stalo mnohé. Teroristická organizace UČK, zahájivší obratem (r. 1996) své podvratné akce, získala status prozápadní, národněosvobozené organizace. Její špičkoví představitelé dostali generální pardon od pronásledování nadstátními policejními složkami, za regulérní partnery je prohlásil(a) nejedna silná persóna svobodného světa a umírnění pragmatiči typu spisovatele Rugovy museli ustoupit do pozadí.

Stoprocenně příznačné pro údobí předcházející občanské válce i útokům sil Aliance, kdy na smíšeném Kosovu dále posilovala třaskavá směs paralelních institucí Albánců, nezaměstnanosti mladých, vzrůstající porodnosti a klesající životní úrovně, jsou dvě situace: první bylo shazování prvních krvavých ataků UČK na bedra extremismu Bělehradu, což se nabízelo samo, neboť ústřední vládě tkvěly na rukou veletoky krve prolité v Chorvatsku a zejména v Bosně, druhou vyzbrojování i výcvik Kosovské osvobozené armády, které nadobře usnad-

nilo zhroucení státních struktur sousední Albánie, a to následkem krachu pyramidových her dva roky po Daytonu.

Český kabinet a uznání státnosti narkomafie

Albánské narkomafie, jejichž rozvoji velmi pomohlo přerušení tradičních balkánských drogových cest během války v Bosně a Hercegovině, jíž se dnes eufemisticky říká „bosenská krize“, slavily nedávno rok od vyhlášení své státnosti. Kraj o velikosti středních Čech drží pevně v rukách veteráni a sympatizanti UČK. Formace založené také na klasickém klanovém příbuzenství, jež svým novosvětským uznáním za solidní organizaci vzdáleně připomíná akceptaci Rudých Khmerů v 70. letech Američany; hlavně když za zvěrstva právě souzení maoisté bojovali proti Vietnamcům... Není samozřejmě žádoucí vytvářet líbivé, leč křečovitě srovnání, nicméně je obtížné zbavit se dojmu paralely, jakou vytváří univerzálně platný výrok pohlavára Třetí říše: „Jen my určujeme, kdo je Žid.“

Dvojčediné Kosovo a Metochije získaly za rok existence uznání desítek států, rozhýbaly separatistická hnutí po celém světě a nepřímou přispěly k vyhlášení pochybné „neodvislosti“ Abcházie a Jižní Osetie. Není to právě špatný výkon nato, že jde stále o nesoběstačný protektorát, zřízením de facto anarchii v nejhorším smyslu. Každý se zde zmocňuje toho, po čem jeho srdce zatouží, bez ohledu na vlastníka a zákony, jež se ostatně na tomto neuralgickém místě překrývají a vzájemně tudíž ruší. Miliardy a miliardy investovaných eur přišly vniveč, neboť výsledky prakticky nevidět.

Nesrbská Priština je jedním z důkazů *raison d'être* NATO a zároveň de facto legitimizací nové vrstvy otázky, jakou si zvýšeně pokládají po skončení bipolarity žurnalisté i politologové: „Na co NATO?“ To se v řadě zemí „měkkého podbříšku Evropy“ (Churchill) dočkalo srovnání s nacionálním socialismem. Svěbytným vysvědčením úrovně jednotné zahraniční a bezpečnostní politiky EU se stala zase skutečnost, že drtivá většina členů uznala neodvislost už druhého albánského národního státu. A to včetně České republiky za výjezdního teplického zasedání vlády Mirka Topolánka, Karla Schwarzenberga a Alexandra Vondry. Hodně medializovaný konflikt mezi etniky vnějším zásahem a následným vyhlášením nezávislosti pochopitelně neskončil, okradený Bělehrad i v tomto ostrouhal. Brusel naopak pohlédl příznivým zrakem na Chorvatsko a Albánii, když je na apríla 2009 v Alianci přivítal. Brzká akceptace Tirany, jíž najisto lahodí prohlášení kosovských představitelů o tom, že znají pouze co znamená jednotná „albánská identita“, není náhodou, protože kdyby přece byla, zrodila by se pod velmi šťastnou hvězdou. Taková svítí také nad etnický rozpolcenou Makedonií (FYROM). V podstatě nad kompletním Balkánem, jelikož hrozba dalšího destabilizujícího zvětrávání někdejší mnohonárodnostní Osmanské říše očividně nepolevuje.

Literatura:

BAAR, V.: Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus? Ostrava 2002.

GIRGLE, P.: Kosovo, Praha 2006.

GLENNY, M.: Balkán 1804-1999. Nacionalismus, válka a velmoci, Praha 2003.

STÝSKALÍKOVÁ, V. - SMEKAL, H. (eds.): Zahraniční a bezpečnostní politika Slovinka, Chorvatska a Rumunska a vývoj bezpečnostní situace v Bosně a Hercegovině.

ŠESTÁK, M. - TEICHMAN, N. - HAVLÍKOVÁ, L. a kol.: Dějiny jihoslovan-
ských zemí, Praha 1998.

Kontaktní adresa:

Mgr. Pavel Kopecký

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Email: pavelkopecky@email.cz

K některým otázkám vnitřní a vnější stability Ukrajiny

To Several Questions of Internal and External Stability of the Ukraine

Jiří KOROSTENSKI

Souhrn:

Požadavky, které klade EU klade na nově přijímané členy je především stabilita nového státního útvaru z hlediska vnitřního i zahraničněpolitického. Ukrajina má v obou oblastech značné problémy. Jejich zdárné řešení podle nás spočívá především nejenom v obnově ukrajinského hospodářství, ale také ve vytváření dlouhodobě funkčních zahraničně politických vztazích s EU a Ruskem. V těchto vztazích by se měla preferovat spolupráce ekonomická, nikoli vojenská.

Klíčová slova: vnitropolitická a zahraničněpolitická stabilita Ukrajiny, vztah s EU a Ruskem, preference spolupráce hospodářské

Summary:

Requirements that are put on newly accessed EU members are connected mainly with their stability, internal as well as foreign political. The Ukraine has got plenty of problems in both. The solution of such problems lies in the successful restoration of Ukrainian economy and in creation of long-lasting functional foreign political relationships with Russia on one hand and with the EU on the other hand. The economical cooperation should be preferred to the military cooperation.

Key words: Internal political and foreign political stability of the Ukraine, relationships with the EU and Russia, preference of economical cooperation

Současný pohled

Jedním z mnoha požadavků, které klade EU klade na nově přijímané státy do svazku Evropské unie, je především stabilita nového útvaru z hlediska stability vnitřní i vnější.

Potenciálně vhodných uchazečů o vstup do svazku evropských států je větší počet, ale jejich motivace bývá různá a zájem rovněž kolísá. Najdeme je nejen ve všech částech evropského kontinentu, ale i mimo něj, např. Island, Švýcarsko, Norsko, Chorvatsko, Černá Hora, Makedonie, Albánie, ale také Turecko (Pána 2007: 6). Na východ od stávající hranice EU je rovněž několik potenciálních adeptů členství. Jsou mezi nimi především Moldávie, Gruzie a Ukrajina. Zvláště poslední stát poutá naši pozornost nejen v souvislosti s nedávnou „plynovou krizí“, ale též z hlediska své velikosti a významu jako významný partner pro Evropu. Z uvedených důvodů je potřeba se o Ukrajinu dlouhodobě zajímat a sledovat její vývoj a proměny.

Po rozpadu SSSR v r. 1991 byla Ukrajina přijata do Společenství nezávislých států (SNS), což mělo za cíl do určité míry eliminovat negativní dopady rozpadu jednotného a centralizovaného státu, jakým SSSR nepochybně byl. V uplynulých 16 letech se střídala období těsnější spolupráce s Ruskem, i když již v r. 1995 byla podepsána Charta postojů vůči USA a o dva roky později v r. 1997 se začaly konat každoroční pravidelné konzultace Ukrajiny a EU. Poslední proběhly 9. září r. 2008 v Paříži ve znamení rozhovorů o nové smlouvě mezi EU a Ukrajinou, která by nahradila stávající smlouvu o spolupráci a partnerství z r. 1998. Přestože ukrajinská strana šla na jednání s dalekosáhlými plány a snahou dosáhnout konkrétních závazků EU ohledně přijetí harmonogramu postupných kroků směřujících k přijetí Ukrajiny do EU, takové ujištění nakonec nedostala.

Situace se nevyvíjí zcela přímočaře. Ve hře je mnoho protichůdných faktorů. Ve snaze o posílení významu regionálního partnerství uzavřelo 7. září 2000 ve Washingtonu několik zemí jihozápadního křídla bývalého SSSR dohodu o spolupráci. Spolek dostal název GUUAM (Gruzie, Ukrajina, Uzbekistán, Arménie, Moldávie) a byla v něm zřetelněji prezentována vedoucí role Ukrajiny v regionu, což ve svých důsledcích vyvolalo napětí v oslabeném SNS. Dne 18. září 2003 se v Jaltě uskutečnila schůzka představitelů SNS, na níž byla uzavřena dohoda o jednotném hospodářském prostoru mezi Ruskou federací, Ukrajinou, Běloruskem a Kazachstánem. Poté proběhly na Ukrajině koncem roku 2004 a počátkem roku 2005 události nazývané médii jako „oranžová“ a „růžová“ revoluce. 25. května 2007 se konal summit prezidentů SNS na Krymu, na němž Ukrajina sice potvrdila své další setrvání ve společenství, ovšem v omezené míře.

Mimo jiné i proto je pro současné politické poměry na Ukrajině typické, že prezident Juščenko má do značné míry omezené manévrovací možnosti a bez příležitostné podpory od premiérky J. Timošenkové nemůže realizovat svůj program přiblížování EU. K navázání těsnějších vazeb s Ukrajinou by mohlo EU posloužit tzv. Východní partnerství, vytvářející se v rámci Evropské politiky sousedství. Spolu s Ukrajinou by do něj měla být zapojena Arménie, Azerbájdžán, Gruzie, Moldávie a za určitých podmínek i Bělorusko. V Praze bude 7. května 2009 u příležitosti svolání summitu EU zahájen projekt východního partnerství, k němuž byly pozvány Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán.

Proto si můžeme klást otázku, zda je již v současné době Ukrajina schopna naplnit kritérium sociální a politické soudržnosti na území celého státního útvaru, který svými parametry - 603 000 km² a 46 milionů obyvatel - často srovnáváme s největšími evropskými zeměmi EU, především pak s Francií.

Historický exkurz

Území, jež dnešní Ukrajina spravuje, mělo v minulosti velmi pestrý vývoj v mnoha ohledech. Pokud nahlédneme do vzdálenější historie, uvidíme, že se na

dnešním ukrajinském území vytvářely velmi různorodé historicko-politické a kulturní vazby.

Z hlediska geografického, které bylo dlouhodobě determinujícím faktorem z pohledu historicko-politických poměrů, lze Ukrajinu rozdělit do 4 velkých oblastí.

První byla oblast přímořského pásu. Na ní lze v našich zeměpisných šířkách pohlížet jako na nejvhodnější pro vytváření lidských sídel. Zde vznikaly ve starověku již od 7. století př. n. l. (v rámci starořecké kolonizační vlny) nejstarší státní útvary na evropském kontinentu. Nejdříve šlo o státy městského typu, jako byla Olbie, Chersonés, Fanagorie a další, později vznikaly dokonce větší státní útvary jako bylo např. Bosporské království na pobřeží Azovského moře a Pontské království, které jej později v oblasti nahradilo (Švankmajer 2008: 15 n.).

Druhá dlouhodobě samostatně se vyvíjející oblast jsou rozsáhlé stepi, které navazují na ukrajinské pobřeží. V nich kočovaly od nejstarších dob kmeny Kimmeriů, Skythů a Sarmatů. Po určitou dobu zde žil i germánský kmen Ostrogótů a později v oblasti vládli Polovci, Pečeněhové. Pro svůj příhodný stepní ráz se tento pruh země ve středověku stal průchozím koridorem do Evropy pro Avary, Maďary a Tatary.

Sever dnešní Ukrajiny je oblastí lesů, v níž se s největší pravděpodobností rozvíjely kultury podobné okruhu lužické a šňůrové keramiky. Ty jsou některými archeology a historiky považovány za zárodky protoslovanského živlu. Jde o oblast, která je ohraničena zhruba na linii Kyjev - Charkov.

A konečně relativně malá část dnešní Ukrajiny na západě území je oddělena vysokým horským valem a dnes tvoří přirozenou překážku izolující území Zakarpatska od ostatní Ukrajiny.

V dalším historickém vývoji se uvedené regionální odlišnosti spíše prohlubovaly. Ani v době největšího rozkvětu a síly Kyjevské Rusi na přelomu 11. a 12. století se nestala jeho integrální součástí stepní zóna na jihu země. Vpád Tatarů ve 13. století tuto dezintegraci ještě prohloubil, poněvadž po rozpadu Zlaté Hordy vznikl na jihu dnešní Ukrajiny státní útvar Krymský chanát, který na dlouhá staletí, fakticky až do r. 1783, fungoval jako prodloužená ruka Turecka i se svébytnou politikou, kulturou - a byl zdrojem napětí pro širokou východoslovanskou oblast. Ostatní území dnešní Ukrajiny bylo rozděleno mezi Litevské velkoknížectví, Polské království a Uherské království. Vznik personální unie mezi Litvou a Polskem r. 1385 vedl ke vzniku obrovského státního útvaru ve východní Evropě. Rzeczpospolita tak téměř až do konce 17. století ovládala podstatnou část dnešní Ukrajiny.

Ke zlomu dochází od poloviny 17. století, kdy se zásadně začalo měnit mocenské rozložení sil ve východní Evropě. Rusko postupně ovládlo rozhodující části ukrajinského území, což bylo potvrzeno při závěrečném dělení Polska v r. 1793 a 1795. Rusku se také podařilo po tvrdých bojích ovládnout území Krymského chanátu r. 1783.

I když tento krok znamenal definitivní konec nadvlády Poláků a Tatarů, přesto ani ruský stát nepřispěl k utváření pojmu ukrajinské národnosti. Jádrové území, v němž se vytvářela ukrajinská národnost, tedy Kyjevsko, Černigovsko, Haličsko, Volyňsko, Podolsko, Zakarpatsko a Bukovina, mělo totiž velmi pevné vazby se státy na západ od svých hranic. Již z 10. století nám zanechal arabský cestovatel Ibn Jakub svědectví o tom, že v Praze je mnoho obchodníků z Ruska, čímž měl na mysli právě lidi z těchto oblastí (Hlaváček - Balakina 2006: 8). O síle a vlivu češtiny na staroukrajínštinu svědčí četné výpůjčky již z období období 14.-15. století, srov. např. J. Andrš (1998: 19 n.). Oficiální státní doktrína samoděržaví se snažila říši unifikovat, přičemž jazyková asimilace, zejména v případě blízkých slovanských národů, probíhala velmi dobře. Jedinou výjimku tvořili Poláci. Svěbytnost kultury a jazyk se udržoval po celou dobu nadvlády carismu v těchto oblastech. Jazyková unifikace probíhala ještě intenzivněji v období Sovětského svazu, poněvadž se začaly prosazovat nové fenomény a aspekty moderních způsobů komunikace. Šlo především o masové rozšíření periodického tisku, kina, rozhlasu a později televize a dalších masmediálních prostředků. Z tohoto důvodu zůstala pro ukrajínštinu vymezena poměrně úzká sféra užití. Šlo především o oblast krásné literatury, folklóru, regionálního tisku a výjimečně byl užíván v některých úředních dokladech (např. rodné listy) v západní části země.

Národnostní poměry. I když se dnes oficiálně uvádí, že obyvatelstvo Ukrajiny je ze 78 % tvořeno Ukrajinci, Rusy ze 17 % a pouze zbytek tvoří Bělorusové, Židé, Moldavané, Poláci, Bulhaři, Maďaři, Češi, Gagauzové, Tataři, Rómové, Uzbekové, Řekové a některé další národnosti, podíl jednotlivých národnostních smýšlení na formování vztahů v ukrajinské společnosti je daleko větší, než ukazuje zdánlivě jednoznačná převaha ukrajinské národnosti v celonárodním měřítku. Nejvíce je podíl ukrajinské národnosti zastoupen na západě, severozápadě a v centru země. Směrem k jihu a východu přibývá podíl Rumunů, Gagauzů, Bulharů, Rómů, Řeků a zejména Rusů. Specifický je v tomto ohledu Krym, kde je i v oficiálních statistikách podíl Rusů vyjádřen 70 %, krymských Tatarů 20 % a podíl Ukrajinců pouhými 10 %. Tento statut Krymu byl formálně vyjádřen v jeho autonomii (Маманчук 2005: 73).

Nicméně i na Krymu, který měl až do roku 1946 oficiálně statut Krymské autonomní sovětské socialistické republiky a byl v r. 1954 předán pod správu Ukrajiny jako Krymská oblast, jsou dodnes citelné národnostní rozpory. Původní středověké osídlení krymských Tatarů bylo v roce 1944 přesídleno za údajnou masovou spolupráci s Němci do středoasijských oblastí. Dominantní národností na Krymu se stali Rusové, kteří v řadě případů obsadili původní tatarské majetky. krymským Tatarům byl po roce 1989 umožněn návrat do své vlasti a následně došlo k rozpadu SSSR. Ještě před rozpadem SSSR 12. února 1991 byl Krym na základě místního referenda prohlášen za Autonomní republiku Krym. Ale až po vzniku samostatné Ukrajiny se naplno projevíly rozpory, které do té doby

doutnaly pod povrchem. Rusové na Krymu se přes noc ocitli v cizím státě a stali se občany druhé kategorie. K tomu se připojili také nevyjasněné vztahy s krymskými Tatary. Síla rozporů byla tak silná, že na počátku 90. let politická reprezentace Krymu, která zastupovala především rusofonní obyvatelstvo, se opakovaně snažila posílit autonomní postavení Krymu až do úplného odtržení od Ukrajiny, což se projevovalo ve snahách o větší nezávislost na Ukrajině, o ekonomickou samosprávu či o zavedení moskevského času. Spor gradoval na počátku 90. let, když 5. května 1992 krymská vláda vyhlásila nezávislou republiku a o den později vlastní ústavu. Do sporu se roku 1995 vložila ukrajinská vláda zrušením krymské ústavy a prezidentského úřadu a zavedením přímé správy ukrajinského prezidenta, která byla zrušena až po zklidnění situace koncem téhož roku. Následující rok vstoupila v platnost nová ústava definující Krym jako součást Ukrajiny. Aktualizována byla po dvou letech, kdy byl ustanoven také současný název - Autonomní republika Krym. Od roku 2000 má Krym také vlastní hymnu. Složitost národnostně-politických poměrů na Ukrajině dokresluje i fakt, že do Autonomní republiky Krym nepatří malá, ale strategicky velmi důležitá enkláva Sevastopolu (cca 800 km²), jež má zvláštní statut a podléhá přímo centrální vládě v Kyjevě. Sevastopol jako nejvýznamnější vojenská základna Sovětského svazu byla při rozdělení SSSR pronajata Rusku. V r. 1997 byla mezi Ruskem a Ukrajinou uzavřena mezistátní smlouva, v níž Rusko uznává hranice Ukrajiny k datu rozpadu SSSR v r. 1991 a Ukrajina pronajímá Rusku území sevastopolské námořní základny na 20 let - do r. 2017 (Bojko - Goněč 1997: 193 n.). Navenek by se tak mohlo zdát, že počátkem nového tisíciletí bude problém Krymu vyřešen, nicméně při příležitosti jakýchkoli otřesů v ukrajinsko-ruských vztazích tyto problémy znovu vystupují na povrch a mohou kdykoli přerůst ve vážnou roztržku, v níž by se Rusko mohlo opřít o nemalou podporu sympatizujícího obyvatelstva Krymu. Ústřední vláda v Kyjevě takové postavení na Krymu nemá. Roku 2008 se pnutí v ukrajinsko-ruských vztazích nejvíce projevilo v gruzínsko-osetském (abchazském) konfliktu, dále se vyhrtilo při plynové krizi na počátku r. 2009 a po případném neprodloužení smlouvy o pronájmu sevastopolského námořního přístavu v r. 2017 může celý problém opět začít gradovat¹.

Jak jsme se již zmínili, je podíl ruského obyvatelstva na Ukrajině v oficiálních statistikách relativně malý, přesto je většina nejdůležitějších celospolečenských rozporů spojována právě s dichotomií národnostních pojmů ukrajinský x ruský. Jak si vysvětlit sílu ruského vlivu? Pro vysvětlení se musíme opět vrátit do historie.

¹ V této souvislosti není bez zajímavosti, že případná delimitace mořských hranic mezi Ruskem a Ukrajinou v Černém moři by mohla za jistých okolností uzavřít plavební dráhu pro průjezd ruských lodí Kerčským průlivem z Azovského moře.

Když Rusko zlomilo turecký vliv na jihu dnešní Ukrajiny a dobylo v r. 1783 Krymský chanát, na uvolněné místo se stěhovali především ruští rolníci z centrálních gubernií. Ti se pak v následujících desetiletích stali národnostně převládajícím živlem na jihu a na východě dnešní Ukrajiny. Rovněž dlouhodobý zájem Ruska o proniknutí na Balkán a posílení role Ruska v celém regionu vedl nejen k posílení vlivu ruské kultury, včetně pravoslavné církve, ale vytvářel na celém Balkáně enklávy ruského vlivu, z nichž mnohé, i když v omezené míře, přetrvaly dodnes². Podobné sympatie k Rusku mají dodnes některé malé národy na jihozápadě Ukrajiny. Nejvýrazněji se projevují Gagauzové, kteří sice ztratili slovanský jazyk, ale vyznávají pravoslaví a jsou stoupenci ruských aktivit dodnes.

Rusové jsou v ukrajinských statistikách zastoupeni poměrně málo, přesto v reálném životě je ruské obyvatelstvo svými politickými postoji a myšlením zapojeno podstatně více, než by se ze statistik zdálo. To se nakonec projevilo i v otevřených politických střetech a na výsledcích voleb, i když nelze tvrdit, že volební výsledek, v němž se nejsilnějším politickým uskupením stala proruská Janukovičova „Strana regionů“, vyjadřuje v ukrajinské společnosti poměr „ukrajinské“ a „ruské“ národnosti. Nepochybně jde o výraz určitého směřování v ukrajinské politice, přičemž tento podíl je vyjádřen více než jednou třetinou hlasů obyvatelstva Ukrajiny.

Nicméně zdaleka největší „příkopy“ z hlediska národní jednoty byly vyhloubeny v historii celkem nedávné, v období těsně před 2. světovou válkou a po ní a jsou spjaty s hnutím ukrajinských nacionalistů, často nepřesně označovaných jako banderovci, kteří se pokoušeli na národnostně smíšeném území realizovat svůj sen o čistě ukrajinském státu a bojovali proti všem. Od r. 1939 proti sovětskému záboru východního Polska, do něhož spadal i Lvov, poté proti polským, židovským a jiným neukrajinským spoluobčanům a nakonec i proti původním spojencům Němcům³ a po skončení 2. světové války opět proti sovětské moci. Ukrutnosti jichž se dopustili na bezbranném civilním obyvatelstvu vlastním, ale i na jiných národnostech, především na Polácích, Židech a jiných, je natolik

² Pozoruhodný byl v tomto směru politický vývoj v Černé Hoře, která ve druhé polovině 18. století několikrát neúspěšně žádala o přijetí do svazku ruského impéria.

³ Vztah ukrajinských nacionalistů k německé okupační moci byl mimořádně komplikovaný. Zpočátku žili z přesvědčení, že Němci jako osvoboditelé od sovětské okupace podpoří vznik jejich „etnický“ čistého ukrajinského státu. Němci ovšem velmi záhy dali najevo, že OUN ani UPA za rovnocenného partnera považovat nebudou a obě organizace přešly fakticky do ilegality. Přestože část jejich vedoucí garnitury byla uvězněna a někteří činitelé dokonce popraveni, německá vojenská správa je v dalším průběhu válečných operací do jisté míry tolerovala, poněvadž OUN a UPA vybudovaly na západní Ukrajině celé soběstačné samosprávné oblasti.

I když Němci ve své ideologii opovrhovali jakýmkoli slovanským etnikem, přesto dovedli využívat nenávist nacionalistů ke všem ostatním etnikům na ukrajinském území, zejména pak vůči Židům, Polákům a dalším. Někteří z Ukrajinců aktivně pracovali jako kolaboranti a konfidenti pro německou správu a vyhledávali skrývající se Židy. Samostatnou kapitolu pak tvoří účast některých Ukrajinců ve dvou divizích SS, srov. např.: R. Overy (2004: 163).

deklasovaly, že jména velitelů Ukrajinské povstalecké armády (UPA) jako vojenského křídla Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) jsou dnes pro mnohé nejen na Ukrajině, ale i v Polsku a v Rusku synonymy bezpráví a násilí, byť touha většiny Ukrajinců po samostatném státě byla vždy jistě pochopitelná. Stepana Banderu, Vladimíra Szczygielského alias Burlaka, Romana Šucheviče nelze považovat za osobnosti, které dnešní Ukrajinu spojují, ale spíše rozdělují.

Demografické aspekty, religiozita a stabilita státního útvaru

Rovněž tendence demografického vývoje obyvatelstva na Ukrajině mohou ledacos napovědět o možných trendech upevňování nebo naopak rozvolňování vazeb mezi centrem a jednotlivými regiony.

Nejvyšší počet obyvatel za celou svou historii měla Ukrajina v r. 1993, tedy krátce po rozpadu SSSR. Tehdy toto číslo dosáhlo počtu více než 52 miliónů. V uvedeném roce pravděpodobně se zpožděním kulminovala „popularita“ Ukrajiny v rámci SSSR jako relativně velmi rozvinutého svazového státu. Ta byla přímo spojena s postavením Ukrajiny v hospodářském systému celého SSSR a potažmo RVHP jako významného producenta výrobků těžkého průmyslu a strojírenství spolu se značným podílem zemědělské produkce.

Nicméně situace se radikálně změnila, SSSR a RVHP se rozpadly a těžký průmysl včetně těžebního se dostal do značného útlumu, z něhož nenalezl cestu dodnes. Od roku 1993 počet obyvatel Ukrajiny neustále klesá, takže podle oficiálních statistických údajů za rok 2007 měla Ukrajina již jen 46,5 mil. obyvatel, přičemž ale průměrná délka života byla vyšší než v Rusku. Pro muže činila 64 a pro ženy 74 let věku.

V několika posledních letech se počet obyvatel Ukrajiny snižuje průměrným ročním tempem 400 000 obyvatel za rok. Hlavní důvodem zůstává výrazný převis mortality nad natalitou; např. v období ledna - října 2006 zemřelo 631 403 a narodilo se pouze 383 384 lidí. Ukrajina má v současnosti nejnižší porodnost v celé Evropě, ale i ta se v celostátním rámci poněkud odlišuje podle regionů. Nejvyšší porodnost v rámci Ukrajiny lze zaznamenat v oblastech Černovické, Ivano-Frankovské, Zakarpatské, Volyňské a Rovenské, což jsou území na západě a ve středu země, a nejnižší data o porodnosti pocházejí z Černigovské, Sumské, Luganské, Doněcké, Charkovské, Čerkaské a Poltavské oblasti. Ty se naopak rozkládají, s výjimkou Rovna, směrem od centra země na východ a mají rovněž vyšší úmrtnost než západní oblasti. Zároveň je celkem zanedbatelný fakt, že právě tato území mají v rámci celé Ukrajiny poněkud výraznější kladné migrační saldo. Nicméně několikatisícové plus živě narozených, konkrétně 6 774 lidí za r. 2007, se zcela vytrácí na pozadí celkového poklesu počtu obyvatel Ukrajiny v důsledku ekonomické migrace.

Neustálý a permanentní úbytek obyvatel nelze spatřovat pouze v neutěšené ekonomické situaci obyvatel spolu s průvodními jevy, jako je alkoholismus, narkomanie apod., ale musí být hledány a spatřovány také v psychice a v kolek-

tivním myšlení lidí, kteří zejména na východě a na jihu země trpí pocity deziluze, ztráty „národní ideje“ a smyslu života, i když právě tyto regiony jsou ve srovnání se západními materiálně lépe zajištěné (<http://www.demographia.ru/articles>).

Relativně nízký průměrný věk obyvatel Ukrajiny má řadu příčin, především pak ekonomicko-sociální, mezi nimiž (kromě snížení úrovně zdravotní péče) lze na předních místech uvádět takové sociálně patologické jevy, jako jsou zvýšené projevy psychických poruch a z nich plynoucí sebevraždy, narkomanie, rozšíření dříve úspěšně kontrolovaných nakažlivých nemocí typu TBC... spolu s alkoholismem. Při průměrné konzumaci 11 litrů čistého alkoholu na hlavu za rok v přímém důsledku této závislosti na Ukrajině každoročně umírá více kolem 5-6 % obyvatel. Pro ČR, která se rovněž potýká s problémy alkoholismu, platí obdobná data při spotřebě zhruba 10 l čistého alkoholu na osobu a rok. Přesto lze zaznamenat určitý rozdíl i v této sféře. Na Ukrajině se na dlouhodobých zdravotních rizicích podílí častější konzumace „náhražek“ alkoholu, kterými mohou být nepotravinné druhy alkoholu, technologicky špatně upravený domácí alkohol a v neposlední řadě i prostředky na čištění a mytí, které obsahují zdraví poškozující přísady. Uvedené okolnosti mohou zapříčinit dlouhodobé zdravotní problémy a invaliditu spíše než konzumace potravinářského alkoholu.

Z hlediska náboženského je složení obyvatelstva velmi pestré. Za věřící sebe sama označuje okolo 60 % obyvatel Ukrajiny, přičemž více nábožensky založen je západ země, zatímco v průmyslových oblastech, zejména na Donbasu, má silnou pozici ateismus. Převládajícím náboženstvím je pravoslavné křesťanství; část pravoslavných se hlásí k Ukrajinské pravoslavné církvi Kyjevského patriarchátu, část uznává Moskevský patriarchát; kromě toho zde působí též Ukrajinská autokefální pravoslavná církev. Na západě země, zejména v Haliči, převládá řeckokatolické vyznání (Ukrajinská řeckokatolická církev), v některých oblastech jsou výraznější menšinou též římská katolíci, kteří celkem tvoří necelé 2 % ukrajinských věřících. Vše vypadá poněkud bizarně, ale největší rozpory jsou právě v největší pravoslavné církvi, a to nejen mezi stoupenci Kyjevského nebo Moskevského patriarchátu, ale také mezi jednotlivými frakcemi řeckokatolické církve na západě země.

Menšinovými náboženstvími, která však obě mají na Ukrajině dlouhou tradici, jsou judaismus a islám. Židovství bylo od středověku rozšířeno po celé Ukrajině; kraj Podolí se v 18. století stal ohniskem chasidského hnutí. V současnosti židovské náboženské nedosáhlo významu a kulturního vlivu, který byl pro něj charakteristický od středověku až do období před druhou světovou válkou. Centrem Islámu na Ukrajině je Krymský poloostrov, jenž byl po staletí osídlen Tatary. Islám vyznává něco přes 1 % obyvatel Ukrajiny.

Ekonomické aspekty ukrajinské stability

K nejrozvinutějším průmyslovým odvětvím na Ukrajině patří tradičně těžký průmysl, doprava a energetika. Regiony jako Donbas, Luganská a Záporožská

oblast patří spolu s městy Charkov, Kyjev, Oděsa a Lvov k nejrozvinutějším. Po rozpadu SSSR celá ekonomika Ukrajiny (a zvláště průmyslová výroba) prošla hlubokým procesem dezindustrializace, aniž by se projevíly, podobně jako v západoevropských zemích, postindustriální vývojové návaznosti.

Obrovský útlum průmyslové výroby (a v návaznosti na něj nezaměstnanost) vedly v polovině 90. let k rozsáhlé ekonomické migraci do zahraničí. Ekonomická migrace byla nejvíce zaměřena do RF a o něco méně do západních zemí. Peněžní převody ekonomických migrantů ze zahraničí do vlasti tak tvořily (a do současnosti tvoří) značnou část HDP Ukrajiny.

Klíčovou pozici při rozvoji nejen průmyslu, ale také celé ekonomiky, má bezpochyby energetika jako taková. I v ní nemá Ukrajina ideální výchozí pozici. Energeticky závislá na fosilních palivech je Ukrajina ze 64 %, zatímco průměr evropských zemí je 51 % a dále klesá ve prospěch obnovitelných zdrojů a jádra (Bojko - Gonč 1997: 193).

Ukrajina nemá dostatek zdrojů ušlechtilých paliv jako je zemní plyn a ropa. V plánech energetického rozvoje Ukrajiny do r. 2030 se pod tlakem těchto souvislostí, zejména pak na pozadí neustálých sporů s Ruskem o cenu ropy a plynu, modifikuje její energetická strategie. Jejími dvěma základními prioritami bude rozvoj jaderné energetiky a moderní využívání uhelných zdrojů. S tím souvisí perspektivní energetický zdroj v podobě důlního metanu z rozsáhlých šachet Donbasu, který je dosud považován za odpadní a jako takový spalován. Dále bude rozvíjena hydroenergetika a kromě těchto rozsáhlých a zásadních změn bude Ukrajina v souladu s celosvětovým trendem sledovat a zavádět úsporné energetické technologie.

Vývojové perspektivy ukrajinského státu

Jaké stěžejní momenty lze tudíž považovat za rozhodující nejen pro udržení stability, ale také pro posílení soudržnosti ukrajinského státu? Rozhodující z nich jsou soustředěny do oblastí, které zahrnovala naše analýza.

Dle našeho názoru bude prvním předpokladem vytvoření nového modelu soužití mezi jednotlivými národy na Ukrajině. Nalezení modu vivendi, v němž by žádný z velkých (Rusové, krymští Tataři, Rumuni) ani menších národů (Řekové, Bulhaři, Židé) neměl pocit druhořadého postavení, bude obtížné, nicméně z hlediska posílení centrální moci rozhodující. S uvedenou otázkou nepochybně souvisí také otázka postavení ruštiny, která do značné míry i na Ukrajině donedávna plnila funkci jazyka mezinárodní komunikace a dodnes ji v tomto prostoru částečně plní. Vzhledem k tomu, že ruštinu užívá ke komunikaci na Ukrajině podstatná část obyvatel všech národností, bylo by lépe, pokud by se její status upravit přirozenou cestou. Jakékoli tlaky na její eliminaci by v budoucnu mohly vést k rozkolísání křehké národnostní soudržnosti.

Nezvykle obtížným úkolem pro udržení a posílení stability ukrajinského státního útvaru bude v blízké budoucnosti řešení nejen značného snížení počtu oby-

vatel Ukrajiny, který má v neoptimálnějším případě do r. 2050 klesnout na pouhých 36 miliónů, resp. 27-28 miliónů obyvatel, ale také udržení a posílení jeho vzdělanostní složky. Ukrajina je totiž evropskou zemí, která má nejnížší přirozený přírůstek obyvatel v celé Evropě vůbec.

Pokud se ukrajinským elitám nepodaří obnovit elementární důvěru v užitečnost a smysluplnost nového státního útvaru, bude zachování jednoty a soudržnosti státního útvaru do budoucna velmi obtížné.

Literatura:

- ANDERŠ, J. 1998: *K česko-ukrajinským jazykovým kontaktům*. Slavia 67. 19-23.
- BOJKO, O. - GONĚC, V. 1997: *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Brno, 267 s.
- БУТЕЙКО, А. 2003: *Внутренняя “Одиссея” внешней политики: евроинтеграция или еврокамуфляж? // Зеркало недели - 6 сентября. 4.*
- HLAVÁČEK, A. - Balakina, T. I. 2006: *Русская культура в историческом контексте (IX - нач. XX вв.)*. Praha, 110 s.
- KAUCKÝ, F. 1965: *Ve znamení trojzubce*. Praha 1965, 165 s.
- КОВТУН Т. В. - ГОЛОВА И. Д. 1989: *Исследование функциональной асимметрии у больных хроническим алкоголизмом // Проблемы нейрокибернетики*. Ростов-н/Д, 218 s.
- МАМАНЧУК, О. І. 2005: *Актуальні проблеми політичної історії України*. Київ, 309 s.
- OVERY, R. 2004: *Rusové ve válce 1941-1945*, Praha - Plzeň 2004, 471 s.
- PÁNA, L. 2007: *The European Union and Consequences of its Enlargement. In Language, culture and society*. Akademie věd Ruské federace, Moskva. 39-44.
- ŠVANKMAJER, M. et al. 2008: *Dějiny Ruska*. Praha, 594 s.
- <http://www.demographia.ru/articles>

Kontaktní adresa:

Mgr. Jiří Korostenski, CSc.
Katedra aplikované jazykovědy
VŠERS, o. p. s.; Žižkova 4/6
370 01 České Budějovice
Email: korostenski@vsers.cz

Společné principy integrované výuky v profesní přípravě Vojenské policie a Policie České republiky

Common principles of integrated teaching in professional training of Military Police and Police of the Czech Republic

Oldřich KUBÁT, Jiří ZLÁMAL

Souhrn:

Článek se zabývá společnými vybranými pedagogickými a didaktickými problémy, spojenými s integrovaným pojetím profesního vzdělávání při přípravě Vojenské policie i Policie České republiky.

V úvodu je popsán rozdíl mezi klasickým předmětovým a inovativním integrovaným pojetím výuky ve vazbě na školní kurikulum. Značný důraz je přitom kladen na propojení formální, neformální a informální edukace jako současného prosazovaného trendu profesní přípravy, kde v integrovaném pojetí jejího výchovně vzdělávacího procesu představují důležitý faktor cíle výuky.

Klíčová slova: integrovaná výuka, cíle výuky, didaktické zásady, didaktická pravidla, didaktické kategorie, modelové zaměstnání, organizační formy vyučovacího procesu, školní kurikulum, učební pomůcky, vyučovací metody

Summary:

The article deals with common representative pedagogical and didactic problems related to the integrated conception of professional education in the training of the Military Police as well as the Police of the Czech Republic.

The introduction deals with the difference between classical teaching of school subjects and the innovative integrated conception of teaching in relation to the school curriculum. The recently promoted trend of professional training lays significant emphasis on the interconnection of formal, non-formal and informal education. Thus, each form of education represents the important factor of the teaching objectives in the integrated conception of the educational process.

Key words: Integrated teaching, teaching objectives, didactic principles, didactic rules, didactic categories, simulation activities, organizational forms of teaching process, school curriculum, teaching aids, teaching methods

Motto:

„V příštím století bude mít nutnost nového sociálního postavení vzdálené komunikace mezi lidmi zásadní vliv na provádění změn v ekonomice, na způsob, jakým budou vytvářeny a získávány vědomosti, a na charakter dostupných povolání i práce, jíž se člověk zabývá.“

Daniel Bell: The social framework of the information society, 1980

Problematika snahy o inovaci a neustálé zvyšování úrovně policejního vzdělávání je nesporně spojena s úsilím o výraznější oboustranné aktivity pedagoga a studujícího ve vzdělávacím procesu a jejich vzájemnou interakci. Je nutno překonat tradiční transmisivní pojetí výuky, kdy jsou studující pasivními příjemci předkládaných informací, a zavést postupně nové, aktivizační metody výuky, které zajistí zvýšení jejich motivace.

Nové způsoby výuky jsou zaměřeny na aktivní tvůrčí činnost žáků, různost organizačních forem a metod výuky, motivaci, zájem a zvýšení odpovědnosti žáků za získávání informací. Zákonitě také dochází ke kvalitativní proměně vztahu pedagog - žák na základě vzájemné spolupráce, objevování a konstruování si vlastního poznání na bázi dosavadních zkušeností a dovedností. Na učitele toto vše klade značné nároky v přístupu k výuce a přípravě na ni a očekává se od něj, že se s naznačenou změnou paradigmatu ztotožní a stane se tak rozhodujícím činitelem při očekávané realizaci kvalitativních změn ve vzdělávání.

Jednou z cest naplnění výše uvedených požadavků a zefektivnění edukačního procesu je i možné využití jeho společných principů v profesní přípravě příslušníků Vojenské policie a Policie České republiky. Vzájemná spolupráce vzdělávacích institucí zákonitě přináší zlepšení výsledků vzdělávání a úsporu nákladů.

Výkon služby Vojenské policie se sice řídí zákonem č. 124/1992 Sb., zatímco výkon služby Policie České republiky zákonem č. 283/1991 Sb., nicméně pokud srovnáme úkoly obou policií uvedené v těchto zákonech zjistíme, že práce obou institucí je postavena na obdobných kompetencích, které se liší pouze místem působení. Pokud tedy vyjdeme z premisy shodnosti nebo podobnosti klíčových kompetencí, logicky dojdeme k závěru, že jejich naplnění je možno zajistit pomocí velmi podobných vzdělávacích programů a tedy i forem a metod pedagogické práce.

Současné trendy výuky jsou zaměřeny na komplexní naplnění cílových kompetencí v kognitivní, psychomotorické a afektivní oblasti, přičemž v profesní přípravě je kladen značný důraz zejména na naplňování cílů v posledních dvou. Efektivním nástrojem pro tento účel se na základě dosavadních praktických zkušeností s rámcovým vzdělávacím programem Základní odborná příprava policistů jeví integrované pojetí výuky.

Sledováním záměrem tohoto příspěvku je inspirovat především pedagogické pracovníky k zamyšlení se nad didaktikou a metodami výuky v integrovaném pojetí i nad náměty, které by mohly přispět ke zkvalitnění vzdělávacího programu obou profesních příprav a výstupní úrovně absolventů.

1 Teoretická východiska

Úvodem je nutno vyjasnit věcný obsah základních pojmů, aby nedocházelo k rozdílnému pochopení deklarovaných myšlenek v další části textu.

Věcný význam termínu integrace obecně znamená „scelení, ucelení, sjedno-

cení.“¹⁾ Jeho frekvence užívání je velmi široká, postupně pronikla do terminologie mnoha vědních oborů jako je lingvistika, biologie, psychologie, matematika, zdomácněla v ekonomice stejně jako v politice.

Budeme se tedy dále zamýšlet nad integrovaným vzděláváním jako typem školní edukace. Vycházíme z premisy, že „škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce školy se mění se změnami společenských potřeb. Je místem socializace žáků, podporující jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravujících je na život osobní, pracovní a občanský.“²⁾

2 Charakteristika předmětového a integrovaného pojetí výuky

Při zkoumání obou typů výuky je třeba obecně vycházet ze školního kurikula (vzdělávacího programu). To znamená z priorit a specifčnosti školy (z konkrétní resortní zakázky) a kurikulární nabídky (povinné, nepovinné, volitelné předměty), z nabídky mimoškolních aktivit, ze způsobu organizace vnitřního školního života a ze způsobů vztahů školy s dalšími vnějšími subjekty. Následně pak je třeba analyzovat předmětová kurikula, která tvoří vždy konkrétní část příslušného vzdělávacího programu.

Poznání a popsání rozdílů mezi předmětovým a integrovaným kurikulem vzdělávacího programu má zásadní význam pro komplexní řešení cílů, obsahu, strategií a metod, způsobů organizace a hodnocení školního vzdělávání.

2.1 Předmětové pojetí školního kurikula

Předmětové pojetí kurikula vychází z výběru věcných okruhů či témat didakticky zpracovaných a upravených do konkrétních učebních osnov a tematických plánů vyučovaných předmětů. Každý učební předmět má přitom v rámci učebního plánu značnou autonomii. Výchovně vzdělávací cíle jsou založeny na zvládnutí stanoveného obsahu a rozsahu učiva, pojmů a definic a na pochopení vzájemných vztahů mezi nimi. Pro učícího se žáka to představuje zvládnout a rekapitulovat větší či menší penzum encyklopedických informací, které získává od učitele prostým přenosem a v hotové podobě. Praktické využití následně spočívá ve schopnosti zvládnout tzv. aplikační postupy užívané v metodologii příslušného vědního oboru. Každý takový aplikační postup se vyznačuje praktikismem, jehož charakteristickým znakem je receptářství a snaha učitelů zlepšovat výsledky učení cestou jakýchsi přímých a striktně implementovaných návodů.

Pedagogická práce učitele v předmětovém pojetí se většinou zužuje na transfer odborných informací předkládaných instruktivním didaktickým způsobem s převahou využívání monologických metod. Podle charakteru učiva doplňuje

¹ KRAUS, J. a kol. *Velký slovník cizích slov*. Verze slovníku 2.0. Praha: LEDA spol. s r. o., 2005.

² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, str. 221. ISBN 80-7178-029-4.

teorii demonstrací standardního aplikačního postupu. Případné zařazování materiálních didaktických prostředků nebo pomůcek plní většinou pouze ilustrační, dokumentační a nebo argumentační funkci. Z toho plyne, že nejde o produkční učení, nýbrž o tradiční výuku s prvky názornosti.

Instruktivní pojetí výuky s převážně pasivní rolí žáka ve formální edukaci, které má v českém školství dlouholetou tradici, neodpovídá ani současným trendům institucionální výchovy a vzdělávání dětí, mládeže a dospělých (andragogika), ani filosofii celostního pojetí (propojování formálního, neformálního a informálního vzdělávání) celoživotního vzdělávání jako přípravy pro život v informační společnosti 21. století jak v EU, tak v českém nebo třeba v americkém školství.

Aplikační povaha didaktik odborných předmětů se projevuje v jejich empirickém charakteru tím, že zjišťuje a rozšiřuje dobré výsledky zkušených učitelů nebo je deklaruje a zevšeobecňuje jako vzory a modely. Úskalí spočívá v tom, že jde o prakticistní postup, který ne vždy respektuje podmínky, v nichž se tzv. „dobrých“ výsledků dosahuje. Kategorie „dobrý výsledek“ je už sama o sobě problematická. Oborové didaktiky navíc dostávají podobu návodů nebo předpisů, jak uplatnit obecné didaktické principy ve výuce. Je třeba si uvědomit, že v tomto pojetí jde pouze o praktickou stránku zaměření činnosti na vyučovací proces, nikoli o integrovanou výuku. Takový přístup má za následek mechanické a strnulé vyučování (herbartismus ve 2. pol. 19. st.).

Podstata metodické erudice učitele je v tom, jak si osvojí plejádu základních vyučovacích postupů. Ty pak podle momentální situace operativně využívá, mění a kombinuje tak, aby vyhovovaly žákovi i učiteli, obsahu vyučování, charakteru a podmínkám výuky a hlavně, aby vedly k dosažení výchovného a vzdělávacího cíle vyučování. V této souvislosti je třeba se zabývat řešením dvou hlavních otázek:

- 1) otázkou vztahu odborného předmětu a vědního oboru, který ho určuje
- 2) otázkou základního učiva, které musí být v každém tématu jasně a jednoznačně stanovené.

„Practicistní přístup se dnes v didaktikách odborných předmětů opouští a nahrazuje ho přístup tvůrčí (vědecký), který má teoretický základ a vědecké zdůvodnění v široce provedeném výzkumu.“³⁾

„Nové pojetí kurikula - především důraz na klíčové kompetence i osvojení postojů a hodnot, posílení integrace výuky a mezipředmětových vztahů, větší míra diferenciací, uplatnění nových témat i zpracovávání vlastního vzdělávacího programu školy značně zvýší nároky na školy i učitele a budou vyžadovat jejich systematickou přípravu a stálou podporu. Budou rozvíjeny mezipředmětové vaz-

³⁾ DRAHOVZAL, J., KILIÁN, O., KOHOUTEK, R. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997, str. 39. ISBN80-85931-35-4.

by a výuka v integrovaných celcích i uplatňovány nové formy výuky, které usnadní vnitřní diferenciaci až individualizaci vzdělávání. Jednou z nich je např. projektová výuka založená na aktivní, samostatné práci žáků, jimž dává příležitost jít v daném tématu do větší hloubky. Značné důsledky bude mít širší uplatnění a zejména pedagogické využívání ICT.“⁴⁾

2.2 Integrované pojetí školního kurikula

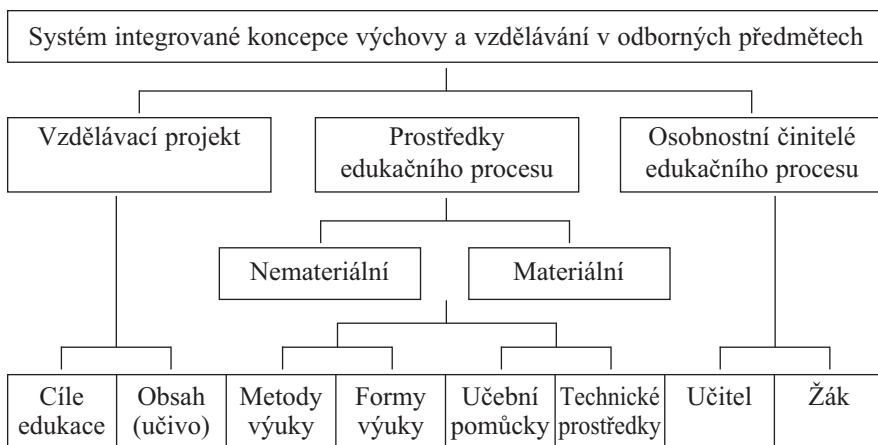
... „prvním účelem jakékoliv činnosti ve vzdělávání, je to, co by nám mělo sloužit v budoucnosti. Vzdělávání by nás pouze nemělo brát někam, mělo by nám později umožnit jít dál jednodušším způsobem.“

Jerome S. Bruner: *The process of education*. 1977

Co je tedy integrovaná výuka a v čem přináší změnu?

„Integrovaná výuka je výukou realizující mezipředmětové vztahy a spojení teoretických činností s praktickými v následujících hlavních formách: 1. integrované předměty nebo kurzy; 2. moduly nebo témata zařazované jako součást více předmětů; 3. projekty spojující poznatky z více předmětů s praktickými zkušenostmi a produktivními činnostmi...“⁵⁾

Proto je pro vedoucí předmětových oddělení a učitele důležité mít neustále na paměti, že integrovaná výuka, má-li splnit svůj účel, vyžaduje změnu tradičních paradigmat výuky. Jde o změnu v systému výchovy a vzdělávání, v komplexním řešení cílů, obsahu, strategií a metod, způsobů organizace a hodnocení školního vzdělávání.

Pramen: Drahovzal, J. a kol. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997, str. 21.

⁴⁾ Bílá kniha, str. 11

⁵⁾ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, str. 87. ISBN 80-7178-029-4.

V integrované koncepci výchovně vzdělávacího procesu profesní přípravy začínajících policistů (jako nakonec v každé lidské činnosti) jsou tím nejdůležitějším cíle. Představují požadovaný stav zkušeností (vědomosti dovednosti, návyky) a vlastností žáka, který reprezentuje změnu (ve vědomí, v chování a v postojích), které má být dosaženo výukou. Jejich ujasnění má význam jednak pro výběr učiva a jeho strukturování, jednak pro řízení procesu výuky, jehož těžiště spočívá v tvůrčí práci učitele i žáka. Učitel při promýšlení přípravy na vyučovací jednotku by si měl dobře uvědomovat a stanovovat cíle poznávací (kognitivní), dovednostní (psychomotorické) a postoje (afektivní), obsahující sociálně komunikativní dovednosti. Zároveň musí dbát na to, aby cíle výuky plnily svou funkci, tzn. že musí být přiměřené, jasné a jednoznačné a také kontrolovatelné.

Propojování formální, neformální a informální edukace jsou propagovaným pedagogickým trendem přípravy pro život. Uvědomění si funkce cíle ovlivňuje rozhodování o volbě soustavy metod a prostředků výuky, které učitel volí a následně implementuje do procesu vzájemné interakce s učiteli se žáky. V učební činnosti žáka cíl přispívá k aktivizaci jeho činnosti jako motivační činitel. V řídicí činnosti učitele jde vždy o stanovení celého systému cílů, a to cíl hlavní a vedlejší a cíl blízký a perspektivní. Cílové zaměření se v řídicí činnosti učitele projevuje následovně:

- cíl vede k jasnému členění hodiny na úseky s dílčími, jasně formulovanými problémy a úkoly,
- cíl vede učitele k výběru faktů, pojmů, důkazů, zobecnění, pokusů, na které se bude v průběhu hodiny klást důraz,
- formulace stěžejních otázek vede žáky k poznávání vztahů významných z hlediska cíle hodiny,
- žáci jsou vedeni k aktivní myšlenkové činnosti, k srovnávání, řešení problémů, k samostatné formulaci vlastních závěrů a hodnocení,
- z hlediska cíle se zdůrazňuje zpětná vazba,
- z hlediska cíle učitel navazuje na probranou látku a zároveň vytváří předpoklady pro látku následující (vytváření poznatkové soustavy),
- k cílové orientaci slouží formulace cíle na počátku vyučovací jednotky i průběžné sledování a zdůraznění splněného cíle na závěr.

Stupeň plnění výchovně vzdělávacích cílů je také rozhodujícím kritériem pro hodnocení úrovně a kvality školy. Jde vlastně o problém komparace výsledků se zamýšlenými cíli.

Integrovaný model v praxi edukačního procesu vzdělávacích programů obou policíí znamená nově definovat status učebních předmětů v rámci učebního plánu z hlediska obsahu, vnitřní struktury a vnějších vazeb jako určitý mezioborový konsenzus, oborově vymezit základní učivo a jeho didaktickou a metodickou interpretaci i validní a reliabilní srovnávací kritéria pro evaluaci výsledků vy-

učování a učení i pro hodnocení vzdělávacího programu z důvodu jeho další optimalizace. Jak se už nyní ukazuje, integrovaná výuka poskytuje prostřednictvím zpětné vazby mnohé podněty pro didaktickou analýzu obsahu učiva.

Dále je třeba permanentně upravovat a specifikovat procesy v oblasti změn edukačního prostředí. Jedná se o fyzikální, ergonomické a především psychosociální parametry, které jsou nezbytným předpokladem pro dosažení očekávaných vzdělávacích výsledků. Jde především o to, aby učitel mohl měnit prostředí a vytvářet podmínky pro aktivní učení s cílem umožnit dosahování vyšších výkonů v kognitivním učení a behaviorálních změn kvality a trvalosti fixace zkušeností žáků. Mimořádnou a trvalou pozornost je přitom třeba věnovat kognitivním, motivačním a regulačním aspektům pedagogické komunikace, vymezení obsahu, sociální role všech zúčastněných subjektů (žák x učitel, pedagogičti pracovníci mezi sebou) a stanovení komunikačních pravidel.

Protože se na výchovně vzdělávacím procesu odborných předmětů účastní řada oborů a disciplín, je třeba postihnout jejich vzájemné integrované vztahy. Vytvoření této nové integrované kvality je podnětem pro metodologický rozvoj a vypracování teorie mezisystémové analýzy jako předpokladu pro integrační řešení oborové didaktiky. Integrace didaktiky odborných předmětů a její diferenciaci od jiných disciplín jsou ve vzájemném vztahu. Z toho plyne, že integrace a diferenciaci jsou součástí každého společenského jevu, tedy i vzdělávání, protože každý jev vypovídá nejen sám o sobě ale také o vztazích k jevům jiným. Podobně každý jev nevypovídá přitom jen svým obsahem, ale vypovídá též o přístupech a postupech, kterých jsme užili, abychom jev zjistili, popsali vyložili, zařadili a fixovali do systému profesních zkušeností. Jelikož tento fakt plně platí i o charakteru a obsahu policejní práce, je tak dostatečně odůvodněna potřeba organizovat a řídit a provádět výuku integrovaně. V přípravě učitelů na integrované zaměstnání (i na vyučovací jednotku) to znamená vystihnout, co lze z vědomostí a dovedností žáků získaných v předmětovém pojetí výuky jednotlivých odborných předmětů stanovit a využít jako společné a v čem je třeba zachovat specifiku i nezastupitelnost.

Integrovaná výuka klade také značné nároky na odborné kompetence učitele, který již nevystačí s odborností daného předmětu, ale vyžaduje od něj multidisciplinární přístup k výuce a skutečné propojení teorie a praxe. Učitel musí udržovat trvalý kontakt s výkonem služby, který mu umožní postihnout a využít pro výuku výhody mezipředmětových vazeb.

Nyní několik poznámek k didaktickým zásadám a metodám integrované výuky odborných předmětů v profesní přípravě policistů. K účinnosti výchovy a vzdělávání významně (z hlediska dosažení stupně cílů vyučování a učení) přispívá dodržování normativních požadavků a didaktických zásad, které v sobě integrují složky výchovy, mají regulativní funkci a jsou principem jednoty, všestrannosti a harmoničnosti rozvoje osobnosti policisty.

Integrovaná výuka se vyznačuje bohatou škálou zvláštností technického

a technologického základu. Těžiště výuky spočívá především v konstruktivním pojetí výuky, v praktických metodách produkčního vyučování a učení, v nichž se nejintenzivněji formují profesní dovednosti a návyky budoucího policisty. To znamená v procesu řízení vyučování implementovat vyučovací metody aktivní součinnosti žáků s učitelem, které vedou jednak k efektivnímu osvojení učiva, jednak ke splnění výchovně vzdělávacích cílů.⁶⁾ K úspěšné realizaci vyučovacích metod slouží materiální didaktické prostředky, k jejich metodickému zvládnutí ve výuce profesní dovednosti učitele. Nesmírně důležité jsou i vnitřní (procesuální) a vnější (organizační) podmínky, v nichž proces učení probíhá. Jelikož se zaměřuji na integrovanou výuku, připomínám některé vyučovací metody v tradiční klasifikaci. Za tradiční se považuje Mojžíškova klasifikace:⁷⁾

- dialogické metody slovního projevu (verbální),
 - metody názorné,
 - metody pracovní,
 - metody aktivizační,
 - metody prověřování a hodnocení.
- Dialogické metody slovního projevu (verbální) spočívají v aktivním zapojení žáků do osvojování učiva prostřednictvím rozhovoru řízeného učitelem. Předpokladem jsou předchozí znalosti a zkušenosti žáků (mezipředmětové vazby, exkurze, odborná praxe ad.). Jejich předností je oboustranná aktivita učitele i žáků a bezprostřední zpětná vazba. Podle náročnosti a funkce dělíme dialog na katechetický, heuristický (sokratovský), diagnostický (kontrolní), examinační (zkušební), závěrečný, komisionální apod. Specifickou formou rozhovoru je беседа. Dialogické metody slovního projevu jsou pro učitele metodicky náročné na správné kladení otázek. V podstatě jsou základem problémového vyučování, kdy těžiště studijní aktivity přechází na žáka.

Pro větší časovou náročnost těchto metod je účelné využívat organizace výuky ve formě vyučovacích jednotek, tedy sdružování hodin podle potřeby.

- Metody názorné umožňují na základě přímého pozorování předváděného předmětu nebo jevu poznávat jeho nejdůležitější vlastnosti. Významně doplňují metody slovní. V moderní pedagogice mají funkci ilustrační a jsou zdrojem nových poznatků. Funkční využití vhodného druhu demonstračního materiálu podporuje proces zobecnění, abstrakce a logického myšlení. Vedle skutečného předmětu nebo modelu předmětu či jeho obrazu nebo schématu účinně napomáhá učitelé didaktická technika. Mezi názorné metody patří pozorování a demonstrace. Demonstrační experiment plní ve výuce funkce motivační, expoziční nebo aplikační.

⁶⁾ SKALOVÁ, J. *Aktivita žáků ve vyučování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

⁷⁾ MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

- V procesu modernizace vyučování odborným předmětům jsou dnes považovány za významné metody pracovní. Práce je jednak zdrojem cenných poznatků, jednak tvoří vlastní obsah vzdělání. Podstatné je, že tyto metody vždy vyžadují zvýšenou aktivitu žáků. Dělíme je na metody laboratorní, které mají ilustrační, aplikační nebo objevnou didaktickou funkci a dílenské práce (v podstatě jakákoli činnost policisty při výkonu služby).

- Aktivizační metody vyžadují zvýšený podíl aktivity každého žáka na průběhu procesu vyučování a učení. Těžiště aktivity přechází téměř zcela na žáka. Nejvýrazněji se to projevuje v problémovém vyučování (je třeba rozlišovat mezi úkolem a problémem), u metod diskusních a inscenačních (následná, skupinová a panelová diskuse, konfrontační a situační metody), v programovaném vyučování a učení (lineární, alternativní lineární a větvený program, algoritmizace či interiorizace výuky) nebo u metod samostatné práce (s odbornou literaturou, při trenážerovém výcviku). Společným znakem aktivizačních metod je překonání tradičního pojetí výuky jako předávání informací.

- Metody prověřování a hodnocení žáků mají značný výchovný význam především svou funkcí řídicí (zpětná vazba pro žáky i pro učitele) a motivační (povzbuzení, podnět k nápravě). Hodnocení je vyučovací metodou a zároveň metodou mravní výchovy. Metody kontroly výsledků studia dělíme na ústní a písemné zkoušky.

Na efektivnost edukačního procesu v odborných předmětech mají důležitý vliv i organizační formy. Organizační formou vyučovacího procesu rozumíme organizační uspořádání podmínek k realizaci obsahu vyučování při uplatňování vyučovacích metod, vhodných materiálních didaktických prostředků při respektování didaktických zásad. Přehled organizačních forem podle uvedených hledisek je následující:

A. Podle způsobu organizace:

- a) výkladová hodina (jednotka),
- b) praktické vyučování,
- c) exkurze,
- d) konzultace ve studiu při zaměstnání,
- e) samostatná práce žáků.

B. Podle zřetele k jednotlivci a kolektivu:

- a) individuální vyučování (každý žák má svého učitele),
- b) individualizované vyučování (každý žák pracuje podle svého programu za řízení celé třídy učitelem),
- c) hromadné vyučování (předpokládá práci učitele s celou třídou),
- d) skupinové vyučování.

C. Podle způsobu plánování výchovně vzdělávacího práce školy.

- a) učební plán vzdělávacího programu,
- b) učební osnovy,

- c) tematický plán,
- d) plán vyučovací jednotky (příprava učitele na vyučovací hodinu).

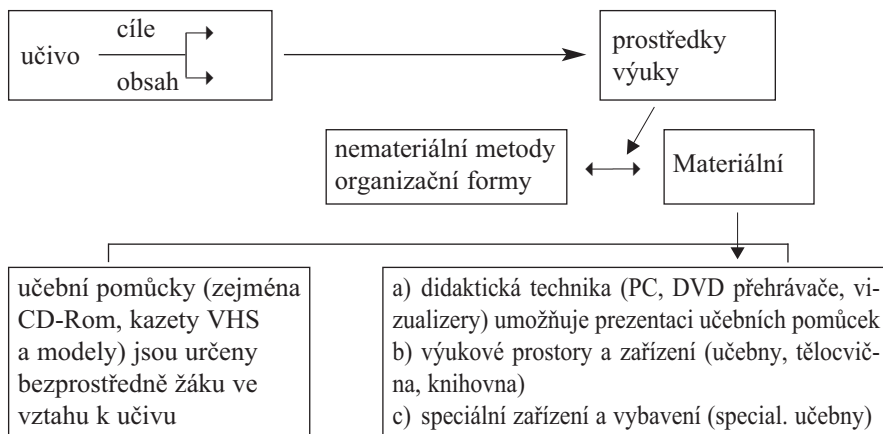
Tvůrčím způsobem využívané materiální technické prostředky a učební pomůcky ve výuce odborných předmětů jsou významnými činiteli při realizaci integračních procesů. Názornost výuky, kterou zprostředkovávají, rozvíjí pozornost a aktivitu žáků. Současný vývoj didaktické techniky směřuje k vytváření komplexního komunikačního systému výuky, který ale vyžaduje změnu technologie v teoretickém i v praktickém vyučování.

Změna pozice učitelů spočívá v přechodu ze zažívaného systému jediného zdroje informací do pozice koučování žáků při respektování jejich individuálních potřeb. Úlohou učitelů v novém systému již není předvést studujícím svoji odbornost, ale řídit proces vzdělávání žáků s cílem dosáhnout co největší efektivity v co nejkratším čase a rozvíjet optimálně jejich analytické, syntetické a aplikační schopnosti. Zvláštní důraz je kladen na kompetence využívání informačních a komunikačních technologií ve vzdělávacím procesu, pro něž je třeba učitele řádně vyškolit.

Učební pomůcky jako nosiče didaktických informací patří svou instrumentální funkcí z hlediska základních pedagogických kategorií za cíl - obsah - metody. Jsou nástrojem řízení výuky:

- které zpřístupňují žáku učivo různými komunikačními cestami,
- jako prameny poznání vedou žáka k aktivnímu osvojování poznatků a pracovních metod adekvátních učivu a jeho využití v praxi,
- jež poskytují žákům prostor k rozvíjení jejich schopností, zájmů a utváření postojů,
- které racionalizují a intenzifikují práci učitele i žáků.

Základní rozdělení prostředků výuky:

V procesu řízení výuky se učební pomůcky uplatňují ve stádiu:

- ☐ prekomunikativním jako podněty a nabídka informací,
- ☐ komunikativním jako zpřístupnění informací o studovaných jevech,
- ☐ postkomunikativním, kde přispívají ke zpracování přijatých informací a při přenosu poznatků do nových situací (jak v činnostech teoretických, tak i praktických).

V procesu řízení výuky lze učební pomůcky racionálně využít v těchto funkcích:

- ☐ jako prostředky motivace a stimulace,
- ☐ jako zdroje informací,
- ☐ jako prostředky systemizace poznatků,
- ☐ jako prostředek k ovládnutí pracovních metod,
- ☐ jako prostředky spojení školy s praxí,
- ☐ jako prostředky umožňující realizovat diferencovaný přístup k žákovi.

Účelná dělba práce mezi učitelem a didaktickou technikou spoří čas a snižuje psychickou zátěž, učitel se může lépe soustředit na obsah a na individuální zvláštnosti žákova učení. Vytváří podmínky pro větší aktivitu žáka a jeho vyšší kognitivní výkon. Dovoluje fixovat a uchovávat podněty pedagogického působení v podobě audiovizuálních vjemů. Didaktická technika mění celkový styl práce učitele jako řídicího činitele, je nástrojem moderní komunikace informací. V samostatné práci žáků se osvědčují tzv. instruktážní soubory, které minimalizují jejich schopnost samostatně studovat a aplikačně zvládat některé praktické činnosti a technologické postupy.

V podmínkách policejních škol integrovaná výuka představuje výukovou technologii holistického pojetí pro vytváření zkušeností a formování myšlení policisty k řešení rozmanitých situací v přímém výkonu policejní služby.

Integrovaná výuka jako technologie vytváří podmínky pro rozvoj tvořivosti (kreativity) žáků a nacházení netradičních přístupů k řešení problémových situací. K tomu napomáhá např. experiment, manipulace nebo pátrání, učení z vlastní iniciativy, cvičení v samostatném myšlení a rozvíjení dovedností. Úkolem učitele je vytvářet takovou atmosféru vyučování, která vyvolává u žáků zvědavost a úsilí učit se.

Učitel žákům nesděluje hotová řešení, ale účastní se spolu s nimi analýzy faktorů, na jejichž podkladě se snaží vybrat optimální řešení synteticky zpracované konkrétní situace. Zatímco v předmětovém pojetí výuky odborných disciplín jde o dosažení porozumění vyloženému obsahu učiva a získání dílčích dovedností a návyků, v integrovaném pojetí jde o to, aby žáci prostřednictvím nalezení optimálního řešení situačního námětu na základě logického zpracování dosahovali nejen věcného porozumění, ale i jeho pochopení a fixace v souvislostech. Takto vedená zaměstnání podporují samostatné myšlení žáků na principech analýzy a syntézy, logiky i abstrakce, vytvářejí návyky profesionálních dovedností policisty. Integrovaná výuka tak umožňuje žákům, aby k řešení didakticky modifi-

kovaných námětů využívali nejen odborných znalostí a zkušeností z předmětové výuky, ale i spontánní a aktivní tvořivost.

Dosavadní zkušenosti evokují některé otázky, nad kterými se bude třeba zamýšlet. Má-li se integrace výuky úspěšně rozvíjet, bude třeba provést zřejmě některá opatření v oblasti organizační. Aby žáci byli schopni uplatnit získané zkušenosti nejen při dílčích a závěrečných zkouškách, ale zejména v přímém výkonu služby, bude zřejmě nutné nadále diferencovat a standardizovat obsah učiva a technologie jeho pedagogického transferu. V současné době je stav takový, že v oblasti organizační bylo zřízeno např. ve Vyšší policejní a Střední policejní škole MV oddělení metodiky a integrace výuky a nový učební předmět - integrovaná praktická výuka. V oblasti obsahu výuky odborných předmětů a kompetencí došlo k uspořádání učiva do tématicky ujednocených bloků na základě úzkých vazeb mezi předmětovými odděleními, s tím, že určitá část výuky na specializovaných odděleních je koncipována jako praktická s prvky integrace. Dosažení syntézy mezi jednotlivými vědomostmi a dovednostmi žáků, je vlastně cílem, ke kterému by měly směřovat integrační snahy v obou výše zmíněných oblastech.

Vztah mezi výukou zajišťovanou předmětovými odděleními a výukou zajišťovanou oddělením metodiky a integrace výuky lze vyjádřit následujícím schématem. Předmětové oddělení učí žáky „co mají teoreticky znát“ a v praktických zaměstnáních, „jak mají teoretické vědomosti aplikovat v konkrétním případě“. Předmětové oddělení metodiky a integrované výuky učí žáky „umět na základě analýzy věcného skutku syntetizovat zkušenosti ze specializované výuky odborných předmětů a správně provést veškeré odborné, taktické, etické i administrativní úkony k vyřešení problému“. Žáci tak v komplexních zaměstnáních se šířeji navozeným a variovaným kontextem uplatňují a současně prokazují úroveň získaných zkušeností a především si fixují vědomí, že práce policistů v přímém výkonu služby není pouhou aplikací pořádkových nebo procesních oprávnění, eventuálně doplněných použitím vhodné obranné techniky, ale jednou z forem sociálního styku a sociální komunikace (verbální i nonverbální), které mají nejen právní aspekty a z nich vyplývající reflexi v životě dotčených osob, ale mohou mít své přesahy do ostatních sfér života společnosti. Takto vytvářené a fixované pozitivní postoje jsou jedním z cílů integrovaného vyučování a učení.

Uplatňování výše uvedeného konceptu je závislé nejen na řídicí a metodické činnosti vedoucích pedagogických oddělení ve vztahu ke svým podřízeným, ale zejména na ztotožnění se každého učitele s výchovnými a vzdělávacími cíli integrované koncepce výuky.

Integrovaný přístup vychází z obecné filosofie, že každá situace, do které policista vstupuje při výkonu služby je konfliktní nebo potenciaálně konfliktní. Konflikty mohou mít rozmanitý předmět a podle charakteru interpersonální nebo intrapersonální formu.⁸⁾ Z hlediska taktiky policejní činnosti bývají situace vzni-

⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. str. 25

kající při služebním zákroku diferencovány na situace konfliktní a situace s fyzickým násilím, které se prezentují jednak přímým fyzickým střetnutím, jednak mohou mít formu střetného boje, přepadu ze zálohy nebo situačního přepadu.⁹⁾ ¹⁰⁾ Policista se v takové situaci musí, kromě činnosti směřující ke splnění cíle služebního zákroku, zaměřit na úkony:

- k předcházení vzniku konfliktu,
- k zabránění jeho eskalace,
- k zaznamenávání a reagování na podněty aktéra (ů),
- k vytváření podmínek pro použití donucovacích prostředků a zbraně, pokud by to situace vyžadovala.

Didaktické využití odborného problému v integrované výuce dává učiteli možnost využít následujících kroků:

- metodou řízené diskuse, která slouží zároveň k aktivizaci a motivaci žáků rozebrat sociální kontext věcného problému,
- metodou problémového rozhovoru analyzovat hlavní a vedlejší hlediska věcného problému,
- využitím inscenační hry demonstrovat způsoby možného řešení policejním orgánem,
- diskusní metodou odůvodnit zvolené postupy řešení a formulovat didaktický výstup.

Inovaci proti dřívějšímu pojetí tzv. modelových zaměstnání lze spatřovat v tom, že zařazení diskuse o sociálním kontextu věcného problému vede k vytváření postojů u žáků. Analýza situace zase umožňuje, aby si žáci osvojili:

- dovednosti ke stanovení strategie (cíle služební činnosti),
- dovednosti stanovit si možné varianty vývoje situace a připravit si postup pro tyto varianty,
- profesionální vědomí významu, účelu a nutnosti mentální přípravy na služební zásah.

3 Závěr

Integrovaný model v praxi edukačního procesu profesní přípravy policistů znamená nově definovat status učebních předmětů v rámci učebního plánu z hlediska obsahu, vnitřní struktury a vnějších vazeb jako určitý mezioborový konsenzus, oborově vymezit základní učivo a jeho didaktickou a metodickou interpretaci i validní a reliabilní srovnávací kritéria pro evaluaci výsledků vyučování a učení i pro hodnocení vzdělávacího programu základní odborné přípravy z důvodu jeho další optimalizace.

⁹⁾ NÁCHODSKÝ, Z. *Racionální obrana a útok ve služební činnosti příslušníků SNB.*

¹⁰⁾ NÁCHODSKÝ, Z. *Taktika policejní akce.*

Služba pořádkové policie - učební text typu A

Integrovaná výuka se vyznačuje bohatou škálou zvláštností technického a technologického základu. Těžiště výuky spočívá především v konstruktivním pojetí výuky, v praktických metodách produkčního vyučování a učení, v nichž se nejintenzivněji formují profesní dovednosti a návyky budoucích policistů.

Literatura:

- BENEŠ, M. *Úvod do andragogiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 129 s.
ISBN 80-7184-381-4.
- BENEŠ, M. *Andragogika - filozofie - věda*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- BENEŠ, M., HEINOVÁ, H. *Základy andragogiky*. Praha: Ka PŘ FF UK, 1997.
Bílá kniha, str. 11. Dostupné z:
<http://www.skolam.cz/INKomensky/BKniha/BKniha 11.htm>
- DRAHOVZAL, J., KILIÁN, O., KOHOUTEK, R. *Didaktika odborných předmětů*. Brno: Paido, 1997. ISBN80-85931-35-4.
- JANOVCOVÁ, M., PRŮCHA, J., KOUDELA, J. *Aktivizující metody v pedagogické praxi středních škol*. 1. vyd. Praha: SPN, 1989, 160 s.
ISBN 80-04-23209-4.
- KRAUS, J. a kol. *Velký slovník cizích slov*. Verze slovníku 2.0. Praha: LEDA, 2005.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*.
- MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975
- MOJŽÍŠEK, L. *Vyučovací metody*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998, 344 s.
- NÁCHODSKÝ, Z. *Racionální obrana a útok ve služební činnosti příslušníků SNB*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko 1984. 160 s.
- NÁCHODSKÝ Z. *Taktika policejní akce*. 1. vyd. Praha: ARMEX, 1993.
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. 2. vyd., Praha: Portál, 2002.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2. vydání, Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-631-4.
- SKALKOVÁ, J. *Aktivita žáků ve vyučování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
- Služba pořádkové policie - učební text typu A
- STANĚK, K., GREGOR, M. *První zásah při vysoce rizikových situacích (policisté prvního zásahu)*. Praha: Centurion, 1992. 22 s.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
- Zřizovací listina SPŠ MV v Praze.

Kontaktní adresa:

genmjr. Ing. Oldřich Kubát
Hlavní velitelství Vojenské policie
Rooseveltova 23
161 05 Praha 6
tel.: + 420 973 215 800
Email: vojenskapolicie@army.cz

plk. PhDr. Ing. Jiří Zlámal, Ph.D., MBA
Vyšší policejní škola a Střední policejní škola MV v Praze
Pod Tábořem 102/5, 190 24 Praha 9
tel.: + 420 974 845 200,
Email: spsdir@skolamv.cz

Implementácia celoživotného vzdelávania ako súčasť vzdelávacích systémov na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Lifelong Learning Implementation as a Part of Learning Systems in Faculty of Education, Constantine the Philosopher University in Nitra

Bibiána LABUDOVÁ, Jana LUPRICHOVÁ, Hana ZELENÁ

Súhrn:

Predkladaný príspevok zhodnocuje výsledky vzdelávania učiteľov základných a stredných škôl v rámci celoživotného vzdelávania na UKF v Nitre. Poukazuje na dôležitosť ďalšieho vzdelávania učiteľov za účelom skvalitnenia vyučovacieho procesu.

Príspevok bližšie popisuje priebeh jednotlivých realizovaných kurzov ako aj návrhy zo strany učiteľov, o čo by v budúcnosti mali záujem.

Kľúčové slová: celoživotné vzdelávanie, vyhodnotenie, učitelia

Summary:

This paper evaluates the results of teachers' education in primary and secondary schools within Lifelong Learning, in CPU in Nitra. It points to importance of further education of teachers in purpose to improve learning process.

The paper describes in details the process of particular courses, as well as some teachers' suggestions - what they might be interested in, in future.

Key words: Lifelong learning, evaluation, teachers

1 Úvod

Rozvoj technológií, nástup informačnej spoločnosti, globalizácia ekonomiky a premeny trhu práce podčiarkujú strategický význam vzdelávania, výchovy a učenia. Perspektíva rozvoja každej krajiny je učiacia sa spoločnosť, v ktorej už nestačí len získať iniciačné vzdelanie, aby občan celý život pracoval a zapájal sa do života spoločnosti. Vzniká potreba celoživotného vzdelávania. Jej napĺňanie si kladie za cieľ predovšetkým vytváranie podmienok pre poskytovanie možností a účasti na vzdelávaní pre všetkých občanov. Zároveň sa plnia aj významné spoločenské ciele, ako zvyšovanie schopností občanov uplatniť sa na trhu práce v meniacich sa spoločensko-ekonomických podmienkach, osobný rozvoj jednotlivca v súlade s jeho potrebami a schopnosťami, zvyšovanie účasti občanov na riadení spoločnosti, podpora spoločenskej súdržnosti, aktivity zamerané na trvalo udržateľný rozvoj. V Akčnom pláne SR je vytýčená úloha: vypracovanie systému

celoživotného vzdelávania pedagogických zamestnancov. Jej cieľom je zlepšiť úroveň i obsah poskytovaného vzdelávania na všetkých stupňoch škôl a zabezpečiť väčšiu flexibilitu pedagogických pracovníkov pri zmenách metód a potrieb vo vyučovaní.

Na základe horeuvedených aspektov vznikol aj projekt „*Slovenský učiteľ kompetentný pre Európu*“ (ITMS 11230220348), ktorý bol finančne podporený Európskym sociálnym fondom, v rámci ktorého vzniklo pri Pedagogickej Fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Centrum pre celoživotné vzdelávanie, ktorého prioritou bolo v súlade s najaktuálnejšími strategickými a legislatívnymi dokumentmi, zvýšenie rozsahu a kvality programov celoživotného vzdelávania. Aktivity centra boli v rámci projektu zamerané na skvalitnenie a inováciu prípravy učiteľov pre kvalitné pôsobenie v zmenených podmienkach učiacej sa spoločnosti, vybavenie učiteľov a pedagogických pracovníkov požadovanými kompetenciami zameranými na žiaka, učebný proces a (seba)rozvoj učiteľa.

Projekt plánoval v rámci ďalšieho vzdelávania vzdeliť 810 učiteľov zo všetkých krajov Slovenska, okrem Bratislavského kraja. Počet prijatých prihlášok presiahol naše očakávania - dosiahol 88,6% úroveň, t.j. 718 prihlásených. Konečné číslo vzdelaných učiteľov bol však oveľa menší: 450.

Jednou z najväčších prekážok bolo, zo strany riaditeľov škôl, uvoľnenie učiteľov z vyučovacieho procesu, nakoľko každý nami vedený kurz predstavoval časovú dotáciu 30 hodín a výučba mala prebiehať v pracovných dňoch.

2 Cieľ projektu

Hlavným cieľom projektu bolo vytvoriť, overiť koncepcie i organizačne systém celoživotného vzdelávania učiteľov, ktorý vychádza z najaktuálnejších strategických i legislatívnych dokumentov. Bol zameraný na skvalitnenie a zaktualizovanie pripravenosti učiteľov. Systém vzdelávania tvorili moduly zamerané obsahovo na okruhy jazykovej a informačno-technologickej prípravy, posilnenie pedagogických a psychologických kompetencií učiteľa a aktuálnych odborných informácií a metodických postupov v kategórii: *prírodovedných, humanitných a sociálnych vied a výchovy*.

3 Vzdelávanie prostredníctvom modulov

Projekt pozostával zo štyroch vzdelávacích modulov diferencovaných podľa obsahu predmetov školského vyučovania a štruktúry súčasných programov prípravy učiteľov. Každý modul pozostával z niekoľkých kurzov. Kurzy sa uskutočňovali prezenčnou formou v priestoroch UKF v Nitre a v externých vzdelávacích priestoroch.

Garantom každého modulu bola významná osobnosť UKF v Nitre (dekan, prodekan).

3.1 Modul PEDAGOGICKÝ A PSYCHOLOGICKÝ

Tento modul sa skladal zo siedmich kurzov:

- pedagogická a psychologická diagnostika žiaka
- žiak so špeciálnymi potrebami
- aktuálne sociálno-psychologické problémy v škole
- rozvoj osobnosti žiaka
- učebný a sociálny proces v triede
- osobnostný (seba) rozvoj učiteľa
- metodologická vybavenosť pre učiteľský výskum

3.2 Modul PRÍRODNÉ VEDY

Tento modul sa skladal zo siedmich kurzov:

- biológia
- chémia
- informatika
- matematika
- ekológia a environmentalistika
- geografia
- fyzika

3.3 Modul HUMANITNÉ A SOCIÁLNE VEDY

Tento modul sa skladal zo šiestich kurzov:

- slovenský jazyk na začiatku 21. storočia
- nové trendy vo vyučovaní nemeckého jazyka ako cudzieho jazyka
- živé procesy v súčasnom ruskom jazyku
- inovatívne postupy a metódy vo vyučovaní angličtiny ako cudzieho jazyka
- rozširovanie kompetencií učiteľa a náuky o spoločnosti v intenciách aktuálnych spoločenských problémov
- využitie IKT vo vyučovaní francúzskeho jazyka

3.4 Modul VÝCHOVY

Tento modul sa skladal zo siedmich kurzov:

- inovatívne prístupy vo vyučovaní hudby
- digitálne technológie vo výtvarnej výchove
- telesná výchova a šport
- modernizácia didaktických postupov vo vyučovaní
- osobnostná etika a etická výchova
- súčasné tendencie v estetike a estetikej výchove
- aplikovaná katechetika

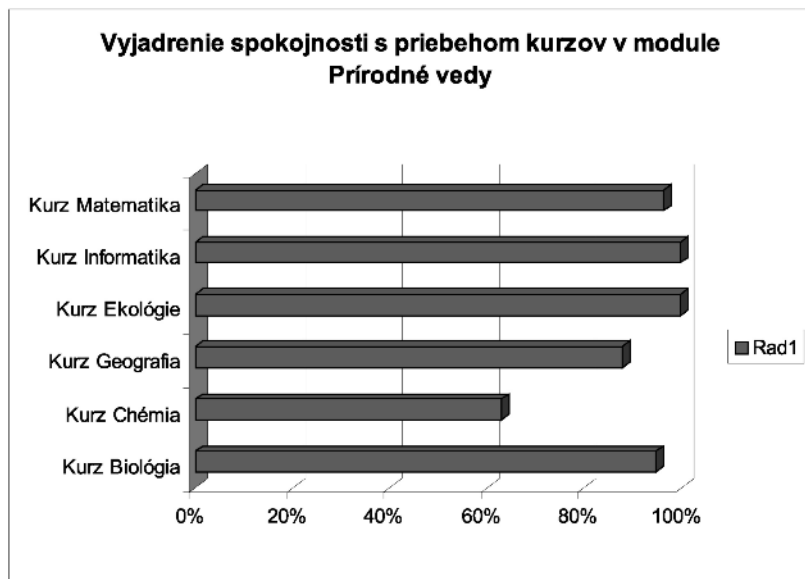
4 Vyhodnotenie vzdelávania

Niektorí zúčastnení na kurze Chémia pociťovali nedostatok informácií týkajúcich sa *aktuálnych trendov vo vyučovaní chémie*, iným chýbali *praktické pokusy a cvičenia*. Iní by boli radi informovaní o *nových pedagogických skúsenostiach z iných krajín*. Naopak vysoko ohodnotený kurz Matematiky ocenil *využitie IKT* v danom predmete a účastníci sa kladne vyjadrovali o *praktickej pripravenosti kurzu*, keďže pracovali s matematickými programami na počítači. V podobnom duchu sa niesol aj kurz Fyzika, kde účastníci vyzdvihli *využitelnosť IKT* v predmete, konkrétne *experimenty* ako aj *využitie teoretických poznatkov v praxi*.

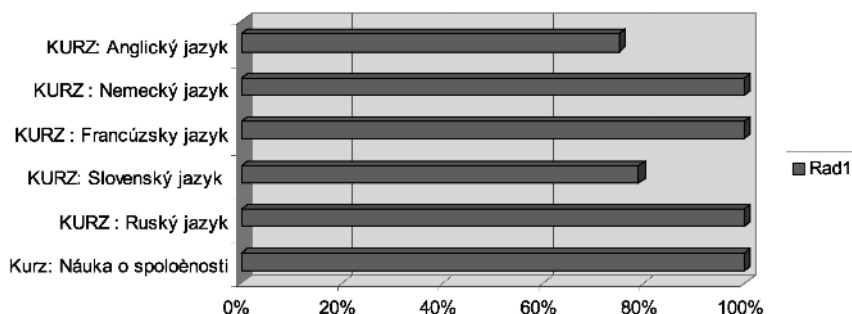
Účastníci by v budúcnosti privítali využívanie IKT v matematike. V biológii majú záujem o praktické návody, metódy, projektovú výučbu, výskumnú činnosť, prácu v laboratóriách. Kurz chémie má záujem o praktické laboratórne pokusy a cvičenia, nové poznatky z oblasti chémie, spojenie chémie s bežným životom (potraviny, kozm., lieky).

V geografii majú učitelia záujem o miestnu krajinu (geografia regiónu), kvízy, hry, pracovné listy, vychádzky, exkurzie pre pedagógov, praktické poznávanie okolitých krajín a didaktiku ekológie.

Modul Humanitné a sociálne vedy patrí celkovo medzi menej obsadené kurzy. Kurzy: Nemecký jazyk, Ruský jazyk, Francúzsky jazyk a Náuka o spoločnosti (9-10 ľudí), ich celková spokojnosť s kurzami však bola nadpriemerná. Účastníci nevyjadrili žiadne negatívne komentáre spojené s priebehom týchto kurzov.

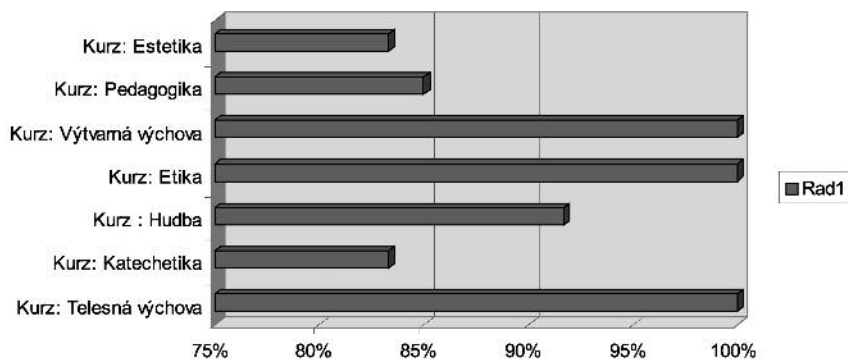

Vyjadrenie spokojnosti s priebehom kurzov v module Humanitné a sociálne vedy

V kurze Slovenský jazyk sa učiteľom nepáčilo *množstvo teoretických informácií o fonetike a fonológii* ako aj neúmerne množstvo ďalších *teoretických poznatkov*, ktorými disponovali z čias ich štúdia na univerzite. V prípade kurzu Anglický jazyk sa lektori veľmi sústredili na *spôsob uplatňovania metaphor*, čo je pre praktické využitie na hodinách anglického jazyka nie veľmi potrebné. Skôr využiteľné na akademickej pôde.

Vyjadrenie spokojnosti s priebehom kurzov v module Výchovy

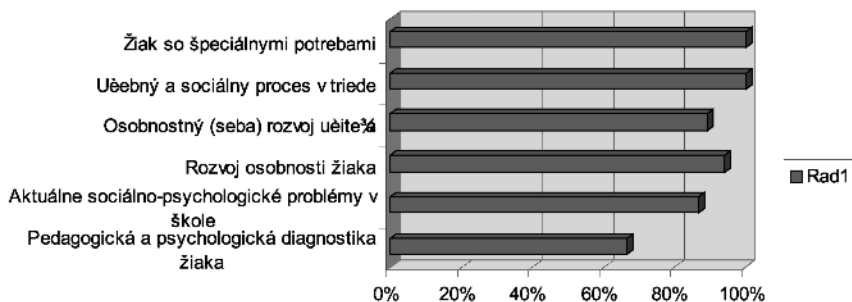
Učitelia vyjadrili potrebu sa v budúcnosti viac sústrediť na praktické semináre, komunikáciu v reálnom živote so slangom, inovačné aktivity pre ZŠ, konverzačné kurzy s „native speakers“, využitie IKT v jednotlivých jazykoch, vyučovanie hravou formou, rozvoj medzinárodnej spolupráce, v metodike a didaktike vyučovania jazykov.

Negatívne postoje k spokojnosti vyjadrili v kurze Katechetiky, kde by očakávali väčšiu prepojenosť teórie s praxou. Veľa teoretických poznatkov skritizovali aj v rámci kurzu Modernizácia didaktických postupov vo vyučovaní (Pedagogiky). Skôr by privítali viac motivačných foriem práce, ako aj porovnanie praxe s krajinami v EU. Kritike veľkého množstva teoretických poznatkov a dejín sa nevyhol ani kurz Hudby. V kurze Estetiky by účastníci privítali ako výstup kurzu DVD, alebo CD.

Čo sa týka potrieb učiteľov do budúcnosti, v kurze katechetiky by veľmi ocenili praktické ukážky vyučujúcich hodín, využitie didaktických pomôcok, školenia o aktuálnych témach, metodiku katechetickej praxe, nové formy vyučovania. V kurze Etiky by mali v budúcnosti záujem o oblasti týkajúce sa vyučovania etickej výchovy na špeciálnych školách pre mentálne deti, drogovej tematiky, výchovy k rodičovstvu. Učitelia telesnej výchovy prejavili záujem o častejšie organizované stretnutia, školenia a vzájomnú výmenu skúseností.

Počas kurzu Výtvarnej výchovy učitelia mali možnosť si prakticky vyskúšať využitie počítačov v rámci hodín VV, ktoré veľmi ocenili a preto by v budúcnosti uvítali viac kurzov venovaných doplneniu informácií o digitálnom fotoaparáte, kamere a následné spracovanie video záznamov, informácie o softvéroch Corel Draw, Photoshop ako aj o tvorbe internetových stránok a v neposlednom rade metodickú príručku na prácu v škole.

Vyjadrenie spokojnosti s priebehom kurzov v module Pedagogický a Psychologický

Účastníci kurzu Modernizácia didaktických postupov vo vyučovaní sa zaujímali do budúcnosti o alternatívne metódy v praxi, praktické ukážky z vyučovacieho procesu a ďalšie podobné projekty aj pre stredné školy. Učitelia Estetiky by radi inovovali metódy vyučovania tohto predmetu.

Tento modul patril medzi najviac obsadzované. Napriek tomu, kurz Metodologická vybavenosť pre učiteľský výskum, nenašla podporu u učiteľov a z toho dôvodu sa kurz nakoniec neuskutočnil.

Aj v tomto prípade sme zaznamenali niektoré kritické postoje zo strany učiteľov. Viackrát sa vyskytla negatívna poznámka súvisiaca s neúmerným množstvom teoretických poznatkov počas kurzov, priveľké množstvo teórie o drogách. Učitelia sa skôr obracali na lektorov so žiadosťou, aby sa v budúcnosti kurzy s podobným zameraním venovali nasledovným témam:

KURZ: Žiak so špeciálnymi potrebami - integrácia detí na SŠ, používanie IKT na škole, práca so ŠVVP žiakmi v bežnej škole, riešenie problémových situácií.

KURZ: Učebný a sociálny proces v triede - prepojenie teórie s praxou, viac praktických rád a spôsobov ako riešiť problémy, využívanie meditácie v školskej praxi, praktický výcvik v riešení konfliktov.

KURZ: Osobnostný (seba) rozvoj učiteľa - prístupy a reakcie zamerané na žiaka, kurzy zamerané na zmeny v školstve, oblasť s viacnásobne postihnutými žiakmi.

KURZ: Rozvoj osobnosti žiaka - podpora ďalšieho vzdelávania učiteľov, oblasť špeciálnej pedagogiky, rozvoj metód terapie, rozvoj osobnosti učiteľa v súčasnosti.

KURZ: Aktuálne sociálno-psychologické problémy v škole - riešenie situácie u Rómov - konkrétne programy, priestor na diskusiu, zadefinovať profil osobnosti, integrácia žiakov, legislatíva, asertivita, komunikačné zručnosti, oblasť porúch učenia sa a správania sa, riešiť príčinu, nie problém.

KURZ: Pedagogická a psychologická diagnostika žiaka - špecializácia na pedagogiku na konkrétny typ školy, niečo k legislatíve, prehĺbenie jazykovej zručnosti, diagnostikovanie porúch učenia a správania sa, praktické riešenie konfliktov v konkrétnej situácii s dieťaťom, poznávanie osobnosti žiaka, rozvíjanie sociálnych zručností a rozvoj tvorivosti.

5 Záver

Naša spoločnosť potrebuje vzdelaných ľudí, disponujúcich zručnosťami, ktoré si vyžaduje moderná spoločnosť. Systém celoživotného vzdelávania poskytuje občanom možnosť osvojiť si základné kľúčové zručnosti a kompetencie. Projekt rozvoja celoživotného vzdelávania učiteľov vznikol ako reakcia na potreby praxe. Hoci vyhodnotenie jednotlivých modulov vzdelávania prostredníctvom dotazníkovej formy nám poukázal na určité nedostatky i kritické postoje zo strany respondentov, i napriek tomu je projekt pozitívne hodnotený zo strany pedagógov základných a stredných škôl. Je to pre nás povzbudením a zároveň aj motiváciou pre ďalšie skvalitňovanie našej práce.

Literatura:

1. <http://www.minedu.sk>
2. <http://www.esf.sk>
3. <http://www.unsk.sk>
4. Projekt „Slovenský učiteľ kompetentný pre Európu“, SOP EŽ 2005/1-111, kód projektu 11230220348

Kontaktná adresa:

Mgr. Bibiána Labudová
Katedra UNESCO
PF UKF v Nitre
Drážovská cesta 4
949 74 Nitra
Email: blabudova@ukf.sk

PaedDr. Jana Luprichová
Katedra UNESCO
PF UKF v Nitre
Drážovská cesta 4
949 74 Nitra
Email: jluprichova@ukf.sk

Mgr. Hana Zelená
Katedra UNESCO
PF UKF v Nitre
Drážovská cesta 4
949 74 Nitra
Email: hzelena@ukf.sk

Evropská unie, Ukrajina a Česká republika: průsečíky vzájemných vztahů

EU, Ukraine and Czech republic: The Points of Intersection of Mutual Interrelations

Milan LUPTÁK

Souhrn:

Příspěvek pojednává o etapách vývoje vzájemných vztahů mezi Evropskou unií a Ukrajinou po roce 1989 a problémech, které zatěžují tyto vztahy.

Klíčová slova: Ukrajina, Evropská unie, vzájemné vztahy, perspektivy vztahů

Summary:

The article deals with the turn of events in the mutual interrelations among EU and Ukraine a year after 1989 and the problems which burden these relationships.

Keys words: Ukraine, EU, mutual interrelations, perspectives of these relationships

Právní základ vztahů mezi Evropskou unií a Ukrajinou se vytvořil ještě v době před rozpadem Sovětského svazu podpisem Dohody o obchodu a spolupráci uzavřené v roce 1989 mezi Evropským společenstvím a SSSR. Po rozpadu Sovětského svazu nástupnické státy přijaly tuto Dohodu za základ svých bilaterálních vztahů s Evropským společenstvím.

Od roku 1994 začala být Dohoda o obchodu a spolupráci zaměřena výlučně na ekonomické vztahy mezi Evropským společenstvím a postsovětskými státy nahrazována novými smlouvami - Dohodami o partnerství a spolupráci. Přestože nové dohody podstatně rozšiřovaly rozsah vzájemné spolupráce, jejich charakter určilo rozhodnutí Evropské unie, že pro postsovětské státy, s výjimkou států pobaltských, není cílem členství v Evropské unii.¹

Ukrajina byla vůbec první zemí v rámci Společenství nezávislých států s níž Evropská unie dohodu o partnerství a spolupráci podepsala, nicméně ratifikační proces se protáhl až do roku 1998. Přestože v tomto období z hlediska ekonomických vztahů Ukrajina pro Evropskou unií měla okrajový význam, západní vektor ukrajinské zahraniční politiky a její zájem o členství v Evropské unii, alespoň deklarativně představoval určitou protiváhu úloze Ruska v postsovětském prostoru (v rámci snah rozvíjet mnoha vektorovou zahraniční politiku jenž vyvažuje celé spektrum zahraničně politických zájmů Ukrajiny, v době prezidentství L. M. Kučmu však antiruské postoje nedosahovaly úrovně eskalované hysterie jako se tomu děje po čas dnešního období vlády ukrajinského prezidenta V. A. Juščenka).

V prosinci roku 1999 byla nově zformovaná Společná zahraniční a bez-

pečnostní politika Evropské unie na bázi tzv. Společné strategie; ani tento dokument však nezměnil smluvní rámec vzájemných vztahů mezi Evropskou unií a Ukrajinou a nevyjádřil se k možné perspektivě členství Ukrajiny v Evropské unii.

Současně na konci minulého tisíciletí se Evropská unie připravovala na rozšíření směrem na východ o tzv. nové členské země Evropské unie, což zvyšovalo oboustranný zájem o prohloubení spolupráce mezi Evropskou unií a Ukrajinou, která se po rozšíření Evropské unie v roce 2004 o deset nových členských zemí stává bezprostředním sousedem Evropské unie. V tomto období byla zformována EU tzv. Evropská politika sousedství. Pro Ukrajinu to však byla jenom náhražka plnohodnotných vztahů s Evropskou unií a vehementně (na úrovni verbálních proklamací svých politických lídrů) se hlásí k členství v Evropské unii jako k cíli své politiky vůči Unii.

Dalším důležitým mezníkem, který ovlivnil charakter vztahů Evropské unie - Ukrajina byla oranžová revoluce na Ukrajině na přelomu roků 2004-2005 a od té doby neustále pokračující vnitropolitické konflikty v této zemi. Nástup silné prozápadní orientace Ukrajiny, který se váže na počáteční působení politického tandemu V. A. Juščenko a Ju. V. Tymošenkova (jenž se relativně brzy rozpadl) přinesl silící tlak na změnu stanoviska Evropské unie ohledně možnosti členství Ukrajiny avšak kvůli permanentním politickým pertrubacím na Ukrajině a omezené možnosti Evropské unie absorbovat další nové členy, ale též kvůli neochotě Evropské unie vyostřovat své vztahy s přece jenom důležitějším pro Evropskou unii partnerem jenž je bezpochyby Rusko, zůstávají členské státy Evropské unie v otázce členství Ukrajiny rozděleny.

Dlouhodobé budoucí členství Ukrajiny v Evropské unii například velmi aktivně podporuje Polsko (pro které jsou historicky tradičně Bělorusko, Ukrajina, Litva, ale také západní regiony Ruska, sférou jeho geopolitických zájmů) stejně tak například Velká Británie či Švédsko. Naopak Francie a členské země z jižní Evropy projevují permanentní relativně nízký zájem o východní Evropu a proto v otázce případného členství Ukrajiny v Evropské unii volí spíše opatrnější přístup a zdůrazňují argumenty proti rychlému rozšiřování Evropské unie o další nové členské státy.

V posledním období se ve vztahu Evropské unie k Ukrajině zřetelně zformulovala nová tendence - většina stávajících členských zemí Evropské unie se snaží si postupně vytvořit k Ukrajině soustavu bilaterálních vztahů, které půjdou nad rámec vztahů regulovaných Evropskou unií. Důvod je prostý - politicky realistické kruhy v zemích Evropské unie si uvědomují, že případné členství Ukrajiny v Evropské unii je záležitostí značně vzdálené historické perspektivy.

Pozice České republiky jako členského státu Evropské unie vůči Ukrajině je součástí české východní politiky, jenž pro roce 1989 prošla několika etapami vývoje.

První etapu 1989 - 1992 charakterizuje snaha ČSFR vymanit se ze postsovětského prostoru.

Cílem československé diplomacie proto bylo především stažení sovětských vojsk z naší země a v ideálním případě dokonce zrušení Varšavské smlouvy a Rady vzájemné hospodářské pomoci. Velkým diplomatickým úspěchem Československa bylo, že všechny tyto cíle se podařilo do poloviny roku 1991 naplnit, avšak současně s tím (a to bohužel) výraznější aktivity Československa vůči východní Evropě na dlouhou dobu skončily.

Druhá etapa v období 1993-1999 je především charakteristická snahou České republiky o návrat do Evropy, což v praktické rovině české politiky se projevilo v jejím intenzivním úsilí o integraci do Severoatlantické aliance a do Evropské unie a z těchto zásadních důvodů pozornost kterou věnuje Česká republika svým relacím se zeměmi bývalého Sovětského svazu, s výjimkou pobaltských států proto klesá na minimum. Se zánikem Sovětského svazu se v nepolitickém prostoru mezi střední Evropou a Ruskem, alespoň z hlediska dobových stereotypů české zahraniční politiky vytvořilo území (Ukrajiny, Běloruska, Moldavska) jenž je mylně charakterizované jako nedemokratická chudá, vysoce kriminalizovaná oblast, zdroj nelegální mezinárodní migrace, a proto pro českou politiku neatraktivní.

Třetí etapa z hlediska vývoje vztahů české zahraniční politiky k východní Evropě začíná v roce 2000 a pokračuje do současnosti. V tomto období se situace začíná měnit. Zklidňují se v první řadě vztahy mezi Českou republikou a Ruskem vyvolané především vstupem naší republiky a dalších států bývalých členů Varšavské smlouvy do NATO. V souvislosti se vstupem do Evropské unie musí Česká republika začít jednání s celou řadou východoevropských zemí o otázkách vízového režimu, ochrany východních hranic Evropské unie před nelegální migrací, kontrolou narkotik, obchodování s lidmi, vzájemné obchodní výměny, rozvoje příhraniční spolupráce.³ Na tento životně důležitý okruh otázek a to pro celou Evropskou unii se Česká republika soustřeďuje (eventuelně je vynucena se soustředit) i v rámci Visegrádské čtyřky, což v konečném důsledku napomáhá jasnější profilaci také „východního vektoru“ české zahraniční politiky. Zásadní otázkou zůstává proč česká zahraniční politika zvláště v průběhu devadesátých let minulého století bagatelizovala význam svých bilaterálních vztahů se zeměmi východní Evropy (Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko). Ty nejhlubší příčiny určitě leží v rovině kulturně-politické avšak také současně souvisí se skutečností, že po celá devadesátá léta česká diplomacie zúžila svůj vztah k východní Evropě na relace s Ruskou federací. Například v dokumentech české zahraniční politiky z devadesátých let se o našich vztazích k Ukrajině pojednává výlučně v kontextu našich relací s Ruskou federací, eventuelně o Ukrajině mnozí naši analytici mluví z hlediska geopolitických zájmů Ruské federace (jaký paradox!) jako o tzv. blízkém zahraničí. Česká zahraniční politika v tomto období zbytečně dlouho váhala s aktivními oficiálními kroky vůči Ukrajině a proto nejmenovaný zdroj

z ukrajinského ministerstva zahraničí hodnotil tehdejší ukrajinsko-české diplomatické vztahy jako dobré a bezproblémové, protože v podstatě neexistují.

Bagatelizování významu Ukrajiny pro českou zahraniční politiku však také ve velké míře napomohlo razantní odmítnutí ukrajinským parlamentem ratifikovat smlouvu Start I podle Lisabonského protokolu (z roku 1992) který citoval Rusko do postavení právního nástupce a garanta smluv o jaderném ozbrojení, které uzavřel se Spojenými státy ještě Sovětský svaz. Vyspělé západní země s nedůvěrou hodnotili Ukrajinu jako nového „jaderného strašáka“ východní Evropy, přičemž nutno zdůraznit, že ukrajinský černobylský syndrom v této době ve světě ještě stále rezonoval. Na rozdíl od ukrajinského parlamentu (Věrchovnoj rady) běloruský a kazašský parlament ratifikovali smlouvu Start I a započali odevzdávat svůj podíl sovětského raketového dědictví Ruské federaci za účelem jeho likvidace a ta již v roce 1992 prakticky ihned po podpisu Lisabonského protokolu.³ K těmto mezinárodně bezpečnostním faktorům nutno také přiřadit důležitou skutečnost neschopnosti ukrajinské politické elity zvláště v polovině devadesátých let provést účelnou ekonomickou reformu a zabránit zhoršování hospodářské situace země, což dále ovlivnilo negativní mezinárodní image Ukrajiny. MMF, Světová banka a zahraniční investoři nechtěli vkládat své finanční prostředky do politicky nestabilní a hospodářsky chaotické země. Výsledkem byla ve srovnání s Ruskem téměř absence přímých zahraničních investic do ukrajinské ekonomiky.

V posledních letech zvláště od roku 2004, kdy se na českém ministerstvu zahraničí vytváří samostatné oddělení transformační spolupráce se zeměmi východní Evropy (Bělorusko, Moldavsko, Ukrajina a Gruzie), obsahově se česká diplomacie zaměřuje na demokratizaci východního regionu a na otázky lidsko-právních vztahů České republiky k zemím tohoto regionu. Problémem však zůstává stále chybějící konceptuální rozvaha o postupech české diplomacie vůči evropskému východu a zvláště skutečnost, že problematika dodržování lidských práv v tomto regionu je vnímána velice často účelově a to s ohledem na naše hospodářské a obchodní vztahy a jejich dopad na naše vztahy k Rusku. Snad proto například Česká republika zásadním způsobem nekomentuje kritickou reakci Polska na výstavbu plynovodu (Nord Stream), který obejde Polsko a bude položen na dně Baltského moře, aby dopravoval plyn z Ruska do Německa.

Z hlediska obecné teorie transformace postkomunistických zemí je axiomatickým tvrzením: míra úspěchu ekonomických reforem je přímo závislá na kvalitě nově vytvořených demokratických institucí (ústava, státní správa, soudy, policie, byrokratický aparát atd.). Limitujícími faktory ukrajinských ekonomických reforem byl stav mocenského dvojvládní v zemi v období let 1992-1996; hyperinflace zákonů a jejich nízká kvalita - jenom 2,5 % přijímaných zákonů odpovídá normám Evropské unie; prorůstání ekonomiky a politiky a oligarchizace politiky - v ukrajinském parlamentu podle údajů z roku 2003 založilo a vlastnilo 386 poslanců 3954 podniků a kontrolovalo takto 25 % dovozu země a 10 %

jejího vývozu. V parlamentu jenž zasedal v letech 2006-2007 ze 450 poslanců bylo 350 milionářů nebo miliardářů, kontinuita s minulým komunistickým režimem a s ním spojené politické kultury - ve stejném období ve Verchovoj radě až 94% poslanců mělo komsomolsko-komunistický původ sovětské nomenklatury; neschopnost ukrajinského politického establishmentu čelit narůstajícím neliberálním výzvám a diktátu mezinárodních finančních institucí atd.

Proces privatizace, jenž doprovázela bleskově rychlé a rozsahem v dějinách Ukrajiny bezprecedentní rozkradení státního majetku, nelegální vývoz kapitálu do zahraničí (jehož protagonisty byli především reprezentací tzv. strany moci⁴) aktivizace struktur organizovaného zločinu a všude přítomná korupce. To vyvolalo finanční a materiální ztráty pro ukrajinskou společnost a to jenom v devadesátých letech minulého století minimálně ve výši 400 miliard USD.⁵ Tyto ztráty tak byly dvakrát větší než utrpěl celý Sovětský svaz v průběhu 2. světové války. Výrazem snahy domácího obyvatelstva pojistit se vůči narůstajícím tendencím zhoršující se ekonomické a sociální situace, která doprovází proces konstituování nové, nezávislé Ukrajiny v minulém desetiletí, ale také snahy participovat na nově se utvářející tržní ekonomice, je kvantitativní nárůst ukrajinské pracovní migrace do zahraničí zvláště po roce 1994. V současnosti je Ukrajina po (Mexiku, Pákistánu, Číně, Indii, Iránu, Indonésii a Filipínách) osmým největším světovým exportérem pracovních migrantů. Tyto sociální skutečnosti, které stimulovaly a doprovázely transformační procesy na Ukrajině po získání její nezávislosti v roce 1991 však také ovlivňovaly skrze řadu zprostředkujících článků ukrajinské vztahy k Evropské unii a České republice a proto zcela evidentně svůj podíl viny na poddimenzování vzájemných vztahů v minulém období mají ve stejné míře české i ukrajinské i evropsko-unijní politické elity.

Tuzemské ekonomice chybělo odhadem před začátkem současné celosvětové ekonomické krize 300 tisíc řemeslníků a dělníků. Nedostatek hlásili všechny obory: od textilu přes chemii až ke strojírenství. Otázky nedostatku řemeslníků v této době ale neřešili jen v tuzemsku. Přiznávali ho i další země Evropy, respektive téměř všechny. Jeden z mála optimistických scénářů na pozadí celé plejády katastrofických předpovědí předpokládá, že poškozená stávající světovou hospodářskou krizí evropská ekonomika nutně musí projít novou vlnou reindustrializace - je již zcela evidentní, že pilířem každé rozvinuté stabilní a dynamické ekonomiky nemohou být bankovnictví, sféra služeb a montovny automobilů, nýbrž se jim nutně musí stát sofistikovaný industriální sektor, kterého fundamentem budou milióny (v intencích celé Evropské unie) řemeslně zručných pracovníků.

Při řešení tohoto kardinálního úkolu, především vzhledem k velice nepříznivým demografickým trendům v celé Evropské unii (rychlé vymírání a stárnutí její majoritní populace) se bez pracovníků - migrantů rekrutujících se ze značné části z dnešní Ukrajiny neobejdeme, což vytváří jeden z podnětných základů pro příští spolupráci Evropské unie a Ukrajiny.

Poznámky a použitá literatura

- CIBULKOVÁ P; KRATOCHVÍL P. Dokáže EU zaujmout společný postoj vůči Ukrajině? Mezinárodní politika. N °- 10, 2008 s. 26-28.
- V důsledku rozšiřování směrem na východ se v současnosti již 24 % hranic členských zemí dotýká státní hranice Ukrajiny.
- Diskusi o problematice jaderného odzbrojování Ukrajiny přibližuje například Vydrin D. Ukrajina na jaderných kačelach. In Politická mysl Kijev 1994. N °- 2, s. 84-92.
- Fenomén strany moci přesně charakterizoval ukrajinský politolog M. Rjabčuk „je to strana staré komunistické nomenklatury, jinak řečeno „vnitřní strana“ jak ji vystižně nazval J. Orwell v románu „rok 1984“ (Rjabčuk M. Demokracie ta „partija vlády“ in: Politická dumka, Kijiv 1994, N °- 3, s. 74-77.
- NEVZDOLJA A. Ukrajina třetího tisíciletí. Doněck, Kaštan, 2005, s. 174-191.

Kontaktní adresa:

PhDr. Milan Lupták, CSc.

KPOL, VŠE, Praha

Email: luptakm@seznam.cz

Komunikačný proces a modely vnútropodnikovej komunikácie

Communication cause and models of in-plant communication

Tomáš MEČIAR

Súhrn:

Príspevok sa zaoberá internou komunikáciou v systéme riadenia. Charakterizuje jednotlivé komunikačné toky v systéme riadenia podniku a ukazuje ich prepojenia a nádväznosti. Autor naznačuje význam skvalitnenia vnútropodnikovej komunikácie a vnútropodnikových komunikačných tokov z hľadiska riadiacich procesov, ktoré v podniku prebiehajú. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/4591/07.

Kľúčové slová: komunikácia, komunikačné modely, formálna a neformálna komunikácia, komunikačné úrovne

Summary:

My article is about communication cause and models of in-plant communication. Communication cause is change information between sender and recipient. Models of in-plant communication are horizontal, vertical, diagonal and formal and informal. Very important is good working communication in company between managers and employees. The contribution arose under the VEGA 1/4591/07 project.

Key words: communication, models, in-plant, formal, informal, horizontal, vertical, diagonal

Komunikačný proces v podniku predstavuje výmenu informácií, ktorá prebieha medzi jednotlivými úrovňami riadiacich štruktúr v podniku. Subjekty, ktoré vstupujú do komunikačného procesu si vzájomne vymieňajú komunikačné role tak, aby sa dosiahla vzájomná informovanosť o riešenom pracovnom probléme. Komunikácia vo vnútri podniku je ovplyvnená okolnosťami: miestom, časom, ďalšími prítomnými, kultúrou alebo subkultúrou (zvyky, pravidlá, hodnoty, normy). Tak isto ako v bežnej komunikácii, aj vo vnútropodnikovej, vstupujú faktory, ktoré ju ovplyvňujú. Predovšetkým sa jedná o racionálny faktor a faktor emocionálny. Hlavne emocionálnym faktorom sa pripisuje možnosť skresľovať a skresliť sprostredkúvanú informáciu. Racionálne a emocionálne faktory vstupujú hlavne do procesov zapamätávania si sprostredkúvaných informácií v komunikačnom procese, nakoľko bez využitia krátkodobej pamäte nie je možné komunikovať. Z hľadiska zapamätania si informácií tiež môže do-

chádzať k ich určitému skresleniu, hlavne v reprodukčnom procese ich opätovného využitia v komunikácii. Uvedené faktory sú ilustrované v štruktúrovaní komunikačného procesu. Napríklad M. Brichtín (1996) štruktúruje komunikačný proces do 4 fáz:

- a) Pomocou vnútornej reči si komunikátor uvedomuje myšlienku alebo pocit, ktorý chce niekomu podať, pritom berie do úvahy komunikačný kontext a očakávania partnera
- b) V tejto fáze zapája formulátor- z pamäte vyberá slová, ktoré by najvýstižnejšie zastúpili myšlienky
- c) Informácia je zakódovaná a vo vedomí je vnímaná ako „obraz výroku“
- d) Vlastný artikulovaný prejav, ktorý zahŕňa aj spätnú väzbu[4]

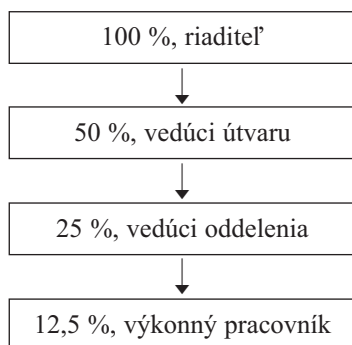
Správy, ktoré sa odovzdávajú a prijímajú medzi organizačnými jednotkami alebo jednotlivcami v podniku spoluvytvárajú systém internej komunikácie. Môžu prebiehať v rámci formálnych tokov, kde sú priamo späté s organizačnými stupňami riadenia alebo v rámci neformálnych komunikačných tokov, ktoré kopírujú medziľudské vzťahy na pracovisku alebo priamo v danej pracovnej skupine. Odovzdávanie správ prebieha tromi základnými smermi: vertikálne, horizontálne a diagonálne.

Komunikácia, ktorá prúdi z vyššej úrovne na nižšiu predstavuje komunikácia smerom nadol (komplementárna). Používa sa zväčša pri komunikácii medzi nadriadeným a jeho podriadeným, keď sa určujú ciele, poskytuje príkaz na vykonanie roboty, poskytnúť informácie o pracovných postupoch a stratégiách, vyzdvihujú sa problémy, ktoré je potrebné prebrať. Mnoho súčasných manažérov, hlavne na vrcholových a stredných úrovniach, zle komunikuje s podriadenými a čím väčší je rozdiel v podnikovom zaradení medzi nadriadeným a podriadeným pracovníkom, tým horšia je komunikácia. Vrcholoví manažéri, ktorí tvoria vnútropodnikové komunikačné toky, by mali mať rozvinuté racionálne myslenie.

Komunikácia smerom hore prúdi od zamestnancov k ich nadriadeným pracovníkom. Je dôležitá na získavanie informácií od podriadených ako si plnia pracovné úlohy a ako dosahujú vymedzené ciele, ako sú spokojní so svojou prácou a pracovným prostredím. Dôležitým faktorom je voľná komunikácia podriadeného s jeho nadriadeným, aby bola efektívna a nie nútená. Potom zamestnanec prejaví svoj názor v komunikácii, čo môže mať za následok zlepšenie pracovného prostredia, alebo vykonávanej práce, čo má pozitívny vplyv pre nadriadeného aj podriadeného pracovníka ako aj efektívnosť práce.

Po empirických pokusoch sa zistilo, že čím je predlžovanie vertikálneho reťazca väčšie, tým dochádza k väčšiemu skresľovaniu informácií. Podľa Jandu P., každý organizačný stupeň riedi obsah informácií na polovicu.

Obrázok č. 2: Skreslenie informácií pri prenose správy v komunikačnom kanály[1]

„Základom pri otvorenom používaní informácií je dôvera. Budovanie dôvery, vzťahov, partnerstva a vzájomného rešpektu je základ manažmentu 21. storočia.“[3]

Komunikácia, ktorá sa prebieha medzi zamestnancami na rovnakej úrovni alebo môže prebiehať aj medzi manažérmi sa volá horizontálna (suplementárna). Skupina ľudí, ktorá takúto komunikáciu vytvára musí byť vždy na rovnakom stupni v organizačnej štruktúre. Horizontálna komunikácia má výhody v tom, že šetrí čas a zlepšuje koordináciu.[5] Výber komunikačného procesu bude závisieť už len od organizačnej štruktúry firmy. Ak sa jedná o firmu, ktorá je konzervatívne založená (banky), uprednostňuje sa vertikálna komunikácia, ak však je firma orientovaná na inováciu a kreativnosť, vyberie si horizontálnu formu komunikácie, pretože je zaťažená na flexibilitnosť.

Diagonálna komunikácia, ktorá prebieha medzi organizačnými jednotkami na rôznych podnikových úrovniach organizačnej štruktúry sa dostáva viac do popredia a to aj vďaka novým technologickým nástrojom komunikácie. Prepojenie komunikačných kanálov medzi zamestnancami je diagonálne. Komunikácia zväčša prebieha medzi zamestnancami v oboch smeroch, aby sa nenastávali zbytočné straty informácií.[2] Najčastejšie nástroje v diagonálnej komunikácii sú: mítingy, školenia, vzdelávacie programy, riešenie úloh projektovými tímami a pod.

V každej organizácii okrem formálnej komunikácie existuje aj neformálna komunikácia, ktorá vzniká prirodzeným stretnutím pracovníkov na chodbách, pri káve alebo na obede, kde spolu komunikujú aj o pracovných záležitostiach. Neformálna komunikácia je doplňujúca a tam, kde sa nedostane dostatočne formálna komunikácia zväčša ju nahrádza neformálna, aj keď môže spôsobiť určité skreslenia. Zabrániť skresleniam, ktoré vznikajú v procese neformálnej komunikácie v podniku, nie je úplne možné. Vyplyva to z viacerých skutočností,

napríklad z kvality medziľudských vzťahov, ktoré sa v neformálnom komunikačnom procese často realizujú. K skresľovaniu informácií môže dochádzať aj pri formálnej komunikácii, avšak tento jav je oveľa zriedkavejší ako pri neformálnej komunikácii. Tento moment, ktorý je podporený viacerými štúdiami vnútropodnikovej komunikácie, je potrebné zvážiť pri tvorbe vnútropodnikového komunikačného prostredia, resp. pri voľbe podielu formálnej a neformálnej komunikácie v podniku a výbere komunikačných nástrojov.

Záver

Interná komunikácia v súčasnej dobe má veľký vplyv na profit podniku. V období hospodárskej krízy sa jej význam ešte prehľbuje. Príspevok tvorí krátky vstup do základných úrovní komunikačného procesu v malých a stredných podnikoch pôsobiach v SR, pričom sa snaží ukázať na dôležitosť komunikácie v procese ich zapájania sa európskych štruktúr. Ako ukazujú viaceré európske dokumenty, bez profesionálnej vnútropodnikovej komunikácie podniky nie sú schopné vstupovať do európskych ekonomických a hospodárskych štruktúr. Nízka úroveň komunikačných zručností manažérov malých a stredných podnikov limituje ich schopnosť čerpať finančné zdroje z európskych fondov, najmä z o sociálneho európskeho fondu a fondu rozvoja regiónov. Preto cieľom nášho príspevku bolo ukázať na vnútorné problémy komunikačného procesu v malých a stredných podnikoch pôsobiach v SR.

Literatúra:

1. JANDA, P.: Vnitrofiremní komunikace. Praha: Grada, 2004.
2. JURIKOVÁ, B: E- komunikačné nástroje v procese začleňovania sa malých a stredných podnikov SR do eurozóny. In: Hradecké ekonomické dny 2009: Ekonomický rozvoj regionů: medzinárodná vedecká konferencia, [zborník]
3. KOŠTURIÁK, J.: Nevyužíte informácie sú nanič, Trend č. 4, Bratislava 2008, s. 35.
4. MIKULÁŠTIK, M.: Komunikační dovednosti v praxi. Praha: Grada, 2003.
5. SZARKOVÁ, M. a kol.: Komunikácia v manažmente. Bratislava: EKONÓM, 2002.

Kontaktní adresa:

Ing. Tomáš Mečiar - interný doktorand
Fakulta podnikového manažmentu EU v Bratislave
Dolnozemska 1/b
852 35 Bratislava
Email: toasmeciar@gmail.com

Priame zahraničné investície v cestovnom ruchu na Slovensku

Foreign Investments in Travel Movement in Slovakia

Ema MIŠÚNOVÁ

Súhrn:

Cestovný ruch na Slovensku má svoje špecifické znaky, ktoré do značnej miery ovplyvňujú rozhodovanie zahraničných investorov o vstupe na trh slovenského cestovného ruchu. Patria k nim napríklad: zložitý prepočet ekonomickej efektívnosti investícií, nízka stabilita predpokladov na investovanie v cestovnom ruchu, substitúcia a komplexnosť investícií a pod. Na druhej strane treba zdôrazniť, že investície v cestovnom ruchu väčšinou závisia od rovnakých komerčných podmienok ako v ktoromkoľvek inom odvetví a cestovný ruch tak prináša niekoľko dôvodov na investovanie, ktoré sú spojené so všeobecnými cieľmi podnikania v tomto sektore.

Kľúčové slová: cestovný ruch, rozhodovanie zahraničných investorov, investície

Summary:

Tourism as a sector of the national economy expressively impacts the development of whole state economy. Although the tourism incomes have grown within last year by 10 percent according to statistics, its share of the GDP decreased by tenth of percent from 2,8 to 2,7 percent.

The main reason of this case is namely the insufficient advertising and information campaign of the state and regions as tourist destination. Also inadequate is the quality and complexity of providing services, which follows the low level of foreign direct investment bound to the country. For that reason is furthest required to improve the conditions for foreign investor's admittance to such a tourism fields, which can markedly contribute for development and increase the attractiveness of Slovak republic.

Key words: travel movement, decision-making of foreign investors, investments

Úvod

Vo všeobecnosti priame zahraničné investície ovplyvňujú výkonnosť ekonomiky a jej rast, obchodnú a platobnú bilanciu, menia hospodársku štruktúru krajiny, vplyvajú na zamestnanosť a kvalifikovanosť pracovných síl, na úroveň manažmentu podnikov, pôsobia na vybavenosť krajiny technológiami a know-how, môžu ovplyvniť aj národnú suverenitu štátu.

Predpokladom ustavičného ekonomického rastu je prílev ekonomicky výhod-

ných investícií. Medzi takéto ekonomicky výhodné investície patria aj priame zahraničné investície, ktoré sú významným prostriedkom zvyšovania konkurencieschopnosti, akumulácie kapitálu, rozvoja technológií i rastu produktivity práce.

Cestovný ruch ako odvetvie národného hospodárstva významným spôsobom ovplyvňuje rozvoj celej ekonomiky štátu. Podieľa sa na tvorbe príjmov do štátneho rozpočtu, na tvorbe hrubého národného produktu, z veľkej časti napomáha rozvoju dopravy, budovaniu technickej základne ubytovacích a stravovacích zariadení a pod. Toto všetko je však možné zabezpečiť len dodávkami surovín, materiálu, zariadení, služieb a pracovných síl. V tejto súvislosti preto možno hovoriť o vzájomných väzbách cestovného ruchu s jednotlivými hospodárskymi odvetviami.

Priame zahraničné investície v cestovnom ruchu SK

Za posledné desaťročia sa cestovný ruch stal najdynamickejším odvetvím svetovej ekonomiky a v súčasnosti sa mu prisudzuje tretie miesto za ropným a automobilovým priemyslom. V záujme ďalšieho pozitívneho rozvoja nášho štátu je preto nevyhnutné, aby sa Slovensko sústredilo práve na rozvíjanie cestovného ruchu a s tým spojené prilákanie čo najväčšieho počtu priamych zahraničných investorov do tohto odvetvia národného hospodárstva.

V komparácii s okolitými štátmi naša krajina disponuje ako v oblasti potenciálu cestovného ruchu, tak aj v možnostiach prilákať zahraničného investora radom výhod. Je to napríklad výhodná geografická poloha, druhovo rozmanitejší, relatívne zachovaný prírodný potenciál, jedinečné ľudové umenie a čiastočne živý folklór, kultúrne dedičstvo, hustá a dobre značená sieť turistických chodníkov či dostatočná kapacita ubytovacích zariadení. Problémom však ostáva stále nedostatočný prílev priamych zahraničných investícií na územie nášho štátu v oblasti cestovného ruchu.

Pri vymedzení priamych zahraničných investícií možno vychádzať z platnej legislatívy Slovenskej republiky. Podľa devízového zákona NR SR č. 202/1995 Z. z. v znení neskorších predpisov sa pod priamou zahraničnou investíciou rozumie také vynaloženie peňažných prostriedkov alebo iných peniazmi ocenených majetkových hodnôt alebo majetkových práv, ktorých účelom je založenie, získanie alebo rozšírenie trvalých ekonomických vzťahov tuzemca investujúceho do podnikania v zahraničí alebo cudzinca investujúceho do podnikania v tuzemsku, a to niektorou z týchto foriem:

- vznik alebo získanie 100 % podielu na podnikaní,
- účasť na existujúcom alebo novovzniknutom podnikaní, ak investor získa alebo vlastní najmenej 10 % podiel na základnom imaní obchodnej spoločnosti, alebo aspoň 10 % podiel na čistom obchodnom imaní obchodnej spoločnosti, alebo najmenej 10 % hlasovacích práv,
- finančný úver na päť a viac rokov poskytnutý investorom na podnikanie, ak

má investor na tomto podnikaní účasť podľa prvého alebo druhého bodu, alebo úver spojený s dohodou o podiele na rozdelení zisku,

- použitie výnosu z existujúcej priamej investície do tejto investície (reinvestícia výnosu z priamej investície).

Príčiny nedostatečného prílevu priamých zahraničných investícií do cestovného ruchu na Slovensku

Hoci príjmy z turizmu vzrástli za posledný rok podľa štatistík o 10 percent, jeho podiel na HDP klesol o desatinu percenta z 2,8 na 2,7 percenta. Na Slovensku je podiel turizmu na HDP jednoznačne nižší ako u jeho susedov.

Tabuľka č. 1: Devízové príjmy z aktívneho cestovného ruchu

		2006			2007			Index 07/06	
	SKK	USD	EUR	SKK	USD	EUR	SKK	USD	EUR
Devízové príjmy (mil.)	44 985	1 513,4	1207,7	49 751,4	2013,2	1472,8	110,7	133,0	122,0
Devízové výdavky (mil.)	31 349	1 054,7	841,6	37 721,4	1 526,4	1 116,6	120,3	144,7	132,7
Saldo (mil.)	13 639	458,7	366,1	12 030,4	486,8	356,1	88,2	100,6	97,3
Kurz SKK/ USD/EUR		29,7	37,2		24,7	33,8			

Zdroj: Trend Top v cestovaní,

<http://www.etrend.sk/ekonomika/slovensko/turisti-ziadaju-bratislavu-a-tatry/134039.html>

Hlavnou príčinou tohto stavu je najmä nedostatočná propagačná a informačná kampaň štátu a regiónov ako turistických destinácií, ako aj nepostačujúca kvalita a komplexnosť poskytovaných služieb a s tým spojený následný nízky počet priamych zahraničných investícií smerujúcich do krajiny.

Významným dokumentom, ktorý treba využívať pri umiestňovaní investícií cestovného ruchu na území krajiny je spracovaná Regionalizácia cestovného ruchu Slovenskej republiky. Poradie priorít všetkých 21 regiónov Slovenska v rámci podpory cestovného ruchu na základe tohto dokumentu podľa miery nezamestnanosti a potenciálu cestovného ruchu v strednodobom horizonte je nasledovné:

1 Regióny s najvyššou prioritou:

1. Gemerský (letné pobyty v horskom prostredí, vidiecky cestovný ruch, jaskyne a speleológia, poznávanie pamiatok),
2. Šarišský (kúpeľníctvo, pobyty v horskom prostredí),
3. Tatranský (letné pobyty v horskom prostredí, pešia turistika, zjazdové lyžovanie, kúpeľníctvo, vidiecky cestovný ruch),

4. Liptovský (zjazdové lyžovanie, letné pobyty v horskom prostredí, pobyty pri vode, vodné športy, kúpeľníctvo, jaskyne a speleológia),
5. Horehronský (zjazdové lyžovanie, letné pobyty v horskom prostredí, vidiecky cestovný ruch, kúpeľníctvo).

2 Regióny s vysokou prioritou:

1. Dolnozemplínsky (pobyty pri vode, vodné športy),
2. Ipeľský (kúpeľníctvo, vidiecky cestovný ruch),
3. Spišský (poznávanie pamiatok, pešia turistika, zimné športy, vidiecky cestovný ruch, jaskyne),
4. Pohronský (poznávanie pamiatok, pobyty pri vode, kúpeľníctvo, pobyty v lesnom prostredí),
5. Košický (poznávanie pamiatok, pobyty v lesnom prostredí, jaskyne),
6. Severopovažský (zjazdové lyžovanie, letné pobyty v horskom prostredí, pešia turistika, vidiecky cestovný ruch, kúpeľníctvo).

3 Regióny strednej priority

1. Hornozemplínsky (pobyty pri vode, pobyty v horskom prostredí),
2. Nitriansky (poznávanie pamiatok, veľtrhy a výstavy),
3. Podunajský (pobyty pri termálnej vode, vodné športy, cykloturistika, vidiecky cestovný ruch),
4. Oravský (pobyty pri vode, vodné športy, letné pobyty v horskom prostredí, pešia turistika, kúpeľníctvo, vidiecky cestovný ruch),
5. Turčiansky (najmä zjazdové lyžovanie, letné pobyty v horskom prostredí, pešia turistika, kúpeľníctvo, vidiecky cestovný ruch).

4 Regióny nižšej priority

1. Hornonitriansky (kúpeľníctvo, pobyty pri termálnej vode, letné pobyty v horskom prostredí),
2. Dolnopovažský (kúpeľníctvo, pobyty pri vode, vodné športy, pobyty pri termálnej vode, poznávanie pamiatok),
3. Strednopovažský (kúpeľníctvo, nenáročné pobyty v horskom prostredí, poznávanie pamiatok),
4. Bratislavský (poznávanie pamiatok a kultúry, obchodný cestovný ruch, cykloturistika, vodné športy),
5. Záhorský (cykloturistika, poznávanie pamiatok ľudovej architektúry).

Hlavnou zásadou je, že v regiónoch nemožno všetok potenciál rozvíjať naraz, a že ani všetky regióny nemožno z hľadiska cestovného ruchu rozvíjať rovnakým tempom. Preto je dôležité, aby sa stanovili priority. Uvedená prioritizácia sa týka strednodobého horizontu a vo vzdialenejšej budúcnosti sa môže v závislosti od vývoja meniť. Podpora rozvoja cestovného ruchu v jednotlivých regiónoch by mala mať väzbu na tie aktivity, ktoré v danom regióne vykazujú najvyšší potenciál a súčasne je aj reálny predpoklad dostatočného dopytu zo strany návštevníkov.

Takéto ocenenie potenciálu územia Slovenska pre cestovný ruch je predpokladom pre objektivizáciu, vyššiu adresnosť a efektívnosť investovania verejných a súkromných finančných zdrojov, ako aj štrukturálnych fondov EÚ. Lepším uplatňovaním hospodárskej politiky vo sfére cestovného ruchu sa dosiahne zníženie nezamestnanosti v tých regiónoch, kde sa rozvíja cestovný ruch.

Zatriedenie územia krajiny do regiónov má zmysel pri investičných a rozvojových aktivitách za predpokladu, že každý región nebude chcieť rozvíjať súčasne všetky svoje danosti. Regióny cestovného ruchu sa nekryjú s administratívnymi regiónmi. Štrukturálne fondy Európskej únie však možno využívať len pre plánovaco-štatistické, teda administratívne jednotky (VÚC). Decentralizácia tak preniesla zodpovednosť na územné samosprávy s cieľom zvýšiť efektívnosť štátnych služieb. Tak sa lepšie zabezpečuje politika podpory cestovného ruchu a vytvoril sa priestor na jeho rozvoj. Štát vykonáva svoje kompetencie v nadväznosti na miestne samosprávy.

Obrázok č. 1: Turistické regióny na Slovensku

Zdroj: <http://www.slovakia.travel/portal.aspx?l=1&smi=8007&ami=8007>

Podľa Svetového ekonomického fóra sa Slovensko v propagácii svojho územia umiestnilo až na 126. mieste spomedzi 130 štátov. Maďarsko vydáva na zahraničnú propagáciu desaťkrát a Česká republika takmer štyrikrát viac než Slovensko. Aj na základe týchto tvrdení môžeme konštatovať, že Slovenskej republike chýba marketing destinácie a propagácia krajiny v zahraničí.

Tento fakt potvrdzuje aj samotné fungovanie Slovenskej agentúry pre cestovný ruch (SACR). Táto organizácia, ktorá má propagovať Slovensko ako turistickú destináciu, ho propaguje iba ako krajinu prírodných krás, aj to nedostatočne. Slovensko sa napríklad nezúčastňuje na takých významných výstavách cestovného ruchu, ako je Imex vo Frankfurtu, veľtrh kongreso-

vého turizmu, kde sa robia kontrakty za stámilióny. Dôvodom bol nedostatok peňazí a kompetentnými osobami nepodpísané potrebné papiere.

V záujme prilákania zahraničných investorov na Slovensko má veľký význam Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO). Táto agentúra, ktorá poskytuje služby investorom, dlhodobo trpí neustálymi prechodmi spod jedného politického vplyvu pod druhý.

Lákание investícií sa zúžilo na dohadovanie o investičných stimuloch. Investori, prichádzajúci i etablovaní, pritom neustále dávajú najavo nespokojnosť s úrovňou komunikácie.

Ďalšími príčinami nízkeho vstupu priamych zahraničných investícií do cestovného ruchu na Slovensku sú:

- slabá úroveň poskytovaných služieb, ktorá nedosahuje požadovaný európsky štandard,
- nedostatočne pripravený a úslužný personál v jednotlivých turistických zariadeniach,
- nedostatočná koncepcná príprava na rozvoj cestovného ruchu na všetkých úrovniach,
- a tiež nízka miera koordinácie na lokálnej a regionálnej úrovni.

Riešenie nevyhovujúceho stavu v cestovnom ruchu na Slovensku

Pre budúci pozitívny vývoj v cestovnom ruchu a pre čoraz väčší počet priamych zahraničných investorov prichádzajúcich na Slovensko bude kľúčové výrazne posilniť propagáciu našej republiky v zahraničí, zlepšiť pravidlá financovania, začať lepšie spolupracovať a takisto zlepšiť prístup k hosťom.

V tejto súvislosti možno v posledných rokoch hovoriť o vhodných krokoch uskutočnených agentúrou SACR. Tá má od novembra 2007 za sebou 26 veľtrhov cestovného ruchu, dve desiatky infociest novinárov a touroperátorov, niekoľko prezentácií pre touroperátorov v zahraničí, ale aj konečných účastníkov cestovného ruchu v zahraničí. Prostredníctvom týchto akcií má agentúra za cieľ prispieť k príťažlivosti Slovenska ako atraktívnej destinácie.

Začiatkom januára 2008 si predstavitelia SACR a SARIO rozdelili úlohy v rámci spolupráce pri podpore investícií do cestovného ruchu. Táto spolupráca kombinuje jedinečné know-how obidvoch agentúr Ministerstva hospodárstva SR a má potenciál zvýšiť kvalitu nimi poskytovaných služieb.

Perspektíva vývoja vstupu priamych zahraničných investorov do cestovného ruchu na Slovensku

V roku 2008 ohlásili príchod na Slovensko zahraniční developeri zábavných parkov a celoročných komplexných rezortov s plánmi finančne porovnateľnými s väčšími priemyselnými investíciami. Dôvodom, prečo sa rozhodli lokalizovať svoje investície práve na Slovensku, je rastúca ekonomická úroveň nášho štátu ako aj chýbajúca ponuka podobných rezortov v okolitých krajinách. Medzi

týchto ohlásených developerov patrí napríklad Dorchester Group of Companies, ktorý chce vybudovať turistický park neďaleko Spišskej Novej Vsi, ako aj projekt spoločnosti Darc Leisure v blízkosti Humenného, za ktorým stoja holandskí developeri.

Tabuľka č. 2

Avizované investície do turistických parkov

(mil. €)

Projekt	Lokalita	Investícia
Spišský raj	Spišská Nová Ves	400
Aqua Tethys	Bardoňovo	200
Park Bojnice	Bojnice	200
Vtáčie údolie	Humenné	133
PRAMEN: TREND		

Zdroj: Trend, <http://reality.etrend.sk/realitny-biznis/po-akvaparkoch-zabavne-parky/139559.html>

Ďalším odvetvím, ktoré stojí pred novými výzvami, je slovenské hotelierstvo. Napomáha tomu nielen rastúca globalizácia, pevné zaradenie Slovenska na mapu Európy či ešte stále cenovo výhodné stravovanie pre hostí zo štátov s vyspelejšou ekonomikou. Preto možno rátať s nárastom počtu značkových hotelov a hotelov, ktoré budú predávať svoje izby prostredníctvom distribučných kanálov. Je takmer isté, že v dohľadnom čase otvoria na Slovensku dvere hotely zvučných mien ako je Hilton, Sheraton, Kempinski, Falkensteiner či Best Western. Pripoja sa už k otvoreným hotelom Holiday Inn a Park Inn.

Záver

Cieľom príspevku bolo bližšie objasniť problematiku vstupu priamych zahraničných investícií do slovenského cestovného ruchu. Problémom naďalej ostáva nedostatočný príchod priamych zahraničných investorov na územie nášho štátu práve do oblasti cestovného ruchu.

Hlavnou príčinou tohto stavu je najmä nedostatočná propagačná a informačná kampaň štátu a regiónov ako turistických destinácií. Nepostačujúca je aj kvalita a komplexnosť poskytovaných služieb a s tým spojený následný nízky prílev priamych zahraničných investícií smerujúcich do krajiny. Je preto žiadúce naďalej zlepšovať podmienky pre vstup zahraničných investorov do takých oblastí ces-

tovného ruchu, ktoré môžu výrazne prispieť k rozvoju a zvyšovaniu atraktívnosti Slovenskej republiky.

Literatúra:

- MICHALOVÁ, V. et al. 2001. Služby a cestovný ruch: súvislosti, špecifiká, cesta rozvoja. Bratislava: Sprint, 2001. ISBN 80-88848-78-4
- MIŠÚNOVÁ, E.: *Geographie economique de la Slovaquie*. Vydavateľstvo Ekónóm, 2000, 2. vydanie, s. 136. ISBN 80-225-1254-0
- MIŠÚNOVÁ, E.: Negative influence of tourist industry on ecological environment, p 389-395, *Economic and Ecology in Function of Tourism Development*, 2nd International Scientific, Economics & Ecology in Function of Tourism Development. Opatija, Croatia, CIP 4/2000. ISBN 953-6198-22-3
- MIŠÚNOVÁ, E.: Malé a stredné podnikanie v cestovnom ruchu Slovenska a regionálny rozvoj. Medzinárodná konferencia REGIO 2002/IMPA 2002 15.-16. 10. 2002, Karlove Vary
- MIŠÚNOVÁ E.: Trendy v regionálnom rozvoji cestovného ruchu. In: Buček, M.: *Vízia rozvoja slovenskej spoločnosti. Blok 7: Vízia a stratégia priestorového rozvoja*. Štúdia Vlády SR 2007-2009 CD ROM
- MIŠÚNOVÁ, E. - ŠEBEŇ, Z.: RRA a ich význam v regionálnom rozvoji cestovného ruchu SR a Maďarskej republiky. Medzinár. recenzovaný zborník z vedeckej konferencie KVSaRR. Bratislava 29. 11. 2007. ISBN: 978-80-225-2425-4
- MIŠÚNOVÁ, E. - MIŠÚN, J.: Prínos cestovného ruchu k rozvoju národného hospodárstva Kene. *Ekonom. revue cestovného ruchu* č. 2, 2007. Ekonomická fakulta Banská Bystrica ISSN 0139-8660
- MIŠÚNOVÁ, E.: City and culture tourism and its expected trends in the 21th century. In: *Globalisation and its impacts on localities*. 5-7th September 2007 Ostrava

Kontaktní adresa:

doc. RNDr. Ema Mišúnová, CSc.
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja NHF
Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Email: misunova@euba.sk

Príspevok vznikol za podpory z Projektu APVV - 0230 - 07 REDIPE na Ekonomickej univerzite v Bratislave (int. č. 291592)

Етноязыkové vědomí na pozadí globalizace: psycholingvistický experiment

Этноязыковое сознание на фоне глобализации:
психолингвистический эксперимент
(на материале устойчивых сравнений немецкого
и украинского языков)

Ethnolinguistic Awareness on the Globalization
Background: A Psycholinguistic Experiment

Константин МИЗИН

Souhrn:

Příspěvek se zabývá problémem vlivu globalizačních procesů (mezi něž je třeba počítat také budoucí sjednocenou Evropu) na etnolingvistický vývoj Ukrajinců a Němců. Na základě výsledků psycholingvistického výzkumu etnokulturně vyhraněných lingvistických jednotek - ustálených přirovnání, autor příspěvku dochází k závěru, že globalizace může znamenat hrozbu pro kulturně nemonolitické evropské národy, například Ukrajince.

Klíčová slova: vliv globalizačních procesů, etnolingvistický vývoj národů Ukrajinců a Němců, psycholingvistický výzkum etnokultury

Summary:

The offered paper considers the problem of the influence of globalization processes (among which the idea of future united Europe should be mentioned) on the ethnolinguistic development of Ukrainian and German peoples. Basing on the results of psycholinguistic investigation of ethnoculturally marked linguistic units - set comparisons, the author of the paper comes to the conclusion that globalization may present a threat for culturally nonmonolit European nations, for example, the Ukrainians.

Key words: the influence of globalization processes, the ethnolinguistic development of Ukrainian and German peoples, the psycholinguistic investigation of ethnoculture

Блага, которые несут с собой перспективы объединенной Европы, очевидны даже для человека далёкого от проблем политики, экономики и культуры. Но вместе с тем некоторые аспекты дальнейшего углубления кооперации в рамках Европейского Сотрудничества провоцируют определённые угрозы. Например, благая идея устранить языковые барьеры между европейскими народами - а бесспорным считается факт, что язык является

частью культуры, - может повлечь за собой стирание различий между культурами. Как свидетельствует история человечества, этот процесс происходит почти всегда в одном направлении: более мощные с позиции политико-экономического развития этносы “проглатывают” менее мощные.

А начинается все с языка: язык определённого этноса формирует этноязыковое сознание, которое, в свою очередь, является квинтэссенцией этносознания. Поэтому малейшие изменения в системе языка вызывают изменения в морально-ценностных установках этноса, так как язык и культура тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены.

Особенно это касается лексико-семантического языкового уровня, который представлен словом (если включить сюда и промежуточный фразеологический уровень, то и устойчивым сочетанием слов). Слово же - это не просто физически ощутимый набор звуков, несущий определённый смысл, а кодовая единица языка, ибо последний является кодовой системой, кодирующей знания и опыт той или иной лингвокультуры. При этом одной из наиболее важных функций языка является трансляция знаний и опыта представителей данной лингвокультуры между поколениями. В этой связи, надо особо подчеркнуть такую характеристику слова: оно есть одновременно и код, и ключ к расшифровке данного кода. Поэтому изменения на лексико-семантическом уровне языка влекут за собой как нарушения преемственности культурной информации между поколениями, так и изменения в сознании этноса, влияя на этнокультуру в целом.

С одной стороны, изменения сознания - это движение, прогресс культуры, то есть позитив развития последней. С другой стороны, любые языковые изменения должны гармонично синхронизироваться с историческим развитием данной культуры, избегая экспансии извне. В противном случае внешнее влияние посредством изменения языкового кода, будь-то малейшие новшества в письме, алфавите или постоянное заимствование иноязычной лексики, является самым опасным, потому что оно эффективно действует незаметно, на подсознательном уровне, не вызывая никаких подозрений в представителей того или иного этноса. Прежде всего, такая экспансия несёт угрозу для полиэтнических наций, где маргинализируется роль титульной нации. Это, собственно, и есть одна из негативных сторон глобализации. Заметим, что Европейское Сообщество еще не выработало никаких серьезных мер против этой угрозы. Единственной наработкой является “Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств”, которая считается несбалансированной и создает больше проблем, чем их решает, свидетельством чему может быть книга И. Больман “Языковые войны в Европе” [Больман 2007].

В Европе много наций сталкиваются с языковой проблемой и это неудивительно, потому что на такой сравнительно небольшой территории ухитряются проживать многочисленные народы и народности. Все они имеют

много общего в истории, культуре и структуре их языков. Общим даже является структурное мышление. Но всё же более сильные в политико-экономическом отношении нации имеют очень значительное влияние на другие, менее сильные. Примеров в истории мы можем найти очень много. Актуально это и по сей день. Не секрет, что значительная часть трудоспособного населения новых членов Евросоюза (Чехии, Словакии, Польши и др.) рассматривают лидеров последнего (Великобританию, Германию, Францию и др.) как варианты приличного заработка. Но для перспективной работы в чужой стране необходимо знание языка. Поэтому население Восточной Европы сменило вектор изучения иностранного языка с русского на английский, немецкий, французский и др.

И в этом нет ничего плохого. В широком контакте культур видится только позитив. Культуры благодаря такому контакту взаимно обогащают друг друга. Но если не перегибать палку, потому что в противном случае язык того или иного этноса постоянно засоряется иностранными заимствованиями, которые закрепляются в языке. Через три-четыре поколения, если не предпринимать никаких мер, народный язык (просторечие) будет уже очень заметно отличаться от литературного языка.

Что же происходит в наши дни с языковым сознанием европейцев? Какие тенденции намечились в связи с процессом глобализации? Ответить на эти вопросы можно с помощью методики ассоциативного (психолингвистического) эксперимента, которая способствует выявлению накопленных в результате предыдущего опыта ассоциаций носителя языка (Е. И. Горошко, А. А. Залевская, Ю. А. Караулов, Н. В. Уфимцева и др.). Такой эксперимент проводился нами с носителями немецкого и украинского языков. Почему таков наш выбор? Потому что немцы и украинцы имеют много общего, несмотря на то, что они отдалены географически, а их языки являются неродственными. Немецкий и украинский литературные языки, объединяя различные диалекты, являются фактором создания соответствующих государств, формируя титульную нацию. При этом немецкий язык подвергается общемировой тенденции - влиянию английского языка, а на украинский, помимо английского, продолжается мощная трёхсотлетняя экспансия русского языка. Отобразилось ли это в языковом сознании немцев и украинцев? В этом нам и должен помочь направленный психолингвистический эксперимент. Почему направленный? Потому что реакции, то есть ассоциации, носителей языка ограничиваются в этом эксперименте сравнением: информантам предлагалось продолжить стимул (начало сравнения) первым словом, которое приходило на ум, напр.: *feigherzig, wie* / боязкий, як... . Реакцией на этот стимул должен быть сравнительный образ, который воспринимается в сознании информанта как эталон признака. Доля субъективности интуиции носителей языка перекрывается за счет использования интуиции определенного количества информантов (80 немцев и 100 украинцев в возрасте от 17

до 30 лет), чем снижаются субъективные психолингвистические показатели. Единичные ответы не рассматривались.

Стимулами в нашем эксперименте выступают прилагательные с семантикой важных квалификаций характера человека, которые определяют ценностные ориентиры последнего. Сравнение же выбрано нами не случайно. Во-первых, эта универсальная категория является не только семантической, но также и гносеологической и понятийной, поэтому она берёт активное участие в концептуализации и категоризации объективного мира тем или иным этносом, что позволяет утверждать нам о верификационной надёжности и адекватности результатов эксперимента для изучения языкового сознания этносов. Более того, на фоне универсального всегда отчётливо проявляется национально-специфическое и уникальное, которое является креативом “духа народа” (В. фон Гумбольдт). Во-вторых, с помощью словарей можно определить долю устойчивых сравнений среди реакций участников эксперимента, что свидетельствует о большей или меньшей стереотипности мышления носителей разных языков, ибо стереотипность мышления сигнализирует о глубине этнокультурных корней в сознании этих носителей: чем глубже корни, тем устойчивее этнос.

Результаты эксперимента:

немецкий язык

kühn: *Ritter, Hecht, Siegfried, Karl der Kühne, Held, Herkules*

feigherzig: *Hase, Kaninchen, Reh, Kind, Strauß, Hyäne*

klug: *Einstein, Fuchs, Elster, Lexikon, Buch, Rabe, ich, Gelehrte, Lehrerin, Eule*

dumm: *Brot, Bohnenstroh, Stroh, Schwein, Nacht*

froh: *Kind, Vogel (im Wind), Lied, Oskar, Floh in Haferstroh, Geretteter, Sonnenschein*

traurig: *Trauerweide, Weide, Tod, Zootiere, Grab, Regenwetter*

freigebig: *guter Mensch, König, ich, mein Vater, Spender*

geizig: *Dagobert Duck, Schotten, Schwaben, Jude*

fleißig: *Biene / Bienen, Ameise, das fleißige Lieschen (Märchen)*

faul: *Faultier, (nasser) Sack, Hund, Schwein / Sau, Student*

украинский язык

смливий: *лев, воїн, герой, лицар, мисливець, тигр, козак, чоловік, вітер*

боязкий: *заєць, миша, кіт / кошеня, кролик, дитина*

розумний: *сова, професор, Ейнштейн, науковець / учений, книга, качка, пес, Сократ, вундеркінд, вчитель, Бог, я*

дурний: *пень, пробка, ступа, осел, дуб, баран, двері, сто свиней, курка, сусід*

веселий: *клоун, веселка, моя подруга, я*

сумний: *дощ, П'єро, верба, осінь, ніч, іва, пісня, хмарка, у воду опущений*

щедрый: *земля, Бог, осінь, мама, сонце, батьки, ріг достатку*

скупий: *єврей, багач, скнара, Скрудж, Плюшкін, Гобсек, лицар, дід*

працелюбний: *бджола / джміль, віл, кінь, селянин, мураха, віслик, я, батьки*

лінивий: *кіт, ведмідь, я, свиня, Омелько, кішка, лінивець, студент*

ehrlich: *Kind / Kinder, eine gute Seele, Trottel*

lügenrisch: *Schlange, Politiker, lügt wie gedruckt, Schein, Hyäne*

geil: (geiler) *Bock, Sau, Ratte, Rettich, Nachbars Lumpi, Fußballspiel, Ferienreise*

bescheiden: *Jesus, Mariechen, kleine Mädchen, meine Oma, Bettelmann, Edelmann*

nett: *Mädchen, Freunde, Alte, Honigkuchenpferd, Oma, Grab*

grausam: *Tod, Henker, Drache, Krieg, Mörder, Mord, Ungeheuer*

schlapp: (Schlapp-)schwanz, platter Reifen, ein Schluck Wasser in der Kurve, Lappen, Luftballon, Grippe, geprellter Frosch, Hund

neidisch: *Missgunst, Missgünstiger, Liebhaber, Mitarbeiter, Waschweib, Falschheit, Freundin, Elster*

gelassen: *weiser Mann, Baum, Ruhe, Rocky, Mönch, Katze, Politiker*

böse: *Teufel, Wespe, Nacht finster, Luzifer, Unmensch, Tiger, Wolf, Hund*

hartnäckig: *Nuss, Esel, Maultier, Hund, Specht, Streber, Zecke*

чесний: *сльоза, дзеркало, товариш, скло, політик*

брехливий: *собака, лисиця, лис, сорока, баба*

хтивий: *свиня, кролик, чоловік, кіт*

скромний: *дівчина, ромашка, я, мій друг*

добрий: *мама, сонце, бабуся, Бог, пес, батько, дідусь, сама доброта, Дід Мороз*

жорстокий: *вовк, тиран, вбивця, диявол, злочинці, ворог, Ірод, війна*

сонний: *муха, сова, ведмідь, кіт, бабак, студенти, соня, черепаха*

зздрісний: *сусід, ворог, подруга, баба, ворона, жаба*

спокійний: *двері, слон, стіна, удав, віл, змія*

злий: *собака, вовк, чорт, пес*

наполегливий: *відмінник / відмінниця, студент, вчитель*

Анализ результатов эксперимента

Как видим, в немецком и украинском языках обнаруживаются многочисленные совпадения. Их даже больше, чем можно было бы предположить в неродственных языках. Это свидетельствует о весомом общеевропейском культурном наследии, которое в форме архетипов, мифов, религии, легенд, фольклора оставило свой след в сознании европейских народов вследствие их общего развития и активных контактов на протяжении всей истории. Отличается только позиция реакций в иерархии языкового сознания информантов, напр.: стимул **klug / розумний** демонстрирует шесть совпадений: *Einstein / Ейнштейн, Buch / книга, ich / я, Gelehrte / науковець (учений), Lehrerin / вчитель, Eule / сова*. При этом и у украинцев, и у немцев эталонами сравнения выступают прецедентные имена (напр.: *Siegfried, Karl der Kühne, Dagobert Duck, Ейнштейн, Дід Мороз, Ірод*), антропонимы (напр.: *Geretteter, Schotten, Schwaben, Jude, сусід, євреї*), природные явления (напр.: *Sonnenschein, Regenwetter, вітер, веселка*), артефакты (напр.: *Lexikon, стуна*). Но каждый стимул представлен, как правило, и национально маркированными ассоциациями, напр.: *Bohnenstroh, Honigkuchenpferd, Falschheit, Streber, козак, стуна*. Надо отметить, что некоторые стимулы вообще не

имеют совпадений в анализированных языках, напр.: **schlapp** / сонный, **gelassen** / спокойный.

Однако даже без точных подсчетов очевиден факт большего апеллирования немецкой молодежи к культурному наследию своего народа: это в первую очередь знание исторических личностей, исторических реалий, национально-специфических реалий, персонажей фольклора и мифологии (напр.: *Siegfried, Karl der Kühne, Bohnenstroh, Honigkuchenpferd, Edelmann, Ritter, König, das fleißige Lieschen*), что несомненно свидетельствует о большей стереотипности мышления немцев по сравнению с украинцами, ибо украинская молодежь не демонстрирует такого проявления “духа народа”. В этой связи, известная белорусская исследовательница лингвокультурологии В. А. Маслова [Маслова 2001: 191] утверждает, что чем давнее культура, тем она стереотипнее. Возможно. Однако это утверждение было бы корректным, по нашему мнению, если бы одна культура насчитывала две сотни лет, а другая - две тысячи. В нашем же случае это не срабатывает, поскольку не такая уж большая разница во времени формирования немецкого и украинского этносов. Здесь речь идет о силе “духа народа”, его культурной устойчивости. В этом отношении украинская этнокультура менее устойчивая, что можно объяснить отсутствием на протяжении многих столетий украинской государственности: на территории современной Украины господствовали то монголо-татары, то Великое княжество Литовское, то Речь Посполитая (польская шляхта), то Российская империя. А наибольший удар по украинской этнокультуре был нанесён за годы советского режима, когда уничтожалось не только всё украинское, но и украинцы (сталинские репрессии, Голодомор и др.), подтверждением чему являются открытые в наше время архивы КГБ. Поэтому современное этносознание украинцев в некоторой мере теряет связь с глубинными корнями своей культуры, становясь неустойчивым к внешним экспансиям.

Еще одним аргументом в пользу большей стереотипности немецкого мышления по сравнению с украинским является фактор узуальности ассоциаций, то есть реакций, информантов, напр.: для стимула **dumm** узуальными являются ассоциации *Brot* ‘хлеб’ и *Bohnenstroh* ‘бобовая солома’, потому что они выступают образами-эталоном устойчивых сравнений *dumm wie Brot sein* - “быть чрезвычайно глупым”, *dumm wie Bohnenstroh* - “очень глупый” [Мізін 2005: 35-38]. В ответах украинцев узуальные ассоциации встречаются реже.

Таким образом, наш небольшой опыт исследования языкового сознания с помощью психолингвистического эксперимента может стать частью системных “замеров” антропологическими дисциплинами состояния “духа” того или иного европейского народа, что очень важно для выработки стратегии сосуществования данного народа в Евросоюзе. Обидно, что политики почти не прислушиваются к мнению лингвистов, психолингвистов, лингвокульту-

рологов, этнолингвистов. А надо бы. Потому что только с помощью языка можно достичь глубин сознания, а главное подсознания человека. То же и с целым народом. Вовремя среагировать на угрозы стоящие перед нацией, которая построила молодое независимое государство, но до сих пор не может полностью освободиться от влияния своего сюзерена, - это возможность не дать исчезнуть колоритной европейской этнокультуре. В нашем случае речь идет об украинской нации, инфицированной советской идеологией вирусом тотальной русификации, который продолжает своё разрушительное действие и сегодня.

Известный исследователь-украинист Орест Ткаченко [Ткаченко 2008: 15] проводит аналогию языково-национального развития украинцев с нациями Центральной Европы такими, как чехи, словаки, словенцы, латыши, литовцы, эстонцы, финны, которые он называет “неполными”, потому что в своё время они потеряли дворянство и образованные слои населения вследствие соответственно германизации (чехи, словенцы, латыши, эстонцы), мадьяризации и богемизации (словаки), полонизации (литовцы) и шведизации (финны). Однако все эти нации являются полноправными членами Евросоюза, а их национальные языки не только сохранены, но и благополучно развиваются, укрепляя государственность данных наций. Хотелось бы, чтобы и Украина прошла такой же креативный путь. Путь самосохранения. В противном случае будет продолжаться русификация украинского населения. И что примечательно: почти все русскоговорящие в Украине считают себя по переписи населения 2001 года украинцами. И в этом парадокс. Может ли считаться полноценным украинцем тот, кто говорит на чужом языке. Конечно, нет. Очевидно, речь идет о формировании в Украине новой нации: и не украинцев, и не русских. А останется ли место для коренной нации? Или все украинцы вымрут, как аборигены в Австралии? А если все же Украина освободиться от влияния России и Евросоюз тогда не побоится принять её в свои ряды, то не попадет ли она под влияние других языков, например, английского? В этом же мы и видим угрозу глобализации. Бесспорно, здесь многое зависит от языковой политики самого государства и её политической элиты. Пока эта политика в Украине осторожная и недостаточно последовательная [Тараненко 2003]. Будем надеяться на лучшие перемены. Так хочется, чтобы многочисленные нации и их языки расцвели на фоне других, демонстрируя свою красоту и неповторимость. Хотелось бы закончить наше исследование словами дагестанского поэта Абуталиба Гафурова: *“Для меня языки народов - как звезды на небе. Я не хотел бы, чтобы все звезды слились в одну огромную, занимающую полнеба звезду. На то есть солнце. Но пусть сияют и звезды. Пусть у каждого человека будет своя звезда. Я люблю свою звезду - мой родной язык”* [Якубов 2009].

Литература:

- Большан І. Мовні війни в Європі / Пер. з фр. - К.: "К.І.С.", 2007. - 280 с.
- Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр "Академия", 2001. - 208 с.
- Мізін К. І. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння). - Вінниця: Нова книга, 2005. - 304 с.
- Мізін К. І. Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології // Мовознавство. - 2008. - № 1 (244). - С. 67-79.
- Тараненко О. О. Мовна ситуація та мовна політика в сучасній Україні // Мовознавство. - 2003. - № 2-3. - С. 30-55.
- Ткаченко О. Український мовно-національний розвиток: формування й перспективи // Світогляд. - 2008. - № 2. - С. 15-17.
- Якубов Э. Формирование толерантности в процессе лингвокультурного взаимодействия в полиэтническом пространстве
// www.conf.cpic.ru/upload/eva2008

Kontaktní adresa:

Константин Мизин

кандидат филологических наук, доцент, докторант

Киевского национального лингвистического университета

ул. Победы, 16, кв. 19, г. Кременчуг 39600 Украина

Email: mizin@vizit-net.com

Eurosociálnizácia ako súčasť procesu „europeizácie“

Eurosociálnization as a component of process „europeanization“

Karol MURDZA

Súhrn:

Autor vo svojom príspevku analyzuje proces formovania európskeho občianstva, ako špecifický druh sociálnizácie, ktorú v kontexte čoraz frekventovanejšej euroterminológie označuje pojmom „eurosociálnizácia“. Eurosociálnizáciu považuje za súčasť širšieho spoločenského procesu „europeizácie“, za základnú dimenziu rozvoja nového sociálneho typu osobnosti „euroobčana“. Vníma ju ako zložitý interakčný proces sociálneho učenia, osvojovania si noriem, hodnôt a vzorov správania typických pre obyvateľov EÚ. V závere príspevku upozorňuje aj na potrebu rozvíjať špecifickú „bezpečnostnú gramotnosť“, ktorej zmyslom je racionalizovať bezpečnostné správanie občanov a formovať ich zodpovednosť za bezpečnosť Európy.

Kľúčové slová: sociálnizácia, eurosociálnizácia, europeizácia, bezpečnostná gramotnosť, euroobčan, európske občianstvo

Summary:

Author's papers is focused on the process of European citizenship profile as a special kind of socialization which is within the framework of euroterminology more and more frequently identified as „eurosociálnization“. He explains eurosociálnization as a component of wider social process called „Europeanization“ and also as a fundamental dimension in the evolution of a new social type of personality - „eurocitizen“. Eurosociálnization is interpreted as a complicated interactive process of social learning and acquiring of values, rules and behavioural patterns typical for European citizens. Author also calls attention toward the necessity and need of „security literacy“ development in order to rationalize security behaving of citizens and thus improve their responsibility for the security in Europe.

Key words: socialization, eurosociálnization, europeanization, security literacy, citizen, european citizen, european citizenship

Úvod

Jedným z dôsledkov vstupu SR do EÚ je obohacovanie našej slovnej zásoby o novú, špecifickú „euroterminológiu“. Pojem „euro“ sa stal veľmi frekventovaným pojmom, ktorý sa začal masovo používať v najrozmanitejších súvislostiach. Podľa K.M. Gaussa predpona euro sa principiálne hodí k pluralistickému jazykovému používaniu, pretože po tejto predpone môžu nasledovať všetky mož-

né kliše na zemi, ktoré prezrádzajú, že časy monarchie, v ktorých dominoval prívlastok „cisársky“ (napr. „cisárske víno“, „cisárska lóža“, „cisárske počasie“ atď.) sa šťastne zmenili na demokratické (1).

S predponou „euro“ sa dnes bežne stretávame najmä v odborných výrazoch charakterizujúcich osobitosť prebiehajúcich demokratických „*euointegračných*“ procesov, v rámci „*eurokampane*“, pri koncipovaní špecifických „*euronoriem*“ a „*eurozákonov*“, ako súčasti „*euroagendy*“, ale aj v relatívne ustálených slovných spojeniach, ktorých zmyslom je upozorniť na európsku výnimočnosť a jedinečnosť rôznych materiálnych objektov i sociálnych subjektov. Pripojením predpony „euro“ vznikajú relatívne nové pojmy, primárne pôsobiace ako informácia o novo konštituovanej európskej kvalite („*made in EU*“). V spoločenskej komunikácii plnia uvedené pojmy mnohoraké a významovo často odlišné funkcie.

Predpona „euro“ napríklad upozorňuje na európsky pôvod rozličných tovarov („*eurookná*“, „*europalety*“, „*eurosušienky*“), označuje dôležité európske symboly („*eurohymna*“), platidlá a odborné finančné výrazy („*euromena*“, „*euro-mince*“, „*eurobankovky*“, „*eurošek*“, „*eurodaň*“, „*eurodlhopis*“, „*euroobligácia*“, „*eurodotácia*“, „*eurofond*“) a dokumenty („*europas*“), pomenúva rôzne sociálne priestory („*eurozóna*“, „*euoregión*“), európske pracovné skupiny a organizácie („*eurokomisia*“), charakterizuje špecifické vedecko-výskumné, pedagogické, kultúrne a športové aktivity (*tvorba „europrojekov“*, *rozvoj „eurovzdelávania“* a „*eurovedy*“, „*eurogrant*“, „*euroliga*“, „*eurovízia*“), definuje sídla európskych inštitúcií („*europarlament*“) atď.

Predpona euro veľmi často slúži aj ako lákavé logo mnohých finančných produktov a lotérií („*Eurofin*“, „*Euromilióny*“), obchodný názov nespočetných podnikov, firiem a agentúr („*Eurocom*“, „*Eurojob*“, „*Euromarket*“, „*Eurotrend*“), slovná skratka označujúca názov špecializovaných európskych inštitúcií („*Europol*“, „*Eurodac*“, „*Eurostat*“), športových podujatí („*Euro 2008*“), ale aj ako hanlivé označenie európskej administratívy („*eurobyrokracia*“) alebo európskeho spôsobu uplatňovania moci („*eurokracia*“).

Z praktickej sféry života nová euroterminológia prenikla aj do oblastí záujmu viacerých spoločenskovedných disciplín (sociológie, politológie, sociálnej psychológie atď.), ktoré sa zaoberajú osobnosťou človeka, jeho socializáciou a formovaním občianskych postojov. V tomto kontexte sú pomocou predpony euro charakterizované rôzne sociálno-psychické stavy ľudí a ich reakcie na prebiehajúce euointegračné procesy. V súčasnosti je to najmä zavedenia novej meny a z nej vyplývajúca „*eurofóbia*“, resp. „*eurománia*“, či „*euroeufória*“, ktorú sprevádzajú diferencované „*euroskeptické*“, „*eurooptimistické*“ i „*eurorealistické*“, postoje občanov k tejto závažnej zmene. Pomerne rýchlo sa vo verejnosti zaužívali názvy špecifických europrofesií, ako napr. „*eurokomisár*“, „*euroombudsman*“, „*europoslanec*“, „*euroúradník*“, atď.

Podstata eurosocializácie

Pre mnohých občanov SR je dnes pojem *eurosocializácia* synonymom učenia sa a zvykania si na novú *európsku menu*. Táto interpretácia reálne odráža parciálne adaptačné problémy našich občanov súvisiace so vstupom SR do eurozóny. To, ako rýchlo sa občania SR naučia používať euromince v ich každodennom živote, je taktiež súčasťou a funkciou eurosocializácie. Podľa výsledkov prieskumu verejnej mienky, ktorý uskutočnila agentúra Focus v roku 2009 väčšina Slovákov si na euro zvykla už počas prvých týždňov jeho používania. Až osem z desiatich respondentov uviedlo, že im platenie eurom nespôsobuje žiadne závažnejšie problémy, pričom 32 % opýtaných to nerobí žiadne problémy a 47 % len menšie. Takmer pätina respondentov má podľa prieskumu s platením novou menou však stále vážnejšie problémy. V tejto skupine majú zastúpenie najmä ľudia vo veku 55 rokov a viac, ľudia so základným vzdelaním, ale aj takí, ktorí sú zamestnaní ako nekvalifikovaní manuálni pracovníci (2).

Napriek prevládajúcim pozitívnym skúsenostiam zo zavedenia eura mnohí ľudia ešte stále premýšľajú a pravdepodobne ešte dlho aj budú premýšľať v korunách a prerátávať si to na eurá. Také majú skúsenosti vo všetkých krajinách, kde je euro už v obehu. Problém nevyrieši len odstránenie duálneho zobrazovania cien. Skutočný zlom nastane vtedy až sa v hlavách ľudí udomácní oceňovanie hodnoty vecí podľa novej meny. Jednoducho človek sa musí adaptovať, zvykať si, fixovať si novú menu vo svojom každodennom vedomí a začať porovnávať svoj príjem v eurách s hodnotou ceny tovaru bez toho, aby to musel prepočítavať. Z uvedeného vyplýva, že ekonomické zmeny je jednoduchšie uskutočniť ako zabezpečiť ich akceptáciu v spoločnosti.

Ak v tejto práci hovoríme o eurosocializácii máme na mysli nielen užší význam tohto pojmu, tzn. eurosocializáciu ako proces učenia a adaptácie na euromenu, ale aj jeho oveľa širšie súvislosti. V kontexte pôsobenia širších spoločenských procesov môžeme eurosocializáciu začleniť do osobnej roviny (3) procesu „*europelizácie*“, ktorej zmyslom je vytváranie a prijímanie európskej identity. Europeizácia je relatívne nový pojem, ktorý sa legitimizoval v odbornej politologickej terminológii v súvislosti s prebiehajúcimi procesmi integrácie EÚ. Základné vymedzenia europeizácie sa zhodujú v tom, že europeizácia sa týka premeny domácej politiky v dôsledku adaptačného tlaku EÚ. To znamená, že je to proces, ktorý je aktívovaný „*zhora*“ a smeruje k harmonizácii domácich inštitúcií, procedúr a politik. Skúmanie i prax europeizácie sa sústreďuje prevažne na procesy (a) utvárania, (b) difúzie a (c) inštitucionalizácie formálnych pravidiel, procedúr, politických paradigiem, štýlov, spôsobov „ako robiť veci“ a zdieľaných hodnôt a noriem, ktoré sú najskôr definované a konsolidované v rámci utvárania rozhodnutí EÚ a následne inkorporované do logiky domáceho diskurzu, identít, politických štruktúr a verejných politik (4).

Východiskom modelu skúmania europeizácie je nesúlads medzi domácou (národnou) a európskou rovinou. Uvedený nesúlad je skúmaný viacerými spôsob-

mi. Racionalistická teória modeluje správanie aktérov na základe racionálnej voľby, tzn. aktéri sledujú svoj vlastný záujem a snažia sa maximalizovať zisk. Podľa teórie sociologického inštitucionalizmu sa domáca zmena neriadi inštrumentálnou logikou, ale je výsledkom sociálneho učenia. T. Boerzel a T. Risse (5) rozoznávajú dva spôsoby aplikácie zmien vo vnútropolitickom živote ako odpovede na proces europeizácie:

1. Vnútornú redistribúciu moci medzi politickými a sociálnymi aktérmi v dôsledku vzniku nových príležitostí a obmedzení, vyplývajúcich z úrovne európskej politiky a inštitúcií
2. *Socializáciu a sociálne učenie* ako internalizáciu nových noriem a rozvoja nových identít

Sociologický inštitucionalizmus europeizáciu nevidí ako novú štruktúru politických príležitostí, ale ako zdroj noriem, presvedčení a sociálneho očakávania, do ktorých sú aktéri v členských štátoch EÚ socializovaní (6). J. F. Checkel poukazuje z pohľadu sociálneho konštruktivismu na tzv. „európsku socializáciu“ a „národnú socializáciu“ (7). Pokiaľ sú nové európske normy dostatočne inštitucionalizované, dochádza k premene identít reprezentantov politického spoločenstva a vďaka tomu sa taktiež mení aj politika a inštitúcie. V procese socializácie zohrávajú ťažiskovú rolu nešťatní politickí aktéri.

V skúmaní europeizácie zjavne abscentuje komplexnejší pohľad na identifikáciu osobnostnej roviny europeizácie. Občianstvo vzniká nielen „zhora“, ale aj „zdola“. Občan sa nestáva plnohodnotným občanom iba získaním štátnej príslušnosti, ale aj vlastným pričinením. Stať sa „dobrým občanom“ podľa L. Macháčka nie je možné automaticky (8). Jednotlivec sa začleňuje do občianskej spoločnosti postupne a prostredníctvom socializačného pôsobenia rôznych inštitúcií (rodiny, školy, cirkvi, médií atď.) si osvojuje normy, hodnoty a vzory správania danej krajiny. Socializácia má tak kľúčový význam pre formovanie občianskej dimenzie jednotlivca a pre jeho identifikáciu s občianskou spoločnosťou. Niektorí autori nazývajú socializáciu „druhým sociokultúrnym narodením“ (9). Je to preto, že socializácia sprevádza človeka po celý život. Dynamicky sa meníaca a integrujúca spoločnosť vytvára tlak na permanentnú socializáciu a resocializáciu, neustále núti človeka osvojovať si nové vzory správania, získavať novú *sociálnu inteligenciu a sociálnu kvalifikáciu*.

Z komparácie všeobecných znakov socializácie vyplýva, že pojem *euro-socializácia* vyjadruje špecifický sociálny interakčný proces, ktorého podstatou je osvojovanie si nových hodnôt, noriem a vzorov správania zrozumiteľných a platných v európskom politickom, hospodárskom a kultúrnom spoločenstve. Je to druh celoživotného sociálneho učenia, ktorý zvyšuje *občiansku spôsobilosť a kompetencie občanov EÚ* v relatívne novom socio-kultúrnom prostredí EÚ, ako priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Tento priestor rozširuje okruh ich životných aktivít (kultúrnych, spoločenských, politických, ekonomických atď.),

ponúka im väčšie možnosti uplatnenia na európskom trhu práce (ale aj obmedzenia), vytvára nové príležitosti a formy spoločenského spolunažívania (ale aj potenciálnych konfliktov).

Viacerí sociológovia (Giddens, A., Berger, P.) považujú socializáciu za základnú dimenziu sociálneho rozvoja človeka. Analogicky s týmto vymedzením môžeme eurosocializáciu definovať ako základnú dimenziu rozvoja nového sociálneho typu osobnosti občana - *osobnosti Európana*. V uvedenom kontexte eurosocializácia vyjadruje zložitý proces sociálneho učenia, tzn. imitácie, identifikácie, preberania a osvojovania si relatívne novej sociálnej roly - roly *euroobčana*, resp. ďalších politických, sociálnych a profesijných rolí, ktoré vyplývajú z rozmanitých aktivít občanov žijúcich v EÚ.

Eurosocializačné konflikty

Proces eurosocializácie, tak ako socializácia vo všeobecnom význame, nie je iba harmonickým splynutím a mechanickou adaptáciou. Osvojovanie akýchkoľvek spoločenských hodnôt a noriem neprebíha automaticky a bezkonfliktne. Konflikty sú prirodzenou súčasťou každého typu socializácie. V makrospoločenskej rovine to zreteľne dokazujú ťažkosti z implementácie právnych noriem EÚ (*euronoriem*) do slovenskej legislatívy. V procese eurosocializácie dochádza taktiež k zložitej konfrontácii špecifických hodnôt rôznych subkultúr, napríklad v dôsledku migrácie na európskom trhu práce. Ľudia uvedené axiologické a normatívne atribúty EÚ buď akceptujú alebo odmietajú, na základe svojich vnútorných dispozícií, pričom ich konfrontujú s ich vlastnou hierarchiou (individuálnych, ale aj národných) potrieb, záujmov a hodnôt. Dosiahnutá miera súladu, či nesúladu je vyjadrená diferencovanými postojmi: transformáciou, dištanciou, manipuláciou a odmietnutím. Príkladom reálne existujúcich konfliktov v procese socializácie sú tzv. „rolové konflikty“.

V sociologickej teórii spravidla rozlišujeme tzv. *inter-rolové konflikty* (medzi-rolové konflikty) a *intra-rolové konflikty* (vnútorolové konflikty). Inter-rolové konflikty vyplývajú z toho, že jednotlivec je nositeľom viacerých sociálnych rolí a nedokáže zosúladiť očakávania jednej sociálnej roly s očakávaniami druhej roly. Špecifický inter-rolový občiansky konflikt prežívajú mnohí občania, najmä nových členských štátov EÚ, na pozadí európskeho trhu práce, kde neustále pociťujú to, že nie sú vnímaní ako rovnocenní Európania. Intra-rolové konflikty sú spravidla dôsledkom rozporuplných očakávaní, spájaných s konkrétnou rolou zo strany rôznych ľudí, ale aj konkrétneho aktéra, nositeľa danej sociálnej roly. Typickým príkladom intra-rolových konfliktov je tzv. „ja - rola konflikt“ ktorý vzniká medzi potrebami, či schopnosťami nositeľa roly a očakávaniami, ktoré sa s touto rolou spájajú.

Konfrontácia očakávaní s každodennou skutočnosťou a disproporcie medzi zidealizovanou predstavou a reálnou každodennou skutočnosťou spôsobujú mnohé *eurosocializačné* problémy a konflikty. Čo očakáva euroobčan od EÚ?

Niektoré výskumy naznačujú nie príliš optimistické vnímanie budúcej európskej sociálnej reality. Až 49 % Európanov očakáva, že ich život bude za dvadsať rokov horší, ako dnes. Podrobnejšie skúmanie naznačuje, že až 81 % očakáva, že rozdiely medzi chudobnými a bohatými sa zväčšia, 80 % očakáva, že ľudia budú musieť pracovať do vyššieho veku, 70 % si myslí, že mnohí ľudia si nebudú môcť dovoliť zdravotnú starostlivosť atď (10).

Je pravdepodobné, že identifikácia s nadnárodným spoločenstvom trvá oveľa dlhšie, než identifikácia s vlastným národom. Euroobčianstvo je „iba“ komplementárnym občianstvom a sociálna rola euroobčana je vnímané ako súčasť národnej občianskej sociálnej roly. Napriek tomu, že sme občanmi EÚ nemôžeme sa zbaviť príslušnosti k vlastnému štátu. Pojem občan je totožný s pojmom štátne občianstvo, t.j. prekrýva sa s politicko-právnou príslušnosťou jednotlivca k určitému štátu. Napriek tomu pojem „euroobčianstvo“ je oficiálnym princípom, ktorý zaviedla Maastrichtská zmluva z roku 1992. Táto zmluva rozšírila koncept „Európy občanov“ z roku 1975 a zavedenie tohto princípu bolo prechodom od „trhového občana“ k „politickému občanovi“ (11). Amsterdamská zmluva neskôr v roku 1997 jednoznačne deklarovala komplementaritu európskeho občianstva a rozšírila jeho práva. Euroobčan je fyzická osoba, ktorá má štátne občianstvo aspoň jedného členského štátu EÚ a môže sa obracať so svojimi žiadosťami na európske inštitúcie (parlament, radu, komisiu, súdny dvor atď.). Zdanlivo je formálny problém týkajúci sa opodstatnenosti európskeho občianstva vyriešený. Nedoriešenou otázkou však naďalej zostáva spôsob uplatňovania princípu európskeho občianstva, jeho vzťah k štátnemu občianstvu a identifikácia občanov s euroobčianskou sociálnou rolou.

Eurosocializácia a bezpečnostná gramotnosť

Socializácia je v každej spoločnosti sprostredkovaná mnohými formálnymi i neformálnymi činiteľmi, makroštruktúrou spoločnosti (spoločenským a kultúrnym vplyvom danej krajiny), vplyvom rôznych politických, ekonomických a sociálnych inštitúcií (škôl, cirkví, masmédií atď.), vplyvom širších vzťahových skupín (sociálnych vrstiev, rovesníckych skupín), aj mikroštruktúrnym vplyvom malých spoločenských skupín (rodiny, záujmových a pracovných skupín). Uvedené činitele zohrávajú dôležitú úlohu aj v procese eurosocializácie. Mimoriadny význam je pripisovaný škole. Výchova a vzdelávanie má nezastupiteľnú úlohu vo formovaní euroobčana.

Výbor ministrov v máji 1999 prijal Deklaráciu a Program výchovy k demokratickému občianstvu založenom na právach a povinnostiach občanov. Deklarácia proklamuje záväzok k demokracii a výchovu k demokratickému občianstvu. Na pozadí tejto výzvy sa zreteľne črtá potreba formovania *nového typu občana*, ktorá determinuje aj potrebu *nového typu vzdelávania*. Proces tranzície dospievajúceho do dospelosti sa kontexte tohto vzdelávania podľa L. Macháčka musí zavŕšiť tým, čo autor veľmi výstižne nazýva *občianskou gramotnosťou* (12).

V súlade so štúdiou OECD PISA je občianska gramotnosť chápaná ako schopnosť žiaka a študenta aplikovať vedomosti a zručnosti z kľúčových oblastí vyučovacích predmetov (história, náuka o spoločnosti, etická výchova, slovenská literatúra), analyzovať, efektívne komunikovať svoje názory a postoje, riešiť a interpretovať problémy života školy a jej fungovania v spoločnosti (13). Občianska gramotnosť euroobčana v našom prípade predstavuje minimálny základ funkčnej spôsobilosti správať sa ako občan EÚ a je podmienená predovšetkým získaním znalostí o demokratickom občianstve, schopnosťou a skúsenosťami uplatňovať svoje občianske práva a povinnosti v každodennom živote v EÚ.

EÚ, ako priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti vyžaduje okrem všeobecných občianskych spôsobilosti rozvíjať aj špecifickú *bezpečnostnú gramotnosť* svojich občanov. Zmyslom zvyšovania bezpečnostnej gramotnosti v rámci EÚ je racionalizovať bezpečnostné myslenie a správanie jej občanov, rozvíjať ich hodnotovú spôsobilosť a spoločenskú zodpovednosť za vlastnú bezpečnosť a bezpečnosť iných. Bezpečnostné vzdelávanie a výchova k bezpečnosti sú špecifickou *socializáciou* jednotlivca (formovaním jeho bezpečnostného myslenia a bezpečnostnej inteligencie), prostredníctvom ktorej rastie jeho kvalifikovaná spoluzodpovednosť, participácia a „angažovanosť“ pri plnení bezpečnostných úloh spoločnosti.

V súčasnej rizikovej spoločnosti rozhodne nemožno túto gramotnosť obmedziť iba na školskú mládež. Bezpečnostná gramotnosť sa týka všetkých sociálnych skupín občanov EÚ bez ohľadu na ich vek a profesiu, tzn. nielen detí a mládeže, ale aj seniorov (ako veľmi častých obetí rôznych podvodov), tak podnikateľov a výrobcov tovarov, ako aj spotrebiteľov, pracovníkov služieb, zamestnancov verejnej správy, zdravotníctva, dopravy a pochopiteľne aj príslušníkov všetkých ozbrojených bezpečnostných zborov.

Bezpečnostná gramotnosť, vzhľadom na široko koncipovanú sféru bezpečnosti zahŕňa množstvo znalostných kompetencií určených rôznym kategóriám osôb. Je to napríklad elementárna znalosť bezpečnostných pravidiel cestnej premávky v EÚ, informovanosť o bezpečnostných pokynoch na letiskách EÚ, či kontrolách týkajúcich sa pohybu osôb a tovarov v rámci schengenského priestoru. Je to však aj široké spektrum znalostí, týkajúcich sa ochrany osôb a majetku, napr. požiarnej bezpečnosti, ochrany životného prostredia (ochrany vôd, ovzdušia, prevencie znečistenia), ekologickej bezpečnosti, agropotravinárstva, energetiky, farmaceutického priemyslu, dopravy ap.

Bezpečnostná gramotnosť sa týka aj ovládania základných (technických, hygienických ap.) bezpečnostných noriem distribuovaných výrobkov na trhu EÚ. Čo je bezpečný výrobok, ktoré potraviny sú bezpečné? Dokážu sa výrobcovia orientovať v tejto spleti právnych predpisov a bezpečnostných noriem? Mali by mať aj spotrebiteľia elementárne informácie o bezpečnosti nakupovaných tovarov v EÚ? Okrem spomínaných znalostí je to taktiež aj širšia schopnosť

reflektovať bezpečnostné riziká a dobrovoľne akceptovať nutnosť participácie a spolupráce pri dodržiavaní stanovených bezpečnostných opatrení, ktoré často obmedzujú občianske slobody. Komplexný rozvoj bezpečnostnej gramotnosti občanov predpokladá okrem iného aj zmeny v stereotypoch myslenia. Bezpečnostné hrozby súčasnej rizikovej spoločnosti vyžadujú od každého občana väčšiu všímavosť, ostražitosť, spoločenskú odvahu a ochotu spolupracovať s bezpečnostnými orgánmi pri zaisťovaní osobnej bezpečnosti jednotlivca, ako aj bezpečnosti celej EÚ.

Literatúra:

1. GAUSS, K. M.: Európska abeceda. Bratislava: Kaligram 2004, s. 52-53.
2. Platenie eurom v hotovosti? Zvykli sme si. In <http://hnonline.sk/ekonomika/c1-33883530-platenie-eurom-v-hotovosti-zvykli-sme-si>
3. Podrobnejšie viď.: DANČÁK, B., FIALA, P., HLOUŠEK, V.: Europeizace: pojem a jeho konceptualizace. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 14.
4. RADAELLI, C. M.: The Europeanization of Public Policy, In Featherstone, K., Radaelli, C. M. (eds): The Politics of Europeanization. New York: Oxford University Press, 2003, s. 27-56.
5. BOERZEL, T., RISSE, T.: When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change, European Integration Online Papers, vol. 4, no. 15 (2000), in <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015.htm> (2008-10-25)
6. NOUTCHEVA, G., TOCCI, N., COPPIETERS, B., KOVZIRIDZE, T., EMERSON, M., HUYSEUNE, M.: Europeanization and Secessionist Conflicts: Concepts and Theories. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, 2004 In <http://scholar.google.sk/scholar?hl=sk&lr=&q=info:DugVYrj4JYQJ:scholar.google.com/&output=viewport&pg=1> (2008-10-25)
7. CHECKEL, J. T.: Constructivist Approaches to European Integration. In Working Paper, February 2006 In www.arena.uio.no, s. 27-28 (2008-10-25)
8. MACHÁČEK, L.: Konceptuálne východiská a empirické skúsenosti výchovy k európskemu občianstvu. Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV, s. 4 In [http://www.syrs.org/sps2/publik/pedvyskum/Macha cek1.pdf](http://www.syrs.org/sps2/publik/pedvyskum/Macha%20cek1.pdf) (2008-10-25)
9. KELLER, J.: Úvod do sociologie. Praha: SLON 2001, s. 38.
10. Pesimistické očakávania. In <http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/pesimisticke-ocakavania> (2008-10-25)
11. Podrobnejšie viď.: European Union citizenship, a wide set of rights and obligations. In http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/citizenship/fsj_citizenship_intro_en.htm (2008-10-25)
12. MACHÁČEK, L.: Konceptuálne východiská a empirické skúsenosti výchovy k európskemu občianstvu. Slovenská pedagogická spoločnosť pri SAV, s. 4 In <http://www.syrs.org/sps2/publik/pedvyskum/Machacek1.pdf> (2008-10-25)
13. Podrobnejšie viď.: MACHÁČEK, L.: Úvod do politickej sociológie mládeže.

Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2008, s. 101, ISBN 978-80-8105-012-1.

14. PÁNA, L. The European Union and Consequences of its Enlargement.

In Language, culture and society. Akademie věd Ruské federace, Moskva, 2007, s. 39-44. ISSN 1562-1391.

Kontaktní adresa:

doc. Karol Murdza, PhD.

Katedra spoločenskovedných disciplín

Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1

835 17 Bratislava

Email: karol.murdza@minv.sk

Jižní Čechy a volby do Evropského parlamentu 2004 a 2009

The Region of South Bohemia and the European Parliament Election in 2004 and 2009

Lubomír PÁNA

Souhrn:

V České republice se 5. a 6. června 2009 uskuteční druhé volby do Evropského parlamentu. V rámci Evropských společenství a Evropské unie se bude jednat o sedmé přímé volby do Evropského parlamentu. Poprvé se bude volit ve 27 státech Evropské unie, z nichž každý bude jedním volebním obvodem. Politické strany v České republice se budou ucházet o 22 míst v Evropském parlamentu.

V příspěvku se zabýváme stručnou analýzou systémových vlivů voleb v roce 2004, přehledem jejich výsledků. Zvláštní pozornost věnujeme analýze preferenčních hlasů kandidátů z jižních Čech na volebních listinách politických stran. Zejména se však zabýváme výhledem voleb v roce 2009 se zaměřením na analýzu kandidátů do Evropského parlamentu z jednotlivých politických stran, zastupujících jižní Čechy nebo navržených jihočeskými orgány politických stran.

Klíčová slova: volby, Evropský parlament, jižní Čechy, preferenční hlasy, volební kampaň

Summary:

The second European Parliament Election will be held in the Czech Republic on 5th and 6th June 2009. It will be the seventh direct election within the European Community and the European Union. For the first time, the election will be held in 27 member states of the European Union and each member state will become one election district. Political parties in the Czech Republic will run for 22 seats in the European Parliament.

We deal with a brief analysis of system effects of the 2004 election in our contribution, using the survey of the election results. We especially aim at the preference votes of South Bohemian candidates in vote lists of political parties. However, we deal with the view of the 2009 election aiming at the analysis of the European Parliament candidates, coming from political parties and representing the Region of South Bohemia or being proposed by South Bohemian organs of political parties.

Key words: election, European Parliament, Region of South Bohemia, preference votes, election campaign

Volby do Evropského parlamentu v roce 2004 a 2009

V roce 2004 se uskutečnily poprvé volby do Evropského parlamentu pro

deset nových zemí, z toho bylo osm postkomunistických. Z těchto zemí se do Evropského parlamentu dostala řada stran, které prošly odlišným vývojem, než tradiční západoevropské strany a mají tedy v řadě případů odlišný charakter co do organizačního a někdy i programově ideového hlediska. To se samozřejmě také týká i dvou nových zemí, které přistoupily r. 2007 Bulharska a Rumunska.

Jedním z rozhodujících vlivů na výsledky voleb je volební účast. Detailnější analýzy ukazují, že volební neúčast je způsobena nedůvěrou politiků, nespokojeností s politikou a stranami a s nízkou důvěrou v to, že účast ve volbách něco změní. Postoje k evropské integraci hrají v tomto smyslu nepatrný význam. Postoje týkající se nedůvěry v politiku a možnost něco změnit jsou ale v evropských společnostech přítomny již dlouhodobě a neobjevují se pouze tehdy, když se konají volby do Evropského parlamentu. (1) Volební účast do Evropského parlamentu proto v roce 2009 předpokládáme, že bude velmi nízká. Vždyť v roce 2004 byla nejnižší v historii. Jednalo se o pokračování trendu jejího neustálého poklesu, o čemž nám vypovídá následující tabulka.

Volební účast v ČR

ČR	1994	1996	1998	2000	2002	2003	2004	2006
PSP ČR		76,41	74,01		58,00			64,47
Zastupitelstva krajů				33,64			29,62	
Zastupitelstva obcí	60,68		45,02		43,39			46,38
Evropský parlament							28,32	
Referendum o přistoupení ČR do EU						55,21		

Volební účast v ES/EU letech 1979 - 2004

Jednotlivé roky	Volební účast
1979	63 %
1984	61 %
1989	58,5 %
1999	49,4 %
2004	45,5 %

Nízkou účastí 28,32 % při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 se Česká republika zařadila k průměru „starých“ zemí EU, které k tomu absolvovaly několikery volby s postupně se snižující účastí. Z hlediska socioekonomických faktorů měly na volební podporu v regionech největší vliv výše

nezaměstnanosti, úroveň vzdělání, průměrná mzda a také podíl samostatných pracovníků: zaměstnavatelů a osob samostatně výdělečně činných.(2)

V roce 2009 dojde pravděpodobně k větší vyrovnanosti výsledků voleb do Evropského parlamentu, než byly volby v roce 2004, kdy výrazně uspěla ODS, zatímco ČSSD se ukázala jako výrazně slabší. Jako silná strana levé strany spektra se naopak prosadila KSČM. Uspěly subjekty, které se ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR výrazněji neprosadily - SNK-ED a Nezávislí. Na tradičních pozicích zůstala KDU-ČSL.

Srovnání výsledků voleb do Evropského parlamentu 2004 na úrovni ČR a na úrovni EU (v procentech) ukazuje tabulka zpracovaná doc. Marešem.(3)

Výsledky voleb do Evropského parlamentu 2004 na úrovni ČR a EU

%	EU	ČR
EPP-ED	38,11	50,63 (ODS + ED-SNK + KDU-ČSL)
PES	27,19	8,78 (ČSSD)
ELDR	9,15	1,67 (ULD)
EUL/NGL	5,33	20,26 (KSČM)
GREENS/EFA	5,46	3,55 (SZ + ZZMSE)
UEN	3,69	??
EDD	2,05	8,18 (Nezávislí)
Ostatní	9,02	6,93

Zdroj: Český statistický úřad, www.volby.cz, Evropský parlament <http://www.europarl.europa.eu/>, propočty autora

Z tabulky vyplývá, že subjekty, které se zařadily do skupiny EPP-ED, byly procentuálně mnohem vyšší, než zisk skupiny v rámci EU a naopak výrazná disproporce panovala u silných Evropských socialistů ve vztazích ke slabé ČSSD.

Pro Unii pro Evropu národů nebyl v ČR určen jasný partner. Nezávislí byli porovnání (s patrným přínosným výsledkem) se skupinou Evropa demokracií a rozdílů, která se ve volebním období 2004-2009 transformovala do skupiny Nezávislost/Demokracie (IND/DEM), přičemž důvodem byl nikoliv programový a širší politický profil hnutí Nezávislí (odlišný od euroskeptiků v uvedených skupinách), ale profil dvou hlavních úspěšných kandidátů Vladimíra Železného a Jany Bobošíkové, přičemž oba dva později založili v ČR vlastní subjekty - Bobošíková Politiku 21 a Železný Nezávislé demokraty (do skupiny IND/DEM vstoupil pouze Železný). Do voleb v roce 2009 každý kandiduje opět za nový subjekt.

Dosažené výsledky „jihočeských kandidátů“ ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004

V roce 2004 nebyl na volitelných místech kandidátek, při volbách do Evropského parlamentu, žádný kandidát z jižních Čech. Jediným kandidátem, kterému se podařilo získat dostatečný počet preferenčních hlasů a umístil se na druhém voleném místě Občanské demokratické strany, byl doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

K získání preferenčních hlasů jednotlivými kandidáty lze celkově konstatovat, že při využívání dvou preferenčních hlasů nedošlo k výraznějším posunům na kandidátních listinách. Posun doc. Zvěřiny byl jediným ze všech kandidátních listin. Počet získaných preferenčních hlasů zvolených poslanců do Evropského parlamentu ukazuje následující tabulka.

Poslanci zvolení do EP

Kandidátní listina	Pořad. číslo	Kandidát Příjmení, jméno, tituly	Věk	Předn. hlasy abs. v %		Pořadí
32 Nezávislí	2	Bobošíková Jana Ing.	39	99 368	52,01	1
32 Nezávislí	1	Železný Vladimír PhDr.	59	62 638	32,79	2
1 SNK-ED	1	Zieleniec Josef doc. Ing.; CSc.	58	83 828	32,58	3
24 KSČM	1	Ransdorf Miloslav PhDr.; CSc.	51	142 444	30,12	4
20 KDU-ČSL	1	Roithová Zuzana MUDr.; MBA.	51	52 166	23,35	5
4 ČSSD	2	Falbr Richard JUDr.	63	47 270	23,06	6
1 SNK-ED	2	Hybášková Jana PhDr.	38	59 282	23,04	7
4 ČSSD	1	Rouček Libor Dr.	49	39 885	19,46	8
6 ODS	1	Zahradil Jan Ing.	41	129 888	18,53	9
24 KSČM	2	Remek Vladimír Ing.	55	85 272	18,03	10
20 KDU-ČSL	2	Březina Jan Ing.	50	27 854	12,46	11
6 ODS	10	Zvěřina Jaroslav doc. MUDr.; CSc.	61	54 957	7,84	12

Zdroj: Český statistický úřad

Z přehledu vyplývá, že většina voličů upřednostnila první dvě místa na kandidátních listinách. Proto všichni kandidáti, kteří získali více jak 5 % byli umístěni na prvním nebo druhém místě kandidátní listiny. Výjimku tvoří již zmíněný doc. Zvěřina. Věnujme mu proto následující tabulky, které nám analyzují dosažení výsledků jediného zástupce Jihočeského kraje v Evropském parlamentu.

Získané hlasy J. Zvěřiny v krajích ČR

Název kraje	Účast ve volbách		Hlasy získané ODS		Hlasy pro J. Zvěřinu	
	celkem	v %	celkem	v %	celkem	v %
hl. m. Praha	336 911	34,61	117 892	34,99	9 233	7,83
Středočeský	168 972	29,33	89 991	33,45	5 017	5,75
Jihočeský	136 779	27,29	46 660	34,11	15 346	32,88
Plzeňský	129 409	28,96	42 732	33,02	4 566	10,68
Karlovarský	55 859	23,21	146 670	29,84	1 545	9,26
Ústecký	150 811	23,11	45 369	30,08	2 377	5,23
Liberecký	91 879	29,96	30 024	32,67	1 732	5,76
Královéhradecký	133 130	30,23	43 439	32,62	1 857	4,27
Pardubický	118 894	29,40	35 366	29,74	1 575	4,45
Vysočina	119 311	29,05	31 232	26,17	2 708	8,67
Jihomoravský	272 572	29,66	70 540	25,87	2 411	3,41
Olomoucký	139 131	27,23	34 539	24,82	1 699	4,91
Zlínský	137 999	29,04	36 259	26,27	1 528	4,21
Moravskoslezský	241 205	24,04	60 227	24,96	3 363	5,58
Celkem	2 332 862	28,32	700 942	30,04	54 957	7,84

Zdroj: vlastní, podle www.volby.cz

Je zřejmé, že největší počet hlasů 15 346 získal v Jihočeském kraji, odkud pochází a 9 233 v Praze, kde pracuje.

Při analýze v jednotlivých okresech Jihočeského kraje vidíme, že opět nejsilnější volební podporu 48,47 %, získal v Tábořském okrese.

Získané hlasy J. Zvěřiny v Jihočeském kraji podle okresů

Okres JČ kraje	Účast ve volbách		Hlasy získané ODS		Hlasy pro J. Zvěřinu	
	celkem	v %	celkem	v %	celkem	v %
České Budějovice	42 500	29,59	11 815	37,48	3 639	30,79
Český Krumlov	11 339	24,17	2 135	34,50	631	29,55
Jindřichův Hradec	19 665	26,51	2 913	31,97	814	27,94
Písek	15 315	26,94	2 848	34,34	842	29,56
Prachatice	9 551	23,52	1 510	33,57	527	34,90
Strakonice	14 135	25,21	2 497	33,31	722	28,91
Tábor	2 474	29,27	4 963	37,14	2 406	48,47
Celkem	136 779	27,29	46 660	34,11	15 346	32,88

Zdroj: vlastní, podle www.volby.cz

Tuto skutečnost nám potvrzuje analýza preferenčních hlasů v jednotlivých městech Jihočeského kraje, kde nejvíce hlasů získal ve městech Tábořského okresu (Tábor, Bechyně, Sezimovo Ústí, Veselí nad Lužnicí). Větší jak třiceti procentní podíl preferenčních hlasů získal v Českých Budějovicích, Trhových Svinech, Týně nad Vltavou, Třeboni, Milevsku a Vodňanech.

Získané hlasy J. Zvěřiny ve velkých městech Jihočeského kraje

Název kraje	Účast ve volbách		Hlasy získané ODS		Hlasy pro J. Zvěřinu	
	celkem	v %	celkem	v %	celkem	v %
České Budějovice	42 500	29,59	11 815	37,48	3 639	30,79
Trhové Sviny	2 958	26,68	913	30,86	290	31,76
Týn nad Vltavou	3 019	28,21	988	32,72	324	32,79
Český Krumlov	11 339	24,17	2 135	34,50	631	29,55
Kaplice	3 514	23,87	1 077	30,64	319	29,61
Jindřichův Hradec	19 665	26,51	2 913	31,97	814	27,94
Třeboň	3 822	27,64	1 182	30,92	370	31,30
Dačice	3 893	30,08	1 046	26,86	253	24,18
Písek	15 315	26,94	2 848	34,34	842	29,56
Milevsko	4 493	29,29	1 443	32,11	465	32,22
Protivín	1 019	21,87	357	35,03	88	24,64
Strakonice	14 135	25,21	2 497	33,31	722	28,91
Blatná	2 775	25,25	816	29,40	189	23,16
Vodňany	2 222	25,05	719	32,35	225	31,29
Volyně	1 642	26,99	498	30,32	131	26,30
Tábor	2 474	29,27	4 963	37,14	2 406	48,47
Bechyně	1 891	30,54	571	30,19	252	44,13
Sezimovo Ústí	3 056	33,05	1 247	40,80	605	48,51
Soběslav	3 147	29,23	1 109	35,23	455	41,02
Veselí nad Lužnicí	2 007	28,71	743	37,02	340	45,76

Zdroj: vlastní, podle www.volby.cz

Zastoupení „jihočeských kandidátů“ na kandidátních listinách politických stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009

V letošním roce se opakuje situace z voleb do Evropského parlamentu v roce 2004. Žádný jihočeský kandidát nezaujímá volitelné místo na kandidátkách jednotlivých stran. Jediným kandidátem, který má reálnou možnost postoupit preferenčními hlasy na volitelné místo, je stejně jako v minulých volbách J. Zvěřina.

O tom, že by mohl, stejně jako v minulých volbách do Evropského parlamentu, uspět a získat dostatek preferenčních hlasů tak, aby se umístil na volitelném místě, svědčí výsledky internetového hlasování na stránkách odsmagazin.cz, kde J. Zvěřina získává průběžně největší počet hlasů ze všech kandidátů ODS.

O přehledu tohoto průzkumu nás informuje následující tabulka ze stránek ODS magazínu k 7. 4. 2009.

Pořadí v hlas.	Pořadí na kandid. listině	Jméno a příjmení	Počet hlasů k 2. 4. 2009 hlasý %		Počet hlasů k 7. 4. 2009 hlasý %	
1.	10.	Doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.	208	30	253	30,3
2.	2.	Ing. Evžen Tošenovský	206	29,7	225	26,9
3.	8.	Mgr. Hynek Fajmon	105	12,2	150	17,79
4.	1.	Ing. Jan Zahradil	36	4,8	39	4,7
5.	7.	Edvard Kožušník	31	4,7	32	3,8
6.	11.	Mgr. Tomáš Úlehla	30	4,1	34	4,1
7.	9.	JUDr. Andrea Češková	26	3,8	29	3,5
8.	4.	MUDr. Milan Cabrnach	23	3,5	24	2,9
9.	3.	Ing. Oldřich Vlasák	22	3,3	23	2,8
10.	5.	PaedDr. Ivo Strejček	16	2,4	16	1,9
11.	6.	MUDr. Miroslav Ouzký	11	1,7	11	1,3

Tabulka preferencí návštěvníků webových stránek magazínu ODS ukazuje, že vedení ODS nemá přehled o popularitě svých kandidátů mezi svými voliči, svědčí předcházející tabulka. Zda se J. Zvěřinovi podaří postoupit na volitelné místo, ukáže až volby. Rozhodující pro něj bude, aby se mu opět podařilo důsledně se prosadit u svých voličů. K tomu, aby byl opět zvolen, může využít tři základní body marketingově orientované kampaně (4).

Nejdůležitější je hlavní téma kampaně, které oslovuje voliče podporujícího danou politickou stranu, popř. uskupení v Evropském parlamentu. Např. J. Zvěřina je jediným jihočeským zástupcem v Evropském parlamentu a je jediným, který má určitou naději být zvolen.

Dále bude důležité, jak se mu podaří toto sdělení předat, to znamená využívat různé distribuční kanály (např. reklama). Z dosavadní činnosti J. Zvěřiny je zřejmé, že různé distribuční kanály již využíval v průběhu celého svého volebního období.

Třetím základním kamenem volební kampaně by měla být práce v terénu. Využívání dobrovolníků, rozdělení voličů do segmentů a cílená komunikace s označenými segmenty. Například tzv. „get out the vote techniky“, kdy se v poslední části kampaně politik snaží, aby ho oslovení voliči opravdu přišli volit.

Podaří se J. Zvěřinovi odlišit od tradičních voleb v českém kontextu? Vždyť

volební kampaně v České republice jsou chápány pouze jako reklamní kampaň, ve které si subjekty najímají reklamní agenturu, vymyslí heslo a vylepí plakáty. Pokud chce být zvolen, musí rozšířit cílenou volební kampaň nejenom na okres Tábor, ale do všech okresů Jihočeského kraje a ve všech by měl získat alespoň tolik hlasů, jako v minulých volbách v okrese Tábor. V Praze a ostatních krajích pak může mít stejnou podporu jako v minulých volbách a bude na základě získaných preferenčních hlasů zvolen do Evropského parlamentu.

Závěr

Volby do Evropského parlamentu se poprvé uskuteční současně ve 27 zemích. V České republice se bude volit místo 22 pouze 20 poslanců. Volby budou poznamenány aktuálním stavem přijetí či nepřijetí Lisabonské smlouvy. Z obav před neúspěchem ve volbách připustil premiér v demisi M. Topolánek v otázkách V. Moravce 29. 3. 2009, že Lisabonská smlouva do voleb bude schválena tak, aby se nestala námětem předvolebního boje. Pokud se tak stane, budou možnosti k oslovení voličů obou největších politických stran vyrovnané.

Tím, že se ocitla vláda v demisi, bude zajímavé sledovat, zda tato skutečnost změní orientaci „protestního“ hlasování, které bylo velmi výrazné v roce 2004. Zatímco o levicového voliče budou bojovat etablované strany ČSSD a KSČM, o středového a pravicového voliče budou bojovat vedle tradičních ODS a KDU-ČSL i nové subjekty. Od liberálně eurooptimistických až po konzervativně euroskeptické.

Volby se stanou důležitým ukazatelem rozložení sil a trendů ve vývoji etablovaných i nových subjektů českého stranického systému, budou jakousi generálkou před ohlašovanými předčasnými volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, které by se měli uskutečnit v září nebo říjnu 2009.

Volby do Evropského parlamentu nemají v České republice doposud žádnou tradici. Teprve po letošních volbách bude možné provést jejich zevrubnější analýzu a komparaci.

Literatura:

1. LINEK, L.: Volební účast. In. Šaradín, P. a kol. Volby do Evropského parlamentu. 2004. Olomouc: Repiplus, s. 267-305. ISBN 80-86624-22-6.
2. ŠARADÍN, P.: Analýza volebních výsledků. In. Šaradín, P. a kol. Volby do Evropského parlamentu. 2004. Olomouc: Repiplus, s. 237-263. ISBN 80-86624-22-6.
3. MAREŠ, M.: Volby do Evropského parlamentu v České republice. In. Hokovský, R. (ed). Volby do Evropského parlamentu: Co mohou změnit. 2008. Praha: Evropské hodnoty, s. 67-80. ISBN 978-80-904158-1-2.
4. MATUŠKOVÁ, A.: Volební kampaně a marketingové metody. In. Hokovský, R. (ed). Volby do Evropského parlamentu: Co mohou změnit. 2008. Praha: Evropské hodnoty, s. 83-97. ISBN 978-80-904158-1-2.

5. PÁNA, L.: Zajištění národní bezpečnosti v současném světě. In Bezpečnost krajín V-4 v rozšírenom priestore NATO. Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, 2008. s. 138-142. ISBN 987-80-969700-5-6. Citováno in: Kaňková, J., Šimák, M.: Bezpečnostní politika v Evropě se zaměřením na předsednictví České republiky v Evropské unii. In Sborník Pět let členství ČR v EU: bilance a perspektivy, trendy a vize. VŠERS České Budějovice, 2009. 421 s. ISBN 978-80-86708-79-9

Kontaktní adresa:

Dr. Mgr. Lubomír Pána, Ph.D.

Vysoká škola evropských a regionálních studií

Žižkova 6,

370 00 České Budějovice

Email: pana@vsers.cz

Medzinárodné vymáhanie daňových pohľadávok v Slovenskej republike a na Ukrajine

International tax recovery in the Slovak Republic and in Ukraine

Alena PAULIČKOVÁ, Mykola SIDAK

Súhrn:

Príspevok je zameraný na vzájomnú pomoc pri vymáhaní finančných pohľadávok, hlavne daňových na Slovensku a v rámci Európskej únie a poukazuje na spôsob vymáhania Slovenskej republiky daňových pohľadávok na Ukrajine. Medzinárodné vymáhanie pohľadávok je upravené smernicou rady č. 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok, ktorú prijali všetky členské štáty EÚ. Bolo by potrebné aby proces medzinárodného vymáhania daňových nedoplatkov sa zjednodušil.

Kľúčové slová: vzájomná pomoc, medzinárodné daňové pohľadávky, Európska únia, smernica rady č. 76/308/EHS, vymáhanie na Ukrajine

Summary:

The paper deals with mutual aid by financial outstanding recovery, mainly tax ones in the Slovak Republic and within the European Union, and points out the ways of recovery of the tax outstandings by the Slovak Republic in Ukraine. International tax recovery is regularized by the Council Directive No 76/308/EEC of mutual aid by outstanding recovery which was adopted by all the EU member states. It would be necessary to simplify the international delinquent tax recovery process.

Key words: mutual aid, international tax outstanding, European Union, Council Directive No 76/308/EEC, recovery in Ukraine

Vstupom do Európskej únie sa harmonizovalo aj slovenské právo s právom EÚ aj v oblasti medzinárodného vymáhania finančných pohľadávok. Bolo potrebné aproximovať do nášho právneho poriadku smernicu Rady 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok týkajúcich sa určitých poplatkov, odvodov, daní a ďalších opatrení v znení neskorších predpisov. Uvedená smernica upravuje medzinárodné vymáhanie v rámci členských štátov EÚ.

Celý proces bol uskutočnený zákonom č. 446/2002 Z.z. o vzájomnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok v znení neskorších predpisov.

Predmetom tohto zákona je úprava postup a podmienky, za ktorých príslušný orgán Slovenskej republiky poskytuje, požaduje alebo prijíma pomoc pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok (ďalej len „pohľadávka“), a to

- a) na základe medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná,
- b) na základe zmluvy o pristúpení Slovenskej republiky k Európskej únii vo vzťahu k členským štátom Európskej únie.

Zákonodarca vymedzil i základné pojmy pre účely tohto zákona:

- a) pomocou pri vymáhaní pohľadávky poskytovanie, požadovanie alebo prijímanie informácií potrebných na vymáhanie pohľadávky alebo zabezpečovanie vymáhania pohľadávky,
- b) príslušným úradom zmluvného štátu orgán, ktorý je podľa práva príslušného štátu alebo medzinárodnej zmluvy oprávnený pomoc pri vymáhaní pohľadávky žiadať alebo poskytovať,
- c) zmluvným štátom štát, ktorý sa zúčastňuje na pomoci pri vymáhaní pohľadávky podľa ustanovenia § 1 zákona,
- d) vymáhajúcim úradom orgán oprávnený vymáhať pohľadávku podľa osobitných zákonov,
- e) príslušným orgánom Slovenskej republiky Ministerstvo financií Slovenskej republiky alebo ním poverený daňový orgán alebo colný orgán.

Zákonodarca Ukrajiny ustanovuje postup vymáhania daňových pohľadávok fyzických a právnických osôb určených pre štátny rozpočet a štátne fondy. Dané otázky sú upravené zákonom Ukrajiny č. 2181-III z 21. 12. 2000 o procedúre úhrady pohľadávok daňovníkov určených pre rozpočet a štátne fondy.

Uvedený zákon (č. 2181-III) definuje povinnosť daňovníka ako jeho daňový záväzok voči štátu, týkajúci sa splatenia dane v určitej výške a v stanovenom termíne.

Je potrebné uviesť, že daňové vzťahy medzi subjektami (daňovníkmi) SR a Ukrajiny spadajú pod právnu úpravu Dohody. V článku 2 sú uvedené dane, na ktoré sa Dohoda vzťahuje. Pre územie SR je to daň z príjmov fyzických osôb, daň z príjmov právnických osôb, ako aj daň z nehnuteľností. Pre územie Ukrajiny - daň z príjmov fyzických osôb, daň z príjmov podnikateľov, daň z nehnuteľností fyzických osôb, daň z majetku podnikov. Okrem uvedených daní, sa Dohoda vzťahuje aj na iné druhy daní, ktoré boli príslušným štátom zavedené (v tom prípade Daňové úrady jednotlivých krajín informujú o prípadných zmenách národných právnych poriadkov v oblasti daňového zákonodarstva).

Pomoc pri vymáhaní pohľadávok musí súvisieť s daňou. Pomoc pri vymáhaní pohľadávky sa vzťahuje na pohľadávky, ktoré vznikli v súvislosti:

- a) s daňou z príjmov,
- b) s daňou z prevodu a prechodu nehnuteľností,
- c) s daňou z nehnuteľností,
- d) s daňou z pridanej hodnoty,
- e) so spotrebnou daňou z liehu, spotrebnou daňou z vína, spotrebnou daňou z piva, spotrebnou daňou z tabakových výrobkov a spotrebnou daňou z minerálneho oleja,

- f) s clom a inými platbami vyberanými pri dovoze a vývoze tovaru,
- g) so sankciami a nákladmi spojenými s vymáhaním pohľadávky,
- h) s pohľadávkami ustanovenými v iných zmluvných štátoch, ktoré sú rovnaké alebo podobné s týmito horeuvedenými pohľadávkami, alebo ktoré sú obdobné s daňami v inom zmluvnom štáte, vrátane sankcií.

Dohoda o zamedzení dvojitého zdanenia a predchádzaní (zabránení) daňových nedoplatkov pri dani z príjmov a majetku v článku 2 stanovuje jednotlivé štádiá pre splatenie dane. Po prvé - určenie daňovej povinnosti, po druhé - určenie výšky daňovej povinnosti, po tretie - je to samotná úhrada daňového záväzku, a po štvrté - prípadné vymáhanie daňových pohľadávok.

Pôsobnosť príslušného orgánu Slovenskej republiky a vymáhajúceho úradu

Príslušný orgán Slovenskej republiky a vymáhajúci úrad pri poskytovaní, požadovaní alebo prijímaní vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávky postupujú podľa tohto zákona. Vymáhajúci úrad postupuje pri vymáhaní pohľadávky podľa osobitného zákona, ak tento zákon neustanovuje inak.

Príslušný orgán Slovenskej republiky môže poveriť daňový orgán alebo colný orgán poskytovaním, požadovaním alebo prijímaním vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávky.

Poverený daňový orgán alebo poverený colný orgán poskytuje, požaduje alebo prijíma pomoc podľa tohto zákona alebo osobitného predpisu (napr. zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov).

Príslušný orgán Slovenskej republiky je na účely tohto zákona oprávnený požadovať od správcu dane, ktorým je obec, informáciu potrebnú na vymáhanie pohľadávky, týkajúcu sa dane, ktorú spravuje; obec je povinná bez zbytočného odkladu informáciu potrebnú na vymáhanie pohľadávky v požadovanom rozsahu poskytnúť.

Štátna daňová služba Ukrajiny

Štátna daňová služba Ukrajiny je centrálnym orgánom výkonnej moci. Orgány Štátneho daňového úradu Ukrajiny spolupracujú s ďalšími štátnymi finančnými orgánmi, ako aj so štátnou bezpečnostnou službou Ukrajiny, Ministerstvom vnútra Ukrajiny, Prokuratúrou Ukrajiny, Štatistickým úradom Ukrajiny, Štátnym colným úradom, Kontrolno - revíznym úradom Ukrajiny a ďalšími orgánmi, peňažnými inštitúciami, a tiež s daňovými úradmi iných štátov.

Pôsobnosť Daňového riaditeľstva Slovenskej republiky

Daňové riaditeľstvo SR ako poverený orgán riadi poverených zamestnancov exekučných oddelení daňových orgánov:

- ***V oblasti poskytovania informácií:***
- žiada o informácie potrebné na vymáhanie pohľadávky príslušný úrad zmluvného štátu na základe žiadosti o poskytnutie informácií,

- zodpovedá za správnosť údajov uvedených v žiadosti a poskytuje informácie príslušnému úradu zmluvného štátu potrebné na vymáhanie pohľadávky na základe žiadosti o poskytnutie informácií,
- preveruje prijatú žiadosť,
- vydáva potvrdenie o prijatí žiadosti v lehote do 7 dní odo dňa prijatia žiadosti,
- oznamuje príslušnému úradu zmluvného štátu opatrenia, ktoré vykonal na základe jeho žiadosti, a to v lehote 6 mesiacov odo dňa prijatia žiadosti,
- oznamuje príslušnému úradu zmluvného štátu skutočnosť a dôvody nezískania požadovaných informácií,
- pokračuje v získavaní informácií na základe novej žiadosti,
- prestane poskytovať informácie potrebné na vymáhanie pohľadávky, ak príslušný orgán zmluvného štátu doručí písomné späťvzatie žiadosti o poskytnutie informácií.

Prostredníctvom inštitútu poskytovania informácií je možné získať všetky informácie o daňovom dlžníkovi vrátane bydliska, aktuálneho pracovného pomeru, výšky príjmu, majetkových pomerov atď.

▪ ***V oblasti doručovania písomností:***

- žiada príslušný úrad zmluvného štátu o doručenie ním vydaných rozhodnutia iných dokladov vzťahujúcich sa na vymáhanie pohľadávky dlžníkovi alebo osobe, ktorá má v držbe aktíva dlžníka,
- doručuje písomnosti dlžníkovi alebo osobe, ktorá má v držbe aktíva dlžníka alebo je osobou povinnou plniť z aktív dlžníka na základe žiadosti o doručenie písomnosti podanej príslušným úradom zmluvného štátu,
- preveruje žiadosť o doručenie písomnosti,
- vydáva potvrdenie o prijatí žiadosti o doručenie do 7 dní,
- oznamuje príslušnému úradu zmluvného štátu doručenie písomnosti dlžníkovi alebo osobe, ktorá má v držbe aktíva dlžníka alebo je osobou povinnou plniť z aktív dlžníka (v prípade, ak písomnosti neboli doručené, uvedú sa dôvody nedoručenia).

Prostredníctvom inštitútu doručovania písomnosti je možné doložiť dôkazný prostriedok protiprávneho konania daňového subjektu.

▪ ***V oblasti vymáhania pohľadávok:***

- žiada príslušný úrad zmluvného štátu na základe žiadosti o vymáhanie pohľadávky,
- zodpovedá za správnosť údajov uvádzaných v žiadosti o vymáhanie pohľadávky, dokladová ostatných písomností,
- prijíma žiadosti o vymáhanie pohľadávky príslušného úradu zmluvného štátu,
- zabezpečuje vymáhanie pohľadávky, ak žiadosť obsahuje náležitosti stanovené zákonom č. 446/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov, ako aj vyhlásenie príslušného zmluvného štátu, že písomnosti nie sú v zmluvnom štáte napadnuté opravnými prostriedkami,

- vydáva potvrdenie o prijatí žiadosti na vymáhanie pohľadávky,
- odmietne žiadosť o vymáhanie pohľadávky v prípade, ak by vymáhanie vzhľadom na situáciu dlžníka alebo osoby, ktorá má v držbe aktíva dlžníka alebo je osobou povinnou plniť z aktív dlžníka, viedlo k jeho vážnym ekonomickým alebo sociálnym problémom, alebo výška pohľadávky, o vymáhanie ktorej sa žiada, je nižšia ako 1500 EUR; rovnako pomoc pri vymáhaní odmietne, ak nie je zabezpečená vzájomnosť alebo ak medzi dňom, keď sa stala pohľadávka vymáhateľnou, a dňom podania žiadosti uplynie 5 rokov,
- zabezpečuje nahradenie alebo doplnenie písomností na účely vymáhania podľa platného právneho poriadku SR,
- odloží vymáhanie pohľadávky, ak príslušný úrad zmluvného štátu, dlžník alebo osoba, ktorá má v držbe aktíva dlžníka alebo je osobou povinnou plniť z aktív dlžníka, doručí oznámenie o tom, že vymáhaná pohľadávka alebo písomnosť je sporná,
- informuje v lehote 6 mesiacov od prijatia žiadosti na vymáhanie pohľadávky príslušný úrad zmluvného štátu o výsledkoch vymáhania,
- povoľuje so súhlasom príslušného úradu zmluvného štátu dlžníkovi alebo osobe, ktorá má v držbe aktíva dlžníka alebo je osobou povinnou plniť z aktív dlžníka, odklad zaplatenia pohľadávky alebo úhradu v splátkach,
- informuje v lehote jedného roka odo dňa prijatia žiadosti príslušný úrad zmluvného štátu o dôvodoch nevymoženia pohľadávky alebo jej časti a o doteraz vykonaných úkonoch na jej vymożenie,
- informuje príslušný úrad zmluvného štátu o zmene sumy vymáhanej pohľadávky,
- zabezpečuje zastavenie vymáhania pohľadávky, ak príslušný úrad zmluvného štátu doručí informáciu, že pominuli dôvody na vymáhanie,
- bezodkladne informuje príslušný úrad zmluvného štátu o úkonoch súvisiacich s poukázaním vymożenej sumy pohľadávky,
- zabezpečuje prevod vymożenej sumy pohľadávky na účet príslušného úradu zmluvného štátu v lehote do 1 mesiaca odo dňa vymożenia.

Prostredníctvom inštitútu vymáhania pohľadávok je možné zabezpečiť vymáhanie pohľadávky v zmysle platného práva štátu, v ktorom sa daňový dlžník nachádza.

Predmetom medzinárodného vymáhania sú všetky dane uvedené v ustanovení § 3 zákona č. 446/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov, a ako vyplýva z uvedeného ustanovenia, Daňové riaditeľstvo Slovenskej republiky je príslušným orgánom aj pre medzinárodné vymáhanie dane z nehnuteľností, ktorej správcou, a teda aj vymáhajúcim úradom, je obec.

Postup pri vymáhaní pohľadávky je obdobný. Pohľadávka iného zmluvného štátu sa v zmysle ustanovenia § 6a zákona č. 446/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov vymáha rovnako ako pohľadávka Slovenskej republiky; nemá prednosť pred inými pohľadávkami a vymáha sa v slovenskej mene.[4]

Postup pri vymáhaní pohľadávky

Pohľadávka iného zmluvného štátu sa vymáha rovnako ako pohľadávka Slovenskej republiky. Pohľadávka iného zmluvného štátu sa vymáha v slovenskej mene. Na účely vymáhania pohľadávky sa písomnosti vydané podľa právneho poriadku zmluvného štátu považujú za písomnosti vydané podľa právneho poriadku Slovenskej republiky. Ak treba písomnosti podľa právneho poriadku Slovenskej republiky doplniť alebo nahradiť inými písomnosťami, doplnenie alebo nahradenie týchto písomností zabezpečí príslušný orgán Slovenskej republiky v lehote do troch mesiacov odo dňa prijatia žiadosti o vymáhanie pohľadávky. Túto lehotu môže príslušný orgán Slovenskej republiky predĺžiť. O dôvodoch predĺženia je príslušný orgán Slovenskej republiky povinný informovať písomne príslušný úrad zmluvného štátu najneskôr do siedmich dní odo dňa uplynutia tejto lehoty. Ak bolo príslušnému orgánu Slovenskej republiky doručené oznámenie príslušného úradu zmluvného štátu, dlžníka alebo osoby uvedenej v ustanovení § 6 ods. 3 písm. f) zákona o tom, že vymáhaná pohľadávka alebo písomnosť je sporná, príslušný orgán Slovenskej republiky odloží vymáhanie pohľadávky (§ 8) a informuje o tom príslušný úrad zmluvného štátu najneskôr do jedného mesiaca odo dňa prijatia takého oznámenia.

(par. 6 ods. 3 písm. f) zák. č. 446/2002 Z.z.)

„meno, priezvisko, identifikačné číslo a dátum narodenia fyzickej osoby alebo obchodné meno právnickej osoby, ktorá má v držbe aktíva dlžníka alebo je osobou povinnou plniť z aktív dlžníka, adresu trvalého pobytu alebo sídlo tej osoby.“

Príslušný orgán Slovenskej republiky môže pokračovať vo vymáhaní pohľadávky, ak mu bola doručená žiadosť príslušného úradu zmluvného štátu o pokračovanie vo vymáhaní pohľadávky. Informácie a písomnosti príslušný orgán Slovenskej republiky bezodkladne doručí vymáhajúcemu úradu. Vymáhajúci úrad je v súvislosti s vymáhaním pohľadávky oprávnený požadovať dodatočné informácie a písomnosti prostredníctvom príslušného orgánu Slovenskej republiky. Na žiadosť príslušného orgánu Slovenskej republiky je vymáhajúci úrad povinný bezodkladne informovať príslušný orgán Slovenskej republiky o úkonoch vykonaných na účely vymáhania pohľadávky.

Príslušný orgán Slovenskej republiky počas doby vymáhania pohľadávky každých šesť mesiacov odo dňa prijatia žiadosti o vymáhanie pohľadávky informuje príslušný úrad zmluvného štátu o výsledkoch vymáhania pohľadávky a bez zbytočného odkladu ho informuje o úkonoch uskutočnených na základe žiadosti o vymáhanie pohľadávky. Príslušný orgán Slovenskej republiky môže povoliť dlžníkovi alebo osobe uvedenej v ustanovení § 6 ods. 3 písm. f) zákona odklad zaplatenia vymáhanej pohľadávky alebo jej zaplatenie v splátkach len so súhlasom príslušného úradu zmluvného štátu. Počas doby odkladu zaplatenia vymáhanej pohľadávky alebo jej splácania v splátkach je dlžník alebo osoba uvedená v ustanovení § 6 ods. 3 písm. f) zákona povinná platiť úrok, ktorý prináleží zmluvnému štátu, ktorý o vymáhanie pohľadávky požiadal. Pri povolení odkladu

zaplatenia vymáhanej pohľadávky alebo jej zaplatenia v splátkach sa postupuje podľa zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov.

Vymáhajúci úrad povolí odloženie výkonu exekúcie podľa osobitného predpisu so súhlasom príslušného úradu zmluvného štátu. Pri zmene sumy vymáhanej pohľadávky, ktorá znamená jej zníženie, príslušný orgán Slovenskej republiky pokračuje v jej vymáhaní na základe písomnej informácie príslušného úradu zmluvného štátu a novej písomnosti vydanej príslušným úradom zmluvného štátu v súvislosti s touto zmenou. Ak už bola vymožená suma pohľadávky a vymožené finančné prostriedky neboli ešte poukázané na účet príslušnému úradu zmluvného štátu, príslušný orgán Slovenskej republiky rozdiel sumy vymoženej pohľadávky a zníženej sumy pohľadávky vráti dlžníkovi alebo osobe uvedenej v ustanovení § 6 ods. 3 písm. f) zákona.

Zmena sumy vymáhanej pohľadávky znamená jej zvýšenie. Príslušný orgán Slovenskej republiky pokračuje v jej vymáhaní na základe novej žiadosti o vymáhanie pohľadávky. Na tú žiadosť sa vzťahujú ustanovenia tohto zákona o žiadosti o vymáhanie pohľadávky. Na prepočet zmenenej sumy vymáhanej pohľadávky na menu príslušného zmluvného štátu použije príslušný orgán Slovenskej republiky kurz vyhlásený Národnou bankou Slovenska platný ku dňu podpísania pôvodnej žiadosti o vymáhanie pohľadávky osobou oprávnenou konať za príslušný úrad zmluvného štátu.

Vymáhanie daňových pohľadávok (daňového záväzku) na Ukrajine

Nútené vymáhanie pohľadávok je vymáhanie zamerané na aktíva daňovníka za účelom pokrytia jeho daňového dlhu, a to bez predchádzajúceho súhlasu daňovníka ohľadne výšky jeho daňového záväzku.

Podľa ustanovenia § 3 zákona Ukrajiny o procedúre úhrady pohľadávok platcov daní určených pre rozpočet a štátne fondy základom pre nútené vymáhanie aktív daňovníka je právoplatné rozhodnutie súdu. V ostatných prípadoch daňovník sám určuje poradie a formu pre splatenie pohľadávok jednotlivým veriteľom, pričom na úhradu môže použiť aktíva, nezaťažené záložným právom. V prípade že dlžník je v likvidácii, pohľadávky jeho veriteľov sa usporiadajú podľa národnej právnej úpravy o bankrote.

Podľa ustanovenia § 7 zákona Ukrajiny o procedúre úhrady pohľadávok daňovníkov daní určených pre rozpočet a štátne fondy, na úhradu daňových pohľadávok (záväzkov) nemôžu byť použité: 1) aktíva (prostriedky) daňovníka zaťažené záložným právom, 2) aktíva (prostriedky), ktoré sú zaťažené právom tretej osoby, 3) finančné prostriedky iných osôb dočasne poskytnuté daňovníkovi, 4) prostriedky nadobudnuté z úverov a pôžičiek, 5) aktíva, voľný pohyb ktorých je obmedzený alebo zakázaný národným zákonodarstvom, 6) pozemky, základné fondy a iný majetok predškolského zariadenia (táto požiadavka je určená len pre osobitného daňovníka, ktorým je predškolské zariadenie).

V prípade, že predaj aktív daňovníka na základe rozhodnutia súdu nestačí na pokrytie daňového záväzku, ako ďalší zdroj poslúžia aktíva daňového dlžníka, ktoré poskytol pre dočasné užívanie tretej osobe alebo pohľadávky dlžníkov, ktorých veriteľom je sám daňovník. V tomto prípade, právo na vymáhanie daňovníkových pohľadávok sa postupuje daňovému úradu, ako aj právo na získanie finančných prostriedkov z depozitného účtu daňovníka.

Je potrebné osobitne zdôrazniť, že prechod alebo prevod záväzku daňovníka na inú osobu, ako aj prevod práva na vymáhanie daňovej pohľadávky z daňového úradu na inú osobu je zákonom zakázaný.

Daňové záložné právo ako prvoradé zabezpečenie vymáhania daňovej pohľadávky

Podľa ustanovenia § 8 zákona Ukrajiny o procedúre úhrady pohľadávok daňovníkov daní určených pre rozpočet a štátne fondy všetky aktíva daňovníka budú zaťažené daňovým záložným právom od momentu neuhradenia daňového záväzku v stanovenej zákonnej lehote.

Daňové záložné právo vzniká zo zákona, a nevyžaduje sa k tomu žiaden právny úkon písomnej formy. Daňové záložné právo má prioritu pred inými právami veriteľov. Daňové záložné právo nemusí byť registrované v Štátnom registri záložných práv na hnuteľné a nehnuteľné veci.

Administratívno-právny postih aktív daňovníka - ako druhá etapa v zabezpečení (zaistení splatenia) vymáhania daňových pohľadávok

Administratívno-právny postih aktív daňovníka - je zákaz daňovníkovi nakladať z jeho aktívami, výnimkou je nakladanie z aktívami za účelom ich zachovania v stave spôsobilom na ich bežné používanie. Administratívno-právny postih môže byť aj podmieneným.

Predaj aktív daňovníka ako posledná etapa vymáhania daňovej pohľadávky (zaplatenie daňového záväzku)

V prípade, že vyššie spomínané etapy vo vymáhaní pohľadávok neprinesli pozitívny výsledok, daňový úrad vykoná ďalšie potrebné úkony spojené so získaním zdrojov na pokrytie dlhu, a to prostredníctvom speňaženia aktív daňovníka. Predaj aktív daňovníka sa začne po uplynutí 30 kalendárnych dní od doručenia druhej výzvy (požiadavky, upomienky) na úhradu daňového dlhu. Predaj sa uskutočňuje na základe rozhodnutia daňového úradu, na ktorom je podpis riaditeľa a pečiatka daňového úradu. Predajom aktív daňovníka je poverený správca dane dlžníka.

Daňový dlžník môže sám určiť a označiť majetok (aktíva) určený na predaj, z prihladením na zabezpečenie a chod vlastnej prevádzky, zároveň však musí v plnej výške splatiť svoj záväzok.

Predaj aktív daňovníka sa uskutočňuje prostredníctvom verejnej súťaže (tender) podľa zákona Ukrajiny o tovarovej burze. Oznámenie o aktívach da-

ňovníka, ktoré budú speňažené prostredníctvom verejnej súťaže (tender) musí byť vopred zverejnené.

V prípade, že daňovník uhradí daňový záväzok do uzavretia kúpnej zmluvy, predmetom ktorej sú aktíva dlžníka, daňový úrad rozhodne o uvoľnení jeho aktív, na ktoré sa už nebude vzťahovať záložné právo.

Zastavenie vymáhania

Príslušný orgán Slovenskej republiky zabezpečí zastavenie vymáhania pohľadávky, ak mu bola doručená písomná informácia od príslušného úradu zmluvného štátu o tom, že pominuli dôvody na vymáhanie pohľadávky. Príslušný orgán Slovenskej republiky bezodkladne písomne informuje príslušný úrad zmluvného štátu o vykonaných úkonoch súvisiacich s poukázaním vymoženej sumy pohľadávky alebo s poukázaním vymoženej spornej pohľadávky. Vymoženú sumu pohľadávky príslušný orgán Slovenskej republiky poukazuje príslušnému úradu zmluvného štátu v slovenskej mene na účet uvedený v žiadosti o vymáhanie pohľadávky do jedného mesiaca odo dňa jej vymoženia.

Lehoty na vymáhanie

Lehoty na vymáhanie pohľadávok sa spravujú právnym poriadkom štátu, ktorý o vymáhanie pohľadávky požiadava. Úkony, ktoré majú vplyv na premlčacie lehoty, sa považujú za vykonané aj vtedy, ak ich vykoná vymáhajúci úrad.

Odmietnutie poskytnutia pomoci pri vymáhaní pohľadávky

Príslušný orgán Slovenskej republiky pomoc pri vymáhaní pohľadávky odmietne, ak nie je zabezpečená vzájomnosť alebo ak medzi dňom, keď sa pohľadávka stala vymáhatelnou, a dňom podania žiadostí uvedených v ustanoveniach v § 5, 5a a 6 zákona a uplynulo viac ako päť rokov. Ak bol podaný riadny opravný prostriedok alebo mimoriadny opravný prostriedok, táto lehota sa nepredlžuje. O dôvodoch odmietnutia žiadostí príslušný orgán Slovenskej republiky informuje príslušný úrad zmluvného štátu najneskôr do troch mesiacov odo dňa potvrdenia ich prijatia. Ak príslušný orgán Slovenskej republiky odmietne žiadosť o vymáhanie pohľadávky príslušného úradu zmluvného štátu, ktorým je členský štát Európskej únie, informuje o jej odmietnutí zároveň aj Komisiu Európskych spoločenských.

Poskytovanie informácií elektronickými prostriedkami

Všetky informácie podľa zákona č. 446/2002 Z.z. príslušný orgán Slovenskej republiky poskytuje elektronickými prostriedkami podpísané zaručeným elektronickým podpisom okrem žiadosti

- a) o doručenie písomností spolu s písomnosťami, ktoré majú byť doručené,
- b) o vymáhanie pohľadávky spolu s písomnosťami.

Úlohy v oblasti komunikácie elektronickými prostriedkami s iným zmluvným štátom prostredníctvom siete CCN/CSI vykonáva poverený daňový orgán okrem

úloh vo veciach spotrebných daní a ciel, ktoré plní poverený colný orgán. [§ 9a ods. 4 zák. č. 446/2002 Z.z.]

Ako vyplýva zo štatistických výsledkov problematika medzinárodného vymáhania pohľadávok v Slovenskej republike nie je veľmi úspešná. Malá úspešnosť sa javí pri vymáhaní daňových nedoplatkov (pohľadávok) tak v Slovenskej republike i pri medzinárodnom vymáhaní pohľadávok. Najefektívnejší spôsob vymáhania sa realizuje prikázaním pohľadávky z účtu v banke. Najväčšími problémami, s ktorými sa stretávajú zamestnanci správcu dane, ktorí vymáhajú daňové nedoplatky sa odvíjajú od vymožitelnosti práva v Slovenskej republike. Ani jeden zo spôsobov výkonu daňovej exekúcie podľa zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov nie je bezproblémový. A tento spôsob kopíruje aj medzinárodné vymáhanie pohľadávok.

Výmena informácií medzi SR a Ukrajinou

Podľa článku 26 Dohody oprávnené štátne orgány si vymieňajú potrebné informácie týkajúce sa dane. Akákoľvek takto získaná zmluvným štátom informácia je považovaná za utajenú, a bude sprístupnená iba oprávneným osobám alebo orgánom vlády (vrátane súdov a orgánov štátnej služby), ktoré sa zaoberajú vymáhaním daňových pohľadávok alebo súdnym vyšetrovaním. Daňové, príp. iné kompetentné orgány môžu použiť poskytnutú informáciu len v rámci svojich rozhodnutí ako aj pri súdnych pojednaniach.

Vymáhanie v rámci krajín Európskej únie

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sú daňové úrady Slovenskej republiky oprávnené v zmysle smernice Rady č. 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok týkajúcich sa určitých poplatkov, odvodov, daní a ďalších opatrení a zákona č. 679/2004 Z.z., ktorým sa implementovali základné ustanovenia Smernice o vymáhaní pohľadávok do národnej legislatívy Slovenskej republiky, prostredníctvom príslušného úradu žiadať príslušné orgány členských štátov EÚ o medzinárodné vymáhanie pohľadávok, o doručenie písomností a o poskytnutie informácií o daňovom dlžníkovi. Z uvedeného vyplýva, že o vymáhanie nie je možné požiadať krajinu, ktorá nie je členom Európskej únie.

Tento proces medzinárodného vymáhania pohľadávok je veľmi zložitý a tiež i časovo náročný. Zamestnanci správcu dane postupujú podľa siedmej časti zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov. Veľkým problémom je napr. zisťovanie, v ktorom členskom štáte slovenský daňovník podniká, alebo či ako daňový dlžník nie je vlastníkom alebo spoločníkom obchodnej spoločnosti v inom členskom štáte. Ide o to, že daňová správa jednotlivých členských štátov nie je navzájom prepojená. Správca dane je odkázaný vychádzať iba z podania daňového priznania daňovníka.

Je na daňovom subjekte, aby podal daňové priznanie v zmysle zákona č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov a skutočne uviedol všetky príjmy plynúce zo

zahraničia. V opačnom prípade správca dane nemá možnosť zistiť, či tieto príjmy v zahraničí mal alebo nie.

De lege ferenda

Bolo by vhodné upraviť proces daňovej exekúcie podľa zákona č. 233/1995 Z.z. (Exekučný poriadok), aby daňové exekučné konanie bolo zhodné s konaním pri vymáhaní pohľadávok súdnym exekútorom.

Ďalej je potrebné poukázať na skutočnosť z praxe týkajúcu sa obchodných spoločností. Viaceré obchodné spoločnosti, ktoré majú finančné problémy zbavujú sa majetku s cieľom podať návrh na vyhlásenie konkurzu, ktorý súd následne zamietne pre nedostatok majetku a spoločnosť je vymazaná z Obchodného registra ex offo. Týmto spôsobom sa daňoví dlžníci vyhnú zaplateniu dane i daňovým nedoplatkom.

Medzinárodné vymáhanie pohľadávok upravené smernicou rady č. 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok týkajúcich sa určitých poplatkov, odvodov, daní a ďalších opatrení, ktorú prijali všetky členské štáty Európskej únie. Bolo by potrebné, aby proces medzinárodného vymáhania daňových nedoplatkov sa zjednodušil. Vychádzame zo skutočnosti, že pohľadávka iného zmluvného štátu sa vymáha rovnako ako pohľadávka Slovenskej republiky. To znamená, že by bolo potrebné zjednodušiť daňové exekučné konanie v rámci zákona č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov a táto skutočnosť bude mať pozitívny dopad aj na medzinárodné vymáhanie pohľadávok.

Literatúra:

1. Zákon č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov.
2. Zákon č. 446/2002 Z.z. o vzájomnej pomoci pri vymáhaní niektorých finančných pohľadávok.
3. Smernice Rady č. 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok týkajúcich sa určitých poplatkov, odvodov, daní.
4. KOVÁČIKOVÁ, E. - STÍSKALOVÁ, A. - SZILÁGYI, M.: K niektorým problémom medzinárodného vymáhania daňových pohľadávok. Obchodné právo. Odborný časopis pre podnikateľov, právnikov a špecialistov. Roč. IX, č. 8-9/2008, s. 143-152.
5. PAULIČKOVÁ, A.: Malý slovník daňového práva (Výkladový slovník). Eurounion, Bratislava 2006, 158 s. ISBN 80-88984-91-2.
6. PAULIČKOVÁ, A. - BAKEŠ, M. a kol.: Finančné právo na Slovensku a v Čechách. Vysoká škola v Sládkovičove. EUROUNION 2007. ISBN 978-80-88984-99-3.
7. Vidomosti Verhovnoji Rady Ukrajiny. - 2001. - N 10: zákon Ukrajiny „pro

- poriadok pohašenna zoboviazan' platnzkiv podatkov pered bjudžetamy ta deržavny my ciľovymy fondamy“ vid 21. 12. 2000 poky N 2181 - III.
8. HRECA, J. V., JAREMA, V. I., BYSAHA, J. M., SIDAK, M. V.: Podatkove pravo Ukrajiny. Lira, Uzhorod, 2009.
 9. Dohoda o zamedzení dvojitého zdanenia a predchádzaní (zabránení) daňových nedoplatkov pri dani z príjmov a majetku.

Kontaktní adresa:

doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD.

Vysoká škola v Sládkovičove

Fakulta práva Janka Jesenského

Richterova ul.

925 21 Sládkovičovo, SR

tel./fax: +0421 33 5446536

Email: apaul@palmssoft.sk

doc. Mykola Sidak, PhD.

Užhorodská národná univerzita

Právnická fakulta

Pidhirna 46,

88000 Užhorod, Ukrajina

tel. +380505972963

Email: m.sidak@yahoo.com

EU - globalizace - krize - firmy - občané

EU - globalization - depression - firms - citizens

Marta REGNEROVÁ, Daniela HRUBÁ

Souhrn:

Světová hospodářská krize, stejně jako proces globalizace světa je procesem nevratným. V tržním prostředí zasahuje nejen sféru podnikatelskou či institucionální, ale společnost jako celek. Citelně se dotýká každého z nás přímo nebo prostředkovně, ať už v postavení nadřízeného (manažera) či podřízeného, prodávajícího či kupujícího nebo v roli zaměstnance či v pozici zákazníka či konečného spotřebitele se svými potřebami, zájmy a přáními.

Příspěvek analyzuje vybrané riziko krizových procesů zejména vůči občanům - spotřebitelům.

Poznatky uváděné v příspěvku vyplynuly z řešení VZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“.

Klíčová slova: krize, globalizace, zákazník, spotřebitel, riziko, zboží, obchod, trh

Summary:

Economic depression and process of globalization is irreversible process. It touches in the market environment not only the sphere of enterprises and of institutions, but also touches each of us - directly or vicariously, no matter manager or inferior, seller or purchaser. It also touches each customer in his demand of goods and services.

The article analyses chosen risk in the period of crisis processes especially against citizen- customers.

Pieces of knowledge introduced in this paper resulted from solution of a research intention MSM 6046070906 „Economics of resources of Czech agriculture and their efficient use in frame of multifunctional agri - food systems“.

Key words: Crisis (depression), globalization, customer, consumer, risk, goods, business, market

Úvod

Na jaře roku 2000 přijala Evropská rada tzv. „Lisabonskou strategii“, nazvanou podle místa, kde byl tento nový strategický cíl všemi patnácti členskými ze měmi schválen. Tato komplexní strategie, která byla rozvržena na celé desetiletí do roku 2010, byla v závěrech lisabonského zasedání Evropské rady formulována takto:

Unie se má stát „nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného hospodářského růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností“.

K dosažení tohoto cíle se Unie rozhodla zaměřit na splnění těchto úkolů:

1. Připravit přechod k ekonomice a společnosti založené na znalostech, a to pomocí lepších politik, pokud jde o informační společnost, výzkum a technologický rozvoj prostřednictvím urychlení procesu strukturálních reforem směřujících ke konkurenceschopnosti, inovacím a dokončení vnitřního trhu,
2. Modernizovat evropský sociální model, investovat do lidí a bojovat proti vylučování ze společnosti,
3. Udržet zdravou ekonomickou perspektivu a příznivý výhled pokud jde o růst, a to aplikací vhodné kombinace makroekonomických politik.

Závěr zasedání k plnění tohoto dokumentu v roce 2003 zní: „Posílení podnikání, inovačních procesů, dokončení jednotného trhu, zajištění kvality a účinnosti lidských zdrojů a snaha o udržitelný rozvoj, to jsou hlavní priority evropské podnikatelské komunity.“ (11)

Cíl Lisabonské strategie byl vysoký, velmi vzletný, vyžadující součinnost a vysokou politickou kulturu všech zainteresovaných institucí a do roku 2010, jak je viditelné, nedosažitelný.

Evropa ve své současné podobě přestává být ekonomicky konkurence schopná a jsou vážné obavy, pokud EU neučiní diskutované reformy a opatření, že ji ekonomicky „převálcují“ Čína a Indie. To je skutečnost - rub a líc - globalizačních a krizových procesů ve světě, které jsou nezvratné.

Opatření, která musí EU v brzké době učinit, se dotknou citelně životní úrovně občanů EU zejména prostřednictvím míry uspokojování základních, specifických i rozvojových potřeb každého občana.

Cíl

Cílem tohoto příspěvku je ukázat v podmínkách globalizovaného světa projevy působení světové hospodářské krize, zmapovat okruhy činnosti, do kterých se promítá vliv této krize a ve svém důsledku promítnout - analyzovat vybrané riziko krizových procesů a jeho dopad na občana - konečného spotřebitele v ČR.

Materiál a metody

Jde o téma, které je velmi aktuální a které zatím není souhrnně zpracováno v odborné ani vědecké literatuře. Lze vycházet z historických událostí, které vznikaly v první polovině 20. století za podmínek, které byly determinovány stavem světového hospodářství po 1. světové válce.

Situace, která se ve světovém měřítku projevila v minulém roce, je důsledkem rozšíření finančních a ekonomických jevů (excesů), které se nejdříve projeví v ekonomice nejvyspělejší země.

Z pohledu výroby a obchodu lze říci, že důvodem současného stavu je krize velkovýroby z nadvýroby a prodat vyrobené zboží je a bude čím dál složitější.

Vzhledem k výše uvedenému, výchozími zdroji pro zpracování tohoto příspěvku bylo sledování a studium aktuálních odborných článků, vystoupení a sdě-

lení ve veřejnoprávních médiích na zvolené téma.

Poznatky vyplynuly také z řešení VZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“.

Jako základní metody byly využity:

- analýza získaných teoretických poznatků a zkušeností v dané oblasti
- a komparace teoretických předpokladů s praktickými poznatky.

V další části příspěvku bylo využito aktuálních odborných článků, které jsou uvedeny v seznamu literatury a základních pojmů, jejichž obsah je pro vysvětlení daného tématu nezbytný:

Globalizace (civilizační, obchodní, ekonomická) - je logickým pokračováním historického vývoje celosvětového hospodářství často spojovaného s novými technologiemi.

Krise - ekonomický pojem (finanční, měnová, hospodářská), krize - jedna ze čtyř fází hospodářského cyklu, vážná porucha hospodářského procesu s příznaky, jako jsou snižování výroby, bankroty podniků, nezaměstnanost, snížení životní úrovně obyvatelstva ap. (1)

Recese - ekonomický pojem, mírnější, zpravidla krátkodobý hospodářský pokles. (1)

Riziko - v podnikání lze charakterizovat jako soubor faktorů, které v daných podmínkách působí:

1. buď proti realizaci podnikatelského záměru, modifikují jej, popřípadě zcela zamezují dosažení původně zamýšleného cíle. Z tohoto pohledu je riziko negativním prvkem, v obchodní činnosti a prvořadým zájmem podnikajícího subjektu je nejprve rozpoznat toto riziko, provést jeho analýzu a případně přijmout opatření, které povede k jeho minimalizaci. Pokud minimalizace není možné docílit, pak optimalizovat jeho působení v daném směru. Zde se např. projevuje zmiňovaná souvislost, tj. problém rizika v obchodní činnosti a TUR: zda minimalizovat dopad obchodního rizika do ekonomické oblasti firmy a nebrat v úvahu (nerespektovat) otázky trvale udržitelného rozvoje anebo jen optimalizovat dopady rizika do ekonomické oblasti firmy do té míry, aby nebyly na úkor požadavků trvale udržitelného rozvoje.
2. nebo jako riziko, které přináší úspěch. V tomto smyslu je možné se odvolat na řadu dobrých zkušeností v oblasti franchisingu - právem označované jako obchodní metoda „podnikání s větrem v zádech“, kdy franchisant a nelze vyložit i franchisora, podstupují řadu rizik již při uzavírání franchisové smlouvy, které přinášejí úspěch. (2)

Výsledky a diskuse

Rozvoj národního hospodářství v ČR vlivem globalizačních procesů ve světě na přelomu 20. a 21. století doznal řadu významných změn, které přinesly řadu

převážně pozitivních, ale i některé negativní dopady do života každého občana v roli zákazníka, klienta, hosta, konečného spotřebitele.

V první řadě to byly dopady, které se promítly ve změnách, ke kterým došlo ve vnitřním obchodu v devadesátých letech minulého století. Ekonomická reforma v ČR (transformace české ekonomiky) představovala přechod z centrálně řízeného hospodářství na tržní ekonomiku. Start této transformace byl rychlý a v zásadě mezinárodně uznávaný. V počáteční fázi byla použita tzv. šoková terapie, která měla těžiště v radikální liberalizaci cen a zahraničního obchodu a v rychlé privatizaci. (3)

Radikálně změněné ekonomické podmínky v devadesátých letech minulého století v ČR vedly k vytvoření tržního prostředí, ve kterém se formovaly nové podnikatelské subjekty.

Rok 2008 - hospodářská krize a její viditelné projevy v ČR

Z počátku se v ČR příliš hlasitě nepoužívalo slovo krize v souvislosti s finanční krizí a hrubými chybami hospodářské politiky USA (TV2-Události, komentáře 16. 2. 2009). Mnozí politici říkali a ujišťovali, že se nás to netýká. Analytici-ekonomové již hovořili o světové hospodářské krizi a vyslovovali vážné obavy o dopadu této krize na naše hospodářství. (5)

Následovala řada omezení v bankovním sektoru při úvěrování, poskytování hypotečních úvěrů, snižování úroku z vkladů ad., uzavírání podniků, snižování výroby, omezování pracovního týdne (např. v automobilovém průmyslu), propouštění zaměstnanců - růst nezaměstnanosti, oslabování české koruny vůči euru i dolaru, propad akcí ad. Uvedené jevy však představují obecné znaky nejen finanční, ale hospodářské krize. (1)

Ke konci roku 2008 se o krizi či recesi v masmédiích příliš nehovořilo. O to více jsme byli zahrnováni reklamou v televizi, rozhlase, tisku, na letácích - kde, co, za kolik apod. koupit. Přesto, jak ukazuje šetření ČSÚ (9), čeští spotřebitelé ale utráceli méně již před Vánocemi. Maloobchodní tržby již v říjnu 2008 se propadly meziročně o 3,31 %, v listopadu o 6,34 % a v prosinci 2008 byl meziroční propad 2,87 %, jak ukazuje graf č. 1.

Graf č. 1: Meziroční vývoj tržeb v maloobchodu v % (2008)

Zdroj: ČSÚ, Právo (9)

Zajímavé je srovnání údajů v grafu za rok 2008 a 2007.

Graf č. 2 Meziroční vývoj tržeb v maloobchodu v % (2007)

Zdroj: ČSÚ, Právo 19.3.2008

Na následujícím grafu č. 3 je znázorněn meziroční vývoj maloobchodních tržeb v % od roku 1997. Za celý rok 2008 stouply maloobchodní tržby v ČR pouze o 0,5 %, což představuje nejmenší růst od roku 2000, kdy tržby v maloobchodě rostly, například v roce 2007 o 7,5 %, jak ukazuje graf č. 3.

Meziroční růst tržeb v maloobchodu v roce 2008 jen o 0,5 % oproti roku 2007 je velmi nízký, souvisí s propadem maloobchodních tržeb v posledním čtvrtletí roku 2008 (graf č. 1).

Graf č. 3: Meziroční vývoj tržeb v maloobchodu v % (1997-2008)

Zdroj: ČSÚ, Právo 2009, roč. 19, č. 41

Rok 2009

Krize zbrzdila růst cen, v lednu 2009 se růst cen zpomalil na nejnižší úroveň od března 2007, inflace se zpomalila (meziroční nárůst o 2,2 %), na jejím zpomalování se podílí mimo jiné pokles cen ropy a dalších surovin na světových trzích, tím také pokles cen pohonných hmot a potravin. **Nejvíce zlevnily** mobilní telefony, pohonné hmoty, elektronika, ovoce a automobily, máslo, mléko, dále oděvy, spotřebiče pro domácnost, fotoaparáty. (5)

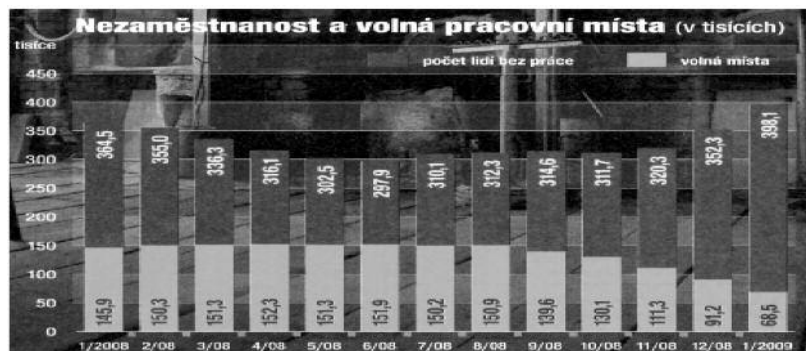
Nejvíce zdražily luštěniny, plyn, nájemné-bydlení, vodné, stočné, teplo včetně teplé vody, **zemní plyn o 24,3 %**, elektřina a tabákové výrobky. (5)

V letošním roce propad české koruny představuje značné problémy pro podniky.

Větší problém, než kurz koruny je pro firmy (maloobchod, pohostinství, zejména pro **cestovní kanceláře**) ekonomická nejistota, která mezi lidmi nastává. Někteří o práci již přišli, někteří pracují tři nebo čtyři dny v týdnu, roste počet nezaměstnaných. Jedna z prvních položek, která se v rodinných rozpočtech škrtá, je právě dovolená.

Sehnat novou práci je téměř nemožné i pro schopné a kvalifikované zaměstnance. Volná místa prakticky vymizela. Poměr růstu nezaměstnaných a ubývání volných míst je vidět na grafu č. 4. (8)

Graf č. 4: Nezaměstnanost a volná pracovní místa leden 2008-leden 2009

Zdroj: EKONOM 26.2.-4.3.2009, číslo 8

Nejpostiženějšími obory jsou (8):

- autoprůmysl a jeho dodavatelé
- textilní průmysl
- sklářský a keramický průmysl
- hutě a železářny
- strojírenství
- kovovýroba
- zpracovatelský průmysl

Dopad krizových jevů a rizika, která sebou přináší do života občanů jsou velmi značná. Jsou vymezena různorodým souborem faktorů, které činnost lidí ovlivňují. I když výskyt konkrétních rizik se dotýká specifických oblastí, úrovní a rovin, promítnou se přímo či zprostředkovaně různou mírou do uspokojování potřeb, zájmů a přání zákazníka v roli konečného spotřebitele, hosta či klienta.

Možnosti řešení rizika?

Možnost řešení rizik vyžaduje znalost vztahů z analýzy rizik:

Pojem **aktivum** (např. *zaměstnání*) se vymezuje jako vše, co má pro daný

subjekt (*spotřebitel, zákazník*) hodnotu, která může být působením vzniklého rizika snížena (*ztráta zaměstnání*). Aktivum lze je rozdělit na:

hmotná - příkladem jsou cenné papíry, starožitnosti, nemovitost apod. a
nehmotná - např. autorská práva, práva k předmětům průmyslového vlastnictví, kvalita vzdělání, informace apod.

Hodnota aktiva je objektivním vyjádřením obecně vnímané ceny nebo subjektivním oceněním důležitosti pro daný subjekt popř. kombinací obou přístupů. Hodnota aktiva je relativní, např. informace o určitých ekonomických jevech mohou mít pro určitý subjekt hodnotu nulovou a pro jiného velmi vysokou.

Hrozba je skutečnost (síla, událost, aktivita apod.), která představuje nežádoucí vliv na aktivum, na jeho bezpečnost, může negativně ovlivnit jeho činnost, způsobit škodu a další. Takovou hrozbou může být chyba obsluhy, požár, přírodní katastrofa, přístup k informacím neoprávněnou osobou, kontrola finančního úřadu, změna kurzu příslušné měny apod.

Dopad hrozby je škoda, kterou způsobí hrozba při jednom působení na určité aktivum. Dopad hrozby je odvozen od hodnoty ztrát, do které jsou zahrnuty náklady na znovuoobnovení činnosti aktiva nebo náklady na odstranění následků škod, (*omezení výroby, uzavření podniku*).

Zranitelnost je stav (nedostatek, slabina) analyzovaného aktiva nebo subjektu, který může být hrozbou využit pro uplatnění nežádoucího vlivu. Zranitelnost je vázána na aktivum, je jeho vlastností a vyjadřuje citlivost aktiva na hrozbu. O zranitelnosti aktiva lze hovořit při každé interakci mezi aktivem a hrozbou, (*sociální postavení lidí*).

Protiopatření je proces, který je navržen pro snížení nebo eliminaci působení hrozby, zmírnění zranitelnosti nebo dopadu hrozby.

Protiopatření se navrhuje s cílem předejít škodám nebo s cílem zmírnit následky vzniklé škody, (*hledání nových trhů-odbytí, pomoc státu apod.*).

Protiopatření se zaměřují na oblasti snížení úrovně hrozby, snížení úrovně zranitelnosti aktiva, snížení následků působení hrozby, rozpoznání nežádoucího vlivu působení hrozby a předejití možnosti jejího plného uplatnění, protiopatření směřují také na obnovení činnosti subjektu po působení hrozby. (4)

S využitím základních pojmů k analýze, lze riziko vymezit (definovat) jako míru ohrožení aktiva mírou nebezpečí, že se uplatní hrozba a dojde k nežádoucímu výsledku, který povede ke vzniku škody.

Riziko vzniká vzájemným působením hrozby a aktiva. Nepůsobí-li hrozba na žádné aktivum a naopak, pak nejsou předmětem analýzy rizika.

Úroveň rizika je určena hodnotou aktiva a úrovní hrozby. Na růstu úrovně rizika se podílí: úroveň hrozby, zranitelnost a hodnota aktiva. Protiopatření úroveň rizika snižuje.

Jaká je reakce na krizi: někdo spoří, jiný kupuje zlato. (6)

Šest z deseti Čechů, kteří mají hotovost, dává přednost spoření před utrácením.

Důvodem je finanční krize, která již ovlivňuje i peněžní chování obyvatel naší republiky - vyplynulo to z průzkumu GE Money Bank.

Zatímco si minulé roky řada lidí navykla žít na dluh, nyní se vrací opět ke spoření. Obnovení „české spořivosti“ má podle expertů dva důvody:

- 1) obava ze ztráty zaměstnání - a tím omezení příjmů,
- 2) nákupy spotřebního zboží odkládají v očekávání, že ceny půjdou dolů.

Následující graf ukazuje, jak češi vycházejí se svým příjmem:

Graf č. 5: Jak češi vycházejí se svým příjmem

Zdroj: STEM, Právo 30. 3. 2009

Nejbohatší investoři přesunuli své úspory k nákupu zlata. Zlato nakoupí a vloží do bankovního trezoru, kde zůstává. Proč? Nyní se pohybuje cena zlata kolem 890 dolarů za troyskou unci. Většina analytiků předpokládá, že cena zlata vystoupí na nový rekord nad 1000 US dolarů za troyskou unci. (Podle TV1 - Události se toto stalo skutečností v pátek 20. 2. 2009 na burze v New Yorku - pozn. autorů).

Závěr

Finanční krize v USA, hluboký ekonomický pád největší ekonomiky světa, kde krize zasáhla prakticky všechna odvětví národního hospodářství (americký HDP v roce 2008 se meziročně propadl o 3,8 %, což je nejhorší výkon za více než čtvrt století) (10) přerostla v globalizovaném světě ve světovou hospodářskou krizi. Zasáhla všechny světadíly, tedy i Evropu a tím také ČR. (7)

Položme si v závěru otázku: Má lidstvo nějakou možnost a šanci působit tak, aby těmto excesům, které se v prvním desetiletí 21. století tak rozsáhle projevíly a projevují, zabránilo, zamezilo či zmírnilo?

Tento příspěvek si za cíl nebere, už vůbec ne jednoznačně, zodpovědět tuto otázku „ano či ne“.

Historik Váňa (Radiožurnál 28. 2. 2009) spojuje tuto krizi s okázalostí konzumu, s morálkou, jejím nedostatkem; a lidstvo si „šokem“ toto musí uvědomit.

Konzum je u nás opravdu značný a morálka v lidské činnosti (včetně podnikání) často chybí.

Z filozofického hlediska, tedy z nejobecnějšího pohledu na svět jako celek, je potřeba hledat příčiny, zejména příčinné souvislosti, daného jevu. Jde-li o hospodářskou krizi jako jednu ze čtyř fází hospodářského cyklu, je nutné na daném stupni vývoje společnosti, hledat tyto souvislosti ve fungování (či nefungování) tržního mechanismu.

Tržní mechanismus se všemi objekty i subjekty, které vstupují do vzájemných (přímých či nepřímých) vazeb, je velmi složitý systém, který vyžaduje i vazby kontroly, které, jak se ukazuje, selhaly. Proto se přijímají na různých úrovních opatření ke zmírnění dopadů krize (např. v ČR návrhem opatření Národní Ekonomické Rady Vlády), konají se summity a vynakládají se prostředky na jejich realizaci, které by mohly být lépe využity.

Úplně na závěr: skutečností, že ČR nevybočuje z průměrnosti zemí EU jsou výsledky z druhého průzkumu kvality života (2EQLS), který provedla evropská nadace Eurofound. Stručný přehled výsledků průzkumu je následující: (12)

- Evropané jsou většinou ve svém životě **spokojení a šťastní**: na stupnici od jedné do desíti je průměr států EU-27 na stupni 7 u spokojenosti se životem (ČR - 6,6) a 7,5 u pocitu štěstí (ČR - 7,5).
- Kvalita života lidí je posuzována pomocí **příjmu domácností**. Rozdíly mezi příjmy domácností v rámci Evropy jsou značné: Bulharsko a Rumunsko vykazují téměř tak nízký příjem domácností, jako kandidátská země EU Bývalá jugoslávská republika Makedonie (FYROM). Naopak průměrný příjem domácností například v Lucembursku je v poměru k průměru EU více než dvojnásobný. Česká republika se pohybuje kolem průměru EU.
- **Rodinný život** je klíčový pro kvalitu života pro téměř sedm z deseti lidí v Evropě (68,7 %). Rodina pro většinu lidí zůstává prvním místem, kam se obracejí s žádostí o pomoc v naléhavých případech. Péče o děti a o domácnost většinou leží v rukou žen než mužů: týdně stráví žena vařením a domácími pracemi 33 hodin a muži 18 hodin. V péči o děti jsou zapojeni lidé z EU-15 i z nových členských zemí poměrně vyrovnaně kolem 30 %.
- Důležitým prvkem je **zajištění rovnováhy mezi rodinným, osobním a pracovním životem**. Téměř polovina (48%) zaměstnanců v EU-27 stále ještě říká, že jsou nejméně několikrát za měsíc v důsledku práce tak unavení, že nemají sílu na práci v domácnosti.
- **Zdraví** je pro Evropany důležité: až 81 % obyvatel EU tvrdí, že zdraví je „velmi důležité“ pro jejich kvalitu života. Svůj zdravotní stav hodnotí jako dobrý či velmi dobrý více než dva ze tří lidí (67 %). Kvalitu systému zdravotní péče a přístupu k němu hodnotí Češi shodně se zeměmi dřívější EU-15.
- Kvalita společnosti se rovněž odráží **v důvěře lidí v ostatní lidi a instituce**. Nejméně důvěry budí v lidech instituce v nových členských státech a v Itálii a Portugalsku. V České republice je důvěra v instituce nízká, na stupnici 1-10

se hodnota pohybuje pouze mezi 3-4. Naopak největší důvěru si tradičně drží severské země.

Literatura:

1. *Akademický slovník cizích slov* (kol. autorů). Academia Praha, 1997. ISBN 80-200-0607-9.
2. HRUBÁ, D., REGNEROVÁ, M. *Vybrané kapitoly obchodních dovedností II*. Vydání 1., Praha: PEF ČZU Praha, 2004. ISBN 80-213-1136-3.
3. REGNEROVÁ, M., ŠÁLKOVÁ, D. *Globalizace a její dopad na vnitřní obchod ČR*. In Sborník z mezinárodní konference MVD Nitra, SR, 2006. ISBN 80-8069-704-3.
4. SMEJKAL, V., RAIS, K. *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*. Vydání 2. aktualizované a rozšířené. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1667-4.
5. HEŘMANSKÝ, Pavel. Krize zbrzdila růst cen. *Hospodářské noviny*, 2009, 10. 2. 2009, č. 28, s. 17. ISSN 0862-9587.
6. VAVROŇ, Jiří. Dopadů krize... Reakce na krizi: ... *Právo*, 2009, roč. 19, č. 36, 37, s. 20, s. 17. ISSN 1211-2119.
7. ČTK: Ekonomická situace česka je ... *Právo*, 2009, roč. 19, č. 36, s. 20. ISSN 1211-2119.
8. Ztráta práce? Realita! *EKONOM*, 2009 (26. 2.-4. 3.), roč. LIII, č. 8, s. 14 - 23. ISSN 1210-0714.
9. SVOBODA, Jakub. Lidé méně utráceli už před ... *Právo*, 2009, roč. 19, č. 41, s. 18. ISSN 1211-2119.
10. Finanční krize. Z nejhoršího jsme uvnitř. *EKONOM*, 2009, roč. LIII, č. 5, s. 24 - 37. ISSN 1210-0714.
11. Lisabonská strategie. (Cit. 2006.) Bylo dostupné na:
<http://www.evropska-unie.cz/cz/print.asp?id=2377>
a <http://www.spcr.cz/cz/eu/status2003.htm>
12. Kvalita života v Evropě - zdraví, rodina či příjem domácností? (Cit. 10. 3. 2009.) Dostupné na: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/news/090403_kvalita_zivota_v_evrope_cs.htm

Kontaktní adresa:

Ing. Marta Regnerová, CSc.

Ing. Daniela Šálková

Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, KOF
Kamýcká 129, 165 21 Praha 6-Suchbát

tel.: 224 382 385, fax: 224 382 365

Email: regnerova@pef.czu.cz

Email: salkova@pef.czu.cz

Jazyková politika v hraničním regionu

Česká republika, Polsko a SRN

Sprachpolitik in der Grenzregion Tschechien, Polen und BRD

Language policy in the border region czech republic, Poland and FRG

Hana ROMOVÁ

Souhrn:

V dnešním globalizovaném světě a v Evropské Unii získávají regiony stále větší význam. Nejdůležitější sociálně ekonomické procesy mají v dnešní době nejen tradiční národní, ale především regionální formu. Význam regionální politiky a jazykové politiky se odráží v jazykovém vybavení absolventů středních a vysokých škol. Jejich jazykové kompetence budou vždy představovat důležitou konkurenční přednost. Obyvatelé jednotlivých států a regionů se v budoucnosti budou ještě více angažovat o příchod investorů.

Úspěšnost regionů bude závislá na schopnostech regionálního managementu a jeho jazykových kompetencích.

Klíčová slova: jazyková politika, hraniční region, euroregion, regionální politika, jazyková kompetence

Summary:

Regions are gaining greater significance in the globalised world and in the European Union. The most important socio-economic processes have not only the traditional national but regional forms nowadays. The importance of regional policy and language policy is reflected in the language competence of secondary school leavers and University graduates. Their language competence will always represent an important competitive advantage. The inhabitants of different states and regions will be even more engaged in competing for the favour of investors. The success of regions will be dependent on the abilities of the regional management and the language competence of its representatives.

Key words: Language policy, border region, euroregion, regional policy, language competence

Die wachsende Bedeutung des regionalen Niveaus in der Bildungssphäre wird in den Medien durch Termini wie Regionalpolitik, Euroregionen und Europa ohne Grenzen ausgedrückt.

In der heutigen globalisierten Welt und in der Europäischen Union gewinnen Regionen immer mehr an Bedeutung, weil sie als notwendige Stufen multina-

tionaler und nationaler Organisationen am nächsten zu dem realen Geschehen sozialökonomischer, technologischer und ökologischer Prozesse und deren Gebietsintegration stehen.

Die wichtigsten sozialökonomischen Prozesse haben heute nicht nur eine traditionell nationale, sondern vor allem aber eine regionale Form. Die Entstehung der Kreisstrukturen in der Tschechischen Republik bestärkt die Bedeutung der Regionen qualitativ und bringt unseren Staat den grundlegenden Prinzipien der Subventionspolitik im Rahmen der Europäischen Union näher sowohl auch der strategischen Orientierung der Europäischen Kommission zur Hilfe der Regionen mit unterdurchschnittlicher europäischer Leistung.

Die Bedeutung der Regionalpolitik und der Sprachpolitik spiegelt sich in der sprachlichen Ausstattung der Mittelschul- und Hochschulabsolventen wider. Deren Sprachkompetenz wird immer einen wichtigen Konkurrenzvorteil darstellen. Der Erfolg der Regionen wird von den Fähigkeiten des Regionalmanagement und dessen Sprachkompetenz abhängig sein.

Die Bewohner einzelner Staaten und Regionen werden in Zukunft noch mehr im Welt und Regionalmaßstab um die Gunst der Investoren wetteifern.

Die Fähigkeit international zu kommunizieren ist und wird in den folgenden Jahren zu einem kritischen Konkurrenzvorteil oder Nachteil des Arbeitskräftepotenzials.

Es wird+ selbstverständlich auch weiterhin starker regionaler Druck ausgeübt, und deshalb werden die Kenntnisse der Regionalsprachen in mittlerer Aussicht auch ein wichtiger Konkurrenzvorteil. Englisch ist zwar die Sprache der internationalen Wirtschaft, aber in den regionalen Grenzgebieten mit der Bundesrepublik Deutschland hat Deutsch auch in der Unternehmenssphäre seine außerordentliche Stellung.

Im Zusammenhang mit der Entstehung neuer regionaler Kreisstrukturen ist es notwendig eine neue Welle der Bildung für neue Kreisstrukturen auf dem Gebiet der Entwicklung des menschlichen Potenzials und für die Schaffung von Bedingungen für deren Beschäftigungsgrad.

Im Blickpunkt muss also das Niveau der Staatsverwaltung auf regionaler Ebene stehen.

In naher Zukunft wird das Niveau der Regionalverwaltung sehr bedeutend für das Lebensniveau in großen Gebieten der Tschechischen Republik, den Zugang zur Bildung und zu den Möglichkeiten der Umschulung und perspektiven Beschäftigung.

Der Erfolg der Regionen wird außerordentlich stark von den Fähigkeiten des regionalen Management abhängig sein.

In der Tschechischen Republik sind insgesamt 13 Euroregionen entstanden. Es sind die Euroregionen Egrensis, Krušnohoří /Erzgebirge/, Labe /Elbe/, Nisa /Neiße/, Glacensis, Praděd /Altwater/, Silesia /Schlesien/, Těšínské Slezsko,

Beskydy /Beskyden/, Bílé Karpaty /Weiße Karpaten/, Pomoraví /Mähren/, Silva Nartica, Šumava /Böhmerwald/.

Sechs davon sind an der tschechisch - polnischen Grenze: die Euroregion Glacensis, entstanden 1996, mit einer Fläche von 351 km², umfasst die Kreise Královehradecký- Tschechien, Pardubický, Olomoucký, und Dolnośląskie - Polen.

Die Euroregion Praděd - Pradziad, entstanden 1997 mit einer Fläche von 4 078 km² und den Kreisen Olomoucký, Moravskoslezský, Opolskie /Polen/. Těšínské Slezsko - entstanden 1998 mit einer Fläche von 1528 km² und den Kreisen Moravskoslezský - Tschechien, Śląskie, Malopolskie - Polen. Die Euroregion Neiße wurde nach mehrjähriger Existenz eine Grenzregion mit inneren Strukturen, in denen sich aufgrund gemeinsam deklarerter Grundsätze und Ziele die Zusammenarbeit in allen ihren Teilen - im tschechischen, deutschen und polnischen entwickelt.

Diese entstand im Jahr 1991 in Zittau und hat eine Fläche von 13 608 km² und umfasst die Gebiete Sachsen, Liberec -Tschechien, Dolnośląskie und Lubuskie - Polen.

Das Zusammenleben und die Zusammenarbeit in der Euroregion bedeuten auch intensivere Kommunikation und Notwendigkeit Beziehungen auf gegenseitigem Vertrauen aufzubauen.

Auf dem Gebiet der Wirtschaft stellt dies außer anderem das Anknüpfen von Arbeitskontakten und Erfahrungsaustausch - also symmetrische Kommunikationsbeziehungen dar. Zur Zeit ist jedoch die Kommunikation zwischen Tschechen, Deutschen und Polen asymmetrisch.

Die Tschechen und Polen haben gegenüber den Deutschen den Vorteil, dass sie meistens die Sprache ihres Nachbarn beherrschen. In Deutschland hingegen sind Tschechisch oder Polnischkenntnisse eher eine Ausnahme und werden als Vorteil einiger weniger Personen betrachtet.

An einigen Grundschulen und Mittelschulen in Sachsen findet Tschechisch und Polnischunterricht statt. Die meisten Schulen haben aber das Angebot dieser Fremdsprachen aus ihrem Angebot wieder gestrichen auf Grund geringem Interesse seitens der Schüler. Die Eltern wünschten sich in den meisten Fällen, dass ihre Kinder statt dessen eine andere westliche Sprache erlernen.

Beispiel der „Deutsch-tschechischen Schule ohne Grenzen“ ist die Freie Grundschule Hartau und die Grundschule in Hrádek nad Nisou /Tschechien/, die den Kindern ermöglichen einmal in der Woche gemeinsamen Unterricht zu erfahren und gemeinsam zu spielen.

Grundschulen und Mittelschulen in dem tschechischen und polnischen Teil der Euroregion bieten dagegen mehrere Stunden Deutschunterricht an. Die Statistiken der vergangenen Jahre zeigen, dass an den Grundschulen und Mittelschulen des Nordböhmisches Kreises, also in den Grenzgebieten des heutigen Kreises Liberec der Deutschunterricht insgesamt 40-45 % des Fremdsprachenunterrichts darstellt.

Hier stellt sich die Frage, ob in Zukunft nicht auch der Unterricht der polnischen Sprache durchgesetzt werden sollte, als Notwendigkeit in der Euroregion wenigstens elementare Sprachkenntnisse des weiteren Nachbarn der Euroregion zu beherrschen.

Am Friedrich-Schiller-Gymnasium in Pirna wurde im Jahre 1998/99 mit dem binationalen deutsch-tschechischen Bildungsgang begonnen. Tschechische und deutsche Schüler erhalten hier eine Ganztagsbetreuung. Die Schüler beider Länder erlernen die Partnersprache in der 5. und 6. Klassenstufe getrennt im eigenen Land und werden dann aufgrund bestandener Aufnahmeprüfung in einer gemeinsamen binationalen Klasse zusammengeführt.

Die tschechischen Schüler wählen ab Klassenstufe / Englisch als zweite Pflichtfremdsprache.

Das anspruchsvolle Profil stellt nicht nur eine Förderung der Begabung auf dem Gebiet der Sprachen, sondern auch auf dem naturwissenschaftlichen Bereich dar. Grundlage dafür ist ein besonderer Stundenplan.

Als Abschluss wird für deutsche und tschechische Schüler die allgemeine Hochschulreife angestrebt. Die Jugendlichen verfügen über ein vertieftes, auf Anwendung orientiertes Wissen und Können. Vielfältige Erfahrungen bei Problemlösungen und selbständiger Wissensaneignung bilden die Grundlage für eine berufliche Mobilität.

Die interkulturellen Beziehungen im Dreiländereck könnten nicht ohne die Teilnahme von Bildungs- und öffentlichrechtlicher Institutionen stattfinden. Die Technische Universität in Liberec, die Fachhochschule Zittau/Görlitz und die Technische Universität in Wroclaw /Polen/ bilden Fachleute aus mit Hochschulbildung, von denen einige direkt in der Region angestellt werden könnten und sich so an dessen künftiger Entwicklung und Bildung der Infrastruktur beteiligen könnten. Voraussetzung eines erfolgreichen Antritt auf den Arbeitsmarkt ist außer anderem auch die sehr gute Beherrschung wenigstens einer Fremdsprache, im optimalen Fall noch einer weiten Sprache des Nachbarlandes.

An der Technischen Universität in Liberec wirken zwei Lehrstühle, deren Studenten Deutsch lernen. Ihr Profil ist aber ganz verschieden. Der Lehrstuhl der deutschen Sprache an der Pädagogischen Fakultät erzieht zukünftige Lehrer.

Der Lehrstuhl für Fremdsprachen an der Wirtschaftlichen Fakultät bietet Fachsprache für spezialisierte Fächer der Fakultät für Architektur, der Pädagogischen Fakultät, Fakultät für Maschinenbau und Textilwesen, vor allem aber sichert der Lehrstuhl den Unterricht für Studenten der Betriebswirtschaft, Informatik und Versicherungswesen.

Der Unterricht von Wirtschaftsdeutsch hat als Ziel die Studenten mit Fachwortschatz aus den verschiedenen Gebieten des Wirtschaftslebens auszustatten und die Studenten mit der Arbeit von Fachtexten vertraut zu machen.

Die Absolventen fortgeschrittener Kurse sollten fähig sein die Fachsprache aktiv zu gebrauchen und Vorträge ausländischer Professoren in der Fachsprache zu verfolgen. Neue Lehrpläne von Wirtschaftsdeutsch, deren Ausarbeitung finanziell durch Mittel aus dem Fonds für Entwicklung von Hochschulen unterstützt wird, haben als Ziel außer anderem die gegenwärtige euroregionale Problematik der Euroregion Neiße zu reflektieren.

Ein neues außerordentliches Projekt der Zusammenarbeit von Universitäten in dieser Region stellt die Universität Neiße dar.

Das Studium an der Universität Neiße ist in 3 Jahrgänge gegliedert. Jeder Jahrgang findet an einer der drei teilnehmenden Hochschulen der Euroregion Neiße statt.

Das Studienprogramm Systemingenieurwesen und Informatik, das Studienfach Informations- und Kommunikationsmanagement ist an der Wirtschaftsfakultät der Technischen Universität in Liberec in Zusammenarbeit mit der Pädagogischen Fakultät und mit ausländischen Partnern der Fachhochschule Zittau /Görlitz und der Polytechnischen Hochschule Wroclaw errichtet worden.

Die Lehrpläne werden von den drei beteiligten Schulen so zusammengestellt, damit die Kontinuität und Kohäsion des gesamten Studiums erhalten bleibt und die Autonomie der einzelnen Hochschulen dabei respektiert wird.

Es handelt sich um eine Hochschule mit dreijährigem Bakkalaureus Studiengang.

Das globale Ziel des Studiums des Informations- und Kommunikationsmanagement ist die Ausbildung von Fachkräften mit Hochschulqualifizierung, die im stand sind organisations-, technische und damit zusammenhängende gesellschaftliche und ökonomische Probleme der Euroregion Neiße aus einem breiteren Blickpunkt der europäischen Identität zu lösen.

Damit ist auch weiteres verbunden:

Die Bildung von Voraussetzungen für die Durchsetzung und Beschäftigung der Absolventen auf dem europäischen Arbeitsmarkt dadurch, dass an allen Schulen der Unterricht in Englischer Sprache stattfinden wird, die Zusammenstellung eines neuen Bildungsprogramms, in dem das Studium in mehrere Schulen in der Tschechischen Republik, in der Bundesrepublik und in Polen aufgeteilt wird, die Verbesserung bestehender Bildungsprogramme der teilnehmenden Schulen und das hauptsächlich durch Betonung der europäischen Dimension in den Kurrikula, durch tiefere Erkenntnis interkultureller Beziehungen und Zusammenhänge, durch erweiterte Sprachvorbereitung in zwei offiziellen Sprachen der Europäischen Union und in zwei Sprachen der Nachbarländer durch Einführung neuester Erkenntnisse in die Studienpläne, durch Vertiefung der Bindung der Studienprogramme auf regionale Bedürfnisse. Die Sicherung transparenter Ergebnisse wird durch ein internationales Expertenteam erhöht, gemeinsam mit internationaler Kompatibilität in europäischem Maßstab gewährleistet.

Das Projekt kann als Beispiel für andere, ähnliche Regionen dienen, hauptsächlich für die, in denen es drei Sprachgrenzen gibt.

In den Lehrplänen wurden die Bedürfnisse regionaler Institutionen und der Trend der Entwicklung der Region berücksichtigt, der auf die Entwicklung kleiner und mittlerer Betriebe orientiert ist.

Das Studienprogramm ist so konzipiert, damit es den Absolventen in Zukunft eine weite Adaptierung, Orientierungsfähigkeit in neuen Informationen, deren Ausarbeitung mit Hilfe neuer Technologien ermöglicht.

Bei Vergleich der erreichten Qualifikation - alle Lehrpläne werden von dem wissenschaftlichen Rat und Organen der teilnehmenden Hochschulen befürwortet. Der Hochschulabsolvent erhält das Diplom seiner Hochschule und außerdem ein Zertifikat, das gegenseitig anerkannt wird.

Es wurde ein gemeinsamer internationaler wissenschaftlicher Rat zusammengestellt, der Lehrpläne und Curricula befürwortet. Dadurch ist das gleiche Studienniveau ohne Rücksicht auf den Ort oder das Land des Bildungsprozesses gesichert. Dieser befürwortet auch die Grundfragen der Form der Zusammenarbeit der teilnehmenden Hochschulen und bildet dazu günstige Bedingungen.

Literatura:

NEUMANNOVÁ, H.: Od euroregionální evropské politiky k Evropské unii. Liberec, 2003. Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, Národní vzdělávací fond, o.p.s., Praha, 2000
www.nvf.cz/strategie/info_cz/htm

Kotaktní adresa:

PhDr. Mgr. Hana Romová
Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.
Spálená 14
110 00 Praha 1
Email: hana.romova@vso-praha.eu

Vplyv akcesie do EÚ na systém zdrojov zákona v nových členských štátoch

The impact of the EU accession on the system of sources of law in new Member States

Piotr RUCZKOWSKI, Marek PAWEŁCZYK

Súhrn:

Predmetom príspevku sú otázky vplyvu akcesie do EÚ na systém zdrojov práva v nových členských štátoch. V týchto štátoch sa zmenil tvar systému zdrojov práva, v ňom jeho hierarchia, čo je následkom uplatňovania v právnych poriadkoch týchto štátov práva EÚ, zásad priameho účinku a priameho pôsobenia tohto práva a takisto zásady prednosti práva EÚ nad vnútroštátnym pravom.

Kľúčová slova: zásada priameho účinku, zásady priameho účinku a priameho pôsobenia práva, akcesia do EÚ, nové členské štáty

Summary:

The present thesis is concerned with the issues regarding the impact of the EU accession on the system of sources of law in new Member States, particularly in Poland and the Czech Republic.

It can be observed that since the end of World War II domestic legal systems have been gradually undergoing Europeanization which means adopting principles and standards of the European legal order by European states. The system of sources of law in new EU Member States, including its hierarchy, has been altered. The above change is connected with the appearance of the EU law in their legal orders and the principles of direct effect, direct application and the European law supremacy principle. The two former principles impose an obligation on courts and public administration authorities to apply the EU law and offer an opportunity to individuals and other entities to invoke the EU sources of law whereas the third principle emphasizes the supremacy of the European law over domestic law. In other words, the application of domestic rules of law shall be prohibited if they fail to comply with the EU law.

Key words: principles of direct effect, direct application, the European law supremacy principle, EU accession, new member states

Všeobecné pripomienky

Idea európskej integrácie vznikla na začiatku 20. storočia. Mnohí autori poukazujú na isté prvky integrácie už v rannom stredoveku¹.

¹ Pozri: J. Barcik [in:] J. Barcik, A. Wentkowska, *Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 16 a nasl., J. Pipkorn, *Entwicklung der Europäischen Integration* [w:] B. Beutler, R. Bieber, J. Pipkorn, J. Streil, *Die Europäische Union. Rechtsordnung und Politik*, Baden-Baden 1993, s. 30 a nasl., T. Oppermann, *Europarecht*, München 1999, s. 2 a nasl.

Tragické udalosti zo začiatku minulého storočia patrili k zakladaným faktorom, ktoré v podstatnej miere mali vplyv na proces európskej integrácie. Prvotným účelom integrácie bol vznik takých vzájomných relácií v Európe, ktoré by znemožnili návrat k dráme prvej a druhej svetovej vojny. Medzi inými motívmi integrácie sa najčastejšie vymenúva ideová a kultúrnu občinu jednotlivých štátov a tiež činiteli ekonomickej a hospodárskej povahy.

Je treba pamätať, že európska integrácia ma zasadne nadnárodnú povahu a zahrnuje veľmi mnoho oblastí. Jedna z nich sa týka práva, ktoré platí v európskych štátoch.

Aspoň od konca vojny sa dá spozorovať postupujúcu europeizáciu vnútroštátnych právnych systémov, spočívajúcu v prijímaní princípov a noriem európskeho právneho poriadku. Tento proces sa týka nielen štátov - členov EÚ - zahrnuje tiež iné štáty. Zo samozrejmych dôvodov sa tento proces zosilňuje v okamžiku vstupu istého štátu do EÚ. Každý štát, ašpirujúci do spoločnosti členských štátov, je povinný prispôbiť svoju právnu sústavu k princípom a normám všeobecne ponímaného európskeho práva. Európske právo v tomto prípade nielen vplyva na obsah vnútroštátneho práva, ale aj, predovšetkým, sa objavujú normy, ktoré platia paralelne s právom, ktoré je tvorené v jednotlivých štátoch. Tieto normy sú bezprostredným základom súdnych a administratívnych rozsudkov a sú zdrojom oprávnení a povinností fyzických a právnických osôb a iných subjektov.

Dňa 1 mája 2004 r. Poľská republika, Česká republika a 8 iných štátov bolo prijatých do Európskej únie². Týmto sa začala nová etapa v dejinách týchto štátov. Trvajúci niekoľko rokov proces prispôbovania kandidujúcich štátov mal za následok mnoho zmien v rôznych sférach, v tým v právnych sústavách nových členských štátov³.

Je treba podčiarknuť, že s akcésiou do Európskej únie je spojené nielen získanie statusu členského štátu, ale aj predovšetkým povinnosť okamžitého a plného prijatia právneho radu Európskej únie⁴. Existuje však možnosť získania novým

² Zmluva podpísaná v Aténach dňa 16 apríla 2003 r. medzi Belgickým kráľovstvom, Dánskym kráľovstvom, Spolkovou republikou Nemecko, Helénskou republikou, Španielskym kráľovstvom, Francúzskou republikou, Írskom, Talianskou republikou, Luxemburským veľkovojvodstvom, Holandským kráľovstvom, Rakúskou republikou, Portugalskou republikou, Fínskou republikou, Švédskym kráľovstvom, Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska (členskými štátmi Európskej únie) a Českou republikou, Estónskou republikou, Cyperskou republikou, Lotyšskou republikou, Litovskou republikou, Maďarskou republikou, Maltskou republikou, Poľskou republikou, Slovinskou republikou, Slovenskou republikou o pristúpení Českej republiky, Estónskej republiky, Cyperskej republiky, Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Maďarskej republiky, Maltskej republiky, Poľskej republiky, Slovinskej republiky a Slovenskej republiky k Európskej únii. Poľské znenie: (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864).

³ Gérard Druesne, *Droit de l'Union européenne et politiques communautaires*, Paris 2002, s. 345 a nasl.

⁴ J. Sapieżko, Sz. Kardaś, *Polska w Unii Europejskiej* [in:], *Unia Europejska. Tom I. Geneza-System-Prawo*, Warszawa 2007, s. 121.

členským štátom prechodných alebo trvalých obmedzení spomenutej povinnosti (derogácie)⁵.

Zvláštnu úlohu v procese europeizácie vnútroštátneho práva odohráva pravo EÚ, a najmä komunitárne pravo (sformované v prvom pilieri EÚ). Je treba totiž pamätať o vyše spomenutej povinnosti začlenenia do vnútroštátneho právneho radu určitých noriem práva EÚ.

Tento príspevok je zameraný na dôležitú otázku vplyvu akcesie do Európskej únie na systém zdrojov práva v nových členských štátoch. Keďže právne riešenia týkajúce sa tejto otázky musia byť vo všetkých členských štátoch jednotné, v príspevku sme sa zaoberali jedine analýzou všeobecných princípov určujúcich relácie medzi pravom EÚ a vnútroštátnym pravom.

Pojem „zdroje práva“

V súčasnej dobe pravo je chápané ako sústava noriem sankcionovaných vôľou štátu, ktoré platia na istom území a v istom čase. Súhrn právnych noriem, ktoré platia vnútri štátu, tvoria systém práva.

Pojem „zdroj práva“ (po latincky *fontes iuris*) ma polysémantickú povahu. Je to mnohoznačný pojem, ktorý nie je právne definovaný. Tradične sa vydeľuje zdroje pôvodu práva (lat. *fontes iuris oriundi*) - sú to všetky faktory, ktoré sa pričínili o vznik práva o určitej náplni (napr. skupina poslancov) a zdroje poznania práva (lat. *fontes iuris cognoscendi*) - médiá, doklady, iné formy informovania o obsahu práva, z ktorých sa môžeme dozvedieť aký je obsah právnych noriem.

Zdroje práva sú najčastejšie chápané vo formálnom (právnickom) zmysle ako rôzneho druhu právne listy, obsahujúce normatívny obsah, čiže všeobecno-abstraktné normy. Tieto normy sú namerané na všeobecne určeného adresáta, napr. samosprávneho pracovníka a usmerňujú neojedinelý, opakujúci sa prípad.

Stoji za to, aby podčiarknuť, že pre individuálne určeného adresáta zdrojom práva môže byť aj norma individuálne-konkrétne, vyplývajúca zo súdneho výroku alebo administratívneho rozhodnutia.

Systém zdrojov práva môže mať uzatvorenú podobu, vtedy pravo samo od seba enumeratívne určuje katalóg zdrojov práva, alebo otvorený (Anglicko), respektíve čiastočne otvorený (Francúzsko, Nemecko, Poľsko).

V Poľsku Ústava⁶ vymedzila katalóg zdrojov všeobecne platiaceho práva (ktorých adresátom môže byť každý občan) a započítala k nim Ústavu, zákony, ratifikované medzinárodné zmluvy, nariadenia s právnou mocou zákona a právne lokálne listy. K zdrojom všeobecne platiaceho práva je treba započítať aj právo Európskej únie.

⁵ Ibidem, s. 121-122.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78).

Naproti tomu katalóg zdrojov vnútorného práva, čiže týchto právnych listov, ktoré platia len pre orgány a organizačné jednotky, podriadené organu vydávajúcemu tento vnútorný právny spis, je otvorený. Ústava Poľskej republiky vymenuje ako zdroje vnútorného práva uznesenia Predsedníctva Vlády Poľskej republiky a nariadenia predsedu Vlády a ministrov. Okrem toho Ústava predvída vydávanie nariadení Prezidentom a predsedami pomenovaných v zákonoch výborov, ktoré sú súčasťou Predsedníctva Vlády (napr. predseda Výboru pre európsku integráciu).

Tak isto právo Európskej únie nedefinuje pojem zdroj (alebo zdroje) práva. Súčasťami systému zdrojov práva EÚ sú právne listy rôznej povahy, týkajúce sa jednotlivých pilierov tejto organizácie. Tieto zdroje tvoria autonómny právny rad, i keď niekedy tzv. prvotné právo (pozri nižšie) je začleňované k medzinárodnému verejnému právu.

V literatúre predmetu sa rozlišuje zdroje práva EÚ vo formálnom, materiálnom a poznávacom zmysle⁷. Vo formálnom zmysle zdrojmi práva EÚ sú všelijaké právne spisy, riadiace jednotlivými sférami aktivity Európskej únie. Materiálnym zdrojom práva je vôľa členských štátov, ktoré buď bezprostredne sa zúčastňujú v tvorbe práva, uzavierajúc medzinárodne zmluvy, alebo prostredne, odovzdávajúč čast svojej suverenity v tejto oblasti inštitúciám a organom nadnárodnej povahy, akým je napr. Parlament EÚ, Európskej komisii apod. Pojem zdroj práva v poznávacom zmysle odpovedá vyše uvedenému pojmu zdroje poznania práva. V tomto chápaní zdrojom práva sú rôzneho druhu doklady, a najmä Úradný vestník Európskej únie.

Je treba podčiarknuť, že systém zdrojov práva EÚ nie je zatvorený. Zvláštne miesto v tomto systéme patrí judikatúre Súdneho dvoru Európskych spoločenstiev (ESD) v Luxemburgu, a takže všeobecným princípom práva, vyplývajúcim z podpísaného 4 novembra 1950 roku v Ríme Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a z ústavných tradícií jednotlivých členských štátov⁸.

Pojmom úzko spojeným so zdrojmi práva EÚ je *acquis communautaire*, ktoré je zahrnutý nielen do zmlúv o EÚ, ale aj do doktríny a judikatúry práva EÚ. V princípe v tomto prípade ide o celý právny rad troch pilierov EÚ spolu s judikatúrou ESD⁹.

Klasifikácia zdrojov európskeho práva

Nesporne, základom európskeho práva, chápaného *sensu largo* je právo

⁷ M. Magdalena Kenig-Witkowska, A. Łazowski, [in:] *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, pod red. M. Magdaleny Kenig-Witkowskiej, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 160 a nasl.

⁸ Pozri: *Zasady ogólne prawa wspólnotowego*, pod red. Cezarego Mika, Toruń 2007.

⁹ S. Biernat, *Źródła prawa Unii Europejskiej* [in:] *Prawo Unii Europejskiej*, pod red. J. Barcza, Warszawa 2006, s. 1-192.

Európskej únie, ktoré sa dá nazvať európskym právom *sensu stricto*. Vnútroštátne právo každého členského štátu musí byť s ním v súlade.

Patri sa podčiarknuť, že európske právo nie je len právo EÚ, ale aj právo pochádzajúce od iných inštitúcií, napr. Rady Európy a medzinárodne verejné právo, napr. dohody uzavierané členskými štátmi EÚ s tretími krajinami.

Zdroje práva sú klasifikované na základe diferencovaných kritérií, napr. orgánov splnomocnených ich vydávať, teritoriálneho a predmetného vymedzenia, spôsobu tvorby, právnej povahy. Ak už bolo spomenuté, katalóg zdrojov práva EÚ nie je zatvorený. Chýbajú predpisy obsahujúce komplexný a úplný katalóg týchto zdrojov¹⁰. Predpisy EÚ vymenúvajú jedine základné právne akty, ktoré môžu byť vydávané inštitúciami EÚ (pozri art. 249 zmluvy zakladajúcej Európske spoločenstvo).

Berúc do úvahy tri piliere EÚ, je možné vydeliť Európske právo, vyvinuté v rámci prvého piliera EÚ (Európskych spoločenstiev), napr. smernice, nariadenia a zdroje práva vyvinuté v rámci druhého a tretieho piliera EÚ¹¹, sú to právne akty v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ, napr. všeobecné pokyny a rozhodnutia Rady, spoločné stratégie a stanoviska, princípy a všeobecne smernice, a v rámci policajnej a súdnej spolupráce v trestných veciach napr. spoločné stanoviska, rámcové rozhodnutia apod.

Najčastejšie však Európske právo sa delí na prvotné právo, a sekundárne právo. Prvotné právo je vyjadrením vôle členských štátov a k nemu patria predovšetkým vyššie pomenované zakladajúce zmluvy Európskych spoločenstiev a Európskej únie, ich doplnky a modifikácie, dohody o pristúpení¹² a všeobecné právne zásady a právne obyčaje¹³. K zdrojom prvotného práva patria aj medzinárodné zmluvy uzatvárané členskými štátmi medzi sebou (tzv. doplnkové zmluvy) a zmluvy uzatvárané Spoločenstvom s členskými štátmi. Zmluvy uzatvárané Spoločenstvom alebo jednotlivými členskými štátmi s tretími krajinami by sa malo započítať, podľa autora, k medzinárodnému verejnému právu.

Ako všeobecné zásady, budúce zdrojom prvotného práva, sa vymenúvajú

¹⁰ M. Magdalena Kenig-Witkowska, A. Łazowski, op.cit., s. 162.

¹¹ Pozri J. Barcz, *Prawo Unii Europejskiej* [in:] J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, *Integracja europejska*, Warszawa 2007, s. 106.

¹² Zvlášť Zmluva zakladajúca Európske hospodárske spoločenstvo, Ríma 25. 03. 1957 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2), Zmluva zakladajúca Európske spoločenstvo pre atómovú energiu, Ríma 25. 03. 1957 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/3), Jednotný európsky akt (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/6), Zmluva o Európskej únii, Maastricht 07. 02. 1992 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30), Amsterdamská zmluva, zmeňujúca Zmluvu o Európskej únii, zmluvy ustanovujúce Európske spoločenstva a nektoré spojené s nimi akty. Nice, 26. 02. 2001 r., Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (Dz. Urz. UE C 306/2007, s. 1). Zmluvy o pristúpení, čiže právne akty, mocou ktorých sú prijímané do EÚ nové členské štáty.

¹³ M. Magdalena Kenig-Witkowska, A. Łazowski, op. cit., s. 164, S. Biernat, *Źródła prawa...*, op. cit., I-197-198.

zásady proporcionálnosti, subsidiarity, nediskriminácie, rovnosti, zásadu dobrej administrácie, zásadu spravodlivosti, zásadu istoty práva, zásadu solidarity atď.

Ako sekundárne právo budeme chápať všetky tieto právne akty, ktoré pochádzajú od inštitúcií EÚ. Nie sú teda bezprostredne výrazom vôle členských štátov, ale inštitúcií EÚ, ktorým patri oprávnenie poručené členskými štátmi.

Medzi zdrojmi sekundárneho práva sa rozlišuje záväzne akty, napr. nariadenia a nezáväzne, napr. odporúčania a stanoviska; právne akty všeobecno-abstraktnej povahy, napr. nariadenia a individuálno-konkrétne akty, napr. rozhodnutia.

K zdrojom sekundárneho práva v prvom pilieri EÚ patria smernice, nariadenia, rozhodnutia, odporúčania a stanoviska.

V tomto príspevku sa sústredíme na zdroje práva v rámci prvého piliera EÚ, ktoré majú zvláštny vplyv na systém zdrojov práva v jednotlivých členských štátoch.

Platnosť zdrojov práva EÚ v systéme vnútroštátneho práva. Zásady prednosti, priameho účinku a priameho pôsobenia¹⁴

V tomto bode naše úvahy začneme od vysvetlenia zásad zvlášť dôležitých pre určenie miesta európskeho práva v právnych systémoch jednotlivých členských štátoch, a to zásady *prednosti* a zásady *priameho účinku* (často ponímaných spoločne s zásadou *priameho pôsobenia*).

V súlade s zásadou prednosti európske právo EÚ ma prednosť pred vnútroštátnym právom bez ohľadu na hierarchiu vnútroštátneho aktu (tento princíp sa týka práva v rámci prvého piliera EÚ), čo znamená, že právo Európskeho spoločenstva má prednosť aj pred ústavami členských štátov¹⁵. Tato zásada nebola priamo vyjadrená v predpisoch (i keď nepriamo vyplýva z art. 249 Zmluvy o Európskej únii), avšak bola vypracovaná ako výsledok mnohých rozhodnutí Európskeho súdneho dvora¹⁶. V doktríne bolo podčiarknuto, že zásada prednosti „usporadúva relácie medzi obidvoma právnymi poriadkami: spoločenstva a štátu, zároveň v zmysle rozporov vyplývajúcich z druhu vnútorných právnych aktov, ako aj v temporálnom zmysle“¹⁷.

Je treba poznamenať, že neschodnosť vnútroštátneho práva s právom Európ-

¹⁴ Pozri S. Biernat, *Prawo Unii Europejskiej a prawo państw członkowskich* [in:] *Prawo Unii...*, op. cit., s. I-253 a nasl.

¹⁵ Rozsudok ESD z 17 decembra 1970 r. vo veci 11/70 Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, Zbír Orzeczeń 1970, s. 1161. Otázka prednosti Európskeho práva pred ústavnými vyvolala mnohé kontroverzie v judikatúre nemeckého Federálneho ústavného súdneho dvora, pozri súdne konanie Solange (I), Solange (II) a Manfred Brunner and Others v. The European Union Treaty, CMLR 1987, s. 225, zdroj: A. Łazowski [in:] *Prawo instytucjonalne...*, s. 271.

¹⁶ Rozsudok ESD z 15 júla 1964 r. vo veci 6/64 Costa v. Ente Nazionale Energia Elettrica (E.N.E.L.), Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1964 r., s. 585.

¹⁷ A. Wentkowska [in:] J. Barcik, A. Wentkowska, *Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 125.

skeho spoločenstva neznamená, že akt vnútroštátneho práva nie je záväzný, a jedine povinnosť odmietnuť použitie vnútroštátneho práva v danom prípade.

Z zásady prednosti okrem toho vyplýva zákaz tvorby vnútroštátneho práva nesúhlasného s pravom spoločenstva a príkaz zrušenia vnútroštátneho práva pozostávajúceho v rozpore s týmto pravom.

Zásada prednosti je záväzná pre všetky vnútroštátne organy, zároveň súdy, ako aj organy verejnej administrácie, v tým samosprávnej administrácie¹⁸.

Je treba podčiarknuť, že zásada prednosti sa týka nielen právnych aktov obsahujúcich všeobecno-abstraktne normy, ale aj administratívnych aktov¹⁹.

Druhou, vedľa zásady prednosti, zásadou, ktorá sa vyznačuje dôležitým vplyvom na systém zdrojov práva, je zásada priameho účinku. Táto zásada má mimoriadny význam pre efektívnosť práva Európskeho spoločenstva a pre ochranu prav občanov EÚ. Právo Európskeho spoločenstva usmerňuje oprávnenia a povinnosti tak inštitúcií EÚ, členských štátov, ako aj jednotlivcov, právnických osôb a iných subjektov²⁰, a teda tieto subjekty majú povinnosť účinkovania na základe práva Európskeho spoločenstva (inštitúcie EÚ a organy členských štátov) a právo odvolania sa na konkrétny predpis práva Európskeho spoločenstva pred súdom alebo organom výkonnej moci (jednotlivci a iné subjekty práva). Je treba podčiarknuť, že táto zásada sa týka nielen relácií jednotlivec - štát (vertikálny účinok, ale aj relácií jednotlivec - jednotlivec (horizontálny účinok)²¹.

Na zásadu priameho účinku bezprostredne naväzuje zásada priameho pôsobenia, týkajúca sa platnosti práva Európskeho spoločenstva v rámci vnútroštátneho právneho poriadku bez nutnosti implementácie tohto práva do vnútroštátneho právneho poriadku.

Obidve zásady sú so sebou nerozlučne späté a je treba ich uvažovať spoločne. V citovanom už prípade 26/62 Európsky súdny dvor určil kritéria, ktorých splnenie je nutnou podmienkou bezprostrednej účinnosti normatívneho aktu práva Európskeho spoločenstva. Tieto kritéria sú: jasný a nepochybný obsah predpisov,

¹⁸ Rozsudok z 22 júna 1989 r. vo veci 103/88 Fratelli Constanzo v. Comune di Milano (Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1989 r., s. 1839).

¹⁹ Rozsudok ESD z 29 apríla 1999 r. vo veci C-224/97 Erich Ciola v. Land Vararberg (Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1999, s. 1-2517).

²⁰ V rozsudku z 5 februára 1963 r. vo veci N. V. Algemene Transport - en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen (Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 2001, s. 1) Súdny dvor rozhodol, že Európske hospodárske spoločenstvo tvorí nový poriadok medzinárodného práva a členské štáty sa rozhodli odovzdať časť svojich suverénnych práv v prospech tohto poriadku. Rozhodnutia tohto práva sa vzťahujú nielen na členské štáty, ale aj na ich občanov. Nezávisle od právnych predpisov členských štátov, právo Európskeho spoločenstva môže nielen nakladať povinnosti na individuálne subjekty, ale aj môže priznávať im práva (...), cit. za M. Magdalena Kenig-Witkowska, A. Łazowski, op. cit, s. 278.

²¹ Rozsudok ESD z 8 apríla 1976 r. vo veci 43/75 Gabrielle Defrenne v. Sabena, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1976, s. 455.

bezpodmienečná a nezávislá od ďalších činnosti, podoberaných EÚ a členskými štátmi, naplň predpisov. Takýmito predpismi boli uznané m. in. právne regulácie týkajúce sa zakladaných slobôd, napr. slobody pohybu občanov Únie a slobody pohybu zamestnancov, alebo právo poskytovať služby v rámci Spoločenstva.

V literatúre²² a judikatúre Európskeho súdneho dvoru²³ povinnosť proeurópskeho výkladu vnútroštátneho práva sa vyzdvihuje do úrovni zásady.

Bezpochyby zvláštny vplyv na systém zdrojov práva v každom členskom štáte majú nariadenia. Ak sa zdôrazňuje v literatúre „nariadenia sú príznakom najhlbšej ingerencie zákonodarcu Európskeho spoločenstva do právneho poriadku platiaceho v členských štátoch“²⁴. Tieto právne akty sú zdrojom práva nadnárodnej povahy, majú všeobecnú platnosť a platia ako celok²⁵ a priamo vo všetkých členských štátoch. Sú teda nástrojom unifikácie práva. Nie je potrebné ich inkorporovať do vnútroštátneho práva, a dokonca existuje zákaz ich transponovať. Nariadenia majú normatívny obsah, čiže sú všeobecno-abstraktné normy²⁶ a, čo je treba dôrazne podčiarknuť, riadia nielen práva a povinnosti členských štátov, ale predovšetkým jednotlivých jedincov²⁷.

Môžu, teda, byť priamym a samostatným základom súdnych rozsudkov a administratívnych rozhodnutí. Súdny dvor EÚ vo veci 93/71²⁸ uznal, že nariadenia sa stavajú súčasťou práva, ktoré platí na teritórium členských štátov, a členské štáty majú povinnosť, aby zaistili ich priame uplatňovanie.

Pôvodne iným zdrojom práva sú smernice, započítavané do normatívnych aktov tzv. dvojstupňovej tvorby práva²⁹. V súlade s článkom 249 Zmluvy o ES smernice sú zamerané na členské štáty, ktoré sú povinné ich správne implementovať do vnútroštátneho právneho poriadku. Smernice sú záväzne z hľadiska účinku. Členský štát je povinný dosiahnuť účinok smernice, a určenie spôsobu jeho dosiahnutia patri členskému štátu. Zasadne smernice nemajú vlastnosť pria-

²² A. Łazowski, op.cit., s. 308 a nasl.

²³ Rozsudok ESD z 10 apríla 1984 r. vo veci 14/83, Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1984, s. 1891, Rozsudok ESD z 4. júla 2006 r. vo veci C-212/04 Adeneler i in. v. Ellinikos Organismos Galaktos (ELOG), Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 2006, s. I-6057.

²⁴ S. Biernat, op. cit., s. I-200.

²⁵ Prípád 39/72 Európska komisia vs. Taliansko, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1973, s. 101.

²⁶ Prípád 16/62 i 17/62 Confederation nationale des producteurs de fruits et legumes and others v. European Council, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1962, s. 471.

²⁷ V rozsudku z 7 marca 1972 r. vo veci 84/71 SpA Marimex v. Ministero delle Finanze, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora 1972, s. 89 (ECR 1976, s. 291, bod 16) Súdny dvor rozhodol, že vzhľadom na povahu a funkcie nariadení v systéme práva Spoločenstva ich ustanovenia majú okamžitý skutok a ako také priamo poskytujú oprávnenia, ktoré vnútroštátne súdy majú povinnosť chrániť, cit. za M. Magdalena Kenig-Witkowska, A. Łazowski, op. cit., s. 183.

²⁸ Prípád 93/71 Orsolina Leonasio v. Ministerio dell'agricoltura e foreste, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora EÚ 1972, s. 287

²⁹ Z. Duniewska [in:] *Prawo administracyjne - pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, pod red. M. Stahl, Warszawa 2004, s. 163.

mej účinnosti. Jedinci sa nemôžu priamo odvolávať na rozhodnutia smernice v reláciách s inými jednotlivcami alebo členským štátom.

V judikatúre Európskeho súdneho dvoru boli určené premisy, ktoré podmieňujú priamu účinnosť smerníc, avšak jedine v reláciách medzi jedincami a členským štátom. Za prvé, smernica musí byť implementovaná do vnútroštátneho právneho poriadku v termíne pre túto smernicu úročeným. Za druhé, rozhodnutia smernice musia byť precízne, jasné a bezpodmienečné³⁰. Európsky súdny dvor vylúčil možnosť vyvolávania smernicou horizontálnych následkov, čiže medzi individuálnymi subjektami³¹.

Stoji za to, aby v tomto mieste podčiarknuť, že formálne implementovanie rozhodnutí smernice do vnútroštátneho právneho poriadku nevylučuje pripustenia priamej účinnosti smernice, ak štát nedospel k jej účelu (napr. predpisy právneho predpisu sú interpretované spôsobom znemožňujúcim dosiahnutie účelu smernice)³².

Ďalším zdrojom práva Európskej spoločnosti sú rozhodnutia. V súlade s článkom 249 Zmluvy o ES rozhodnutia majú záväznú povahu. Rozhodnutia sú adresované predovšetkým do členských štátov a, v jednotlivých prípadoch, do jedincov. Tieto právne akty môžu vyvolávať priamy účinok v reláciách jedincov so štátnymi organmi³³.

Aktami, ktoré nemajú zmluvnú moc, sú odporúčania a stanoviska. Tieto akty nemajú väčší vplyv na systém zdrojov vnútroštátneho práva.

Stoji za to, aby podčiarknuť, že miesto Európskeho práva v právnych poriadkoch jednotlivých členských štátov vyznačuje aj ich vnútorné právo. Ak zoberieme do úvahy poľské právne riešenia, je treba sa obrátiť na predpisy Ústavy Poľskej republiky, a konkrétne na článok 91 odst. 1 a 2 a odst. 3. Článok 91 odst. 1 a 2 je možné odniesť do platnosti prvotného práva v právnom systéme Poľskej republiky. V súlade s týmito predpismi ratifikovaná medzinárodná zmluva, v tým prvotné pravo EÚ, po ohlásení v úradnom vestníku, je súčasťou vnútroštátneho právneho poriadku a platí priamo, iba ak jeho priame uplatňovanie závisí od vydania zákona. Naproti tomu článok 91 odst. 3 sa vzťahuje na sekundárne právo. V súlade s týmto predpisom, ak to vyplýva z ratifikovanej Poľskou republikou zmluvy, ktorá konštituuje medzinárodnú organizáciu, právo vypracované touto

³⁰ Rozsudok ESD z 4 decembra 1974 r. vo veci 41/74 van Duyn v. Home Office, Zbierka rozhodnutí Súdneho dvora EÚ 1974, s. 1337, Rozsudok ESD z 5 apríla 1979 r. vo veci 148/78 Criminal Proceedings v. Tullio Ratti, Zbierka rozhodnutí 1979, s. 1629.

³¹ Rozsudok ESD z 26 februára 1986 r. vo veci 152/84 M.H. Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority, Zbierka rozhodnutí 1986, s. 723, Rozsudok ESD z 14 júla 1994 r. vo veci C-91/92 Paola Faccini Dori v. Recreb Srl., Zbierka rozhodnutí 1994, s. I-3325.

³² Rozsudok ESD z dňa 11 júla 2002 r. vo veci C-62/00, Marks & Spencer plc v. Commissioners of Customs & Excise, Lex nr 83873.

³³ Rozsudok ESD z 6 októbra 1970 r. vo veci 9/70 Franz Grad v. Finanzamt Traustein, Zbierka rozhodnutí 1970, s. 825.

organizáciou je uplatňované bezprostredne a má prednosť pred zákonmi. Ako je vidieť tento predpis jedine spomína o prednosti pred zákonmi, avšak, na základe judikatúry Súdneho dvoru EÚ táto nadriadenosť sa týka aj ústav (pozri vyše). Berúc do úvahy tento predpis a iné rozhodnutia Ústavy Poľskej republiky, a zvlášť článok 8, podľa ktorého Ústava je najvyšším právom v Poľskej republike, v literatúre bol vyjadrený názor, že predpisy práva Spoločenstva nemajú vraj prednosť pred Ústavou Poľskej republiky³⁴.

Podobné predpisy nenájdeme v Ústave Českej republiky.

Záverom je treba podčiarknuť, že následky európskej integrácie sú viditeľné predovšetkým v europeizácii vnútroštátnych právnych systémov. Tento proces sa vzťahuje na všetky vetvy a oblasti práva. V štátoch, ktoré sa stali členmi EÚ, sa zmenil tvar systému zdrojov práva, v tým jeho hierarchia. Je to spôsobené vyskytnutím v právnych poriadkoch týchto štátov práva Európskej únie a so zásadami priameho účinku a priameho pôsobenia tohto práva a zásadou prednosti práva EÚ nad vnútroštátnym právom. Z týchto dvoch prvých zásad vyplýva povinnosť uplatňovania práva EÚ súdmi a organmi verejnej administrácie a možnosť odvolávať sa na jeho zdroje jednotlivcami. Naproti tomu z tretej zásady vyplýva prednosť práva EÚ pred vnútroštátnym právom, ináč povedané, zákaz používania vnútroštátneho práva ak je v rozpore s právom EÚ.

Literatura:

AHLT M., SZPUNAR M., *Prawo europejskie*, Warszawa 2005.

BARCIK J. [w:] J. BARCIK, A. WENTKOWSKA, *Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*, C.H. Beck, Warszawa 2008.

BIERNAT S., *Źródła prawa Unii Europejskiej* [w:] *Prawo Unii Europejskiej*, pod red. J. Barcza, Warszawa 2006.

DRUESNE G., *Droit de l'Union européenne et politiques communautaires*, Paris 2002.

DUNIEWSKA Z. [w:] *Prawo administracyjne - pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, pod red. M. Stahl, Warszawa 2004.

Magdalena KENIG-WITKOWSKA M., ŁAZOWSKI A. [w:] *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, pod red. M. Magdaleny Kenig-Witkowskiej, C.H. Beck, Warszawa 2008.

PIPKORN J., *Entwicklung der Europäischen Integration* [w:] B. Beutler, R. Bieber, J. Pippkorn, J. Streil, *Die Europäische Union. Rechtsordnung und Politik*, Baden-Baden 1993.

OPPERMANN T., *Europarecht*, München 1999.

SAPIEŹKO J., Kardaś Sz., *Polska w Unii Europejskiej* [w:], *Unia Europejska. Tom I. Geneza-System-Prawo*, Warszawa 2007.

³⁴ M. Ahlt, M. Szpunar, *Prawo europejskie*, Warszawa 2005, s. 47.

WENTKOWSKA A. [w:] J. Barcik, A. Wentkowska, *Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*, C.H. Beck, Warszawa 2008.

Kontaktní adresa:

dr Piotr Ruczkowski, dekan Právnickéj fakulty,
Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa (Vysoká škola ekonomie a práva),
Kielce, Poľsko; Jagiellońska 107A, 25-734 Kielce;
adjunkt na Fakulte práva a ekonomie,
Vysoká škola spoločenských a prírodných ved, Sandomierz, Poľsko
ul. Księcia Henryka Sandomierskiego 11,
27-600 Sandomierz
tel. +48606262223,
Email: kerkwshp@poczta.onet.pl

dr hab. inż. Marek Pawełczyk, profesor nadzwyczajny,
dekan Fakulty informatyki,
Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa
(Vysoká škola ekonomie a práva) Kielce, Poľsko;
ul. Jagiellońska 107A, 25-734 Kielce
tel. +48 601 858564,
Email: marek.pawelczyk@wseip.edu.pl

Změny v sociálním zákonodárství po vstupu České republiky do Evropské unie

The changes to social legislation post Czech Republic's accession to the European Union

Eva SAUNDERS

Souhrn:

Příspěvek představuje změny v sociálním zákonodárství České republiky od jejího vstupu do Evropské unie dne 1. 5. 2004. Nejprve hovoří o zcela nových zákonech a poté o důležitých změnách v již stávajících zákonech.

Klíčová slova: sociální zákonodárství

Summary:

The contribution discusses the changes in social legislation after their (Czech Republic's) accession to the EU on 1st May 2004. New legislation is discussed initially, followed by the important changes to already existing laws.

Key words: social legislation

I. Nové zákony v sociální oblasti od vstupu ČR do EU:

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 109/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách; novelizace: Zákon č. 29/2007 Sb. a Zákon č. 213/2007 Sb.

Účinnost: od 1. 1. 2008

Zákon vytváří právní rámec pro vztahy mezi lidmi a institucemi v případech, kdy je nezbytné zabezpečit podporu a pomoc lidem, kteří se ocitnou v nepříznivé sociální situaci. Zákon vymezuje práva a povinnosti jednotlivců, obcí, krajů, státu a poskytovatelů sociálních služeb. Zákon vymezuje také podmínky výkonu sociální práce.

Sociální službou se rozumí činnost nebo soubor činností, které zajišťují pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Nepříznivou sociální situací se rozumí neschopnost jedince řešit svou situaci z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, z důvodu krizové životní situace nebo způsobu života, který vede ke konfliktu se společností. Zákon vymezuje okruh osob, jimž jsou sociální služby v České republice určeny (§4). Novinkou tohoto zákona je zavedení příspěvku na péči (§7 a dále), který se poskytuje osobám závislým na pomoci jiných fyzických osob; náklady se hradí ze státního rozpočtu. V této souvislosti zákon specifikuje jednotlivé stupně závislosti na po-

moci druhých. Na tom také závisí výše příspěvku. Zmiňovaný zákon v části třetí dále vyjmenovává jednotlivé druhy sociálních služeb i s poskytovateli. Krajský úřad vede registr poskytovatelů sociálních služeb. Pouze zaregistrovaní poskytovatelé mají právo poskytovat sociální služby ve smyslu tohoto zákona. §88 a dále uvádí povinnosti poskytovatelů. §94 a §95 vymezuje působnost obcí a krajů při poskytování sociálních služeb. §101-105 pojednávají o otázce financování sociálních služeb. Velice důležitá je rovněž osmá část zákona, stanovící předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka část devátá, která vymezuje činnosti ostatních pracovníků, působících v sociálních službách, jako zdravotnických a pedagogických pracovníků a manželských a rodinných poradců. Část desátá tohoto zákona je pak věnována akreditaci vzdělávacích zařízení a vzdělávacích programů pro pracovníky působící v zařízeních sociálních služeb.

Standardy kvality sociálních služeb

Tento materiál vlastně vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR již v roce 2002, ovšem byl pouze doporučující a nikoli závazný. Vydáním Zákona o sociálních službách se tyto Standardy stávají závazným materiálem pro poskytovatele sociálních služeb. Jsou založeny na naplňování základních lidských práv a svobod. Výchozím principem při tvorbě standardů byla snaha zajistit, aby sociální služby směřovaly k podpoře setrvání člověka v přirozeném prostředí a k rozvoji jeho přirozených sociálních vazeb. Jsou souborem měřitelných a ověřitelných kritérií a tím, že jsou obecné, dají se použít pro všechny druhy sociálních služeb. Nejvýznamnějším ukazatelem při hodnocení služeb je to, jak se poskytovaná služba promítá do života lidí, kteří je využívají. Materiál je rozčleněn do tří částí:

- 1) Procedurální standardy kvality sociálních služeb: obsahem jsou cíle a způsoby poskytování služeb, ochrana práv uživatelů služeb, jednání se zájemcem o službu, dohoda o poskytování služby, plánování a průběh poskytování služby, osobní údaje, stížnosti na kvalitu nebo způsob poskytování služeb a návaznost na další zdroje.
- 2) Personální standardy kvality sociálních služeb: obsahem je personální zajištění služeb, pracovní podmínky a řízení poskytování služeb a profesní rozvoj pracovníků.
- 3) Provozní standardy kvality sociálních služeb: místní a časová dostupnost služby, informovanost o službě, prostředí a podmínky poskytování služeb, nouzové a havarijní situace, zajištění kvality služeb a ekonomika.

Rovněž zcela nový v našem zákonodárství je **Zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě**.

Účinnost: 1. 1. 2003

Tento zákon sice byl vydán ještě před vstupem České republiky do Evropské unie, ale jelikož je v našem sociálním zákonodárství první svého druhu, domnívám se, že je dobré jej zde zmínit.

Upravuje podmínky, za kterých stát podporuje dobrovolnickou službu organizovanou podle tohoto zákona a vykonávanou dobrovolníky bez nároku na odměnu. Nejprve vymezuje základní pojmy „dobrovolnická služba“ a „dobrovolník“. Pro samotné dobrovolníky je v tomto zákoně důležité, že vysílající organizace za ně platí zdravotní pojištění a také pojistné na důchodové pojištění, pokud se věnují dobrovolnictví více než 20 hodin týdně. Vysílající organizace může pro tyto platby dostat od ministerstva dotaci. Jde o ministerstvo, pod které svou oblastí činnosti daná vysílající organizace spadá.

II. Úprava zákonů v sociální oblasti reflektující vstup České republiky do Evropské unie

Zákon 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu; zatím poslední novelizací je Zákon č. 129/2008 Sb.

Tento zákon nejprve vymezuje pojmy životní a existenční minimum, a to následovně:

- životní minimum rozumí jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních životních potřeb;
- existenční minimum chápe jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních životních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Částka životního minima jednotlivce je 3126,- Kč (stav v roce 2008); pokud je osoba posuzována společně s ostatními v domácnosti, záleží na pořadí a zletilosti osob. První dospělá osoba v domácnosti dostane 2880,- Kč, druhá a další dospělá osoba pak 2600,- Kč, nezaopatřené dítě do 6 let 1600,- Kč, nezaopatřené dítě od 6 do 15 let 1960,- Kč a nezaopatřené dítě do 26 let 2250,- Kč.

Částka existenčního minima je od 1. 1. 2007 2020,- Kč. existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let. Částky životního i existenčního minima se pravidelně k 1. lednu valorizují, dojde-li ke zvýšení spotřebitelských cen nejmeně o 5 %.

Zákon č. 111/2006 o pomoci v hmotné nouzi; novelizován pod č. 259/2008 Sb.

Osoba se nachází v hmotné nouzi, pokud její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje po odečtení přiměřených nákladů na bydlení částku živobytí (u nezaopatřeného dítěte je to životní minimum, u ostatních je to existenční minimum a polovina částky rozdílu mezi životním a existenčním minimem) a nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku nebo zdravotnímu stavu. Za osobu v hmotné nouzi lze považovat i tu osobu, kterou postihne vážná mimořádná událost (povodeň, vichřice, zemětřesení, požár nebo ekologická či průmyslová katastrofa). Za osobu v hmotné nouzi lze považovat i osobu, která má nedostatečné finanční prostředky a neuspokojivé sociální zázemí a je ohro-

žena sociálním vyloučením. Jedná se zejména o:

- osobu propuštěnou z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody,
- osobu propuštěnou ze zdravotnického zařízení nebo psychiatrické léčebny po ukončení léčby chorobných závislostí,
- osobu propuštěnou ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení dospělosti,
- o osobu bez přístřeší,
- o osobu, která je ohrožena trestnou činností jiné osoby.

Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi jsou:

- 1) příspěvek na živobytí
- 2) doplatek na bydlení
- 3) mimořádná okamžitá pomoc

Náklady na dávky hradí stát.

Pomoc v hmotné nouzi poskytují pověřené obecní úřady; obecní úřady obcí s rozšířenou působností; krajské úřady a ministerstvo práce a sociálních věcí.

Příspěvek na živobytí se poskytuje v peněžité nebo věcné formě, doplatek na bydlení se poskytuje v peněžité formě (často rovnou pronajímateli nebo vlastníkovu bytu), mimořádná okamžitá pomoc se poskytuje v peněžité nebo věcné formě.

Zákon č. 117/1995 o státní sociální podpoře; doposud poslední novelizace pod č. 213/2007 Sb.

Státní sociální podporu stát poskytuje na krytí nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin. Jedná se o tyto druhy dávek:

- a) dávky závislé na výši příjmu:
 - přídavek na dítě
 - sociální příplatek
 - příspěvek na bydlení
- b) ostatní dávky:
 - rodičovský příspěvek
 - příspěvek na školní pomůcky
 - dávky pěstounské péče
 - porodné
 - pohřebné

Dávky poskytují úřady práce, krajské úřady, Magistrát hl. m. Prahy a v Praze úřady městských částí.

Výše jednotlivých dávek k 1. 1. 2009 je následující:

Přídavek na dítě:

nárok na něj má nezaopatřené dítě do 26 let, které žije v rodině s rozhodným příjmem nižším než je 2,4 násobek životního minima rodiny. Do 6 let věku dítěte je to 500,- Kč, od 6 do 15 let 610,- Kč a od 15 do 26 let 700,- Kč.

Sociální příplatek:

nárok na něj má rodič, který se stará alespoň o jedno nezaopatřené dítě, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje 2,0 násobek životního minima rodiny.

Příspěvek na bydlení:

nárok na něj má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení.

Rodičovský příspěvek:

je stanoven ve 3 výměrách pevnými měsíčními částkami: zvýšená (11 400,- Kč), základní (7 600,- Kč) a snížená (3 800,- Kč). Rodič může čerpat rodičovský příspěvek po dobu 2, 3 nebo 4 let. Rychlejšímu čerpání odpovídá zvýšená částka, klasickému základní částka a pomalejšímu čerpání snížená dávka.

Dávky péstounské péče:

Tvoří je příspěvek na úhradu potřeb dítěte (zdravé dítě do 6 let: 3 680,- Kč; 6-15 let: 4 508,- Kč; 15-26 let: 5 175,- Kč); odměna pěstouna (1 dítě: 3 126,- Kč; 2 děti: 6 252,- Kč; 3 děti: 17 193,- Kč; 4 děti: 18 756,- Kč), příspěvek při převzetí dítěte (do 6 let: 8 000,- Kč; do 15 let: 9 000,- Kč a do 26 let: 10 000,- Kč) a příspěvek na nákup motorového vozidla, pokud pěstoun pečuje nejméně o 4 děti. Vozidlo nesmí používat pro výdělečnou činnost. Výše příspěvku je do 100 000,- korun.

Porodné činí 13 000,- Kč na každé narozené dítě.

Pohřebné je 5 000,- Kč.

Zákon č. 435/2004 o zaměstnanosti - novelizací je Zákon č. 202/2005 Sb. (účinnost od 27. 5. 2005).

Upravuje zabezpečování státní politiky zaměstnanosti, jejímž cílem je dosažení plné zaměstnanosti a ochrana proti nezaměstnanosti. Státní politika zaměstnanosti v ČR zahrnuje:

- a) zabezpečování práva na zaměstnání,
- b) sledování a vyhodnocování situace na trhu práce,
- c) koordinaci opatření v oblasti zaměstnanosti a rozvoje lidských zdrojů na úseku trhu práce v souladu s evropskou strategií zaměstnanosti,
- d) uplatňování aktivní politiky zaměstnanosti,
- e) poskytování informačních, poradenských a zprostředkovatelských služeb na trhu práce,
- f) poskytování podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci,
- g) opatření na podporu a dosažení rovného zacházení s muži a ženami, s osobami bez ohledu na jejich rasový a etnický původ, s osobami se zdravotním postižením a s dalšími skupinami osob, které mají ztížené postavení na trhu práce, pokud jde o přístup k zaměstnání, rekvalifikaci, přípravu k práci a ke specializovaným rekvalifikačním kurzům.

Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč tehdy, pokud za poslední 3 roky pracoval alespoň 12 měsíců. Do toho se započítává i soukromé podnikání a péče o osobu mladší 10 let, nezapočítává se doba studia.

Podporu v nezaměstnanosti lze pobírat po dobu 5 měsíců, u osob nad 50 let věku 8 měsíců a u osob nad 55 let věku 11 měsíců.

Dávky jsou vypláceny v této výši:

první 2 měsíce je to 65 % průměrného čistého měsíčního výdělku z posledního zaměstnání, další 2 měsíce 50 % a poslední měsíc je to 45 % průměrného čistého měsíčního výdělku z posledního zaměstnání. U osob starších 50 let je to po zbytek podpůrčí doby 45 %.

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění - změny od 1. 1. 2009.

Nemocenské dávky:

- první 3 kalendářní dny má zaměstnanec nárok pouze na neplacené volno,
- od 4. do 14. dne musí zaměstnavatel vyplácet náhradu mzdy,
- od 15. dne vzniká nárok na nemocenské dávky.

Peněžitá pomoc v mateřství:

nárok na ni má pojištěnec, který v posledních 2 letech alespoň 270 dní platil nemocenské pojištění.

Podpůrčí doba začíná 6 týdnů před očekávaným termínem porodu a trvá 28 týdnů po porodu, pokud žena porodila dvě a více dětí, je to po dobu 37 týdnů. Při převzetí dítěte do péče je to po dobu 22 týdnů.

Ošetrovné:

Má na ně nárok zaměstnanec, který pečuje o nemocné dítě do 10 let věku nebo o zdravé dítě, jehož školské nebo dětské zařízení je z nějakého důvodu zavřeno (karanténa, havárie apod.). Doba pobírání ošetrovného je 9 dní, pokud se jedná o osamělého rodiče, pak 16 dní.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství:

vyplácí se z důvodu trvalého převedení těhotné ženy na jiné pracovní místo (hůře placené) do doby 6. týdne před očekávaným termínem porodu.

Zákon č. 155/1995 o důchodovém pojištění; doposud poslední novelizací je Zákon č. 306/2008 Sb.

Tento zákon upravuje důchodové pojištění pro případ stárání, invalidity a úmrtí živitele, jedná se tedy o důchod starobní, plný invalidní, částečný invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí.

Důchodový věk se počítá následujícím způsobem:

1. do 31. 12. 1995 byl pro muže 60 let, pro ženy 57 let (bezdětné), 56 let (1 dítě), 55 let (2 děti), 54 (3-4 děti), 53 let (5 a více dětí),
2. od 1. 1. 1996 do 31. 12. 2012 se u mužů ke kalendářnímu měsíci, v němž dosáhli výše zmíněného důchodového věku, za každý další rok po r. 1996 připočítávají 2 měsíce navíc; u žen 4 měsíce navíc.

3. po 31. 12. 2012: muži: 63 let; ženy: 63 let (bezdětné), 62 let (1 dítě), 61 let (2 děti), 60 let (3-4 děti), 59 let (5 a více dětí).

Výše starobního důchodu se skládá ze základní výměry, která činí 2 170,- Kč a z procentní výměry, která je nejméně 770,- Kč.

Do předčasného starobního důchodu lze jít za těchto podmínek:

- a) nejméně 25 let pojištění + částečný invalidní důchod + chybí mu 2 roky do důchodového věku,
- b) pojištění nejméně 25 let + plný invalidní důchod nejméně 5 let, ale zanikl + chybí mu 5 let do důchodového věku,
- c) pojištění nejméně 25 let + chybí mu 3 roky.

Na plný invalidní důchod má člověk nárok,

- poklesne-li jeho schopnost výdělečné činnosti o 66 %,
- kvůli zdravotnímu postižení potřebuje zvláštní pracovní podmínky.

Na částečný invalidní důchod má člověk nárok,

- poklesne-li jeho schopnost výdělečné činnosti o 33 %,
- kvůli zdravotnímu postižení potřebuje zvláštní pracovní podmínky.

Vdovský a vdovecký důchod:

vdova má nárok na vdovský důchod po manželovi, pokud byl

- a) poživatелеm starobního, částečného nebo plného invalidního důchodu,
- b) splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na starobní či invalidní důchod,
- c) zemřel následkem pracovního úrazu.

Totéž platí pro vdovecký důchod.

Vdovský (vdovecký) důchod náleží 1 rok od smrti manžela (manželky), delší dobu se pobírá, pokud:

- vdova pečuje o nezaopatřené dítě,
- pečuje o svého starého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela ve společné domácnosti,
- vdova je plně invalidní
- dosáhla věku 55 let (u vdovce 58 let) nebo důchodového věku, pokud je nižší.

Vdovský důchod zaniká:

- uzavřením nového manželství,
- prokázáním podílu viny na manželově smrti.

Sirotčí důchod:

má na něj nárok dítě, kterému zemřel rodič(e) nebo osvojitel (ne pěstoun). Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením.

Literatura:

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách
Standardy kvality sociálních služeb

Zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě
Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu
Zákon č. 111/2006 o pomoci v hmotné nouzi
Zákon č. 117/1995 o státní sociální podpoře
Zákon č. 435/2004 o zaměstnanosti
Zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění
Zákon č. 155/1995 o důchodovém pojištění

Kontaktní adresa:

doc. Mgr. Eva Saunders, Dr.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s.

Žižkova 6

370 01 České Budějovice

Email: eva.saunders@vsers.cz

Využitie globálnych družicových navigačných systémov pre bezpečnosť ľudí a ich majetku

Utilization of global satellite navigation systems for security of persons and their property

**Vladimír SEDLÁK, Ivana PODLESNÁ, Marián MESÁROŠ,
Peter LOŠONCZI, Pavel NEČAS**

Súhrn:

Európska únia stavia globálny navigačný satelitný systém GALILEO, ktorý spolu s navigačným systémom EGNOS (z angl.: European Geostationary Navigation Overlay Service) budú tvoriť nový globálny družicový navigačný systém GNSS (z angl.: Global Navigation Satellite System). Systém GNSS bude ponúkať súbor polohovacích, navigačných a časových služieb. Článok prezentuje družicový navigačný systém GALILEO v rámci systému GNSS, jeho štruktúru, funkčnosť a perspektívy jeho využitia pre civilnú sféru variabilnej činnosti človeka, najmä pre zvýšenie bezpečnosti v doprave. Článok dopĺňajú niektoré aplikačné výstupy družicového navigačného systému GPS pre oblasť zvýšenia bezpečnosti ľudí a ich majetku v niektorých špecifických podmienkach priemyslu a hospodárstva.

Kľúčové slová: Galileo, GPS, bezpečnosť ľudí, pohyby zemského povrchu.

Summary:

The European Union is building the global navigation satellite system GALILEO, which together with the navigation system EGNOS (from Engl.: European Geostationary Navigation Overlay Service) will create the new global satellite navigation system GNSS (from Engl.: Global Navigation Satellite System). System GNSS will provide a set of positioning, navigation and timing services. The paper presents satellite navigation system GALILEO in a frame of the system GNSS, its structure, function and perspectives of its utilization for a civil sphere in a variable human activity, especially for an increase of security in transport. Some application outputs of the satellite navigation system GPS for a sphere of human's safety increase and their property in some specific conditions of industry and economy are complemented in the paper.

Key words: Galileo, GPS, human's safety, surface movements.

Úvod

Prínosy družicového navigačného systému pre rôzne aplikačné výstupy ľudskej činnosti boli už dokázané dostupnosťou Globálneho polohovacieho systému (GPS - Global Positioning System) Spojených štátov severoamerických [2, 3, 8,

11, 12]. Aplikácie GPS sa neustále vyvíjajú a pokrývajú takmer všetky sektory profesie a sektory svetového hospodárstva.

Družicový navigačný systém GALILEO je plánovaný kozmický systém, ktorý by sa mal stať alternatívou k americkému armádou kontrolovanému systému GPS a ruskému systému GLONASS [8, 13]. Jeho výstavbu realizuje Európska únia (EÚ). Systém GALILEO podľa pôvodného plánu mal byť prevádzkyschopný od roku 2010. Systém GALILEO patrí v súčasnosti z vedeckého pohľadu k najprepracovanejšiemu družicovému navigačnému systému pre zisťovanie polohy na zemskom povrchu. GALILEO je vlajkovou loďou tzv. Európskej kozmickej politiky.

DRUŽICOVÁ NAVIGÁCIA GALILEO

Polohovacie, navigačné a časové služby systému GALILEO

Systém GALILEO má pozostávať z 27 operačných družíc, obiehajúcimi vo výške približne 23 tisíc kilometrov nad povrchom Zeme po dráhach so sklonom 56° k zemskému rovníku v troch rovinách, vzájomne voči sebe posunutých o 60° (uzlovej priamky). Ďalšie tri družice, po jednej v každej rovine, budú tvoriť operačnú zálohu na obežnej dráhe, aby systém mohol byť pri technickom výpadku ktorejkoľvek družice okamžite doplnený na plný počet [13]. Všetky družice systému GALILEO budú vybavené synchronizovanými, absolútne presnými atómovými hodinami. Z družíc budú vysielané časové údaje. Prijímač - navigátor - porovnaním časov z rôznych družíc dokáže vypočítať svoju presnú polohu na zemskom povrchu.

Prijímače na zemskom povrchu spracovávajú signály, ktoré vysielajú družice a na základe tohto spracovania stanovujú svoju 3D polohu. Všetky ostatné funkcie, akými sú presné zistenie polohy na digitálnej mape alebo prenos informácií o polohe pre iné účely sa vykonávajú v užívateľskom zariadení.

GALILEO - infraštruktúra

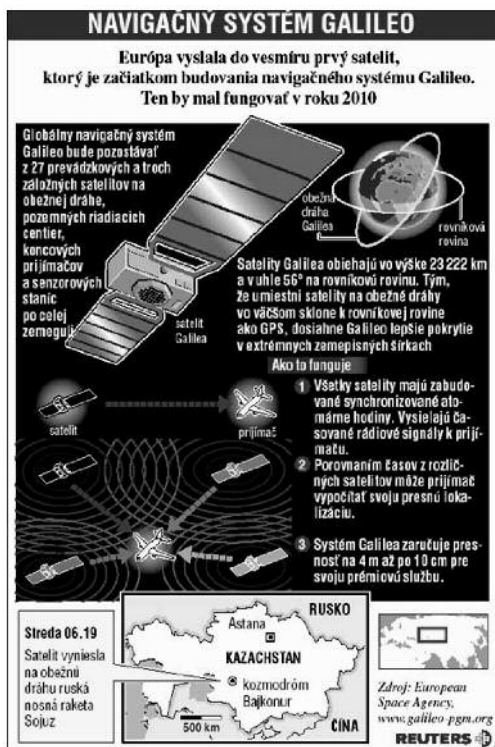
Komisia po prvý raz predstavila svoje plány na vybudovanie európskeho systému družicovej navigácie Galileo 10. februára 1999. Galileo na rozdiel od svojich náprotivkov z USA a Ruska bude navrhnutý špeciálne na civilné a komerčné účely. Rovnako bude riadený a kontrolovaný civilným manažmentom.

Systém GALILEO bude poskytovať veľmi presné 3D polohovacie a časové služby po celom svete pre civilné aplikácie, predovšetkým pre pozemskú dopravu. Vďaka spoľahlivosti bude možné ľahko vyvíjať technológie prijímačov a aplikácií. EGNOS, európsky systém, ktorý dopĺňa a zlepšuje výkon GPS najmä nad Európou, už poskytuje služby v skúšobnej prevádzke.

Vypustenie prvej skúšobnej družice systému GALILEO sa konalo v roku 2005. Dňa 28. decembra 2005 bola do vesmíru vyslaná prvá technologická navigačná družica pre testovanie komponentu tohto systému, pomenovaná Giove-A (Galileo In-Orbit Validation Element). Vyniesla ju z kazašského kozmodrómu

Bajkonur ruská raketa Sojuz-FG/Fregat (*obr. 1, 2*). 27. apríla 2008 bola vystrelená na obežnú dráhu druhá experimentálna družica európskeho navigačného systému Galileo pod názvom GIOVE-B. Podľa ESA nesie družica Giove-B zatiaľ najpresnejšie atómové hodiny použité v kozmu. *Tab. 1* predkladá odsúhlasený harmonogram programu GALILEO, ktorý bol aktualizovaný v júni 2006 [1, 12, 13]. Systém GALILEO by mal byť v plnej prevádzke až od roku 2013. Keď bude inštalácia pripravená, začne sa s jej komerčným využívaním.

Obr. 1: Schéma operačného systému GALIEO.

Obr. 2: Družica systému GALIEO.

Tab. 1: Harmonogram programu GALILEO.

Fáza	Aktivity	Financovanie
Fáza rozvoja a validácie. Pokračuje až do začiatku roka 2009.	Fáza výskumu: vývoj družíc a základných systémových komponentov. Validácia obežných dráh družíc.	1,5 mld. eur. 50 % z rozpočtu EÚ a 50 % z rozpočtu ESA.

Fáza inštalácie (2009-2010).	Výroba a vypustenie družíc, ich rozmiestnenie vo vesmíre a nastavenie. Nastavenie iných systémových komponentov.	2,1 mld. eur. 1/3 by mala pochádzať z rozpočtu EÚ, zvyšné 2/3 zo súkromného sektora (teda ako sa pôvodne plánovalo od roku 2003).
Fáza komerčnej prevádzky Galilea (od konca roka 2010).	Komerčná prevádzka a využitie kompletného systému.	Projekt by mal byť ziskový, preto by nemali byť potrebné žiadne ďalšie dotácie.

GALILEO - aplikácie

Družicová navigácia sa stáva v čoraz vyššej miere súčasťou každoročného života európskych občanov nielen v ich automobiloch a mobilných telefónoch, ale tiež v distribučných energetických sieťach alebo bankových systémoch. V roku 2020 bude v prevádzke približne 3 miliardy družicových prijímačov.

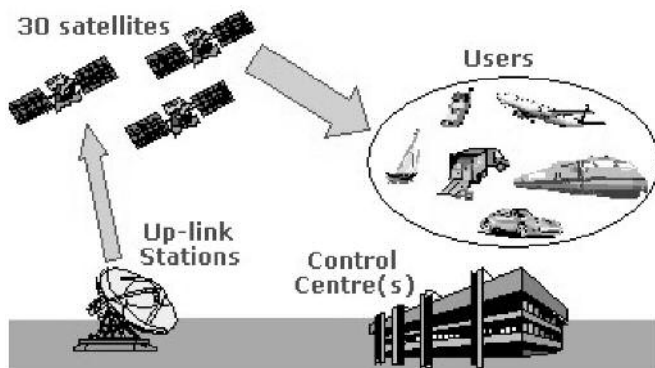
GALILEO by sa mal stať spoľahlivým, verejnosti celosvetovo dostupným družicovým navigačným systémom, využitelným súčasne európskymi štátmi aj pre vojenské účely.

GALILEO prinesie tri druhy kvality služieb (*obr. 3*) [1, 12-15]:

- *Open Service* (OS) bude pre každého zdarma. Jeho signály budú využívať 2 pásma: 1164-1214 MHz a 1563-1591 MHz. Prijímače budú mať horizontálnu presnosť lepšiu ako 4 m a vertikálnu lepšiu ako 8 m (alebo horizontálne pod 15 m a vertikálne pod 35 m pri použití jedného pásma).
- Šifrovaný *Commercial Service* (CS) bude spoplatnený a poskytne presnosť lepšiu ako 1 m. V kombinácii s pozemnými stanicami môže dosiahnuť presnosť až 10 cm.
- Šifrované *Public Regulated Service* (PRS) a *Safety of Life Service* (SoL) poskytnú presnosť podobnú OS. Budú však odolnejšie proti rušeniu a budú schopné detekovať problémy do 10 sekúnd. Využívať ich budú ozbrojené zložky a dopravcovia, pre ktorých by strata presnosti mohla ohroziť ľudské životy (napr. riadenie letovej prevádzky).

Okrem uvedených navigačných služieb budú družice systému GALILEO poskytovať aj služby núdzovej lokalizácie v rámci celosvetovej družicovej záchranej služby Sarsat/Kospas. Oproti nej družice oznámia stroskotancovi, že jeho signály boli zachytené a lokalizované. Nájst' dolámaného turistu či zatúlané dieťa nebude pre policajtov alebo záchranárov žiadny problém. Všetci budeme akosi jednoduchšie „nájdiťel'ní“. To znamená že „GALILEO prijímače“ sa budú montovať do mobilných telefónov, áut, PDA, supermoderných hodínok, jednoducho do všetkého čo má zdroj energie a môžete to nosiť zo sebou. Takto vybavení potom dokážeme s presnosťou 1 m lokalizovať napr. najbližšiu dobrú reštauráciu, bankomat a dokonca aj svojich priateľov nachádzajúcich sa v blízkom okolí.

Obr. 3: Využitie systému GALILEO v doprave.

GALILEO bude poskytovať päť služieb, ktoré bude možné použiť v rôznych sektoroch:

- Služba s otvoreným prístupom, ktorá bude určená najmä pre masový trh.
- Obchodná služba pre profesionálnych užívateľov, ktorý vyžadujú vynikajúci výkon a záruky.
- Bezpečnostná služba, ktorá bude určená na použitie v situáciách ohrozenia ľudského života, a preto si bude vyžadovať neporušiteľnosť informácií.
- Vyhľadávacia a záchranná služba, určená na lokalizáciu núdzových udalostí a začatie záchranných operácií.
- Tzv. „verejná regulovaná služba“ pre bezpečnostné aplikácie priamo s vládnymi a komunitárnymi subjektmi.

VYUŽITIE DRUŽICOVÝCH NAVIGAČNÝCH SYSTÉMOV PRE OCHRANU ĽUDSKÝCH ŽIVOTOV A ICH MAJETKU

GPS

V súčasnosti funkčný družicový navigačný systém GPS má široké uplatnenie v takmer každej oblasti hospodárstva a činnosti ľudí. Špecifické využitie zaujíma najmä vo sfére bezpečnosti a ochrany životov ľudí a ich majetku. Takouto sférou môže byť geodetický servis s podporou GPS technológií pri sledovaní poklesov zemského povrchu nad vydobytými banskými priestormi, geotektonických pohybov a zosuvov svahových pôd v prípade, že takéto pohyby na zemskom povrchu ohrozujú ľudské životy a ich majetok (napr. v zastavaných urbanistických aglomeráciách).

V období od 90-tych rokov minulého storočia sa takéto GPS merania s cieľom „kontroly“ pohybov zemského povrchu vykonávajú v mestskej aglomerácii Košice a okolie [9-11]. Sú to pohyby zemského povrchu (*obr. 4*):

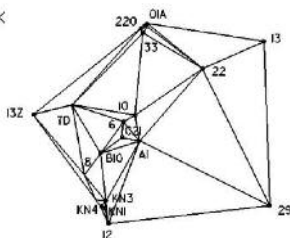
- Priepadlisko (poklesová kotlina) vytvorené nad podzemnými vydobytými

- Svahové zosuvy pôd na príkrych svahoch v Košice-Košická Nová Ves.
- Recentné geotektonické pohyby (dva tektonické bloky východ-západ) pozdĺž rieky Hornád (Košice-mesto).

BANKOV MINE
ENTITY

KOŠICE
CITY

KOŠICKÁ NOVÁ VES
ENTITY

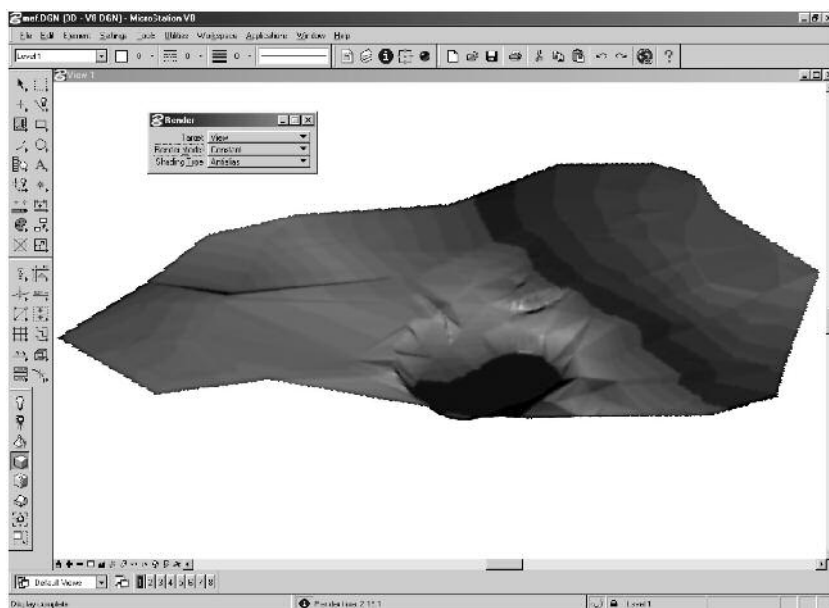

Zaujmová lokalita Košice-Bankov patrí do rekreačnej a oddychovej zóny mesta Košice, kde na severozápad približne 5 km od mesta Košice je nádherný lesopark so záhradkárskou oblasťou. Dá sa povedať, že takmer v strede tohto lesoparku sa od začiatku bývalej veľkokapacitnej ťažby magnezitovej rudy v 50-60-tych rokoch minulého storočia vytvorilo priepadlisko (poklesová kotlina) kruhového tvaru nad podzemnými vydobytými priestormi s priemerom asi 250 m a hĺbkou 30 až 50 m. I napriek skutočnosti, že už vyše 15 rokov baňa Košice-Bankov je nefunkčná, priepadlisko s množstvom okrajových skrytých puklín a trhlín vytvára podmienky pre ohrozenie životov ľudí a materiálne škody v záhradkárskej oblasti (*obr. 5 a 6*). Vzhľadom na nepredvídanosť chovania sa horninového masívu nad opustenými vydobytými banskými priestormi bolo nevyhnutné monitorovať prípadné ďalšie pohyby zemského povrchu v tejto lokalite.

Obr. 5: Panoráma priepadliska Košice-Bankov z roku 2000.

Obr. 6: Digitálny model terénu - priepadlisko Košice-Bankov z GPS dát.

Periodické každoročné (jarné a jesenné) geodetické merania s podporou GPS technológií sa vykonávali na bodoch monitorovacej stanice Košice-Bankov až do roku 2003. Po potvrdení stability zemského povrchu sa pristúpilo k umelému zasypávaniu tohto priepadliska.

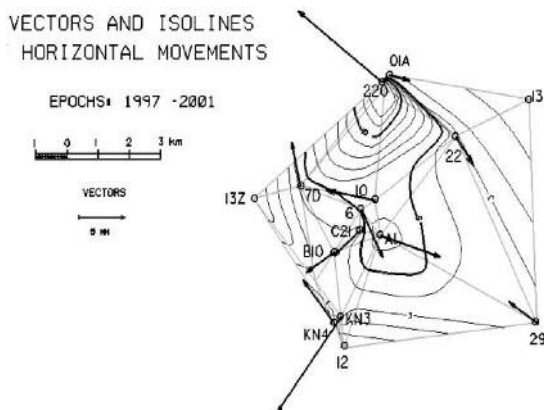
Monitorovanie svahových zosuvov pôd na príkrych svahoch v Košice-Košická Nová Ves a recentných geotektonických pohybov, t.j. predpokladané pohyby dvoch tektonických blokov (východ-západ) pozdĺž rieky Hornád v meste Košice, je v súčasnosti ešte v štádiu svojej realizácie. Obe uvedené lokality sú v zastavanej mestskej aglomerácii mesta Košice (Košice-staré mesto, Košice-východ) s množstvom historických pamiatok, budov, sídlisk, priemyselných zón, dopravných a iných infraštruktúr, parkov, športovísk a pod. Akékoľvek pohyby zemského povrchu nad hranicu medze stability (nad 2 mm/rok) a prípadné náhle svahové zosuvy pôd by mali nedežerné následky na množstve ľudských životov a poškodenia ich majetku ako aj celého mesta Košice. Aj u týchto tangenčných lokalitách sa realizujú periodické každoročné geodetické merania na bodoch monitorovacích staníc s využitím GPS technológií s cieľom pozorovať akékoľvek pohyby zemského povrchu.

Tab. 2 a obr. 7 prezentujú zložku výstupových výpočtov prvkov pohybov (horizontálne a vertikálne vektory pohybu, smerníky vektorov horizontálnych pohybov) bodov monitorovacích staníc vo všetkých troch záujmových lokalitách (Košice-Bankov, Košice-Košická Nová Ves a Košice-mesto) v období od 1997 do 2001 [9-11].

Tab. 2: Hodnoty prvkov pohybov (horizontálne a vertikálne vektory pohybu, smerníky vektorov horizontálnych pohybov): Košice-Bankov, Košice-Košická Nová Ves a Košice-mesto.

Object points	1997 - 1999			1999 - 2001			1997 - 2001		
	δp [m]	σ_{pp} [m]	δz [m]	δp [m]	σ_{pp} [m]	δz [m]	δp [m]	σ_{pp} [m]	δz [m]
KN2	0,006	80,8235	-0,0012	0,004	73,8583	-0,0013	0,010	77,8983	-0,003
KN3	0,006	34,2141	-0,0009	0,006	29,5089	0,0004	0,012	31,8001	-0,001
KN4	0,003	168,9086	-0,0016	0,003	159,5458	-0,0008	0,006	164,4853	-0,002
KN5	0,002	27,4548	-0,0004	0,001	29,1307	0,0000	0,004	28,1065	0,000
A1	0,003	315,0060	-0,0005	0,003	330,0773	-0,0003	0,006	322,7850	-0,001
B10	0,002	65,2953	-0,0006	0,002	71,7885	-0,0004	0,004	68,7907	-0,001
C21	0,001	81,4231	-0,0006	0,002	52,2829	0,0002	0,003	64,2709	0,000
6	0,003	351,6824	-0,0003	0,003	370,1831	-0,0003	0,006	361,2637	-0,001
29	0,001	144,8129	-0,0002	0,004	139,8180	0,0003	0,005	141,2165	0,000
22	0,001	337,3384	0,0003	0,002	351,4133	-0,0005	0,003	345,6190	0,000
10	0,003	142,4283	-0,0002	0,003	134,8389	-0,0004	0,006	138,5027	-0,001
7D	0,002	176,9814	-0,0007	0,002	180,8509	0,0002	0,004	179,0511	-0,001
33	0,008	134,2371	0,0011	0,007	130,4754	0,0010	0,015	132,5342	0,002
112	0,006	123,0186	-0,0061	0,005	130,4708	-0,0017	0,011	128,8067	-0,008
220	0,006	158,3338	0,0020	0,007	132,4913	0,0013	0,013	144,1060	0,003
01A	0,002	324,2060	-0,0007	0,002	312,0153	-0,0004	0,004	316,9566	-0,001
01B	0,001	102,3104	-0,0007	0,001	97,8472	-0,0005	0,002	100,3674	-0,001

Obr. 7: Vektory a izolínie horizontálnych pohybov bodov monitorovacích staníc Košice-Bankov, Košice-Košická Nová Ves a Košice-mesto (1997-2001)

Body farebne odlišené v tab. 2 (KN2 a KN3 v lokalite svahových zosuvov pôd Košice-Košická Nová Ves, ďalej body 33, 112 a 220 v lokalite priepadliska Košice-Bankov) síce zaznamenali v predmetnom období pohyby nad hranicu svojej geotechnickej stability, ale ďalšími GPS meraniami v období po roku 2001 tieto body nedoznali ďalšie akékoľvek pohyby. Preto sa zemský povrch aj v mieste týchto bodov monitorovacích staníc považuje za stabilný.

Záver

Týmto článkom sme sa snažili prezentovať nový družicový navigačný systém GALILEO v rámci systému GNSS a poukázať na aplikovateľnosť toho pre Európu dôležitého navigačného systému. Družicový navigačný systém je nasmerovaný predovšetkým pre jeho využívanie civilnými zložkami, najmä v doprave s cieľom zvýšiť bezpečnosť človeka a jeho majetku.

7. rámcový výskumný program EÚ (7.FP) sa použije ako pilier na podporu verejných iniciatív v prezentovanom družicovom navigačnom systéme GNSS aj samotného systému GALILEO. Prevedenie a zavedenie skúšobnej prevádzky GALILEO v rámci poskytovania služieb v plnom rozsahu prinesie potrebnú dôveru aj pre novú obchodnú činnosť, ktorá sa čoskoro rozvinie. Od nového družicového navigačného systému GALILEO v rámci GNSS sa očakáva zvýšenie globálnej bezpečnosti vo svete s cieľom ochrany ľudských životov a majetku [4-7].

V aplikačných výstupoch použitia v súčasnosti funkčného družicového navigačného systému GPS sme poukázali na možnosti uplatnenia tohto navigačného technologického systému pri sledovaní pohybov zemského povrchu v tangenčných územiach s banskou činnosťou, ďalej pri sledovaní prirodzených pohybov

zemského povrchu v dôsledku geotektoniky vo vrchnej časti zemskej kôry ako aj v dôsledku zemského tiažového poľa s cieľom ochrany ľudských životov a majetku v takýchto územiach v samotnom meste Košice a jeho okolí.

Článok vznikol v súvislosti s riešením grantového projektu MŠ SR KEGA č. 3/36203/08 riešeného na Vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach.

Literatúra:

1. Komisia európskych spoločností: Zelená kniha o družicových navigačných aplikáciách. *KOM (2006)*, Brusel, 2006.
2. LEICK, A.: GPS Satellite Surveying. *John Wiley & Sons, Inc.*, New York, 1995.
3. LOŠONCZI, P. a HLOŽEK, K.: Navigačné systémy ako prostriedok zväčšovania bezpečnosti osôb a majetku. In: *Zborník príspevkov z 1 medzinár. ved. konf. „Bezpečné Slovensko a EÚ“*, VŠBM Košice, 6.-7. 12. 2007, 111-114, ISBN 978-80-89282-22-7.
4. MESÁROŠ, M. a LOŠONCZI, P.: Ochrana aktív chránených objektov ako súčasť bezpečnostného manažmentu. *Acta Avionica*, roč. IV, č. 5, 38-41, Košice, 2002.
5. NEČAS, P.: Challenges of the 21st Century Global Security: Reflected Reforms. *Vojenská letecká akadémia M. R. Štefánika*, Košice, 2004.
6. NEČAS, P.: Global Security Environment: Future Challenges and Risks. *Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií*, Bratislava, 2005.
7. NEČAS, P.: Wanted More Security: Towards a Better World. *Letecká fakulta, Technická univerzita v Košiciach*, Košice, 2007.
8. SEDLÁK, V.: Kozmická geodézia, Globálny polohový systém. *TU Košice*, Košice, 2003.
9. SEDLÁK, V., MOLČÍKOVÁ, S., HURČÍKOVÁ, V., FRAJT, M. & MIŠOVIC, P.: Protection of the environment and modelling surface movements in GIS in the East Slovak Region. In: *2nd FIG Regional Conference and the 10th Anniversary of ONIGT - Urban-Rural Interrelationship for Sustainable Environment*, Marrakech, Morocco, December 2-5, 2003. (www.fig.net/figtree/pub/morocco).
10. SEDLÁK, V.: Analýza výškových deformácií svahových zosuvov pôd vo východoslovenskom regióne. *Uhli/Rudy/Geologický průzkum*, 1/2005, Praha, 2005, 21-29.
11. SEDLÁK, V.: Possibilities at modelling surface movements in GIS in Košice Depression, Slovakia. *RMZ, Materials and Geoenvironment*, Vol. 51, No. 4, 2005, 2127-2133.
12. SEDLÁK, V., KISS, I a LOŠONCZI, P.: Bezpečnostné informačné technológie. *VŠBM Košice (vyd.)*, Košice, 2009.
13. SEDLÁK, V., LOŠONCZI, P. a PODLESNÁ, I.: Družicové navigačné systémy. *VŠBM Košice (vyd.)*, Košice, 2009.

14. SEDLÁK, V., MESÁROŠ, M., LOŠONCZI, P. a JAMNICKÝ, O.: GALILEO - nový globálny družicový navigačný systém a jeho perspektívy pre bezpečnosť ľudského potenciálu. *Security Magazín*, červenec/srpen 2008, 23-27, (ISSN 1210-8723).
15. SEDLÁK, V., MESÁROŠ, M., LOŠONCZI, P. a JAMNICKÝ, O.: Aplikčné možnosti nového globálneho družicového navigačného systému GALILEO pre bezpečnosť v doprave. *ALARM security magazín*, 4/2008, 20-23, (ISSN 1335-504X).

Kontaktní adresa:

prof. Ing. Vladimír Sedlák, Ph.D., Ing. Ivana Podlesná, Ph.D.,
Dr.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, CSc., Ing. Peter Lošonczi, Ph.D.,
plk. gšt. doc. Ing. Pavel Nečas, Ph.D.
Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Kukučínova 17,
040 01 Košice, Slovensko

Akadémia ozbrojených síl M. R. Štefánika, Demänová 393,
031 01 Liptovský Mikuláš, Slovensko
tel.: +421 55 7201071, +421 55 7201074, tel./fax: +421 55 7201071
tel.: +421 44 5524956, fax: +421 44 5522237
Email: vladimir.sedlak@vsbm.sk

Střední délka života v zemích EU a její vývoj

Life Expectancy in EU Countries and its Development

Radek STOLÍN

Souhrn:

Střední délka života patří mezi základní demografické ukazatele. Poměrně rychlé zvyšování hodnoty tohoto ukazatele v posledních letech ve všech členských státech EU je fakt, kterým se příslušné evropské i národní instituce musejí velmi vážně zabývat.

Na základě posledních dostupných údajů je v příspěvku uveden stav a kvantifikován poslední vývoj střední doby života v 27 zemích, které v současnosti tvoří EU. Dále je provedeno několik zajímavých srovnání stavu a vývoje tohoto demografického ukazatele mezi státy EU.

Klíčová slova: střední délka života, úmrtnostní tabulka, míra úmrtnosti, průměrné tempo růstu

Summary:

Life expectancy belongs among basic demographic indicators. The growthiness of the value of this indicator in all EU countries over last years is reality European and national institutions in question have to deal with very seriously.

The state based on the last accessible figures is presented and the last development of the life expectancy in all 27 current EU countries is quantified in the contribution. Further several remarkable comparisons about life expectancy and its development within all EU countries are carried out.

Key words: life expectancy, mortality table, mortality rate, average growth rate

The Concept of Life Expectancy

Life expectancy or more accurately remaining life expectancy of a person at age of x (common mathematical notation - e_x^0) is the average number of years to be lived until the end of life by an x -year-old person. Life expectancy belongs among basic demographic indicators. Life expectancy at age of x is defined as the arithmetic mean of the variable the length of life remaining to a person at the age of x years.

Mathematically expressed it is hold

$$e_x^0 = \frac{T_x}{l_x},$$

where T_x is the total expected number of years of life to be lived by a given

group of people at the age of x and l_x denotes the number of individuals from the group of people who are alive at the age of x .

In practice one can find all these quantities in so called mortality tables. A mortality table may be interpreted as the exhibition of the entire future life history of a large (mostly 100 000 or 10 000) group of persons, all of whom are born the same day. Mortality tables are constructed on basis specific mortality rates for each age of x . Sources of the information needed can be special statistical surveys, a population census or special surveys undertaken by insurance companies.

Czech Statistical Office releases the mortality tables yearly, men and women separately.

Table 1. Life expectancy of chosen ages of x - men of the Czech Republic, 2007

x	0	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
e_x^0	73.67	69.01	64.05	59.10	54.25	49.50	44.74	39.95	35.26	30.64	26.22
x	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105
e_x^0	22.11	18.38	15.00	11.83	9.03	6.61	4.65	3.14	2.05	1.28	0.00

Source: Czech Statistical Office

Of course, formula (1) can be used for any x but it is most often used for $x = 0$. This case is referred as life expectance at birth. Thus, life expectancy at birth is the average number of years a newborn infant would be expected to live if mortality remains constant at each age in the future. It follows from Table 1 that, for example, the life expectancy at birth for a boy, who was born in the Czech Republic in 2007, is 73.76 years. For a comparison - girls born in the Czech Republic in the same year had their life expectancy higher by six years or so - 79.90 years.

It is well-known that there is a feature of arithmetic mean. Its value depends on all values of appropriate variable. It means that life expectancy at birth is, for instance, affected and therefore a little distorted by relatively high infant mortality rate. Let's introduce the following example to comprehension of the nature of the distortion. You want to find out how much time is to be reserved to get to work. You are putting down duration of getting to work each day for some time then. Mostly you walk but occasionally a neighbour gives you a lift. If you count the arithmetic mean with the "walkingless" days included, you will not get the typical time your walking to work takes. For this reason statisticians sometimes prefer, for example, median to arithmetic mean.

If a man has got over the danger of death at infantile and children age, his life expectancy has been increased. For example (see Table 1 again) a male 20 years old had life expectancy of 54.25 years in 2007, hence 74.25 in total, which is by

a half year or so more than a boy born in 2007. If further another man has got over the danger of death at middle age, his life expectancy has been increased again. For example a male 60 years old had life expectancy of 18.38 years in 2007, which is in total by 4.61 years more than a boy born in 2007.

Another fact, which we have to take into account, is the change of mortality rates in time. According to mortality tables 1992, 1999 and 2007 for men in the Czech Republic a man born in 1963 had life expectancy of 41.28 years as 29 years old (70.28 in total), life expectancy of 36.97 as 36 years old (72.97 in total), life expectancy of 31.55 as 43 years old (74.55 in total).

Different institutions make their calculations of mortality rates by different methods so the quoted life expectancy is easily possible to differ. For that reason it is always necessary to introduce the source of figures.

Life Expectancy at Birth in EU Countries

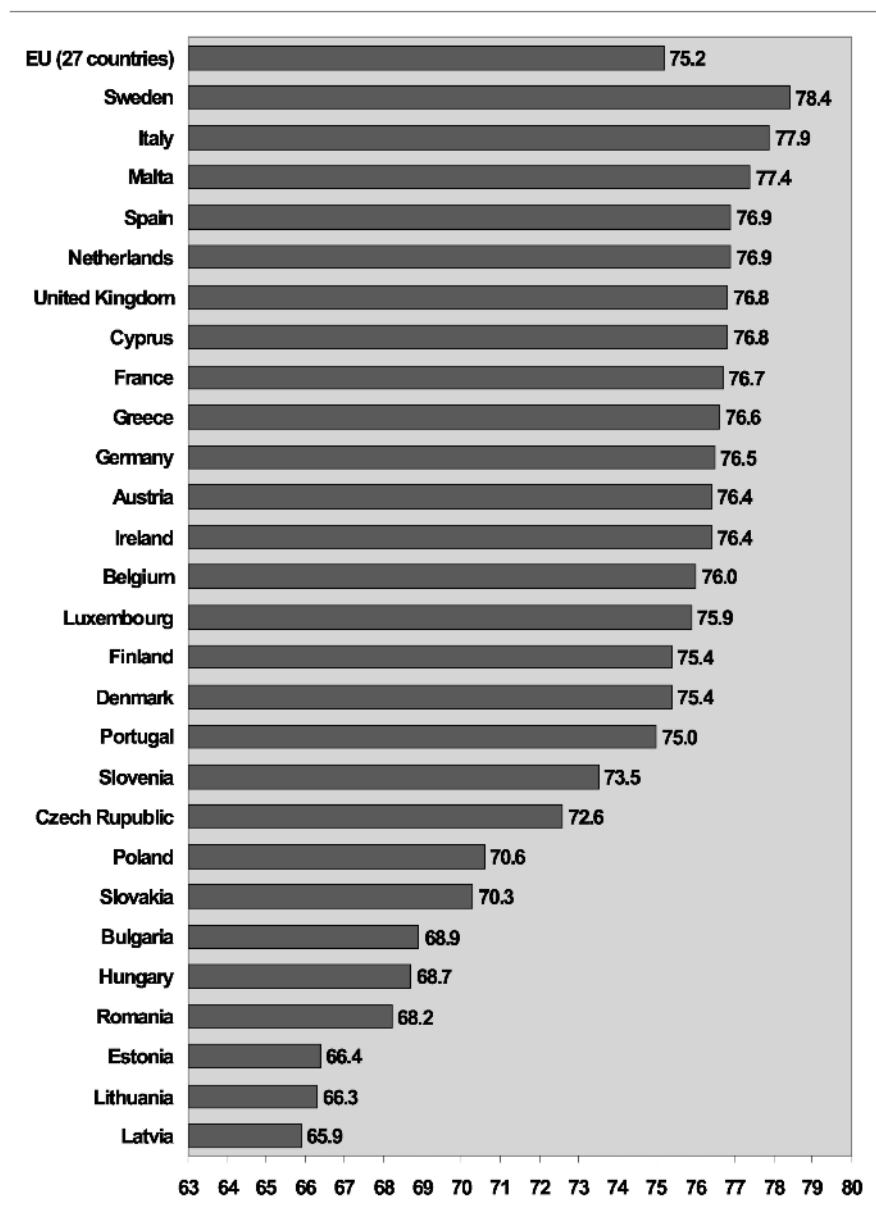
Ranking present EU countries by the last accessible dates about life expectancy at birth is very interested. The comparison is depicted on two following figures for men and women separately. We can see some remarkable facts immediately.

Life expectancy for women is higher than for men in all EU countries by several years.

Ranking for men is not the same as for women. Men in Sweden (78.4 years) and women in Italy and France (83.8 years) have the highest life expectancy at birth. Men in Latvia (65.9 years) and women in Romania (75.5 years) live the shortest time on average.

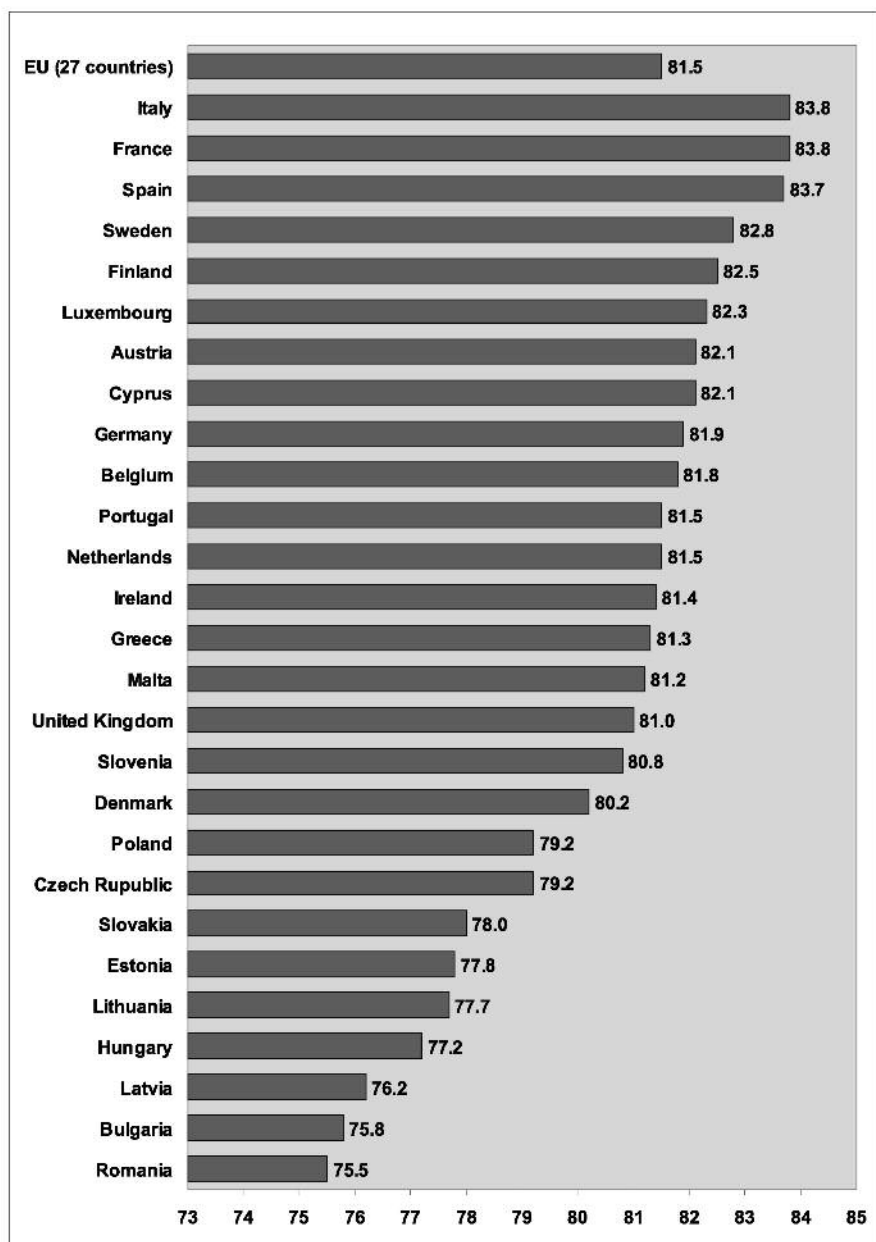
The Czech Republic is in both categories under mean of all EU countries but simultaneously is one of the leading countries among the former communist states.

Figure 1 Life expectancy at birth - EU countries, men, 2004

Source Eurostat

Figure 2 Life expectancy at birth - EU countries, women, 2004

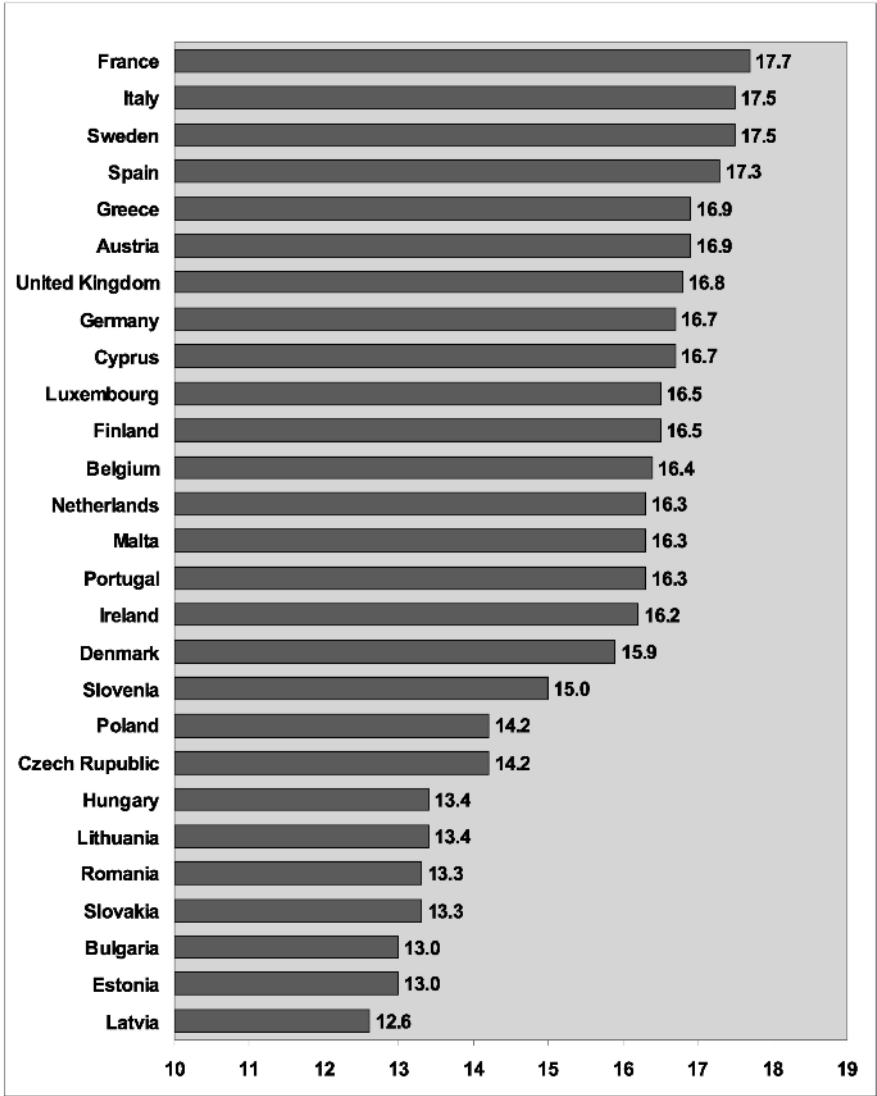

Source Eurostat

Life Expectancy at the Age of 65 in EU Countries

That demographic indicator is very important from many points of view. It indicates how many years would be alive a group of people of a given gender, in a given area and period on average after retiring.

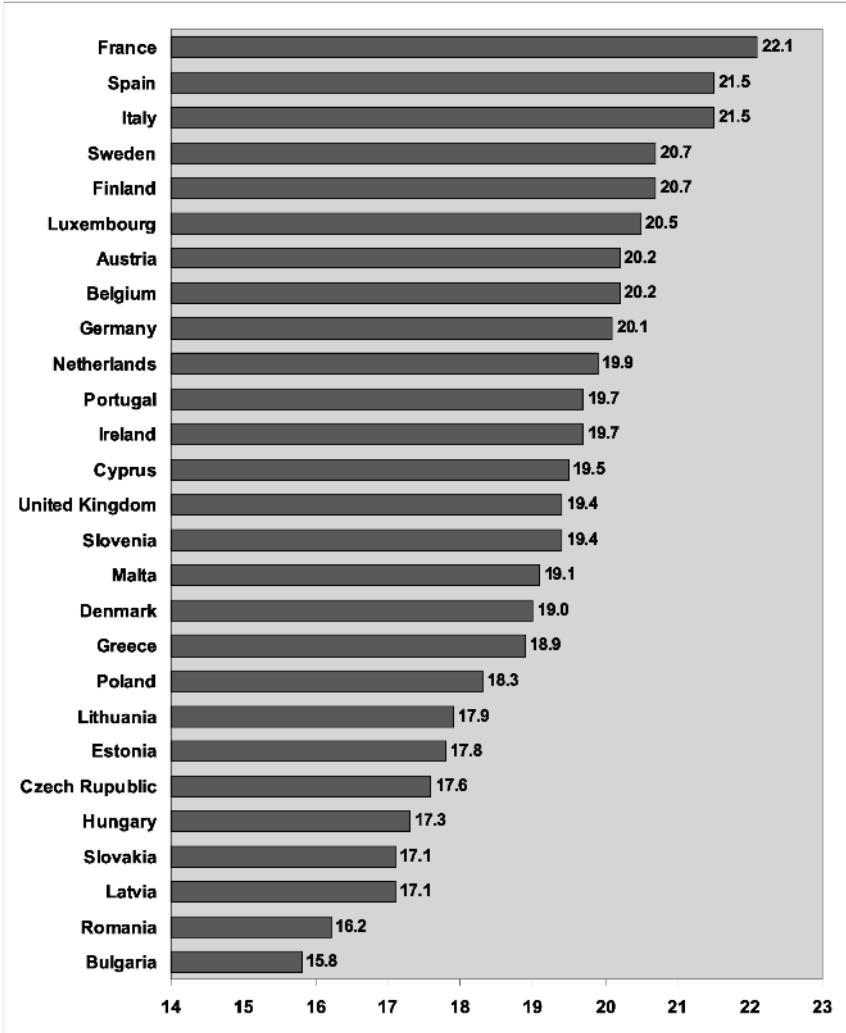
Figure 3 Life expectancy at the age of 65 - EU countries, men, 2004

Source Eurostat

It is worth to notice that the ranking of life expectancy at the age of 65 is not the same as the ranking of life expectancy at birth for both genders. For example, Malta's men are on the third place respecting life expectancy at birth and on the fifteenth place respecting life expectancy at the age of 65 (see Figures 1 and 3). It is for the non identical distribution of mortality rates over individual years in EU countries.

Figure 4. Life expectancy at the age of 65 - EU countries, women, 2004

Source Eurostat

Development of Life Expectancy at Birth in EU Countries

On the web pages of Eurostat, which is an official statistical institution of EU, you can look up the time series (for some countries incomplete) of the life expectancy at birth of all EU countries from 1995 up to 2006. By using those figures it is possible to calculate one of the basic statistics of any time series - so called average growth rate (k). The average growth rate of a time series $y_1, y_2, \dots, y_n$ is defined as

$$k = {}^{n-1}\sqrt{\frac{y_n}{y_1}}$$

This statistics is mostly expressed in percentage and indicates the relatively average change of values of a given variable over a given period of time. After carrying out corresponding calculations you can get the following table.

Table 2. The annual average growth rate by men in EU countries for period 1995-2006

Ranking	State	Annual average growth rate	
		Men	Women
1	Estonia	100.84%	100.51%
2	Cyprus	100.78%	100.43%
3	Ireland	100.55%	100.43%
4	Hungary	100.51%	100.36%
5	Romania	100.50%	100.33%
6	Czech Republic	100.48%	100.36%
7	Germany	100.47%	100.28%
8	Portugal	100.47%	100.37%
9	Slovenia	100.46%	100.40%
10	Luxembourg	100.46%	100.15%
11	Austria	100.46%	100.30%
12	Poland	100.42%	100.39%
13	Denmark	100.42%	100.32%
14	France	100.41%	100.27%
15	United Kingdom	100.41%	100.22%
16	Italy	100.41%	100.30%
17	Spain	100.40%	100.28%
18	Finland	100.38%	100.30%
19	Netherlands	100.38%	100.16%
20	Belgium	100.38%	100.21%
21	Sweden	100.31%	100.15%
22	Lithuania	100.28%	100.23%
23	Latvia	100.27%	100.10%
24	Malta	100.26%	100.26%
25	Greece	100.26%	100.20%
26	Slovakia	100.26%	100.22%
27	Bulgaria	100.24%	100.17%

The interpretation of the figures in Table 2 is obvious. Estonia's men had the highest annual growth rate over the given period of time. Their life expectancy at birth is increased by 0.84% on average each year over the period of time. The Czech Republic stands in this comparison very well. It means that our country is slowly catching up with the advanced states in Europe in this point.

It implies further from Table 2 that the annual growth rates for men are higher than the corresponding figures for women all over the EU area.

Literatura:

CIPRA, Tomáš: *Pojistná matematika - teorie a praxe*. Ekopress Praha, 1999.

KOSCHIN, Felix: *Aktuárská demografie (úmrtnost a životní pojištění)*. VŠE Praha, 1997.

Kontaktní adresa:

RNDr. Radek Stolín, Ph.D.

Vysoká škola polytechnická

Tolstého 16

586 01 Jihlava

mobil: 739 641 155

Email: stolin@vspj.cz

Evropská unie jako globální bezpečnostní aktér

The European union as a global security actor

Štěpán STRNAD

Souhrn:

Pro bezpečnostní prostředí vzniklé po rozpadu bipolárního uspořádání mezinárodní politické scény jsou typické stále více propustnější hranice národních států, kdy již nemohou být vnímány aspekty vnitřní a vnější bezpečnosti zcela odděleně, ale propojeně. Naléhavé globální bezpečnostní obavy vzbuzuje především situace v rozvojových státech, kde se nedaří uspokojivě řešit ekonomický, politický a sociálně-humanitární stav. Cílem článku je na pozadí globálních bezpečnostních hrozeb, pozice EU mezi globálními hráči a evropské bezpečnostní strategie odpovědět na otázky, jakou úlohu hraje Evropská unie na globálním bezpečnostním poli, zda má kapacity stát se silným bezpečnostním aktérem v mezinárodních vztazích a v neposlední řadě, jak je připravena čelit globálním bezpečnostním výzvám začínajícího století.

Klíčová slova: EU, bezpečnost, globální hrozby, zahraniční politika

Summary:

The security atmosphere of current international political scene is characterized by more permeable frontiers of national states. Aspects of internal and external security can not be perceived as separated no more. Above all, the situation in developing countries represents urgent security threats. There is not solving the economic, political and socio-humanitarian conditions in a sufficient way. The purpose of this article is to answer on the questions of the role of the EU in the frame of global security field, if has the EU capacities to become a strong security actor in international relations, and last but not least how is the EU prepared for facing the global security challenges of 21st century.

Key words: EU, security, global threats, foreign policy

Pro bezpečnostní prostředí vzniklé po rozpadu bipolárního uspořádání mezinárodní politické scény jsou typické stále více propustnější hranice národních států, kdy již nemohou být vnímány aspekty vnitřní a vnější bezpečnosti zcela odděleně, ale propojeně. S koncem studené války došlo k plnému rozvoji globalizace, k rozvoji technologickému, investičnímu a obchodnímu. Rozšíření demokracie přispělo ke svobodě a blahobytu, podle jiných názorů naopak. Globalizace vedla k sociální nerovnosti jak v regionálním, tak globálním měřítku. Změny, kterými prošla post-studenoválečná mezinárodní scéna, umožnily, aby tento prostor byl více přístupný aktivitám nestátních aktérů, zejména nevládních mezinárodních organizací. Ty našly své mnohdy nezastupitelné místo v oblasti humanitární pomoci v oblastech zasažených ozbrojenými konflikty.

Podle dokumentu předloženého Javierem Solanou na zasedání Evropské rady v Bruselu 12. prosince 2003 *Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie* zahynulo od roku 1990 ve válkách téměř 4 miliony lidí, z čehož 90 % obětí bylo tvořeno civilním obyvatelstvem. Počet válečných uprchlíků na celém světě byl odhadnut na více než 18 milionů (Solana 2003: 2). Naléhavé globální bezpečnostní obavy vzbuzuje především situace v rozvojových státech, kde se nedaří uspokojivě řešit ekonomický, politický a sociálně-humanitární stav. Tentýž dokument hovoří o téměř 3 miliardách lidí, kteří žijí za méně než 2 eura denně (polovina světové populace). 45 milionů lidí umírá ročně na následky podvýživy nebo hladem (Solana 2003: 2). Jedním z nejvážnějších krizových faktorů společností států třetího světa je AIDS, který v současnosti představuje jednu z nejničivějších pandemií v dějinách lidstva.

Bezpečnost je základním pilířem rozvoje. Právě politická nestabilita a ozbrojené konflikty jsou mnohdy příčinami hospodářského neúspěchu. Válečné konflikty a násilí vedou nejen k destrukci státní infrastruktury, ale i k destrukci struktury samotných společností. Mnoho států a regionů se tak ocitá v bludném kruhu konfliktů. Dalším faktorem, který začíná rezonovat na mezinárodní scéně již dnes, je nedostatek některých přírodních zdrojů, zejména vody. Soupeření o přírodní zdroje se tak stává jedním z klíčových globálních bezpečnostních témat. Cílem článku je na pozadí globálních bezpečnostních hrozeb, pozice EU mezi globálními hráči a evropské bezpečnostní strategie odpovědět na otázku, jakou úlohu hraje Evropská unie na globálním bezpečnostním poli, zda má kapacity stát se silným bezpečnostním aktérem v mezinárodních vztazích a v neposlední řadě, jak je připravena čelit globálním bezpečnostním výzvám začínajícího století.

GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTNÍ HROZBY

Současná globální bezpečnostní situace vykazuje výrazné zhoršení celkové bezpečnosti ve světě oproti očekáváním z konce 90. let (Pikna 2007: 2). Konec studené války a s ním přicházející uvolnění bipolárního uspořádání sice představuje minimalizaci či téměř jistou nepravděpodobnost vzniku globálního konfliktu mezi velmocemi, nicméně otevřená vojenská rivalita hlavních globálních hráčů je na celosvětové úrovni nahrazena vnitrostátními konflikty, často náboženského charakteru, konflikty států s nestátními aktéry, dále problematikou proliferace zbraní hromadného ničení a v neposlední řadě internacionalizací organizovaného zločinu a jeho napojením na státní správy a elity některých „nezbedných“ států či propojením s mezinárodním terorismem. Rizika překonávají hranice států a nabývají globálního charakteru. Právě globalismus je interpretován jako primární znak „druhé modernity“, který posiluje komplexnost věcí a vztahů¹ (Murdza 2005: 26).

¹ Podrobněji o konceptu globální rizikové společnosti viz Beck, U.: *The Silence of Words and Political Dynamics in the World Risk Society*. In *Logos a journal of modern society & culture*. Fall 2002, roč. 1, č. 4, s. 1-18. Dostupné na WWW: http://www.logosjournal.com/issue_1.4.pdf.

Mezinárodní terorismus se stává stále větší hrozbou nejen globální, ale hrozbou i pro samotnou Evropu, o čemž vypovídají teroristické útoky v evropských metropolích a odhalení logistických center teroristických buněk např. v Itálii, Německu, Velké Británii a jinde. Teroristická hnutí zlepšila své finanční zázemí, disponují nejmodernějšími komunikačními technologiemi a jsou ochotna v zájmu svého přesvědčení používat neomezených prostředků násilí. *Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie* hovoří o nejnovější vlně terorismu, která je ve svém dosahu globální a je spojena s násilným náboženským extremismem. Evropa představuje jak cíl, tak jednu ze základů tohoto typu terorismu (Solana 2003: 2). Proto je zcela nezbytné, aby Evropská unie zaujala koordinovaný přístup k této hrozbě².

Proliferace zbraní hromadného ničení představuje potenciálně nejvýznamnější hrozbu globální bezpečnosti. I přes režimy mezinárodních smluv o nešíření a kontrole WMD (weapons of mass destruction) se nedaří zcela kontrolovat vývoj těchto technologií v některých regionech a jejich státech (zejména na Blízkém východě, ale také v jihovýchodní Asii), čímž mimo jiné vzrůstá riziko zneužití těchto zbraňových systémů teroristickými skupinami. S pokrokem, který zaznamenává vývoj biologických a chemických zbraní současnosti, by malá skupina osob mohla způsobit škody na lidských životech v takovém rozsahu, kterého byly v minulosti schopny jen státy a jejich armády.

Regionální konflikty, které destabilizují některé světové regiony (Blízký východ, Západní Afrika, oblast velkých afrických jezer, indicko-pákistánské pohraničí aj.), ohrožují stabilitu globální a, vztaženo k EU, přímo i nepřímo ovlivňují evropské zájmy. Poptávku po zbraních hromadného ničení v určitých oblastech motivuje pocit ohrožení. Proto zůstane i v blízké budoucnosti základním problémem řešení starších regionálních konfliktů.

Další kategorii globální bezpečnosti představují **rozpadlé či rozpadající se státy**, kde zcela absentují standardní mechanismy vlády státu, dochází k zániku státních institucí vlivem různých faktorů, nejčastěji kvůli vnitrostátním konfliktům a občanským válkám, které rozkládají infrastrukturu státu a společnosti zevnitř. Ve státech, jako je Somálsko, Libérie či Afghánistán, došlo k úplnému kolapsu státních institucí, což mělo za následek selhání veškerých funkcí státu. Takovéto prostředí se pak stává vyhledávaným útočištěm organizovaného zločinu a terorismu a představuje hrozbu globálnímu vládnutí prohlubováním regionálních disparit.

Organizovaný zločin má ve vztahu k bezpečnosti dvě dimenze - vnitřní a vnější. Navíc může být napojen na mezinárodní terorismus. K nejčastější činnosti organizovaného zločinu patří výroba a pašování drog, ilegální obchod se zbraněmi, uprchlíky a ženami. Jak již bylo zmíněno výše, jsou to právě rozpada-

² Podrobněji o nástrojích EU pro účely boje proti terorismu viz Píkna, B.: *Mezinárodní terorismus a bezpečnost Evropské unie (právní náhled)*. Praha: Linde, 2006.

jící se státy, pro které jsou typické tyto aktivity. Ilegální činnosti a finanční zdroje z nich plynoucí (např. obchod s drogami či drahými kameny) jsou používány k oslabení státních struktur (v některých případech dochází i k ovládnutí státních struktur organizovaným zločinem) a k udržování ozbrojených konfliktů. „*Devadesát procent heroinu v Evropě pochází z makovic pěstovaných v Afghánistánu - kde se obchod s drogami používá k financování soukromých armád. Většina tohoto heroinu se distribuuje prostřednictvím balkánských zločineckých sítí, jejichž působení lze přičíst také zhruba 200 000 ze 700 000 ženských obětí celosvětového obchodu se sexem*“ (Solana 2003: 3). V neposlední řadě jistou formou organizovaného zločinu, který se v poslední dekádě hlásí o pozornost, je námořní piraterie (nejvíce námořních přepadení dlouhodobě zaznamenává Adenský záliv).

EU JAKO AKTÉR GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI

Evropská unie se v průběhu své existence stala aktérem ovlivňujícím politický, ekonomický a bezpečnostní vývoj nejen v míře regionální, ale v rostoucí míře také globální. Evropská unie patří mezi nejrozvinutější ekonomiky světa. V roce 2006 činil podíl EU na světovém hrubém domácím produktu více než 20 % a na světovém importu a exportu více než 19 % (Řiháčková - Weiss 2006: 10). Její populace dosahuje 497, 5 milionů (Eurostat 2008), což je více, než mají Spojené státy a Rusko dohromady. Poslední dekáda je však ve znamení rostoucí ekonomické konkurence, zejména ze strany asijských států. V oblasti obchodovatelných statků je evropský výrobní trh neschopný konkurovat výrobě asijských států, především v důsledku vyšší ceny práce. To má za následek přesun některých průmyslových odvětví (nevyžadujících kvalifikovanou pracovní sílu) mimo Evropu, často právě do Asie.

V současnosti stojí Evropská společenství na začátku šesté dekády své existence a vzhledem k prudkému vývoji mezinárodní situace v politické a v ekonomické oblasti posledních měsíců³ by bylo na místě se ptát po dalších perspektivách a možnostech vývoje evropského společenství. Od 90. let minulého století se ve vědeckém a politickém diskursu začíná prosazovat tzv. rozšířený koncept bezpečnosti. Na rozdíl od tzv. obecného modelu bezpečnosti jsou současné procesy a perspektivy vývoje EU pomocí rozšířeného modelu nahlíženy komplexněji. Rozšířený rámec bezpečnosti zahrnuje jak klasicky pojatou vojenskou bezpečnost národního státu, tak i ekonomické, sociální, environmentální a lidskoprávní aspekty bezpečnosti na úrovni regionální a globální (Balabán 2006: 40).

Základní ideovou platformou „sjednocené Evropy“ byl již od středověku mírový projekt. K jeho realizaci však došlo až po skončení druhé světové války a jeho cílem mělo být zabránit dalším válkám na evropském kontinentu. „*Evropa byla v podstatě až do konce 2. světové války de facto konglomerátem států, jejichž*

³ Článek vznikl v únoru 2009.

vzájemné vztahy byly jen v malé míře regulovány společnými zájmy“ (Pána 2009: 44). S koncem studené války dostal evropský integrační proces další rozměr. Evropská unie měla představovat nástroj pro překonání hranic mezi bývalým Východem a Západem. Pro Evropany je udržování míru jedním z nejsilnějších motivů evropské integrace. Podle průzkumů veřejného mínění byla třetí nejčastější odpovědí na to, co pro evropské občany znamená EU, byla odpověď *mír* (první skončilo *euro* a na druhém místě se umístil volný přeshraniční pohyb osob). V roce 2004 89 % respondentů pokládalo za hlavní cíl Evropské unie udržování míru a bezpečnosti v Evropě (Studijní skupina pro evropské bezpečnostní kapacity⁴ 2004: 15). K výraznému posunu v preferencích Evropanů směrem k hlavním cílům budování společné Evropy došlo v průběhu minulých let, kdy nejaktuálnější výzkum prokázal „propad“ kategorie „udržování míru a stability“ na pouhých 16 % (nejvíce procentuálními body byly ohodnoceny kategorie „rozvoj ekonomiky“ a „zlepšení životní úrovně“, které tvořily 23 a 18 %) (Eurobarometr 2008: 71).

Pokud uvažujeme o Evropské unii v kategorii globálního bezpečnostního aktéra, první hodnocení pozice EU by mělo vycházet ze schopností zajištění své vlastní, vnitřní bezpečnosti. Protože pokud některý z hráčů mezinárodního systému aspiruje na pozici globálního bezpečnostního aktéra, primární schopností takovéto aktivity by měla být schopnost garantovat svou vlastní bezpečnost (chápána ve smyslu rozšířeného konceptu bezpečnosti). Z hlediska vnitřní bezpečnosti se tedy pro agendu EU stává klíčovou otázka zajištění energetické bezpečnosti Evropy. Jak ukázaly nedávné evropské energetické krize (2006 a 2009), jen částečný výpadek dodávek ropy či zemního plynu může mít velmi negativní důsledky pro ekonomiky států EU a může negativně ovlivňovat jejich strategické zájmy. Závislost EU na importu energetických surovin bude stále vzrůstat: podle prognózy vedoucího Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie Miloše Balabána (2007: 5) ze současných 50 % na 70 % v roce 2030 (konkrétně např. v případě ropy a plynu se bude jednat o 90 a 80 % v roce 2025).

Jak již bylo řečeno, v současnosti dováží Evropská unie polovinu své energetické spotřeby ze zahraničí. Dovoz ropy činil v roce 2007 více než 82 % (Evropská komise 2007: 21). Zásadním faktorem při hodnocení energetické bezpečnosti Unie je původ importovaných surovin. 20 % ropy a 30 % plynu plyne z Norska, zbytek pochází ze zemí bývalého Sovětského svazu, Ruska, Saúdské Arábie, Libye, Íránu, Alžírsko či Nigérie, tedy ze států, které jsou politicky nestabilní (Evropská komise 2006: 3). Evropská unie silně pociťuje svou energetickou závislost a zranitelnost a nutnost se intenzivněji zabývat svou energetickou

⁴ Členové: Ulrich Albrecht, Christiane Chinin, Kemal Dervis, Renata Dwan, Anthony Giddens, Nicole Gnesotto, Mary Kaldor, Sonja Licht, Jan Pronk, Klaus Reinhardt, Geneviève Schméder, Pavel Seifter, Narcis Serra.

bezpečností. Evropská komise v březnu roku 2006 vydala zelenou knihu věnovanou importu energetických surovin a zabezpečení jejich dodávek. V dokumentu byly definovány strategie, na základě kterých by se měla Unie postupně vyvazovat ze své energetické závislosti. „*Jde zejména o zvyšování účinnosti, zvyšování podílu energie z obnovitelných zdrojů, vývoj nových technologií a diverzifikace zdrojů dodávek, například pomocí nových kanálů z Afriky nebo oblasti Kaspického moře*“ (Řiháčková - Weiss 2006: 5). Podle odborných odhadů však nelze očekávat, že by se Evropské unii podařilo zbavit se energetické závislosti v horizontu několika desetiletí (Řiháčková - Weiss 2006: 5).

Ropa a zemní plyn nejsou jedinými surovinami majícími klíčový význam pro fungování moderní společnosti. Zásadní význam pro základní vitální funkce každé společnosti představuje voda. Jak již bylo naznačeno v úvodu, problematika dostupnosti a distribuce vody bude stále silněji představovat nejdůležitější bezpečnostní výzvu 21. století. V současné době žije 40 % lidstva ve 260 povodích, které jsou sdíleny dvěma a více státy. I když je povrch planety pokryt ze 71 % vodou, pouhá 3 % jsou tvořena vodou pitnou, přičemž většina těchto tří procent je ve formě ledu a sněhu. Člověk má k dispozici pouze 1 % z celkového objemu pitné vody, což činí 0,03 % ze světového vodního objemu (Balabán 2006: 42). Již dnes můžeme identifikovat ve světě 20 oblastí, kde může dojít ke konfliktům vyplývajícím ze snahy jednoho státu získat větší podíl na vodním zdroji na úkor druhého státu. Jedním z takovýchto regionů je už tak bezpečnostně nestabilní Blízký východ (Balabán 2006: 43). Konflikty o vodní zdroje se podle všeho stanou v řádu desetiletí jedním z nejrizikovějších témat globální bezpečnosti.

Na pozadí výše zmíněných globálních bezpečnostních výzev tohoto století začíná probíhat proces proměny v systému mezinárodních vztahů. Přestože Západ (politicky reprezentovaný především Spojenými státy, Evropskou unií a Japonskem) sehrává na globální úrovni významnou roli v politické, ekonomické a bezpečnostní oblasti je, již dnes patrný nezadržitelný trend diverzifikace globálních mocenských těžišť. Západní mocenská centra začínají být ve zvýšené míře konfrontována s nárůstem mocenské role nových globálních a regionálních aktérů, a to především Číny, Indie, Indonésie a dalších rychle se industrializujících zemí Asie. Model multipolárního systému mezinárodních vztahů nového století začíná přijímat konkrétnější kontury od 90. let minulého století. Charakteristickým rysem procesu proměny mezinárodního systému je přesun těžiště světových záležitostí z euroatlantické oblasti do oblasti Asie a Pacifiku (Balabán 2007: 6).

Zmíněný přesun je patrný i na vzniku některých nadnárodních organizací politického, ekonomického či bezpečnostního charakteru. Otázkou do budoucna zůstává, zda seskupení, jako např. ASEAN (Sdružení zemí jihovýchodní Asie), nebudou sehrávat roli globálního soupeře EU či určitý druh alternativy k NATO.

Vzorem pro integrační proces deseti zemí⁵ jihovýchodní Asie je Evropská unie, kdy i mezi zeměmi ASEAN má do roku 2020 vzniknout jednotný trh s volným pohybem zboží, služeb a investic. Existuje také myšlenka, podporovaná Čínou, vytvořit tzv. Panasijskou zónu volného obchodu, která by zahrnovala země ASEAN, Čínu, Indii, Japonsko, Jižní Koreu, Austrálii a Nový Zéland. Takovýto subjekt by podle odhadů disponoval 2 miliardami obyvatel s roční produkcí kolem 2 bilionů dolarů, což by předčilo jak EU, tak např. NAFTA (Balabán 2006: 44).

Dalším možným globálním soupeřem EU, jehož role se intenzivně posiluje, je Šanghajska organizace spolupráce pod vedením Číny a Ruska⁶. Obyvatelstvo členských a pozorovatelských zemí zahrnuje téměř polovinu světové populace, přičemž čtyři země tohoto seskupení vlastní jaderné zbraně. Role ŠOS představuje jistou protiváhu politice Spojených států amerických v Eurasii. Cílem seskupení je především omezovat vojenský a ekonomický vliv USA v prostoru tzv. velkého Blízkého východu a posilovat vzájemné ekonomické vztahy, týkající se zvláště těžby a distribuce energetických surovin.

Spolu s nerostnými surovinami je možné vnímat jako oblast současného a zvláště budoucího globálního soupeření také v jistém smyslu intelektuální kapitál. Země disponující vysokým počtem kvalifikovaných odborníků z oblasti vědy, výzkumu, jako jsou např. informační technologie, nanotechnologie aj., se ocitají ve výrazné výhodě. Již dnes je patrný soutěživý trend v tomto směru mezi třemi centry - Spojenými státy americkými, Evropou a Asií. Zmíněný přesun těžiště mezinárodních záležitostí je patrný při pohledu na počet zahraničních studentů na amerických vysokých školách, kdy koncem 90. let zde studovalo 33 tisíc čínských a 23 tisíc indických studentů, což v porovnání s podílem studentů z jiných zahraničních států činilo 60 % podílu všech studentů ze zahraničí na amerických univerzitách (Balabán 2007: 8). Dalším aspektem je kvantitativní nárůst vědecké a vzdělávací infrastruktury v Číně a Indii, které produkují každým rokem desetitisíce kvalifikovaných odborníků (navíc plně anglofonních). Pokud tedy Evropská unie v této sféře nechce ztratit krok s dynamicky se rozvíjející Asií, měla by navýšit výdaje na vzdělání, vědu a výzkum, což má bezpochyby silný vliv na realizaci bezpečnostní politiky unie.

Shrňme-li výše uvedené, globální vývoj příštích dekád bude ovlivňován soutěží zmíněných politicko-ekonomických těžišť, a to především v oblasti zajištění a distribuce surovinových zdrojů. Jakým způsobem bude tato soutěž probíhat závisí na dvou aktérech - Spojených státech amerických a Evropské unii. Je pochopitelné, že USA budou i nadále usilovat o udržení své globální dominance a zvláště po událostech 11. září 2001 budou i nadále prosazovat svou

⁵ ASEAN tvoří Filipíny, Indonésie, Malajsie, Singapur, Thajsko, Brunej, Vietnam, Laos, Myanmar a Kambodža.

⁶ Dalšími členy jsou Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Uzbekistán, pozorovatelský status mají Indie, Írán, Pákistán a Mongolsko.

globální bezpečnostní převahu, která nesporně vyplývá z jejich ekonomického, politického a kulturního potenciálu.

EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE (EBS)

Schválením bezpečnostní strategie EU (dokument *Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie* byl přijat v prosinci 2003) vyslala Unie jasný signál ukončit svou dosavadní „image“ v mezinárodních vztazích a sice to, aby byla vnímána pouze jako velmoc ekonomického charakteru, nikoli však bezpečnostního. Tímto programovým dokumentem jasně představila své cíle bezpečnostního aktéra 21. století. Základní programová linie evropské bezpečnostní strategie se nachází v posunu EU jako mocnosti čistě ekonomického rozměru k mocnosti politického a bezpečnostního rozměru, což má EU zajistit postupnou přeměnu v aktéra globálního rozsahu.

Programový dokument evropské bezpečnostní strategie je rozdělen do dvou částí - analytické a programové. V analytické části se Evropská unie vcelku shoduje se Spojenými státy americkými v identifikaci současných nejnaléhavějších globálních hrozeb (terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, hroující se a zhroutené státy). V čem se rozcházejí, je jejich kvalitativní posuzování. EU na rozdíl od USA zdůrazňuje, že žádná z těchto hrozeb není hrozbou čistě vojenského charakteru, tedy, že žádné z těchto hrozeb není možné čelit pouze vojenskými prostředky, a klade důraz na kombinaci různých nástrojů při obraně před těmito hrozbami (Eichler 2006: 50). V druhé, programové části jsou již vytyčeny konkrétní strategické cíle EU. Mezi tři základní patří rozšiřování bezpečnostní zóny kolem Evropy, vyřešení arabsko-izraelského konfliktu a posílení mezinárodního řádu (Eichler 2006: 50).

Nejvýraznější rozdíl v přístupu Evropské unie a USA k jednotlivým globálním hrozbám se projevuje u terorismu. Shoda panuje ve strategické povaze této hrozby, nikoli však v její ideologizaci. Na rozdíl od USA, jejichž protiteroristická strategie je silně teologizována („boj Dobra a Zla“, „říše zla“, „osa zla“ aj.), vnímá evropský přístup terorismus jako fenomén komplexní, v jeho materiální, duchovní, společenské a politické rovině. Tedy boj proti terorismu nemůže být „válkou“ (typu „Global War on Terror“), protože válkou nelze nad terorismem zvítězit (Pikna 2007: 16).

EBS není koncipována jako doktrína vojenské intervence, nesdílí americkou ideologii „darebáckých států“ (rogue states), ani důraz na vojenské nástroje prevence bezpečnostních hrozeb (Eichler 2005: 69). Evropská bezpečnostní strategie staví na kombinaci „soft power“ a „hard power“. Důraz je kladen na multilateralismus - kombinaci politického dialogu, diplomatického nátlaku, systému včasného varování, rozvojové pomoci a v neposlední řadě donucovacích opatření, včetně vojenského zásahu, ale pouze s mandátem OSN (Pikna 2007: 13). I přes rozdíly v přístupech a východiscích k bezpečnostním tématům je zřejmé, že se EU neprofiluje jako protiváha USA, nýbrž jako jejich strate-

gický spojenec. Obě mocnosti mají stejné priority, ale odlišné způsoby jejich dosahování (Eichler 2006: 51). Vztah EU a USA je tedy vztahem spolupráce, nikoli soutěže.

Přestože zajištění bezpečnosti v současném světě není možné dosáhnout pouze vojenskými nástroji, je důležitým znakem globálního bezpečnostního aktéra schopnost vysílat své vojenské jednotky do vzdálených oblastí v rámci zajišťování míru, stability a mezinárodní bezpečnosti. V rámci operací Artemis (Kongo) a Concordia (Makedonie) bylo vysláno dosud nejvíce příslušníků ozbrojených sil EU. Jan Eichler (2006: 52-53) načrtává několik základních scénářů bojového působení jednotek EU (č. 1, rozsáhlá operace na podporu míru; č. 2, humanitární intervence vysoké intenzity; č. 3, regionální válka; č. 4, preventivní zásah proti úderu za použití ZHN a č. 5, obrana vlastního území). Při srovnání jednotlivých variant by byla Evropská unie schopna zcela naplnit pouze scénář č. 1. V této operaci by měly jednotky EU vytvořit a zajišťovat podmínky pro postkonfliktní rekonstrukci. Akce by se účastnilo až 30 000 vojáků a Unie by měla být schopna zasáhnout do 60 dnů na vzdálenost 2000 km, kdy udržitelnost operačního nasazení by měla trvat až 3 roky (Eichler 2006: 52). Scénáře č. 2 a 3 by dokázala naplnit jen částečně, scénáře č. 4 a 5 by schopna naplnit nebyla. Prozatím nedisponuje takovým dostatkem prostředků a vojenskou schopností jako USA. Pokud chce EU tento handicap, bránící jejímu záměru stát se globálním bezpečnostním hráčem překonat, musí v politické oblasti překonat stav nejednotných národních zájmů v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky, avšak zároveň formovat politiku 2. pilíře tak, aby zohledňovala rozdíly členských států. V oblasti vojenské stojí především před materiálním nedostatkem (dopravní letadla, letadlové lodě, logistické prostředky aj.) a sjednocením národních bezpečnostních politik ve skutečně kompaktní celoevropskou bezpečnostní strategii. I v budoucím vývoji Evropské unie směrem k vytyčené globální pozici zůstává euro-americké partnerství základním parametrem postupu. *„Především EU potřebuje svého severoamerického partnera, na něhož připadá 50 % celosvětových výdajů na zbrojení, má nejsilnější a nejvyspělejší armádu světa. Ale stejně tak USA potřebují EU, která disponuje zase velkým potenciálem tzv. „multifaced approaches“, tedy působením založeným nejen na vojenské síle, ale i na tzv. soft security“* (Eichler 2006: 54).

Nový impuls do diskuse o evropské bezpečnostní strategii přinesla tzv. Barcelonská zpráva již citované Studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity. Ve své *Doktríně lidské bezpečnosti pro Evropu* se zabývá uplatněním EBS v praxi. Souhlasí s potřebou posilovat schopnost EU v zajišťování globální bezpečnosti prostřednictvím zvyšování vojenských kapacit, ale ty musejí být používány novým způsobem.

„V novém globálním kontextu by měla být bezpečnostní politika Evropské unie založena na konceptu lidské bezpečnosti, a ne pouze bezpečnosti států. Bezpečnost lidí „human security“, znamená, že jednotlivec je chráněn před

základními druhy ohrožení. Genocida, široce rozšířené či systematické týrání, nelidské a ponižující zacházení, mizení lidí, otroctví, zločiny proti lidskosti a hrubá porušení mezinárodního válečného práva, jež jsou definována ve Statutu Mezinárodního trestního tribunálu - to všechno lidské bytosti nepřijatelným způsobem ohrožuje a narušuje tak jejich bezpečnost. Masivní porušování práva na výživu, zdravotní péči a bydlení lze do této kategorie zařadit také, ačkoli status těchto práv není tak prvořadý. Přístup z pozice lidské bezpečnosti znamená, že EU má přispívat k ochraně každého jednotlivce a nesoustřeďovat se jen na ochranu unijních hranic, jako to činily bezpečnostní strategie národních států“ (Studijní skupina pro evropské bezpečnostní kapacity 2004: 18-19).

Autoři dokumentu navrhují přijmout nový koncept bezpečnostní strategie EU, koncept lidské bezpečnosti. Jejich doktrína stojí na třech pilířích (Studijní skupina pro evropské bezpečnostní kapacity 2004: 15):

1. tvoření sedmi zásadami pro cíle a prostředky zasahování v situacích ohrožujících mír a bezpečnost. Jedná se o dodržování lidských práv, jasně definovaná politická autorita, multilateralismus, přístup „zdola-nahoru“, zaměření spíše na regiony než státy, používání právních nástrojů a přiměřené použití síly;
2. navrhuje vytvořit „Sbor rychlé reakce na podporu lidské bezpečnosti“, který by se skládal z 15 000 vojáků a civilistů, z nichž alespoň třetina by byla tvořena civilním personálem z řad policie, humanitárních pracovníků, pracovníků monitorujících dodržování lidských práv, administrativního aj. personálu;
3. vytváří nový právní rámec upravující jak rozhodnutí o zásahu, tak i rozhodování při operacích v terénu. Ustanovení tohoto právního rámce by měla vycházet z právního řádu hostitelského státu i státu/ů vysílajících Sbor, dále z mezinárodního trestního práva, mezinárodní úpravy lidských práv a mezinárodního humanitárního práva.

Aspirace EU být silným globálním hráčem a dostát své roli v mezinárodních vztazích by měla vycházet z poučení minulé dekády, kdy Unie nebyla schopna vystupovat jednotně a účinně v momentech, které vyžadovaly koherenci zahraničně-politického jednání ve vztahu k mezinárodním konfliktům. Pochyby o její schopnosti vystupovat jako globální bezpečnostní aktér vzbudily např. nejednota v politickém stanovisku ke konfliktu v bývalé Jugoslávii, na Blízkém východě, promarněná možnost zabránit genocidě ve Rwandě či rozdílné reakce členských států na americkou invazi do Iráku (2003). Pokud se zahraniční bezpečnostní politika EU bude i v budoucnu vyznačovat tímto váhavým přešlapováním a politickou nejednotností v přístupu ke krizím mezinárodního systému, jeví se podpora lidské bezpečnosti jako nejvhodnější role, kterou na sebe může Evropská unie 21. století vzít. Je otázkou, zda Lisabonská smlouva přispěje k tomuto cíli, deklarováním důrazu na silnou zahraničně-bezpečnostní politiku Unie. Zahraniční a bezpečnostní politika má směřovat k užší spolupráci členských států, která by měla zvýšit bezpečnost společenství (Pána-Holátová 2008: 30).

Uvažujeme-li tedy o Evropské unii jako o globálním bezpečnostním aktéru, je otázkou, zda je schopna představovat dostatečnou alternativu k americkému mocenskému přístupu a jeho vizi budoucího uspořádání mezinárodních vztahů. Nesporně nikoli ve vojenské oblasti, ale pozice žádné mocnosti současnosti nemůže být podepírána pouze vojenskou silou, ale kombinací kulturní přitažlivosti, schopnosti prosadit své zájmy, resp. přesvědčit ostatní aktéry mezinárodního systému bez použití silových prostředků (vojenských či ekonomických). Z hlediska „soft power“ má tedy již dnes EU supervelmocenský statut, což můžeme dokladovat na jejím podílu celosvětově poskytované rozvojové pomoci, který činí 2/3, jež představuje násobek podílu USA (Balabán 2007: 10). EU se také stala vzorem pro jiné regionální politické a ekonomické integrační procesy např. v Asii (ASEAN), Latinské Americe (MERCOSUR) nebo Africe (Africká unie). Evropská unie rozvíjí aktivní vztahy spolupráce s těmito a dalšími regionálními organizacemi, což přispívá do určité míry k demokratizaci mezinárodních vztahů, které nemusejí být nutně ovlivňovány pouze nejsilnějšími globálními mocnostmi, ale také vzájemně propojenými regionálními organizacemi. Je možné sledovat též formování jakési „eurosféry“, neboli geografického prostoru států bývalého Sovětského svazu, Blízkého východu a Afriky, který je propojen s Evropskou unií prostřednictvím vzájemného obchodu, investic a rozvojové pomoci. Evropská unie si tak vytváří svou vlastní teritoriální sféru vlivu.

K prosazení svých zájmů na mezinárodním poli však soft power Evropské unii nestačí a do budoucna stačit nebude. Svůj vliv musí posilovat i v oblasti hard power. Bez zvýšení vojenských kapacit a posílení vojenské moci bude jen stěží schopna udržet svou pozici skutečného strategického partnera USA a v řadě otázek celosvětové bezpečnostní agendy nebude moci efektivně prosazovat své přístupy. Byť se USA a EU shodují v pojmenování globálních hrozeb, liší se v pohledu na použité prostředky v boji proti těmto hrozbám. S posílením své globální pozice je nepochybně spojena i nutnost posílit svou vnitřní politickou kohezi. Pokud by se to nepodařilo, zcela nepochybně by došlo ke zpomalení procesu posilování postavení Evropské unie jako rovnocenného partnera ostatních aktérů globálního vývoje. Jisté je, že světový vývoj bude v následujících dekádách procházet složitým a nejednoznačným politickým, ekonomickým a bezpečnostním vývojem. Evropská unie tedy stojí před důležitou výzvou, kdy nebude jednoduché udržovat a rozvíjet pozici jedné z nejbohatších a nejbezpečnějších oblastí světa.

Literatura:

- BALABÁN, M. (2007) Hlavní problémy zajištění bezpečnosti Evropské unie v dlouhodobém horizontu (2020-2025). In *Vojenské rozhledy*, roč. 16 (48). Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Prezentační a informační centrum MO, s. 3-11.
- BALABÁN, M. (2006) Perspektivy vývoje bezpečnostní situace ve světě

- a v Evropě v horizontu 2020-2025. In Stejskal, L. (2007) *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády České republiky, s. 40-47.
- EICHLER, J. (2006) Cíle a perspektivy EU jako globálního a regionálního bezpečnostního aktéra. In Stejskal, L. (2007) *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády České republiky, s. 48-54.
- EICHLER, J. (2005) Možnosti a limity bezpečnostní strategie Evropské unie. In Balabán, M. (eds.) (2005) *Bezpečnostní budoucnost České republiky - otázky, výzvy, problémy*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací a služeb, s. 67-75.
- Eurostat (2008) *Population and social conditions. First demographic estimates for 2008*. [online, cit. 3. 2. 09] Dostupné na [www](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-049/EN/KS-QA-08-049-EN.PDF):
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-049/EN/KS-QA-08-049-EN.PDF
- Evropská komise (2008) *Eurobarometer 70. Public Opinion in the European Union. First Results. October-November 2008* [online, cit. 10. 2. 09] Dostupné na [www](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_first_en.pdf):
- http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_first_en.pdf
- Evropská komise (2007) *Energy, transport and environment indicators*. Eurostat Pocketbooks. [online, cit. 28. 1. 09] Dostupné na [www](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DK-07-001/EN/KS-DK-07-001-EN.PDF):
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DK-07-001/EN/KS-DK-07-001-EN.PDF
- Evropská komise (2006) *Zelená kniha. Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*. KOM105. [online, cit. 3. 2. 09] Dostupné na [www](http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_cs.pdf):
- http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_cs.pdf
- MURDZA, K. (2005) *Bezpečnosť a bezpečnostná orientácia v globálnej rizikovej spoločnosti*. Bratislava: Akadémia Polícieho zboru v Bratislave.
- PÁNA, L., HOLÁTOVÁ, D. *The External Consequences of the Reform Treaty*. International Conference The Lisbon Reform Treaty (and its rejection?): Internal and External Implication. The Hebrew University of Jerusalem 12.-15. July 2008.
- PÁNA, L. (2009) Zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie. In Holátová, D., Pána, L. *Politiky Evropské unie*. VŠERS České Budějovice.
- PIKNA, B. (2007) *Bezpečnostní politika Evropské unie (na pozadí bezpečnosti globální)*. Selektivní výtah z přednášky na Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze. [online, cit. 6. 2. 09] Dostupné na [www](http://www.polac.cz/eu/bp_eu.pdf):
- http://www.polac.cz/eu/bp_eu.pdf
- ŘIHÁČKOVÁ, V - WEISS, T. (2006) Současná situace a budoucí vývoj Evropy do roku 2020 s výhledem 2050. In Balabán, M.; Stejskal, L. (2006) *Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050*. Sborník k semináři „Evropská unie jako globální a regionální bezpečnostní aktér“, Praha, 10. listopadu 2006, s. 4-21. [online, cit. 27. 1. 09] Dostupné na [www](http://www.ceses.cuni.cz/CESES-74-version1-061115_sbornik.pdf):
- http://www.ceses.cuni.cz/CESES-74-version1-061115_sbornik.pdf

SOLANA, J. (2003) *Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie*. Praha: Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK, 2007. [online, cit. 10. 2. 09] Dostupné na www: http://www.ceses.cuni.cz/CESES-76-version1-evropska_bezpecnostni_strategie.pdf

Studijní skupina pro evropské bezpečnostní kapacity (2004) *Doktrína lidské bezpečnosti pro Evropu. Barcelonská zpráva Studijní skupiny pro evropské bezpečnostní kapacity-Shrnutí*. In Stejskal, L. (2007) *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády České republiky, s. 15-39.

Kontaktní adresa:

Mgr. Štěpán Strnad
Katedra společenských věd
Vysoká škola evropských a regionálních studií
370 01 České Budějovice
Email: strnad@vsers.cz

Pět let v Evropské unii - bezpečnostní situace v Jihočeském kraji

Five Years in the European Union - safety situation in the
South Bohemia region

Roman SVATOŠ

Souhrn:

Během pěti let, co vstoupila ČR do Evropské unie, se navázaly nové kontakty v oblasti mezinárodní spolupráce mezi bezpečnostními sbory. Tato spolupráce se zintenzivnila vstupem ČR do Schengenského prostoru. V příhraničních oblastech Jihočeského kraje se podařilo udržet stejná bezpečnostní situace, dokonce v roce 2008 došlo v příhraničních okresech Jihočeského kraje k jejímu snížení.

Klíčová slova: Evropská Unie, mezinárodní spolupráce, bezpečnostní situace, kriminalita, bezpečnost občanů

Summary:

Within the five years, what the Czech Republic came in the European Union, were arranged a new contacts in the field of international co-operation between the security forces. This co-operation was intensified entrance the Czech Republic into the Schengen area. In borderland of the South Bohemia region was managed to keep the same safety situation. Even in the year 2008 it's in the border regions happened to her reduction.

Key words: The European Union, International cooperation, Safety situation, Criminality, Citizen safety.

Dovolte mi, abych na téma dnešní konference přednesl příspěvek z pohledu Policie ČR Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje. Svůj referát zaměřím na novodobý historický vývoj postavení ČR a potažmo Policie ČR v rámci Evropské unie a zejména v rámci Schengenského prostoru. Dále vás seznámím s postavením Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje po reformě Policie ČR a v návaznosti s tím s bezpečnostní situací v Jihočeském kraji, zejména z pohledu stavu, struktury a dynamiky trestné činnosti. Závěrečná část, z mého pohledu ta nejpodstatnější, bude věnována mezinárodní spolupráci se zahraničními partnery a v samém závěru uvedu několik konkrétních případů vzájemné zahraniční spolupráce.

Pokud jde o Českou republiku, nachází se v srdci Evropy, má téměř 11 milionů obyvatel a zaujímá necelých 80.000 km². Hustota obyvatelstva činí 139 obyvatel na 1 km². Česká republika se člení na 14 územně samosprávných celků, krajů, z nichž jeden je kraj Jihočeský. Dále se člení na 86 okresů a 6 257 měst a obcí. Pokud jde o policejní členění, Policie ČR je stále členěna do 8 krajů, když

reforma Policie ČR má vést k tomu, aby během 3 let došlo k vytvoření dalších 6 krajských policejních ředitelství. Celkem bude existovat 14 krajských policejních ředitelství, které budou mít shodné hranice s územně samosprávnými celky, kraji. Délka státní hranice České republiky je celkem 2 303 km. Z toho s Rakouskem 466 km, se SRN 810 km, s Polskem 762 km a se Slovenskem 265 km. Jižní Čechy mají společnou hranici se Svobodným státem Bavorsko, a to v délce 49 km, s Horním Rakouskem 140 km a s Dolním Rakouskem 150 km.

Česká republika je demokratický právní stát, který je založený na pilířích dělby moci a systému vzájemných brzd. Zákonodárnou pravomoc má Parlament ČR, soudní moc vykonává soudní systém, výkonná moc je realizována vládou, ministerstvy a ostatními ústředními orgány státní správy. Jedno z ministerstev je Ministerstvo vnitra ČR, kterému je Policie ČR podřízena. V čele Policie ČR je policejní prezidium, dále se Policie ČR člení na útvary policie s celorepublikovou působností, krajská ředitelství policie a útvary zřizované v rámci krajských policejních ředitelství. Pokud jde o policejní prezidium, v čele stojí policejní prezident, který je přímo odpovědný ministru vnitra ČR za činnost Policie ČR. Pokud jde o úkoly Policie ČR, tyto jsou zakotveny v zákoně o Policii ČR č. 273/2008 Sb., který je účinný od 1. 1. letošního roku. Úkolem Policie ČR je sloužit veřejnosti, policie zajišťuje ochranu osob a majetku, zajišťuje veřejný pořádek, působí preventivně, plní úkoly v rámci trestního řízení a zajišťuje další úkoly v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti na základě zákonů a mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

Pokud jde o reformu policie, došlo s účinností k 1. 1. 2009 k přeměně Krajských správ Policie ČR na Krajská ředitelství. Při této reformě došlo v rámci Jihočeského krajského policejního ředitelství k převodu pouze Okresního ředitelství PČR Pelhřimov pod Jihomoravské krajské policejní ředitelství. Krajská ředitelství se stala od ledna letošního roku samostatnými účetními jednotkami, což znamená, že hospodaří s vlastním rozpočtem a vlastními prostředky. Došlo též ke změně organizace krajských ředitelství, a to tím způsobem, že v čele každého stojí ředitel, dále jsou mu podřízeni tři náměstci. Na území okresů, kde dříve působili okresní ředitelé, byla tato ředitelství zrušena a vznikly zde územní odbory Vnější služby a Služby kriminální policie a vyšetřování. Pokud jde o personální pravomoc, touto disponuje ředitel v rámci jím řízených organizačních článků, ostatní personální pravomoc byla svěřena jednotlivým náměstkům krajského ředitele. Náměstci ředitele pak přímo řídí útvary dislokované v bývalých okresech. Náměstek pro vnější službu řídí operační středisko, zásahovou jednotku, odbor služby pro zbraně střelivo a bezpečnostní materiál, odbor služby dopravní policie, dále přímo řídí sedm odborů vnější služby, o kterých jsem již hovořil. Druhý náměstek řídí Službu kriminální policie a vyšetřování, a to přímo na ředitelství odbor obecné kriminality, odbor hospodářské kriminality, odbor operativní dokumentace, odbor technické ochrany, odbor analytiky, odbor kriminalistické techniky a expertiz a odbor mezinárodních vztahů. Dále, stejně jako náměstek pro

vnější službu, přímo řídí sedm teritoriálních územních odborů služby kriminální policie a vyšetřování, dislokovaných v okresech. Třetí náměstek ředitele řídí ekonomické odbory. Krajské ředitelství má 2 516 policistů a 699 občanských zaměstnanců.

Pokud bych se měl několika slovy zmínit o bezpečnostní situaci, tedy zejména k nápadu kriminality v Jihočeském kraji, je nutno říci, že Jihočeský kraj má nejnižší nápad kriminality z celé České republiky. V roce 2008 došlo k 17 137 trestným činům, z čehož se podařilo objasnit, tedy zjistit pachatele, v 52 % případů. Vezmeme-li v úvahu, že v rámci celé České republiky činí objasněnost méně jak 40 %, je to určitě veliký úspěch. V pomyslné soutěži mezi jednotlivými kraji, pokud jde o objasněnost kriminality, jsme v Jižních Čechách dosáhli nejlepšího umístění. Celkový vývoj kriminality v Jihočeském kraji má v posledních šesti letech mírně klesající tendenci. Podíváme-li se na strukturu kriminality, tedy její složení, největší část z celkové kriminality zaujímá majetková kriminalita, a to 53 %, dále hospodářská kriminalita s 11 % a násilná kriminalita se 7 %. Nejméně kriminality, a to pouze 1 %, zaujímá mravnostní kriminalita. V oblasti násilní kriminality jsou nejvíce sledovány trestné činy vraždy. V roce 2007 došlo k osmi případům a u 6 případů byl zjištěn pachatel. V roce loňském došlo taktéž k 8 případům vražd a u všech byl zjištěn pachatel. U další násilní kriminality, loupeží, došlo v loňském roce k 202 případům, z čehož se podařilo objasnit 121, což činí téměř 60 %. Nápad těchto trestných činů je v posledních pěti letech stabilizován okolo 200 ročně. Potěšující však je, že míra objasněnosti loupeží v loňském roce stoupla téměř o deset procent oproti minulým rokům. Mravnostní trestná činnost, na kterou je společnost velmi citlivá, je stabilizována okolo 100-120 trestných činů ročně s vysokou mírou objasněnosti mezi 80-90 %. Majetková trestná činnost, která je nejrozsáhlejší, má v posledních čtyřech letech klesající tendenci. V loňském roce došlo k 9 104 případům. Objasněnost této trestné činnosti se trvale pohybuje mírně pod 30 %. Do majetkové kriminality spadají krádeže prosté, krádeže vloupáním, např. do motorových vozidel, bytů, domů, rekreačních objektů, dále zahrnuje tato kriminalita trestné činy podvodu, zpronevěry, poškozování cizí věci a další. Pokud jde o hospodářskou trestnou činnost, má taktéž klesající tendenci s vysokou mírou objasněnosti, kolem 70 %. V roce 2008 došlo k 1 845 trestným činům hospodářského charakteru. Na závěr se dá říci, že stav kriminality v Jihočeském kraji je stabilizovaný s tendencí mírného poklesu kriminality a její vysokou objasněností. Můžeme odpovědně konstatovat, že Jihočeský kraj je nejbezpečnějším krajem v rámci celé České republiky.

Nyní blíže k příhraniční problematice. Česká republika hraničí se Svobodným státem Bavorsko, a to okresem Prachatice, dále s Horním Rakouskem je to okres Český Krumlov, s Dolním Rakouskem okres České Budějovice a Jindřichův Hradec. Je skutečností, že teritoriální i organizační členění s partnery na druhé straně hranice není shodné s českou stranou, některé okresy a obvody partnerů se

s našimi překrývají. Neznamená to však, že by tato skutečnost vytvářela nějaké vážné problémy při spolupráci.

Dovolte mi nyní pár slov k historii. Česká republika vznikla 1. 1. 1993 po rozdělení bývalého Československa. Dnem 1. 5. 2004 vstoupila do evropského prostoru, stala se členem Evropské unie. Dne 6. 12. 2007 bylo přijato rozhodnutí Evropské rady o rozšíření Schengenského prostoru a 21. 12. 2007 došlo ke zrušení kontrol na pozemních hranicích. Z hlediska Krajského ředitelství je důležitá poznámka o vzniku Skupiny mezinárodních styků v dubnu loňského roku, která se od letošního ledna nazývá Odbor mezinárodních vztahů a kde pracuje pět pracovníků. Tato skupina vznikla především v důsledku vstupu České republiky do Evropské unie a rozšíření Schengenského prostoru a s potřebou bližší intenzivnější spolupráce. Mezinárodní spolupráci nelze řešit chaoticky, nahodile. Musí mít určitá pravidla a právě tento odbor bude zajišťovat koordinaci našich vzájemných vztahů. Spolupráce je postavena na sedmi základních bodech, a to na přeshraničním pronásledování, přeshraničním sledování, výměně informací, tvorbě mapy partnerství, oblasti společných hlídek a oblasti prevence. Právní regulace mezinárodní spolupráce je zakotvena v následujících mezinárodních dokumentech:

Smlouva mezi ČR a SRN o spolupráci policejních orgánů a orgánů působících při ochraně státních hranic v příhraničních oblastech 91/2002 Sb.,

Smlouva mezi ČR a SRN o dodatcích k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních z 20. 4. 1959 a usnadnění jejího používání,

Smlouva mezi ČR a Rakouskem o policejní spolupráci a o druhém dodatku k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních z 20. 3. 1959.

Pokud jde o přeshraniční pronásledování, došlo již koncem roku 2007 ke dvěma cvičením, která prováděla ještě Služba cizinecké policie. V letošním roce plánujeme cvičení jak s Horním tak i s Dolním Rakouskem, kterých by se měli již zúčastnit policisté příslušných obvodních oddělení ve spolupráci s příslušníky cizinecké policie. Pokud jde o SRN, mezi českou a bavorskou stranou bylo v loňském roce podepsáno memorandum k přeshraničnímu pronásledování. Toto memorandum bylo podepsáno za českou stranu ředitelem Policie ČR Západočeského kraje panem Mašterou, za spoluúčasti jihočeského policejního ředitele pana Heřmana, a které detailně rozpracovává onu mezinárodní smlouvu v oblasti pronásledování. Bylo dohodnuto, že pronásledování bude rozděleno na dvě části, které na sebe budou bezprostředně navazovat. Za prvé, informativní část, kdy, pokud bude potřeba, buď z jedné nebo z druhé strany pronásledovat vozidlo, bude informace o této skutečnosti předávána prostřednictvím operačního střediska v Českých Budějovicích okamžitě na společné centrum do Schwandorfu, které ji předá příslušným orgánům a naopak. Pokud se jedná o druhou část, tedy konkrétní sledování v okrese Prachatice, který sousedí s Bavarskem, jsou všichni policisté ve službě vybaveni mobilními telefony se službou „roaming“ a po předání předběžné informace prostřednictvím operačního střediska v Českých Budějovicích, bude tímto pracovištěm zajištěna telefonická konference, do které bude připojen mobil-

ní telefon pronásledujícího policisty, společné centrum ve Schwandorfu a příslušné policejní orgány v Bavorsku. Společné centrum bude působit jako překladatel. To znamená, že policista, který někoho pronásleduje, potřebuje informovat o své pozici tak, aby mu druhá strana „mohla jít naproti na pomoc“. Dřívější způsob, kdy docházelo ke zpoždění informace až o desítky minut, nebyl efektivní. Myslíme si, že tento způsob je velmi dobře připraven a že bude účinný. V prvním pololetí letošního roku není, vzhledem k transformaci bavorské policie, plánováno cvičení v tomto směru. Cvičení je plánováno až na druhou polovinu roku, a to v obou směrech. Prozatím dochází každý měsíc k telefonické konferenci, abychom si zjistili a zajistili, že v případě nutnosti bude tento komunikační nástroj funkční. Konference je zapojována střídavě jednou z německé strany a jednou z české strany. Do budoucna bychom chtěli obdobné memorandum dohodnout s oběma rakouskými partnery a pokud se tak stane, přijmout podobný způsob informování a spolupráce v oblasti přeshraničního pronásledování.

K přeshraničnímu sledování bych rád uvedl, že jsme jako první v České republice v takovém rozsahu provedli cvičnou akci přeshraničního sledování, do kterého byly zapojeny jak bavorská tak i hornorakouská policie. Pro cvičení byl namodelován případ, urgentní varianta, kdy v Českých Budějovicích došlo k přepadení banky s usmrcením zaměstnanců. Následně osoba pachatele - cílová osoba, která se přepadení účastnila, byla za použití operativních prostředků zjištěna a monitorována. Cílová osoba pod sledováním přejela do Bavorska, následně přes Linec zpět do ČR, kde byla zadržena. V Bavorsku i Horním Rakousku došlo ke kontaktu této osoby s možnými spolupachateli. Pokud jde o sledování technické a fyzické, bylo zjištěno, že v této oblasti nejsou takřka žádné problémy. Ty byly zjištěny „v oblasti byrokracie“.

Ke společným hlídkám. Pokud jde o společné hlídky s Bavorskem, provádíme tyto v rámci dopravní policie. Dále jsou společné hlídky ze strany územního odboru Prachatice prováděny pouze při společenských akcích. Například při Slavnostech dřeva ve Volarech, při Slavnostech Zlaté stezky v Prachaticích atd., ale i recipročně na bavorské straně. Tento systém se jeví jako dostačující. Ostatní společné hlídky zajišťuje Oblastní ředitelství služby cizinecké policie České Budějovice. Pokud jde o Horní Rakousko, zde zajišťujeme společné hlídky v oblasti dopravy. Jedná se měsíčně o čtyři hlídky pro Horní Rakousko a čtyři hlídky pro Dolní Rakousko. Dále ze strany cizinecké policie jsou zajišťovány společné smíšené hlídky, a to s Horním Rakouskem 12 za měsíc a s Dolním Rakouskem 30 za měsíc. Na posledním jednání v Horním Rakousku byl přijat kompromis týkající se fungování společných hlídek v budoucnu. Vzhledem k tomu, že bezpečnostní situace po vstupu České republiky do Schengenského prostoru se mezi Jihočeským krajem a Horním a Dolním Rakouskem významně nezměnila k horšímu, ba naopak, došlo ke snížení kriminality na obou stranách hranice, dojde ke snížení počtu hlídek ze strany cizinecké policie, ve vztahu k Dolnímu Rakousku na polovinu, tedy na 15 hlídek měsíčně.

Vzájemnou výměnu informací musím rovněž rozdělit do dvou částí, s Bavorskem a s Rakouskem. Pokud jde o Bavorsko, v loňském roce se ve Schwandorfu sešla komise, která vyhodnotila oblast výměny informací a došla k závěru, že je třeba tuto oblast zintenzivnit. Byla přijata dohoda, že bavorská a česká policie si vzájemně předává informace formou denních situačních zpráv. Jedná se o případy, kdy je účastníkem případu občan jednoho z partnerských států. Pokud se jedná o další předávání informací, například při urgentní situaci při pátrání, tyto informace se předávají okamžitě cestou Společného centra. Součástí uvedené dohody je výměna informací o konání různých hromadných akcí, například typu technopárty a podobně, kde je předpoklad účasti občanů z druhé země. Dále byla dohodnuta na úrovni kriminální policie pravidelná setkání zástupců jihočeského a západočeského ředitelství s kolegy kriminální policie z Bavorska, a to každé tři měsíce. Pro oblast této spolupráce byly vytipovány zájmové oblasti - autokriminalita, prostituce, násilná kriminalita a extremismus. K těmto jednáním budou, mimo jiné, zváni za jednotlivé strany specialisté stanovených linií. Samozřejmě bylo dohodnuto, že v případě nutnosti je možné se setkávat ad hoc. Tento model nastavený s Bavorskem byl projednáván již s dolnorakouskou stranou, hornorakouská strana byla o tomto záměru zatím informována pouze písemně. Zde bychom velice rádi uvítali vznik obdobné komise s obdobným modelem setkávání, a to za účasti kriminalistů Jihočeského kraje, Jihomoravského kraje, Horního a Dolního Rakouska. Dále s rakouskými stranami jednáme o spolupráci na nejnižší úrovni, kterou považujeme za nejdůležitější. Na této úrovni by se měli setkávat zástupci z „výkonu“. Za českou stranu navrhujeme, aby se setkání účastnili vedoucí policisté územních odborů, a to jak uniformované policie tak i kriminální policie a vyšetřování a taktéž zástupci cizinecké policie. Za každou rakouskou stranu by to mohli být zástupci vedení jednotlivých okresních komandatur. Při těchto jednáních by mělo docházet k vyhodnocování konkrétní bezpečnostní situace v pohraničí a výsledky setkání by byly podkladem pro případný vznik společných vyšetřovacích týmů. Na této nejnižší úrovni bychom také chtěli zorganizovat setkání všech vedoucích obvodních oddělení v příhraničí. Důvodem je vzájemné poznání partnerů.

V oblasti prevence bych rád zmínil výstavu Mobil salon, která je pořádána každý rok a které se účastní policisté ze všech zde přítomných zemí. Dále je organizována výstava v Pasově, kde má česká policie jeden stánek. Nezbytné je v rámci prevence zmínit hospitace. Ještě když jsem pracoval jako policejní ředitel v Prachaticích, realizovali jsme týdenní hospitace 20 našich policistů na policejních služebnách v Bavorsku. Šlo o vybrané policisty, kteří ovládali německý jazyk. Musím říci, že to mělo pro službu ohromný přínos. Jednalo se o rozvoj jazykový, profesní a odborný, ale zejména došlo k navázání neformálních styků mezi jednotlivými policisty na obou stranách hranice, které jsou dnes využívány při přeshraniční spolupráci. K těmto hospitacím bychom se chtěli v budoucnu vrátit, a to nejen na straně s Bavorskem. Myslím si, že to je bod na jednání pro

letošní rok. Pokud jde od další témata spolupráce, jihočeská policie vysílá své zástupce do mezinárodních policejních škol. V rámci Evropské policejní akademie (CEPOL), kde je vyučovacím jazykem angličtina, probíhají odborné semináře. Na jednom takovém měsíčním semináři se v loňském roce účastnil náš policista, a to ve švédském Stockholmu. V letošním roce bude vyslán zástupce jihočeské policie do Středoevropské policejní akademie (MEPA), kde je vyučovacím jazykem němčina. Kurz na této akademii probíhá čtyři měsíce, a to po čtrnácti dnech v Rakousku, Německu, Polsku, Maďarsku, Slovensku, Slovinsku, Švýcarsku a České republice. Osobně jsem se tohoto kurzu zúčastnil v roce 2001 a považuji účast na něm za velmi přínosnou. V letošním roce též počítáme s vysláním jednoho policisty na měsíční jazykový kurz pořádaný Německou policejní akademií (PFA) v Münstru.

Pokud mohu shrnout vývoj kriminality v příhraničí, spíše než k vzestupu došlo v hlavních sledovaných ukazatelích k jejímu poklesu nebo se jedná o stabilizovaný stav. Podíváme-li se na jednotlivé okresy, v okrese Prachatice, který sousedí s Bavorskem, došlo v roce 2008 v porovnání s rokem 2007 k poklesu celkové kriminality o 158 trestných činů na celkových 992. Na okrese Český Krumlov, který má společné hranice s Horním Rakouskem, došlo též ke snížení celkové kriminality o 208 trestných činů na celkový počet 1 475 trestných činů. Pokud jde o hranici s Dolním Rakouskem, tuto „obhospodařuje“ okres České Budějovice, kde taktéž došlo v porovnání s rokem 2007 k poklesu celkové kriminality o 293 trestných činů na celkových 5 621. U tohoto okresu mají uvedená statistická čísla menší vypovídající hodnotu, neboť okres má s Rakouskem poměrně krátkou hranici a navíc je nutno vzít v potaz, že převážná část kriminality v tomto okrese se odehrává v krajském městě. Nejdlejší hranici s Dolním Rakouskem má okres Jindřichův Hradec. I zde došlo k celkovému poklesu kriminality v porovnání roků 2007 a 2008, a to o 80 případů. Celkový nápad trestných činů činil 1 676 případů. Lze konstatovat, že po vstupu České republiky do Evropské unie a do Schengenského prostoru došlo celkově k poklesu kriminality. K poklesu kriminality došlo i na druhé straně hranice, což nám potvrzují naši zahraniční partneři.

Na závěr pár společných případů. Na přelomu roku 2007-2008 jsme společně řešili případ znásilnění patnácti prostitutek. Tato znásilnění byla páchána pachatelem ze SRN, kdy na základě modus operandy a dalších operativních úkonů se nám podařilo zjistit, že těchto patnáct případů páchal jeden pachatel. Ve spolupráci s německou policií se nám podařilo na základě vytipovaného vozidla pachatele zjistit a předat spravedlnosti. V Jihočeském kraji se jednalo o devět případů z oněch patnácti. Další případ se týká odcizení vozidla BMW na území Rakouska. Rakouští policisté prováděli pronásledování. Pachatel byl společnými silami rakouských a českých policistů zadržen až na území okresu Prachatice. Jednalo se o člena gangu z Východočeského kraje. Gang měl na svědomí mnoho případů krádeží drahých vozidel jak v Rakousku tak i v Bavorsku. Poslední pří-

pad je z Lince. Náš občan jako člen organizované skupiny odcizoval autorádia. Ve spolupráci s rakouskými kolegy byl zadržen a předán spravedlnosti.

Vážené kolegyně, vážení kolegové, dovoluji říci závěrečná slova. Jsem přesvědčen, že v roce 2008 jsme vykonali opravdu velký kus práce, abychom rozptýlili obavy občanů spojené se vstupem do Evropské unie a s rozšířením Schengenského prostoru. K navýšení kriminality nedošlo, spíše naopak. Je nutno ale říci, jsme teprve na začátku naší společné práce, a jak se říká, nesmíme usnout na vavřínech. Ne vždy jsou důvody vývoje trestné činnosti přesně analyzovatelné, a může se stát, že se vývoj otočí. Na tuto možnost, tuto realitu, musíme být připraveni.

Kontaktní adresa:

plk. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.
Policie České republiky
Krajské ředitelství Jihočeského kraje
Lannova tř. 26
České Budějovice
Email: ptsvatos@mvcv.cz

Masarykův „ideál humanitní“ jako evropské dědictví

Masaryk's idea of humanity as a European legacy

Jan SVOBODA

Souhrn:

Cílem tohoto příspěvku je pokus obhájit tezi, že Masarykův ideál humanitní není jen myšlenkou, spojenou s náboženským úsilím české reformace. V jejím kořeni nacházíme základní demokratické a sociální hodnoty, jež jsou nadčasově platné i pro dnešní dobu. Z tohoto hlediska lze o ideálu humanitním mluvit jako o evropském dědictví.

Klíčová slova: humanita - ideál humanitní - evropské dědictví - Masaryk.

Summary:

The goal of this paper is an attempt to clarify the thesis that Masaryk's idea of humanity is not an idea, connected with a religious struggle of Czech reformation only. In its ground we discover the fundamental democratical and social values that are significant generally for present day struggle to define common European values. In this manner the idea of humanity represents the European legacy.

Key words: humanity - idea of humanity - European legacy - Masaryk.

V tomto roce si připomínáme nejen pětileté výročí vstupu naší země do Evropské unie. Bude tomu také již celých dvacet let od znovunabytí více než čtyřicet let utlačované svobody ideologií režimu tak zvaných komunistických zemí, do jejichž bloku jsme patřili i my. Cinkání klíčů, jež se stalo symbolem potlačovaných tužeb jednotlivců a vyústějících v jistém smyslu v tužbu národní, otevíralo bránu nové svobodné budoucnosti. Byl to mimo jiné vlastní začátek revitalizace diktaturou takticky opomíjeného a povětšinou na indexu se do té doby nacházejícího odkazu našich předních myslitelů, myslitelů vskutku evropského, ne-li světového formátu.

Nová integrační výzva, vyvěrající z politického zlomu, jehož spouštěcím impulsem byla v českých zemích *Sametová revoluce*, vyžadovala probudit k životu myšlenkovou kontinuitu, která se do roku 1989 veřejně udržovala jen v úzkých kruzích a byla často utlačována represivními nástroji totalitárního režimu. Bylo tedy třeba navázat na ony integrační snahy, jež nás v minulosti přivedly až za brány Evropy a pokusit se je uvést do současného kontextu.

Aby zde bylo možné na tuto souvislost poukázat, je z hlediska historické komplexnosti problému nutné vymezit základní rovinu, která se pro mé úvahy stala výchozí: Zastávám tezi, že se tyto naše evropské snahy sbíhají v úsilí myslitele světového formátu, myslitele na poli filosofickém, sociálním a politickém, naše-

ho prvního československého presidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Masaryk pojímá *ideál humanitní* jako centrální bod, zahrnující demokratické a sociální potřeby národa i jednotlivce, jež jsou z hlediska principu solidarity zásadní pro zdravé fungování každé společnosti. Byť se v jistých souvislostech jeví spíše jako ideál, který se opírá o náboženský světový názor [srv. Zumn 2008: 18n], přesto se pro Masaryka stává smyslem českých dějin, resp. národním programem, který musí současně určovat taktiku na poli domácí a zahraniční politiky.

Je proto namístě se ptát: Stal se onen ideál humanitní či ideál lidství, tedy vztah člověka k člověku ve smyslu lásky k bližnímu na prahu nového tisíciletí, kdy jsme se jako národ stali rovnoprávnými a suverénními členy Evropského společenství, prázdným heslem? A pokud ne, je požadavkem dnes již tak jasným a vžitým, že jej v podmínkách dnešní globalizace není třeba připomínat?

Ano měl by být! Označuje přece jeden z nejvyšších mravních ideálů, který se zakládá na tom, co člověku ve vztahu k druhému člověku skutečně plnohodnotně odpovídá, a to i navzdory jinakosti každého z nás. Masaryk proto pečlivě zkoumá otázku smyslu české národní totožnosti a vytváří ideu českého národa, jež má být nejen nositelem ideálů pravé osvícenecké humanity, ale i jejich záštitou. Onen náboženský prvek, který humanitu pojímá jako křesťanskou lásku k bližnímu, se snaží v průběhu svého myšlenkového úsilí propojit s ideou humanity francouzské revoluce.

Masaryk byl přesvědčen, že kořeny demokracie, tedy svoboda a rovnost vyrůstají v českém myšlení z husitství, především z jeho radikální složky a spolu s bratrstvím - ve smyslu oné ryzí lidskosti (humanity) - jsou odkazem české reformace. To je pochopitelné, neboť původ myšlenky rovnosti Masaryk nalézal v křesťanství a myšlenku svobody, byť ukazuje k antice, spojuje právě s husitskou reformační snahou. To si při hodnocení husitství uvědomoval i Palacký, třebaže demokracii v Herderově smyslu myticky spojoval ještě se starými Slovany [srv. Zumn 2008: 21n].

V rámci prosazování radikálně demokratické interpretace Husa a husitství po roce 1840 nelze opomenout také vliv francouzský. Byl to filosof-socialista Pierre Leroux, historik Jules Michelet, socialista Louis Blanc a známá spisovatelka a populizátorka Leroux George Sandová (díla: *Consuelo*, *Jean Zyska*, *La Comtesse de Rudolstadt*, *Procope le Grand*), díky nimž se tyto názory otevřely i pro širokou čtenářskou veřejnost za hranice Francie [srv. Viard 1994: 75]. V závěrečné fázi národního obrození viděli kořeny demokracie v husitství také čeští demokraté Karel Sabina a Emanuel Arnold [srv. Zumn 2008: 22]. Ostatně sám začátek první kapitoly *České otázky* (1895) prozrazuje, že Masaryk vliv francouzské revoluce respektuje. Jasně říká: „Hnutí evropské, jež přivedlo francouzskou revoluci, a vzniklé vzrušení národní a politické i v národě našem a ostatních národech slovanských mocně se projevílo. My od té doby datujeme své národní obrození“ [Masaryk 1969: 11].

Tento demokratický duch doby se posléze odráží i v Masarykově chápání

funkce filosofie. Filosofie podle Masaryka přestala být svrchovanou a neodvislou vládkyní. To je podle něho přežitek aristokratického intelektualismu. Filosofii pojímá jako prostou *demokratickou* spolupracovnici [srv. Hromádka 2005: 60], tj. jako přísnou a kritickou vědu, která je schopná řešit problémy lidské přítomnosti.

Jako pravý pozitivista věří, že filosofie se neliší od vědy lepší kvalitou poznání, tedy že do oblasti filosofického zájmu nepatří jen zkoumat podstatu věcí, jsoucno či bytí jako takové. Masaryk si všímá i otázek etických. Věděl, že člověk bez etiky není celý. Hledá proto na pozitivismu ono *pozitivní*, jež se dá eticky zdůvodnit.

Je podle Masaryka ale chybou pozitivismu, že „pro samou historii a samé počítání s fakty a dokumenty zapomíná na svědomí“. Hledá takovou *hlubinu bezpečnosti*, umožňující člověku správně se rozhodovat v každém okamžiku života a to v mezích svobodné vůle, která se nepříčí lidskému svědomí [srv. Masaryk 1946: 49].

Člověk tedy nezaznamenává, a následkem toho nepopisuje jen skutečnost, která se mu jeví jako něco, co se rozprostírá před ním. Člověk jako bytost sebe si uvědomující, „pocituje svou osobnost a svou hodnotu vůči světu“ [Masaryk 2001: 174] a to vskutku *realisticky*. Následující věta je toho dokladem, když v rámci kritiky Karla Marxe vyzdvihuje fakticitu svědomí: „Minerál není o nic více ani faktem bezpečnějším, než to, že nás nelidskost trápí a lidskost těší“. Zdůrazňuje tedy, že pro své hodnocení vnějších poměrů máme důvody vnitřní. Realita těchto vnitřních důvodů, „vážených z vlastní duše“ [Masaryk 2000: 144], ale není o nic méně reálnější, než těch vnějších.

Apeluje současně na možnost svobodného rozhodování a mravního zdůvodňování každého činu. „Nejsme takovými pasivními bytostmi, za něž by nás chtěl rád vydávat krajní empirismus.“ „Lidský duch“ přece není jen jakási „prázd- ná tabule, na kterou svět píše svůj obsah“ [Masaryk 2001: 22n].

Etika musí být proto založena zásadněji, než poskytuje rámec libovůle daného subjektu: „Zvláštní praktická věda, etika“ nás poučuje o „životních účelech samých“, stanovuje pro člověka „veškeré a zejména nejvyšší účely“ či cíle [Masaryk 2001: 174].

Tyto účely však nejsou cíle iracionální. Masarykova etika respektuje přísně empirickou povahu pozitivismu a jen na základě této zkušenostní dostupnosti může dávat pokyny a mravní pravidla, které jsou absolutně závazné a platné. Je to v posledku život sám, - jeho samočinnost - který, jak v otázce teorie, tak praxe, nutí svými *potřebami* k určitému rozhodování [srv. Hromádka 2005: 70].

Důrazem na dynamickou složku života, na život v jeho samočinnosti a na nutnost „hledat poslední hybné důvody všeho našeho konání a poznávání v praktických životních potřebách“ [Masaryk 2001: 196], Masaryk usiluje o založení skutečně reálné dimenze právě *funkční* humanity. Snaží se i navzdory proměnlivému proudu žití odkrýt prereflektivní transcendentální půdu jako *nosnou*

orientaci, na které můžeme, jak sám trefně říká: „Pevně stát a klidně spát“ [Masaryk 2000: 114]. Tuto prerefektivní dimenzi lze pojímat jako dimenzi *funkční*, protože nám zaručuje jasnou a zřetelnou evidenci hodnotových soudů a umožňuje, díky své původnosti a obecné nadčasové platnosti, svobodně převzít odpovědnost před věčností, nebo, jeho slovy, „pod zorným úhlem věčnosti“ („sub specie aeternitatis“).

Masaryk chce znát nejen fakta naivně-objektivního světa. Chce „také vidět, jaký mají smysl, k čemu ukazují“ [Čapek 1969: 57n]. Nevěří, že ve světě vládne nahodilost, ve které rozhoduje hrubá hmota. Proto ani dějiny nepojímá jako mechanický shluk faktů a událostí, fungujících jen v rámci matematicko-kauzálních vztahů. Věří, že za vším světovým děním, veškerou lidskou aktivitou, za všemi dějinnými událostmi vládne pod úhlem věčnosti účel či jak sám říká „se projevuje určitý plán Prozřetelnosti“. Ten dává každé jednotlivosti, lidský život nevyjímaje, nejenom vyšší smysl, ale i hodnotu, neboť je „úkolem historikův a filosofův, úkolem každého národa ten plán světový postihovat, místo své v něm poznat a určit a podle tohoto poznání co možná s nejlepším a nejjasnějším vědomím postupovat při vši práci, i politické“.

Masaryk je toho názoru, že smysl lidské osobnosti spočívá v rozumové svéprávnosti, kritičnosti a mravní odpovědnosti. Není tedy totožný s temperamentem a psychickými sklony jednotlivce. Věří, že jednotlivec zasahuje do dějin na základě výběru, tj. možnosti volby ušlechtilých myšlenek a mravních cílů. Zápasem o jejich prosazení pak takoví jedinci vedou národní život směrem k pravému lidství. Česká otázka je pro něho „otázkou po osudech člověčenstva, je [mu - JS] otázkou svědomí“ [Masaryk 1969: 7n]. Masaryk se tak snaží dát českému životu vznešený mravní příklad a povzbuzení v tehdejších podmínkách boje o národní identitu.

Dosažení *ideálu* pravého lidství je cesta, ne finální ukončená danost. Je to soustavný a trvalý úkol. Označuje přece jeden z nejvyšších mravních ideálů, který se zakládá na tom, co člověku ve vztahu k druhému člověku skutečně plnohodnotně odpovídá. Požadavek harmonického rozvoje duchovní a rozumové stránky člověka, zabezpečení lidské důstojnosti, svobody, práv, podmínek pro uplatnění osobní odpovědnosti, rozvoje vzdělanosti a kultury jsou principiálními rysy, vytvářejícími tento obecný ideál a nejsou prázdnými pojmy ani v dnešní době.

A právě *ideál humanitní*, onen úhrn principiálních požadavků, pojmáný jako *čisté člověčenství*, se pro T. G. Masaryka stává smyslem českých dějin, který musí současně určovat i naši taktiku na poli domácí i zahraniční politiky.

Byť je to ideál vskutku vysoký, nestačí o něm jen vědět. Je třeba vždy a všude hledat cestu k jeho uskutečňování. „Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce“ [Masaryk 1969: 220] v uvědomění si odpovědnosti za sebe i ostatní.

Soustavně pracovat na tomto úkolu znamená zvolit zásadní postoj - postoj *sub specie aeternitatis*, neobtěžkaný pověrou a tradicí. Je to stanovisko postoje odpovědného křesťana, který trvale cítí s bližním, tj. pociťuje k němu lásku

v rámci každé aktivity a vytváří tak podmínky pro nezištné úsilí pracovat pro blaho všech - pro *společné dobro*. To se ale neobejde bez soustavného usilování o sociální i politickou svobodu a spravedlnost občanů bez rozdílu vyznání, sociálního postavení či barvy pleti.

Ono Komenského být „mužem touhy“ neznamená lhostejnost k veřejnému životu [Masaryk 1994: 210]. Jedině tím, že se rozhodneme soustavně prosazovat takovéto obecné humanitní ideály a trvalé cíle, které nám dovolují směřovat k opravdovosti lidství, spravedlnosti a mravní ušlechtilosti, jsme schopni se odpovědně a nezaujatě podílet na pozitivním formování demokracie nejen na domácí půdě, ale i v rámci dotváření naší společné budoucnosti - *Evropské unie*.

Podílet se však neznamená stát se závislým či nesamostatným. Svobodnou vírou a odpovědným prosazováním těchto humanitních ideálů je naděje, že náš malý český národ bude přínosem do pokladnice obecně platných hodnot Evropské unie. A nejenom to. Bude i schopen svobodně a samostatně převzít odpovědnost za rozhodnutí, jež budou určovat směřování budoucí Evropy vstříc těmto ideálům a nenaplněným cílům.

*

*

*

Ještě malé zamyšlení na samý závěr. Je dnešní Evropa onou *rodinou svobodných národů*, do níž naši obrozenci chtěli patřit jako její neodmyslitelná součást? Nebo se proměnila v pouhý politický rámec globalizované ekonomiky, ve kterém se každá snaha po odlišnosti či každé úsilí o kritický dialog, přesahující tento tržně-ekonomický rámec, jeví jako podezřelé?

Chceme-li zabránit tomu, aby nás pohltila anonymizující globalizační nivelelace, nelze přehlížet kulturní odlišnosti jednotlivých evropských zemí. Bylo by proto nejen protismyslné, ale i proti naší přirozenosti ignorovat své národní tradice. Jde však o to, naučit se rozpoznávat a v mezinárodním rámci uplatňovat ty české přínosy evropskému myšlení, které současná podoba Evropy právě díky jednostrannému globalizačnímu tlaku přestala vnímat, a které by nám, nám jako Evropanům, mohly napomoci k vytváření společné kulturní identity - *identity evropské*. Vina je i na naší straně, poněvadž v posledních dvaceti letech máme sklon spíše přebírat, často nekriticky, módní myšlenkové vlny a neuplatňovat - nebo chcete-li moderně neprodávat - naše unikátní příspěvky evropskému myšlení.

Literatura:

ČAPEK 1969: Karel Čapek, Hovory s T. G. Masarykem (Československý spisovatel, Praha 1969).

HROMÁDKA 2005: Josef L. Hromádka, *Masaryk* (L. Marek, Brno 2005).

MASARYK 1946: T. G. Masaryk, *Ideály humanitní. Několik kapitol* (Čin, Praha 1946).

MASARYK 1969: T. G. Masaryk, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození* (Melantrich, Praha 1969).

- MASARYK 1994: *Poselství T. G. Masaryka po presidentské volbě 27. května 1927* (In: T. G. Masaryk, *Cesta demokracie* 3, Praha 1994).
- MASARYK 2000: T. G. Masaryk, *Moderní člověk a náboženství* (In: Spisy, sv. 8, Masarykův ústav AV ČR, Ústav T. G. Masaryka, o.p.s., Praha 2000).
- MASARYK 2001: T. G. Masaryk, *Pokus o konkrétní logiku* (Masarykův ústav AV ČR, Ústav T. G. Masaryka, Praha 2001).
- VIARD 1994: Jacques Viard, *Tábor v díle George Sandové, v díle Pierra Leroux* a v *Encyclopédie nouvelle* (In: Husitský Tábor, sborník Husitského muzea, č. 11, Tábor 1994).
- ZUMR 2008: Josef Zumr, *Národní obrození jako zdroj Masarykovy filozofie dějin* (In: *T. G. Masaryk a česká státnost*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Masarykovou universitou ve dnech 4.-5. září 2007 v Brně, Ústav T. G. Masaryka, Praha 2008).

Kontaktní adresa:

Ing. Jan Svoboda, M.A.
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Czech Republic
Email: svobodaj@flu.cas.cz

Skúsenosti z čerpania finančných zdrojov z európskeho fondu regionálneho rozvoja v SR

Experience of drawing of financial funds from the European Fund for Regional Development in the Slovak republic

Miroslava SZARKOVÁ, Alexandra DRGOVÁ

Súhrn:

Čerpanie finančných zdrojov z európskych fondov je podmienené mnohými faktormi. Ako ukázala analýza zrealizovaná v rokoch 2007 -2008 medzi faktormi, ktoré výrazne ovplyvňovali zámer ako aj proces čerpania finančných zdrojov z európskych fondov v SR patrili nielen ekonomické, ale najmä psychologické a kultúrne faktory. Najvýznamnejším faktorom však, ako ukázali výsledky analýzy, bola komunikácia. Kvalitná, správne načasovaná komunikácia aplikujúca účinné komunikačné nástroje a ich vhodnú kombináciu tvorila základný predpoklad flexibilného čerpania štrukturálnych fondov európskej únie, ktoré malo Slovensko k dispozícii v rámci tzv. skráteného programového obdobia, ktoré prebiehalo od roku 2004 do roku 2006. Príspevok analyzuje a stručne podáva skúsenosti a poznatky z aplikácie marketingovej a manažérskej komunikácie v procese získavania a čerpania finančných zdrojov z európskeho fondu regionálneho rozvoja. Zdôrazňuje význam ovládania a používania profesionálnej komunikácie v interakcii s európskym prostredím. Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/4591/07.

Kľúčové slová: komunikácia, marketingová komunikácia, manažérska komunikácia, Európsky sociálny fond, Európsky fond regionálneho rozvoja

Summary:

The drawing of financial funds from European funds is conditioned by many factors. As the analysis from the years 2007-2008 showed, the factors which relevantly influenced the intention and the process of financial funds' drawing were mostly of economic, psychological and cultural character. The most important factor, based on the analysis results, was communication. A qualitatively high, rightly timed communication applying effective communication tools and their appropriate combination created the basic assumption for flexible structural European funds drawing, which Slovakia disposed with during the years 2004-2006 within a so called shortened program period. The contribution analyses and briefly describes the experience and knowledge from the application of marketing and managerial communication in the process of gaining and drawing of financial funds from the European Fund for Regional Development.

It emphasizes the meaning of controlling and using professional communication in the interaction with European surroundings. The contribution originated under the VEGA 1/4591/07 project.

Key words: communication, marketing communication, managerial communication, European union funds

Úvod

Jedným z fondov určených na rozvoj regiónov európskej únie je Európsky fond regionálneho rozvoja. Predstavuje finančný nástroj štrukturálnej a regionálnej politiky EÚ, ktorého cieľom je prostredníctvom účelovo zameranej finančnej pomoci štrukturálne prispôbiť regionálne ekonomiky a tak minimalizovať a postupne úplne eliminovať ekonomické regionálne rozdiely medzi nimi vznikom a kreovaním nových „ekonomicky optimálne fungujúcich európskych regionálnych štruktúr“. Tento proces, ktorý obsahuje strategickú víziu európskeho spoločenstva, má ekonomickú ale aj sociálno-psychologickú a kultúrnu dimenziu, ktoré sú tak do vnútra ako aj navonok komunikované celou radou subjektov, ktoré do uvedených procesov aktívne alebo pasívne vstupujú či už z úrovne európskej, národnej alebo regionálnej spolupráce. Úzka koordinácia, ktorú si pritom tieto procesy vyžadujú na všetkých úrovniach, je podmienená úrovňou komunikácie jednotlivých subjektov, ktoré do uvedených procesov vstupujú, výberom komunikačných nástrojov, ktoré v komunikačnom procese používajú, ako aj úrovňou ich komunikačných zručností a komunikačných kompetencií. Tento moment potvrdila aj analýza procesov spojených s čerpaním zdrojov z európskych fondov, konkrétne z fondov regionálneho rozvoja. Rozbor predložených projektov a ich následná analýza ukázala, že kvalitu predkladaných projektových zámerov ovplyvnili viaceré faktory, medzi ktorými mala komunikácia, či už marketingová alebo manažérska, významné miesto. Nevhodne vybrané a použité formy a nástroje marketingovej komunikácie mali za následok nízku informovanosť potenciálnych žiadateľov a o nenávratný finančný príspevok a nízka publicita jednotlivých výziev na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok značnou mierou zapríčinili vysokú chybovosť pri vypracovávaní žiadostí, čo sa prejavilo v znížení reálnych šancí na schválenie a realizáciu projektu. Nedostatočné informovanie a nesprávna voľba foriem a nástrojov marketingovej komunikácie bolo značne podmienené nízkou úrovňou manažérskej komunikácie tak na strane štátnych inštitúcií ako aj na strane potenciálnych žiadateľov, čo malo vplyv na samotnú implementáciu už schváleného projektu a problémy pri čerpaní nakontrahovaných finančných prostriedkov. Zlyhanie manažérskej komunikácie vo fáze implementácie schváleného projektu mnohokrát zapríčinilo nielen nedorozumenia, nejasnosti a v konečnom dôsledku aj mnohé chyby v realizačnom procese a jeho administratívnom vyhodnocovaní.

V roku 2007 sa začalo nové programové obdobie 2007-2013, v ktorom bolo na úrovni Slovenskej republiky vytvorených jedenásť operačných programov. Tie majú naplniť globálny cieľ Národného strategického referenčného rámca, ktorý predstavuje referenčný nástroj na prípravu programovania fondov. Stanovuje národné priority, ktoré budú spolufinancované zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v programovom období 2007-2013 v nadväznosti na Strategické usmernenia Spoločenstva o súdržnosti. Zabezpečí, že pomoc z fondov bude využitá v súlade so Strategickými usmerneniami Spoločenstva o súdržnosti a určí prepojenie medzi prioritami Spoločenstva na jednej strane a Národným programom reforiem na druhej strane. Ambiciózne ciele, ktoré v tomto období v tejto oblasti pred Slovenskou republikou stoja sú ešte viac, ako v minulosti podmienené kvalitnou marketingovou a manažérskou komunikáciou.

Výsledky analýzy a ich premietnutie do prípravy čerpania finančných zdrojov z európskych štrukturálnych fondov vrátane fondu regionálneho rozvoja v programovom období 2007-2013 v SR

Ako ukázali skúsenosti z predošlého obdobia ako aj skúsenosti iných európskych krajín, ktoré čerpajú finančné prostriedky z európskych fondov na pokrytie rôznych ekonomických, sociálnych a kultúrnych potrieb svojho rozvoja, v tomto procese je dôležitá tak marketingová ako aj manažérska komunikácia. Je viacero indícií, že marketingová komunikácia, resp. jej formy a nástroje, zohrávajú hlavnú úlohu v prvých etapách spojených s publicitou, informovanosťou a celkovou „reklamou“ európskych fondov a zdrojov v nich obsiahnutých vo forme výziev. V nasledujúcich etapách sa viac vyžaduje manažérska komunikácia, hlavne zručnosť používať profesionálne jej jednotlivé formy, najmä písomnú. V tomto procese v programovom období 2007-2013 veľmi významnú rolu zohráva a bude zohrávať Agentúra Ministerstva školstva SR pre štrukturálne fondy EÚ, ktorá bola zriadená Ministerstvom školstva SR ku dňu 1. 1. 2007. Je štátnou rozpočtovou organizáciou s právnou subjektivitou, ktorá je napojená na štátny rozpočet prostredníctvom kapitoly Ministerstva školstva SR. Agentúra plní funkciu sprostredkovateľského orgánu pod riadiacim orgánom, t. j. vykonáva činnosti v rozsahu úloh delegovaných Ministerstvom školstva SR ako riadiacim orgánom pre operačné programy Vzdelávanie a Výskum a vývoj. Zároveň je jej cieľom zabezpečovať kvalitnú marketingovú a manažérsku komunikáciu a to v procese implementácie a realizácie dvoch základných operačných programov: operačného programu *Vzdelávanie*, ktorý je určený na podporu rozvoja ľudských zdrojov, pričom jeho globálnym cieľom je zabezpečenie dlhodobej konkurencie schopnosti Slovenskej republiky prostredníctvom prispôbenia vzdelávacieho systému potrebám vedomostnej spoločnosti, a operačného programu *Výskum a vývoj*, ktorého cieľom je modernizácia a zefektívnenie systému podpory výskumu a vývoja a skvalitnenie infraštruktúry vysokých škôl tak, aby prispievali k zvyšovaniu konkurencieschopnosti ekonomiky, znižovaniu regionálnych disparít, vzniku

nových inovatívnych (high-tech) malých a stredných podnikov, tvorbe nových pracovných miest a zlepšení podmienok vzdelávacieho procesu na vysokých školách.

Ako už bolo spomínané, jedným z nástrojov dosiahnutia efektívneho a včasného čerpania finančných prostriedkov je zabezpečenie dostatočnej informovanosti potenciálnych žiadateľov o nenávratný finančný príspevok a prijímateľov pomoci. Tento cieľ možno zabezpečiť len kvalitnou marketingovou komunikáciou. Na základe snahy dostať informácie o možnostiach čerpania finančných prostriedkov z operačného programu Vzdelávanie a operačného programu Výskum a vývoj priamo do regiónov, v ktorých budú žiadatelia pripravovať a neskôr realizovať svoje projekty, sa agentúra rozhodla zriadiť tzv. regionálne informačné centrá (ďalej len „RIC“). RIC budú vytvorené na úrovni siedmich samosprávnych krajov Slovenska okrem Bratislavského kraja, kde bude plniť funkciu RIC agentúra.

Po dôkladnej analýze súčasnej situácie existujúcich informačných inštitúcií v jednotlivých samosprávnych krajoch dospela agentúra k záveru, že najvhodnejšími hosťateľskými organizáciami pre umiestnenie RIC sú univerzity symbolizujúce spojenie vzdelávania s výskumno-vývojovou činnosťou. Zriadenie RIC bude prínosom i pre samotnú univerzitu, nakoľko jej umožní získať aktuálne a komplexné informácie o možnostiach a postupoch získania finančných prostriedkov na realizáciu aktivít v oblasti vzdelávania, výskumu a vývoja, ako aj o podujatiach organizovaných agentúrou v príslušnom regióne. Publicita bude zameraná najmä na poskytovanie informácií potenciálnym žiadateľom o nenávratný finančný príspevok (ďalej len „NFP“), žiadateľom o NFP, prijímateľom a verejnosti, zabezpečenie distribúcie informačných materiálov, poradenstvo pri príprave a implementácii projektov, ktoré by mohli byť financované zo ŠF EÚ, t.j. Európskeho sociálneho fondu (ďalej len „ESF“) a Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ďalej len „ERDF“), na regionálnej úrovni.

Aplikáciu foriem marketingovej a manažérskej komunikácie možno všeobecne rozdeliť z pohľadu štrukturálnych fondov do dvoch základných etáp:

1. V prvej etape, ktorá začína hneď po vyhlásení jednotlivých výziev na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok budú použité základné formy marketingovej komunikácie a klasické ako aj moderné komunikačné nástroje a médiá. Formy marketingovej komunikácie sa zameriavajú najmä na potenciálnych žiadateľov o nenávratný finančný príspevok, ktorí sú cieľovou skupinou v rámci vyhlásenej výzvy na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok. Výber foriem ako aj použitých nástrojov marketingovej komunikácie v tejto etape musí zohľadňovať komunikačnú úroveň cieľových skupín, ich komunikačné návyky, zvyky a postupy ako aj zručnosti aktívne čítať a aktívne počúvať. Práve posledne vymenované zručnosti boli a aj v súčasnosti sa ukazujú ako určitá bariéra v prijímaní, osvojovaní a narábaní

s informáciami u určitých cieľových skupín, ktoré majú záujem vstúpiť, resp. vstupujú do procesu čerpania európskych fondov.

2. V druhej etape, ktorá nastáva po podpise zmluvy o poskytnutí nenávratného finančného príspevku, je dôležité aplikovať formy manažérskej komunikácie, hlavne písomnú komunikáciu, ktorá je potrebná z hľadiska administratívneho spracovania realizácie projektu. Po podpise zmluvy o poskytnutí nenávratného finančného príspevku sa zo žiadateľa o nenávratný finančný príspevok stáva prijímateľ pomoci. Táto fáza implementačného procesu vyžaduje od prijímateľa začať používať profesionálnu manažérsku komunikáciu. Systémy finančného riadenia sú neraz zložité a prijímatelia majú problém pochopiť jednotlivé nutné kroky procesu. Na základe „Správy o implementácii a čerpaní predvstupových nástrojov, finančného mechanizmu EHP, Nórskeho finančného mechanizmu, štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu k 30. 6. 2007“ medzi najčastejšie nedostatky žiadostí prijímateľov o platbu patrili:
 - predložené účtovné doklady vyhotovené v rozpore so zákonom o účtovníctve,
 - prekryvanie nárokových výdavkov,
 - nedodržovanie zmluvných podmienok vo väzbe na oprávnenosť výdavkov a ich súlad s legislatívou ES a legislatívou SR,
 - nedodržovanie stanovených denných/mesačných hotovostných limitov,
 - nedodržovanie termínu na predloženie zúčtovania predfinancovania/zúčtovania zálohových platieb,
 - prekladanie účtovných dokladov v rozpore so schváleným rozpočtom, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou zmluvy o poskytnutí nenávratného finančného príspevku.

Pri hlbšej analýze získaných informácií o najčastejších chybách a nedostatkoch žiadostí prijímateľov o platbu sa ukázala skutočnosť, že tak v marketingovej ako aj v manažérskej komunikácii neboli vždy aplikované také formy, ktoré by tieto nedostatky eliminovali. Niektoré formy marketingovej komunikácie, napríklad inzeráty spojené s výzvami obsahovali nepresné, resp. nezrozumiteľné termíny, ktoré boli mechanicky preložené z anglického jazyka, tak isto niektoré konštrukcie vetnej skladby neboli vždy obsahovo vypovedajúce a niektorí prijímatelia im nerozumeli. V rámci manažérskej komunikácie najviac bola využívaná forma pološtruktúrovaného rozhovoru a to buď priameho face to face, alebo pomocou telefónu. I v rámci tejto formy dochádzalo k mnohým komunikačným šumom a skresleniam informácií tak na strane odosielateľa ako aj na strane prijímateľa, čo sa odrazilo v konečnom dôsledku na kvalite administrovania projektu.

Záver

Analýza ukázala, že tak inštitúcie ako aj prijímatelia vo všeobecnosti nedostatočne profesionálne komunikovali, čo sa v mnohom premietlo do kvality žiadostí

aj realizácie projektov. Keďže prijímatelia pochádzajú z rôznych cieľových skupín od neziskových organizácií cez verejné a štátne organizácie až po podnikateľov, úroveň ich ekonomických znalostí je veľmi rôznorodá. Prvým krokom sprostredkovateľského orgánu pod riadiacim orgánom alebo riadiaceho orgánu samotného pri zistení opakujúcich sa nedostatkov býva opakované školenie prijímateľom v oblasti predkladania žiadostí o platbu spolu s vysvetlením základných ekonomických princípov ako aj zákonných predpisov týkajúcich sa tejto oblasti. Toto je okrem uvedeného zamerané aj na rozvoj zručností v oblasti profesionálnej manažérskej komunikácie, najmä písomnej formy. Záverom možno konštatovať, že zvyšovanie úrovne a profesionality tak marketingovej ako aj manažérskej komunikácie je predpokladom a zároveň podmienkou flexibilného čerpania finančných zdrojov z európskych fondov vrátane fondu regionálneho rozvoja.

Literatura:

1. GERTLER, P., GERTLER, L.: Vplyv vybraných dlhodobých faktorov na rast zamestnanosti v Slovenskej republike. Ekonomické rozhlady, 2005, roč. XXXIV., č. 4, s. 483-491. ISSN 0323-262X.
2. MIKOVCOVÁ, H.: Controlling v praxi. Praha: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7380-024-6
3. SZARKOVÁ, M.: Komunikačné nástroje v systéme riadenia podniku. Bratislava: EKONÓM, 2008. ISBN 978-80-225-2270-0.
4. SZARKOVÁ, M.: Projekt VEGA Vnútropodniková komunikácia a komunikačné nástroje v systéme riadenia podniku. 1/2000-12/2003) č. 1/8189/01. Záverečná správa, 2003.
5. www.eufondy.sk, 3. 4. 2004
6. ŠF Workshop v dňoch 31. 5. 2004 - 1. 6. 2004, Hotel TATRA v Trenčíne
7. Sprievodca podpornými programami NARMSP 2004, NARMSP 2005
8. 96/280/EC: Commission Recommendation of 3 April 1996 regarding the definition of small and medium-sized enterprises, European Observatory for SMEs - Sixth Report

Kontaktní adresa:

doc. Miroslava Szarková, CSc.
FPM Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska 1/a
852 35 Bratislava
Email: szarkova@euba.sk

Ing. Alexandra Drgová
Externá doktorandka FPM EU v Bratislave

Vývoj českého důchodového systému v souvislosti s členstvím v Evropské unii

The Development of the Czech Pension System in the Connection with the Membership in the EU

Martin ŠIMÁK

Souhrn:

Cílem článku je zmapovat klíčové momenty ve vývoji českého důchodového systému pro roce 1989. Článek poukazuje na dílčí reformní kroky v devadesátých letech 20. století. Dále se věnuje zejména vlivu vstupu České republiky do Evropské unie na český systém důchodového pojištění. Od toho okamžiku je třeba v situacích s tzv. přeshraničním prvkem postupovat při důchodovém pojištění podle koordinačních pravidel, obsažených v Nařízení Rady ministrů EHS č. 1408/1971 a 574/1972. Členství v EU ovlivňuje také, byť nepřímo, vnitrostátní právní úpravu důchodového pojištění. S cílem udržet finanční stabilitu systému je totiž i ČR nucena reagovat na měnící se podmínky (nepříznivá demografická situace) a přizpůsobit svou důchodovou legislativu vývoji v ostatních členských zemích (zvyšování důchodového věku, prodlužování doby pojištění apod.). Je proto nezbytné pokračovat v započaté důchodové reformě, která však ke svému úspěchu potřebuje co nejširší politickou podporu. Jedině tak lze zajistit její kontinuitu i v případě změny vlády.

Klíčová slova: důchodové pojištění - Evropská unie - koordinační nařízení - reforma

Summary:

The aim of the article is mapping of the key moments in the development of the Czech pension system for the year 1989. The article points to partial reform in the nineties of the 20th century . In addition, pays particular attention to the Czech Republic joining the European Union to the Czech pension scheme. From that moment should be proceed according to coordination rules included in Regulation of Council of Ministers EEC No. 1408/1971 and 574/1972 in the pension insurance in situations with so-called cross-border component unit. The membership in EU influences indirectly also national change of pension insurance. With the aim to keep financial stability of the system is the Czech Republic forced to respond to changing conditions (unfavorable demographic situation) and adapt its pension legislation to development in other Member States (increasing the retirement age, extending the period of insurance, etc.). It is therefore necessary to continue with the pension reform, which however to its success requires the widest possible political support. That way only is possible to ensure its continuity in the case of changes of political situation.

Key words: pension insurance - European Union - Coordination Regulation - reform

Úvod do problematiky

Tento rok uplyne již 5 let od okamžiku, kdy se Česká republika (dále též ČR) stala členem Evropské unie (dále též EU). Je možné zaslechnout různé názory na vhodnost či prospěšnost tohoto kroku. Jisté však je, že šlo o naprosto zásadní událost a klíčový moment, který měl a má vliv na dění v České republice ve všech zásadních oblastech veřejného života. K významným změnám docházelo a dochází, v souvislosti se vstupem do EU, i ve sféře sociální. Český sociální systém se začal více přibližovat evropskému modelu a přebírat principy, které jsou vlastní sociálním systémům jednotlivých států EU. V dnešní době je již samozřejmostí, že k přívlastkům „demokratický“ a „právní“ stát nezbytně patří i přívlastek „sociální“. Sociální systémy členských států EU jsou v tomto ohledu symbolem pokroku a vzorem štěrnosti a solidarity (srov. koncepci tzv. *social welfare state*, jejíž ekonomické základy formuloval v 1. pol. 20. stol. John Maynard Keynes).

Půdorys systému sociálního zabezpečení v České republice je vymezen třemi pilíři - systémem sociálního pojištění (zahrnuje nemocenské a důchodové pojištění), státní sociální podpory a sociální péče. Článek se nadále zabývá, s ohledem na stanovené téma, problematikou důchodového systému a jeho změn v kontextu členství ČR v EU.

Základní údaje

Důchodové pojištění je klíčovým systémem, zajišťujícím člověka v případech dlouhodobých resp. trvalých sociálních událostí jako jsou stáří, dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav nebo ztráta živitele a s nimi spojený pokles schopnosti k výdělečné činnosti resp. výpadek příjmu. Není proto divu, že jakákoliv snaha o méně či více radikální změny tohoto systému se dostává do centra pozornosti, neboť se dříve či později dotkne takřka každého z nás.

Současné uspořádání českého důchodového pojištění začalo vznikat v devadesátých letech minulého století, kdy se uskutečnily první dílčí reformní kroky. Platná právní úprava vychází ze zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nahradil předchozí úpravu tzv. důchodového zabezpečení dle zákona č. 100/1988 Sb. Důchodové pojištění spravuje Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) resp. jednotlivé okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ). OSSZ vybírají a vymáhají pojistné, sepisují žádosti o dávky a posuzují zdravotní stav pro účely přiznání důchodů, podmíněných nepříznivým zdravotním stavem. ČSSZ rozhoduje o dávkách a dávky rovněž vyplácí. Z důchodového pojištění jsou poskytovány tzv. *důchody přímé*, mezi které patří *starobní důchod*, *plný invalidní důchod* a *částečný invalidní důchod*, a *důchody nepřímé* (odvozené, pozůstalostní), k nimž řadíme *vdovský důchod*, *vdovecký důchod* a *sirotčí důchod*. Financování systému, upravené zákonem č. 589/1992 Sb., je zajištěno z příjmů na

pojistném, případně i z příjmů na penále, pokutách a přírážkách k pojistnému. Tyto příjmy inkasují příslušné OSSZ. V případech, že jmenované platby nejsou hrazeny včas a dobrovolně, přistupují OSSZ k vymáhání cestou správní nebo soudní exekuce.

Z hlediska klasického **třípilířového modelu** důchodového systému, který státům doporučuje Světová banka, odpovídá výše popsáný český systém *prvnímu pilíři* (ten představuje státem řízenou redistribuci s povinnou účastí, zajišťující základní penze). *Druhý pilíř*, který je tvořen povinným soukromým spořením (typicky např. s účastí zaměstnavatele), v ČR zatím nebyl zaveden. *Třetí pilíř*, zahrnující doplňkové dobrovolné spoření, představuje v ČR penzijní připojištění se státním příspěvkem.

Český důchodový systém před vstupem ČR do EU

Jak již bylo uvedeno, základy důchodového pojištění v současné podobě byly dány počátkem 90. let minulého století. V souvislosti s politickými i hospodářskými změnami po roce 1989 byly provedeny tyto první zásadní změny:

- odstranění diskriminace osob samostatně výdělečně činných (1990)
- převedení nemocenského pojištění ze správy odborů a jeho sjednocení s důchodovým pojištěním, spravovaným ČSSZ (1991)
- zrušení preferencí v systému, tzn. že všechny ekonomicky aktivní osoby získávají nárok na dávku za stejných podmínek (1992)
- zavedení pojistného jako zvláštní platby mimo daňový systém (1993)
- zřízení 3. pilíře důchodového systému v podobě penzijního připojištění se státním příspěvkem (1994).

Uvedené reformní kroky byly završeny schválením zmiňovaného nového zákona č. 155/1995 Sb., jehož účinnost nastala od 1. ledna 1996. Hlavním cílem přijetí zákona bylo restrukturalizovat dávkový systém tak, aby i v případě nepříznivého demografického vývoje nebylo v budoucnu nutné zvyšovat odvody na pojistném, zvyšovat podíl sociálních výdajů na hrubém domácím produktu a aby byla posílena vazba vyplácených důchodů na mzdový a cenový vývoj.

Český systém důchodového pojištění, upravený výše uvedeným zákonem, charakterizují tyto základní principy:

- sociální solidarita
- vysoká míra přerozdělování (redistribuce)
- vysoká nivelizace důchodů
- jednotnost právní úpravy pro jednotlivé skupiny pojištěnců
- účast všech ekonomicky aktivních osob
- povinná účast při splnění zákonných podmínek
- obligatornost dávek
- dynamičnost systému v závislosti na ekonomickém vývoji
- široký okruh tzv. náhradních dob pojištění
- průběžné financování (PAYG).

Přijetí zákona o důchodovém pojištění znamenalo, oproti předchozímu stavu, řadu pozitivních prvků, zejména z dlouhodobého hlediska. Bylo zahájeno postupné plynulé zvyšování hranice pro odchod do důchodu (důchodový věk), rozdílně pro muže a pro ženy. Postupně se také prodlužuje období rozhodné pro zjišťování výdělků za účelem výpočtu procentní výměry důchodu, a to z původně desetiletého až na cílové třicetileté od roku 2016. Rovněž došlo k nastavení vzorce výpočtu důchodových dávek tak, aby zohledňoval obecný mzdový vývoj - tzn. některé klíčové parametry se každoročně navyšují nařízením vlády, a to na základě údajů poskytovaných Českým statistickým úřadem (zejména údaje o inflaci).

Změny v českém důchodovém systému v souvislosti s členstvím v EU

Vstup ČR do EU dnem 1. května 2004 znamenal i některé významné změny v oblasti právní úpravy důchodového pojištění a její aplikace, a to zejména v případech migrujících osob, nebo-li v situacích s tzv. *přeshraničním prvkem*. Pro ČR totiž začala platit dvě klíčová, tzv. koordinační nařízení Rady ministrů EHS, konkrétně *Nařízení č. 1408 z roku 1971 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci ES*, a k němu prováděcí *Nařízení č. 574 z roku 1972*.

Podnětem pro vytvoření uvedených koordinačních nařízení byla nutnost řešit diskriminaci migrujících osob, pokud šlo o jejich sociální zabezpečení. Při integračních snahách v této oblasti se EU totiž nevydala cestou *harmonizace* národních právních úprav, jak učinila v jiných případech. Důvodem pro takový postup byla zejména nemožnost vytvoření jednotného sociálního systému v rámci existujících (nyní 27) národních systémů, odlišných v tradicích, historickém vývoji i ekonomických možnostech jednotlivých členských států. Proto bylo přistoupeno k tzv. *koordinaci* nebo-li přizpůsobení národních právních úprav sociálního zabezpečení. Cílem bylo stanovit pevná pravidla, která by umožnila rozdílným systémům vzájemně komunikovat a přitom vyloučila určité nežádoucí jevy, typicky tzv. *pozitivní* nebo *negativní kolize* právních řádů. Tyto případy vedly k diskriminaci migrantů, tj. osob legálně se pohybujících v rámci EU za prací nebo bydlením, využívající přitom jednu ze čtyř klíčových svobod - svobodu pohybu. Aby k uvedeným diskriminacím migrujících osob nedocházelo, stanoví Nařízení 1408/71 čtyři základní *principy koordinace*.

Princip první ukládá členským státům *rovné zacházení* (zakazuje diskriminaci). Článek 3 Nařízení stanoví, že osoby (cizinci) zdržující se na území členského státu podléhají stejným povinnostem a mají prospěch ze stejných dávek podle legislativy členského státu jako občané dotyčného státu. Zákaz jakékoliv diskriminace z důvodu cizí státní příslušnosti je proto třeba respektovat i při aplikaci české důchodové legislativy.

Druhý pravidlem je *aplikace právního řádu jediného státu* (*lex loci laboris*),

a sice státu místa výkonu zaměstnání (resp. samostatné výdělečné činnosti) bez ohledu na to, kde osoba bydlí nebo kde je registrované ústředí nebo místo podnikání instituce, podniku nebo osoby, které ji zaměstnávají. Určením aplikovatelné legislativy se zároveň vylučují všechny ostatní legislativy jiných členských států. Pokud tedy cizinec - občan členského státu EU - bude pracovat v ČR, bude důchodově pojištěn podle českých právních předpisů (to se týká jak poskytování dávek, tak i povinnosti platit zde pojistné). Naopak, bude-li český občan pracovat v cizině, dojde na základě principu *lex loci laboris* k výluce českého práva a použije se právo země výkonu činnosti.

Z uvedeného obecného pravidla *lex loci laboris* existuje řada výjimek, které se vztahují např. na pracovníky vyslané do zahraničí (tzn. že osoby, zaměstnané na území členského státu podnikem, pro který normálně pracují a které jsou vyslány tímto podnikem na území jiného členského státu, aby tam pro tento podnik provedly nějakou práci, nadále podléhají právním předpisům prvního členského státu, avšak na dobu max. 1 roku s možností prodloužení o další rok), na státní úředníky, kteří podléhají právním předpisům členského státu, kterým podléhá úřad, který je zaměstnává atd.

Třetím principem je **sčítání dob pojištění**. Ve všech členských státech je nárok na některé dávky sociálního zabezpečení podmíněn získáním určité doby pojištění/zaměstnání/bydlení, což staví migrující pracovníky do nevýhodné pozice. Mohlo by se dokonce stát, že osoba, která pracovala část svého života v jednom členském státě a část v jiném členském státě, nesplní požadovanou dobu pro nárok na dávku ani v jednom z těchto států. Bez existence koordinačních nařízení by tato osoba svůj nárok na dávky sociálního zabezpečení ztratila. Proto Nařízení stanoví, že tam, kdy to připadá v úvahu, je třeba přihlédnout i k dobám pojištění získaným v jiných členských státech (pokud je v daném státě příslušná dávka na době pojištění závislá). Princip sčítání dob pojištění pro přiznání nároku platí pro všechny druhy dávek, tj. i pro dávky dlouhodobé, jimiž jsou dávky při invaliditě (článek 38), starobní, vdovské a sirotčí důchody (článek 45). V případě, že tedy např. německý občan bude pracovat 10 let v ČR, může požádat též o český starobní důchod za předpokladu, že doloží další odpracované roky v jiném státě (alespoň dalších 15 let, počítáme-li s minimální požadovanou dobou pojištění ve výši 25 let). Dojde tedy ke zohlednění doby pojištění dosažené v jiném státě. Výše starobního důchodu bude samozřejmě úměrná skutečně odpracované době v ČR (tj. bude krácená).

Aplikace posledního koordinačního pravidla umožňuje migrující osobě **zachování nabytých práv**, nebo-li výplatu dávek do ciziny. Podle národních právních předpisů některých členských států je totiž možné vyplácet dávky jen tehdy, jestliže má daná osoba bydliště nebo účet u banky v dotyčném státě (obdobně to požaduje i český zákon). Tato opatření opět působí diskriminačně, obzvláště v případě pracovníků, kteří v jednom členském státě nabyli práva na určitou dávku, ale navracejí se do svého domovského státu nebo se stěhují do

dalšího členského státu. Článek 10 Nařízení stanoví, že dávky invalidního, starobního a pozůstalostního důchodu, důchody z titulu pracovních úrazů a nemocí z povolání a pohřebné, získané podle právních předpisů jednoho nebo více členských států, nepodléhají žádnému snížení, žádným úpravám, pozastavení, odnětí či konfiskaci z důvodu, že příjemce bydlí na území jiného členského státu, než má sídlo instituce odpovědná za jejich výplatu. Ve smyslu tohoto pravidla tedy bude ČSSZ vyplácet český důchod cizinci přímo na jím určenou adresu v zahraničí nebo jej bude zasílat přímo na jeho účet u zahraniční banky (samozřejmě lze zasílat i na osobní účet u banky v ČR).

Z výše uvedeného vyplývá, že koordinační pravidla, sloužící k zajištění sociálních nároků občanů EU, žijících a pracujících v jiném členském státě, mají velký význam a jsou potřebná. V současnosti je připravena jejich nová, modernizovaná podoba. Dokument již byl schválen Výborem Evropského parlamentu pro zaměstnanost a sociální věci. Po schválení Radou EU by měl výrazně zjednodušit stávající opakovaně novelizovanou úpravu, obsaženou v Nařízení č. 1408/1971.

Další změny českého důchodového systému do 31. 12. 2009

Vedle uvedeného vlivu sekundární legislativy EU je třeba samozřejmě zmínit i permanentní vliv národních úprav sociálního zabezpečení jednotlivých členských států na další vývoj českého důchodového systému. Tento vliv se projevuje zejména v tlaku na provádění dalších dílčích reformních kroků, jejichž cíl spočívá především v udržení dlouhodobé finanční stability důchodového systému.

Již delší dobu se v České republice diskutuje otázka provedení tzv. důchodové reformy. Názory na rozsah a rychlost změn jsou velmi rozdílné a lze zaznamenat značný rozptyl, od stanovisek zpochybňujících vůbec nutnost nějaké reformy na straně jedné až po prosazování privatizace celého systému na straně druhé. Zde je třeba připomenout známou věc, totiž, že žádný extrém nepřináší ve výsledku pro většinu nic dobrého. I při realizaci změn v důchodové oblasti je proto třeba respektovat osvědčené pravidlo o „zlaté střední cestě“.

V rámci reformy českého systému důchodového pojištění již bylo mnoho vykonáno, další nutné kroky však stále čekají na uskutečnění. Zásadní důvod pro avizované změny spočívá v nepříznivé demografické situaci (nejen) ve státech EU. Odhady budoucího demografického vývoje poukazují na fakt, že evropská populace stárne. Příčinou je jednak zvyšování průměrné délky života (v ČR překročila 75 let; muži se přitom dožívají v průměru nižšího věku než ženy), jednak trvale nízká porodnost (v ČR činí kolem 1,3 dítěte na 1 ženu v reprodukčním věku, což nás řadí k zemím s nejnižší porodností v EU; pro zajištění prosté reprodukce obyvatelstva je přitom nezbytné, aby se v průměru narodily každé ženě alespoň dvě děti). Tyto faktory způsobují, že roste počet osob závislých na důchodovém systému a naopak klesá počet ekonomicky aktivních osob, tj. přispěvatelů do systému (podíl osob starších 60 let by se měl ze současných 20 % zvýšit na více než 35 % celkové populace kolem roku 2050).

Důsledkem je, že do systému proudí stále méně prostředků. Pro průběžně financované systémy, k nimž se řadí i český, jde o naprosto zásadní problém. Pouhé navyšování plateb pojistného přitom není řešením, neboť by mohlo plátce resp. poplatníky zatížit nad přijatelnou a únosnou mez a vést např. ke zvýšení nezaměstnanosti (jako důsledek zdražení pracovní síly a následného propouštění). Vyšší nezaměstnanost pak znamená další pokles příjmů z pojistného a naopak zvýšení nároků na státní rozpočet (dávky v nezaměstnanosti). Proto i ČR začala činit nezbytná dílčí opatření, mající za cíl především odvrátit výše popsaná rizika.

K nejdůležitějším již realizovaným opatřením patří:

- ***Navyšování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu***

Proces zvyšování důchodového věku byl zahájen zákonem č. 155/ 1995 Sb., který postupně navyšoval původní důchodový věk (u mužů 60 let, u žen 53 až 57 let podle počtu vychovaných dětí) tak, že za každý i započatý rok z období od 31. 12. 1995 do roku dosažení uvedeného věku přičítal u mužů 2 a u žen 4 měsíce. Cílem tohoto opatření bylo, aby důchodový věk od 1. 1. 2013 činil u mužů 63 let a u žen 59 až 63 let, opět v závislosti na počtu vychovaných dětí.

- ***Omezení možnosti předčasného odchodu do starobního důchodu***

Toto opatření spočívalo ve zrušení *dočasně kráceného předčasného starobního důchodu*. Nárok na tento typ důchod vznikl naposledy tomu, kdo splnil stanovené podmínky nejpozději k 31. prosinci 2006. Sociální situaci osob, které krátce před dosažením důchodového věku ztratily zaměstnání, lze nadále řešit přiznáním *trvale kráceného předčasného starobního důchodu*.

- ***Redukce hodnocení doby studia pro účely pojištění***

Za náhradní dobu pojištění se obecně považuje doba, za kterou nebylo odvedeno pojistné, přesto se pro účely vzniku nároku na dávku započítává jako řádná doba pojištění. Opatření spočívající v redukci hodnocení doby studia jako náhradní doby znamenalo, že doba studia na střední a vysoké škole před 1. lednem 1996 získaná po dosažení věku 18 let se hodnotí nejvýše v rozsahu šesti let s tím, že se považuje za náhradní dobu pouze v rozsahu 80 % (tím došlo ke sjednocení s hodnocením doby tohoto studia získaného po 31. prosinci 1995). Doba studia před 1. lednem 1996 získaná před dosažením věku 18 let se však i nadále hodnotí jako doba pojištění (tedy „plnohodnotně“).

- ***Zrušení omezení souběhu starobního důchodu a výdělku***

Tato změna znamenala odstranění diskriminace osob, které chtěly i po dosažení důchodového věku pracovat (a tím i odvádět ze svých příjmů pojistné do systému) a současně přitom pobírat starobní důchod. Proto byla zrušena podmínka, umožňující nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti v období dvou let po vzniku nároku na tento důchod pouze při nepřekročení stanovené hranice příjmu (dvojnásobek částky životního minima pro jednotlivce), a to jak pro zaměstnance, tak i pro osoby samostatně výdělečně činné. Současně byla stanovena nová podmínka, že pro nárok na výplatu starob-

ního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti může být pracovněprávní vztah uzavřen pouze na dobu určitou, maximálně však jeden rok, ovšem s možností neomezeného počtu prodlužování (řetězení) pracovního poměru.

Pokračování důchodové reformy po 1. 1. 2010

Další změny v důchodovém pojištění se realizují v rámci důchodové reformy, kterou představila koaliční vláda v roce 2007 ve svém programovém prohlášení a která zahrnuje 3 etapy.

V rámci **první etapy** by měly být provedeny, na základě novely zákona č. 155/1995 Sb., účinné od 1. ledna 2010, tyto parametrické změny současného systému:

- plynulé prodlužování důchodového věku tak, že u pojištěnců narozených v roce 1969 a dále (tj. letošní „čtyřicátníci“ a mladší) bude činit 65 let u mužů a 62 až 65 let u žen podle počtu vychovaných dětí; u pojištěnců, kteří se narodili v letech 1936 až 1968, je mechanismus navyšování důchodového věku stanoven v příloze k zákonu č. 155/1995 Sb. (např. muž narozený v roce 1953 dosáhne důchodového věku v 63 letech, žena narozená v téže roce, pokud nevychovala dítě, v 62 letech, muž narozený v roce 1959 dosáhne důchodového věku v 64 letech, žena narozená v téže roce, pokud nevychovala dítě, také v 64 letech atd.)
- postupné prodlužování doby pojištění ze současných 25 let až na 35 let (včetně náhradních dob pojištění)
- redukce tzv. náhradních dob pojištění - postupné omezování zápočtu náhradních dob na 80 %, úplné vyloučení doby studia po 18. roce věku z okruhu náhradních dob pojištění
- zrušení podmínky pro nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu ze zaměstnání, spočívající v povinnosti sjednat pracovní poměr na dobu určitou, max. na 1 rok
- změna ve vymezení invalidity - nově se zavádí ve třech stupních, v rozsahu poklesu pracovní schopnosti o 35 % až 49 % (I. stupeň), o 50 % až 69 % (II. stupeň) a nad 70 % (III. stupeň)
- transformace invalidního důchodu na stejně vysoký důchod starobní při dovršení věku 65 let
- sjednocení rozdílné věkové hranice pro trvalý nárok na vdovský resp. vdovecký důchod.

S účinností výše uvedených (a některých dalších) opatření dojde k naplnění první etapy reformy; zároveň tím dojde pouze k provedení kroků, které většina členských států EU již realizovala (např. důchodový věk 65 a více let - platí v Belgii, Irsku, Finsku, Německu, Španělsku, Nizozemí, Portugalsku, Chorvatsku či Švýcarsku; doba pojištění 35 a více let atd.). Hlavním záměrem změn je zajistit finanční udržitelnost základního důchodového pojištění a odstranit některé

mikroekonomické neefektivnosti. Změny se dotýkají především výdajové strany systému důchodového pojištění.

Ve *druhé etapě* navržené penzijní reformy se počítá s řešením otázek týkajících se problematiky financování základního systému (tj. prvního pilíře) a soukromých důchodů. V oblasti základního důchodového pojištění se má jednat zejména o zavedení plateb státu za náhradní doby pojištění (jako nyní u zdravotního pojištění), vytvoření rezervy pro důchodovou reformu a vytvoření důchodového fondu.

V rámci *třetí etapy* reformy bude řešena diverzifikace zdrojů pro příjmy ve stáří s možností pojištěnců vyvázat se částí svých odvodů na pojistné ze základního pojištění do spořicíh fondů (tzv. opt-out). Pojištěnec si bude moci vybrat, zda jeho důchod bude plynout pouze z povinného důchodového systému nebo částečně i ze soukromého spořicího systému. Pojištěnci by tedy nemohli volit, zda budou či nebudou platit pojistné, ale pouze z jakých zdrojů bude financován jejich budoucí důchod.

Závěr

Úkolem důchodového systému je řešit sociální situace lidí, kteří z důvodu vyššího věku nebo nepříznivého zdravotního stavu nemohou pracovat buď vůbec nebo mohou pracovat jen v omezeném rozsahu a za zvláštních podmínek. Z tohoto pohledu se jedná o klíčový sociální systém, kterému každý odpovědný stát věnuje patřičnou pozornost. Také v ČR jsme již mnoho let svědky intenzivních diskusí k důchodové problematice, což bylo způsobeno zejména demokratizací společnosti po roce 1989 a následně i vstupem do Evropské unie. Více tak bylo možné konfrontovat realitu vývoje českého systému se zahraničními zkušenostmi. Ze všech dostupných především demografických údajů je zřejmé, že určitá změna současné podoby systému důchodového pojištění je nezbytná. Je třeba více podporovat a motivovat občany, aby si spořili na stáří. Občané by měli vědět, že je především na nich, jak velkou penzi budou ve stáří pobírat a že pokud si spořit nebudou, jejich životní úroveň bude blízká úrovni životního minima. Vládou předložená penzijní reforma počítá se třemi fázemi. První fáze reformy má již podobu platného zákona, účinného od 1. ledna 2010. Nad realizací dalších reformních etap se vznáší, vzhledem k aktuální politické situaci a obtížné předvídatelnosti jejího dalšího vývoje, velký otazník. Názory politických stran na další změny důchodového systému jsou rozdílné. Lze si tedy pouze přát, aby k diskusi přistupovali všichni aktéři zodpovědně, uvážlivě a s vůlí dohodnout se na společném řešení, které bude trvalejšího charakteru a bude respektované většinou (v ideálním případě všemi), bez ohledu na konkrétní politickou situaci. Je třeba mít na paměti, že přílišné otálení s nutnými změnami by ve výsledku mohlo negativně postihnout každého z nás. Čím více se totiž reforma bude odkládat, tím vyšší náklady její pozdější realizace následně ponese, a to si jistě nikdo nepřeje.

Literatura:

1. LOUŽEK, M. *Důchodová reforma - revoluce nebo evoluce?* [on-line]. Poslední aktualizace: 20. 5. 2008. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: http://virtually.cz/clanek_tisk.php3?art=16212
2. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Důchodová reforma* [on-line]. Poslední aktualizace: 31. 1. 2009. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.vz/cs/cs/4782>
3. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. *Výši své penze budeme moci více ovlivňovat* [on-line]. Poslední aktualizace: 17. 10. 2007. [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/cs/4726>
4. TRÖSTER P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*, 3. vydání, Praha, C. H. Beck, 2005
5. VOPÁTEK, J. Vláda schválila důchodovou reformu. *Národní pojištění*, 2008, roč. 39, č. 5, s. 3-4. ISSN: 0323-2395.
6. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění.

Kontaktní adresa:

JUDr. Martin Šimák, Ph.D.
Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta,
Boreckého 27,
370 11 České Budějovice
Email: msimak@centrum.cz

Novohradsko a rozvoj jeho turistického potenciálu v Evropské Unii

Novohradsko and its tourism potential in terms of European Union

Gabriela ŠVEJDOVÁ

Souhrn:

Krajinný ráz a předpoklady Novohradska pro rozvoj cestovního ruchu. Jeho specifika, ekonomické ukazatele a poloha vhodná pro úzkou spolupráci s Rakouskem v rámci Evropské unie. Pětileté fungování přeshraničních impulsních center. Možnosti čerpání z fondů a grantů EU.

Klíčová slova: Sudety, cykloturistika, přírodní rezervace - Žofínský a Hojnovodský prales. ekoturismus, minimální dopad na přírodní prostředí i kulturní dědictví, agroturistika, impulsní centra - příhraniční spolupráce, fond Phare.

Summary:

Scenery and groundwork of Novohradsko for tourism development. Its specificity, economics indices and position fit for close cooperation with Austria in terms of European union. Quinquennial behaviour cross - border pulsed centres. Possibilities of pumping from european union funds and grants.

Key words: Sudetenland, cycling tourism, wilderness area - Žofínský and Hojnovodský forest. ecotourism, minimum impact on natural environment and cultural heritage, agricultural tourism, pulsed centres - frontier cooperation, Phare fund.

Úvod

Oblast Novohradských hor díky svému velmi málo narušenému přírodnímu prostředí, klidu, poměrně dobré dopravní dostupnosti a v neposlední řadě i atraktivitou sousedního rakouského území, je předurčena především k turistickému a rekreačnímu využití. V budoucnosti se dá očekávat velký rozvoj mezinárodního turistického ruchu, zejména formou pěší a cykloturistiky. Od pádu železné opony lze každoročně pozorovat růst zájmu turistů o tuto oblast. Tomuto růstu zájmu však až na malé výjimky neodpovídá rozvoj a nabídka služeb a vybavenosti. Tato oblast má výborné podmínky pro příhraniční spolupráci s Rakouskem a podporu pro rozvoj od Evropské Unie.

Novohradské hory se svými hustými příhraničními hvozdy, četnými křišťálově čistými potůčky a svým příznivým klimatem patří k nejzachovalejším částem přírody v České republice. Po většinu roku zde fouká čerstvý vítr, který dovede, hlavně na podzim, zesílit v pořádnou vichřici. V létě bývá chladný, vane sem přes

dunajské údolí přímo z Alp. Lidé a zvláště děti trpící dýchacími potížemi nalézají v Novohradských horách úlevu.

Oblast na jihu Čech byla do roku 1990 takřka nepřístupná. Železná opona přinesla likvidaci několika obcí, přerušení rozvoje infrastruktury, vyhlidnění. Na druhou stranu zachovala unikátní přírodní prostředí, hluboké lesy, čisté potoky, překrásné louky. Nenarušená příroda Novohradských hor, značné množství značených i neznačených tras vytváří přímo ideální podmínky pro turistiku - a to jak pěší, tak i cykloturistiku, v zimě pak množství sněhu jistě naláká vyznavače běžek (prozatím pouze do strojově neupravených stop). Cyklistika je sport, který v současné době prožívá bouřlivý rozvoj spojený zejména s rozšířením horských kol.¹

Nepředpokládá se masový rozvoj cestovního ruchu ve formě turistického průmyslu, pro který v této oblasti nejsou a díky limitům využití území ani budou vhodné podmínky.

Podmínky a charakter území předurčují rekreační využití ve formě ekologicky šetrné turistiky zaměřené na pobyt v přírodě, ozdravné pobyty, krajinnou ekologii, rybářství, myslivost, agroturistika a v omezené míře je možno předpokládat i místní využití turistických sjezdovek a běžkařských tratí.

Díky přírodní atraktivitě území jsou velké předpoklady k rozvoji tzv. „Odborné turistiky“. Jedná se o pořádání seminářů a studijních pobytů zaměřených na krajinnou ekologii a hospodaření v krajině. V rámci těchto pobytů se nabízí využití naučných stezek, organizovaných návštěv chráněných území přírody s odborným výkladem apod.

Stávající úroveň sportovně rekreační vybavenosti neodpovídá předpokládanému nárůstu ubytovacích kapacit a rostoucímu zájmu o pobyt v této oblasti. Proto je potřeba uvažovat o rozšíření nabídky sportovně-rekreační vybavenosti, které bude směřovat zejména k prodloužení rekreační sezóny, ke zvýšení atraktivity území a v neposlední řadě k aktivní regulaci a usměrňování pohybu a pobytu návštěvníků v přírodě a krajinářsky cenném území.

Hlavní část

Ekonomické ukazatele:

Mezi osoby ekonomicky aktivní jsou zařazeny všechny osoby starší 15 let, které byly v okamžiku sčítání lidu, domů a bytů v pracovním, členském, zkušebním nebo obdobném poměru k podniku, družstvu, organizaci, soukromé osobě nebo jinému právnímu subjektu, dále zaměstnavatelé, osoby samostatně činné, osoby svobodných povolání, vojáci v základní vojenské službě, na vojenském cvičení, osoby ve vyšetřovací vazbě a ve výkonu trestu, pracující důchodci, ženy na mateřské dovolené a osoby hledající zaměstnání nebo pomáhající v rodinném hospodářství.

¹ (<http://www.novohradsko.cz>)

Celkově v oblasti Novohradských hor bylo takto zjištěno 3 364 osob ekonomicky činných, z toho 1885 mužů a 1479 žen. Podíl ekonomicky činných mužů z věkové skupiny v produktivním věku činí 88,2 %, u žen 84 %. Rozdíl u mužů představuje převážně část věkové skupiny do 24 let, připravující se na povolání, u žen pak i podíl 6% žen v domácnosti. Podíl invalidních občanů v produktivním věku činí 4 %.

Značným problémem v zaměstnanosti obyvatelstva je nedostatek pracovních příležitostí. Těžiště v zaměstnanosti byla práce v lesnictví a zemědělství na farmách státního podniku Šumava. V současné době změny ve vlastnických vztazích, racionalizace jednotlivých činností, změny ve struktuře někdejších neproduktivních zbytnělých podniků a zrušení Pohraniční stráže s jejím mohutným aparátem i nedostatek kapitálu v oblasti působí na snižování počtu pracovních míst. Tato situace je do určité míry kompenzována rostoucí soukromou podnikatelskou aktivitou, která se v oblasti Novohradských hor zaměřuje prvořadě na oblast turismu, služeb a drobné výroby. Další místa jsou v soukromém sektoru stavebnictví, ve službách, ve státní správě, v dopravě. Celkem v oblasti je přibližně 2000 pracovních míst. Podle průzkumu je zde i významná vyjíždka za prací do Rakouska s denním návratem, i když její intenzita má klesající tendenci.²

IPC - IMPULSNÍ PŘESHraniČNÍ CENTRA

„Bourat hranice v hlavách“ - pod tímto mottem vzniklo podél severní hranice Rakouska již deset impulzních center, která usilují o intenzivnější přeshraniční spolupráci ve všech oblastech života. Povědomí o tom, co se děje na druhé straně hranice, je totiž stále malé. Proto byl v roce 2003 z fondu Phare CBC podpořen vznik prvních tří center na české straně (v Nových Hradech, Českých Velenicích a Nové Bystřici) jako partnerských zařízení k rakouským centrům.

Pět let fungování IPC SDRUŽENÍ RŮŽE

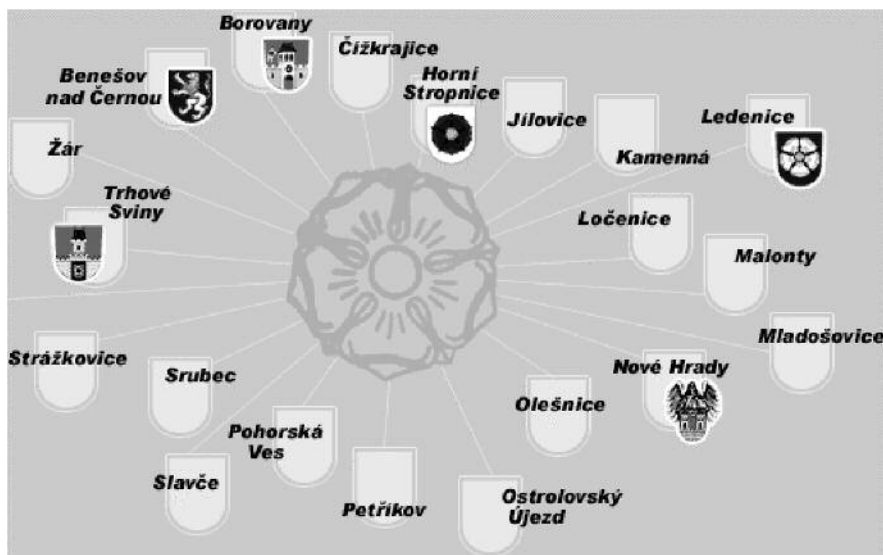
Přeshraniční impulzní centrum Sdružení Růže se sídlem v Nových Hradech začalo v regionu působit od ledna 2004. Jeho partnerem na druhé straně hranic je tzv. „GIZ (označení pro rakouská přeshraniční impulzní centra) Region Weitra“. Daný region sdružuje šest obcí - Bad Grosspertholz, Grossschönau, Moorbad Harbach, St. Martin, Unserfrau - Altweitra a Weitra.

Přeshraniční impulzní centrum Sdružení Růže nabízí tyto služby:

- vyhledává vhodné a ochotné přeshraniční subjekty (organizace i osobnosti) pro spolupráci školám, spolkům, obcím ...
- pomáhá při navazování a uskutečňování kontaktů

² <http://www.risy.cz/>

- podporuje a organizuje kulturní a společenské akce přeshraničního charakteru
- zajišťuje informovanost o dění v regionu na obou stranách hranice.³

Zdroj: www.sdruzeni.ruze.cz

Hlavním cílem projektů je aktivně se podílet na plánování, přípravě a realizaci veškerých projektů s přeshraničním dopadem. Podporuje podněty přicházející jak z rakouské, tak i české strany, organizuje nejrůznější semináře s tematikou přeshraničních aktivit pro veřejnou správu, podnikatele a neziskové organizace. Spolupracuje s rakouskými partnery a mikroregiony z obou stran hranice, to vše ve spolupráci s GIZ Region Weitra v Großschönau.

Tato činnost má v regionu zmírňovat okrajový charakter příhraniční oblasti, oživovat potenciál především v oblasti cestovního ruchu, podpořit koordinaci přeshraničních aktivit podnikatelů, hospodářské kooperace, výrazně přispět k sociálnímu a kulturnímu rozvoji, vytvořit podmínky pro ekonomický rozvoj příhraničního mikroregionu, podpořit přeshraniční partnerství obcí i jiných organizací či podílet se na sbližování českých a rakouských občanů.⁴

Možnosti čerpání dotací a grantů EU

Evropská unie je fenomén, o kterém se hodně mluví, zejména po vstupu České republiky do EU. Šíří se o něm mnoho informací, některé pravdivé, jiné méně.

³ www.sdruzeni.ruze.cz

⁴ www.pic.sdruzeni.ruze.cz

Informacemi o EU jsou zavaleny noviny, televizní a rozhlasové zprávy i internetové portály. Vstupem ČR do EU se ještě více otevřela možnost využívat finanční prostředky. Míra využití těchto prostředků, neboli absorpční kapacita závisí především na kvalitě projektů, jejichž prostřednictvím lze podporu pro realizaci rozvojových aktivit získat. Klíčovým pojmem při tvorbě projektů je pojem „partnerství“. Jedná se o fenomén, který Evropská komise velmi zdůrazňuje, a díky němuž dochází v regionu, do kterého podpora plyne spolupráce klíčových institucí a osob. Pro jednotlivé země EU je také velmi důležitá regionální a strukturální politika. Jejím prostřednictvím se EU snaží pomoci k rozvoji regionů. Pro tyto účely se v EU používá dělení na územní statistické jednotky tzv. NUTS (z francouzského Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques). V České republice existuje osm regionů soudržnosti NUTS II (Praha, Střední Čechy, Severozápad, Jihozápad, Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava, Moravskoslezsko), které pokrývají celé území 14 krajů a Prahu. Poskytování veřejných podpor v jednotlivých regionech musí být v souladu s Regionální mapou intenzity veřejné podpory s vyhodnocení statisticky relevantních ukazatelů, především HDP na jednoho obyvatele a míry nezaměstnanosti.⁵

V současné době jsou k financování projektů v rámci uvedených cílů využívány čtyři fondy. Především je to Evropský fond pro sociální rozvoj (1974) jako základní nástroj regionální politiky k financování strukturální pomoci. Evropský regionální fond přispívá k financování iniciativy INTEREG. Prostředky z tohoto fondu jsou určeny mimo jiné k rozvíjení cestovního ruchu. Evropský sociální fond je klíčovým finančním nástrojem pro realizování evropské strategie zaměstnanosti. Orgánem zodpovědným za řízení je ministerstvo práce a sociálních věcí o finanční podporu z ESF mohou žádat všechny organizace zřízené v souladu s právním řádem a fyzické osoby, které budou schopny předložit kvalitní projekty. Dalším je Evropský zemědělský orientační a záruční fond. Jeho orientační část poskytuje pomoc rozvoji venkova a dále na investice do zemědělského majetku, zemědělských podniků, zahájení činnosti mladých zemědělců dalších. Pro cestovní ruch je zajímavá oblast přizpůsobování a rozvoje venkovských oblastí. Operační programy slouží k získávání finančních prostředků, které jsou v souladu s výzvou k předkládání projektů do programů v rámci těchto operačních programů. Na začátku tohoto procesu stojí Národní rozvojový plán, který je rozpracovaný do šesti prioritních os mezi nimi je i rozvoj cestovního ruchu. Čtvrtou prioritou tohoto programu je rozvoj cestovního ruchu, za účelem zvýšení podílu cestovního ruchu na hospodářské prosperitě regionů, zvýšení objemu investic pro rozvoj cestovního ruchu a vytváření nových pracovních příležitostí. V rámci tohoto opatření je podpora věnována subjektům, které nakupují služby týkající se cestovního ruchu. Také je udělována neinvestiční podpora na

⁵ <http://nevimajan.protokol.cz/view.php?cislocclanku=2005103101>

uhrazení nákladů spojených s poskytováním projektů spojených s vytvářením partnerství veřejného i soukromého sektoru, zavádění jednotného systému značné aktivit v cestovním ruchu. V marketingu cestovního ruchu, účast na veletrzích a worshopech cestovního ruchu. V pořádání mezinárodních, národních a regionálních sympozií a konferencí o cestovním ruchu. V rámci dalších podopatření je podporován rozvoj služeb regionálního, či místního charakteru formou grantových schémat zahrnujících nákup služeb veřejnými subjekty obce, kraje), nebo malými a středními podnikateli v oblastech cestovního ruchu.⁶

Závěr

I v regionu Novohradsko je tato finanční injekce citelně znát. Jeden příklad za všechny - díky penězům z evropských fondů se podařilo v rukou soukromníka nádherně obnovit tvrz Cukněstěj v Terčíně údolí, který po necitlivém obydlí a následné devastaci za dob komunismu upadal a hrozil mu osud zřícenin. Nyní je tvrz zrekonstruovaná a po pracích archeologů se zde uvažuje o otevření muzea. Pravidelně se zde v létě pořádají šermířské hry a posloužil i jako kulisa do české pohádky. Problematickým místem kam by se měli investovat peníze jsou pozemní komunikace a areály sportovišť pro volnočasové aktivity. V porovnání s dalšími dvěmi oblastmi mělo Novohradsko ten handicap, že zde v podstatě turismus neměl předtím tradici, jako tomu bylo například v Chorvatsku nebo Španělsku. Vše muselo být budováno od začátku, nebyla zde ani dostatečná materiálně technická základna. Snad si i v budoucnu podaří udržet svoji melancholicky čistou tvář, a zvýšený turismus se tu neprojeví negativně. Protože je to hlavně ona nedotčenost a přirozenost, která tolik láká návštěvníky.

Kontaktní adresa:

Ing. Gabriela Švejďová

Bachmačská 1

370 01 České Budějovice

Email: svejda@vsers.cz

⁶ <http://www.dotaceeu.eu/>

Pět let volného pohybu v EU

Five years of manpowers free movement

Věra ŠVEJDOVÁ

Souhrn:

Aktuální téma od vstupu naší země do EU je volný pohyb pracovní síly. Otevřením hranic je nabízena možnost pracovní migrace jak směrem ven tak dovnitř. Právo volného pohybu zaručuje každému občanu EU odstranění jakýchkoliv překážek, které by mu bránily v přesunu a usazení do jiného členského státu za práci, podnikáním, studiem nebo turistikou.

Klíčová slova: volný pohyb pracovní síly, pracovní migrace, otevření hranic, migrace - pobídková, poptávková, pobytová, životní úroveň, trh práce, věk, jazykové bariery

Summary:

Up-to-date subject from entrance ours country to the EU is free movement manpower. By opening the frontiers is offered possibilities of working migration how outwards so inwards. The right of free movement warrants to every citizen of EU ablation of any obstructions that the would him inhibit from shift and settler to the other member state to work, business, study or tourism.

Key words: free movement manpower, working migration, opening of frontiers, migration- incentive, demand operation, stay, standard of living, employment market, age, language fences

Volný pohyb pracovní síly v rámci Evropské Unie, se od vstupu naší země do EU stal aktuálním tématem. Migrace, neboli přemísťování obyvatel, nejčastěji za lepšími životními podmínkami, je přirozený proces, který existuje prakticky odjakživa. Jedná se o mechanický pohyb obyvatelstva spojený se změnou místa bydliště na dobu kratší, delší, popřípadě natrvalo. Pracovní migrace je hlavně spojena se snahou dosáhnout vyššího reálného příjmového standartu, respektive celkové životní úrovně. Důležitými faktory jsou výše mezd, směnného kurzu, cenové hladiny nebo také štědrost sociálních systémů v zemi migrantem zvolené. Migrace za prací se stává čím dál větším fenoménem dnešní společnosti, který se projevuje i v České republice, zvláště pak po roce 1989, kdy naše země otevřením hranic a ekonomiky nabídla možnost pracovní migarci jak směrem ven pro své občany tak i směrem dovnitř imigrantům. Od roku 2004, kdy Česká republika vstoupila spolu s dalšími devíti státy do Evropské Unie (EU), se našim pracovníkům ochotným vycestovat do zahraničí nabídly další možnosti a hlavně značné zjednodušení v procesu hledání zaměstnání.

V rámci Evropské Unie rozdělujeme dvojí druh migrace:

Migrace vnější - proces imigrace občanů ze třetích států do EU

Migrace vnitřní - migrace občanů mezi členskými státy EU.

Tyto dvě migrace však od sebe nemůžeme úplně oddělit. Postavení rodinných příslušníků migrantů je řešeno v rámci volného pohybu pracovníků, tedy jako součást vnitřní migrační politiky, i když tito rodinní příslušníci nejsou občany členských zemí.¹

Podle charakteru potencionálních migrantů a forem výkonu zaměstnání v zahraničí se migrace dělí na (Baštýř, 91-93):

Migrace pobídková

- vzniká výzvou cílového státu. Jedná se o situaci, kdy pracovníci ze země, která je méně ekonomicky vyspělá a ve které je omezena možnost kariérového růstu a vysokých mezd, migrují na základě výzvy do země s vyšším životním standardem. Jedná se většinou o migraci dlouhodobého charakteru a dochází k riziku odlivu kvalitní domácí pracovní síly. Rozeznáváme několik druhů migrace:

Migrace poptávková

- Tato migrace naopak vychází z vlastních impulsů migranta odjednat si práci v cizí zemi. Tento druh migrace pak přináší riziko velkého přílivu levné pracovní síly, což může mít za následek zvýšení nezaměstnanosti v cílové zemi a snižování mezd.

Migrace pobytová

- Při pobytové migraci migrant žije a pracuje v cílové zemi. Charakter pobytové migrace je dlouhodobý (zpravidla delší než 2-3 roky), nebo krátkodobý (s pobytem v zahraničí do jednoho popřípadě dvou let).

Migrace dojížděková (pendlerská)

- Tento typ migrace je oproti předchozím atypický v tom smyslu, že trvalé bydliště migranta zůstává v jeho zemi původu, zatím co migraci uskutečňuje buď formou každodenního dojíždění za prací do cílové země, nebo se do mateřské země vrací po krátkém (většinou maximálně týdenním) pobytu na víkend domů. Tento typ migrace provozují zejména pracovníci žijící při hranicích s vybraným cílovým státem. Migrant tímto kumuluje tři zvýhodnění - má mzdu vyspělé cílové země, výhodný přepočtení kursu směnným kurzem za měnu mateřské země a kupní sílu přepočtené mzdy v cenové hladině země původu. Tato migrace bývá označována jako nejobávanější typ zahraniční migrace pro pohraniční regiony cílového státu. S touto migrací se u nás setkáváme například ve vztahu Česká republika - Německo, Rakousko.

¹ BARŠOVA, A. a BARŠA, P. Přistěhovalectví a liberální stát. 1. vyd. Brno: MU, 2005. 282 s. ISBN 80-210-3875-6.

Faktory ovlivňující pracovní migraci:

Vyšší mzdové příjmy

- Pro většinu migrantů představuje motivaci číslo jedna. Intenzita příjmové motivace je závislá na rozdílu mezi dosahovanou úrovní příjmů v zemi původu a v cílové zemi. Obecně pak platí, že se míra této migrace tlumí, pokud výdělková úroveň v domovském státě dosahuje zhruba 75% příjmové úrovně cílového státu. Náklady migrace, jak osobní tak ekonomické, pak převyšují její přínosy.²

Vyšší životní úroveň v cílovém státě

- Intenzita takto motivované migrace je tím silnější, čím větší je odstup hospodářské úrovně v mateřském státu od státu migračně cílového.³

Situace na místním trhu práce

- Nejdůležitějším ukazatelem se tady jeví míra nezaměstnanosti v zemi původu. V případě velké nezaměstnanosti pracovníci projevují tendence migrace do cizího státu za účelem nalezení jakéhokoli pracovního místa, i za cenu toho, že toto místo nebude plně odpovídat jejich kvalifikaci.

Získání zkušeností a zlepšení jazykových znalostí

- Z pohledu pozdějšího návratu do země původu se zkušenosti ze zahraničí jeví jako velmi dobrý prostředek k obdržení lepšího pracovního místa a spolu s nabytými jazykovými znalostmi mohou přispět k lepšímu uplatnění pracovníka jak na domácím, tak na zahraničním trhu práce.

Omezující faktory migrace:

Věk

- Věk hraje jednu z nejdůležitějších rolí při rozhodování v odjezdu za prací do zahraničí. Všeobecně je známo, že mezi pracovní migranty se řadí především osoby ve věku do 30 let. To je dáno větší mobilitou oproti starším občanům, kteří musí čelit různým komplikacím spojeným s přestěhováním se do cizího státu, jako například hledání škol či školek pro své děti, také již mají v domovském státě větší závazky, nebo se jim pouze nechce měnit zaběhnutý styl života. Mladší migranti se také přizpůsobují lépe a rychleji novému prostředí a ve většině případů jsou také lépe jazykově vybaveni. Určité výjimky u starších pracovníků mohou představovat vysoce kvalifikovaní jedinci, kteří reagují na nezaměstnanost na domácím trhu práce a zároveň nedostatek odborníků v zahraničí a odjedou za prací s celou rodinou, většinou dlouhodobě.

² VAVREČKOVÁ, J. Migrace odborníků do zahraničí a potřeba kvalifikovaných pracovních sil. 1. vyd. Praha: VUPSV, 2006. 87 s. ISBN 80-87007-00-X.

³ Tamtéž.

Jazykové bariéry

- Neznalost jazyka cílové země je jeden ze základních problémů při rozhodování o migraci. Komplikuje jak samotné žití v zemi tak v podstatě uchazeči o zaměstnání značně zúží okruh pracovních možností. Ten pak může vybírat pouze z nekvalifikovaných a často nepříliš oblíbených pracovních pozic. Pro české pracovníky je výběr cílových zemí, vzhledem k průměrně nízké znalosti cizích jazyků, také omezen. Díky velké rozšířenosti anglického a německého jazyka tak většina pracovníků ochotných vycestovat do zahraničí směřuje do Velké Británie, Irska a velký zájem projevují také o Německo a Rakousko.

Z hlediska pátého výročí vstupu ČR do EU považují vývoj práva EU z pohledu volného pohybu osob. Ten je základním pilířem jednotného prostoru, který Evropská Unie buduje od svého stvoření. Spolu s volným pohybem zboží, služeb a kapitálu tvoří jeho čtyři základní svobody. Právo volného pohybu zaručuje každému občanovi EU odstranění jakýchkoliv právních nebo praktických překážek, které by mu bránily v přesunu a usazení se do jiného členského státu ať už za práci, podnikáním, studiem nebo pouze turistikou. Toto právo přísluší i jeho rodinným příslušníkům, nevyžaduje žádné zvláštní formality a je platné bez ohledu na motiv jejich cesty či pobytu. Může být omezeno pouze z důvodu ohrožení veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti nebo veřejného zdraví. Volný pohyb osob platí podle shodných pravidel v celé Evropské Unii a také v zemích Evropského hospodářského prostoru (EHP) (tj. v Norsku, v Lichtenštejnsku a na Islandu). Zvláštní bilaterální smlouvu podobného obsahu má pak s Evropskou Unií sjednáno Švýcarsko. Právo každého občana EU volně se pohybovat a usazovat ve společném prostoru Unie je ukotveno ve Smlouvě o založení Evropského Společenství (ES) a upravuje ho směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004.⁴

Úspěchem pětileté přítomnosti ČR v EU je volný pohyb pracovníků. Evropská integrace v rámci vytváření společného trhu začala právě s pracující populací, protože nebylo možné dosáhnout jednotného trhu pokud by přetrvávala omezení mobility pracovní síly. Hlavním záměrem tohoto kroku bylo usnadnit situaci na trhu práce zemím s přebytkem pracovní síly a naopak zemím s jejich nedostatkem, zjednodušit proces hledání lepších pracovních a životních podmínek a také hlavně přispět k užšímu spojení evropských národů.

⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, Úřední věstník L 158, 30. 4. 2004, Kapitola 05 Svazek 05 S. 46-6.

Literatura:

BARŠOVA, A. a BARŠA, P. Přistěhovalectví a liberální stát. 1. vyd. Brno: MU, 2005. 282 s. ISBN 80-210-3875-6.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, Úřední věstník *L 158, 30. 4. 2004, Kapitola 05 Svazek 05 S. 46-61*

VAVREČKOVÁ, J. Migrace odborníků do zahraničí a potřeba kvalifikovaných pracovních sil. 1. vyd. Praha: VUPSV, 2006. 87 s. ISBN 80-87007-00-X

Kontaktní adresa:

JUDr. et. PaedDr. Věra Švejdová

Katedra práva

Ekonomická fakulta JU

370 00 České Budějovice

Email: svejda@vsers.cz

Podmienky vstupu zahraničného kapitálu do regiónov v ekonomike Slovenska [1]

The conditions of incoming foreign investments to the region of Slovak Republic

Jozef TVRDOŇ

Súhrn:

Príspevok sa zaoberá podmienkami vstupu priamych zahraničných investícií do ekonomiky Slovenska. V úvodnej časti sa príspevok zaoberá ich významom v ekonomike a uvádza motívy pre investorov alokovať ich investície v zahraničí. Stručne je uvedený stav priamych zahraničných investícií z hľadiska celkových objemov, štruktúry investorov a ich regionálneho rozmiestnenia v ekonomike Slovenska. Osobitnú pozornosť venuje príspevok štátnej pomoci ako významnému nástroju pre prítiahnutie zahraničných investorov do ekonomiky Slovenska. Porovnáva posledné legislatívne úpravy, zamerané na podporu zahraničných investícií formou štátnej pomoci a stručne hodnotí efektívnosť vynaložených prostriedkov z verejných zdrojov.

Kľúčové slová: priame zahraničné investície, motívy investovania, regionálne determinanty prílevu priamych zahraničných investícií, legislatívne prostredie, mapa regionálnej pomoci, efektívnosť vynaloženia verejných zdrojov

Summary:

The content of this document is about the conditions of the incoming foreign investments to the Slovak Republic. In the first part we talk about significant influence of foreign investments to the economy and main motivation for investors to make an abroad investment. Briefly we have shown the figures of direct foreign investments from point of view as follows: total volume, structure of investors and regional diversification within the Slovak Republic. Special attention we put on the state allowance (as a significant part of instruments for tightening of foreign investments). We have compared latest legislative modifications, which are focused on support of foreign investments with state allowance and effectiveness of public funds.

Key words: direct foreign investments, investment motivation, regional determinants of direct foreign investments, legislative terms, the map of regional allowance, effectiveness of public funds.

Význam zahraničného kapitálu v ekonomike

Jedným z prejavov prechodu slovenskej ekonomiky na trhovú systém je i prílev zahraničného kapitálu. Ekonomika Slovenska stojí pred realizáciou štrukturál-

nych zmien, ktoré sú spojené s rôznymi formami vlastníctva, v rámci ktorých má podnikanie zahraničných podnikateľských subjektov významné miesto.

Vytvorenie priaznivých podmienok pre vstup zahraničného kapitálu do ekonomiky je predpokladom pre uplatnenie moderných technológií, riadenia a tým priamo ovplyvňuje jej výkonnosť. Osobitný význam môže mať zahraničný kapitál v rozvoji regiónov a pri riešení problémov nezamestnanosti ako i pri pomoci preniknúť domácim podnikom na zahraničné trhy.

Významné postavenie zahraničného kapitálu v jednotlivých ekonomikách bezprostredne súvisí s procesom internacionalizácie podnikania. Na základe dlhodobého skúmania pohybu kapitálu I. H. Dunming [2], uvádza, že krajiny vo vzťahu k pohybu zahraničného kapitálu prechádzajú niekoľkými etapami.

V prvej etape daná krajina aktívne nevystupuje so svojím kapitálom v zahraničí. Jej vzťahy v medzinárodnom obchode sa realizujú prostredníctvom zahraničného obchodu. Zahraničný kapitál sa v danej krajine umiestňuje v malom rozsahu na čo vplývajú neuspokojivé podmienky pre jeho prílev (veľkosť trhu, kvalifikácia pracovnej sily, neuspokojivé vybavenie infraštruktúrou a pod.).

V druhej etape získajú zahraničné investície na význame. Prejaví sa to rastom produkcie, ktorá významne začne zásobovať domáci trh. Zahraničný kapitál ako komparatívnu výhodu využíva lacnú pracovnú silu, ktorá sa postupne zoznamuje s vysokou úrovňou organizácie práce a výroby, ktorá vznikla na základe zahraničných investícií. Charakteristickým znakom je tiež to, že zahraničné investície sú lokalizované v ekonomike bez výraznejších väzieb s hospodárstvom danej krajiny. Investície domácich firiem do zahraničia sú zriedkavé a ide prevažne o investovanie do susedných štátov, ktoré sú na podobnom stupni ekonomického rozvoja.

V tretej etape krajina zaznamenáva rast podielu zahraničných investícií do jej ekonomiky. V tejto etape sa prejavuje vplyv zahraničných firiem na domáce podniky, ktoré získavajú skúsenosti na základe kontaktov so zahraničnými firmami. Výsledkom môže byť to, že úroveň miezd danej krajiny stúpa, do určitej miery sa odstraňuje medzinárodná diferenciácia miezd a daná krajina stráca výhody lacnej pracovnej sily. Na tomto stupni už zahraničný kapitál je priťahovaný novými výhodami ako je rast dopytu, rozvoj domácich technológií, rozvoj infraštruktúry a pod. V tejto etape ešte prevažuje podiel prílivu kapitálu zo zahraničia nad jeho odlivom do zahraničia.

V ďalších fázach už daná krajina je výrazným investorom v cudzine.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že Slovensko z hľadiska dovozu a vývozu zahraničného kapitálu sa nachádza v druhej etape.

Priame zahraničné investície tvoria rozhodujúcu časť zahraničného kapitálu v ekonomike Slovenska. Prostredníctvom týchto investícií sa môžu dostať do našej ekonomiky moderné technológie, ktoré pozitívne ovplyvnia štruktúru našej ekonomiky a môžu byť iniciátorom modernizácie a vzniku nových výrobkov a služieb, ktoré sa úspešne uplatnia na domácich a zahraničných trhoch.

Stav priamych zahraničných investícií v ekonomike Slovenska

V tejto časti stručne uvedieme stav zahraničných investícií na Slovensku. Stav priamych zahraničných investícií na Slovensku za rok 2007 bol vo výške 782 092 mil. Sk, pričom prírastok zahraničných investícií oproti roku 2006 poklesol o 100 108 mil. Sk. Rozdiel medzi prílevom a odlevom zahraničných investícií zo SR dosiahol v roku 2007 prebytok vo výške 21 396 mil. Sk

Väčšina investorov pochádza z krajín Európskej únie. Na prvom mieste je Holandsko (28,9 %), nasleduje Nemecko (16,3 %) a tretie miesto patrí Rakúsku (16 %). Naopak, najmenej investícií smeruje zo Spojených štátov amerických, z Francúzska a zo Spojeného kráľovstva.

Vo vývoji prílevu priamych zahraničných investícií do jednotlivých regiónov je pre Slovensko typická dlhodobá nerovnomernosť, a to má vplyv aj na rozvoj jednotlivých regiónov. Investori uprednostňujú západné Slovensko s dobre vyvinutou cestnou infraštruktúrou, na úkor stredného a východného Slovenska. Do Bratislavského kraja smerovalo až 67,7 % z celkového objemu investícií, druhý najatraktívnejší región bol Košický kraj, a na treťom mieste Trnavský kraj. Najmenej investícií zaznamenali Prešovský kraj a Banskobystrický kraj, ktoré tak výrazne zaostávajú za ostatnými regiónmi.

Tabuľka č. 1: Stav PZI v SR k 31. 12. 2007 v jednotlivých regiónoch

<i>Členenie podľa krajov</i>	<i>782 092</i>	
Bratislavský kraj	529 129	67,7 %
Trnavský kraj	54 163	6,9 %
Trenčiansky kraj	36 238	4,6 %
Nitriansky kraj	24 205	3,1 %
Žilinský kraj	47 831	6,1 %
Banskobystrický kraj	15 203	1,9 %
Prešovský kraj	6 664	0,9 %
Košický kraj	68 659	8,8 %

[7] Zdroj: www.nbs.sk, vlastné spracovanie

Z hľadiska odvetvového členenia smerujú v posledných rokoch investície najmä do priemyselnej výroby. V roku 2007 sa priemyselná výroba podieľala 40,7 % na celkovom objeme zahraničných investícií, no vyskytli sa aj odvetvia, o ktoré investori vôbec nemali záujem, napr. školstvo, rybolov a chov rýb.

Motívy investovania

Dôvodov, prečo spoločnosti pristupujú k investovaniu v zahraničí je mnoho a vplýva na to veľa skutočností. Tieto determinanty ovplyvňujú výber cieľovej

krajiny pre investície. Medzi hlavné motívy investovania patrí nepochybne očakávaný zisk.

Vo všeobecnosti sa tieto motívy delia na dve skupiny[3]:

1. *interné determinanty*, ktoré vychádzajú z vnútorných podmienok a zdrojov firmy, jej špecifik a cieľov. Firma môže uskutočniť investíciu v zahraničí napr. z dôvodu spojenia s inou firmou, a tým znížiť náklady na výskum a vývoj, alebo z dôvodu diverzifikácie podnikateľského rizika.
2. *externé determinanty* ako komplex faktorov vyplývajúcich z ekonomického, právneho a kultúrneho prostredia, v ktorom firma pôsobí.

Tieto determinanty možno členiť na dve skupiny:

- a) *Determinanty v materskej krajine* - patria sem napríklad stimuly materskej krajiny na podporu investovania v zahraničí, vysoká cena pracovnej sily a iné vysoké náklady na výrobu, nedostatok surovín a pod.
- b) *Determinanty v hostiteľskej krajine* - napr. rastúci dopyt, trh, úroveň infraštruktúry, atraktívne investičné prostredie, nízke ceny pracovnej sily, energií, surovín, dostupnosť kvalifikovanej pracovnej sily, a pod.

Do tejto skupiny možno zaradiť i tie faktory, ktoré sú ovplyvniteľné najmä na regionálnej úrovni, ide o špecifické regionálne determinanty prílevu priamych zahraničných investícií.

Špecifické regionálne determinanty prílevu PZI

Priame zahraničné investície prirodzene vytvárajú klástre a koncentrujú sa do najrozvinutejších regiónov krajiny, čím vytvárajú základné predpoklady na vznik výrazných regionálnych rozdielov.

Klástre možno vymedziť[5] ako priestorovú koncentráciu vzájomne prepojených spoločností, špecializovaných dodávateľov, poskytovateľov služieb, firiem v príbuzných odvetviach a iných relevantných inštitúcií (univerzity, obchodné komory, podporné agentúry) v určitom sektore, ktoré si konkurujú, ale zároveň spolupracujú.

Vládna politika by teda nemala byť zameraná len tvorbu investičného prostredia ako faktora prílevu zahraničného kapitálu, ale na tvorbu takého prostredia, ktoré prihliada na potreby a záujmy jednotlivých regiónov krajiny. Tu sa dostáva do popredia aj proces rozhodovania investora.

Časť investorov používa pri rozhodovaní o alokácii o svojej investícii dvojstupňový proces, kde sa výber v prvej fáze koncentruje na výber dvoch-troch najvhodnejších krajín a až potom dochádza k výberu niekoľkých lokalít v daných krajinách na záverečný výber.

Iný prípad nastáva, keď investori vyberú najprv cieľovú krajinu a potom sa vyberá vhodná lokalita už len v rámci danej krajiny (stupňovité lokalizačné rozhodnutie). Časť investorov vyberá spomedzi konkrétnych lokalít už v prvej fáze so snahou nájsť „uspokojivú“ lokalitu.

Medzi najvýznamnejšie regionálne determinanty prílevu PZI možno zaradiť:

- *Geografická a kultúrna vzdialenosť*
- *Subdodávateľská báza*
- *Výrobné náklady*
- *Prírodné zdroje*
- *Existujúci investori*
- *Regionálna pracovná sila*
- *Dopravná infraštruktúra*

Osobitný dôraz sa kladie na dopravnú infraštruktúru, ktorá môže byť zaradená ako určitá podskupina faktora geografickej vzdialenosti. Vzdialenosť medzi investorom a trhom (resp. dodávateľmi) je potrebné z pohľadu determinácie prílevu zahraničného kapitálu merať rýchlosťou dostupnosti.

Kľúčovú úlohu zohrávajú najmä tri faktory - medzinárodné letecké spojenie, diaľničná sieť a železnice. Význam dopravnej infraštruktúry pre investora závisí od ekonomickej činnosti a sektora, do ktorého investor chce investovať. Priemyselné výroby väčšinou vyžadujú diaľničné napojenie lokality, pri službách je dôležitejšie telekomunikačné napojenie, prípadne letecké spojenie. Dôležitosť leteckého spojenia tiež závisí od toho, či sú potrebné časté návštevy manažmentu spoločnosti alebo zákazníkov. Dôležité je tiež komplexné prepojenie všetkých súčastí dopravnej infraštruktúry. Budovanie dopravnej infraštruktúry je jedným z najdôležitejších nástrojov štátu v oblasti regionálneho rozvoja, znižuje náklady všetkým, nielen zahraničným investorom. Dobudovanie dopravnej siete je dôležitou prioritou štátu, súčasne však predstavuje výrazný tlak na verejné financie a zaťaženie štátneho rozpočtu.

Štátna pomoc ako nástroj podpory priamych zahraničných investícií

Pravidlá poskytovania štátnej pomoci vychádzajú z platných noriem Európskej únie, ktoré musí rešpektovať každý členský štát. Základným právnym predpisom v oblasti poskytovania štátnej pomoci je Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, články 87-89. Zmluva zakazuje poskytovanie takej štátnej pomoci, ktorá by významným spôsobom narušovala, alebo ohrozovala hospodársku súťaž takým spôsobom, ktorý by zvýhodňoval určitých podnikateľov alebo produkciu určitého tovaru alebo poskytovanie služieb a nepriaznivo by ovplyvňoval obchod medzi členskými štátmi EÚ.

V zmluve sú exaktne uvedené pomoci, ktoré sú zlučiteľné so spoločným trhom. Sú to napríklad pomoci určené na náhradu škody spôsobenej prírodnými katastrofami, pomoci sociálnej povahy, či pomoci poskytované do určitých oblastí Spolkovej republiky Nemecka na vyrovnanie hospodárskych nevýhod v dôsledku jeho rozdelenia v minulosti.

Pre naše účely slúži článok 87 ods. 3 písm. a) a c), na základe ktorého možno štátnu pomoc poskytovať na podporu hospodárskeho rozvoja regiónov s mimoriadne nízkou životnou úrovňou alebo s mimoriadne vysokou nezamestnanosťou,

za predpokladu, že táto podpora nepriaznivo neovplyvní podmienky obchodu v rozpore so spoločným záujmom.

Podmienky Zmluvy bolo potrebné implementovať aj do nášho zákona o investičnej pomoci, a na základe toho je investičná pomoc považovaná za pomoc zúčiteľnú so spoločným trhom a vláda SR ju poskytne bez nutnosti jej schvaľovania Európskou komisiou.

Členské štáty sú povinné každoročne zasielať Komisii správy o poskytnutej investičnej pomoci za príslušný rok. V prípade zistenia, že niektorý štát poskytol pomoc nezúčiteľnú so spoločným trhom, je oprávnená túto pomoc zrušiť alebo upraviť. Ak by sa daný štát nepodriadil tomuto rozhodnutiu, Komisia môže predmetnú vec predložiť priamo na Súdny dvor. Avšak, v prípade zistenia, že uvedení pomoc by odôvodňovali výnimočné udalosti, členský štát sa môže obrátiť na Radu, ktorá môže jednomyselne rozhodnúť v prospech štátu a považovať danú pomoc za zúčiteľnú so spoločným trhom.

Legislatívne podmienky poskytovania štátnej pomoci vo forme investičných stimulov

Štátnou pomocou sa rozumie „každá pomoc v akejkoľvek forme, ktorú poskytuje na podnikanie alebo v súvislosti s ním poskytovateľ priamo alebo nepriamo z prostriedkov štátneho rozpočtu, zo svojho rozpočtu alebo z vlastných zdrojov podnikateľovi“.[5]

Poskytuje sa podľa schém štátnej pomoci alebo ako individuálna štátna pomoc, a to buď v priamej alebo nepriamej forme.

Priama forma štátnej pomoci sa poskytuje na základe osobitnej zmluvy medzi poskytovateľom a prijímateľom. Patrí sem dotácia, príspevok, grant, úhrady úrokov alebo úverov alebo ich častí, návratné finančné výpomoci.

Medzi nepriame formy pomoci patrí najmä poskytnutie štátnej záruky alebo bankovej záruky, úľavy na dani, odpustenie pokuty, úroku, alebo iných sankcií, predaj nehnuteľného majetku štátu alebo obce za cenu nižšiu ako je trhovú cenu, poskytovanie poradenských služieb bezplatne, prípadne za čiastočnú úhradu, odklad platenia dane a pod.

Základom pre poskytnutie štátnej pomoci je v súčasnosti zákon č. 561/2007 Z. z. o investičnej pomoci, ktorý nadobudol účinnosť 1. 1. 2008, a ktorý zároveň nahradil dovtedy platný zákon č. 565/2001 Z. z. o investičných stimuloch.

Investori uchádzajúci sa o pomoc zo strany štátu sa riadia práve týmto zákonom, ktorý zároveň upravuje podmienky poskytovania a formy investičnej pomoci, konkrétny postup a pôsobnosť jednotlivých orgánov verejnej správy kompetentných pri udeľovaní štátnej pomoci a kontrole jej použitia, s dôrazom zabezpečiť transparentnosť, objektivnosť a flexibilitu poskytovania investičnej pomoci. Treba však pripomenúť, že na poskytnutie investičnej pomoci nie je právny nárok.

Zákon je skonštruovaný tak, aby zabránil ďalším prehlbujúcim sa regionál-

ným rozdielom na Slovensku a stimuloval investície do najviac znevýhodnených regiónov a vytváral tak nové pracovné miesta v odvetviach hospodárstva a regiónoch, ktoré sú z pohľadu vlády SR preferované. Zákon zároveň dodržiava podmienky determinované v článku 87 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, a zakazuje poskytovanie takej štátnej pomoci, ktorá by narušovala, prípadne ohrozovala hospodársku súťaž, tak ako je to uvedené v Zmluve.

V zmysle tohto zákona sa investičnou pomocou rozumie štátna pomoc na podporu počiatočnej investície a vytvárania pracovných miest, a poskytuje sa v nasledovných formách:

- *dotácia na obstaranie dlhodobého hmotného majetku a dlhodobého nehmotného majetku*
- *úľava na dani z príjmu*
- *príspevok na vytvorené nové pracovné miesta*
- *prevod nehnuteľného majetku alebo zámena nehnuteľného majetku za cenu nižšiu ako je všeobecná hodnota majetku*

Predchádzajúci zákon sa zaoberal len pomocou uvedenou v bodoch b) a c), naviac sa ešte poskytoval príspevok na rekvalifikáciu zamestnancov prijatých na vytvorené nové pracovné miesta, ktorý súčasný zákon nerieši. Zákon zároveň upravuje podmienky a maximálne limity pre udeľovanie jednotlivých foriem štátnej pomoci, ktoré diferencuje podľa odvetvia a regiónu.

Mapa regionálnej pomoci a prehľad je maximálnej výšky

V rámci regionálnej politiky EÚ a štátnej pomoci pre podnikateľské subjekty je prioritnou podmienkou všetkých členských štátov prijať a implementovať tzv. mapu regionálnej pomoci. Táto mapa vymedzuje konkrétne regióny daného štátu oprávnené získať regionálnu investičnú pomoc pre veľké podniky podľa pravidiel štátnej pomoci uvedených v Zmluve o ES a ustanovuje maximálnu intenzitu tejto pomoci pre oprávnené regióny (vyjadrené ekvivalentom hrubej hotovostnej finančnej pomoci, všeobecne označovaného aj skratkou GGE, ktorý predstavuje výšku štátnej pomoci pred zaplatením dane z príjmov).

Cieľom takejto schémy je pomôcť rozvoju tých regiónov, ktoré sú najviac znevýhodnené a tak prilákať zahraničných investorov a podporovať investície a vytváranie nových pracovných miest v danom regióne. Za región s nízkou životnou úrovňou sa považuje taký región, v ktorom je hrubý domáci produkt na jedného obyvateľa v parite kúpnej sily nižší ako 75 % priemeru Európskeho spoločenstva.

Zákon o investičnej pomoci definuje intenzitu investičnej pomoci ako „podiel celkovej výšky investičnej pomoci k celkovým oprávneným nákladom súvisiacich s realizáciou investičného zámeru vyjadrený v percentách“.[6]

V predchádzajúcom zákone o investičných stimuloch sa za účelom podpory investícií a ich smerovania do regiónov SR kládol dôraz na priemernú mieru

nezamestnanosti v jednotlivých okresoch, čo bol základný parameter pre mapu regionálnej pomoci. Regióny Slovenska boli rozdelené do troch základných zón:

- *Zelená zóna*: okresy s mierou nezamestnanosti nad 15 %
- *Žltá zóna*: okresy s mierou nezamestnanosti od 10 % do 15 %
- *Červená zóna*: okresy s mierou nezamestnanosti do 10 %.

Toto rozdelenie bolo kľúčovým faktorom ovplyvňujúcim minimálnu výšku a štruktúru investičných nákladov, výšku regionálnej pomoci, dokonca samotné formy štátnej pomoci, ako daňovú úľavu, či poskytovanie príspevku na novo-vytvorené pracovné miesta.

Nový zákon o investičnej pomoci priniesol podstatné zmeny, najmä v oblasti rozšírenia oblastí hospodárstva, do ktorých môže investičná pomoc plynúť. Sú to oblasti priemyselnej výroby, technologických centier, centier strategických služieb a cestovného ruchu. Predchádzajúci zákon sa zameriaval len na priemyselnú oblasť a podporoval prevažne len projekty s nižšou pridanou hodnotou. Ďalším slabým miestom predchádzajúceho zákona bolo nedefinované časové obdobie od podania žiadosti po schválenie štátnej pomoci a nedefinovaní poskytovatelia jednotlivých foriem pomoci.

Súčasný zákon diferencuje konkrétnych poskytovateľov pomoci podľa konkrétnej formy poskytnutia investičného stimulu. Súčasný zákon taktiež podmieňuje podiel technologického zariadenia na celkových oprávnených nákladoch investície vo výške minimálne 40 %, čo predchádzajúci zákon neriešil. Zároveň sa aj zjednodušil proces posudzovania investičného zámeru. V predchádzajúcom zákone totiž konečné schválenie štátnej pomoci od 1. mája 2004 po zániku Úradu pre štátnu pomoc (30. 4. 2004) podliehalo Európskej komisii.

Zhodnotenie efektívnosti poskytnutých investičných stimulov v Slovenskej republike za obdobie 2001-2007

V období 2001-2007 bolo schválených celkom 84 žiadostí o poskytnutie štátnej pomoci vo výške 32,147 mld. Sk. Príchod investorov do regiónov si vyžaduje aj výstavbu verejnej infraštruktúry a rozvoj konkrétnych priemyselných zón, v dôsledku čoho boli poskytnuté finančné dotácie mestám a obciam, za sledované obdobie to bolo 11,168 mld. Sk.

Až 51,5 % štátnej pomoci tvorila finančná dotácia na obstaranie dlhodobého hmotného a nehmotného majetku. Druhou najviac využívanou formou pomoci bola nepriama pomoc vo forme daňových úľav. Tvorila až 36,6 % z celkového počtu pomoci. Posledné miesto patrí príspevku na nové pracovné miesta a rekvalifikáciu, ktoré tvorili iba 11,7 % z celkového objemu pomoci poskytovanej investorom.

V sledovanom období mali prijímatelia štátnej pomoci vytvoriť 14 097 nových pracovných miest, čo zaťažuje verejný rozpočet sumou 1,817 mil. Sk na jedno vytvorené pracovné miesto. Významným ukazovateľom, ktorým možno hodnotiť efektívnosť poskytnutej štátnej pomoci je výška vyvolanej investície. Za sle-

dované obdobie pripadalo na 1 Sk investovanú z verejných zdrojov 3,899 Sk preinvestovaných subjektami, ktoré prijali štátnu pomoc.

Na základe uskutočneného hodnotenia možno konštatovať, že regionálne rozloženie zahraničného kapitálu v ekonomike Slovenska je i napriek uvedeným stimulom výrazne nerovnomerné. Zahraničné investície sú prevažne sústredené do vybraných priemyselných centier, z ktorých dominuje Bratislava s viac ako 67% podielom. Potom výraznejšie je zahraničný kapitál zastúpený vo väčších centrách ako je Banská Bystrica, Poprad, Humenné, Nitra a zbytok je nerovnomerne rozmiestnený v malých okresoch po celom území Slovenska.

Medzi základné príčiny tohto stavu možno z hľadiska podmienok formovaných v jednotlivých regiónoch uviesť:

- koncentrácia zahraničného kapitálu do vybraných centier súvisí s podmienkami, ktoré tam vstupujúci kapitál získa, predovšetkým ide o podmienky v oblasti:
- infraštruktúry, predovšetkým dopravnej a v poslednom období i informačnej infraštruktúry,
- kvalifikovanej pracovnej sily,
- nízkych nákladov na jednotku produkcie,
- výhodnosti lokalizácie v administratívnom a správnom centre.

Na základe vývoja vstupu zahraničného kapitálu do jednotlivých regiónov Slovenska môžeme konštatovať, že pre jeho vstup nie sú vytvorené všetky vyššie uvedené podmienky.

Príčin je niekoľko, ale zrejme rozhodujúcimi sú:

- nie je vytvorený ekonomický mechanizmus, ktorý by vytváral dostatočný ekonomický stimul pre alokáciu zahraničných investícií do cielene vybraných problémových regiónov,
- nie sú vytvorené ďalšie podmienky pre vstup zahraničného kapitálu, ide predovšetkým o infraštruktúru, ktorej budovanie je časovo i investične náročné.

Literatúra:

1. Príspevok bol spracovaný ako výsledok výskumu v rámci projektu VEGA.
2. ICHL, C.: Direktinvestitionen und Beteiligungen im Ausland, Monatsberichte, Wien, 1989, No 4.
3. BALÁŽ Peter a kol.: Medzinárodné podnikanie. Bratislava: Sprint, 2001.
4. BUČEK, Milan: Regionálny rozvoj novšie teoretické koncepcie. Bratislava: Ekonóm, 2006.
5. Zákon č. 231/1999 Z. z. o štátnej pomoci v znení neskorších predpisov.
6. Zákon o investičnej pomoci č. 561/2007 Z. z. v znení neskorších predpisov.
7. www.nbs.sk

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Jozef Tvrdoň, Ph.D.
Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita

Dolnozemska cesta 1a
852 19 Bratislava
Slovenská republika
telefón: 00421 2 67291350
Email: tvrdon@euba.sk

Transformácia európskej bezpečnostnej stratégie

Transformation of the european security strategy

Jaroslav UŠIAK

Súhrn:

Cieľom príspevku je analýza Európskej bezpečnostnej stratégie ako základného strategického dokumentu v oblasti bezpečnosti. V príspevku sú zhrnuté kľúčové hrozby - terorizmus spojený s násilným náboženským extrémizmom, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhávajúce fungovanie štátu, organizovaná trestná činnosť; hlavné piliere Európskej bezpečnostnej stratégie - budovanie bezpečnosti v susedstve, medzinárodný poriadok založený na účinnom multilateralizme a tiež spôsoby EÚ, akými by mohla účinne prispieť k budovaniu bezpečnejšieho sveta. V príspevku je reflexia a zhodnotenie Európskej bezpečnostnej stratégie, pričom je zahrnutá i Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete, ktorú podalo Francúzske predsedníctvo, na čele s Nicolasom Sarkozym, koncom roka 2008, s návrhmi na revíziu Európskej bezpečnostnej stratégie. Kde Stratégii vyčíta skutočnosť, že len okrajovo sa pôvodná Európska bezpečnostná stratégia dotýka problémov ako klimatické zmeny, obrana EÚ, energetickej politiky a tiež len málo sa zmieňuje o partneroch EÚ.

Kľúčové slová: Európska bezpečnostná stratégia, Európska únia, hrozby, EBOP, revízia stratégie

Summary:

The main aim of the paper is to analyse the European Security Strategy as strategic document in the security field. The key threats are summarized in the following paper such as - Terrorism linked to Violent Religious Extremism, Proliferation of Weapons of Mass Destruction, Regional Conflicts, State Failure, Organised Crime; the main pylons of European Security Strategy - Building Security in our Neighbourhood, An International Order Based on Effective Multilateralism; and also the EU ways of, how it should be ready to take part in/participate in building a better world. The paper offers the reflection and assessment of the European Security Strategy, and the Report on the Implementation of the European Security Strategy Providing Security in a Changing World presented by French presidency, led by Nicolas Sarkozy is also included. This Report contains proposals for the revision of European Security Strategy and encompasses the objections to the fact that the old ESS copes with some issues as climate change, defence of the EU, energy security, and also only a few information is about the partners of the EU only marginally.

Key words: European Security Strategy, European Union, threats, ESDP, revision of the strategy

Úvod

Európska únia (EÚ) prešla počas svojho vývoja rôznym usporiadaním jej kompetencií, pričom Maastrichtskou zmluvou z roku 1992 vznikla ako druhá z troch pilierov - Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) - v rámci, ktorej sa Amsterdamskou zmluvou vyčlenila jej súčasť - Európska bezpečnostná a obranná politika (EBOP) - ktorá sa venuje budovaniu spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky Európskej únie, má za cieľ koordinovať záchranné a humanitárne akcie, úlohy v rámci krízového manažmentu a udržiavanie mieru - venuje sa najmä predkonfliktnému a postkonfliktnému riešeniu sporov, ktoré boli definované v rámci Petersbergských úloh. Ako vyústenie spoločného postupu v oblasti bezpečnosti prišlo k vydaniu Európskej bezpečnostnej stratégie, kde si Európska únia určila svoje strategické ciele a úlohy.

Po skončení Studenej vojny došlo v medzinárodnom prostredí k zmene vnímania hrozieb, hranice štátov sú otvorenejšie, pričom vnútorné a vonkajšie aspekty bezpečnosti sa viac-menej prelínajú.[1] Počas 90. rokov prišlo k viacerým konfliktom, pri ktorých zahynulo množstvo ľudí, najmä civilistov. Dochádzalo k zvyšovaniu závislosti európskych krajín na dovážaných energiách. Tiež vymenúva problémy ako nedostatok vody vo svete, klimatické zmeny, migračné pohyby, nebezpečenstvo pandémie, regionálne konflikty, atď.[2]

Európska bezpečnostná stratégia

Reakciou EÚ na tieto udalosti bolo vydanie Európskej bezpečnostnej stratégie (EBS), ktorá bola schválená v 12. decembra 2003 ako základný strategický dokument v oblasti bezpečnosti, pod názvom „A Secure Europe in better World“. Európska únia, prostredníctvom Rady Európskej únie, v tomto dokumente vyčlenila hrozby, riziká, výzvy, úlohy a ciele, ktorým EÚ môže byť vystavená v tomto storočí. „Žiadna krajina nedokáže riešiť súčasné zložité problémy sama“[3] pričom prostredníctvom tohto dokumentu sa EÚ prihlásila k zodpovednosti za svetovú bezpečnosť a k budovaniu lepšieho sveta.

EBS definovala tieto kľúčové hrozby:[4]

1. Terorizmus spojený s násilným náboženským extrémizmom - v súčasnosti však EÚ nie je len cieľom rôznych teroristických skupín, ale zároveň je i pre mnohé z nich základňou odkiaľ uskutočňujú svoje akcie, pričom čoraz viac prostredníctvom a s využitím elektronických sietí a kyberpriestoru.
2. Šírenie zbraní hromadného ničenia - je problémom demokratických krajín už viac ako celé polstoročie a zároveň sa toto šírenie nezmenšuje, práve naopak narastá na intenzite. V súčasnosti sa zvyšuje pravdepodobnosť použitia dokonalejších chemických a biologických zbraní, čo súvisí s pokrokom v biologických vedách. Za najhrozivejší scenár považuje EBS použitie zbraní hromadného ničenia teroristickými skupinami.
3. Regionálne konflikty - konflikty vo vzdialenejšom okolí (napr. v Kašmíre), alebo regionálne konflikty na okrajoch alebo v blízkosti hraníc EÚ, ovplyvňu-

jú bezpečnosť EÚ, ohrozujú menšiny, regionálnu stabilitu, základné ľudské práva a slobody. Tieto konflikty sú v mnohých prípadoch staré, nedoriešené, zamrznuté, kedy riešenie týchto konfliktov môže pomôcť pri predchádzaní nových hrozieb v budúcnosti.

4. Zlyhávajúce fungovanie štátu - tieto hrozby súvisia najmä so zlyhávaním vo vnútri slabých štátov. Hrozba súvisí s hrozbou rozpadu ich štátneho systému, kolapsu štátnych inštitúcií, čo môže viesť k podkopávaniu regionálnej stability a celkovo k ohrozeniu globálneho systému.[5]
5. Organizovaná trestná činnosť - cezhraničné obchodovanie s drogami, ľudskými bytosťami, nelegálnymi prisťahovalcami a zbraňami, podľa stratégie je spojené so slabými štátmi, kde sa táto činnosť často spája i s teroristickými skupinami, ktoré sú prostredníctvom tejto činnosti financované.

EBS vyčlenila hrozby pre EÚ, pričom všetky hrozby ako dostupnosť zbraní hromadného ničenia, účinnejšia koordinácia teroristických skupín, slabé štáty, ich zlyhávajúce a s nimi spojená organizovaná trestná činnosť má za následok zvyšovanie nebezpečenstva pre EÚ a ich partnerov, najmä z hľadiska terorizmu. Prihliadnuc k vyššie spomenutým hrozbám a k časovému termínu zverejnenia EBS (v roku 2003), bola EBS v podstate len reakciou na Národnú bezpečnostnú stratégiu USA (NBS USA) z novembra 2002, pretože ako hlavný „light motív“ celej EBS je terorizmus (čo bolo tiež hlavným motívom v NBS USA), zvyšné 4 hrozby (až na regionálne konflikty) definované v EBS boli a sú hlavne hrozby podporujúce fungovanie teroristických skupín (organizovaný zločin, ktorý sa najviac rozmáha v zlyhávajúcich štátoch, kde neexistuje efektívne vymáhanie práva a dodržiavanie práv, poskytuje zdroj financovania pre teroristické skupiny, ktoré sa vďaka týmto zdrojom môžu ľahšie etablovať i v krajinách únie a môžu sa dostať i k zbraňam hromadného ničenia). Globálne výzvy - zásadné problémy, ktoré sa dotýkajú i EÚ - definované v úvode EBS zostali neriešené a opomenuté z hlavných hrozieb EBS - závislosť na energetických surovinách, klimatické zmeny, migračné pohyby...

„Myslieť globálne, konať lokálne“[6] považuje EBS za možnosť riešenia hlavných hrozieb pre EÚ. Súčasný svetový politický systém nie je založený na tradičnom vnímaní - ochrany pred napadnutím, v ére globalizácie sa nás konflikty a problémy na druhej strane sveta priamo či nepriamo dotýkajú, tvrdí sa v EBS. Tvorcovia EBS správne postulujú, že v súčasnosti sa hrozby nedajú riešiť výlučne vojenskými prostriedkami, potrebné sú i ekonomické nástroje, humanitárne, spravodajské, politické, súdne a iné prostriedky, ktoré v správnej kombinácii môžu pomôcť pri riešení vyššie spomínaných problémov, mnohokrát účinnejšie ako silové prostriedky.

Za hlavné piliere EBS sú považované:[7]

1. Budovanie bezpečnosti v susedstve - problémy v krajinách, v ktorých prebieha organizovaný zločin, zlyháva u nich štát, prebiehajú rôzne konflikty, s ktorými

mi je EÚ bezprostredne spojená hranicami, predstavujú pre EÚ také isté nebezpečenstvo, akoby tieto problémy boli na území EÚ. EBS vo svojej časti strategické ciele, definuje do budúcnosti regióny, v ktorých sa vyžaduje angažovanosť EÚ - Zakaukazsko (ktoré sa môže ďalším rozšírením EÚ na východ stať bezprostredným susedom), Balkán, krajiny na východe Európy a na hraniciach so Stredozemným morom, riešenie arabsko-izraelského konfliktu.

2. Medzinárodný poriadok založený na účinnom multilateralizme - EBS ho zakladá na vytvorení silnejšieho medzinárodného spoločenstva a najmä na poriadku založenom na dodržiavaní medzinárodného práva, pričom pokladá za dôležité posilnenie OSN (najmä Bezpečnostnej rady OSN) a jej kompetencii, aby mohla plniť povinnosti, ktoré jej vyplývajú z postavenia strážcu svetového poriadku. Popri OSN považuje EÚ za účinných hráčov pri udržiavaní bezpečnosti aj iné nadnárodné organizácie (Svetová obchodná organizácia a iné), ako aj regionálne organizácie (OBSE, NATO, ASEAN, MERCOSUR, Africká únia a iné).

V poslednej časti EBS definuje EÚ spôsoby, akými by mohla účinne prispieť k budovaniu bezpečnejšieho sveta:[8]

1. Viac aktivity v oblasti predchádzania konfliktom a pri presadzovaní strategických cieľov EÚ, ktoré by mali byť dosiahnuté prostredníctvom vojenských, civilných, diplomatických, obchodných, rozvojových a iných aktivít.
2. Podpora OSN a jej nástrojov na riešenie konfliktov a kríz.
3. Schopnejšia Európa založená na plnom využití možností a potenciálu EÚ a jej nástrojov, ktoré má k dispozícii na plnenie strategických cieľov. Lepšie využívanie a koordinácie informácií od informačných služieb, koordinácia diplomacie, znižovanie duplicity vykonávaných akcií v rámci členských štátov.
4. Dôraz by mal byť kladený súčasne na vojenský i nevojenský krízový manažment.
5. Spolupráca EÚ a NATO, ktorá je považovaná za účinný spôsob predchádzania hrozieb.
6. Väčšia súdržnosť - pretože za podstatu SZBP považuje EÚ skutočnosť, že „v jednote je sila“[9], ako základ tejto spolupráce je považovaná hlbšia integrácia bezpečnostných, informačných a ozbrojených zložiek členských štátov.
7. Spolupráca s partnermi - nielen NATO (a zároveň USA) je považované za strategického partnera v oblasti riešenia konfliktov a kríz v dnešnom svete, rovnocennými partnermi sú i Rusko, susedia na Blízkom východe, partneri v Afrike, Latinskej Amerike a v Ázii.
8. Za strategické partnerstvá považuje EBS vzťahy s - Čínou, Japonskom, Indiou a Kanadou.

Kritika na adresu EBS, ktorá vystala z viacerých konferencií a odborných diskusií, bola vedená z dvoch strán: na jednej strane bola EBS posúdená ako dobrý

dokument, ktorý za danej situácie vyťažila najviac ako bolo možné a ktorú považujú za dobrý stavebný kameň do budúcnosti, pri definovaní a rozvíjaní novej stratégie. Na druhej strane bola EBS vyčítaná všeobecnosť a vágnosť za absenciu striktných postojov ku spomínaným krajinám (Rusko, Čína,...), akoby sa tvorcovia EBS báli zaujať konkrétne stanovisko a oddeliť (definovať) priateľa a nepriateľa.[10]

Na margo kritiky treba poznamenať, že dokument EBS je prvým strategickým dokumentom v oblasti bezpečnosti, ktorý bol schválený členskými štátmi EÚ a zároveň je i kompromisom všetkých členských štátov EÚ. Je prvým dokumentom, ktorý bol spracovaný bez spolupráce s USA. Preto sú v konečnom dôsledku kritiky, ktoré sa po vydaní objavili na adresu EBS, na jednej strane opodstatnené, na druhej strane však EBS ako dokument poskytuje základ, s ktorým sa dá pracovať a ďalej ho dopĺňať. Ako najväčší nedostatok by mohlo byť vnímané i kopírovanie NBS USA z roku 2002, ktoré je zrejme najmä z hľadiska kľúčovej hrozby - terorizmu a opomenutie ostatných relevantných hrozieb pre EÚ, ako napr. - energetická bezpečnosť, klimatické zmeny, postoj k Rusku, atď.

Revízia Európskej bezpečnostnej stratégie

S návrhmi na revíziu Európskej bezpečnostnej stratégie prišlo Francúzske predsedníctvo, na čele s Nicolasom Sarkozym, koncom roka 2008. V Rade Európskej únie predložili „Správu o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete“ (ďalej len „Správa“), kde pôvodnej EBS vyčítajú skutočnosť, že len okrajovo sa dotýka problémov ako klimatické zmeny, obrana EÚ, energetická politika a tiež len málo sa zmieňuje o Rusku ako o partnerovi EÚ. V správe sa píše: „V posledných piatich rokoch EÚ významne napredovala. Náš príspevok k lepšiemu svetu je všeobecne uznávaný. Ale napriek všetkému, čo sa nám už podarilo dosiahnuť, predstavuje EBS prácu, v ktorej je potrebné pokračovať. Aby sa nám podarilo plne realizovať náš potenciál, musíme byť ešte schopnejší, ešte súdržnejší a ešte aktívnejší.“[11]

V správe sa uvádza, že jej cieľom nie je nahradiť pôvodnú EBS, ale ju iba doplniť a navrhnúť riešenia na lepšie fungovanie. Za hlavné hrozby a globálne výzvy sú stanovené:[12]

1. Šírenie zbraní hromadného ničenia - ich zneužitie, či zo strany štátov alebo teroristov, je stále považované za najväčšiu hrozbu bezpečnosti pre EÚ. V tomto bode je po prvýkrát, i keď veľmi nejasne popísaná nespokojnosť EÚ s krajinami ako Irán a Severná Kórea, ktoré pokračujú vo svojom jadrovom programe
2. Terorizmus a organizovaná trestná činnosť - pri tejto hrozbe dochádza ku kritike pôvodnej EBS, ktorá si stanovila zlepšiť koordináciu v boji proti terorizmu a organizovanou trestnou činnosťou, pričom „dosiahnutý pokrok je pomalý a nekvalitný“.[13] Na zlepšenie boja, je potrebné siahnuť po bližšej

spolupráci s USA a OSN, aby sa dokázalo efektívne proti týmto hrozbám bojovať.

3. Kybernetická bezpečnosť - nová hrozba v rámci návrhu novej EBS, ktorá je vysoko aktuálna a vzhľadom na zvyšujúci sa podiel štátov na závislosti na týchto kritických infraštruktúrach je veľmi prínosné, že sa touto problematikou začala EÚ zaoberať i v tomto dokumente.
4. Bezpečnosť dodávok energie - nová hrozba v rámci návrhu novej EBS. Posledné roky ukazujú, že EÚ je výrazne závislá na energetických dodávkach mimo územia EÚ (predpokladá sa, že do roku 2030 sa bude do EÚ dovážať až 75 % spotreby plynu a ropy), teda sú potrebné návrhy na riešenie diverzifikácie dodávok, palív, tranzitných trás, takisto je namieste aj príklon k využívaniu obnoviteľných zdrojov energie.
5. Zmena klímy - nová hrozba v rámci návrhu novej EBS, i keď sa pôvodná EBS o nej okrajovo zmieňuje, v Správe považujú klimatické zmeny za „prvok zvyšujúci hrozby“[14]
6. Ako ďalšie hrozby sú v rámci Správy spomenuté: väzba medzi bezpečnosťou a rozvojom - pričom tvrdí, že udržateľný rozvoj nie je možný bez mieru a bezpečnosti.; pirátstvo - ktoré bolo spomínané i pôvodnej EBS, ale v posledných rokoch sa ukazuje, že je táto hrozba vysoko aktuálna; ručné a ľahké zbrane, kazetová munícia a nášľapné míny a boj proti ich nedovolenému hromadeniu.

V tomto návrhu sú rozšírené hlavné hrozby pre EÚ, najmä tie, ktoré sa do pôvodnej EBS nedostali, ako: kybernetická bezpečnosť, zmena klímy a energetická bezpečnosť. Za nedostatok však stále môžeme považovať absenciu jasnejšie definovaných postojov k partnerom, resp. ne-partnerom (nepriateľom) EÚ, ktorých konanie by mohlo byť definované ako ohrozenie pre EÚ (Severná Kórea, Irán - len ťažko je čitateľný postoj EÚ k týmto štátom, keď jediné čo sa spomína je, že si tieto krajiny musia získať dôveru medzinárodného spoločenstva, v inom odstavci tejto Správy sa tiež len vágne definuje, že jadrový program Iránu, je podkladom pre rezolúcie BR OSN, a vývoj vojenskej jadrovej schopnosti v ktoromkoľvek štáte, by znamenal hrozbu pre EÚ) a tiež opomenutie migračných pohybov, hrozby pandémiei, ...

Správa poukazuje na rozširovanie - ako na mechanizmus, ktorý vedie k stabilite, mieru a reformám na kontinente Európy. Súčasťou tohto mechanizmu má byť Európska susedská politika (ktorú EÚ zaviedla od roku 2004) ako nástroj na spoluprácu so susedmi, pretože účinná spolupráca môže zamedziť vyhroteniu konfliktov, ktoré na týchto územiach sú alebo boli a zároveň, EÚ vyslovuje obavu ohľadom „zmrazených konfliktov“, ktoré v prípade ak by sa neriešili, by mohli do budúcnosti predstavovať hrozbu pre EÚ.

V tretej časti Správy nazvanej Európa v meniacom sa svete sú pomenované nástroje ako dosiahnuť čo najlepšiu účinnosť EÚ, členských štátov, ich

partnerov a susedov pre stabilitu a ochranu bezpecnosti nielen v EÚ ale aj na celom svete. V celom dokumente je cítiť, že sa EÚ prihlasuje k zodpovednosti za bezpecnosť na celom svete, francúzske predsedníctvo, vyzdvihlo „zásadnú úlohu“ EÚ pri zabezpečovaní svetového poriadku. Medzi tieto nástroje patria:[15]

1. Účinnejšia a schopnejšia Európa - v tomto bode je vyzdvihnutá potreba súdržnosti pri koordinácii a strategickom rozhodovaní (potreba spoločného využívania nástrojov: politických, diplomatických, hospodárskych, humanitárnych, tiež civilného a vojenského personálu), ako príklad účinnej spolupráce je uvedená misia v Gruzínsku. Za kľúč úspechu je považovaná spolupráca civilných a vojenských jednotiek a podpora obrannej stratégie EÚ všetkými členskými krajinami z hľadiska vzájomnej spolupráce v oblasti vojenských kapacít (vytvorenie výmeny mladých vojenských dôstojníkov na príklade programu Erasmus a podpora vedy a výskumu v oblasti bezpečnosti a vojenského a obranného priemyslu).
2. Väčšia angažovanosť so susedmi - prostredníctvom Európskej politiky susedstva sa posilnili vzťahy s najbližšími susedmi, čo vedie k stabilizácii, prosperite a bezpečnosti i v rámci hraníc únie. Príkladom spolupráce je novovzniknutá Únia pre Stredomorie. V Správe sa oproti pôvodnej EBS objavilo i hodnotenie vzťahov s Ruskom, kde je upriamená pozornosť na konflikt v Gruzínsku, po ktorom prišlo k zhoršeniu vzťahov s EÚ, to je však všetko, čo sa ohľadom vzťahov k Rusku v Správe uvádza. Samozrejme je v Správe zahrnuté potvrdenie nastaveného kurzu z minulosti a to v súvislosti so spoluprácou so susedmi, ktorí nie sú v bezprostrednej blízkosti EÚ - Zakaukazsko, Moldavsko, Turecko,...
3. Partnerstvo v záujme účinného multilateralizmu - nastavený trend z pôvodnej EBS je zachovaný i v Správe s dôrazom na spoluprácu s OSN, ASEAN, Africkou úniou, NATO-m, USA, Brazíliou, JAR, atď.. Pričom táto spolupráca má viesť k zachovávaniu medzinárodného práva a poriadku vo svete, ktorý vedie k bezpečnosti a stabilite vo svete. Ako exaktný príklad bolo použité spojenectvo EÚ a USA, kde, ako sa v správe uvádza, tam kde spoločne pôsobili zohrali dôležitú úlohu „v sile dobra na svete“.[16]

Vzhľadom na prijatú stratégiu inštitúcii EÚ je Správa a návrh na revíziu EBS pokračovaním pôvodnej EBS, zostáva teda zachovaný kurz smerujúci k výraznej podpore USA ako strategického partnera EÚ, i keď v porovnaní s pôvodnou EBS nie je toto spojenectvo kladené výsostne na prvé miesto a zdôraznená je i spolupráca s ostatnými dôležitými partnermi EÚ - Čína, Japonsko, Kanada.

Záver

Európska bezpečnostná stratégia z roku 2003 bola výrazným posunom k spoločnému definovaniu cieľov a záujmov EÚ aj napriek jej spomínaným nedostatkom. V súčasnosti je nový návrh EBS pokrokom, nesmieme však zabú-

dať na skutočnosť, čo všetko zostane v novej EBS po tzv. „site byrokratického aparátu“, ktorým prejde nová EBS pri schvaľovaní, môže byť veľmi ďaleko od súčasných formulácií. Vágnosť, ktorá bola vyčítaná súčasnej EBS, bude určite vyčítaná i novej EBS, z hľadiska schvaľovacieho procesu je tento nedostatok pochopiteľný, pretože každá krajina sa snaží dosiahnuť čo najväčšiu mieru obšiahnutia svojich strategických a bezpečnostných cieľov v tomto dokumente - čo v konečnom dôsledku vedie k všeobecnosti textu, akým EBS nesporne je. Čo by však nemalo byť opomenuté v EBS je nájdenie vhodného kompromisu všetkých zúčastnených strán v oblasti partnerov (ne-partnerov - nepriateľov) EÚ a ich jasnejšieho formulovania postojov k týmto krajinám, ako aj jasnejšie vymedzenie obranných a vojenských kompetencii členských štátov a ich príspevkov k týmto oblastiam. Otázkam energetickej bezpečnosti by sa malo venovať viac priestoru, resp. by sa EÚ ako celok mala dohodnúť či energetická politika má byť zahrnutá v EBS, alebo treba vypracovať k tejto problematike samostatný dokument, bezpochyby by sa však mala táto problematika zodpovednejšie riešiť na úrovni celej EÚ. V súčasnosti sa pripravuje prijatie novej Strategickkej koncepcie NATO, teda i nová EBS bude ovplyvnená touto stratégiou, môžeme len dúfať, že nie natoľko ako bola ovplyvnená pôvodná EBS, aby nezanikli dôležitejšie hrozby, ktorým je EÚ vystavená.

Poznámky:

- [1] ONDRIA, P.: *Koncept politickej bezpečnosti suverénneho štátu*. In: Bezpečnostné fórum 08, FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2008. s. 31-35.
- [2] Bližšie pozri: *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 2-3.
- [3] *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 1.
- [4] Bližšie pozri: *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 3-5.
- [5] Pre hlavné dôvody zlyhávania fungovania štátu bližšie pozri: MIKULČÍKOVÁ, A.: *Kríza demokracie - budúcnosť demokracie*. In: Interpolis 07, FPVa MV, ÚVV UMB, Pamiko, Bratislava 2007, ISBN 978-80-85660-07-4, s. 171-176; KOVÁČIK, B.: *Neorealistická systémová teória stability v kontexte teoretických prístupov k skúmaniu medzinárodných vzťahov*. In: Bezpečnostné fórum '08, FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2008, ISBN 978-80-8083-575-0.
- [6] *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 6.
- [7] Bližšie pozri: *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 6-10.
- [8] Bližšie pozri: *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 11-14.
- [9] *Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003, s. 13.
- [10] SAMSON, I.: *Európa hľadá svoju budúcnosť*. In: Týždeň, 44/2008.

- [11] *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008, s. 2.
- [12] Bližšie pozri: *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008, s. 3-6.
- [13] *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008, s. 4.
- [14] *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008, s. 5.
- [15] Bližšie pozri: *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008, s. 9-12.
- [16] *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008, s. 11.

Literatúra:

- Bezpečná Európa v lepšom svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2003. Dostupné na: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIISK.pdf>
- KOVÁČIK, B.: *Neorealistická systémová teória stability v kontexte teoretických prístupov k skúmaniu medzinárodných vzťahov*. In: Bezpečnostné fórum '08, FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2008, ISBN 978-80-8083-575-0.
- LASICOVÁ, J. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2006, ISBN 80-8083-352-4
- MIKULČÍKOVÁ, A.: *Kríza demokracie - budúcnosť demokracie*. In: Interpolis 07, FPVa MV, ÚVV UMB, Pamiko, Bratislava 2007, ISBN 978-80-85660-07-4, s. 171-176.
- NOVOTNÝ, A.: *Bezpečnostná stratégia Európskej únie*. 2007. Dostupné na: <http://www.mepoforum.sk/medzinarodne-organizacie/europska-unia/analyzy-studie/bezpecnostna-strategia-europskej-unie>
- ONDRIA, P.: *Koncept politickej bezpečnosti suverénneho štátu*. In: Bezpečnostné fórum 08, FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2008, ISBN 978-80-8083-575-0, s. 31-35.
- PÁNA, L., GREGOR, J.: *Zajištění národní bezpečnosti v současném světě*. In: Bezpečnosť krajín V-4 v rozšírenom priestore NATO. Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, 2008. s. 138-142. ISBN 987-80-969700-5-6.
- SAMSON, I.: *Európa hľadá svoju budúcnosť*. In: Týždeň, 44/2008. Dostupné na: http://www.tyzden.sk/sk/kriticka_priloha/europa_hlada_svoju_buducnost.php
- Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. Rada Európskej únie, Brusel 2008. Dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/SK/reports/104649.pdf

Kontaktná adresa:

Mgr. Jaroslav Ušiak

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB

Katedra bezpečnostných štúdií

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica, Slovensko

tel.: 00421 48 446 1614

Email: jaroslav.usiak@umb.sk

Deklarace o interkulturním dialogu v cestovním ruchu

Declaration on Intercultural Dialogue in Tourism

Jiří VANÍČEK

Souhrn:

Deklarace o interkulturním dialogu v cestovním ruchu je založena na komunikaci spojující oblast výzkumu a poznání univerzit a kulturních institucí a světa obchodu, zahrnující oblast ekonomiky, výroby a denního života lidí.

Klíčová slova: život za cestovním ruchem, interkulturní dialog, trvale udržitelný cestovní ruch

Summary:

In „Life beyond Tourism“, the keystone in this relationship based on communication is a pooling of areas of expertise and energy involving the world of research, with its universities and cultural institutions, and the world of business, involved in the areas of economy and production on a daily basis.

Key words: life beyond tourism, intercultural dialogue, sustainable tourism

Úvod

Nadace Romualdo Del Bianco¹ byla založen panem Paolo Del Bianco ve Florencii a je podporovaná hotelovým řetězcem Viva Hotels Florencie. Hlavním cílem nadace je podporovat setkání studentů a vysokoškolských pedagogů především ze střední a východní Evropy, ale i z dalších postsovětských republik. V současné době spolupracuje Nadace s vysokými školami v padesáti státech světa. Vedle toho Nadace sponzoruje restaurování významných uměleckých děl uměleckých sbírek ve Florencii a finančně podporuje vystoupení umělců z výše uvedených zemí ve Florencii. Rodina pana Del Bianco má velmi blízko k České republice. Jeho manželka je honorární konzul České republiky ve Florencii. V rámci aktivit Nadace se však nejvíce angažují vysoké školy z Polska.

Hlavní náplní nadace je organizování konferencí a hlavně studentských workshopů v oblasti umění, architektury a cestovního ruchu. Činnost Nadace probíhá tak, že pan Paolo Del Bianco si vytvořil „Kulatý stůl expertů“, kteří se schází jednou ročně ve Florencii a sestavují program konferencí a workshopů na další rok². Výročních zasedání se účastní i autor tohoto příspěvku. Jednotlivé konference a workshopy organizuje vždy jedna z partnerských univerzit Nadace. Výběr témat a organizátorů probíhá formou jakési soutěže, kdy jednotlivé školy předkládají projekty a Kulatý stůl vybere ty nejlepší projekty k realizaci. V regulích Nadace je podmínka, že workshopu se může zúčastnit z každé země jen jedna vysoká škola a workshop se uskuteční pro minimálně 3 a maximálně 5 škol.

Vysoká škola polytechnická Jihlava organizovala před dvěma lety první workshop na téma „Trvale udržitelný rozvoj cestovního ruchu“. Letos uspěla VŠPJ s dalším projektem na téma „Význam kulturního dědictví pro cestovní ruch - porovnání různých zemí“, který se uskuteční v prosinci ve Florencii. Pro letošní rok se změnila pravidla a jednoho workshopu se místo 8 studentů z jedné země zúčastní pouze 4 studenti, ale minimálně z 8 a maximálně z 10 zemí.

Deklarace „Life beyond Tourism“ („Mezikulturní dialog, život za cestovním ruchem“) je mezinárodní hnutí vytvořené a podporované Nadací Romualdo Del Bianco ve Florencii (the Romualdo Del Bianco Foundation), která podporuje různé kulturní iniciativy, a směřuje k „novému cestovnímu ruchu“ založeném na hodnotách, více než na konzumním způsobu cestovního ruchu, který v současné době převládá. Deklarace (Manifesto) byla slavnostně podepsána v rámci výročního „Kulatého stolu Nadace“ dne 16. března 2008 za účasti zástupců mezinárodních organizací UNESCO, ICCROM, UNWTO, Rady Evropy, ICOMOS, IUCN a ICOM i představitelů města. Příspěvek uvádí základní myšlenky a témata tohoto dokumentu i této formy cestovního ruchu.

Základní témata

V tak silně globalizované mezinárodní komunitě, jako je ta, v níž v současné době žijeme, mohou turistické destinace - zejména ty, které patří mezi světově uznávané lokality zapsané do seznamu UNESCO a jsou velmi frekventovaným cílem turistů - hrát důležitou roli jako místa zlepšení vzájemného porozumění mezi různými kulturami a civilizacemi.

Navzdory tomu, že cestovní ruch je hlavní cestou k rozšiřování znalostí, cestovatelé ne vždy podnikají cesty proto, aby poznali jiné kultury. Cestování je často motivováno jednoduchou touhou uniknout, přáním člověka nakrátko utéci z každodenní rutiny a zaběhnutého životního stylu.

Cestovní ruch je připraven tuto potřebu uspokojit rozsáhlou nabídkou zájezdů, ale často podporuje pouze takové to „bezduché“ cestování. To znamená, že cestování přestává být příležitostí k získávání skutečných znalostí. Místo toho je pouze zdrojem domnělých znalostí o navštívené destinaci, která však nebyla pochopena v celém kontextu - jinými slovy, zůstává v podstatě nepochopena.

Cestování začalo být tak impulzivní a turista často nemá ani možnost ani chuť se na svou cestu připravit. Očekává se, že samotné „vědomosti“ budou jaksi součástí cestovního balíčku, něco jako snídaně. Aniž by si toho byli vědomi, turisté očekávají, že jejich cesta jim takové znalosti zprostředkuje, i když byla třeba objednána až na poslední chvíli.

A proto cestovní ruch jako celek - počínaje cestovními kancelářemi a konče leteckou dopravou či restauracemi - je povinen turistu seznámit s danou lokalitou a zprostředkovat mu o ní nejdůležitější informace. Tento přístup může vyvolat jakousi virtuální soutěž mezi jednotlivými zařízeními, které poskytují služby. A nikoli jen s ohledem na to, kdo nabídne lepší produkty a služby, ale především

s ohledem na to, aby měl turista přístup k pravdivému pochopení historických, kulturních, společenských a sociálních potřeb. A z toho právě vyplývá potřeba zlepšit takový globálně rozšířený a důležitý obor, jakým cestovní ruch bezesporu je. Měl by uspokojovat potřebu vzájemně se kulturně a společensky obohacovat a motivovat. Hybná síla ke zlepšení přichází spíše z naléhavé potřeby obohacovat se prostřednictvím mezikulturního dialogu a ne jen horečného hledání nabídky stále více standardizovaných služeb.

Předpokladem pro toto je, že turista bude vnímán jako host a nikoli pouze jako zákazník a potenciální zdroj příjmu. V případě takového přístupu se jak turista, tak i poskytovatel služeb v cestovním ruchu stávají klíčovými hráči interkulturního dialogu.

A tak při správném nakládání s turistovou investicí, jak časovou tak i finanční, pokud pomlčíme o ekonomických zájmech dané destinace, je hlavním přínosem právě dialog mezi jednotlivými kulturami.

A právě s ohledem na výše uvedené probíhá právě ve Florencii experimentální fáze procesu nazvaného „Život za cestovním ruchem - Life beyond tourism - LBT“. Jeho cílem je dokázat turistům a pracovníkům v cestovním ruchu, že to co dává skutečnou hodnotu času a penězům investovaným do cestování nejsou spotřebitelské služby samy o sobě. Jde spíše o hodnoty, na nichž může být postaven smysluplný vztah mezi hostem a hostitelem - vztah založený nikoli pouze na hmotných a ekonomických faktorech, ale na ocenění identity určité destinace tak, jak se vyvinula během století, s cílem podpořit podmínky pro správnou komunikaci mezi danou destinací a návštěvníky v ní.

LBT - základním kamenem v tomto vztahu založeném na komunikaci je sdružování světa vědy s jeho univerzitami a kulturními institucemi a světa obchodu s jeho každodenními obchodními a výrobními starostmi. Pokud je takový vztah nezbytný na vyšší úrovni v souvislosti s hlavními problémy dnešního světa, v LBT se stává klíčovým prvkem, bez něho by byly ztraceny nespočetné možnosti pro důkladné seznámení s kulturními odlišnostmi a tradičními znalostmi, které jsou nezbytnými součástmi mezikulturního dialogu. Ale aby toto partnerství fungovalo, musí mezi sebou svět vědy a svět obchodu komunikovat a diskutovat ve vzájemné úctě.

LBT doufá, že mravní základ závazku podporovat interkulturní dialog bude považován za základní součást našeho nehmotného kulturního dědictví ve víře, že toto způsobí výrazné vylepšení zážitků z cestování a cestovního ruchu, a bude nevyhnutelně přínosem pro mezinárodní komunitu jako celek.

V LBT se současný velmi masový turismus, který mimoděk představuje hrozbu pro ochranu našeho kulturního dědictví, může stát důležitým činitelem při zajištění ochrany kulturního dědictví. Může také přispět k vytváření žádoucích mezinárodních vztahů, kterými se různorodá a v možnostech bohatá mezinárodní komunita snaží vést a budovat dialog.

Povaha dokumentu

S odkazem na tato prohlášení se snažíme naznačit způsob, jakým LBT funguje v teorii i praxi se zvláštním důrazem na tvrzení, že masová turistika, jejíž programy a s nimi související chování mohou bez řádného řízení, představovat hrozbu pro ochranu hmotného i nehmotného dědictví lidského rodu.

LBT z víry, že masová turistika se může změnit a může přestat být hrozbou pro kulturní dědictví a může se naopak stát zárukou jeho ochrany.

LBT vnímá cestovní ruch tak, že má větší potenciál, než je nyní využit. To znamená, že je schopen uspokojit rostoucí potřebu mezikulturního dialogu a poznání tradičních vědomostí.

Cestovní ruch a mezikulturní dialog, vnímán optikou LBT se strategicky doplňují: Cestovní ruch může mít kladnou budoucnost, pokud si mezikulturní dialog vysvětlí jako novou příležitost. Mezikulturní dialog může naopak těžit z cestovního ruchu, který je tak rozšířen v každém koutě naší planety, a to tak, že se díky cestovnímu ruchu bude šířit dál.

LBT má pomáhat vzájemnému prolnutí turismu a interkulturního dialogu, nicméně aby tohoto cíle mohlo být dosaženo, je nutno, aby svět obchodu a svět vědy spojily své síly. V této souvislosti je LBT nastaven tak, aby pomohl při vytváření silných vazeb mezi těmito dvěma světy.

Příležitosti k mezikulturnímu dialogu a k poznání našeho světového dědictví, které LBT vytváří právě na základě své teorie, lze shrnout pěti slovy: setkávání, komunikace, znalosti, ochrana, ekonomika.

- setkání, komunikace a znalosti pro mezikulturní dialog a tudíž pro ocenění kulturních rozdílů a tradičních znalostí, které napomáhají vzájemné úctě;
- ochrana našeho světového dědictví - kulturního i přírodního, hmotného i nehmotného - a tudíž také znalosti o kulturních odlišnostech, jako klíčový faktor v teorii a filosofii ochrany a obnovy našeho dědictví;
- globální ekonomika, která je též ovlivněna našim dědictvím a která zároveň posouvá naše dědictví kupředu, vytváří silnou zájmovou rozdílnost mezi mezinárodní komunitou v pomyslném kruhu, který podporuje znalost našeho dědictví, jeho ochranu, jeho zajištění a zlepšování, jeho šíření a správné pozorování.

Obchod, místo, identita

Abychom vytvořili spojení mezi světem vědy a světem praktické realizace, jinými slovy světem obchodu, ve snaze zprostředkovat sblížení cestovního ruchu a mezikulturního dialogu, vychází LBT zejména z následujícího:

Podnikání je vždy zakořeněno v oblasti, v níž je provozováno. Může fungovat pouze v souladu s oblastí, v níž je provozováno.

Místní historie, kultura a tradiční znalosti jsou cennou součástí identity daného podnikání. Tato cenná identita musí být zajištěna, i když se v průběhu času mění a vyvíjí.

Pokud turisty naučíme respektovat identitu místa, do něhož cestují, zajistíme ochranu takové identity a to právě v době, kdy rozvoj mezinárodních vztahů směřuje k prosazení standardnosti chování a zvyků a tudíž k ochuzení lidského rodu o jeho různorodé dědictví.

Na základě této teorie, cestovní ruch, který je na celém světě tak rozšířen může představovat důležitou strategii pro přiblížení „znalostí“ a s nimi spojeného mezikulturního dialogu a to proto, že cestovní ruch je velice rozšířené a málo využívané aktivum. Je to skutečně aktivum, protože jeho surovinou je čas a peníze lidí, kteří se rozhodli investovat je do cestování.

Vytváří možnosti pro setkávání lidí, nutí lidi, aby byli zodpovědnější při komunikaci, a podporuje jejich vůli naslouchat, dávat pozor a učit se a tak napomáhá tomu, že tito lidé více ocení identitu dané destinace a její vývoj v průběhu času.

Je rozšířený, protože v této souvislosti je cestovní ruch globální spotřebitelský fenomén. Je málo využívaný, protože je vnímán jako čistě ekonomický faktor, a nikoli jako ekonomická aktivita, která také dává příležitost pro skutečné vzájemné seznámení se zvyky a chováním druhých lidí.

Hráči a role v LBT

Mezikulturní dialog může nabídnout nové investice a nové obchodní příležitosti cestovnímu ruchu, který funguje během období míru.

Na svých cestách mají turisté k dispozici obrovský potenciál, který není plně využíván. Tímto potenciálem je jejich čas, který investovali do svých cest, a tudíž čas určený k naslouchání, prohlížení, učení se a vnímání.

Nová cestovatelova role mu umožňuje být něčím více než pouze osobou, která přijímá spotřebitelské služby. Turista se může stát aktivním hráčem, který využívá své cesty k tomu, aby rozšířil povědomí o důležitosti dialogu a tak vytváří možnosti pro dialog, který napomáhá tomu, aby lidé vzájemně respektovali své hodnoty.

Ti, kteří v cestovním ruchu pracují (hoteliéři, restauratéři, majitelé cestovních kanceláří a obecně poskytovatelé služeb v cestovním ruchu), přebírají velice ušlechtilou roli, jsou to hráči, kteří mohou pomoci:

- šířit skutečné znalosti o daném místě, a tak vytvářet turistův respekt pro danou destinaci,
- napomáhají dialogu mezi turisty, kteří se sjíždějí z různých kulturních prostředí.

Každý, kdo pracuje v cestovním ruchu na jakékoli úrovni a vykonává jakoukoli funkci, se musí cítit zapojen do vývoje tohoto odvětví v klíčovém kontextu znalostí a mezikulturního dialogu.

Každý, kdo pracuje v cestovním ruchu a napomáhá poznání turistické destinace a mezikulturnímu dialogu, zastává velice ušlechtilou úlohu v řízení kulturního dědictví.

Nabídka produktů určených pro zlepšení mezikulturního dialogu, jako kulturní činnosti, knihy a filmy určené pro LBT se stávají součástí řízení kulturního dědictví.

Principy dokumentu nazvaného LBT

- ✓ Princip 1: Cestovní ruch je klíčovým zdrojem prosperity.
- ✓ Princip 2: Cestovní ruch nabízí možnost poznat se a vzájemně respektovat
 - duch daného místa,
 - kulturní odlišnosti,
 - tradiční znalosti.
- ✓ Princip 3: Cestovní ruch v různých formách jde daleko za pouhé uspokojování osobních potřeb.
- ✓ Princip 4: Lidé pracující v cestovním ruchu pomáhají poznat duch místa a vést mezikulturní dialog.
- ✓ Princip 5: Turista je potenciální hlasatel znalostí a potenciální účastník mezikulturního dialogu.
- ✓ Princip 6: Turistická destinace je zdroj znalostí a tudíž potenciální zdroj růstu a obohacení všech návštěvníků
- ✓ Princip 7: Zdroje znalostí vyvolávají poptávku po kvalitnějších turistických produktech a nikoli pouze ve smyslu spotřebních služeb, ale hlavně v oblasti skutečných hodnot.

Závěr

Vznik deklarace „Život za cestovním ruchem - Life beyond tourism - LBT“ je logickým vyvrcholením principů na kterých byla založena Nadace Romualdo Del Bianco ve Florencii. I když může být „praktiky“ v oblasti cestovního ruchu vnímána jako „idealistický“ dokument, který má jen proklamativní charakter, některé současné trendy v cestovním ruchu⁶ naznačují, že tato „teorie“ se stává postupně praxí. Autor příspěvku, který je signatářem deklarace, ji vnímá, jako dokument o sociálních aspektech trvale udržitelného cestovního ruchu.

Literatura:

1. <http://www.fondazione-delbianco.org/> 2009
2. http://www.flemingyouth.it/thenet/experts_list.asp
3. <http://www.lifebeyondtourism.com/> 2009
4. VANÍČEK, J., PACHROVÁ, S.: Sustainable Development of Tourism - Opinions of People from Several Countries. *Academica Turistica - Journal for Theory and Practice of Tourism*, 2008, roč. 1., č. 2, s. 43-47. ISSN 1855-3303, Portorož.
5. VANÍČEK, J., PACHROVÁ, S.: Trvale udržitelný rozvoj ČR - výsledky mezinárodního workshopu studentů. In *Aktuální problémy cestovního ruchu „Trvale udržitelný rozvoj v cestovním ruchu“*, Sborník z 3. konference.

Katedra ISBN 978-80-87035-13-9. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2008.

6. ULRYCH, P. E.: Trendy ve světovém cestovním ruchu. C.O.T. Business, březen 2009, ISSN 1212-4281 (2009).

Kontaktní adresa:

doc. RNDr. Jiří Vaníček, CSc.

Vysoká škola polytechnická Jihlava,

Tolstého 16, 586 01 Jihlava,

tel. 567 141 130,

Email: vanicek@vspji.cz

Vzdělávání pracovníků neziskových organizací v oblasti public relations a fundraisingu

Education of employees in non-profit organizations in area of public relations and fundraising

Pavla VARVAŽOVSKÁ

Souhrn:

Posláním neziskových organizací je především veřejný prospěch, proto se zaměřují na poskytování humanitární pomoci, charitativní činnosti, ochranu lidských práv, pracují v oblasti zdravotní a sociální péče, ochrany životního prostředí, ve sféře vzdělávání a výchovy, zájmových činností, kultury a sportu. Neziskové organizace na svoji činnost nedostávají přímou podporu státu, proto musí získávat prostředky na svoji činnost z jiných zdrojů - od jednotlivců, firem, z nadací i od široké veřejnosti. Proto je velice důležité podporovat vzdělávání pracovníků neziskových organizací v oblasti public relations a fundraisingu.

Klíčová slova: neziskové organizace, veřejný prospěch, public relations, fundraising, fundraisingové zdroje, image organizace, vzdělávání pracovníků

Summary:

Sending of non-profit organizations is perhaps public. Accordingly non-profit organizations target the provision of humanitarian aid, beneficence, protection of human rights, in the sphere of health and social care, environment protection, enlightenment, spare time activity, culture and sport. By reason of non supporting by state non-profit organizations have to gain means from other sources individuals, companies, foundation and wide general public. Therefore it is very important to encourage Education of employees in non-profit organizations in area of public relations and fundraising.

Key words: non-profit organizations, public benefit, public relations, fundraising, donor fundraising sources, organizations image

Úvod

Působením neziskových organizací (NO) je prospět jak veřejnému blahu, tak přinést prospěch svým členům. Právě tyto cíle předurčují zaměření neziskových organizací na poskytování humanitární pomoci, charitativní činnost, práci v oblastech zdravotní a sociální péče, ochrany životního prostředí, ve sféře vzdělávání a výchovy, kultury a sportu. Mezi velmi důležité funkce neziskového sektoru patří poskytování servisu menšinovým skupinám občanů, kterým stát nevěnuje dostatečnou podporu, a to z důvodu jejich vysoce specifických potřeb, nebo z důvodu nízké efektivity státní pomoci. Neziskové organizace také často

nabízejí chybějící alternativy státním službám. Příjmy z veřejných sbírek, benefičních akcí, příspěvky dárců a sponzorů jsou totiž důležitou součástí financování nevládních neziskových organizací, které ze své podstaty nevytvářejí zisk a nejsou přímo podporovány státem. Bez kvalitní a úspěšné prezentační aktivity jsou však příjmy ze zmíněných zdrojů omezené. Protože jen organizace, která odvádí kvalitní práci, má výsledky a s tím vším seznámí své okolí, může získat důvěru veřejnosti a její podporu - finanční, nefinanční, morální nebo formou dobrovolné práce.

Cílem této stati je popsat vztah prezentace neziskové organizace a získáváním finančních prostředků (fundraising) na svoji činnost. K efektivnímu fungování této vazby je třeba, aby se pracovníci neziskových organizací vzdělávali v kurzech zaměřených na public relation a fundraising. Autorka vycházela u teoretických poznatků ze studia dokumentů, využila zkušenosti z workshopů zaměřených na public relations a fundraising neziskových organizací. Dále vycházela z terénního šetření, které představovalo polostandardizované rozhovory s pracovníky nadace CINDI, nadace Dětský mozek a pracovníky dalších neziskových organizací, kteří se účastnili vzdělávacích kurzů. Druhá část šetření byla anketa mezi veřejností, kde respondenti také odpovídali na otázku o povědomí o šetřených neziskových organizacích.

Výsledky

Terminologie neziskových organizací

Typologie neziskového sektoru není dosud ustálená, což způsobuje mnohé problémy v běžném chápání toho, co je vlastně neziskový sektor. Neziskový sektor se někdy označuje i termínem „třetí sektor“, čímž se zdůrazňuje, že jde o sektor působící mezi státem a trhem. Při označení „neziskový sektor“ se klade důraz na to, že na rozdíl od komerčních a ziskových organizací, není jeho cílem vytvářet zisk a rozdělovat jej mezi vlastníky. Dále je možné také se setkat s termíny „dobrovolnický sektor“, „nevládní (či nestátní sektor)“ anebo „nezávislý sektor“. Také se objevuje pojem „občanský sektor“, který zdůrazňuje propojenost neziskových organizací s občanskou společností. Organizace, které jsou běžně zahrnovány do neziskového sektoru, se vyznačují všemi uvedenými atributy najednou a proto není možné opírat jejich definici jenom o některý z nich. Americký sociolog Lester M. Salamon se pokusil vyřešit tento terminologický problém pomocí „strukturálně-operacionální definice“. Neziskový sektor se podle této definice skládá z organizací, které jsou charakterizovány pěti společnými rysy: [1] organizace jsou do určité míry institucionalizovány, mají soukromou povahu (od státní správy), nerozdělují zisk (nerozdělují mezi vlastníky, ale na účel, na jaký byly zřízeny), jsou samosprávné (autonomní), jsou dobrovolné, (zahrnují určitý významný prvek dobrovolné činnosti).

Z hlediska toho, do jaké míry plní kritérium veřejného prospěchu lze rozlišit neziskové organizace (dále jen NO) na dvě skupiny: [1] organizace vzájemně

prospěšné, jejichž hlavním cílem je sloužit zájmům svých členů (tzn. uzavřenému okruhu osob, které jsou zároveň členy organizace) a organizace veřejně prospěšné, jejichž hlavním účelem je poskytování veřejně prospěšných služeb a služba obecným zájmům.

Základní právní formy představují občanská sdružení, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby. [2]

Oblast public relations a fundraisingu u neziskových organizací

Public relations (PR) a fundraising (FD) spolu úzce souvisí. Je pochopitelné, že někteří manažeři neziskových organizací vnímají fundraising výhradně jako způsob získávání prostředků na činnost organizace a staví jej na první místo daleko před prezentací, kterou nepovažují za nezbytnou součást fundraisingu. Chápuou prezentaci jako jednu z okrajových činností, které je možné se věnovat, až bude mít organizace dostatek lidských a finančních zdrojů. Autoři odborné literatury se nicméně shodují: účinné public relations (PR) jsou podmínkou úspěšného fundraisingu. Konzultant PR a autor řady publikací Oldřich Čepelka tvrdí: PR má vytvořit příznivé klima pro toho, kdo sbírá peníze. Cíle PR a fundraisingu by přitom měly být totožné: pomoci neziskové organizaci splnit její ústřední poslání. [3]

Public relations je výraz pro oblast práce s veřejností. Media relations lze charakterizovat jako dlouhodobou promyšlenou komunikaci se zástupci sdělovacích prostředků, jejichž prostřednictvím organizace může v pozitivním smyslu ovlivňovat a spoluvytvářet svůj veřejný obraz. To ovšem neznamená, že by sdělovací prostředky o organizaci nezveřejnily nepříjemné informace. Je nutné respektovat nezávislost médií, která stojí mimo vliv organizace a je na jejich zvážení, zda sdělení zveřejní nebo ne. Vztahy se sdělovacími prostředky musejí být korektní, vybudované na vzájemné důvěře a založené na podávání pravdivých informací.

Prostřednictvím sdělovacích prostředků se může organizace prezentovat široké veřejnosti. Může tak informovat okolí o svých cílech, prioritách, programech či podstatě organizace a zároveň oslovit široké spektrum potenciálních dárců, sponzorů, členů či dobrovolníků. Prostřednictvím nich může oslovit nejen ty, kteří jsou ochotni pomáhat, ale i nové uživatele služeb a programů organizace. Prezentovat organizaci médiím lze přímo prostřednictvím osobních setkání s novináři či nepřímo například prostřednictvím tiskových zpráv. Novináři jako spoluhráči a protihráči

Pokud hovoříme profesně s novinářem, je vždy nutné mít na paměti, že „cokoli řekneme, může být použito proti nám“. [4] Může se však velmi snadno stát, že při setkáních s méně seriózními příslušníky novinářské cechu dojde ke sporům. Může dojít k „nedorozumění“, protože výpovědi byly nejasné, nebo byl novinářský protějšek zaujatý. Může dojít k „nesprávné interpretaci“. I zde je na vině nejčastěji nejasné a příliš komplikované vyjadřování, může jít o informační šum

či vytržení ze souvislostí. Ne vždy musí jít hned o úmysl; při krácení nebo zhušťování může dojít k posunutí významu. Bránit se tomu lze nejlépe tím, že se snažíme být precizní a struční. V zásadě si musíme uvědomit, že když hovoříme s novináři, musíme vědět, s kým a proč hovoříme.

Fundraising je možné charakterizovat jako proces získávání prostředků, resp. hledání zdrojů, které má pomoci především neziskovým organizacím zbavit se nedostatku prostředků. Je to „dovednost“, jak úspěšně přesvědčit druhé o důležitosti organizace ve společnosti, jak druhé motivovat k dobrým skutkům, jak je přesvědčit, že peníze nejsou všechno a dát jim možnost darovat i svůj čas, zájem a důvěru.

Pro úspěšný fundraising, je třeba vycházet ze zájmů dárce. Největší chybou, kterou je možné udělat je to, že organizaci budou více zajímat peníze, než ten, kterého o ně žádá. Pokud bude chtít někoho přesvědčit, že podpora konkrétní neziskové organizace je v jeho zájmu, měla by na jeho žebříčku hodnot figurovat v předních řadách. Nejde o získávání peněz, ale o podporu široké veřejnosti. Neméně nutné je také mít schopnost přesvědčit veřejnost o tom, že neziskové organizace jsou užitečné, vytvořit pocit důvěry v to, že pracují efektivně a že vynaložené prostředky dávají tam, kde je třeba. Zvolení správné metody fundraisingu je dalším krokem na cestě k úspěšnému žádání o finanční příspěvek. Mezi fundraisingové metody patří například reklama, sdílený marketing, půjčka, vypracování projektu, příspěvek od zaměstnanců, atd. Čím je však metoda osobnější, tím je účinnější. Následující metody jsou seřazeny od nejméně účinné po nejúčinnější: izerce, pořádání akcí, poštovní kampaň, telefonická kampaň, členství, osobní setkání.

Pohled na dvě vybrané neziskové organizaci z hlediska poslání a vztahu PR a FD

Nadace CINDI

Zakladatelem Nadace je Státní zdravotní ústav v Praze. Nadace používá název CINDI, který je mezinárodně zaveden jako zkratka pro Countrywide Integrated Noncommunicable Diseases Intervention Program, tedy Integrovaný program prevence a intervence hlavních hromadně se vyskytujících nemocí.

Předmětem činnosti je podpora obecně prospěšných aktivit směřujících k ochraně a podpoře zdraví. V rámci svého poslání spolupracuje Nadace se státními orgány, společenskými a zájmovými a odbornými organizacemi a sdružením občanů, s církvemi, spolky a jinými právníckými a fyzickými osobami v ČR, jakož i s obdobnými subjekty v zahraničí.

Zaměření aktivit Nadace CINDI je dáno podle zásad WHO-EURO soustředěných v dokumentech WHO-EURO „Zdraví pro všechny do 21. století“. Metodou pro realizaci těchto cílů je CINDI program, který pod vedením ředitelů CINDI programu je uplatňován v evropských státech. WHO-EURwO vyhlásila projekt Vytváření kapacit pro integrovanou prevenci neinfekčních nemocí pro-

střednictvím CINDI programu. Jde o strategii v předcházení a zabránění chronickým nemocem v Evropě. Na realizaci dílčích úkolů tohoto projektu poskytla WHO-EURO finanční příspěvek. Na základě toho bylo přistoupeno k analýze a vyhodnocení 500 preventivních projektů za léta 2000-2005, jejich metodik a výsledků. Důležitým výstupem se stává výukový program podpory zdraví v rámci systematické výchovy veřejnosti, praktických lékařů a jejich sester včetně privátních zdravotnických profesionálů, učitelů, politiků a nevládních organizací. Pro širší využití má být vytvoření databáze projektů, programů, metodologií s kontakty k autorům.

Další důležitou oblastí jsou aktivity týkající se rizik alkoholu a kouření. Byl vydán zdravotně naučný plakát Den bez tabáku a podpořeno organizační zajištění výstupu 80 osob na Sněžku k tomuto dni.

Je vyvíjeno úsilí, aby cíle v dokumentu „Zdraví pro všechny do 21. století“ byly s přispěním WHO-EURO v podmínkách a možnostech ČR uváděny v život a aby výsledky sloužily i pro další širší využití.

Organizační struktura nadace

Nadace má správní radu, která má devět členů. Členem správní rady může být pouze fyzická osoba, která je způsobilá k právním úkonům, je bezúhonná a není k Nadaci v pracovněprávním nebo obdobném vztahu. Funkční období členů správní rady je tříleté, opětovné zvolení člena je možné.

Dále má Nadace revizora. Revizor je kontrolním orgánem Nadace. Revizor zejména kontroluje plnění podmínek stanovených pro poskytování nadačních příspěvků a správnost účetnictví vedeného Nadací, přezkoumává roční účetní závěrku a výroční zprávu, dohlíží na to, zda Nadace vyvíjí činnost v souladu s právními předpisy a statutem Nadace. Funkce revizora je neslučitelná s funkcí člena správní rady nebo soby, která je oprávněna jednat jako zástupce Nadace.

Hospodaření nadace

Majetek Nadace smí být použit pouze v souladu s účelem a podmínkami stanovenými ve statutu Nadace jako nadační příspěvek a k úhradě nákladů souvisejících se správou Nadace. Náklady související se správou Nadace musí vést Nadace odděleně od nadačních příspěvků. Náklady související se správou Nadace zahrnují zejména náklady na udržení a zhodnocení majetku Nadace, náklady na propagaci účelu Nadace a náklady související s provozem Nadace včetně odměn za výkon funkce člena správní rady a revizora.

Nadace nesmí vlastním jménem podnikat, s výjimkou pronájmu nemovitostí, pořádání loterií, tombol, veřejných sbírek, kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí. Majetek Nadace nesmí být zástavou ani předmětem jiného zajištění závazku. Nadační jmění nesmí být po dobu trvání Nadace zcizeno. Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, je Nadace povinna uložit na zvláštní účet u banky nebo je může použít na nákup cenných papírů vydaných

státem nebo za jejichž splacení se stát zaručil. Tyto peněžní prostředky není možno půjčovat.

Nadace se může podílet pouze na podnikání akciových společností. Celkový rozsah majetkové účasti Nadace na podnikání akciových společností nesmí přesáhnout 20 % z majetku Nadace po odečtení hodnoty nadačního jmění. Veřejně obchodovatelné cenné papíry akciových společností může Nadace nakupovat a prodávat pouze na veřejných trzích. Obchodní podíl Nadace na majetku akciové společnosti nesmí být větší než 20 %.

Nadace se nesmí podílet na podnikání jiných osob, s výjimkou výkonu práv z cenných papírů. O dispozici s majetkem Nadace rozhoduje správní rada.

Nadace dělá finanční plány zpravidla na rok, ale protože některé programy jsou dlouhodobé a rok přesahují, upravují se i tyto plány.

Vývoj příjmu a výdajů v r 2007

Příspěvky byly získávány formou smluv uzavíraných s tuzemskými a zahraničními sponzory na účelově určené aktivity na podporu jednotlivých úkolů CINDI programu. Nadační jmění tvoří peněžní prostředky ve výši 500.000 Kč.

Pro aktivity a náklady byla k dispozici částka 1,438.346 Kč. Ta sestávala z běžného účtu 158.780 Kč a termínovaného vkladu 1,050.000 Kč, příspěvků na určené aktivity smlouvou stanovené projekty 209.213 Kč a úroků 20.352 Kč. U České spořitelny byla uložena na termínovaném vkladu s revolvingem registrovaná částka 500.000 Kč. Stav na běžném účtu je 1,173.350,39 Kč. Veškeré pohyby vkladů, příspěvků a výdajů se provádějí transparentně přes Českou spořitelnu a.s. jen formou bezhotovostní. Nebyla vyvíjena žádná podnikatelská výdělečná činnost. [5]

Nadace Dětský mozek

Nadace Dětský mozek byla založena v roce 1992 a po celou svou existenci, v souladu se statutem, podporuje osoby s postižením centrální nervové soustavy. Pomoc je uskutečňována poskytováním finančních příspěvků fyzickým osobám nebo udělováním finančních grantů právnickým osobám (zařízením, která zabezpečují respitní a domácí péči, asistenční službu nebo vzdělání osobám s postižením).

Nadace poskytuje i bezplatný poradenský servis ze sociálně právní oblasti.

Nadace Dětský mozek působí celorepublikově a od roku 1999 je členem Fóra dárců - Asociace nadací. Činnost nadace je možné podpořit finančním nebo věcným darem. Po konzultaci s výkonnou ředitelkou si dárcé může vybrat i konkrétní rodinu nebo právnickou osobu, kterou podpoří.

Organizační struktura nadace

Nadace má správní rada s 9 členy, dozorčí radu, kterou tvoří 3 členové a pětičlenou čestnou radu. Nadace má vyškoleného pracovníka pro styk s veřejností.

Projekty

Stát doposud nedokáže zajistit rodinám pečujícím o dítě s postižením podmínky pro důstojný život. Rodiče se dostávají do tíživé finanční, psychické i společenské situace. Většinou pouze z materiálních důvodů odcházejí desítky dětí do trvalé ústavní péče. Odchodem z rodiny utrpí nejen psychika dítěte, které v ústavní péči nemá naději na přiměřené vzdělání a vývoj, ale i psychika rodičů a zdravých sourozenců. Všichni musí žít s vědomím svého rozhodnutí.

Cílem projektu Naděje je proto tzv. deinstitucionalizace, tj. zajištění takových podmínek v rodině, aby se mohly děti s postižením vrátit zpět z ústavů do vlastní rodiny, nebo aby vůbec nemusely od rodiny odejít. Pomoc se děje především prostřednictvím finančních příspěvků na úhradu asistentů a rehabilitačních pomůcek.

Projekt „Domáci a respitní péče“ je založena na zkušenosti, že i ten, kdo celodenně pečuje o bezmocnou osobu, má nárok na odpočinek. Mnoholetá nebo i celoživotní péče o osobu s postižením vede časem k naprostému fyzickému a psychickému vyčerpání „pečovatele“. Proto jsou v rámci tohoto projektu poskytovány příspěvky na respitní péči, což umožní pečující osobě uhradit několika-hodinové, celodenní nebo i týdenní ohlídání člena rodiny s postižením. Během této doby si může „pečovatel“ zařídit nutné záležitosti mimo domov ale získá tak i volný čas na odpočinek, vzdělání a další aktivity, které patří k plnohodnotnému životu. Již deset let vyhlašuje Nadace Dětský mozek každoročně Cenu rodiny Myšákových /dříve Cena Františka Myšáka/, jejíž vítěz je obdarován částkou 100 000,- Kč. Soutěž je vyhlašována pro právnické osoby, tj. zařízení, která poskytují domácí i stacionární péči seniorům na vysoké úrovni a respektují při tom jejich práva, nezávislost, svobodu, individualitu a potřeby.

Cílem projektu Autismus je zkvalitnění péče o děti s autismem v České republice. Projekt Autismus primárně podporuje programy a zařízení, která poskytují lidem s autismem a pervazivními vývojovými poruchami a jejich rodinám systematickou a komplexní profesionální pomoc. Finanční podporu získávají zařízení školského i neškolského typu, která poskytují či mají v plánu poskytovat lidem s autismem vzdělání a péči odpovídající evropskému standardu.

Vývoj příjmu a výdajů v roce 2006

Nadační jmění vzrostlo v roce 2006 (údaje za rok 2007 nebyly během šetření ještě k dispozici) o 2,294.000 Kč. Jedná se o dar Ministerstva financí, které převzalo správu nad původním Nadačním investičním fondem Fondu národního majetku. K 31. 12. 2006 tak nadace vlastní nadační jmění ve výši 53,910.000 Kč. V souladu se zákonem smí používat pro svoji činnost pouze výnosy z tohoto jmění a jen v rozsahu stanoveném statutem, tj. podporu osob s postižením centrální nervové soustavy. Nadace získala v roce 2006 dary ve výši 309.262 Kč a společně s výnosy pak přerozdělila formou nadačních příspěvků a grantů 984.677 Kč. Kromě finančních podpor byla klientům nadace zdarma poskyto-

vána pomoc formou odborných konzultací. Bylo vyspáno jedno veřejné výběrové řízení, a to na výnos ze jmění získaného v uplynulých letech od Fondu národního majetku z tzv. Nadačního investičního fondu. Z podaných žádostí o grant bylo podpořeno celkem 43 žadatelů. Výnosy Nadace tvoří úroky z běžných účtů 8.836 Kč, výnosy s cenných papírů 1,531.527 Kč, finanční dary neúčelové 309.763 Kč. Aktiva Nadace tvoří hmotný investiční majetek 24.875 Kč, drobný hmotný investiční majetek 219.071 Kč, finanční investice 54,497.113 Kč. Oběžná aktiva Nadace tvoří sklad darů k poskytnutí 17.100 Kč, finanční majetek 1,108.664 Kč, pohledávky 38.056 Kč. [6]

Anketní šetření mezi veřejností

Ankety se zúčastnilo 100 respondentů (50 žen a 50 mužů), osloveno bylo odhadem 150. Někteří respondenti odmítli odpovídat, protože se domnívají, že neziskový sektor je něco jako žebráni a že to nepatří do současné společnosti. Ze 100 respondentů mělo vysokoškolské vzdělání 62, vyšší odborné 11, středoškolské 16, vyučeno bylo 11 dotázaných. Úkolem ankety bylo přesvědčit se, jak je veřejnost seznámena s neziskovým sektorem a vědomost, jak důležité je aby se jednotlivé neziskové organizace prezentovaly, popřípadě aby si vyškolili pracovníka, který bude styk s veřejností zajišťovat.

Na otázku o přestavě, co je nezisková organizace 58 % mělo představu co jsou neziskové organizace a 42 % mělo zcela přesnou představu, odpověď nevím nebyla zaznamenána. Na otázku, zda ví, jak jsou neziskové organizace financovány odpovědělo 68, že ví, respondenti byli ve většině s vysokoškolským, vyšším nebo středoškolským vzděláním. O financování neziskových organizací nevědělo 32 respondentů. Respondenti většinou vědí jak funguje financování neziskových organizací i když vysokoškolsky vzdělaní lidé si více uvědomují potřebu financování těchto organizací. Lidé s nižším vzděláním se domnívají, že je to spíše něco jako žebráni o peníze. Na otázku, zda viděli někdy nějakou propagaci neziskové organizace odpovědělo 69 respondentů, že ano, 5 ne a 26 respondentů si nevzpomínalo. Co se týče propagace neziskových organizací jako celku, tak i zde respondenti znali spoustu prezentací. Lidé znají hlavně velké neziskové organizace, které se masivně prezentují v médiích nebo mají různé společenské akce a podobně.

Na otázku, zda znají nadaci Cindy odpovědělo 16 respondentů kladně a 84 záporně. Jen velmi málo respondentů znalo tuto konkrétní nadaci a nikdo z respondentů nepřispěl na její financování. Nadaci Dětský mozek neznalo 89 respondentů a jen 11 respondentů nadaci znalo. Nikdo z respondentů nepřispěl na její financování.

Shrnutí výsledků

Bylo osloveno 100 respondentů, záměrně bylo osloveno polovina žen a polovinu mužů. Ženy jsou daleko více vstřícnější co se dotazování týče. Pokud šlo o neziskový sektor jako celek tak jsou znalosti veřejnosti velmi dobré, ale jakmile

jsme se dostali ke konkrétním nadacím tak se znalosti blížily nule. Pouze minimální počet dotázaných znalo tyto nadace. Z těchto výsledků je patrné, jak je důležitá prezentace neziskových organizací. Bez této prezentace je šance na zlepšení financování velmi mizivá. Velké množství lidí se domnívá, že i když přispějí nějakým způsobem na neziskové organizace, tak že není jisté, že se to opravdu dostane na potřebná místa. Lidé by byli radši, kdyby mohli pomáhat přímo, například mnoho mladých lidí nosí krmivo do psích útulků, protože je jen málo pravděpodobné, že se to dostane jinam než má. Také se projevilo, že vysokoškolsky vzdělaní lidé více přispívají a mají větší přehled o fungování neziskových organizací.

Závěr a diskuse

Veřejnost nechce jen dávat finanční prostředky nebo vidět prosíci neziskové organizace, ale chce vědět, jak bude a byl jejich příspěvek využit. Lidé chtějí znát konkrétní lidské příběhy, ve kterých peníze pomáhají. Zástupci médií potvrzují, že právě příběh je nejpřitažlivějším způsobem, jak podat informaci čtenářům, posluchačům a divákům. Pro udržení a zlepšení spolupráce se sdělovacími prostředky je proto potřeba hledat a prezentovat taková témata, která lze spojit s konkrétním člověkem a s konkrétní formou pomoci, což samozřejmě znamená pro neziskové organizace pečlivě a promyšleně připravovat tiskové zprávy, být nápadití a přitom bezpodmínečně respektovat práva na soukromí a ochranu osobnosti lidí, kterých se příběh osobně dotýká. Neziskové organizace by se měly zaměřit na především na další zlepšení image neziskové činnosti, být před veřejností ještě transparentnější, kreativnější a důslednější při oslovování individuálních i firemních dárců. Pro splnění základního principu efektivního získávání finančních prostředků v návaznosti na prezentaci neziskového sektoru je velice důležité podporovat vzdělávání pracovníků neziskových organizací v oblasti public relations a fundraisingu. Cílem takových vzdělávacích kurzů je seznámit posluchače se základními principy public relations a fundraisingu s ohledem na dlouhodobou stabilitu organizace a budování dobrého jména organizace, funkční a efektivní spolupráce, na dovednosti z oblasti public relations, na vnější i vnitřní komunikaci, na zajišťování finančních i nefinančních zdrojů.

Poznámka:

Poznatky uváděné v příspěvku vyplynuly z řešení IVZ MSM 6046070906 „Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů“.

Literatura:

1. FRIČ, P., GOULLI, R. Neziskový sektor v ČR. Erurolex Bohemia, 2001, Praha. str. 11, 12. ISBN 80-86432-04-1.

2. ŠKARABELOVÁ, S. (ed.) Definice neziskového sektoru (Sborník příspěvků z internetové diskuse CVNS 2005). CVNS, 2005, Brno. str. 27. ISBN 978-80-7399-030-5.
3. ČEPELKA, O. a kol. Práce s veřejností v nepodnikatelském sektoru. Nadace Omega s finanční podporou britské vlády a NROS z Phare EU, 1997, Praha. str. 37. ISBN 80-902376-0-6.
4. NĚMEC, P. Public Relations, praxe komunikace s veřejností. Management Press, 1996, Praha. str. 154. ISBN 80-85943-20-4.
5. URL:<http://www.szu.cz/mezinarodni-spoluprace/cindi>
6. URL:<http://www.detskymozek.cz/>

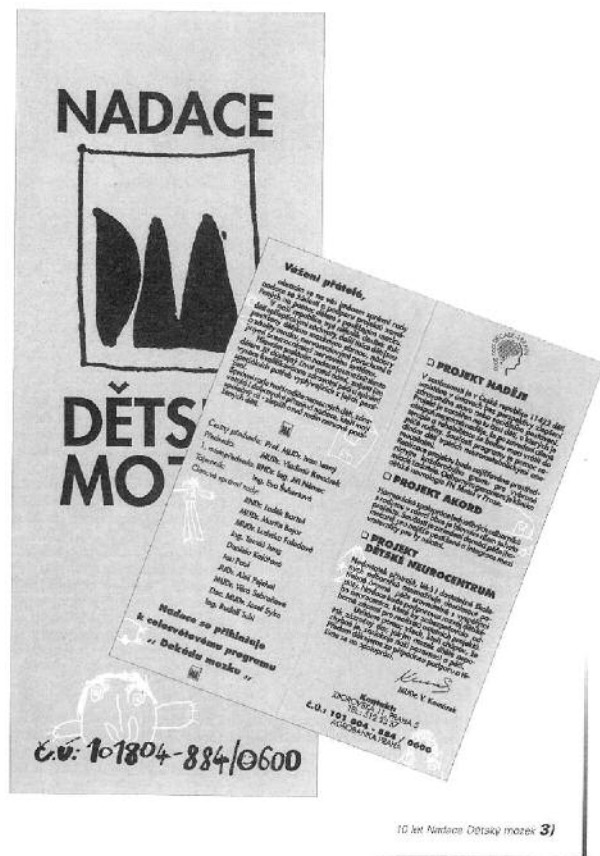
Příloha č. 1:

Leták projektu nadace CINDI (Otázka pro každého: znáteho?).

Příloha č. 2:

Propagační materiál nadace Dětský mozek (Otázka pro každého: znáte ho?).

Kontaktní adresa:

Ing. Pavla Varvažovská

Katedra humanitních věd

Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze

Kamýcká 129, 165 21 Praha 6-Suchbát

tel.: + 420 224 382 312

Email: varvazovska@pef.czu.cz

Mechanismy podnikatelského řízení na vysokých školách

Механизмы предпринимательской деятельности
высшей школы

Mechanisms of College and University Business
Administration

Михаил ЗАГИРНЯК, Андрей ПОЧТОВЮК

Souhrn: V příspěvku jsou analyzovány marketingové metody zkoumání vzdělávacích služeb. Zároveň jsou tu zdůrazněny specifické rysy moderního terciárního vzdělávání ve vztahu k marketingu, přičemž v úvahu jsou brány základní principy formování podnikatelské kultury a podnikatelských mechanismů v institucích poskytujících terciární vzdělání. Příspěvek poskytuje přehled hlavních charakteristických rysů inovativního podnikatelského řízení na vysokých školách.

Klíčová slova: trh vzdělávacích služeb, moderní instituce vyššího vzdělání, kultura obchodu

Summary:

Methods of marketing for investigation of the educational service market have been analyzed. Specific features of the modern higher educational institution with relation to marketing have been marked out. Underlying principles of formation of business culture at a higher educational institution, applying entrepreneur mechanisms, have been considered. The main characteristic features of innovative business administration at colleges and universities have been given.

Key words: educational service market, modern high educational institution, business culture

Вступление

Процессы, происходящие в современной экономике, а также связанные с ними социально-экономические преобразования, появление новых технологий требуют перехода на инновационный путь развития всех отраслей экономики. Существующая система высшего образования является мощным катализатором экономического развития страны. Основой предпринимательской деятельности образовательных учреждений на современном этапе становится эффективное использование основных принципов менеджмента и маркетинга применительно к особенностям образовательных услуг, процессам и результатам их предоставления.

Анализ последних достижений и публикаций. Состояние научного

рассмотрения тематики предпринимательской деятельности в высшей школе в настоящее время не отвечает практическим потребностям основных субъектов спроса и предложения образовательных услуг. Общая теория менеджмента и маркетинга, разработанная в трудах ученых П. Друкера, Ф. Котлера, Дж.Эванса и других создавалась на основе опыта развитых рыночных стран, не адаптирована к современным отечественным условиям и не уделяет внимания ни особенностям переходного периода, ни тем более - такой деликатной сфере, как образование.

Работы современных авторов (Д. И. Баркана, С. И. Майорова, Т. Е. Оболенской, А. П. Панкрухина) в значительной части представляют собой анализ и обобщение зарубежного опыта. Поэтому разработка механизмов предпринимательской деятельности в высшем образовании - фактически “белое пятно” в комплексе экономических, управленческих и педагогических наук.

Цель работы. Разработка механизмов предпринимательской деятельности высшей школы, организационно-управленческих мер по их внедрению, а также развитие инновационно-предпринимательской культуры образовательных учреждений в процессе их реализации.

Материал и результаты исследований. Современная практика, опыт успешных образовательных учреждений наглядно демонстрируют тот факт, что надежным залогом успешной деятельности субъектов сферы образования в условиях рынка является научный анализ учебно-педагогического процесса, маркетинг предлагаемых услуг. Англоязычная семантика самого понятия “маркетинг” отражает факт заимствования основных принципов маркетинга из стран, где рыночная экономика функционирует в течение нескольких столетий. Адаптация маркетинга образовательных технологий в специфических условиях предусматривает творческий подход к инновациям и учет самобытности различных этнокультур.

Методы маркетинга открывают широкие возможности для исследования рынка образовательных услуг, изучения социально-экономических характеристик потенциальных потребителей образовательных услуг - учащихся, студентов, слушателей и т.д., учебных заведений - производителей образовательных услуг, средств и способов осуществления рекламных кампаний в сфере образования. Данный мониторинг обеспечивает надежную связь производителей образовательного продукта и потребителей образовательных услуг.

Кроме того, маркетинг позволяет изучить реальный спрос на те или иные формы образования, ситуацию в системе образования, основные проблемы в подготовке специалистов, ориентации вступающей в жизнь молодежи, дополнительные знания, необходимые специалистам для профессиональной карьеры, зависимость карьеры от образования, перспективные формы получения образования и повышения квалификации и др. вопросов. С другой

стороны, маркетинг позволяет выявить категорию населения, способного потреблять образовательные услуги в различных регионах, определить реальную стоимость услуг, контролировать процесс вхождения образовательных учреждений на рынке.

Применение маркетинга является своевременным, актуальным, научно обоснованным и проверенным временем способом обеспечения успешной деятельности как государственных, так и частных образовательных учреждений в условиях рынка. Успешно решать весь комплекс сложных проблем, стоящих перед работниками сферы образования, сегодня невозможно без овладения необходимым объемом теоретических знаний в области маркетинга и социологии как предтечи маркетинговых исследований [1].

Говоря о маркетинге образовательных услуг и продуктов, необходимо отметить некоторые его особенности: введение такого обобщающего понятия, как “субъекты маркетинга”, вносит некоторую терминологическую путаницу, так как в теории классического маркетинга принято разделять участников обмена - производителей (в данном случае образовательные учреждения), потребителей (отдельные личности, предприятия и организации), посредников (службы занятости, биржи труда), а также контактные аудитории (общественные институты и структуры, СМИ, органы регистрации, лицензирования и аккредитации образовательных учреждений). Объединение их понятием “субъекты маркетинга” нарушает представление об их реальных взаимоотношениях с точки зрения теории классического маркетинга, которые также вряд ли корректно объединять однозначным понятием “маркетинговые отношения” [6].

Новые условия функционирования высшего образования с низким государственным финансированием для большинства государственных вузов и жесткой межвузовской конкуренцией вынуждают государственные и частные вузы работать по типу рыночного предприятия. Таким образом, для обеспечения своего саморазвития университет должен использовать принципы работы предпринимательской организации. Главными профильными рынками вуза предпринимательского типа являются рынок образовательных услуг, рынок труда и рынок наукоемких разработок. Инновационный менеджмент предлагает вузам реализацию полного инновационного цикла от получения новых знаний до их коммерческой реализации на профильном рынке. Новые знания, получаемые в ходе фундаментальных и поисковых исследований, далее реализуются в рамках этапов полного инновационного цикла по различным траекториям.

Выделим следующие характерные черты современного вуза с точки зрения маркетинга.

1. Крепкий управленческий стержень. Ректор и его кадры работают как руководящая группа, преданная делу, твердо стоящая на ногах. Восстанавливается опорная конструкция для руководства переменами и орга-

- низуются “инновационный” аппарат.
2. Децентрализация и стимул для создания периферийных подразделений (поддающихся преобразованию и стремящихся к быстрому росту). Создаётся опорная концепция вуза- “холдинга”, при этом “изобретаются” новые исследовательские подразделения в дополнение к новым смешанным предприятиям, фондам и т.д. Поощряется автономия быстро растущих подразделений.
 3. Дифференциация источников финансирования. Обеспечивается поддержка для Центра передачи технологий.
 4. Оказание давления на классические структурные подразделения (факультеты и отделения) для стимулирования перемен. Претворяются в жизнь стратегические планы по всем структурным подразделениям.
 5. Предпринимательская культура становится общей для всех кадров.
 6. Новая культура предопределяет диалог между всеми руководящими органами.

Многие вузы демонстрируют рост специальных структурных единиц, которые легче, чем обычные академические отделения, выходят за традиционные академические рамки, устанавливая контакты со сторонними организациями и группами. В одном случае, такие структуры могут представлять специализированные внешние организации, работающие в области трансфера знаний, контактов с промышленностью, развития интеллектуальной собственности, непрерывного образования, финансовой поддержки и даже дел выпускников. В другом - более базисном - формируются междисциплинарные исследовательские центры, которые, наряду с отделениями, представляют второй по значимости центр проведения академической работы,

Вузы, стремящиеся создать инструментарий для отслеживания социальных требований, как правило, поддерживают развитие новой периферии, в состав которой входят нетрадиционные структуры, что позволяет существенно усилить их организационно-творческий потенциал.

Огромную роль в формировании организационной культуры предприятия играет введение так называемого интрапренерства, или внутрифирменного предпринимательства. Это в частности отмечают Р. Хизрич и М. Питерс: “Для того чтобы обеспечивать обновление и рост компании, необходимо поддерживать и развивать в ней дух интрапренерства” [2].

По нашему мнению, значимость интрапренерства проявляется при формировании внутренней предпринимательской среды как средства включения предприятия в процессы рыночной трансформации, выживания и получения прибыли, достаточной для дальнейшего развития. Вуз, который не использует предпринимательство и механизмы предпринимательского управления, может оказаться ненужным и неэффективным элементом

(хозяйственным звеном) в новой рыночной структуре отечественной экономики.

Выделим основные принципы формирования предпринимательской культуры с помощью интрапренерских механизмов.

Первым, видимо, должен стать принцип гласности, который в равной степени можно назвать принципом информированности сотрудников или, как предлагает П. Ф. Друкер, - принципом прозрачности [3]. Сущность его в том, что работники должны знать и понимать цели предприятия и своего подразделения, структуру организации, обладать необходимой текущей информацией для принятия рациональных (оптимальных или удовлетворительных) решений и действий.

Второй принцип - принцип гармонизации, проявляющийся в двух основных аспектах (направлениях):

- гармонизация компетенции и власти сотрудника, предусматривающая наделение его полномочиями, правами, ресурсами, позволяющими достигать выбранные или поставленные цели, решать вытекающие из них задачи, выполнять соответствующие функции, отвечая за свои действия и результаты; хотя в названии принципа ответственность работника не упоминается, но не вызывает сомнения, что объем власти каждого должен быть соразмерен с объемом ответственности; по сути, в каждом конкретном случае необходимо найти баланс компетенции, власти и ответственности работника;
- гармонизация администрирования и интрапренерства, включающая решение проблемы единоначалия как важного принципа управления; следует особо отметить ряд обстоятельств, связанных с интрапренерской деятельностью.

Не может отвергаться общепринятый принцип единоначалия в форме существования одной приоритетной и формальной связи между начальником и подчиненным на каждом иерархическом уровне управления. Это необходимо для формального распределения ответственности за выполняемые персоналом действия. Однако единоначалие не может абсолютизироваться, если предприятие развивает интрапренерство, так как предприниматель (как и творческий работник) неизбежно берет на себя отдельные стороны руководства действиями работников, которые ему формально не подчиняются. Следовательно, процесс гармонизации состоит не в нарушении принципа единоначалия, а в поиске рационального объема полномочий и прав в управлении персоналом, которые передаются через руководителя-администратора к творческому работнику и интрапренеру.

Известен общий подход к гармонизации и повышению эффективности управления персоналом, заключающийся в уменьшении числа уровней управления по вертикали и развитии горизонтальных взаимоотношений

и взаимодействий между участниками одного сложного процесса производства, в который вплетены процессы интрапренерства. Необходимость уменьшения числа вертикальных уровней управления связывается, прежде всего, с непомерно возрастающей сложностью управления и увеличением информационных помех.

Третий принцип - принцип лидерства, который выдвигает в качестве необходимого элемента механизма интрапренерства существование процессов и действий, направленных на

- замещение руководящих должностей специалистами, которые в состоянии быть лидерами своего подразделения;
- подготовку лидеров, способных возглавлять коллективы, в том числе быть интрапренерами и интеллектуальными лидерами-творцами новшеств и нововведений;
- создание условия для проявления лидерских качеств;
- выделение лидеров в отдельных видах деятельности и формирование особых коллективов (команд), состоящих из специалистов-лидеров, взаимодополняющих друг друга в процессах создания нововведений.

Идея лидерства логически совмещается со вторым принципом, поскольку лидер в силу своих личностных качеств обычно стремится к значительной самостоятельности и свободе в выборе решений, следовательно, к децентрализации руководства и построению преимущественно горизонтальной организационной структуры предприятия. Поэтому новая организация производства и управления, ориентированная на интрапренерство, должна в качестве действенного инструмента использовать лидерство менеджера, интрапренера и, желательно, каждого работника (в своей сфере деятельности) так, как это рассматривается в стратегии интеллектуального лидерства.

Четвертый принцип - принцип непрерывного, точнее, циклического совершенствования производственно-сбытовой системы предприятия. Этот принцип требует прогресса предприятия (организации) и подразумевает его неизбежное обновление в целях сохранения конкурентоспособности и развития. Принцип имеет важное значение для формирования не только механизма интрапренерства, но и организационной культуры.

Пятый принцип - принцип эффективности, который является обязательным для любой экономической системы. Не является исключением и интрапренерство. Выше было показано, что интрапренерство связано с практическим использованием новшеств и нововведений, если те приносят прибыль. Но эффективность не сводится только к прибыли. Как уже упоминалось, в конкурентной экономике прибыль получает тот, кто способен предложить лучший способ удовлетворения потребностей, обеспечивая более высокий полезный (для потребителя) эффект при более низкой цене. Следовательно, интрапренерские механизмы должны создавать условия для

изучения проблем (потребностей потребителей) и творческого поиска путей, способов их решения, но интрапренер работает не ради идей и изобретений, как ученый, а ради получения прибыли от внедрения новой идеи в снабженческо-производственно-сбытовую систему.

Интрапренерство может развиваться на предприятиях любого масштаба, организационно-правовых форм и отраслевой направленности. Наиболее распространено оно на молодых растущих предприятиях, где руководство и коллектив более восприимчивы к новым идеям, поддерживается творчество и предприимчивость персонала.

Таким образом, следует отметить, что инновационно-предпринимательская культура включает в себя следующие характерные особенности:

- присуща организациям, ориентированным на будущее.
- поддерживает действия, направленные вовне предприятия и на перспективу, новаторство и творческую активность персонала.
- гарантирует удовлетворение потребностей работников в развитии и совершенствовании.
- управление основывается на вере в руководителя, его знаниях и опыте, а также привлечении персонала к творчеству.

Выводы. Предпринимательская деятельность высшей школы на современном этапе характеризуется слабой нацеленностью на конкретные потребности, предпочтения и спрос потребителей. В то же время на эту деятельность возложены особо важные социальные функции, а на ее осуществление расходуются ограниченные ресурсы общества.

Возможность решения данной проблемы тесно связана с разработкой и практическим использованием концепции предпринимательской деятельности высшей школы в целом и конкретных механизмов указанной деятельности в частности. Попытки трактовать отдельные составляющие рассмотренной концепции, к сожалению, характеризуются отсутствием системности, а следовательно целесообразны и необходимы дальнейшие исследования в данной области, направленные на решение указанных проблем.

Литература:

1. Михайло Загірняк, Андрій Почтовюк. Система показників оцінювання діяльності керівників ВНЗ як управлінців вищої школи // Вища школа. - 2007. - №5- С.45-54.
2. Оболенська Т.Е., Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід. - К.: КНЕУ, 2004. - 84 с.
3. Drucker P. F. Management: Tasks, Responsibilities, Practicies. - New York: Harper & Row, 1973.
4. Сербиновский Б.Ю. Организации интрапренерства на промышленных

- предприятиях. / Б.Ю. Сербиновский, А.Н. Дулин, Н.Б. Аниконов. - Ростов н/Д.: Изд-во СКНЦВШ, 2003. - 216 с.
5. Панкрухин А.П. Маркетинг образовательных услуг в высшем и дополнительном образовании. - М.: Интерпракс, 1995. - 240 с.

Kontaktní adresa:

Михаил Загирняк
доктор технических наук, профессор
Кременчугского государственного политехнического университета
имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг
39600 Украина
mzagirn@polytech.poltava.ua

Андрей Почтовюк
кандидат наук государственного управления, доцент
Кременчугского государственного политехнического университета
имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг
39600 Украина
vsegda22@yandex.ru

Evropská dimenze policejního vzdělávání

European Dimension of Police Education

Jiří ZLÁMAL, Jiří SŮVA

Souhrn:

Změna bezpečnostní situace v Evropě v devadesátých letech dvacátého století vedla k potřebě bližší spolupráce orgánů prosazování zákona, což se odrazilo nejen v oblasti policejní praxe, ale i policejního vzdělávání. Příspěvek shrnuje a stručně charakterizuje nejvýznamnější projekty a instituce mezinárodního policejního vzdělávání na evropské úrovni s důrazem na jeho nejprogressivnější prvek, Evropskou policejní akademii (CEPOL).

Klíčová slova: policejní vzdělávání, evropská spolupráce, MEPA, AEPK, CEPOL.

Summary:

The changes in the field of security within Europe which took place in the nineties of the twentieth century led to closer cooperation of the law enforcement agencies not only in the area of policing but also in police training. This entry summarises and describes briefly the most significant projects and institutions working in the field of international police training and education on European level with emphasis placed on the most progressive element, European Police College (CEPOL).

Key words: police training redaction, european cooperation, MEPA, AEPK, CEPOL.

Členství České republiky (ČR) v Evropské unii (EU) bezpochyby proměnilo tvář naší země ve všech jejích fasetách. Tento fakt je reflektován i v rozdělení tématických sekcí této konference zahrnujících politickou teorii a praxi, legislativu a procesy veřejné správy, spolupráci bezpečnostních složek, ekonomiku, vzdělávání, posilující multikulturalismus a řadu dalších podtémat.

Dovolte nám, abychom na základě profesní kompetence z onoho „balíku“ možných témat vybrali a naši pozornost obrátili současně ke dvěma tématům - spolupráce bezpečnostních složek na území EU a vzdělávací systémy zemí EU. Pojednat zde totiž chceme o specifické problematice evropské dimenze policejní spolupráce ve vzdělávání.

Prostřednictvím Maastrichtské smlouvy (platné od 1. listopadu 1993) byla policejní spolupráci v kontextu evropské unie dána stabilní báze právního charakteru. Ta byla dále upravena v rámci Amsterodamské smlouvy (platné od 1. května 1999). Policejní a justiční spolupráce se tak jako významná problematika zajištění bezpečnosti a spravedlnosti stala třetím pilířem politiky EU.¹

Přestože jsme v souvislosti s implementací uvedených smluv navyklí hovořit především o Europolu², Eurojustu³, síti národních centrál SIRENE⁴, případně o zahraničních misích pod správou EU, nesmíme zapomenout, že policejní praxe je pouze jedním - jakkoli významným a rozsáhlým - prostorem policejní spolupráce. Doplňuje jej druhá významná oblast - a tou je právě vzdělávání.

Potřeba bližší spolupráce evropských orgánů prosazování zákona (law enforcement agencies), především policejních sborů, tváří v tvář zejména od devadesátých let minulého století stále sofistikovanějšímu a rozšiřujícímu se mezinárodnímu organizovanému zločinu vedla v jednotlivých evropských zemích nejen ke změnám organizace a struktur policejních sborů a k vytvoření Europolu, nýbrž i k potřebě obdobných přístupů k řešení trestných činů, k jejich relativně jednotnému chápání a prevenci.

Nástrojem pro realizaci takového úkolu se mělo stát vytvoření vzdělávací policejní instituce mezinárodního charakteru, která by realizovala školení pro příslušníky policejních sborů členských zemí a jejich prostřednictvím zajišťovala potřebnou výměnu informací jak v otázkách základního porozumění jednotlivým bezpečnostním problematikám, tak i ve smyslu sdílení zkušeností s jejich řešením v praxi (best practice).

Zatímco představitelé členských států EU rozhodovali o podobě a funkcích zamýšlené instituce zejména v intencích dvou hlavních návrhů, nizozemského návrhu na vytvoření Evropského policejního institutu a německého návrhu na vytvoření Evropské policejní akademie, začaly pod tlakem aktuálních potřeb vznikat ne zcela systematicky různé instituce policejního vzdělávání založené na mezinárodní platformě celoevropského nebo pouze regionálního rozsahu.⁵ Nejvýznamnější regionální mezinárodní policejní vzdělávací institucí se ve vztahu k ČR stala Středoevropská policejní akademie (MEPA) a zásadním protagonistou na celoevropské úrovni se stala Asociace evropských policejních škol (AEPC).⁶

Středoevropská policejní akademie (Mittleeuropäische Polizeiakademie - MEPA) představuje vzdělávací síť osmi evropských zemí (České republiky, Maďarska, Německa, Polska, Rakouska, Slovenska, Slovinska a Švýcarska), která vznikla v roce 1993 za účelem plánování a organizace kurzů celoživotního vzdělávání zejména pro policejní management na aktuální témata policejní praxe ve středoevropském prostoru. Nepříliš systematická činnost a nedostatečná vyjasněnost institucionálních charakteristik MEPA byla odstraněna až v roce 2001, kdy příslušní ministři členských zemí podepsali „Společné prohlášení MEPA“. V tomto dokumentu jasně specifikují cíle instituce, její organizační strukturu a základní typy aktivit. Těmi jsou zejména kurzy, semináře a pracovní stáže a hospitace v členských zemích. Česká republika se procesů a aktivit MEPA účastní zejména prostřednictvím národního koordinačního místa, kterým je odbor vzdělávání a správy policejního školství Ministerstva vnitra.

Asociace evropských policejních škol (AEPC, dále jen Asociace) vznikla v roce 1996 jako síť představitelů policejního vzdělávání evropských zemí za

účelem spolupráce ve všech aspektech policejního vzdělávání. V současné době sdružuje Asociace na 45 policejních škol z 37 evropských zemí (včetně ČR) a představuje tak nejširší síť policejního vzdělávání v Evropě. Mezi její nejvýznamnější současné aktivity s přímým vztahem ke vzdělávání patří a) organizace kurzů, seminářů a konferencí na rozmanitá témata policejní práce pro policejní management, učitele a odborníky, b) zajišťování výměny informací a zkušeností relevantních pro policejní vzdělávání a výměnných stáží studentů a učitelů mezi členskými národními institucemi a c) sběr a šíření relevantních informací.

Rozsah aktivit plánovaných a částečně realizovaných Asociací dlouho dalece přesahoval jejich současnou podobu. Ovšem situace se významně změnila poté, co se v roce 2000 (resp. 2001) na mezinárodním poli evropského policejního vzdělávání objevil nový velký „hráč“.⁷ Jakkoli se Asociace od svého vzniku mezi evropskými zeměmi etablovala jako výkonná síť, která ještě stále realizuje své programy a aktivity, došlo po dlouhých jednáních a peripetiích ke zřízení nové instituce do značné míry stejného zaměření. Byla založena Evropská policejní akademie známá pod akronymem CEPOL.⁸

Oproti Asociaci nejde o zcela nezávislou síť, nýbrž o síť podporovanou a vytvořenou politikou vůlí Rady EU, která tak může mít daleko větší vliv a kontrolu nad jejím chodem. CEPOL s touto podporou úspěšně převzal řadu funkcí a oblastí aktivit Asociace vztažených zejména na vzdělávání policejních manažerů a učitelů, ale i příslušníků dalších složek vykonávajících bezpečnostní funkce policejního charakteru.⁹ Asociace, pokud chtěla zůstat konstruktivním prvkem evropského policejního vzdělávání, pro sebe musela najít jinou cestu. S CEPOLem uzavřela tzv. Memorandum porozumění¹⁰ a redukovala oblast své působnosti zejména na ty země, které jsou smluvní stranou Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) Rady Evropy, ale nejsou členskými nebo kandidátskými zeměmi EU.

CEPOL byl založen na podobné platformě jako Asociace - tedy jako síť stávajících vnitrostátních policejních vzdělávacích institucí, ovšem pouze členských a kandidátských zemí EU s přidruženým Švýcarskem, Norskem a Islandem. CEPOL tedy není instituce v tradičním užším slova smyslu: akademie se stálým centralizovaným sídlem, budovami, personálem, apod. Přesto lze pozorovat některé indicie směřující k pozvolné, byť jen částečné institucionalizaci. Svědčí o tom např. fixace sídla sekretariátu CEPOLu na jedno místo - od roku 2004 se jím stal Bramshill ve Velké Británii. Rovněž Rozhodnutí Rady EU z roku 2005 indikuje směřování k postupné institucionalizaci, jelikož CEPOL je v něm charakterizován již nikoli jako síť, nýbrž jako agentura EU, která funguje jako síť.¹¹ Nepatrná změna formulace zde má zcela jednoznačný význam.

Vrcholným orgánem CEPOLu, který rozhoduje o jeho programech a aktivitách, je Správní rada sestávající z ředitelů policejního vzdělávání jednotlivých členských zemí EU. Předsedá ji zástupce země, která je právě pověřena předsednictvím EU. V této době je tedy předsedkyní Správní rady CEPOLu ředitelka

odboru vzdělávání a správy policejního školství MV ČR JUDr. Helena Tomková. Struktura CEPOLu pak pokračuje čtyřmi komisemi (z nichž těžištěm aktivit a programů je Komise pro vzdělávání a výzkum) podporovanými pracovními a projektovými skupinami a podskupinami.

Hlavními aktivitami CEPOLu na poli vzdělávání je organizace desítek kurzů a seminářů ročně zejména pro policejní manažery, učitele a instruktory členských států, a to na množství různých témat s evropskou relevancí, s důrazem na výměnu zkušeností a prezentace nejlepší praxe a na porozumění fungování právních systémů a policejních sborů členských států. Dalším významným projektem CEPOLu je tvorba a administrace sofistikované e-learningové aplikace (e-net) pro policejní vzdělávání a sdílení výzkumných závěrů a vědeckých studií, která je spojená s elektronickou knihovnou (e-library), diskusními fóry k různým tématům a řadou dalších užitečných nástrojů.

V neposlední řadě je třeba zmínit i projekt tvorby společných osnov (common curricula) pro policejní vzdělávání vybraných témat.¹² Jejich účelem je poskytnout jednotlivým členským státům doporučení, základní náměty a praktické edukační nástroje ve vztahu k policejnímu vzdělávání ve specifických tematických oblastech a zahrnout do nich kontext evropské dimenze. Představují tak tematicky orientované databanky obsahových a metodických prvků použitelných v policejním vzdělávání v evropských zemích. S přihlédnutím k vysoké variabilitě ve struktuře a funkcích policejních sborů členských zemí a s ohledem na rovněž odlišné etablované policejní vzdělávací systémy nemají společné osnovy charakter preskriptivní, nýbrž pouze doporučující. Zodpovědné osoby členských států samy, s případnou spoluprací s modulárními poradci CEPOLu pro jednotlivé osnovy, rozhodnou o rozsahu a formách implementace těchto osnov podle individuálních potřeb.

CEPOL je v současné době nejvýznamnější platformou spolupráce zemí EU na poli policejního vzdělávání a Česká republika je v jeho aktivitách významným způsobem angažovaná, a to zejména prostřednictvím odboru vzdělávání a správy policejního školství a některých policejních škol. Vyšší policejní škola a Střední policejní škola MV v Praze např. nejen vysílá své pracovníky na vybrané semináře CEPOLu, aby odtud přiváželi podnětné informace a materiály aplikovatelné v našich podmínkách, nýbrž spolupracuje též na tvorbě a připomínkování některých společných osnov CEPOLu. Přímou účastí na těchto procesech se nám dostává možnosti nejen se učit, ale také ovlivňovat podobu celého evropského policejního vzdělávání.

POZNÁMKY

- 1/ Maastrichtská smlouva uvedla do systému evropského práva spolupráci členských zemí v oblasti spravedlnosti a vnitřních věcí, která se stala třetím pilířem EU. V jeho rámci se zaměřila především na policejní spolupráci v boji proti terorismu, obchodu s drogami a dalším závažným formám mezinárodního

zločinu, dále na celní spolupráci, soudní spolupráci v trestněprávních i občanských věcech, na boj proti drogové závislosti a proti mezinárodním podvodům a na přistěhovaleckou a azylovou politiku. Amsterodamská smlouva přeformulovala zaměření třetího pilíře na policejní a justiční spolupráci v trestních věcech a přesunula některá témata třetího pilíře EU pod pilíř první - především problematiku související s překračováním vnitřních hranic EU (Schengenský prostor), azylovou a přistěhovaleckou politikou a soudní spoluprací v občanskoprávních věcech.

- 2/ EUROPOL (European Police Office - Evropský policejní úřad) je organizace zřízená členskými zeměmi EU pro policejní spolupráci při boji proti mezinárodnímu organizovanému zločinu a jeho prevenci, konkrétně „při předcházení terorizmu, nedovolenému obchodu s drogami a jiným závažným formám mezinárodní trestné činnosti a boje proti nim tam, kde jsou konkrétní známky, že jde o organizovanou kriminální strukturu, a dva nebo více členských států je dotčeno příslušnými formami trestné činnosti takovým způsobem, že to vzhledem k rozsahu, významu a následkům deliktů vyžaduje společný postup členských států“. (Akt Rady EU ze dne 26. července 1995 o vypracování úmluvy založené na článku K.3 Smlouvy o Evropské unii o zřízení Evropského policejního úřadu [Úmluvy o Europolu], 95/C 316/01)
- 3/ Eurojust (European Union's Judicial Cooperation Unit - Jednotka Evropské unie pro justiční spolupráci) je orgán EU pro mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech mezi členskými státy EU, a to zejména v oblasti vyšetřování a stíhání závažné přeshraniční kriminality a organizovaného zločinu. Spolupráce v rámci Eurojustu je založena na spolupráci státních zástupců, soudců či policejních úředníků jednotlivých zemí.
- 4/ SIRENE (Supplementary Information Request at National Entry - Žádost o doplňující informace k národnímu záznamu) představuje síť národních centrál členských zemí schengenského prostoru, jejichž úkolem je především pátrání cestou Schengenského informačního systému (SIS); plní úkoly ústředních míst pro přeshraniční sledování, pronásledování a Evropský zatýkací rozkaz.
- 5/ Blíže v: Fijnaut, C.: Some comments on the establishment of the European police college.
- 6/ Samozřejmě je možné zmínit i další instituce regionálního významu bez přímé souvislosti k ČR jako např. Severo-baltskou policejní akademii (Nordic-Baltic Police Academy - NBPA) založenou 1995 ve spolupráci Dánska, Finska, Norska, Švédska, Estonska, Litvy a Lotyšska, anebo Institut výběru a výcviku národní policie v Nizozemí (National Police Selection and Training Institute - LSOP), který, jakkoli je institucí ryze národní, je vysoce aktivní v mezinárodní kooperaci evropských vzdělávacích institucí a byl dlouhou dobu významnou silou Asociace evropských policejních škol (AEPC). Vedle regionálních institucí policejního vzdělávání bychom mohli identifikovat i instituce, které

spolupracují v širokém měřítku nad evropský rámec, např. Mezinárodní policejní akademii (International Law Enforcement Academy - ILEA) založenou v Budapešti 1995 ve spolupráci Maďarska a USA, nebo takové instituce, kde je vzdělávání pouze jednou fasetou jejich činnosti. Příkladem může být Frontex, Evropská agentura pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států Evropské unie, založená v roce 2005 ve Varšavě. Jinými významnými počiny k evropskému policejnímu vzdělávání byly např. programy EU Oisin (97/12/JHA) zaměřené na poskytování společného programu pro výměnu, vzdělávání a spolupráci mezi orgány prosazování zákona členských zemí a obdobný program Falcone (98/254/JVV) zaměřený na zavedení programu výměn, vzdělávání a spolupráce pro osoby odpovědné za boj proti organizované trestné činnosti. Oba tyto programy byly významné zejména před zřízením Evropské policejní akademie (CEPOL).

- 7/ Council Decision of 22 December 2000 establishing a European Police College (CEPOL) (2000/820/JHA). [Rozhodnutí Rady 2000/820/SVV ze dne 22. prosince 2000, kterým se zřizuje Evropská policejní akademie (EPA)]
- 8/ CEPOL je zkratkou francouzského názvu Collège Européen de Police, v angličtině European Police College.
- 9/ B. Pikna je v poznámce v článku Evropská policejní akademie - CEPOL, organizace a fungování (In: Kriminalistika, XXXVI 2/2003) charakterizuje jako „četnictvo, civilní garda, finanční policie, vězeňská policie a další bezpečnostní složky, které podle vnitrostátních předpisů jednotlivých členských států plní bezpečnostní úkoly obdobné policejním“.
- 10/ Blíže srov. v: Memorandum of Understanding between CEPOL and AEPC, Madrid, 2002.
- 11/ Council Decision of 20 September 2005 establishing the European Police College (CEPOL) and repealing Decision 2000/820/JHA (2005/681/JHA). [Rozhodnutí Rady 2005/681/SVV ze dne 20. září 2005, kterým se zřizuje Evropská policejní akademie (EPA) a zrušuje rozhodnutí 2000/820/SVV.]
- 12/ Tématy, která ve formě společných osnov CEPOL prostřednictvím své výkonné sítě expertů z jednotlivých členských zemí zpracoval či právě zpracovává, jsou v současnosti: domácí násilí, obchodování s lidmi, policejní etika a prevence korupce, potírání terorismu, praní špinavých peněz, Europol, evropská policejní spolupráce a zvládání odlišností/rozmanitosti.

Literatura:

1. Amsterodamská smlouva.
Text dostupný na: <http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/index.htm#founding>
2. CEPOL, MEPA, AEPC a další vzdělávací aktivity Unie.
Text dostupný na: <http://www.polac.cz/g2/view.php?eu/cepol.html>
3. FIJNAUT, C.: Some comments on the establishment of the European police college. Text dostupný na:

- <http://209.85.129.132/search?q=cache:Z4fWsZ3dKS0J:arno.uvt.nl/show.cgi%3Ffid%3D55212+some+comments+on+the+establishment+of+the+european+police&cd=1&hl=cs&ct=clnk>
4. Historie vzniku, organizace a fungování CEPOL. Text dostupný na: <http://web.mvcr.cz/archiv2008/akademie/cepol/historie.html>
 5. Maastrichtská smlouva (Smlouva o Evropské unii). Text dostupný na: <http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/index.htm#founding>
 6. Memorandum of Understanding between CEPOL and AEPC, Madrid, 2002. Text dostupný na: http://www.aepc.net/wp-content/uploads/2008/12/20081217_strategy-paper-2008.pdf
 7. PIKNA, B.: Evropská policejní akademie - CEPOL, organizace a fungování. In: Kriminalistika, XXXVI 2/2003. Text dostupný též na: http://web.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2003/03_02/pikna.html
 8. Rozhodnutí Rady 2000/820/SVV ze dne 22. prosince 2000, kterým se zřizuje Evropská policejní akademie (EPA). Text dostupný v češtině na: <http://web.mvcr.cz/archiv2008/akademie/cepol/cesky.html>
Text dostupný v angličtině na: http://www.cepol.europa.eu/fileadmin/website/About_CEPOL/History/2000820jha.pdf
 9. Rozhodnutí Rady 2005/681/SVV ze dne 20. září 2005, kterým se zřizuje Evropská policejní akademie (EPA) a zrušuje rozhodnutí 2000/820/SVV. Text dostupný v češtině na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:256:0063:01:CS:HTML>
Text dostupný v angličtině na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:256:0063:01:EN:HTML>
 10. Úmluva o Europolu. Text dostupný na: <http://www.psp.cz/archiv2/cdrom/2006ps/eknih/2006ps/tisky/t056800.pdf>

Webové stránky

Asociace evropských policejních škol, AEPC - www.aepc.net

Eurojust - www.eurojust.europa.eu

Europol - www.europol.europa.eu

Evropská policejní akademie, CEPOL - www.cepol.europa.eu

Frontex - www.frontex.europa.eu

Mezinárodní policejní akademie, ILEA - www.ilea.hu

Odbor vzdělávání a správy policejního školství MV ČR - www.mvcr.cz

SIRENE - www.sirene.europa.eu

Středoevropská policejní akademie, MEPA - www.mepa.net

Kontaktní adresa:

PhDr. Ing. Jiří Zlámal, Ph.D., MBA

tel.: +420 974 845 200

Email: spsdir@skolamv.cz

Mgr. Bc. Jiří Sůva
Vyšší policejní škola a Střední policejní škola MV v Praze
Pod Tábořem 102/5
190 24 Praha 9
tel.: +420 974 845 228
Email: slpsps@skolamv.cz

Evropská unie pět let po rozšíření metodou „velkého třesku“

European Union Five Years After the „Big Bang“ Enlargement

Jaroslav ZVĚŘINA

Souhrn:

Evropská unie je unikátní nadnárodní celek, charakteristický procesem permanentních proměn. Na jedné straně stojí snahy po dalším rozšiřování, na druhé straně tendence k hlubší integraci. Výhodou tohoto celku je nepochybně zvětšující se trh a tedy schopnost čelit globální konkurenci, a také schopnost vzájemné ekonomické pomoci. Problémem je mimo jiné nedostatečný obranný potenciál a nejasné prvky politického vládnutí. I přes jisté problémy však EU představuje z globálního hlediska podstatnou hospodářskou a politickou sílu, jejíž význam roste právě v současné době hospodářské recese.

Klíčová slova: Evropská unie, rozšíření 2004 a 2007, integrace, politické a ekonomické aspekty

Summary:

The European Union is a unique supranational unit characterised by a process of permanent changes. On one hand there are efforts to enlarge it more, on the other hand there are tendencies to make it more integrated. The advantage of this unit is an increasing market undoubtedly, and thus there is the ability to face the global competition and also the ability to cooperate mutually in the economical need. The problem is, more or less, the insufficient defence potential and unclear elements of political reign. In spite of these facts the EU represents a great economical and political power in a global way and its importance grows nowadays at the time of economical recession.

Key words: European Union, 2004 and 2007 enlargements, integration, political and economical aspects.

Nežli se budeme věnovat hodnocení pěti roků našeho plného členství v Evropské unii, pokusil bych se jen krátce definovat tento nadnárodní útvar, do kterého jsme vstoupili.

Platí-li teorém T. G. Masaryka o tom, že každý státní (v našem případě nadstátní) celek je udržován idejemi, na kterých vznikl, pokusím se nejprve definovat tyto ideje. Podle mého názoru je Evropská unie produktem evropského merkantilismu, obchodního ducha, vysledovatelného až do starověku. Čtyři základní svobody, na kterých je EU založena: volný pohyb občanů, volný pohyb zboží,

volný pohyb financí (kapitálu), volný pohyb podnikání a služeb, jsou základními pilíři demokratického kapitalismu. Po druhé světové válce se tyto svobody zdály nejlépe zaručovat mírové soužití evropských národů. Vždyť jistě do značné míry platí, že kde se volně obchoduje, tam se neválčí. Evropská společenství tak od padesátých let minulého století neustále rozšiřují po našem kontinentu oblast která se snaží maximálně naplňovat principy demokratického vládnutí, občanských svobod, lidských práv a vládu práva. Zejména proto, že euroatlantická civilizace byla ve druhé polovině dvacátého a na počátku jedenadvacátého století ušetřena ekonomických krizí a velkých mezinárodních konfliktů, je dosavadní příběh evropské integrace příběhem velmi pozitivním. Není samozřejmě příběhem nekonfliktním a neproblémovým.

Evropská identita

To, co se dnes nazývá Evropskou unií je unikátní nadnárodní celek, který se nám neustále mění před očima. Pokud jsme jej pozorovali zvenčí, leckdy nám povaha těch změn do značné míry unikala. V praxi to vypadá tak, že se změnami EU nemají ve své většině problémy evropští politici a unijní byrokracie. Občanům Evropské unie se však „jejich Evropa“ neustále proměňuje. Zásadní rozpor mezi permanentním rozšiřováním ve formě přistupování nových a nových zemí a na druhé straně stejně permanentní a někdy až umanutou snahou vše v Evropské unii harmonizovat a integrovat, není nijak překonáván a vede k nepochybnému odizování občanů členských zemí unijní politiky.

To se projevuje také v tom, že členství své země v ERU hodnotí občané v různých státech různě. Tak pozitivní přínos členství v EU připouští jen 31 % občanů Maďarska, 32 % občanů Velké Británie, ale 80 % občanů Nizozemí a 64 % občanů Spolkové republiky Německo.

Nepochybným problémem Evropské unie je rozpor dvou principiálně proti sobě jdoucích vývojových tendencí, tedy protiklad neustálého a dosti podstatného rozšiřování EU a neustálé a dosti podstatné tendence k hlubší integraci, harmonizaci, a to zdaleka ne jen ekonomických a technických předpisů. Poslední rozšíření z 15 na 27 členských států hodnotí pozitivně asi polovina občanů členských států. Není jistě bez zajímavosti, že pozitivněji hodnotí rozšíření EU občané nových členských států, nežli občané „staré patnáctky“.

Evropská unie zůstává specifickým nadnárodním útvarem, ve kterém hlavní slovo mají národní vlády. Protože zde existuje nepochybná tendence k prohlubující se integraci a harmonizaci, přibližuje se postupně a velmi pomalu tento útvar státnímu modelu. Do federálního státu má samozřejmě ještě daleko, a to i za předpokladu, že nakonec bude schválena „Lisabonská smlouva“. Právě nadnárodní povaha Evropské unie způsobuje, že zde neexistuje jasně politické vládnutí. Politické postoje jednotlivých vlád se od sebe liší podle toho, která politická skupina právě v jednotlivých členských zemích vládne. Některé vlády jsou liberální, jiné socialistické. Některé jsou mírně protiamerické, jiné mírně proame-

rické. Některé členské země jsou členy NATO, jiné tradičně neutrální. Některé členské země jsou v eurozóně, jiné stojí mimo ni. Přesto se považuje za praktické, nějak definovat společné postoje v zahraniční politice. Jde to samozřejmě jen velmi obtížně, protože chybí ono politické vládnutí, k němuž Evropská unie zcela jistě dosud nedozrála.

Pro ilustraci onoho politického a ideologického bezvládní v Evropské unii si můžeme ukázat kromě vlád členských států dvě unijní instituce.

Evropská komise nevzniká tím, že by si její předseda J. M. Barroso vybral kabinet komisařů, kteří zastávají stejné či podobné politické postoje jako on sám. V Komisi tak najdeme zapřísažlé socialisty vedle vyhraněných liberálů, nebo zelených. Sladit tyto jejich politické postoje se nikdo nesnaží, protože se předpokládá, že členové Komise se vyznačují především silným „evropanstvím“. Je to hodně vágně definovaný pojem, který však tvoří *conditio sine qua non* pro jmenování evropským komisařem.

Druhým příkladem problémů s politickým vládnutím Evropské unii je složení Evropského parlamentu. Toto veliké parlamentní shromáždění je sice voleno občany členských států přímo, nemá však ani částečné kompetence skutečného parlamentu. Někteří říkají že bohužel, já soudím že bohudíky. V nynějším složení je 785 poslanců rozděleno do osmi politických skupin. Nejsilnější frakce Evropská strana lidová - Evropští demokraté (EPP-ED) má dnes asi 38 % poslaneckých hlasů. Další frakce ještě méně. Při nejlepší vůli zde nelze složit většinu, která by byla levicová nebo pravicová. V praxi je pak Evropský parlament ovládan velkou koalici dvou nejsilnějších politických skupin, tedy Evropské strany lidové a Evropských socialistů.

Specifickým problémem Evropské unie je její hospodaření

Jak ukazuje rozpočtový výhled na roky 2007-2013, stále velikou část rozpočtu EU spotřebovává Společná zemědělská politika. Tu se nedaří redukovat ani racionalizovat.

Právě přímé platby v zemědělství a potencionální příjmy z kohezní a strukturální politiky činí členství v EU ekonomicky zajímavé pro nové členské země. Předpokládám že česká národní bilance pro uvedené rozpočtové období je obecně známá. Výsledek může být pro Českou republiku velmi pozitivní, samozřejmě ovšem jen za předpokladu, že budeme úspěšní v čerpání strukturálních a kohezních fondů.

Vcelku logicky se dnes všichni zamýšlíme nad našimi společnými perspektivami. Politická diskuse by zde měla být vedena zejména o konkrétních aktuálních problémech. Evropská unie nepochybně je úspěšným příběhem. Přerozdělováním přibližně jednoho procenta HDP členských zemí dosahuje značné míry tržní a podnikatelské harmonizace nadnárodního prostoru. Zcela jistě to však není taková míra přerozdělování, která by dokázala efektivně ekonomicky sjednocovat kontinent. S výraznými rozdíly ekonomické výkon-

nosti členských zemí se budeme muset smířit ještě po celá desetiletí. Ani eurozóna zřejmě nebude všelékem na ekonomické neduhy našeho ekonomického prostoru. Ten prostor dnes také není spolehlivě konkurenceschopný v globálním měřítku. Asi největším problémem členských zemí je dnes pomalý hospodářský růst a neschopnost více investovat do vzdělávacích a vědeckých projektů.

Ekonomická síla naší pětadvacítky není doplněna dostatečným obranným potenciálem ani na vlastním kontinentu, ani globálně. Nic rozumného v oblasti globální bezpečnosti není Evropská unie schopna realizovat bez součinnosti se Spojenými státy. Přesto má mnoho evropských politiků setrvalou tendenci, vymezovat se při každé možné i nemožné příležitosti antiamericky. Tento trend se pozoruhodně změnil po nástupu nejnovější americké administrativy. President Barack Obama je alespoň zatím vnímán jednoznačně pozitivně téměř celým unijním politickým spektrem.

Dobrým dokladem ekonomické pomoci, které se dostává slabším členským státům je regionální politika Evropské unie. Jednou z hlavních výhod velkého společného trhu uvnitř EU je samozřejmě také schopnost čelit globální konkurenci, které jsou evropské země vystaveny. Dynamicky se rozvíjející rozvojové země, zejména pak Čína a Indie jsou dokladem této skutečnosti. Kromě prostředků, které plynou z kohezní politiky EU je třeba, aby členské země přehodnotily svůj postoj k financování vědy, výzkumu a vzdělávání. Jen tak je možné alespoň trochu se přiblížit „Lisabonské strategii“, která již v roce 2000 předpokládala prudký vzestup uvedených investic. Není žádným tajemstvím, že dnes z „Lisabonské strategie“ mnoho nezbylo. Větší ekonomické dynamiky se však v našich podmínkách jiným způsobem nedosáhne.

Evropská unie má velikou hospodářskou kapacitu. Představuje dnes asi třetinu celosvětového hrubého domácího produktu. Její obchodní výměna s třetími zeměmi tvoří 17 % světového obchodu.

Vážnou zkouškou výkonnosti Evropské unie bude samozřejmě nadcházející ekonomická krize. Už dnes je zřejmé, že některé členské země jsou velice ohroženy ekonomickou nestabilitou. Ekonomická recese bude zatěžkávací zkouškou pro šestnáct členských států eurozóny. Efektivitu různých záchranných operací je těžké dokonale předpovídat. Jistý optimismus je možné čerpat z toho, že se opakovaně zástupci členských států shodli na tom, že budou postupovat při překonávání krize koordinovaně a vyvarují se protekcionismu. K první pomoci ekonomice jsou připraveny značné prostředky členských států i unijního rozpočtu. Evropská unie se také bude podílet na stabilizaci mezinárodních institucí, zejména Mezinárodního měnového fondu. Uvidíme...

Literatura:

DAHRENDORF, R.: Hledání nového řádu. Paseka, Praha 2007.
Eurobarometr: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

FIALA, P.: Evropský mezičas. Nové otázky evropské integrace. Barrister&Principal, Brno 2007.
KRÁL, D., PACHTA, L.: Zahraniční politika rozšířené Evropské unie: Témata, výzvy, perspektivy. Europeum, Praha 2005.
KRATOCHVÍL, P.: Teorie evropské integrace. Portál, Praha 2008.

Kontaktní adresa:

doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

Tržní 274

390 01 Tábor

Email: jzverina@europarl.eu.int